

פסקי הלכות

אוצר פסקי הלכות

ושאלות ותשובות בעניני הלכה אקטואליים

חשון תשפ"ב

ערכת בחסד ה' עלי

ע"ה יצחק מאזוז ס"ט

מח"ס שו"ת "חקרי הלכה"

ומו"ץ בבתי ההוראה "כסא רחמים" יביע אומר ו"יחזק דעת"

הערות והארות יתקבלו בברכה

בכתובת: רחוב ראשון לציון 9, רוממה, ירושלים

וכן בדוא"ל בבית ההוראה
a025606532@gmail.com

ניתן להשיג בכל רחבי הארץ במל': 0533-121357

לזכר עולם יהיה צדיק

הספר מוקדש מוקטור

לזכות ולעילוי נשמת

מלך ישראל פוסק הדור

מקים עולה של תורה, לו הנזר והעמרה

עמרת תפארת הפוסקים

רב רבנן, רבן של כל בני הגולה

מרן מלכא הגאון האדיר

כמהר"ר **עובדיה יוסף** זצוק"ל

אשר האיר עינינו בתורתו

והאציל לנו מחכמתו בספריו הבהירים

והשיב עמרת יחדות ספרד ליושנה

ת. נ. צ. ב. ה.

עליו אמרו רבותינו (ירושלמי שקלים פ"ב ה"ה)

"אין עושין נפשות לצדיקים, דבריהם הם זכרונם"

היטיבה ה' לטובים

ברכות שמים מעל

יחולו על כבוד שאר בשרנו היקר והנעלה, בו כבוד השי"ת נגלה,
מיחידי סגולה, לשם טוב ולתהלה, רודף צדקה וחסד, מוקיר ורחים
רבנן, אוהב התורה ולומדיה, מוכתר בכתר שם טוב

ר' יוסף הכהן

ובני ביתו

ויהי רצון שיעלו דברי התורה שבחיבור הנוכחי

לרפואת רבקה בת אסתר אסמאר

וכן לרפואת שמואל בן רבקה

ולזיווג הגון לאסתר בת רבקה

ברך ה' חילם ופועל ידיהם תרצה,

ויזכו לשובע שמחות ורב ברכות,

ימלא ה' יתברך כל משאלותיהם, ויזכו לשפע ברכה כל ימי חייהם

"והיה כעין שתול על פלגי מים אשר פריז יתן בעתו ועלהו לא
יבול וכל אשר יעשה יצליח". אמן.

Institutions Yeshivat KISSE RAHAMIM

במשיאות רבותינו שבא"י:
מכון התאון האדיר הראשון לציון הרב עובדיה יוסף שליט"א
ולחבריה מרן הג"ר רפאל כ. צבאן זצ"ל,
רב נתיבות, וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל

מפעלי התורה הקדושה

מוסדות ישיבה כסא רחמים ספרדית (ע"ד)

על שם מרן הגאון
רבי רחמים חי חיותה כהן זצ"ל, ראב"ד אי גרבא
(נוסדה בכסלו התשכ"ג ע"י תלמידו הגאון הקדוש
רבנו מצליח מאזוז זצ"ל הי"ד ראב"ד בתומס)
עמותה רשומה מס'
580008589

מוסדות הישיבה:

סעודות ונגי לידים

ח'ת לבנים

גן ובי"ס לבנות

מתיבתא ז'ח'

ישיבה קטנה

ישיבה גדולה

סמינר לבנות

כולל אברכים:

בני-ברק

גבעתיים

נתיבות ועוד

בד"ץ "משפט וצדק"

ירחון "אור תורה"

"מכון הרב מצליח"
להוצאת ספרים

כולל ערב

לחתיבת שולח

"יועץ שמואל"

מכון למבחן במסכתות
"זכור תורת משה עבדי"

מכתבים בהלכות שבת ועוד...
"אור ההלכה"

קורן גמ"ח ומענקים

מכון הס"ח הספרדי
"יד רפאל"

ועוד...

יום, י"ג כסלו ה'תשע"ב

ראיתי את הספר המדע בסניף האכילי איצט"ל של הגאון
הבארי ה' יצחק מאזוז שליט"א, והוא יפה אף נעים,
נ"ס שמועץ. מקיף א צדדי האמנותי, ואמילי ארגאליה
אפניני. ישר כמו אמילי. ויהל אור באהלו. וצו
כי אכיליה הוא כוסף האכילי בקצוה, אלה דהחלוא שלמא
גאליה אדמיה ונ"ל (הוא). דמיה וקבולת דמיון וקמדרא.
אלא שאין עמל קיפי, ואפי כמי כמיה שנים מן הסניף.
אדי מאזוז דהרטי.

דדפיק רבה

אמן

הרב דוד יוסף

ראש בית המדרש "יחוד דעת" וחבר מועצת חכמי התורה

בס"ד א"ה א' אדר א' תש"ס

הסכמה

היה יאיר אהרן גליצמן הספר המשובח "חקרי הלכה" שהוא
משלב בלתי שכיח וכבר ידוע נפשי היקר והנצחי, האביר
במאמיו ובמאמציו, שוקד על גמולת תורה וצדקה כיום יאיר במשנה
כאמרה, תורה ובק' אברהם, עקב השכל והרצון, גשענו עק ובק',
משכיל נכון ומכבד. כשהיה הגאון רבי יצחק מאיר שליט"א,
ממשיכי הולמים בבית מדרשו "אור דעת", ונתן ופירש לאות
גאון וצדיק רבני מצאנו מאמרו צדקת ה'.
והנה ביארנו ומה כח קאמיתא שהיה למדני ידיו וכו' ו
דעיון חזק ובהנהיג ישרה בשם אבסורק'ם, ואלה בהתאמה
גדולה, ובאז מלא הוא חסד מבורך, וצדקו וגאון ואתפאות,
ובראי שם גזען המהפס אדמה כינו אשה אמן הורה
ימצא חכמי בדברי הורה המדני שליט"א.
והנה מבינו שימשיך ויחזה מורה בזהל התורה ויוסד ה'
למורה, וזרע יאיר ויבארים נאמרים אברהם את הימים, אמר
בחיאל אלה ובאליה ימים וסנה ו"מ ושוכח שמע אלה.

בברכה יתירה

אברהם ובה

בד' יוסף

בנשיאות רבותינו שבא"י:

מֶרֶן הַגָּאוֹן הָאֲדִיר הָרַאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֵב עֹבְדֵי יוֹסֵף שְׁלִיט"א
וְלַהֲבֵנָה"ח מֶרֶן הַגִּי' רַפָּאֵל כ. צַבָּאן זצ"ל,
רֵב נְתִיבוֹת, וְחֹבֵר מוֹעֶצַת הָרֵבֻנוֹת הָרַאשִׁית לְיִשְׂרָאֵל

מפעלי התורה הקדושה

על שם מֶרֶן הַגָּאוֹן

ר' רחמים חי חויתת הכהן זצ"ל, ראב"ד אי גרבא
(נוסדה בכסלו התשכ"ג ע"י תלמידו הגאון הקדוש
רבנו מצליח מאזוז זצ"ל חבר ב"ד בתונס)

מוסדות הישיבה

★

גן ילדים

★

ת"ת לבנים

★

גן ובי"ס לבנות

★

מתיבתא ז-ח

★

ישיבה קטנה

★

ישיבה גדולה

★

סמינר לבנות

★

כוללי אברכים:

בני-ברק

גבעתיים

נתיבות

★

בד"ץ "משפט וצדק"

★

ירחון "אור תורה"

★

מכון "הרב מצליח"

לחוצות ספרים

★

כולל ערב

לכתיבת שו"ת

"וענן שמואל"

★

מכון

"זכרו תורת משה עבדי"

★

קרן גמ"ח ומענקים

★

מכון הסת"ם הספרד

"יד רפאל"

★

ועוד...

ערב בדיקת חמץ התש"ף

אור לייג לחדש ניסן המנוסה שנת: שפ"ת אמת תכון לעד,

יום הולדת של רבותינו: הנשר הגדול הרמב"ם, ואחי וראיש הגאון הגדול הרמב"ם הי"ו,

מכתב ברכה

לכבוד נכדי יקירי, ישעי ואורי, חכים מתקרי, ורבן יתקרי, חריף ובקי, משנתו קב
נקי, החכם השלם, בתורה- גברא רבא ואלים, עמל בתורה, לילה כיום יאיר כחשכה כאורה,
עליו נאמר: עטרת זקנים בני בנים, נחל נובע מעיין גנים, כבוד האברך היקר, הרי זה הוד
והדר, בוגר ישיבתנו הקדושה, אבן הראשה, **ישיבת כסא רחמים**, אשר בה חכמים
מחוכמים, הרה"ג **רבי יצחק מאזוז**, בנו של בני הגדול. מאור עיני הגאון **רבי מצליח מאזוז**,
אהבתם לה' ולתורתו לעולם לא תזוז. השי"ת ישמרם ויחיים, ויתן להם אריכות ימים
ושנות חיים, עם בריאות איתנה ונהורא מעליא, לרבות בנים ובנות רברבין וצדיקיא,
ופרנסה בשפע וגם טובה, מידו של הקב"ה המלאה והרחבה, אמן כן יאמר ה'.

הרב המחבר נר"ו לפני מספר שנים הראנו את בכורי תבואתו חוברת שו"ת **ויזרע**
יצחק שאלות ותשובות בהלכה, וכעת בלומדו בכולל אברכים הנפלא **"יחווה דעת"**,
בראשות ידידנו הגאון הגדול מר בריה דרבנא, כמה"ר רבי דוד יוסף שליט"א, הוסיף חכמה
ודעת ב"יחווה דעת", וזכה וחיבר ספר גדול, מלא דרישות וחקירות בהלכה, הכי קרא שמו
"חקרי הלכה" שו"ת באו"ח ויו"ד, שבו עסק הרב המחבר בשאלות עיוניות ומעמיקות,
בבקיאות רבה ובעיין הישר עד למסקנת ההלכה, וכבר שבחוהו מרן ורבנן שליט"א
בהסכמותיהם, ישמחו אביו ואמו, ואשרי יולדתו! בן פורת יוסף, בן פורת עלי עין.

והנני מברכו שכה יעשה וכה יוסיף, ויהיה שמו כשם הגדולים אשר בארץ, בעמל
התורה וביראת ה' טהורה, ושם טוב עולה על גביהן, וענוה גדולה מכולם, ויזכה ללמוד
וללמד לשמור ולעשות, מתוך הרחבת הדעת ופרנסה טובה בשפע, בבריאות איתנה ונהורא
מעליא עם נות ביתו אמן, ואמן.

בברכת ה' עמכם

הצעיר ע"ה צמח מאזוז ס"ט

בלא"א הגה"ק רבנו מצליח מאזוז זצ"ל

ע"ה צמח מאזוז ס"ט
בלא"א הגה"ק רבנו מצליח מאזוז זצ"ל
מנהל רוחני ור"מ
בישיבת "כסא רחמים" בני ברק

בס"ד מוצש"ק פ' כי תשא אור ליי"ט אדר הנהדר תש"פ

לכבוד ידידי וחביבי האברך כמדרשו יניק וחכים הרה"ג יצחק מאזוז שליט"א נ"נ
לאותו צדיק הגאון רבי מצליח מאזוז זצ"ל.

שבעתי עונג רב בעוברי בין בתרי גליונות ספרו שו"ת "חקרי הלכה" על חאו"ח
וחיו"ד, בו פלפל בחכמה בשאלות אקטואליות העומדות על הפרק בפרט בעניני
יו"ד ח"ב, וסיכם בטוב טעם ודעת את דברי הפוסקים ראשונים ואחרונים דבר
דבור על אפנו, והכל עשה בעטו ובעתו בשפה צחה וברורה, ואין ספק כי יהיה
לתועלת מרובה לבעלי תריסין איישר חיליה לאורייתא! ומפאת קוצר הזמן הערתי
מפה לאזן.

והגם שאין דרכי לבא בהסכמות, יצאתי מגדרי לכבוד הרב המחבר שליט"א, הנמנה
בין צוות הרבנים המתמחים בבית ההוראה שעל ידינו, ובטוחני שאם יתמיד
בשימוש המעשי ילך ויגדל עד כי יגדל מאד לתפארת אבותיו ורבותיו, הריני לברכו
בברכת התורה, יהי רצון שחפץ ה' בידו יצליח לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא
כמשאת נפשו הטהורה, ויזכה לחבר עוד כהנה וכהנה חיבורים נצרכים ומועילים,
יפוצו מעיינותיו חוצה להגדיל תורה ולהאדירה ברוב טובה וברכה שלום ושלוה
והשקט ובטח.

ובאתי על החתום לכבודה של תורה ולומדיה באהבה רבה

של של

רח' שלום סיון 14, רמות ג', ירושלים

טלפון: 02-571-2010 | פקס: 02-571-2022 | דוא"ל: AfikeyMayim@Gmail.com

בראשות הרב אלחנן פרץ שליט"א
מיסודו של מרן הג"ר חיים פינחס שיינברג זצוק"ל

מוציא לי אסר יוסי אהלים" גולדברג
א ש פ"ה

הנני בדרכה לכבוד הרב הרה"ק המצויין ר' יצחק מנחם טאטא.
אשר יצא מוניתין שלך במסדורים הנאמרים בטוב טעם,
ובדסק הגורר וצמח מנצחיק זרז צרה, מגון ציון
והבנה ישרים.

ספק חקרי האכה, טנכרם בשום טבל, בטעה נצימה מאור
בבקואל רזה ובצומח ויצג לחקר קצו ורצומה.
ספק זה היה לי ציג ואלמח המרה, וצרה ספק בסגיהלכה -
אל כי כמדן ציון אנו מקצ צלי אהכיוז בדקרי האכה
אשר נש, אה קמר הוא כי הספר מלז דברי כי חכם מן במעט
קמאשון-בורר, כי מוסר חל אהרבו מרה זכר וצ' .
אמן הצובה רק צלי המרה.
אלחנן פור.

בית הוראה יורו משפטי

בראשות הרב הגאון גדעון בן משה שליט"א

תאריך: י"ג כסלו תשפ"ב

יקר סהדותא

ראיתי איש מהיר במלאכתו מר ניהו הרה"ג ר' יצחק מאזוז שליט"א נו"נ לאותו צדיק הגה"ק סבא דמשפטים רבי מצליח מאזוז זצ"ל אבן יקרה בביהמ"ד המפואר "יחווה דעת" פעיה"ק ירושלים ת"ו. שוקד באהלה של תורה לילה כיום יאיר כחשיכה כאורה. אתא ואיתי מרגניתא בידיה ספר "פסקי הלכות" ובו פסקי הלכות וקונטרסים בהלכה מאת מרן ראש הישיבה הנאמ"ן ס"ט. בו נושא ונותן באמונה בדברי רבותינו ראשונים ואחרונים. בסברא ישרה ובטוב טעם ודעת. והתקיים בו מאמר הכתוב ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים ויברכהו ה'. יה"ר כי חפץ ה' בידו יצלח ויזכה להוציא לאור עולם כל חידושי תורתו. וזכות אבותיו תעמוד לו. אמן

בברכת התורה

ע"ה גדעון בן משה ס"ט

ראש כולל ובית הוראה "יורו משפטי"
ואב"ד לממונות ברבנות ירושלים ת"ו
בעמח"ס שו"ת יורו משפטי

Answer

בס"ד
ה'תש"ח
דוד בן-דוד

INSTITUTIONS YESHIVAT "KISSE RAHAMIM"

בנשיאות רבותינו שבא"י:

מרן הגאון האדיר הראשון לציון הרב **עובדיה יוסף שליט"א**
ולחבבה"ח מרן הג"ר **רפאל כ. צבאן זצ"ל**,
רב נתיבות, וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל

מפעלי התורה הקדושה

מוסדות ישיבת

כסא רחמים ספרדית (ע"ר)

על שם מרן הגאון

ר' **רחמים חי חויתנה הכהן זצ"ל**, ראב"ד אי גרברא
(נוסדה בכסלו התשכ"ג ע"י תלמידו הגאון הקדוש
רבנו **מצליח מאזוז זצ"ל** הי"ד חבר ב"ד בתונס)

מוסדות הישיבה

★

גן ילדים

★

ת"ת לבנים

★

גן ובי"ס לבנות

★

מתיבתא ז-ח

★

ישיבה קטנה

★

ישיבה גדולה

★

סמינר לבנות

★

כוללי אברכים:

בני-ברק

גבעתיים

נתיבות

★

בד"ץ "משפט וצדק"

★

ירחון "אור תורה"

★

מכון "הרב מצליח"

להוצאת ספרים

★

כולל ערב

לכתיבת שו"ת

"וען שמואל"

★

מכון

"זכרו תורת משה עבדי"

★

קרן גמ"ח ומענקים

★

מכון הסת"ם הספרדי

"יד רפאל"

★

ועוד...

ט"ו תמוז התש"ף

הסכמה וברכת אב

טוב להודות לה' ולזמר לשמך עליון, עלי עשור ועלי נבל עלי הגיון, בראותי בן חכם ישמח אב, טוב לי תורת פיך מאלפי זהב, קסתו דרך ויכוננה בפנים מסבירות, תשובות יקרות, ואמרות טהורות, נושא ונותן באמונה, בטוב טעם בדעת ובתבונה, בני יקרי, קירי קירי (חולין קל"ט ע"ב), שקדן בתורה, כחשיכה כאורה, כליל תפארה, זך השכל והרעיון החו"ש הרב הגאון רבי **יצחק מאזוז שליט"א**. אשר בוצין בוצין מקטפיה ידיע, שקוד על תלמודו, וזכה לסיים את הש"ס כמה פעמים ונבחנו עליו בע"פ שקו"ט, ונבחנו גם על טוב"י ש"ע מ"ב עם הערות איש מצליח חלקים א' – ג' בבחרותו, מלבד שיעורי העיון בישיבה, ומעמיק ומחדש בבחינת "תן לחכם ויחכם עוד". וכמ"ש בשבת דף ס"ג ע"ב מאי דכתיב "שמח בחור בילדותך ויטיב לבך בימי בחורותיך והלך בדרכי לבך ובמראה עיניך – ודע כי על כל אלה יביאך אלוקים במשפט". וביאר ריש לקיש עד כאן לדברי תורה, מכאן ואילך למעשים טובים. ופירש רש"י עד כאן לתורה, שמח בתלמודך למוד משמחה וטוב לב, **והלך בדרכי לבך – להבין מה בלבך לפי ראות עיניך**. עכ"ל. ולמדנו כאן שאין להסתפק בכך שאדם שומע דברי המטמאים והמטהרים, האוסרים והמתירים, הפוסלים והמכשירים (הגיה ג' ע"ב), אלא הוכתו להתבונן ולהעמיק ולחדש לפי ראות עיניו כפי שקבלה נשמתו בהר סיני. ויראה הדברים לרבותיו, ויקיים בעצמו מקרא שכתוב "עפעפוך יישירו נגדך", שרבותיו יראוהו דרך ישרה. [וכאן המקום להודות למר דודי מרן ראש הישיבה הגר"מ מאזוז שליט"א שכאשר בני ההמ"ח יצ"ו למדו אצלו בשנת התשע"ד בשיעורי העיון, נהנה הרבה מלימודו ושם עינו עליו להדריכו בדרך הישרה ולהעלותו מעלה מעלה במעלות התורה, והיה דורש ממנו שיראה לו חידושי ומתקן לו, (ונדפסו בקונטרסו וזרע יצחק ח"א, ומו"ר נר"ו הגיהו כולו) והקדיש מזמנו היקר מפז הרבה עבודה, וכאב את בן ירצה. זכרה לו אלוקי לטובה].

ובפרט בעניני הלכה, אין לו לאדם להשען על בינתו, והייב אדם לטרוח ולחפש בספרי האחרונים, לראות הנמצא בהם דבר חדש. ולבחון הכל בכור הברזל בעיון זך, שלא להיות חנ"ם, וזהו עמל התורה. וע"ז העמידו רבותינו הפסוק בשיר השירים (ה, יב): "עיניו כיונים על אפיקי מים רוחצות בחלב יושבות על מילאת", ופירש רש"י, אלו תלמידי חכמים שהקב"ה נותנם **עינים** להאיר לעולם, כשם שהעינים מאירות באדם. **פיונים** הנודדים משוכך לשוכך לבקש אוכלם, כך הם הולכים ממדרשו של פלוני חכם, לבית המדרש של פלוני חכם, לבקש טעמי תורה. על אפיקי מים, על בתי מדרשות שהם מוצאי מים של תורה. רוחצות בחלב, וכו', הם מצחצחים עצמם בחלב של תורה ומלככים סתריה וסתומותיה. יושבות על מילאת, מיישבים דברים על אופניהם. עכ"ל. וב"ה כל זה נמצא בספר הנבחי.

ואני אברך ולי נאה לברך לבני יקרי ההמ"ח שליט"א שיוזכה לעלות עוד מעלות רמות, בעזר ותעצומות, בעמל התורה, ויפוצו מעיינותיו חוצה בשמחה ואורה, הן בכתיבה הן בע"פ לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, אישר חיליה לאורייתא, ויזכה לרוות נחת רוח דקדושה מיוצאי חלציו מתוך בריאות איתנה ונחורא מעליא, אורך ימים ושנות חיים, והיה שמו כשם הגדולים אשר בארץ לעשות רצון אבינו שבשמים. אמן.

כה דברי אביו אוהבו

תוכן הענינים

תוכן הענינים

שער א' – אוצר פסקי הלכות

סימן א' – הלכות שבירת ושפיכת מים על גבי קרח בשבת.....1

א. ריסוק קרח. ב. הפרדת קוביות קרח. ג. אם מותר לשבור מים שהוקפאו. ד. הנאה ממים שהוקפאו וריסקם. ה. ריסוק קרח המעורב במשקה. ו. הנאה מקרח שהתרסק בכוס מים. ז. נטילת ידים במים המעורבים בכרד. ח. נענוע קרח בכוס או בקבוק. ט. העברת קרח מכוס לכוס, ואכילה ע"י כף משקה שקרש. י. ריסוק ארטיק או "שלוק" בדרך אכילה. יא. שבירת גוש קרח שבבקבוק. יב. שבירת הקרח שבנהר. יג. נתינת קרח בכוס תה חם. יד. שבירת קרח על ידי קמץ. טו. גרמא בהפשרת קרח. טז. שפיכת מים על קרח.

סימן ב' – דיני הפרשת חלה ותרומות ומעשרות בשבת וביום טוב.....25

א. הפרשת תרומות ומעשרות וחילול מעשר. ב. הפרשה מפירות בהשגחת כשרות מוסמכת. ג. הפרשת חלה בשבת ויום טוב. ד. חל חיוב ההפרשה בשבת.

הפרשה בתנאי מערב שבת: ה. תנאי על פירות מכל ודאי שברשותו. ו. תנאי כשמתארח אצל אחרים. ז. ברכה על ההפרשה. ח. תנאי בכל ערב שבת. ט. אדם שהתנה אם רשאי למנות שליח.

הפרשת חלה ביום טוב: י. הפרשה על עיסה שמקצתה לש מערב יום טוב. יא. לש שתי עיסות מערב יום טוב ונצטרפו לשיעור ביום טוב. יב. שריפה וטלמול חלה שהופרשה ביום טוב. יג. הפרשה ביום טוב שני על ידי תנאי. יד. חלת חוץ לארץ. טו. הפרשה מחלת חוץ לארץ בשבת. טז. ערב פסח שחל בשבת. יז. עבר והפריש בשבת וביום טוב.

הפרשה בבין השמשות: יח. בפירות הנמכרים בחנויות בזמננו. יט. הפרשת חלת חוץ לארץ בבין השמשות. כ. הפרשה אחר קבלת שבת. כא. כשאין לו דברי מאכל לשבת. כב. נחפז למאכל ערב יותר. כג. טרוד להפריש במאכל שאינו לצורך השבת.

תוכן הענינים

הפרשה בשעת הדחק בשבת ויום טוב: כד. שכח להפריש וכבר שלח מהפת לעיר אחרת. כה. הפרשה למצוה דאורייתא דכוזית בליל פסח וסוכות, ובשבת דעלמא ע"י קמן.

דיני אפיית חלות לשבת: כו. שיעור חלה והדין בזוגות צעירים הזקוקים לעיסה קטנה. כז. אפייה בערב שבת או ביום חמישי. כח. קניית חלה ממאפיה או אפייה בבית.

סימן ג' – דיני פסיק רישיה בהריגת וצידת נמלים וחרקים בשבת.....48
א. הליכה במקום שיש ריבוי נמלים ושאר שקצים ורמשים. ב. גרף של רעי בנמלים שבבית ובחצר. ג. צידה בנמלים וצב שהליכתם איטית. ד. השלכת חרקים במים. ה. נטילת ידים במים שמעורבים בהם תולעים. ו. חרקים באסלה שבבית הכסא.

סימן ד' – הלכות שהיית תבשיל על הגז מערב שבת.....58
המנהג בשחיית תבשיל על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה. אם התיכת ירק מתירה שהיה מע"ש כדין התיכת בשר. דין שהייה לצורך יום שבת.

סימן ה' – הלכות קריאת התורה בשבת.....65
אם אפשר להשלים לכתחילה ק' ברכות בברכות העולים לתורה. עניית ב"ה וב"ש בברכות העולים לתורה. קריאת פרשת ואברהם זקן לחתן. אימתי קורא החתן. במקום שיש כמה חתנים. בשבת שמוציאים שני ס"ת. בשבת פרשת חיי שרה. אם קריאת החתן עולה למנין שבעה. קריאה בספר תורה ביחיד.

סימן ו' – הלכות קריאת שנים מקרא ואחד תרגום.....79
חיוב הקריאה. קריאה מתוך ספר תורה. קריאה בשבת וביום טוב. יום טוב שחל בערב שבת, אימתי יקרא. קריאת פרשת וזאת הברכה.

סימן ז' – הלכות הבדלה.....83
מלאכה קודם הבדלה. נוסח ההבדלה. חיוב נשים בהבדלה. טעם קודם שהבדיל. בירך על דבר מאכל ונזכר שלא הבדיל. "ברוב עם" בברכות הבשמים והנר. אחיזת כוס ההבדלה בשעת ברכת הבשמים והנר. אכילת מאכל חדש בסעודה רביעית.

סימן ח' – הלכות מוקצה.....93
דיני הנחת כלי לקבל מים הנוטפים מהמזגן בשבת. הנחת קליפות בצלחת. טלטול נר שהודלק בשבת במזיד. טלטול פמוטות בשבת. טלטול כלי שמלאכתו להיתר

תוכן הענינים

לצורך קמן. מלמול דבר שנאסר מטעם דבר שיש לו מתירין. החזרת ידית דלת בשבת.

סימן ט' – הלכות בורר.....96

כללי מלאכת בורר. ברירת תורמוסים. קילוף פולים בידו או בפיו. הסרת גרעיני הלימון שבסלט. הוצאת חתיכות דגים מרוטב. הוצאת פסולת מאוכל לשימוש בפסולת. ברירה שלא לשימוש העיקרי והוצאת מזלג מפח אשפה שלא לצורך שימוש.

סימן י' – פרטי דינים בהלכות שבת.....110

השכרת כלי לגוי בערב שבת. סוף זמן תפלת מוסף. קידוש בשבת שחרית מדרבנן. אכילה בשבת שחרית לנשים קודם קידוש. הליכה בשבת על גבי סמרטוט רטוב. פתיחת הידים ב"פותח את ידיך" בשבת. אמירה לעכו"ם לכתוב בכתב לע"ז בהפסד מרובה. אם כתיבה בכתב המצוי בזמננו, שאינו כתב אשורית, נחשב גם כן ככתב לע"ז. שבות דשבות במצוה שיש בה הנאת הגוף. ביטול אחר ביטול בלח על ידי גוי לצורך חולה.

סימן יא – הלכות פסח.....124

הלכות חודש ניסן. דין מצה שנתכפלה. תבשיל שנמצאה בו חטה בפסח. דיני חזר וניעור. אפונים בפסח. נותן טעם לפגם. הגעלת כלים בפסח. חשש חמץ בבשר ומאכלים שנמלחו במלח שלא נבדק. חזרת בערב פסח. מזמור לתודה בערב פסח. שריפת חמץ. ערב פסח שחל בשבת. הגעלת כלים. הגעלת כלי כרוב תשמישו. אם דבר גוש מבליע ומפליט. דיני תפלת ערבית בליל פסח. הלל בליל פסח. דיני הסיבה. הלכות תפלות חול המועד. לימוד בשביעי של פסח, קריאת שיר השירים עם תרגום.

סימן יב – דיני החייבים והפטורים מתענית יום הכפורים.....146

דיני מעוברות: הריון תקין. חודש התשיעי להריון. שמירת הריון. חוסר דם (אנמיה) מוגלובין נמוך, דימום, חשש ללידה מוקדמת. הקאות. אכילה ושתייה לפטורה מלהתענות. הפילה פעמיים מחמת התענית.

דיני מיניקת: הכנה לצום בשתיית נוזלים מרובים. תינוק חולה שאינו רוצה לינק אלא מאימו.

דיני יולדת: קודם הלידה, ואימתי דינה כיולדת לפטור מהצום. אם מחשבים מעת לעת או בימים שלמים. ניתוח קיסרי. גרידה.

תוכן הענינים

דיני מפלת: מפלת בהריון מתקדם. הפילה קודם שעברו ארבעים יום. ספק עברו ארבעים יום.

יעוץ עם רופא לקבלת פטור מתענית: חשיבות היעוץ עם הרופא המטפל ולא עם רופא אקראי המשיב בטלפון. הנחיצות להציג בפני הרופא כל הפרטים אף שנראים שאינם רלוונטיים.

דיני אכילה ושתייה לשיעורים: אכילה לשיעורים. אופן המדידה. שהיה בין אכילה לאכילה. מאכלים הנאכלים לאט. שתייה לשיעורים. שהיה בין שתייה לשתייה. נטילת תרופות שאינן דרך הפה. נטילת תרופה עם אוכל.

ביצד לנהוג כשמופיעה מצוקה פיזית במהלך הצום: כאב ראש קיצוני, סחרחורת, הרגשת התעלפות, בחילה, הקאה, טשטוש ראייה.

תוכן הענינים

שער ב' – תשובות בהלכה

חלק אורח חיים

הלכות ברכת כהנים ונטילת ידים

סימן יג – כהן שחרג נפש באונם באסון מירון תשפ"א, אם רשאי לישא כפיו.....154

סימן יד – נטילת ידים בבריכת שחייה.....158

דין טבילת ידים במים שאובים. בריכת שחייה שבקרקע. בריכת ילדים שהיא מים שאובים בכלי (פלסטיק, גומי וכיו"ב). בריכות שחייה שממשיכים המים על ידי הצינורות. הפוסלים במשאבות במקוואות, אם יש לחוש לדבריהם בטבילת ידים דרבנן.

סימן טו – האוכל בכף דבר מבושל, האם צריך ליטול ידיו מדין נט"י לדבר שמיבולו במשקה.....162

בענין נטילת ידים לאכילת כוסכוס. הטעם שמרן הצריך נטילה לדבר שמיבולו במשקה, אע"ג ששנוי במחלוקת וסד"ר לקולא. על מנהג רבים מעמי הארץ המקילים בנט"י לדבר שמיבולו במשקה.

הלכות ברכות

סימן טז – בדין ברכות ההודאה בניצולי האסון במירון.....165

ברכת שהחיינו בזמננו לרואה את חבריו אחר שלושים יום, ולפטור ע"י פרי חדש. ברכת הגומל על הצלה מנס, או על נסיעה מעיר לעיר. אם קרובי משפחה רשאים לברך הגומל על אחרים.

סימן יז – בדין תענית חלום.....168

מעוברות ומניקות שחלמו חלום רע, אם חייבות להתענות תענית חלום. המתענה תענית חלום בערב שבת, אם משלים תעניתו. המתענה תענית חלום בחצי היום בשבת, אם מתענה תענית לתעניתו.

תוכן הענינים

הלכות שבת

סימן יח – ב' סעודות בליל שבת וסעודה אחת ביום השבת, ובדיני ערב פסח שחל בשבת.....169

מחלוקת הראשונים אם יש חיוב לאכול כל סעודה מסעודות שבת בזמן המיוחד לה. אדם שנקבעה עבורו בדיקה דחופה בבית החולים במוצאי שבת ומחוייב לבוא לטיפול אחר צום, אם יוצא י"ח בשתי סעודות בלילה. סעודה שלישית בבשר ודגים בערב פסח שחל בשבת, אחר שעה עשירית. בדין אכילת מצה עשירה בפסח. ברכת המצה בערב פסח שחל בשבת.

סימן יט – בדין ריצה בשבת לספק מצוה.....173

אם פסיעה יותר מאמה נחשבת לפסיעה גסה האסורה בשבת ובחול. פסיעה גסה לצורך מצוה. דין אנשים הממהרים בהליכתם בשבת ופוסעים פסיעות רחבות אם עוברים על איסור. פסיעה גסה לדבר מצוה. אם פסיעה גסה בכלל ריצה.

סימן כ' – בדין קניית דירה ומכונת ממהלל שבת.....176

סימן כא – אם מותר לשרות בשבת בגד נקי במים.....177

מחלוקת הראשונים בשריית בגד נקי, ואם אף בבגד מכובס ונקי היטב או חדש נחלקו הראשונים. ההכרעה למעשה. בירור דברי ביאור הלכה (בסימן שב סעיף י' ד"ה דלא). אם אשה רשאית להרטיב עד לבדוק בז"נ בשבת. קומפרסים לחולה.

הלכות פסח

סימן כב – קבלת חוראות מרן בהלכות פסח ובירור מנהג ג'רבא.....184

בדין אפה מצות בפסח ונתכפלה המצה. נותן טעם לפגם בפסח. הגעלת כלים בפסח. חטה שנמצאת בתבשיל בשר או אורז, והדין כשלא נתבקעה. בדין חוזר וניעור. בשר יבש ודגים שנמלחו קודם פסח. אכילת חזרת בערב פסח. מצה עשירה. מזמור לתודה בערב פסח. הכשר כלי זכוכית. הכשר צלחות שעירה עליהם מכ"ר. אכילת דוחן בפסח.

סימן כג – בדיקת חמץ בבתי כנסת עראיים בחצרות הבתים.....196

אם חצר טעונה בדיקת חמץ. דין בדיקת חמץ בבתי כנסיות ובתי מדרשות. הנחת פתיתי חמץ. בענין ברכת "על ביעור חמץ" שמברכים בליל י"ד אע"פ שהביעור

תוכן הענינים

ביום י"ד. בדברי הרמ"א (סי' תמה ס"ג) שאם לא מצא חמין כשבדק, ישרוף הכלי שלקח לבדיקה.

סימן כד – מיהם שהניחו עליו חמין הם פעם אחת, אם הכיסוי טעון הכשר. 201

סימן כה – בענין סידור קערת ליל הסדר בדעת האר"י ובירור מנהג לוב.... 203

הלכות ספירת העומר

סימן כו – שמיעת מוזיקה בשלושת ימי ההגבלה..... 204

המקור למחמירים בשמיעת מוזיקה עד חג השבועות. ג' השיטות בחישוב הימים למנהגי האבילות בספירת העומר. שמיעת שירים בכל ימות השנה. שמיעת שירים בימי ספירת העומר למניעת עצבות ומתח וחרדה.

הלכות יום טוב

סימן כז – כשחל יו"ט בערב שבת, אימתי זמן קריאת שנים מקרא ואחד

תרגום..... 207

דברי הרמ"ע מפאנו להמנע לקרוא תרגום ביו"ט ובשבת. אם הרמ"ע מפאנו גופיה מודה שאם לא קרא קודם השבת יקרא התרגום בשבת. הוכחות היפך ד' הרמ"ע ע"פ הקבלה. מנהג קריאת שיר השירים עם תרגום בשביעי של פסח. מי שיכול לקרוא שמו"ת או בשבת או באחד מימות השבוע, אימתי עדיף. ביאור דברי הבא"ח (ש"א פ' וזאת הברכה סט"ו) שאם לא קרא שמו"ת ביום הושענא רבה, יקראנה ביום שמיני עצרת "אחר מנחה".

סימן כח – בדין מכין מיו"ט לשבת, בקריאת שנים מקרא ואחד תרגום ביו"ט

שחל בערב שבת..... 218

אם צריך עירובי תבשילין לקריאת שנים מקרא ואחד תרגום. אם כל דבר שאין בו מלאכה מותר לעשות מיו"ט לשבת ללא עירוב תבשילים. אם מותר לגלול ס"ת מיו"ט לשבת.

סימן כט – בדין בשר ויין בחג ובחול המועד לאדם שאיבד חוש הטעם מחמת

נגיף הקורונה..... 221

תוכן הענינים

אם יש חיוב לשתות רביעית יין בכל יום מימי חול המועד. אם מותר למעט אור
בחנות אתרוגים שלא יבחינו בחסרונות האתרוג. הבטה בתמונת אדם רשע.

סימן ל – בדין מלאכה בחול המועד בצרכי רבים.....224

סימן לא – מלאכה בחוה"מ שאין בה טירחה ואינה לצורך המועד.....225

הלכות תשעה באב, ראש השנה וחנוכה

סימן לב – בשעת הדחק אם עדיף לכבס בתשעת הימים או בעשירי באב
למחמירים.....226

אם ביום עשירי באב נהגו להמנע מכיבוס ורחיצה ותספורת ושמיעת שירים.

סימן לג – אמירת וידוי בפליחות בערב ראש השנה.....228

נפילת אפים בערב ראש השנה.

סימן לד – עד אימתי זמן הדלקת נרות חנוכה בזמן סגר בתקופת מגפת
הקורונה.....230

אם בארץ ישראל בזמן הזה נקטינן דדינא דמלכותא דינא.

סימן לה – הדלקת נרות חנוכה במנינים בחצרות הבתים.....233

הטעמים שמדליקים נרות חנוכה בבית הכנסת. אנשים רבים המתאספים ברחובה
של עיר, אם צריכים להדליק נרות חנוכה. אם המדליקים נרות חנוכה ברחבת
הכותל ידליקו בברכה. הדלקת נרות חנוכה באולם שמחות ואירועים.

חלק יורה דעה

הלכות בשר בחלב וטהרה

סימן לו – בצל שחתכו בסכין חולבת שאינה בת יומה, וטיגנו הבצל במחבת
של בשר.....236

סימן לז – בדין בדיקה קודם ואח"ת.....238

תוכן הענינים

סימן לח – בענין וסת על פי תאריך לועזי.....241

הלכות קדושת כתבי הקודש

סימן לט – האם יש חיוב גניזה בציוור לוחות הברית שנדפס על אריזות מצה.....242

הלכות טומאת כהנים ואבילות

סימן מ – אם מותר לכהן להכנס לאהל המת כשיש אזעקה.....246
דעת הראב"ד שמותר לכהן טמא לחוסיף טומאה על טומאתו, ולהכנס לאוהל המת.
כהן רופא מומחה אם מותר להכנס לבית גוסס לרפואתו וייתכן שיטמא כשימות.

סימן מא – בענין הסרטת הלוייה וליווי הכנים אחר מיטת אביהם.....248

סימן מב – אם יש איסור במצבות שחורות.....249

חלק אבן העזר וחושן משפט

וענינים שונים

סימן מג – כתב בכתובה במנין השנים בלשון זכר במקום לשון נקבה.....250
תוקף הוראות הגאון פרי חדש. כתב אחת במקום שראוי לכתוב אחד. הסגולה
שנזכרה בשו"ת אפרקסתא דעניא (ס"ס פא) שבבית שאין בו שלום בית – לבדוק
הכתובה, כי קלוקל בכתובה דין גרמא לקלוקל השלום.

סימן מד – גדר היזק ראייה בחצר חבירו.....254

תוכן הענינים

בדין עמידה על שדה חבירו בשעה שעומדת בקמותיה. ראייה בחצר חבירו שמצד עצמה אינה עושה היזק אך חבירו לא יעשה עסקיו בחצר מכח שבוש ממנו.

סימן מה – בענין חיפונים נגד מגפת הקורונה.....257

בענין המצוה להתחסן, ואם יש חיוב גמור לצעירים שאינם בקבוצות סיכון. אם יש לנהוג כהאומרים לברך שהחיינו על חיסון נגד נגיף הקורונה, מדין שהחיינו על בשורות טובות. לימוד בשבת בחלכות הקשורות לנגיף הקורונה, כשגורם לו צער.

סימן מז – בענין להתגבר כארי כנגד היצר הרע ואם הארי אינו חושש משום בריה.....261

סימן מז – מכתב מושא ומתן על שו"ת חקרי הלכה.....264

בענין בל תשחית. בענין תענית הראב"ד כשאין מי שיאכל שיירי מאכלו. בענין שריפת החמץ קודם סוף זמן הביעור, אם יש להחמיר מטעם בל תשחית. בענין שימוש חוזר בבול שלא נחתם.

סימן מח – מכתב הערות והארות בכמה נושאים.....266

אמירה לגוי להדליק מנורת "לד" במקום מצוה, ובמקום שיש ספק אם היא מנורת לד. ברכת אשר יצר. הוצאת ציציות בחוץ. מינוי ש"ץ שאשתו יוצאת בגילוי הראש. ברכת הגומל על נסיעה מעיר לעיר. שתיית מים מבקבוק שנטל ממנו ידיו למים אחרונים. מי שאכל פירות שבעת המינים בשיעור י"ח גרם, וגם אכל מתוכן בריה שלמה. בדיני קריאת שמו"ת.

סימן מט – הערות בנושאים שונים בחלק יורה דעה.....272

אם יש איסור להמנע מנתינת צדקה לגבאי או עני המסתובב עם מסופון לתשלום באשראי. היכא דאין בידו מעות, אם עובר בלא תעשה. אם יש איסור מעלים עיניו מן הצדקה כשגבאי הצדקה מסתובבים ומבקשים תרומה. אימתי פגה החריפות הבצל שבשילו או טיגנו. אם דין חריפות מחליא לשבח מדאורייתא או מדרבנן. כבש דבר חריף עם מים בטלה חריפותם. באלו דברים חריפים פגה החריפות.

סימן נ – השלכות הלכתיות מעליית מחירי הכלים החד פעמיים.....282

מחלוקת הפוסקים אם כלי חד פעמי מועיל לנטילת ידים, לקנין סודר. קידש אשה בכלי חד פעמי.

סימן נא – הערות בהלכה בקצרה.....289

תוכן הענינים

א'. בענין עונת ת"ח בליל שבת. ב'. אם בפסיעה גסה אזלינן בתר מידת כל אדם.
ג. בענין הקבלת פני רבו ברגל. ד'. אם ספרים טעונים בדיקה ונקיון מחמץ. ה'. אם
יש דין קדימה בפירות שביעית. ו'. אודות הספר ברית כהונה. ז'. אודות הספר
הוראת זקן.

סימן נב – שאלות ותשובות אקטואליות בקצרה.....296

הלכות תפילה: מקלחת קודם התפילה. תפילה בחוף הים ובטיול. תפילה כנגד ראי
או תמונות וציורים. שחייה בים ובבריכה קודם התפלה. גילוח הזקן קודם תפלת
שחרית. נסיעה לנופש במקום שאין מזין. תחנון בתפלות בטיולים. מנחה או
סליחות – מה קודם. פספס תפלה עקב טירדה בעסקים. חזרה כשהחזן לא התפלל
תפלת לחש. התפלל ערבית קודם מנחה.

הלכות בית כנסת: הגשת עוגות ושתייה בברית הנערכת סמוך לכותל המערבי
או בבית הכנסת. הוצאת ליחה בבית הכנסת ובזמן התפלה.

הלכות ברכות: ברכת לבבות דקל. ברכה על מציצת ולעיסת ענב. ברכה על ריח
פרחים בגינה. ברכה על ים או בית קברות דרך חלון המכונית.

הלכות שבת: השלמת מאה ברכות בשבת. שכח לומר אתה חוננתנו ועשה מלאכה
קודם הבדלה. בירך על מאכל קודם הבדלה. כיבוי אור חשמל בהבדלה. קיום מצות
סעודה רביעית. מיין שנשאר מתפוז שנסחט תוך כדי חיתוך, אם מותר בשתייה.
סחיטת מאכל בשבת. אכילת אשכולית על ידי כף בשבת אם יש לחוש לסחיטה.
מציצת עוגיה או ענבים.

הלכות בין המצרים: אכל פרי חדש בבין המצרים ללא ברכת שהחיינו. בירך על
פרי חדש בבין המצרים. קניית רהיטים ומשחקים חדשים בחודש אב. קניית נעלי
"קרוקס" חדשות לתשעה באב. ישיבה על כסא גבוה קצת בתשעה באב. לקום
מפני זקן בתשעה באב.

הלכות זכר לחורבן: קריעה על ראיית הכותל המערבי. אם תושבי ירושלים צריכים
לקרוע על הכותל.

הלכות סליחות וימים נוראים: תקיעת שופר בסליחות. נשים באמירת סליחות.
שכר לחזנים בימים הנוראים.

הלכות חנוכה: הדלקת נרות חנוכה במניני חצרות. הדלקה במקום שמתפללים רק
תפלת ערבית. הדלקה בחנוכה שיש בה כמה סוגי נרות ושמנים. לחזור ולהדליק
בבית הכנסת. הדלקה ע"י קטן. הדלקה בשתי בתים או בשתי פתחים בזמננו.

תוכן הענינים

הלכות בשר בחלב: המתנה אחר סלמים בחזקת בשרי. הכשר תנור מבשרי לחלבי. אפיית עוגה חלבית בתנור בשרי. אפיית עוגה בתנור בשרי כשיאכל העוגה בחלב. שולחנות נפרדים לחלבי ובשרי או פריסת מפה. קומקום לשימוש בשרי וחלבי. חלב על גבי חצובה. כף חלבית בתבשיל פרווה שחתבשל בקדירה בשרית. שכח והשתמש בכלי חלבי לבשר. חינוך קטן להמתנה בין בשר לחלב.

הלכות בישולי גויים: אשה סיעודית עם מטפלת זרה. תשלום על בישול יהודי בחולים. צליית וחימום דגים ובשר בתנור.

הלכות מצוות התלויות בארץ: הפרשת תרומות ומעשרות מפירות הנמכרים בשוק. הבנת הנוסח בהפרשת תרומות ומעשרות. נטילת ידים על דשא בשבת ובשמטה. נקיון הגינה בשנת השמטה. קניית פרחים הנמכרים בחוצות קריה בשנת השמטה. אם יש קדושת שביעית בפרחים ובשמים.

הלכות חושן משפט: לקרוא לחבירו בכינוי שאינו שבת. אכילה בפארקים ומסעדות שהשלחנות ברחוב העיר. התנערות מהלואה לאחרים.

תוכן הענינים

שער ג' – פסקי מרן ראש הישיבה שליט"א

הלכות השכמת הבוקר.....337

דיני תיקון חצות. לימוד תורה בלילה. דיני נטילת ידים לניעור משנתו בלילה. נטילת ידים שחרית. דיני תיקון כרת. דיני לבישת הבגדים. הלכות בית הכסא. דיני דברים שבקדושה בבית הכסא. הלכות נטילת ידים אחר בית הכסא. הלכות בית המרחץ. הלכות כוונה בברכות. הלכות ברכת אשר יצר. הלכות ברכות השחר. הלכות ברכות התורה. עשיית מלאכה קודם תפלת שחרית.

הלכות ציצית.....361

סדר עטיפת הטלית. כיסוי הראש בטלית. טלית קודם החתונה. ברכת הטלית. קשירת הציציות. הלכות טלית קטן. שיעור טלית קטן. אם הציציות מכוסים או מגולים. טלית בלילה. פרטי דינים בטלית. נישוק הציציות. טלית שאולה. כיבוס הטלית. טלית בבית הכסא. טלית בבית הקברות. פתיל תכלת.

הלכות תפלין.....374

סדר הנחת תפלין. גוי המסייע לזקן או חולה בהנחת תפלין. דיני הברכה על התפלין. כיסוי התפלין. דיני הטועה בעטיפת הטלית והנחת התפלין. נטילת ידים אחר הנחת תפלין. כניסה לבית הכנסת בטלית ותפלין. החייבים והפטורים ומקום ההנחה. דיני חציצה. סדר חליצת תפלין אחר התפלה. חליצת התפלין בראש חודש. היסח הדעת בתפלין. לימוד תורה בתפלין. תפלין בערב שבת. תפלין דרבנו תם. הנחת תפלין של רש"י ור"ת ביחד. תפלין דשימושא רבא. הנחת תפלין בחול המועד. הנחת תפלין בתפלת המנחה. דיני רצועות התפלין. עשיית הבתים. כתיבת הפרשיות. דיני הסופר לכתובת תפלין. דיני תפלין שנפלו. תפלין בבית הכסא. תפלין בבית הקברות.

הלכות סליחות.....412

התרת נדרים ארבעים יום קודם ראש השנה ויום הכפורים. ראש חודש אלול בשבת. לימוד מוסר. נישואין בחודש אלול. לימוד ביום כ"ה אלול. הלכות הסליחות.

הלכות ראש השנה.....421

דיני ערב ראש השנה. סדר ליל ראש השנה. סדר הסימנים. דיני יום ראש השנה. דיני תפלת שחרית. קריאת התורה. תקיעת שופר. תפלת מוסף. שינה ביום ראש השנה. לימוד תורה. תשליך.

תוכן הענינים

438.....הלכות עשרת ימי תשובה.....

הוספות בתפלה. דיני "המלך הקדוש" ו"המלך המשפט". נישואין בעשרת ימי תשובה.

441.....הלכות יום הכפורים.....

מנהג הכפרות. חכנות בערב יום הכפורים. החייבים והפטורים מתענית. הדלקת הנר. יום הכפורים שחל בשבת. ערבית. מלאכה ונעילת נעלי בד. שחרית. מנחה ונעילה. מוצאי יום הכפורים. ברכת הלבנה. סעודה רביעית כשחל בשבת. בניית הסוכה.

453.....הלכות גילוח פאת הראש וגילוח הזקן.....

הלכות פאת הראש: אורך הפאות. גודל השערות שמניח בפאה. שליח ציבור המגלה פאותיו. גילוח השערות שסביב האוזן. גידול פאות.

הלכות פאת הזקן: גילוח הזקן במספריים כעין תער. גילוח הזקן במכונת גילוח. גילוח תחת הלסת. תער בשפם. קיצור זקן ושפם. קיפול זקן. גדר זקן ופאות. עד המגלה זקנו בתער. גילוח בחול המועד.

459.....הלכות שמטה.....

דין שמטה בזמן הזה. דיני ספיחין: אם יש איסור ספיחין בגידולי ששית שנלקטו בשביעית. אם שייך איסור ספיחין בבננות. אם יש חשש ספיחין בערבת. הנאה מירקות האסורים בספיחין. דיני יבול נכרי. דיני אוצר בית דין: מהות אוצר בית דין. שמירת קדושת שביעית בפירות. קדימת פירות שביעית לברכה. אם עדיף יבול נכרי או אוצר בית דין. סחימת תפוזים מאוצר בית דין. אם יש קדושת שביעית בגרעיני הפירות. אם יש קדושת שביעית בקליפות הפירות. אם יש קדושה בקליפות תפוז. נעילת פרדס אתרוגים באוצר בית דין. דיני היתר מכירה: תקנת היתר מכירה. מכירת גינה פרטית הסמוכה לבית. קניה באוצר בית דין מכספי מעשר. אברך הדחוק בפרנסתו אם יקנה היתר מכירה. הוספה במלגה לאברכים בשנת השמטה. יחוד פינה שלא למוכרה בשמטה. בליעת כלים מהיתר מכירה. הפרשת תרומות ומעשרות לסומכים על היתר מכירה. זריעת גרעינים מפירות שגדלו בהיתר מכירה. מכירת קרקע שנמכרה בהיתר מכירה. מלאכות המותרות ואסורות בשביעית: נטיעת אילן עם גוש עפר. גידולי גג ועליה בשביעית. דיני ביעור פירות שביעית: אופן ביעור והפקר פירות ויין של שביעית. הפקר בפני

תוכן הענינים

קרוביו. מצוה שיטלו אחרים מהיין המופקר. ביעור דמי שביעית. אימתי שנת השמטה. חידושים על הרמב"ם הלכות שמטה ויובל.

הקדמה

הקדמה

השיר והשבח לחי עולמים שזיכני לישב באהלה של תורה, להשתעשע במשכיות חמדתה ולהתענג מצוף דבשה. מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי. ותהלות לאל יתברך אחר שזיכני להוציא לאור את חיבורי הקטן שו"ת "חקרי הלכה", אשר זכה להסכמתם של גדולי ישראל, ורבים מלומדי התורה שלחו מכתבי ברכה ותגובות על הנכתב בהם, הנה אנכי ניצב כעת בפתח חיבורי "פסקי הלכות", ויהי רצון שיעלה החיבור לתועלת ואימא מילתא דתקבל בבי מדרשא.

והנה ישנם ב' דרכים חשובות בכתיבת ספרים בהלכה. יש נושאים הטעונים בירור וליבון בעומק ובהרחבה, ועל מנת להגיע למסקנא נכונה המיוסדת על אדני פז דברי רבותינו הראשונים והאחרונים, אי אפשר להשיב כלאחר יד לפום ריהטא על פי המבואר בפשט השלחן ערוך, אלא יש להעמיק חקר ולכתוב בהרחבה דברי כל הפוסקים מהגמרא והגאונים והראשונים והאחרונים בעומק העיון ולרדת לשורש ועומק הנידון. ורק לאחר כתיבת תשובה מעמיקה בנושא – אפשר להגיע בוודאות למסקנא נכונה.

ומאידך יש נידונים שאפשר לפושטם בנקל על פי המבואר בשלחן ערוך ובפוסקים המובהקים, ובוזה די לכתוב בקצרה את עיקר המקורות והטעמים לפסיקת ההלכה. ואין טעם להרחיב באריכות עצומה. וזה לאפוקי ממה שיש בדורנו שנוהגים להיפך, יש המקצרים במקום שיש להאריך וכותבים בקיצור ומכריעים בנושאים חשובים בהינף יד על פי מקורות בקצרה כש"ע ומשנ"ב או אחד האחרונים על אף שיש מקום לדחות ולחלק בין הנידונים. ומאידך יש חותבים על כל נושא פשוט באריכות עצומה ומביאים את כל המקורות ומפלפלים בהרחבה, אף שכבר דשו בהם רבים ואין בהם מן החדש.

ואדרבה מעלה גדולה יש בכתיבת פסקי הלכות עם מקורות בשולי העמוד, ללא אריכות יתירה, שכך מוגשים ההלכות באופן מסודר וברור, ואפשר ללמוד הנושא בוריוזות ובהבנה טובה. וזו היתה עיקר מגמתי בחיבור הנזכר. לפיכך אחר שזיכתי לעסוק בכמה וכמה נושאים ונוכחתי לראות שאין טעם להאריך בהם כהתשובות שבשו"ת "חקרי הלכה", ערכתי בקצרה את פסקי ההלכות עם מקורות הדברים.

קראתי לספר בשם "פסקי הלכות", כי כשמו כן הוא כולל פסקי הלכות בקצרה עם מקורות הדברים. והנני להודיע בזה כי ההלכות בחיבור הם לעיון הלומדים ולא למעשה, כי קטנתי מהיות לאיש ומלכתוב פסקי הלכה, רק רשמתי לעצמי כמה נקודות בהלכה לעורר לב

הקדמה

המעייין. ועלה במחשבה לפני שלא להדפיסו כעת רק עד הגיעי לבינה ולגבורות, מאחר והזהירו כמה חכמים שלא להדפיס ספר עד גיל ארבעים או עד הגיעו לבינה ולגבורות, ומן הראוי להיות מהצנועים מושכים ידיהם. אך חמלתי על רוב טרחי ויגיעי בו לבלתי יעלו בו קמשונים ויצא חציץ כולו, על כן אמרתי להדפיס כעת במהדורא מצומצמת לברר שיחותי ולצרף וללבן טענותי, והדברים יתבררו במצרף חכמת המעיינים, ויבחנו התשובות בכור בחינתם יפה יפה, והדברים ינופו נפה אחר נפה, ורווחא שמעתתא. ומחמת כן הבאתי כאן רק הדברים שכבר נדפסו בקבצים תורניים, לפי שהם זכו לעבור תחת כור ההיתוך של תלמידי חכמים מובהקים ורבים הסכימו להלכה על הנכתב בהם.

טומום של ברכות לבית המדרש "יחזה דעת" אשר בצילו חמדתי וישבתי, בראשות הפוסק המובהק אשר בכל דין והלכה טעמו ונימוקו עימו, מלא חכמה ודעת וה' עימו, הגאון הגדול המפורסם מוהר"ר דוד יוסף שליט"א חבר מועצת חכמי התורה ורבה של הר נוף. אשר שם לילות כימים בכתיבת חיבורו הגדול "הלכה ברורה", וזכיתי לראות עמלו האדיר בשעות שאינן מן היום ואינן מן הלילה למען יצא החיבור ערוך היטב עם כל שיטות הפוסקים הגאונים הראשונים והאחרונים, באופן שכל ההלכות ופרטי הדינים מוגשים לפני הקורא כשלחן ערוך, וכל הרואה אומר ברקאי (וזכות נפלה בחלקי שקראני לעבור על הדברים אחר שכותב כל סימן וסימן, להעיר ולהאיר את הנלע"ד, וזכיתי לדון עימו הרבה בתורה שבכתב ובע"פ על הנידונים בספרו האדיר "הלכה ברורה", ובכמה מקומות בשפלנו זכר לנו). ישלם ה' פעלו ותהי שלימה משכרתו, ויזכה לעסוק בתורה ללא טירדה תחת גפנו ותחת תאנתו, פרי יתן בעיתו, ויזכה לראות כל חיבוריו הנפלאים יוצאים במהרה לאור עולם מתוך נחת שמחה וגילה, לשם לתפארת ולתהלה. אמן.

וכמו כן אודה למר בריה דרבינא, ידי"ג היקר והנעלה, ברבנן עשו מעלה, מיחידי סגולה, איש האשכולות הרב עובדיה יוסף שליט"א, אשר מנחה את הכולל ביד רמה ובטוב טעם ודעת, בכשרון ובחכמה, וטורה ועמל רבות למען האברכים בכולל למלאות כל מחסורם. ישלם ה' פעלו, ויזכה לראות בנים ובני בנים, חכמים ונבונים, מאירים את העולם בתורה וירא"ה טהורה, ולא תמוש התורה מפיו ומפי זרעו עד עולם. אמן.

כוס של תודה אשא ללא מידה לראש הכולל בישראל להלל הרה"ג רבי דוד ביטון שליט"א, אשר יגע וטורה רבות למען האברכים שבכולל, והצעתי לפניו עיקרי הדברים שבחיבור והעיר את הערותיו החשובות. ותפלה אשא לפני צור שוכן מרומים שידע רק טוב כל הימים יפוצו מעיינותיו חוצה ויאותו רבים לאורו. אמן.

וכן אודה לשיבתנו הקדושה "כסא רחמים" שלמדתי בה מנעוריי ועד יום חתונתי יום שמחת ליבי, בראשות גאון ישראל אביר המעיינים, הכל צריכין למארי חיטייא, ונהנין

הקדמה

ממנו עצה ותושיה, נהירין לו שבילי מתא דארעא ודשמיא, מרן ראש הישיבה הגאון הגדול מוהר"ר מאיר מאזוז שליט"א, אשר מלבד טירחתו ויגיעתו בכתיבת חיבוריו (אשר זכינו לאור כ"ה ספריו שיצאו לאור עולם, ועוד לו בכתובים כשלושים ספרים בהלכה ועל הש"ס ועוד), עוד טורח ללמד מידי יום ביומו שיעור בעיון לבחורים צעירים במסירות נפש וללמד מוסר וירא"ה טהורה, וזכיתי ללמוד לפניו דרך העיון המסורה לנו מאבותינו ורבותינו, ובשפלנו זכר לנו בכמה דוכתי בספריו הבהירים "ארים נסי" על מסכת כתובות ומסכת ראש השנה [שעודם בכתב יד. אפס קצחו תראה בקובץ ויען שמואל חי"ז סי' עה. וע"ש (בעמ' תרחצ בא"ד שאם) שבשפלנו זכר לנו], וכשלמדנו לפניו בשנת תשע"ד כשנשאל שאלות בהלכה העבירים אלי להשיב תחתיו מחוסר פנאי (עי' בחיבורי הקמן ויזרע יצחק ח"א סי' ט', י', יא מה שנדפס מזה). ואף עבר על חלק נכבד מחיבור זה כשנדפסו בקבצים תורניים (וכן כעת קודם שנתן הסכמתו לספר הנוכחי, וכתב הערות והארות בכמה נושאים), והביע הנאתו מהמשא ומתן שבתשובות, והזקני להוסיף ולכתוב תשובות בהלכה. וכן הגיה ותיקן את כל השער השלישי הנדפס כאן הכולל את פסקיו בנושאים רבים.

וכמו כן אודה למו"ר זקני מנהלה הרוחני של הישיבה הגאון המפורסם מוהר"ר יוסף צמח מאזוז שליט"א, שזה מכבר כד הוינא טליא גידלני בין ברכיו, וטרח ויגע ללמוד עימי בכל מוצאי שבת ואף בחן על החומר הנלמד ושם בפי מטעם המלך ומגידוליו, והאציל עלי מן הרוח אשר עליו, וכן במשך כל שנות לימודי בישיבה ועד עתה מעודד ומחזק ללמוד ולשקוד ולהוסיף לקח. ותפלה אשא לפני אל שוכן מעונים, שאך טוב וחסד ישביעם לאורך ימים ושנים, ויברכם בתלמידים כשרים והגונים, דשנים ורעננים. אמן.

הברכה אחת היא לאבי אב בחכמה ואב המעיינים, הגאון המובהק מוהר"ר מצליח חי מאזוז שליט"א, ראש בית ההוראה ור"מ בישיבתנו הקדושה "כסא רחמים". אשר חרף זמנו הדחוק בכתיבת חיבוריו ומסירת שיעוריו בעיון ובהלכה בישיבה ובערי השדה (ואותו יום יודושון בשאלות רבות וקשות בכל תחומי ההלכה), עיניו צופיות למרחוק ודואג שאוכל לשקוד על דלתות התורה ללא טירדה. וכן אודה לאימי היקרה מרגלית ת"מ, שבנוסף למירדותיה בניחול הגנים והמעונות שבמוסדות הישיבה, דואגת ומסייעת בידינו כל העת.

וכן אודה לחמי היקר, צדיק באמונתו, הירא את דבר ה' בכל כוחו וגבורתו, ר' יואב הכהן נר"ו, אשר עם רעייתו ת"מ טורחים ויגעים הרבה למעננו ולמען שאר הבנים והחתנים שיוכלו לעסוק בתורה ללא שום הפרעה. ותפלה אשא לפני צור שוכן מרומים שישפיע עליהם שפע ברכה והצלחה, נחת שלוח ושמחה, בהשקט מרגוע ובטחה. אמן.

הקדמה

ועל טוב יזכר החברותא שלי ידי"נ הרב יוסף קריספל הי"ו, וכן ידידי היקרים הרב חננאל זקין והרב אהליאב הכהן הי"ו שסייעו בידי בהדפסת הספר. ברך ה' חילם, והרחב את גבולם, ויזכו לשפע ברכה ושמחה חיים עד העולם. אמן.

טרם אכלה, התודה והברכה לרעייתי ברוכת הכשרונות אפרת מנשים באוהל תבורך, שנמלה על שכמה כל עול חשבונות הבית על מנת שאוכל לעסוק בתורה ללא שום טרדה בהבלי הזמן. יה"ר שיזכנו חבורא יתברך לעוד בנות ובנים, חכמים ונבונים, ונזכה לגדלם עם בנותינו ובננו לתורה ולמצוות ולמעשים טובים, ויתקיים בנו הכתוב וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך. אך טוב וחסד ירדפוננו כל ימי חיינו, ושכתי בבית ה' לאורך ימים. אמן.

כצאתי את הכרך תיכון תפלתי שיעלו לרצון אמרי פי, ונזכה שבמהרה יעמוד כהן לאורים ותומים, ויבנה המקדש בית עולמים, שם נזבחה זבחים שלמים, ואת זבח הימים, לשם ה' צור עולמים, ונגאל גאולת עולם, מלך אחד יהיה לכולם, ושבו בנים לגבולם. אמן כן יהי רצון.

יצחק מאזוז ס"ט

פסקי הלכות

שער א'

סימן א'

הלכות שבירת ושפיכת מים על גבי קרח בשבת

ריסוק קרח

א. אסור מדרבנן לרסק בשבת שלג או ברד לחתיכות דקות, על מנת שיזוב מהם מים¹. אולם אם אינו מתכוין לשבור הקרח שיזובו מימיו, רק רוצה לשבור לכמה חתיכות, כגון שחפץ לתת קוביות קרח קטנות לתוך המשקה, מותר ללא חשש. וכן מותר לשבור ארטיק או שלוק לשתי חתיכות².

¹ כן איתא בגמרא (שבת נא:): ובתוספתא (שבת סוף פ"ד). וכ"פ הרמב"ם (פכ"א מהלכות שבת הי"ג) ובטור ובשלחן ערוך (סימן שכ ס"ט). וכמה טעמים נאמרו בזה בראשונים, והביאם מרן בבית יוסף. רש"י כתב, משום דקא מוליד בשבת ודמי למלאכה שבזמנא דה"ל. וכתב הר"ן (כג: ד"ה ואין) ומשמע דמשום סרך מלאכה נגעו בה. אי נמי גזירה שמא יסחוט פירות העומדין למשקין. וכ"נ מד' הרמב"ם (פכ"א הי"ג). ודוקא היכא דעביד בידים הא אילו הניחם בחמה ונפשו ואפילו כנגד המדורה מותרים הם דלאו נולד הוא ולא דמי למשקין שזבו דהני בעודם קרושים תורת משקין עליהם לכל דבר, אבל בספר התרומה (סי' רלח) אסר. אולם בב"י בסוף סימן שי"ח (פה. ד"ה ואסור) הובא שרוב הפוסקים חולקים. ע"ש. [ועי' להלן מה' הפוסקים בדעת בעל התרומה]. וע"ע באור זרוע ח"ב (סי' ס) ובחי' רבנו יהונתן מלוניל (שבת נא:): ובס' אהל מועד (דרך ז נתיב ג) ובס' הרוקח (סי' סא) ובדברי רבנו ירוחם (נתיב יב ח"ג). ויש הרבה נפק"מ בין הטעמים. וכאיוזה טעם נקט מרן בש"ע, האריכו האחרונים, עי' בס' אגלי טל (מלאכת דש ס"ק לו אות יא) ובתהלה לדוד (ס"ק טו) ולהגרי"ח בשו"ת רב פעלים ח"ג (האו"ח סי' יד) ובספרו בן איש חי (ש"ב פ' יתרו סי' ב) ובשו"ת יביע אומר ח"ד (האו"ח סי' כח) ובשו"ת תפלה למשה ח"א (סי' נג) ובמנוחת אהבה ח"ב (פ"ו סכ"ט) ובס' שערי שלום טוויל (עמ' תרכח). ויש להאריך בכ"ז, ואכמ"ל. [ובענין אם יש לחוש משום טוהן בשובר הקרח לחתיכות דקות, עי' בשו"ת מהרש"ם ח"ג (סי' שלד סוד"ה מכתבו הגיעני) שכתב בנידונו שאינו שובר לפירורין דקין שיהיה בו משום טוהן. ע"ש. וי"ל בזה ודו"ק].

² כן כתב מרן בבית יוסף (סימן שכ), דהא דאסרינן לרסק דוקא במרסקו לחתיכות קטנות, אבל לשבר חתיכה ממנו שרי. וכן נראה מהטור. דלא מיתסר אלא כשהוא מרסקו כדי שיזובו מימיו, אבל הכא שאין מימיו זבים עי"כ, ואפילו אם יזובו מועטים הם ולא חשיבי, ועוד שאינו מתכוין לכך, ועוד שהם חולקין לאיבוד. וכן נהגו להתיר. ע"כ. וכ"פ המשנ"ב (ס"ק לב) והכה"ח (אות נח), ועוד.

פסקי הלכות

הפרדת קוביות קרח

ב. מותר לשפוך מים (ואף מים חמים, כל שאין היד סולדת בהם), על גבי מגש קוביות קרח שמחמת הקור נדבקו אל הכלי, על מנת שיוכל להוציא קוביות הקרח, הואיל ואין כוונתו לרסק את הקרח אלא רק לחלקו לכמה חלקים³.

מים שהוקפאו

ג. יש אומרים שלא אסרו לרסק אלא שלג וברד, לפי שמוליד משקה שלא היה בעולם, אולם מים שהוקפאו והפכו לקרח, אין איסור לרסק ולשבור. ולהלכה יש להחמיר. ומכל מקום במקום שיש נימוקים נוספים להקל, אפשר לצרף דברי המקילים⁴.

(וע"ע בשו"ת התם סופר האו"ח סי' פח ד"ה אמנם וד"ה שוב מ"ש בנידונו). [ועי' בס' ברכת יצחק (ברכה, פ"ג סי"ג) בענין ריסוק כשהמים הולכים לאיבוד. וי"ל בזה].

ויש לצדד להקל לתת בכיור שקית קפואה (איגלו ושלוק וכדומה) שחפץ להפשירה, על מנת שמי הנמילה יישפכו על הקרח ויפשירוהו. דלכאורה הרי בכל נמילה לא נימוח אלא דבר מועט, וגם הרי שופך מים על ידיו ומחם נשפך ונוטף על השקית הקפואה, וד"ו גרע טובא משבירת וריסוק קרח. ועוד שאחר זמן מועט ששהתה השקית מחוץ להקפאה כבר נפשר מעט מים, ולדעת רבים מהראשונים והאחרונים מותר לרסק קרח בתוך מים אפילו בידיים (ויובאו להלן). וכן יש לצרף דברי הראשונים שהתירו לרסק קרח שנוצר ממים שהוקפאו, ולא נאסר אלא ריסוק שלג וברד (ויובאו להלן). וע"ע בס' מאור השבת ח"ג (סי' יג סע' סה) שג"כ צידד להקל בזה. ע"ש. וצ"ע למעשה.

³ עיין לעיל בהערה בסמוך. וכ"פ בנ"ד בס' אשרי האיש (או"ח ח"ב פרק ל' אות ו') בשם הגר"ש אלישיב. וכ"פ בס' שמירת שבת כהלכתה (פ"י ס"א). וכ"פ בשו"ת אבני ישפה ח"א (סי' פה) ושכ"ד הגרש"ז אוירבאך. וכ"פ בשו"ת אז נדברו ח"ו (סי' ד') וח"י (סי' יא). [ותוכן תשובת אבני ישפה הזרה ונדפסה בעילום שם במכתב השואל בשו"ת אז נדברו שם, והתאריך זהה כ' סיון תשל"ה, אך הסיק לאסור. ואילו בנדפס באבני ישפה הסיק להתיר, וכפי הנראה הוא מפני דעת הגרש"ז אוירבאך]. וכ"פ מרן הגר"ע יוסף וצוק"ל בחזון עובדיה (שבת ח"ד עמ' קעב). וכ"כ בס' מאור השבת ח"ג (סי' יג סעי' ס"ג).

⁴ זה לשון שבלי הלקט (סי' פה): כתב ר' בנימין אחי נר"ו, דוקא שלג וברד אסור לרסק משום שהוא מוליד משקה שלא היה בעולם, ודומה לסחיטת פירות. אבל השואב מים מערב שבת ובבקר מצא אותן קרושין, מותר לרסקן, ואין בו משום תולדות משקה. עכ"ל. וכן ראיתי בארחות חיים (הלכות שבת סי' עז) שכתב בזה"ל: הר' דוד בר לוי ז"ל כתב ד"ל דאפילו נקפה השמן כמו שנקפה מרוב קרירות, מפשירו שם, דהפשרו לא זה הוא בשולו. "אחר שאין תחלת ברייתו להיות נקפה, ולא דמי לחלב ודונג דהנהו תחלת ברייתו להיותם קפואים". וכן הדין נמי להניח פאנאדה או תבשיל צונן לחממו כנגד המדורה, ואע"פ שהופשר השומן והמרק שנקפה בתוכה אחר שכבר נשתנו ע"י בשול מע"ש, אין בכך כלום אם נקפא אח"כ ונתפשרו כנגד המדורה עכשיו. וכ"כ הר"ם נ"ע. וכ"כ הרא"ה

פסקי הלכות

ז"ל. והבעל התרומה ז"ל מחמיר בזה, ולא נתן ראייה ברורה, כי עיקר ראייתו משום דאין מרסקין את השלג ולא את הברד. דהוא סבר דמעמא משום אולודי המים, ואע"פ שהזורין לקדמותן קרי להו אולודי. אך הרמב"ם ז"ל פ' המעם משום סחיטה כמו בשלג. עכ"ל. ובש"ע (סי' שיה סט"ז) פסק דלא כבעל התרומה. ומבואר בהדיא דדוקא בדבר שתחלת ברייתו קפוא נאסר לרסקו, אך מים שהוקפאו שרי.

וכן מצאתי עוד בחידושי ריבב"ן (שבת נא:): שהביא דברי ספר התרומה בזה"ל: פשטידא בימות החורף צריך לישמר בשבת שלא יתן סמוך לאש להחם מפני שמנונית שנקרש ועתה נמחה על ידו, "כברד שהיה תחלה מים ונקרש", שאסור ליטול מהם ידיו. וכ' ע"ז ריבב"ן, ואינו נראה לי, שאינו דומה לברד. "שהברד לא היה תחלתו מים", והוי דבר הנולד. אבל תכשיל היה תחילתו שומן מחוי ואח"כ נקרש. על כן אינו מוליד. עכ"ל. ולכא"ו כוונתו כדעת שבלי הלקט וארחות חיים הנ"ל, שהברד כיון שירד מהשמים קפוא, חשיב נולד כשמרסקו. משא"כ בפשטיד"א ובקרה.

וכן ראיתי בס' ערוך השלחן (סעיף כה) שהביא לשון התוס' שאסור לשכור מים "המתקרשים", ואח"ז כתב שמסתפק בלשון רבותינו, דמשמע להדיא שלא הקפידו רק על ריסוק שלג וברד, ולא על ריסוק קרח. ואולי מפני שהקרה היה מקודם מים אין בזה לא משום מוליד ולא משום גזירת סחיטת פירות. ויש להתירשב בזה, דלכא"ו יש בזה נולד כשומן שקרש, והמתירים שם ה"ט משום שאינו מרסק בידים. אבל בידים שפיר הוי נולד. אלא דלשון הש"ס והפוסקים לא משמע כן. וצ"ע לדינא. ע"ש. ואם היה רואה שכדבריו מפורש בשבלי הלקט וארחות חיים היה שיש לקראתם. [וע"ע בערוך השלחן להלן (סעיף כו) שכתב שבמלח של ים (שנומלים מי הים ומניחים בבריכות והמים מתייבשים ונעשה מלח) יש להסתפק בהספק שנסתפקנו בסעיף הקודם (אם יש איסור לרסקו, אחר שאף מלח זה היה בתחלה מים, ושמא אין איסור לרסקו למים). ע"ש. ועיין היטב בפרי מגדים (מש"ז סק"ט) בזה ובסוגי המלח].

וגם בשו"ת זהב שב"א (גרוס, סי' ו' אות א') כתב שהגמרא והש"ע נקטו אין מרסקין את השלג והברד, ולא נקטו קרח, יען שברד ושלג תחלת הוייתם משעה שנראו לפנינו הוא בצורת גוש, אבל קרח שבא לפנינו בצורת נוזל היינו מים, אף שאח"כ נהיה לגוש באופן טבעי מחמת הקור, מ"מ בכגון דא בתר מעיקרא אזלינן ודיינינן ליה כדבר לח הן בנוגע לדין סחיטה, והן בנוגע לדין בישול אחר בישול. ע"ש. (וביאר כן בכוונת הה"כ בקובץ וילקט יוסף תרע"ג סי' מ').

המתירים במים שהוקפאו בשבת לרסקם לכתחלה בידים

וכעין זה ראיתי בספר תורת שבת (סי' שיה ס"ק לט) [אליבא דספר התרומה (סי' רלה) ששומן שהיממו בשבת והחל לזוב, נאסר מטעם נולד], שכתב דמ"מ אם לא היה קרוש מערב שבת רק נקרש בשבת, מותר לתת בחמה או במקום שאין חיד סולדת בו שימחה, שהרי קי"ל אין מוקצה לחצי שבת (סי' שי ס"ג), ואינו דומה לשברי כלים שאסור למלטלם בשבת. דשאני התם דלא הדר אחזי, אבל בזה אחר ההפשר נעשה כמו שהיה בין השמשות. ולכן אין בזה משום נולד. ע"ש. גם בס' אגלי טל (מלאכת דש ס"ק לו אות כו) כתב שמים שנקרשו ונעשו כפור וחזרו ונמוחו בשבת מותרים, דומה למה שאמרו אין מוקצה לחצי שבת, ה"נ אין נולד לחצי שבת. ואין לומר שכיון שנקרשו בטל מהם תורת משקה, וכשהזרו ונמוחו פנים חדשות באו לכאן, וכדמוכה בתוספתא שהובאה בר"ש מהרות (פ"ג מ"ב), ובתוספתא דפרה (פרק ח). עכת"ד. וכ"כ בשו"ת ציץ אליעזר ח"ו (סי' לד אות לא). וכן בספר שמירת שבת כהלכתה (פ"י הע' ט') הביא דברי האגלי טל, וכתב בשם הגרש"ז

פסקי הלכות

אורבך שכן משמע במגן אברהם (סי' תקצ"א), והוסיף דאף לדעת הסוברים שקרה הנעשה בשבת חשיב נולד, מ"מ אם הכנים מים למקרר סמוך לשבת ונקרשו בשבת, מסתבר שאין הקרה נחשב נולד, כיון שממילא הוא עתיד להיות ודאי קרה, הו"ל כזיתים שריסקן ושמן של בדדיו, שאין המשקה נחשב נולד. ע"ש. וע"ע בס' שלחן שלמה (סי' שכ סק"כ אות ב).

דברי החולקים

אך הגאון רבי עקיבא סופר בהסכמתו לספר זהב שב"א הנ"ל, העיר על מ"ש המחבר שקרה שנקפא באופן טבעי מחמת הקור בתר מעיקרא אזלינן, שכן דייקא לשון הגמרא והש"ע. והשיגו מדברי הטור בסיומן ש"כ שהביא דברי אבי עזרי, שמותר לשבר קרח כדי ליטול מים מתחתיו, וכתב הב"י שאע"פ שכששברו ניתנים ממנו התיכות קטנות מותר, דלא מתסר אלא כשהוא מרסקו כדי שיוזבו מימיו וכו'. ונראה שאם מכין שיוזבו מימיו אסור משום סחיטה או נולד. ע"ש.

גם בשו"ת טעם זקנים (וורנר, ס"ס ד) העיר על מה שכתב באגלי טל שמים שנקרשו אין עליהם איסור ריסוק בשבת, דמעיקרא מים ועכשיו מים, והשיגו שבאור זרוע (סי' סב) כתב בשם ספר התרומה (במפתחות שבסו"ס סי' רלד) להיפך, וז"ל: ולא תימא דוקא גבי שלג אמרינן אין מרסקין וכו', מפני שמתחלה היה עב וקרוש ונולד צלול על ידו, אבל שמנונית שנקרש הלא תחלה היה צלול לא הוה נולד כשיחזור ויעשה צלול. לא היא, שהרי ברד שקורין גלצ"א, ובלשון כנען לוד, היה תחלה צלול ואח"כ נקרש ואפ"ה תנו רבנן אין מרסקין את הברד וכו'. עכ"ל. ולפי הוכחתו מוכח מספר התרומה אף דלא כדברי שבלי הלקט. ומ"מ אליבא דהש"ע (סי' שיח סט"ז) שפסק דלא כספר התרומה, אין הכרח מזה. וע"ע בס' מאור השבת (ח"ג סי' הע' קלו).

החולקים על שבלי הלקט

ומצאתי בפסקי מהרי"ח (נדפס בקובץ שיטות קמאי עמ' תתרכז) שכתב בזה"ל: יש לזהר בימות הגשמים "שהמים נקררים" ויש ברד מעורב במים, ויש לזהר שלא ירחוץ בהם פניו ידיו ורגליו. עכ"ל. ומבואר בהדיא שאוסר אף במים שקפאו מחמת הקור, ופליג על שבלי הלקט.

וכ"כ כעין זה התוס' (שבת נא: ד"ה אין), אין מרסקין לא את השלג ולא את הברד, מכאן יש לזהר שלא ירחוץ ידיו בשלג וברד בשבת, ופעמים שמתקרשים, ויש ברד מעורב בהם, אין לרחוץ בהם, דאי אפשר שלא ירסק הברד. וכל הזהיר בו תע"ב. עכ"ל. ולכא"ו הלשון אינה ברורה כ"כ, שהשלג והברד כבר קפואים וקרושים. ואכן מהרש"א גרס ומים שמתקרשים. ולפ"ז משמע שאף במים שנקרשו וקפאו אסור לרסק. (וכן הוכיחו בס' מנוחת אהבה ח"ב עמ' קצד ובשו"ת שערי ציון בוארון ח"א סי' יא). וע"ע בש"ס עוז והדר (אות לה) שהביאו שבדפוס"ר איתא ופעמים שמתקרשים המים. ודו"ק. והוסיף עוד במגנו"א שם (עמ' קצד), דס"ל לשבחה"ל וארחות חיים, שלפי הטעם שאיסור ריסוק שלג הוא משום סחיטת פירות העומדין למשקין אין לאסור אלא בדבר שבתחילת ברייתו הוא קפוא כמו שלג וברד, אבל בדבר שהיה צלול ואח"כ קרש ונקפא ל"ש איסור זה, כי מעולם לא בטל שם משקה ממנו. ומ"מ לדינא אין לחלק בזה, הדא משום שמרן חושש גם למעם שנראה כבורא ומוליד דבר חדש, וא"כ אין כבר לחלק בין שלג וברד לקרח שמו"ס מוליד הוא מים. ועוד נראה שאפי' למעם שאסרו משום גזירת פירות העומדים למשקים, אין לחלק בין שלג וברד לקרח. ע"ש. וכ"כ להחמיר בספרו שו"ת תפלה למושה ח"א (סי' נג אות ג).

פסקי הלכות

ועיין בספר התרומה (סי' רלה) שכתב בזה"ל: אסור לרחוץ ידיו בשבת בשלג, וכן לא ממים שקרשו ויש בהם גלדא בלע"ז, לפי שממחה אותם בידיו ונעשה מים, והו"ל נולד. ע"כ. אולם סה"ת למעמיה שאוסר מטעם נולד, ומטע"ז אוסר אפי' פשטיד"א שקרש שומנה. וכן מ"ש המרדכי (שבת סי' של) בזה"ל: אסור לרחוץ ידיו בשלג בשבת, ולא ממים שקרשו שקורין גלצ"א בלע"ז, לפי שממחה אותן בין ידיו ונעשים מים והו"ל נולד. וכן נראה דאסור להשים פשטיד"א בחורף כנגד האור, לפי שהשמן נקשר ונקפה ועתה נעשה צלול והו"ל נולד. עכ"ל. ומפורש שאסור במים שקרשו והוקפאו. וגם במחזור ויטרי (הלכות שבת מסה"ת סי' כח) כתב לאסור פשטיד"א סמוך לאש, דנמחה על ידו, כמו ברד שהיה תחלה מים ונקרש, שאסור ליטול מהן ידיו. עכ"ל. אולם אף מזה אין הכרח לדידן, דאינהו ס"ל שאף בפשטיד"א אסור מטעם נולד. אך למרן הש"ע (סי' שיח סט"ז) דס"ל להקל בפשטיד"א, אין הכרח מזה.

וגם מרן בש"ע (סי' שכ ס"י) כתב שמותר לשבר הקרח ליטול המים שתחתיו. וכתב המג"א (ס"ק טו), שבנזהר או באר אסור. וכתב המשנ"ב (ס"ק לו) שמ"מ לצורך שבת יש להקל. וכ"כ הכה"ח (אות סה). והנה מצד איסור שבירת הקרח, לכאורה תיפוק ליה שהקרח בתחלת ברייתו היה מים, ולא שייך בו איסור שבירה וריסוק.

ונוע"ע בספר היראים (עמוד זמנים, סוף מלאכת לש) שכתב בזה"ל: שלג וברד שנימוחין על ידי מים, אחרי שהם בעצמם מים, ליתנן במקום שנימוחין מותר. עכ"ל. וביאר בספר שם חדש ח"א על ספר היראים שם (ד"ה ושלג, דף נה ע"ד) דייק רבינו לומר ושלג וברד וכו', אחרי שהם בעצמם מים מותר וכו'. נראה שדעתו כדעת הר"ן ודעימיה שאסור דוקא לרסק בידים, הא אילו הניחם בחמה ונפשרו ואפי' כנגד המדורה מותרים הן דלאו נולד הוא. ולא דמי למשקים שזבו משום דהני בעודם קרושים נמי תורת משקה עליהם לכל דבר. עכ"ל. ולכן כתב רבינו אחרי שהן בעצמם מים, פי' תורת מים עליהם, מותר ליתנם במקום שנימוחים, פי' במקום שהחמה זורחת או כנגד המדורה שנימוחים מאליהם, או ליתנם לתוך הכוס שיש בו מים או יין שנימוחים מאליהם. ע"ש.

וכן ראיתי בשם מרן הגר"ע יוסף בקול סיני (עמ' רעג) שכתב להחמיר בזה, ושכן דעת מרן. וכ"כ במנוחת אהבה ח"ב (פ"ז סכ"ט). וכ"כ בילקוט יוסף (מהדורת תשנ"ג סי' שכ הע' לט) דדעת מרן לאסור. ועי' בספרו שו"ת הראשון לציון ח"ב (סי' סב) שכתב להקל בזה. ע"ש.

ועכ"פ במקום שיש מעמים נוספים להקל, בודאי שאפשר לצרף דברי הפוסקים (ודלא כמי שפקפק בזה שהיא סברא יחידאה). וע"ע בחזו"ע שם (שבת ח"ד עמ' קנח) שכתב להתיר שבירת ארטיק לחתיכות דקות תוך כדי אכילתו, והסתייע מדברי הפוסקים הנ"ל. וכן ראיתי עוד בשו"ת באר משה ח"ב (סי' כו) שכתב ג"כ להסתייע בנידון מדברי שבלי הלקט הנ"ל, אע"ג דלא נקטינן כוותיה. ע"ש. וכן ראיתי עוד בשו"ת ציץ אליעזר ח"ז (סי' לד אות לב) שהסתייע בנידון מדברי ערוך השלחן הנ"ל, ושכ"פ בשבלי הלקט. ע"ש. וע"ע לו בח"ז (סי' כא) ובשו"ת או נדברו ח"ג (ס"ס ח) ובס' אדני שלמה (סי' שכ סוף אות סז).

פסקי הלכות

הנאה ממנים שהוקפאו וריסקם

ד. עבר וריסק קרח שנתהווה ממנים שהוקפאו, יש להקל בדיעבד⁵.

ריסוק קרח המעורב במשקה

ה. כוס שיש בתוכה מים וקוביות קרח, יש מתירים לבחוש בכף בתוך הכוס, אף על פי שעל ידי כך מרסק בידים הקרח, הואיל והקרח בתוך המים, ואינו ניכר. ויש אומרים שלדעת מרן יש לאסור. וכך העיקר להלכה. ובמקום שיש עוד נימוקים נוספים, אפשר לצרף דברי המקילים. ולאשכנזים המקילים בזה יש להם על מה שישמוכו.

והוא הדין לעירוי מים חמים על קרח בשבת (באופן שאין לחוש לבישול כגון עירוי מכלי שני, או עירוי מכלי ראשון שאין חיד סולדת במים החמים). לפיכך מנוע מזגן שנתכסה בחורף בשכבת קרח, וחפץ לערות מים חמים להפשיר הקרח, לספרדים יש להחמיר בזה, אולם לאשכנזים המקילים יש להם על מה שישמוכו⁶.

⁵ הנה ראיתי למהר"ח פלאג' בשו"ת לב חיים ח"ב (סי' קצב) שכתב דלסוכרים דמעם האיסור משום נולד, א"כ העושה זה בשבת גם לאחרים אסור באכילה. אך למעמא דגזירה שמוא יסחוט, הנה לאחרים כולי האי לא אסרינן. ע"ש. וע"ע בס' שמירת שבת כהלכתה (פ"י ס"ג הערה י) ובס' שלחן שלמה (ס"ק יט אות ב).

אולם הנה לעיל הובא מהלוקת הראשונים אם נאסר לשבור קרח שנוצר ממנים שהוקפאו, שלדעת כמה ראשונים יש להקל בזה לכתחלה. ולפמ"ש המשנ"ב (סי' שיה סק"ב) שבדבר שנהלקו הפוסקים להתיר לכתחלה, בדיעבד יש להקל. ה"ה בג"ד. וע"ע בשו"ת פנים מאירות ח"א (סי' פד ד"ה ובזה). וע"ע בס' ארחות רבנו הקהילות יעקב ח"א (שבת סי' קצג) ובס' צבא מרום (עמ' עז) ובס' אדני שלמה (סי' שכ אות עב).

⁶ הנה מדקתני (שבת נא:) אין מרסקין לא את השלג ולא את הברד, אבל נותן הוא לתוך הכוס או לתוך הקערה ואינו חושש. ופירש רש"י, נותן לתוך הכוס, של יין בימות החמה, כדי לצנן ואע"פ שנימוח מאליו. לכאורה משמע שלא הותר אלא ליתנו בתוך הכוס, אבל לא לרסק בידים. אך בתוספתא (שבת סוף פ"ד) שנינו, מרסק הוא לתוך הכוס או לתוך הקערה ואינו חושש. ומבואר שמוותר לרסק בידים בכה"ג. וכ"פ הרמב"ם (פכ"א מהלכות שבת ה"ג). וכ"כ במגיד משנה שם. וכן פסקו הרשב"א והר"ן בחידושיהם והנמוקי יוסף והמאירי (שבת נא:). וכ"כ עוד הר"ן בהלכות (דף כ"ג ע"ב). וכ"כ בחידושים המיוחסים להר"ן בשם הרא"ה. וכן פסק בספר הכתים (שערי המלאכות האמורות ביום השבת שער תשיעי). וכן ראיתי בחידושי הריטב"א (דף נא: ד"ה אין) שכתב שנראה מדברי רש"י, וגם לשון הגמרא כן נראה, דלרסק בידים לתוך הכוס של יין אסור. אבל בתוספתא אמרו אבל מרסק הוא לתוך הכוס או לתוך הקערה, ולפי זה נותן דקתני הכא נותן בידיו קאמר

פסקי הלכות

ואפילו בריסוק. ואפשר דברייתא דהכא בכוס וקערה ריקנים, ואפילו הכי כשזב מאליו מותר. ולא גזרו שמא ירסק כמו שגזרו במשקה שזב שמא יסחוט, דשאני הכא שהריסוק עצמו מדרבנן. והתוספתא מיירי בריסוק [לתוך] כלים שיש בהם מים או שמן או יין, שהמשקה הנופל בריסוק מתערב מיד, ולפיכך מותר. וכעין שהתירו לסחוט אשכול של ענבים לתוך הקדרה שיש בה אוכל, דמשקה הבא לאוכל כאוכל הוא ולא חשיב סוחט, וכל שכן בזו דריסוק דרבנן הוא. עכ"ל. וכן הרמב"ן (שבת נא:) הביא התוספתא. ועי' במגן אברהם (סי' שכ ס"ק יג) שמנה את הרמב"ן בכלל המתירים. וגם בבית יוסף בשם מגיד משנה לכאורה משמע כן. ומאידך במ' אגלי טל (מלאכת דש סי"ח ס"ק יב) כתב דהרמב"ן אינו מתיר בנ"ד. וכ"כ בשו"ת יביע אומר ח"ד (האו"ח סי' כה אות י). אך בספרו שו"ת יחיה דעת ח"ו (סי' רז אות כד) נקט שהרמב"ן מיקל. ע"ש. ופלפלו בזה עוד האחרונים. ועי' בתהלה לדוד (סי' שיה ס"ק לח) ובשו"ת אז נדברו ח"י (סי' י). ואכמ"ל.

איברא דלכאורה יש להוכיח דדעת הרא"ש להזהר בזה, ממ"ש הטור והשלחן ערוך (סי' שכ סי"ד) שהרא"ש היה נזהר מלהטיל מי רגלים בשלג. ומשמע במגן אברהם (ס"ק יז) שלראשונים הסוברים כהתוספתא הנ"ל יש להקל. ע"ש. ולפ"ז דעת הרא"ש להחמיר. ודלא כהתוספתא. וכן מבואר בהדיא במחצית השקל (שם) שהוא תלוי במחלוקת הראשונים הנ"ל, ולרשב"א ודעימיה דס"ל כהתוספתא שרי, ולרא"ש אסור. ולכאורה יש להוכיח שכן גם דעת מרן השלחן ערוך להחמיר. אולם לפי מה שיבואר להלן שיה"א שאין כוונת הש"ע אלא לזהירות בעלמא, א"כ אין הכרח מכאן לאסור מדינא שבירת קרח במים. ועי' להגאון רבי משה בצלאל בפירושו שבעת הנרות על התשכ"ן קמן (סי' סה) שהשיג על מ"ש בחיי אדם (כלל יד סי"א) להחמיר קצת בהשתנה ע"ג שלג, אע"ג שהיקל בריסוק קרח בתוך מים. ע"ש. ודו"ק.

ובדעת הרי"ף, לכאורה יש להוכיח דס"ל להחמיר בזה, מדהביא (בס"פ במה טומנין) לישנא דברייתא כתלמודא דידן דגרסינן "נותן לתוך הכוס". ולא התיר כהתוספתא. ועי' בשו"ת ודבר שלום (האו"ח רס"י ז) שכתב ששיטת תלמודא דידן והרי"ף והטור להחמיר. ע"ש. אך לכאורה אינו מוכרח, שהרי כבר נתבאר לעיל בדברי הריטב"א, דתלמודא דידן אינו חולק על התוספתא, וא"כ ה"נ י"ל בדעת הרי"ף, שאף שהעתיק דברי הגמרא אין הכרח דפליג על התוספתא. ועי' להגאון רבי יהודה עייאש במ' בני יהודה (לחם יהודה ח"ב, דף ה' ע"ג) שכתב דמגמרא דידן משמע דפליגא דקאמרה אבל נותן וכו', משמע דוקא בנותן ולא מרסק. וכ"נ דעת הרי"ף והרא"ש והטור שלא הזכירו אותה תוספתא. ע"ש. ועי' להגאון רבי אליהו חמוי במ' פה אליהו ח"א (בתשובה בהלכות שבת שנדפסה בסוה"ס, עמ' רטו בדפו"ח) שכתב ג"כ דהגם שמצאנו לרי"ף והרא"ש שהעתיקו לישנא דברייתא דקתני נותן, אפ"ה איכא למימר דס"ל כהרמב"ם ולא פליגי עליה, דאפוי פלוגתא לא מפשינן, וס"ל דגם בידים שרי לרסק לתוך הכוס. ולא מצאנו מי שחולק בזה רק לרבינו הטור. ורש"י אין הכרח דפליג. ועי' דלא ברירא ליה בזה, ובסוף דבריו כתב דאפשר דס"ל לרי"ף והרא"ש להחמיר. ע"ש. ורק במ"ש שאפשר שהרא"ש מיקל, לכא"ל מוכח מדבריו שהיה נזהר בזה וכדלעיל. וכ"כ גם בשו"ת שערי ציון בוארון (ח"א סי' יא) שאין הכרח בד' הרי"ף. ובפרט שהרמב"ם והרמב"ן בד"כ ס"ל כהרי"ף, והכא שניהם מקילים. ע"ש. ועי' בשו"ת חקרי הלכה (האו"ח סי' א) שהבאתי בשם מהר"ד פארדו שבדבר שאינו מפורש בדברי עמודי ההוראה, אין הכרח שמרן יפסוק כדבריהם. ע"ש. ועי' בשו"ת יביע אומר ח"ד (האו"ח סי' כה אות י) שכ' דמדהרי"ף והרא"ש הביאו רק סוגית הגמ' דידן, ש"מ דס"ל שאין הלכה כהתוספתא. ע"ש. ודו"ק. ואם אפשר להוכיח מספר התרומה (סי' רלד) והמרדכי (ס"פ במה טומנין) דלא ס"ל כהתוספתא, עי' במ"ש במ' בני יהודה וס' פה אליהו

פסקי הלכות

חמוי הנ"ל. ואם ההיתר בזה תלוי בטעמים לאיסור שבירת קרח, שהובאו לעיל בהערה א', עי' בפרי מגדים (סי' שיה מש"ס ס"ק כא) שכתב שלפי רש"י שהטעם משום שבורא המים ומשום סרך מלאכה, משמע דלרסק בכוס אפשר כיון שאינו בעין שרי. ע"ש. והאריכו האחרונים, וע"ע בס' ראש יוסף (שבת נא: ד"ה ואין) ובערוך השלחן (סעיף כא) ובשו"ת אז נדברו ח"י (סי' י). ועוד. ומידי דברי בו אציין שבדברי מרן בבית יוסף, צ"ב אמאי מרן לא כתב שכן דעת הרמב"ם, והביא רק מהמגיד משנה בשם שאר הראשונים. ועי' בזה בס' דברי מנחם הגהב"י (סק"ז) ובס' מגן דוד אזולאי (ח"ג סי' ו). ע"ע.

הוכחה מדין נטילת ידים בשלג וברד

והנה התוספות (שבת נא: ד"ה אין) והרא"ש (ס"פ במה טומנין, סי' יג) ובסידור רבנו שלמה ב"ר שמשון מגרמיוזא ובספר הפרדס (הלכות יום הכפורים) ובמחזור ויטרי (הל' שבת, מסה"ת, סי' כז) ובשבלי הלקט (סי' פה) ובספר התרומה (סי' רלד) ובתניא רבתי (סי' יח) ובספר הפרנס (סי' קס) ורבנו ירוחם (ני"ב ח"ג) ובספר האגודה (ס"פ במה טומנין) ובפסקי מהרי"ח ובמרדכי (פ"ד דשבת, סי' של) ובמור (סי' שכ) כתבו שיהיה כשנוטל ידיו שלא יהיה במים שלג וברד, שמא ירסקם. ולכאורה משמע דס"ל שאסור לרסק שלג וברד אפילו בתוך המים. ולפי זה מוכח דאף מרן לא ס"ל להקל כהתוספתא, מדפסק בשלחן ערוך (סימן שכ ס"א) בדברי התוס' והראשונים הנ"ל, שצריך לזהר בחורף שלא יטול ידיו במים שיש בהם שלג או ברד, ואם יטול, יזהר שלא ידחקם בין ידיו, שלא יהא מרסק. ומבואר במגן אברהם (ס"ק טז) ובאליה רבה (ס"ק יא) ובתוספתא שבת (ס"ק כ"ה) ובשלחן ערוך הגר"ז (סעיף יט) שלפוסקים כהתוספתא יש להקל בזה. ונע"ע בספר שלחן עצי שמים (סי' ג מלאכת דש סק"ח) דס"ל כהש"ע לאסור ריסוק שלג בתוך מים, ומ"מ לא אסר כולי האי אף ליטול ידיו, אלא כתב שהנוטל ידיו בחורף במים שיש בהם שלג וברד, יזהר שלא ידחקם בין ידיו, שלא יהא מרסק. ע"ש. ולכאורה מוכח הכא שמרן מחמיר משום דלא ס"ל כהתוספתא. וכן ראיתי להגר"ש לניאדו בתשובה שנדפסה בסוף שו"ת מעשה איש (דק"ט ע"א) שכתב להוכיח כן מהכא. וכ"כ בס' קצות השלחן (סי' קכז בדה"ש סק"ב) דמאיסור נט"י במים שמעורב בהם שלג, מוכח דק"ל כהאוסרים לרסק שלג המעורב במים. ע"ש.

אולם לכאורה יש לחלק, דאף אם נפסוק להלכה כדברי התוספתא, מ"מ אפשר שאחר שפיכת המים ישארו התיכות קרח על ידיו, ללא מים, ויבוא לרסקם. ובה לכו"ע אסור לרסק בידים. וכן ראיתי בס' חמד משה (ס"ק ו') שכתב דלא דמי לדין התוספתא, דשם ההיתר משום דמרסק לתוך המים ומתערב מיד, אבל הכא אמאי יהיה מותר לרסק בידים הואיל ומדיה ידיו במים ג"כ, הרי מ"מ הנך מים אזלי והברד או השלג נשאר לבד. ולכן נראה דאסור לרסק. ע"ש. וכ"כ בספר מנורה הטהורה (קני המנורה ס"ק י"ז) שאף לתוספתא יש לאסור בנ"ד, דכאן ניכר טפי מבתוך הכוס. ע"ש. וכן ראיתי להגאון רבי יהודה עייאש בס' בני יהודה (לחם יהודה ח"ב, דף ה' סע"ב ורע"ג) שכתב דצ"ל דהטעם משום שכשמריק המים ע"ג ידיו ומשפשפם זו בזו, יש לחוש שמא לא יהא ברד במים, ושמא ירסקנו בידינו בשעת השפשוף, דהשתא אינן מעורבים עם המים. וכ"כ קצת מלשון התוס'. ע"ש. וכ"כ הגאון רבי אליהו חמוי בס' פה אליהו ח"א (בתשובה בהלכות שבת שנדפסה בסוה"ס, עמ' רכג בדפו"ח). וכ"כ הכה"ח (אות סט). וכן המשנ"ב בביאור הלכה (סי"א ד"ה יזהר) אחר שהביא שהמג"א מיקל, כתב ע"ז, ואין להקל בזה דדין זה העתיקו כמה וכמה ראשונים. ע"ש. והיינו אע"פ שבמשנה ברורה (ס"ק לד) הזכיר שיש מתירים לשבר בידים בתוך הכוס. ולעיל בשער הציון (סי' שיה ס"ק קמו) כתב בנידונו ש"שוב" להזהר. (ולא אסר מעיקר הדין). ונראה כוונת הביאור"ל דהכא

פסקי הלכות

חמיר טפי ע"פ מה שנתבאר לעיל, דפעמים השלג והברד אינם בתוך המים, ומרסק שלג בידים. (וע"ע בשו"ת אבני ישפה ח"א סי' פה מ"ש לבאר בדברי הביאור"ל). וכ"כ לדחות בשו"ת יביע אומר ח"ד (סי' כח סוף אות יב) וחי"י (סי' כג ד"ה ובהבנת) ובשו"ת שערי ציון בוארון (ח"א סי' יא). ונע"י בס' הלכות שבת בשבת ח"א (פי"א הע' נה) שכתב להוכיח מדין נט"י במים שמעורב בהם שלג, דנקטינן להחמיר בשבירת קרח שבתוך מים. ושוב כ' שלכאן יש לחלק (כנ"ל) שיש לחוש שיישארו התיכות קרח על ידיה, אך לא ראיתי למי שעורר בזה. וצ"ע. וע"ש שפסק להחמיר ולא חילק בזה למעשה. והוא פלא דגברא רבא כוותיה לא זכר מכל הפוסקים הנ"ל שיש לחלק בזה.

וכן מוכח כחילוק זה בדברי הריטב"א (שבת נא:), שבתחילה פסק בדברי התוספתא, ובסוף דבריו הזכיר הדין שאסור לרחוץ ידיו בשלג. ע"ש. וכן מוכח בספר הבתים (שערי המלאכות האסורות ביום השבת שער תשיעי) שהביא תחלה שהרמב"ם מתיר לרסק שלג בתוך הכוס, ואח"כ הביא שהתוספות כתבו שאסור לרחוץ ידיו בשלג, לפי שממחה בידים והוי מוליד. וכן נראה. ע"כ. וגם בנמוקי יוסף (שבת נא:) הביא בתחלה דברי הרא"ש שיש להזהר בנטילת ידים כדלעיל, ושוב אח"כ דברי הר"ן שמיקל כהתוספתא. ולא העיר דפליגי אהדדי. ומוכח מכ"ז דאף לתוספתא, יש מקום לאסור נט"י במים שמעורב בהם שלג וברד.

ומאידך, בשלטי גבורים (ס"פ כמה מומנין) כתב וז"ל: ומעם איסור ריסוק הברד, איכא פלוגתא בין מימוני (פכ"א מהלכות שבת הי"ג) וסמ"ג (ל"ת סח) והרמב"ן (שבת נא: ד"ה והא) והרשב"א (ד"ה הא), ובין רש"י (ד"ה כד) וריבנו ברוך (סח"ת סי' רלה) והרא"ש (סי' יג) והמור (סי' שיה). ויש נפקותא לענין נתינת הפשטיד"א כנגד האש, ורחיצת ידים בברד ושלג בשבת כשמעורב עמהם מים אחרים, ושפשוף ידים במלח, ורחיצת ידים בבורית, ולחשתין ע"ג שלג. עכ"ל. ומשמע מדבריו דלהרמב"ם ודעומיה יש לחלק ברחיצת ידים במים שמעורב בהם שלג. (וע"י בשו"ת תפלה למשה ח"א סי' נג אות ה מ"ש להעיר בדברי שלטי הגבורים).

ודבר פלא ראיתי בערוך השלחן (סי' שכ סעיף כד) שהעיר על מנהג העולם שמקילים לערבב סוכר בכוס, ולכאורה אסור כדין ריסוק קרח. וכתב שלמקילים כהתוספתא ניהא, ואפשר דגם להאוסרים לא אסרו רק כשמרסק מבחוץ ונותן לתוך הכוס, אבל בתוך הכוס עצמו מותר, שהרי מעולם אינו ניכר בפני עצמו. ע"ש. אך בשלחן ערוך הגר"ז (סעיף יט) מבואר בהדיא לא כן. ע"ש. וכן מבואר בעוד פוסקים. וכן השיג ע"ז בשו"ת ציץ אליעזר ח"ו (סי' לד אות יט).

בירור דעת מרן

והנה בעולת שבת (ס"ק כו) ובמגן אברהם (ס"ק יג) כתבו שמדברי מרן בשלחן ערוך (סעיף ט) שכתב: השלג והברד אין מרסקין אותם, דהיינו לשברם להתיכות דקות כדי שיוזבו מימיו, אבל נותן הוא לתוך הכוס והוא נימוח מאליו ואינו חושש. משמע דלרסק בידים אסור. וכ"כ בספר שם חדש ע"ם יראים ח"א (עמוד זמנים, אחר מלאכת לש, ד"ה ושלג, דף נה ע"ד) שדעת הש"ע להחמיר, וכתב לבאר מעמו שהחמיר, כיון דהרי"ף והרא"ש הוו גרסי אבל נותן וכו', כגירסת הש"ס, פסק כוותיה. ומה גם דלשון התוספתא אפשר לפרש כן, אבל לרסק, דהיינו ע"י נתינתו לתוך הכוס נמצא שהוא מרסק. אבל לעולם הוא נימוח מאליו ולא מרסק בהדיא. ע"ש. וכ"כ אחרונים רבים שדעת הש"ע להחמיר, דלא כהתוספתא.

איברא דלכאורה יש להעיר בזה, דהא מרן הביא בבית יוסף דברי הראשונים המקילים בזה בשתיקה, ולא העיר עליהם כלל. (אמנם אפשר דבשלחן ערוך הדר ביה להחמיר). וגם הרי דברי

פסקי הלכות

מֵרֵן בִּשְׁעָה הֵם גִּזְכֵּי דְבָרֵי הַטּוֹר, שֶׁהָרִי הַטּוֹר כֵּתֵב: "אֵין מֵרֵסְקִין הַשְּׁלֵג וְהַכֶּרֶד, אֲבָל נֹתֵן הוּא לַתּוֹךְ הַכּוֹס וּלְתוֹךְ הַקְּעֵרָה וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ, אֲעִ"פּ שְׁמַתְמַחְתָּ, כִּיֹּן שְׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה בִּידֵים שְׂרִי". וְכִפִּי שְׁדִּיק הַמִּגֵּזֵא מִלִּשׁוֹן הַשֶּׁעָה בּוֹה דֵס"ל לְהַחְמִיר בִּנְדָה, אֲכִי אֵף מֵרֵן גּוֹפִיָה בְּבֵית יוֹסֵף הִיָּה לוֹ לְדִיק שְׁאֵף הַטּוֹר ס"ל לְהַחְמִיר וּפְלִיג עַל הָרִאשׁוֹנִים הַמְּקִילִים שֶׁהֵבִיא בְּבֵית יוֹסֵף, וְאִמָּאִי לֹא צִיֵּן מֵרֵן שֶׁהַטּוֹר פְּלִיג עֲלֵיהֶם. וְאֵם ס"ל לְמֵרֵן שְׁאֵין הַכֶּרֶד דֶּהַטּוֹר פְּלִיג וְאוֹסֵר בּוֹה (וְעִיֵּן בְּדִבְרֵי הָרִיטְבֵּא הַנִּל"מ שֶׁ לְבֹאֵר שְׁאֵין הַכֶּרֶד דֶּתְלֻמוֹדָא דִּידָן פְּלִיג עַל הַתּוֹסַפְתָּא), אֲכִי אֵף מֵרֵן שֶׁכֵּתֵב כְּעִין דְּבָרֵי הַטּוֹר אֲפֻשֶׁר שְׁאֵין הַכֶּרֶד שְׁאוֹסֵר. וְגַם אַחֵר שֶׁכֵּן מְבֹאֵר בְּתוֹסַפְתָּא, וְכֵן פִּסְקוֹ הַרְמַב"ם וְהַרְשֵׁב"א וְהַר"ן וְהַרְבֵּה הַמְּגִיד, מִה הַכְּרִיחוֹ לְמֵרֵן לְפִסּוֹק הִיפֵךְ דְּבָרֵי גְדוּלֵי הָרִאשׁוֹנִים הַנִּל"ל. וְלֹא יֵהָא אֲלֵא סָפֵק, סָפִיקָא דְרַבְנָן לְקוּלָּא.

וְאֲכֵן רֵאִיתִי לְמַהֲרָה פְּלִאגִּי בִּשְׁוֹת לֵב חַיִּים ח"ב (ס' קֶצֶב) שֶׁהֵעִיר בִּנְדָה בְּדַעַת מֵרֵן, וְאַחֵר שֶׁהֵבִיא שְׁבַסְפֵּר מַעֲשֶׂה רֹקֵחַ כֵּתֵב שֶׁהֵבִי"ס שֶׁכֵּן לֹא הִתִּיר אֲלֵא נִתְּנָה אֲבָל רִיסוֹק אֶסֶר. הַשִּׁיג ע"ז וְכֵתֵב, וְאֲנִכִּי לֹא יָדַעְתִּי מֵהִיכֵן רָאָה זֶה, דֹּאדְרַכָּה הַבֵּית יוֹסֵף הֵבִיא דְּבָרֵי הַרְבֵּה הַמְּגִיד וְהַר"ן דְּבִתּוֹסַפְתָּא הַתִּירוֹ, וְפִי הַדְּבָרִים שֶׁלֹּא יִהְיֶה עַל קְעֵרָה רִיקְנִית, וּמִדְּפִירֵשׁ וְלֹא חֵלֵק ע"ז בְּפִירוּשׁ, נִרְאָה שְׁדַעְתּוֹ מִסְכַּמַּת לְסִבְרָא זֹאת. וְאִיךְ כֵּתֵב שֶׁהֵבִי"ס לֹא הִתִּיר, כִּאִילוֹ כֵּתֵב מֵרֵן כֵּךְ בְּפִירוּשׁ. וְהָא לִיתָא. וְאֵם כִּיּוֹן לִמ"שׁ בְּשִׁלְחָנוֹ הַטּוֹר שֶׁ, הוֹלֵל בְּפִירוּשׁ, וְמִה צָרִיךְ לֹמַר וְהֵבִי"ס. וְכֵן דִּיקֵּינָן שְׁפִיר, לִשׁוֹן מֵרֵן בִּשְׁעָה אֵינוֹ כִּלְשׁוֹן הַטּוֹר, שֶׁהַטּוֹר פִּי שִׁיחֻתּוֹ יוֹתֵר לְהוֹסֵף אֲעִ"פּ שְׁמַתְמַחְתָּ, כִּיּוֹן שְׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה בִּידֵים. אֲלֵא שֶׁמָּה שֶׁהוֹסֵף בִּשְׁעָה וְהוּא נִימוּחַ מֵאִלּוּ, חַיִּינוּ הֵךְ, וְהַכֵּל הוֹלֵךְ לְכוּנָה אַחַת. עֵכֶת"ד. וְעִ"שׁ בְּסוֹד. וְעִ"ע לְהַגְאֹן רַבִּי אֱלִיהוֹ חֲמוּי בִּס' פֶּה אֱלִיהוֹ ח"א (בְּתִשְׁבֻּכָּה בְּהַלְכוֹת שֶׁכֵּת שְׁנִדְפִסָּה בְּסוֹד"ם, בְּדַפְרֵי עִמ' רֵטוֹ וְהַלָּאָה) שְׁצִידֵד שְׁדַעַת מֵרֵן לְהַחְמִיר, אֵךְ תִּמָּה אִמָּאִי לֹא פִסֵּק מֵרֵן כְּהַמְּקִילִים, וְכֵתֵב שְׁעִ"פ צֵד הַדָּחֵק י"ל שֶׁגַם מֵרֵן סוֹכֵר כְּהַמְּקִילִים. וְשׁוּב כֵּתֵב שְׁאֵינוֹ מוֹכֵרָה. ע"ש. וְעוֹד רֵאִיתִי בִּס' עֵרוֹךְ הַשְּׁלֵחַן (סְעִיף כב) שֶׁגִּזְכֵּי צִידֵד דֶּהַשֶּׁעָה מֵתִיק לְרִסֵּק בִּידֵים בְּתוֹךְ הַכּוֹס. וְכֵתֵב לֵאמֹר תִּמָּה עַל הַשֶּׁעָה מִדֶּהֱתִיר לֵתֵת בְּכּוֹס וְלֹא כֵתֵב שֶׁאֲפִילוֹ לְרִסֵּק בִּידֵים מוֹתֵר, שִׁמ' דֵס"ל כְּרִשִּׁי מַטְעַם נוֹלֵד, וְאֲכִי אִיךְ הִתִּיר בְּהִנְחִים בְּחִמָּה וּנְפִשָׁרוֹ, דְּלִמְעַם נוֹלֵד בּוֹדָאִי אֶסֶר. וְאֱלִי הַשֶּׁעָה מִתִּיר אֲפִי ע"י רִיסוֹק כְּהַרְמַב"ם, וְנִקְטָה לִשׁוֹן הַגִּמְרָא. ע"ש. וְנִבְעֵצָם מִה שֶׁחִיבֵר מַעֲמִי נוֹלֵד י"ל ע"ד, דִּתְרִי מִילִי נִינְהוּ. וְזֶה בְּרוּר. גַּם בִּשְׁוֹת צִיֵּן אֱלִיעֶזֶר ח"ו (ס' לֵד אוֹת כ) כֵּתֵב שֶׁהֵלְכָה כְּהַתּוֹסַפְתָּא לְהַקֵּל, וְצִידֵד שֶׁכֵּךְ דַּעַת הַשֶּׁעָה, וְאֲפֻשֶׁר לְהֵבִיא קֶצֶת סִיעֵתָא לִזֶּה מִמָּה שֶׁהֵבִית יוֹסֵף הֵבִיא בְּסִתְמָא דְּבָרֵי הַרְבֵּה הַמְּגִיד בִּשְׁם הַרְמַב"ן שֶׁבְּתוֹסַפְתָּא הַתִּירוֹ אֲפִילוֹ לְרִסֵּקוֹ לַתּוֹךְ הַקְּעֵרָה, מְבַלִּי לְהֵעִיר עַל פְּלוּגְתָּא מְפֹרֶשֶׁת כֵּךְ וּמְבַלִּי לְהַכְרִיעַ נֶגֶד זֶה. ע"ש. גַּם בִּשְׁוֹת חֲמִידָה גִּנּוּזָה שְׁלוֹשׁ (ח"א ס' טו) כֵּתֵב שֶׁמֵרֵן הַשֶּׁעָה לֹא הַכְרִיעַ לְהַחְמִיר הִיפֵךְ הַרְמַב"ם. וּמֵרֵן הֵבִיא בְּבִי"ס דְּבָרֵי הַרְמַב"ן וְהַר"ן בְּשִׁתִּיקָה וְנִרְאָה שֶׁמִּסְכִּים לָהֶם, וְהָא דְּכֵתֵב בִּשְׁעָה שְׁנוֹתָן לַתּוֹךְ הַכּוֹס וְנִימוּחַ מֵאִלּוּ, נִרְאָה שֶׁלֹּא רָצָה לְהַכְרִיעַ בּוֹה וְכֵתֵב רַק דִּין שְׁמוֹתָה לְהִנְיָח בְּחִמָּה אוֹ בְּכּוֹס שֶׁכֵּבֵר הַכְרִיעַ בּוֹ בְּסִימָן שִׁי"ח סט"ז. ע"ש. וְכֵן רֵאִיתִי בִּשְׁוֹת שְׁעָרֵי צִיּוֹן בּוֹאֵרוֹן (ח"א ס' יא) שֶׁכֵּתֵב שֶׁהוּאִיל וּמִצְאָנוֹ לְשִׁבְעָה רִאשׁוֹנִים, הַרְמַב"ם הַרְמַב"ן הַרְשֵׁב"א הָרִיטְבֵּא הָרָא"ה וְהַר"ן וְהַרְבֵּה הַמְּגִיד דֵס"ל לְהַקֵּל בְּרִיסוֹק שֶׁלֵּג בִּידֵים בְּתוֹךְ מִשְׁקִים, וּמֵרֵן הֵבִיא ד"ז בְּשִׁתִּיקָה בְּבֵית יוֹסֵף, וְהָרִיטְבֵּא בִּיָּאֵר שְׁאֵין שׁוּם מַחְלֻקַּת בֵּין הַתּוֹסַפְתָּא לְגִמְרָא דִּידָן, וְלֹא מִצְּיָנוֹ שֶׁהָרִאשׁוֹנִים חוֹלְקִים ע"ז, י"ל שֶׁכֵּן גַּם דַּעַת מֵרֵן. ע"ש. וְכִי בִּשְׁוֹת דְּבָרוֹת יַעֲקֹב דֶּהָאֵן ח"ב (ס' כח אוֹת ד) לְהַקֵּל, וְשֶׁלֹּא מִצְּאָנוֹ בְּרִאשׁוֹנִים מִי שֶׁחֵלֵק בְּהִדָּא עַל הַתּוֹסַפְתָּא. ע"ש. וְעִ"ע בִּס' מִגֵּן דּוֹד אוֹלוּאִי (ח"ג בְּסוֹד"ם סִימָן ו') שֶׁכֵּתֵב גִּזְכֵּי שְׁאֵם מֵרֵן הִיָּה רּוֹאֵה דְּבָרֵי כָּל הָרִאשׁוֹנִים הַמְּקִילִים בּוֹה הִיָּה פּוֹסֵק לְהַקֵּל. ע"ש.

פסקי הלכות

ומצינו לכמה מגדולי האחרונים שכתבו להקל. כ"פ חמג"א (ס"ק י"ג, ס"ק ט"ז) ובתוספת שבת (ס"ק כ"ב) ובהיי אדם (כלל י"ד סעי' י"א) ובס' תהלה לדוד (סי' שיח סוף ס"ק מב). ע"ש. וכן ראיתי בשו"ת אז נדברו (ח"י סי' י') שכתב להקל, ושגם בש"ע אין הכרח שמחמיר. ושכן מוכח שהמ"ב מיקל, דלא כתב כאן דיש להחמיר, כמו שכתב בשע"צ (סימן שיח ס"ק קמו). וע"ש. וכ"כ בשו"ת אור יצחק עבאדי (ח"א אור"ח סי' קע) שהש"ע מיקל. ע"ש. [ועי' היטב במגן אברהם (סי' שיח ס"ק מג, ובאליה רבה שם, ובביאור הגר"א שם]. והמשנה ברורה סי' ש"כ ס"ק ל"ד) כתב שיש מתירים בזה. אך לעיל בשער הציון (סי' שי"ח ס"ק קמ"ז) כתב בנידונו שטוב להחמיר. וכ"כ בנ"ד בס' שמיירת שבת כהלכתה (פ"י ס"ב) ובס' ארחות שבת (פ"ד סמ"א) והגר"ח קנייבסקי בספרו שונה הלכות (סעיף יג) שטוב להחמיר לכתחלה.

האחרונים המחמירים

אולם למעשה הסכמות רוב האחרונים שדעת מרן הש"ע להחמיר. וכמו שכתב בעולת שבת (ס"ק כו) שדעת הש"ע להחמיר. וכ"כ במגן אברהם (ס"ק יג) ובמעשה רוקח (פכ"א מהלכות שבת הי"ג) ובאליה רבה (ס"ק יא) ובספר דברי מנחם (הגהות בית יוסף סק"ז) ובספר שם חדש ע"ס יראים ח"א (עמוד זמנים, אחר מלאכת לש, ד"ה ושלג, דף נה ע"ד) והגאון רבי יהודה עייאש בס' בני יהודה (לחם יהודה ח"ב, דף ה' ע"ג) ובס' אנלי טל (מלאכת דש אות לו ס"ק יב). והגאון רבי דוד פארדו בספר חסדי דוד על התוספתא (סוף פ"ד דשבת) ובס' פתח הדביר (סק"ה) ובגדולות אלישע (ס"ק כו) ובס' תורת שבת (ס"ק יא וס"ק יד) ובמשנה ברורה (שער הציון סי' שיח ס"ק קמו) ובשו"ת רב פעלים ח"ג (האור"ח סי' יד) ובספרו בן איש חי (ש"ב פ' יתרו ס"ט) [ועי' לו להלן סי"ג שכתב שמנהג בגדאד להקל ביוגורט"י, והוא ע"פ הרמב"ם שמתיר בשבירת קרח בכוס] ובכף החיים (אות נט) והגר"ש הדאיה ובנו הגר"ע הדאיה בתשובותיהם בשו"ת ודבר שלום (האור"ח סי' ז) ובשו"ת מעשה איש (בסוה"ס, דף קט) שדעת הש"ע להחמיר. וכ"כ בשו"ת יביע אומר ח"ד (האור"ח סי' כה אות י) ובלוית חן (סי' נח) ובחזון עובדיה (שבת ח"ד עמ' קנו והלאה) שדעת מרן להחמיר, והביא כמה מהפוסקים הנ"ל. וכן כל האחרונים הנ"ל שכתבו שלסוברים כהתוספתא אפשר להקל ליטול ידיים במים המעורבים בשלג, מוכח שסוברים שדעת מרן שהחמיר בזה, ולא סבירא ליה כהתוספתא. וכן פסקו להחמיר אף הלבוש (סעיף י') ובשלחן עצי שמים (סי' ג' דש סעי' ה') ובש"ע הגר"ז (סעיף יט) [ופשיט"ל אף בדעת הש"ע גופיה דמחמיר בזה] ובאגלי טל (דש סעי' י"ח) [ושכן דעת הש"ע, וכנ"ל] ובקצות השלחן (סי' קכ"ז ס"א) ובשביתת השבת (דש סעי' כ'). וע"ע בשו"ת מחזה אליהו (סי' סז סוף אות א') ובשו"ת תפלה למשה ח"א (סי' נג) ובס' מנוחת אהבה ח"ב (פ"ו סכ"ט) ובס' הל' שבת בשבת (פ"א סל"ג) ובשו"ת דברי בניהו (ח"ה סי' כ') ובשו"ת נשמת שבת (סי' שכ סעיף רמא) ובס' תורת המלאכות (מלאכת דש עמ' צו). לפיכך נראה שיש להחמיר, ומ"מ במקום שיש עוד נימוקים נוספים, אפשר לצרף דברי המקילים. ונראה גם שלבני אשכנז המקילים בזה יש להם על מזה לסמוך.

פסקי הלכות

הנאה מקרה שחתרסק בכוס מים

ו. עבר וריסק שלג בתוך מים, מותרים. שמאחר ויש מתירים לרסק לכתחלה, בדיעבד יש להקל.⁷

נמילת ידים במים המעורבים בברד

ז. צריך לזהר בחורף שלא ליטול ידיו במים שיש בהם שלג או ברד. ואם אין לו מים אחרים והוצרך ליטול בהם, יזהר שלא ידחקם בין ידיו, שלא יהא מרסק.

ואף שנתבאר לעיל שהמקילים מהאשכנזים בריסוק שלג בתוך כוס יש להם על מה לסמוך, מכל מקום בדין זה יש להחמיר.⁸

נענע קרח בכוס או בקבוק

ח. מותר לנענע כוס מים שיש בתוכו קרח או ברד. וכן בקבוק שהמשקה בתוכו קפא ונעשה קרח או ברד, מותר לנענעו. אך לא ישבור הקרח או ינענע בחוזק.⁹

⁷ כן מבואר במשנה ברורה (סי' שיח סק"ב) שבדבר שנחלקו הפוסקים להתיר לכתחלה, בדיעבד יש להקל. וה"ה בנ"ד שלדעת רבים מהראשונים והאחרונים יש להקל לכתחלה, לדין יש להקל עכ"פ בדיעבד. וכ"פ בנ"ד בחזון עובדיה (שבת ח"ד עמ' קנח). והיינו אפילו בשלג, כשריסקו בתוך מים יש להקל. ועי' לעיל (סעיף ג') בדין מים שהוקפאו והפכו לגושי קרח, שיש להקל בדיעבד אפי' שלא בתוך מים.

⁸ כן כתבו התוספות (שבת נא: ד"ה אין) והרא"ש (ס"פ במה טומנין, סי' יג) ובסידור רבנו שלמה ב"ר שמשון מגרמייזא ובספר הפרדס (הלכות יום הכפורים) ובמהזור ויטרי (הל' שבת, מסה"ת, סי' כז) ובשבלי הלקט (סי' פה) ובספר התרומה (סי' רלד) ובתניא רבתי (סי' יח) ובספר הפרנס (סי' קס) ורבנו ירוחם (ני"ב חי"ג) ובספר האגודה (ס"פ במה טומנין) ובפסקי מהרי"ח ובמרדכי (פ"ד דשבת, סי' של) ובטור (סי' שכ). וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סעיף יא). ואף למקילים בריסוק קרח בתוך מים שבקערה, בנ"ד יש להחמיר. וכפי שנתבאר לעיל.

⁹ כן כתב בכף החיים (סי' שכ אות ס), דאם אינו מרסקו בכף אלא רק מנענעו כדי שימחה במהרה לכולי עלמא שרי. אמנם הכה"ח שם מיירי ביגורט"י וסוחר שנחלקו הפוסקים אם מותר למחותם בידים, ולא מיירי בנ"ד בשלג וקרח. ועי' בס' ברכת יהודה ח"ז (סי' סו) שכ' די"ל דשאני התם בסוכר שסמך הכה"ח על מה שכתבו להקל בזה. ואף שבר"פ דחה זה, מ"מ מאחר ובעצם הדין איכא פלוגתא, שפיר יש לסמוך בכה"ג על החיי אדם. וע"ש. ונע"ע בס' אדני שלמה (עמ' לה) שהחמיר בזה, דדוקא בנימוח מאליו מותר. אולם באמת הכה"ח שם כתב שבנענוע "לכולי עלמא" שרי, ולא משום דבכה"ג סמכינן על המקילים. ובלאו הכי גם בנ"ד בריסוק קרח בתוך הכוס מקילים רבים מהראשונים והאחרונים, ויש לסמוך על דבריהם לכל הפחות בנענוע. ולא יהא אלא ספק, הא קי"ל

פסקי הלכות

העברת קרח מכוס לכוס, ואכילה ע"י כף משקה שקרש

ט. כוס מים עם קוביות קרח, מותר להעבירם לכוס אחרת על מנת למחר הפשרת הקרח. וכן מותר לאכול על ידי כף משקה שקרש מעט בהקפאה (הנקרא בזמננו 'ברד'), אף שעל ידי הכנסת הכף והוצאתו גורם לדחיקת וריסוק הקרחים, כל שאינו מרסק בידים¹⁰.

סד"ר לקולא. וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר ח"ו (סי' לד סוף אות יח) שביאר מ"ש בכף החיים להקל בנענוע הכוס, דחינו מפני שאין זה בידים ממש וגם בשינוי. ע"ש. וכ"פ בנ"ד בספר אשרי האיש (או"ח ח"ב פרק ל' אות ו') בשם הגר"ש אלישיב. וכ"פ במנוחת אהבה ח"ב (עמ' קצד בהערה). וכ"פ בחזו"ע (שבת ח"ד עמ' קנח). וע"ע בקול סיני (מלאכת דש ס"א עמ' רעג). וכ"כ בס' מאור השבת (ח"ג סי' י"ג סל"ו, ולעיל עמ' קצב), והגר"א חנניה בשו"ת שערי יושר ח"ה (ס"ס סה) ושה"ה שמותר לערב בכף בנחת קוביות קרח במים שבכוס. וכן ראיתי בס' שמירת שבת כהלכתה (פי"ד סי"ח והערה נג) שכתב שמותר לנענע כלי שיש בו מים וסבון כדי לזרו תהלך המסת הסבון, דבכה"ג שאינו מרסק בידים קיל טפי. ע"ש.

ועיין להגר"ח פלאגי בשו"ת לב חיים (ח"ב ס"ס קצב) שכתב, הנה בשבת לא יפה עושים כשנותנים חתיכת השלג לתוך הכוס של יין, ובתוך כלי המים ועדיין לא נימוח, מנענעין הכלי ביד כדי שיהיה נימוח יפה במהרה, ולפי מ"ש ראוי להזהר בזה. ע"ש. ועי' בשו"ת נשמת שבת (סי' רמא) שיש להקל במקום צורך. ע"ע. וע"ע להגר"ד גודים בשו"ת מנחת דניאל (סי' נז) שאסר לנער בקבוק משקה קפוא ע"מ להוציא ממנו משקה וחתיכות קטנות מהמשקה. ע"ש. ואחר דחוינן שרכים מהראשונים מקילים בשבירת קרח המעורב במים, וכן בצירוף הראשונים המקילים במים שהוקפאו שלא אסרום כלל, נראה שיש להקל עכ"פ כשמנענע בנחת. וע"ע בס' אור השבת (ח"ב עמ' מג) ובשו"ת אדני פז אבירד (ח"ד סי' נז) ובתשובת הגר"ח קנייבסקי בסו"ס הנותן שלג (עמ' רטז אות ס).

¹⁰ עיין לעיל בהערה הקודמת, והטעמים להקל שם, שייכים אף בנידון זה. וע"ע בנ"ד בס' הנותן שלג (עמ' צג) שכתב להקל בטוב טעם. ולהלן במילואים לספרו (עמ' רעז) כ' שאף שהאוכל בכפית משקה שקרש ונהיה ברד שרי אף אם נמס מעט מהברד, אולם יזהר שלא לבחוש ולערבב ע"י הכף. ואף למתירים ריסוק קרח המעורב במים, מ"מ בנ"ד שיש בכוס קרח מרוסק בלבד, וע"י הבחישה ניכר היטב המשקה. ע"ש. ובאמת במציאות בד"כ בכוס "ברד" מעורב גם משקה שכבר הפשיר, ולכן בכה"ג יש להקל אליבא דהפוסקים המתירים ריסוק קרח המעורב במים, וק"ו לפי מה שהובא לעיל לפוסקים המתירים ריסוק קרח שהתהווה במים, שיש להקל.

פסקי הלכות

ריסוק בדרך אכילה

י. מותר לרסק ארטיק לחתיכות דקות תוך כדי אכילתו. וכן ממתקי קרח בשקית ניילון (איגלו) שמוצצים מהם בכח בפה או מפרכים קצת בשיניים, מותר לעשות כן בשבת ובעיקר ענין שתיה מאיגלו בשבת, ראה בהערה¹¹.

שבירת גוש קרח שבקבוק

יא. מותר לשבר קרח כדי ליטול מים מתחתיו. לפיכך בקבוק משקה שיש בראשו גוש קרח המפריע ליציאת המשקה, מותר לשבור הקרח שבראש הבקבוק, וכן להניח הבקבוק תחת זרם מים עד שיוכל להוציא המשקה מתוכו. (ואפילו המים נכנסים לבקבוק ונוח לו בכך)¹².

¹¹ כ"כ בס' מאור השבת (ח"ג סי' יג סל"ז). ועל פי דברי המשנ"ב (סי' שכ ס"ק יב) שכתב כע"ז שאף שיש אוסרים למצוין ענבים בפיו, מ"מ במכנים הענבים לפיו ומוציין [ומשליך הקליפות] הוי דרך מאכל ושרי. וי"ל. וגם הוי דבר מועט. ואם דוחפו ודוחקו מסוף השקית להעלותו ולקרבו אל פי השקית, ואין כוונתו לרסק, אם אינו פ"ר שימם, שרי דאינו מתכוין. וגם בפ"ר, יש לצדד להקל דהוי דבר מועט, ואינו מתכוין. ע"ש. וכ"כ בחזו"ע (שבת ח"ד עמ' קנח), שמותר לשבור ארטיק לחתיכות דקות תוך כדי אכילתו, מפני שאינו מתכוין לצורך מימיו, ואע"פ שאפשר שהוא פסיק רישיה, הוי פ"ר דלא ניה"ל בדרבנן דשרי. כי נוח לו יותר שלא יזובו מימיו אלא יאכלנו בחיותו קרוש. ע"ש. וע"ע בשו"ת ויאמר משה ירדני ח"א (סי' יז). ועי' בס' ואין למו מכשול ח"ג (עמ' קמז) וח"ה (עמ' קה). וע"ע בשו"ת אשר חנן (ח"ו סי' יא) שכתב שאע"פ שכשנוגסים מעט בראש השלוק נעשה ברד ולאחמ"כ אוכלים, יש להקל לקטנים. ע"ש. ולדינא יש להקל בכל אופן אף לגדולים משום דהוי דרך אכילה. והנה לתוך לכה חלקים בודאי דשרי עפ"ד מרן בבית יוסף בהערה הקודמת, אלא אף ריסוק התירו חכמי הדור האחרון, מטעם דרך אכילה. ויש לציין בעיקר ענין שתיה משקית איגלו בשבת, שבמנוחת אהבה ח"ג (פט"ז ס"ג) החמיר בזה משום שעושה כלי. ולדעת מרן הגר"ע יוסף יש להקל בזה, לפמ"ש בחזון עובדיה (שבת ח"ה עמ' שפד) להקל לשתות מפחית. שאף בזה החמיר במנו"א ח"ג (פכ"ד ס"ה ובהע'). וכן דעת מרן ראש הישיבה שליט"א בהערותיו על ספר מנוחת אהבה (שנדפסו בספר מנוחת אהבה ח"ד עמ' קצו). וע"ע בירחון אור תורה (אלול תשע"ג סי' קמז אות ה, וחזון תשע"ד מכתב א) ובהערות איש מצליח על המשנה ברורה (סי' שיד ס"א, בסוף הספר). ע"ש.

¹² כן מבואר בש"ע (סי' שכ ס"י) שמותר לשבור קרח ע"מ שיוכל ליטול המים שתחתיו. ובכ"י נתבאר שכן דעת הראב"ה (סי' רט) והמרדכי (ס"פ במה מומנין סי' שלא) ושבלי הלקט והטור. ע"ש. וכ"פ בספר הפרנס (סי' קס) ובספר האגור (סי' תפה) ובתשב"ץ (סי' סו) ובפסקי מהר"מ. ק. ועי' בשו"ת בית שיערים (סי' קלג ד"ה ומה שהקשה) שהמעט שמותר לשבור הקרח ליטול מים שתחתיו, משום דהוי כמו מלאכה שאינה צריכה לגופה, וכמו חופר גומא וא"צ אלא לעפרה. ע"ש. ובנ"ד אף אם המים נכנסים לבקבוק ואינם חולכים לאיבוד יש להקל, עיין לעיל (הערה ב) בשם מרן בבית

פסקי הלכות

שבירת הקרח שבנהר

יב. מקוה או נהר שקפאו מימיו, וחפץ לשבור הקרח על מנת לטבול, או על מנת ליטול המים שתחת הקרח, יש אוסרים מחשש בנין וסתירה הואיל ומחובר לקרקע. ויש מתירים. וכן עיקר¹³.

יוסף שמואל לשבור קרח, ומבואר שם שהתיר מג' טעמים. א. שהמים מועטים. ב. אינו מתכוין לרסק. ג. המים הולכים לאיבוד. והנה טעם א' וב' שייכים מאחר ואינו מתכוין לרסק. אך טעם ג' ליכא, שהרי המים נותרים בבקבוק. [ועי' מ"ש בעלי הכללים בענין פוסק שהביא כמה נימוקים להקל בנידונו, אם יש להקל במקום שיש רק חלק מהנימוקים]. ועי' בט"ז (סי' שכ סק"ז) ובמשנ"ב (ס"ק לב). אולם לכאורה הרי הוי פ"ר דלא איכפת ליה בדרבנן. אך א"כ תיקשי אמאי הביא מרן בש"ע (סי' שכ ס"ד) שהרא"ש היה נזהר מלהשתין על גבי השלג, הא התם נמי שייכי ג' הטעמים, שהרי אינו מתכוין לרסק השלג, וגם הולך לאיבוד, ולכאורה גם אין מפשר רק מים מועטים. ושמואל מפני שמקלה איזה זמן חשיב מים מרובים, ולא היקל מרן אלא בשבירת הקרח דהוי מעט ממש. ולכא"ו יש מקום ללמוד מזה דלא סגי בשני הטעמים שאינו מתכוין לרסק וגם הולך לאיבוד, ולא שרי אלא בדבר מועט. אולם הא מכל מקום תיקשי על מרן דהא הוי פ"ר דלא איכפת ליה בדרבנן, למקילים בזה. ובפשטות העיקר להלכה כמהר"ם, ולא הביא מרן אלא שהרא"ש היה נזהר בזה מעיקר הדין. (עיין בזה עוד להלן אהא דסעיף י"ד ופ"ר בזה). ועכ"פ כנ"ד מאחר דלא נימוח אלא דבר מועט, וגם דעת רוב הראשונים ורבים מהאחרונים להתיר שבירת קרח בתוך מים (ויובאו להלן). וגם יש מתירים לשפוך מים על קרח ע"מ להפשירו, מטעם דלא חשיב שבירת קרח בידים (ויובאו להלן). וגם יש מתירים ריסוק בקרח שהיה מים והוקפא. ועוד עיין להגאון יעב"ץ במור וקציעה (סי' שיה ד"ה כיו"ב, עמ' שנ בנד"מ) שהעיר שלכאורה יש לאסור לערות מים חמים על סוכר לפי דברי האוסרים ריסוק גם במאכל קרוש, אלא שי"ל דדמי לריסוק קרח במים, שגם סוקר זה אינו נפטר מיד כולו כאחד, וכ"ש כשהסוקר קשה. לפיכך אין למחות בזה, שכבר פשט המנהג להתיר. ע"ש. וע"ע להלן בענין עירוי מים על קרח. וכ"כ בס' מאור השבת ח"ג (סי' יג סע' סג) להקל בנ"ד, שלא נימוח אלא דבר מועט. ע"ש. וע"ע בשו"ת אבני ישפה ח"ז (סי' מ ענף ז).

¹³ עיין במשנה ברורה (ס"ק לו) שכתב שלצורך שבת יש להקל. וגם בבן איש חי (ש"כ פ' יתרו ס"י) כתב שיש להקל בטבילה לצורך מצוה. ומרן הגר"ע יוסף פסק להקל בס' הליכות עולם ח"ד (עמ' קז) ובחזון עובדיה (שבת ח"ד עמ' קנט). והאריכו בזה האחרונים. [עי' במג"א (ס"ק טז) ובס' שלחן עצי שמים (סי' ג' סעי' א' מלאכת דש) ובש"ע הגר"ז (סעיף יח) ובשו"ת אבני נזר (או"ח סי' רצב אות ג') ובס' אגלי טל (מלאכת דש סעיף יט) ובס' קצות השלחן (סי' קכז ס"ג וס"ק יא יב). ומאידך עי' בא"ר (ס"ק טז) ובפרי מגדים (א"א ס"ק טז) ובתוספת שבת (ס"ק כד) ובמאמר מרדכי (ס"ק יד) ובמנורה המהורה (קני המנורה ס"ק טז) ובערוך השלחן (סוף סעיף כז) ובשו"ת מהרש"ם ח"ג (סי' שלד) ובס' שביתת השבת (דש סעיף כז) ובכה"ח (אות סה) ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ז סי' לד אות לו) ובשו"ת מחזה אליהו (סי' סז). ואכמ"ל].

והנה דנו האחרונים אם שברי קרח הוו מוקצה. שבאבן העזר (סי' שסג בט"ז סק"כ) כתב שמנהגנו מקדמונינו הגאונים דתברי גזיזא ברדא בשבת וכו', וקרח הוי דבר הניטל בשבת. ע"ש. וכן פסק בשו"ת בית שערים (סי' קלג ד"ה וגם מ"ש) שמוותר למלטל קרח, ולא דמי לשברי כלים שאסור

פסקי הלכות

נתינת קרח בכוס תה חם

יג. מותר לתת קרח בתוך כוס תה חם שהיד סולדת בו, ואף על פי שחום המים גורם שיפשיר מהרה, מכל מקום אינו משכרו בידים אלא נימוח מאליו¹⁴.

למלטם, דהתם מעיקרא כלי והשתא שבר כלי והו"ל נולד, אבל הכא מעיקרא קרח והשתא קרח. ע"ש.

ומאידך בשו"ת התם סופר (האו"ח סי' פט ד"ה אמנם אחר העיון) כתב שאסור למלטל הקרח, דהא המרדכי למד שמותר לשבור קרח ליטול מה שתחתיו, מדין שובר אדם את החבית ליטול ממנה גרגרות, והתם פשוט דאסור למלטל השברים משום שברי הכלים שנשברו ביומן. ודלא כמ"ש החכם הספרדי מוה"ר שלמה אאיליון בשו"ת כנסת יחזקאל (סי' ב) שקרח הוא דבר הניטל בשבת. ע"ש. ועי' בשו"ת מהרש"ם ח"ג (סי' שלד) שהמחמירים למלטל היינו בקרח שלא הוכן לשם כך (והיינו ששובר קרח בנהר או באר או שנקרשו מים בכלי שלא מדעתו), שבוה ס"ל להתם סופר שאף שמותר לשבור מכל מקום אסור למלטלו. אבל בקרח שהכינו לשם כך, בודאי מודה החתם סופר שמותר למלטלו. ע"ש. ועי' בשו"ת באר משה ח"ב (סי' כו) שפסק ג"כ להקל למלטל, ותמה על החתם סופר שאסר, וכתב שכנראה מרן החת"ס לא כתב דברים הנ"ל להלכה, רק בדרך שקלא וטריא, דאח"כ באותו הדיבור כתב דאף אי יהיבנא ליה שיהיה נמי מותר ליטלו משם אחר השבירה וכו'. ע"ש. ועי' בס' מנחת שבת (סי' פ ס"ק נו) שכתב שאף החתם סופר אסר רק בקרח, אבל בשלג אינו מוקצה כיון שלא שייך בזה הטעם שנחשב ככלי שנשבר. וע"ש מ"ש לענין שלג שירד בשבת, שבתשובות הגאונים (סי' רמב) ובזכור לאברהם (ח"א ענין מטר, והו"ד בנזר ישראל סימן לח ח"ג) שמותר, אך כפרי מגדים בפתיחה כוללת להלכות יום טוב (דיני מוקצה סכ"ט) משמע לאסור, וצ"ע למעשה. ע"ש. וי"ל עוד בזה ואכמ"ל.

¹⁴ כן מצאתי לרבנו פרחיה כחידושו (שבת נא:) שכתב כן, וז"ל: לתוך הכוס של יין או לתוך הקערה, שיש בה תבשיל חם. ואע"פ שהוא זב מחמימות מותר. עכ"ל. וכ"כ הסמ"ג (לאוין סה) נותנו לתוך כוס חמין, לצננו. ע"כ. וכ"כ בספר הנזיר (הלכות שבת). ונראה דס"ל דשרי משום שנימוח מאליו. ולדעת מרן הש"ע מותר ליתנו בחמה, אע"פ שיש מקומות שהשמש יוקדת כחום היום ותיכף מפשיר הקרח במהרה, אעפ"כ שרי מאחר ואינו משכר בידים אלא גורם לקרח שיפשיר. וע"ע בס' חיי אדם (כלל יד סי' א) שכתב שמותר ליתן שומן על מאכל חם, אע"פ שנימוח שם, דזה לא נקרא בעין. וכ"פ המשנ"ב (סי' שיח ס"ק מה). [ואם יש שומן שיזול החוצה ויהיה ניכר, אסר שם. והיינו אליבא דהרמ"א. ולש"ע שרי אף בניכר]. וכ"כ בג"ד בס' הנותן שלג (עמ' ריב, ובס' ז הע' לג) בשם הגר"ח קנייבסקי שיש להקל. וע"ע בס' ארחות שבת (פ"ד הערה פז) בנידונו. וע"ע בשו"ת שערי עזרא בצרי ח"א (סי' כד) ובשו"ת אשר חנן ח"ו (עמ' נח בהע'). [ועי' להגר"ד וואן בספרו מגן דוד (שבת נא: ברשי' ד"ה אבל) שכתב בדעת רש"י דדוקא לתוך כוס יין מותר לתת שלג, ולא לכוס מים. ע"ש. ולדינא בכל ענין מותר].

ופשוט שאין לחוש משום בישול הקרח במים חמים שהיד סולדת בהם, כי אין זה אלא כלי שני, ולכו"ע מים אינם מקלי הבישול, כמבואר בש"ע (סי' שיח סי' ג).

פסקי הלכות

שבירת קרח על ידי קטן

יד. גם קטן בכלל איסור שבירת קרח, ככל איסורי דרבנן שאף קטן מצווה בהם מדין חינוך. אולם יש להקל לקטן לבהוש ולשבור גושי קרח בתוך כוס מים. וכן אריזות משקה קפוא (איגלו, שלוק) מותר לתת לקטן לאוכלם, אף על פי שיתכן שירסקם בידי קודם האכילה. [ואם מרסק בפיו דרך אכילה, כבר נתבאר לעיל שאף לגדולים יש להקל בזה]¹⁵.

ובעיקר ענין נתינת קרח בחמה, עיין בס' אגלי טל (מלאכת דש סי' ח ס"ק יא אות לו) דס"ל שלא התיר מרן ליתן בחמה רק בדיעבד. וכ"כ בס' שביתת השבת (מלאכת דש סי' כ וס"ק נא) ובשו"ת להורות נתן ח"א (סי' יט). אולם עי' להגאון רעק"א בהגהותיו על הש"ע שם דאפי' לכתחלה שרי. וכ"פ בש"ע הגר"ו (סט"ו) ובס' תהלה לדוד (סי' שיה ס"ק לט) והמשנ"ב (ס"ק לה) והכה"ח (אות סד) שמוותר לכתחלה. וע"ע בשו"ת מגדנות אליהו ח"ב (סי' קה). ואף להניח מים בהקפאה לעשותם קרח מותר, וכמ"ש האחרונים. וע"ע בשו"ת דברי שלום מזרחי (ח"ג סי' קה).

¹⁵ הנה נשאלתי בזה מידידי הר"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א אם קטן יכול לרסק קרח בשבת. ולכאורה יש להקל לקטן בדברים שנחלקו בהם הפוסקים, דאף דנקטינן להחמיר, מ"מ לקטן יש להקל. ע"פ מ"ש מרן בבית יוסף (סימן רסט). ולפיכך בדין ריסוק שלג או גושי קרח בתוך מים, שנחלקו בזה הראשונים והאחרונים, וי"א שאף דעת מרן השלחן ערוך גופיה להקל, נראה שיש להקל לקטנים. ונודע שדעת הרשב"א (יבמות קיד. שבת קנג.) וחר"ן בהלכות (רפ"ח דיומא ור"פ מי שהחשיך) ובחידושי (ר"ה לג.) ובתוספות הר"ד (שבת קלט.) שמוותר להאכיל קטן דברים האסורים מדרבנן. וע"ע בשו"ת הריב"ש (סי' שצד). ע"ש. ועי' להרשב"א בתשובה (ח"א סי' צב). (עיין בשיטות הראשונים בזה בערך השלחן סי' שמג סק"ב, ובמנוחת אהבה ח"א פ"כ ס"ב). וע"ע בשו"ת תפלה למשה ח"ד סי' נג ובהערות איש מצליח על המשנ"ב סי' תרמ סק"ה ובספר ברוך השלחן ח"ב עמ' יג ובהסכמת מרן הגר"ע יוסף, ובשו"ת אבי הנחל סי' כא). וכעיי' פסק ג"כ מרן הגר"ע יוסף בשו"ת יביע אומר ח"א (חיו"ד סי' ד' אות ב' והלאה) להקל לטלטל ספר ע"י קטן שלא הגיע לחינוך דרך כרמלית, וכן להקל לקטנים באכילת מאכלי חלב אחר בשר. ע"ש. וחיוק דבריו בחלק ג' (חיו"ד סי' ג'). וגם בשו"ת חזון עובדיה ח"א (ס"ס מג) ובשו"ת יביע אומר ח"ה (חיו"ד סי' יא) כתב להסתמך בנידונים שונים ע"ד מרן בב"י (סי' רסט) הנ"ל. וע"ע בלוית חן (סי' קכה) ובשו"ת יביע אומר ח"ו (חאו"ח סי' מח אות יט) ובהליכות עולם ח"ד (עמ' רצז). ואף מרן ראש הישיבה שליט"א בתשובה בספרו סנמן ליאיר (סי' יב בהערה ב') ועוד מקומות הסתמך ע"ד מרן בב"י (סי' רסט) הנ"ל. וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ב וח"ד (פרק ס"א ס"ה) להקל לקטנים עפ"ד מרן הנ"ל. ע"ש.

ועיין בשו"ת מחקרי ארץ שעיו (ח"ב סי' מב) שהעיר עמ"ש בקובץ בית הלל (גליון ו עמ' ע) שלא ראוי לתת קרחון בשבת לקטנים דרכן לרסקן ביד, ואנן ספינן להו איסור בידים. והשיג ע"ז דאין זה נקרא דספינן להו איסורא, משום דעבדי הכי אדעתא דנפשייהו, ורק יזהירם שלא ירסקו הקרח. ע"ש. ולפי האמור אף אינו חייב להזהירם שלא ירסקו הקרח בידים. והמחמיר לחנכם תע"ב. ועי' בס' ואין למו מכשול ח"ג (עמ' קמז) שיש להזהר באכילת איגלו ושלוק כי מצוי מאד שע"י דיחפת הקרח החוצה מתרסק ונמעך החלק התחתון של הקרח. ושכן העיר בס' חנותן שלג (עמ' לב). וע"ע

פסקי הלכות

גרמא בהפשרת קרח

טו. מותר ליתן גושי קרח בתוך כוס ריקה על מנת להפשירם ולהשתמש במימיהם. ומותר גם להניחם בחמה או כנגד המדורה (באופן שלא יגיע לחום שהיד סולדת בו, כמבואר בש"ע סי' שיח ס"ד). שאף על פי שמפשיר, מכל מקום אינו מרסקו ומשברו בידים אלא נימוח מאליו.

ויש אומרים שלמנהג האשכנזים (המובא בהגהת הרמ"א בסימן שיח סט"ז) יש להחמיר בזה, ואף המים שיצאו אסורים. ויש חולקים.

אולם לכל הדעות מותר להניח חתיכות קרח בכוס מים, כי המים הנפשרים מעורבים במים ואינם ניכרים¹⁶.

לו בח"ה (עמ' קה). אולם לכאורה אם לוחץ על הקרח הוא ע"מ להוציאו ולקרבו לפתח, ולא איכפ"ל בריסוקו, אף במקום דהוי פ"ר שיתרסק, הוי פ"ר דלא איכפת ליה בדרבנן, ויש לסמוך על הראשונים והאחרונים המקילים לרסק קרח בתוך מים. וע"ע בשו"ת אבני לוי (סי' כד) שיש להקל לחלק לקטנים איגלו ושלוך אע"פ שירסקו בידים. ואף לגדולים יש להקל ללחוץ על השלוק, שבד"כ מה שלוחצים על השקית הוא לקרב הקרח לפתח השקית שיוכל לשתותו, ואע"ג דהוי פ"ר שעיי"כ מתרסק ונוזלים מימיו, הו"ל פ"ר בדרבנן. וכ"כ בשו"ת אדני פז אבידר (ח"ד סי' נח) ובס' הליכות שבת (מלכה פמ"ה סי"ד). ע"ש. וע"ע בשו"ת בא גד (ס' ח).

¹⁶ כן מבואר בשלחן ערוך (סי' שכ ס"ט). והנה הרמ"א (סי' שיח סט"ז) כתב שנהגו להחמיר בנתינת אינפאנדא כנגד האש במקום שהשומן שבה חוזר ונימוח (כדעת ספר התרומה סי' רלה). ובמקום צורך יש לסמוך על המקילים. וכתבו המגן אברהם (סי' שכ ס"ק יד) והמשנה ברורה (שם ס"ק לה) שלדעת הרמ"א (סי' שיח סט"ז) אף בנתינת קרח יש להחמיר. ונלפ"ז ק"ק מ"ט שתק הרמ"א בסימן שכ כאן, ולא ציין מאומה ע"ד הש"ע. ויש סוברים שאף להרמ"א שהחמיר בפשטיד"א, אין חכרה להחמיר בנ"ד. עיי' בזה בשו"ת פנים מאירות ח"א (סי' פד). וע"ע בס' תורת שבת (סי' שכ ס"ק יב) שחלק ע"ד המג"א, כי מה שלא כתב הרמ"א גם כאן יש מחמירים, הוא משום דס"ל כדעת השלחן ערוך בדין הקרח, דהמים אף שנקרשים תורת משקה עליהם לכל דבר, ועיין ביו"ד (סימן ר"א ס"ל) ובש"ך שם (ס"ק עא) די"א שמוותר למבול בהם. משא"כ בשומן שבעת שהוא קרוש נקרא אוכל, ובעת שנימוח נקרא משקה. וכו'. ע"ש (וע"ע לו בסימן שיח ס"ק למ). וע"ע מ"ש בזה בשו"ת שואל ומשיב קמא (ח"ב סי' קמח) ובשלחן ערוך הגר"ז (סי' שיח סכ"ה) ובשו"ת שבט הלוי ח"ג (סי' נה) וח"ז (סי' מ) ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ו (סי' לד אות יג והלאה, ואות כה) ובס' שמירת שבת כהלכתה (פ"י הערה י) ובס' הלכות שבת בשבת (פ"א סל"ז והלאה) ובס' ברכת יצחק להגר"י ברכה (ר"פ ג') ובס' שערי שלום טוויל (עמ' תרלב).

ומ"מ לכו"ע אף לרמ"א יש להקל במניח קרח בכוס מים, משום שמעורב במים ואינו ניכר. וכמבואר במשנ"ב סימן שכ (ס"ק לה). ועיי' בכף החיים (אות סג) שכתב שלכתחלה יש ליתן בתוך מים ואז ניה בחמה. ע"ש. ואם כתב זה אף לדין הספרדים, לכאורה היא הומרא יתירה, דאנן נקמינן כדעת

פסקי הלכות

שפיכת מים על קרח

טז. מי שנותן קוביות קרח בכוס ורוצה למזוג לתוכו מים, יש אוסרים לשפוך מים על גבי הקרח, מפני שאסור לרסק ולשבור קרח. ולכן צריך לשפוך המים לכוס, ולאחר מכן יתן לתוך המים חתיכות קרח. ויש מתירים בכל אופן. ולהלכה אם לא איכפת ליה בהמסת הקרח, וכגון שאחר שסיים לשתות המשקה שבכוס נותרו קוביות קרח וחפץ למזוג עוד מים עליהם, יש להקל, מפני שאף אם נחשב הדבר לפסיק רישיה שיפשיר וימים הקרח, הוי פסיק רישיה דלא איכפת ליה בדרבנן, (ועוד נימוקים), ולכן יש להקל. וכל שכן שאם הקרח מעורב במים וכשמוזג מים אינם מקלחים על הקרח, שבודאי יש להקל¹⁷.

מרן השלחן ערוך שמוקל בכל אופן שנפשרים מאליהם. וביחוד שיש לצרף דברי הראשונים דלהלן שמקילים בקרח שהיה מים מעיקרו והוקפא. אולם אפשר שלא כתב כן אלא אליבא דהרמ"א.

¹⁷ הנה יש לדון בזה משני פנים. ראשית אם שפיכת המים ע"ג קרח חשיב כשבירת הקרח בידים, ואת"ל הכי, אכתי יש לדון אם הוי דבר שאינו מתכוין והוי פ"ר דלא איכפת ליה.

והנה לכאורה יש להוכיח להקל דלא חשיב ריסוק קרח בידים, ממה שכתב מרן בשלחן ערוך (סי' שכ סי"ב): יש לזהר שלא לשפשף ידיו במלח. וכ' הט"ז (סק"ט), ומשמע שמותר להשליך מים במלח, ואח"כ נוטל ידיו בהם. ע"ש. (כן הגירסא בט"ז, בש"ע מהדו' פרידמאן). וכ"כ בש"ע הגר"ז (סעיף יט) ובכף החיים (אות עב) שמותר להשליך מים במלח. והרי נתינת המים על מלח גורמת להמסתו, ולכאורה יש לאסור כמו שאסר הש"ע לרסק קרח ומלח בידים, ואעפ"כ כתבו הט"ז והגר"ז והכה"ח להתיר. וי"ל דמינה לנ"ד שמותר לשפוך מים על קרח ולא חשיב ריסוק קרח בידים. אולם בבאר היטב (ס"ק טז) ובתוספת שבת (ס"ק כו) ובמשנ"ב (ס"ק לח) כתבו בשם הט"ז איפכא, שמותר לתת "מלח במים". ועי' בשו"ת אג"י נדברו ח"ו (סי' ה) שהעיר על הבאה"ט והמשנ"ב ששינו מלשון הט"ז, וכתב דאורחא דמילתא נקטו. ע"ש. אולם עי' בס' תורת שבת (ס"ק טו) שהשיג על הט"ז שסתם בלי חולק שמותר ליתן מים על קרח, שזה אינו אמת, וצ"ל שכוונת הט"ז שמותר להשליך מים במלח. ע"ש. ויש לציין שבמהדורת הש"ע "לשם", הגירסא בדברי הט"ז שמותר להשליך מלח במים. וע"ע בס' מאור השבת ח"ג (עמ' שלג).

הוכחה מדין עירוי רותחים על שומן

אולם לכאורה יש להוכיח להחמיר בנ"ד משום דחשיב כשובר ומרסק הקרח בידים, דהנה המגן אברהם (סי' רנג סוף ס"ק מא) כתב, אסור לשפוך רותחים על כלים המלוכלכים בשומן, כמו שכתוב בסימן ש"כ סי"ד. ובשם מה"ר פריץ (הגהות סמ"ק סי' רפב סוף מלאכת אופה) מצאתי כתוב שמותר, כיון שאינו מתכוין אלא לצחצחם. ולי נראה שיניח הכלי תוך המים, ולא יערה עליהם. ע"כ. ומה שציין המג"א לסי' שכ סי"ד, היינו דאסור מטעם נולד. (וכמ"ש ג"כ הגרע"ק איגר בהגהותיו בסימן רנג שם). וס"ל להמג"א ששפיכת רותחים על השומן חשיבא כמעשה בידים שגורם להפשיר את השומן. וכן פסק המשנה ברורה שם (סי' רנג סוף ס"ק ק) שאסור לערות משום נולד. ואע"פ שנימוח מאליו ע"י המים החמים. ומשמע דס"ל למג"א והמשנ"ב שנתנית רותחים על השומן חשיבא

פסקי הלכות

כמעשה בידים. ואמנם לכאורה הכא קיל טפי ששופך מים צוננים, ואינו נימוח תיכף כבנתינת מים רותחים. אולם אפשר שמים מועטים אכן נימוחים תיכף ע"י הקילוח שבא בחוזק.

והנה בשלחן ערוך הגר"ז (סי' רנג סכ"ט) השמיט דין זה. ועי' בס' מאור השבת ח"ג (סי' יג ס"ק קסג) שכתב ש"ל שהשמיטו משום שלדעתו דבר מועט מותר אפילו לרסקו בידים, וכלים המלוכלכים בשומן על פי רוב אין מקלח על השומן מים חמים מרובים אלא דבר מועט, ובפרט שהקילוח אינו במקום אחד ואינו ממים את כל השומן הדבוק בדפנות, לכן אין בזה איסור. אך המשנה ברורה שלא הביא כאן טעם זה, דעתו להחמיר בזה כיון שמרסק בידים, לכן כתבדינו של המגן אברהם. ע"ע.

אם עירוי חמים על סוכר חשיב כמרסק בידים

ועוד יש להוכיח מדברי האוסרים לשפוך מים חמים על סוכר, וטעמם דהוי כשבירת קרח בידים דאסורא. ומבואר דסבירא להו דשפיכת מים חמים חשיב מעשה שבירת קרח בידים. וע"ע בחיי אדם (כלל יד סי"א) שכתב שמותר לרסק השלג והברד לתוך כוס של מים, "ולכן" מותר לשפוך חמין על סוכר אע"פ שנימוח. ע"ש. ומשמע ג"כ דס"ל דשפיכת מים חמים על סוכר חשיבא שבירת קרח בידים. (וע"ש שסיים למעשה, שהסוכר מותר לרסקו אפילו בידים, שלעולם אוכל הוא. ע"ש. וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר ח"ו סי' לד אות טז מ"ש בביאור דברי החיי אדם). וע"ע להגאון יעב"ץ במור וקציעה (סי' שיה ד"ה כיו"ב, עמ' שנ בנד"מ) שהעיר שלכאורה יש לאסור לערות מים חמים על סוכר לפי דברי האוסרים ריסוק גם במאכל קרוש. אלא ש"ל דדמי לריסוק קרח במים, שגם סוקר זה אינו נפטר מיד כולו כאחד, וכ"ש כשהסוקר קשה. לפיכך אין למחות בזה, שכבר פשט המנהג להתיר. ע"ש. וע"ע בס' שביתת השבת (מלאכת מבשל ס"ק כז, עמ' רג בנד"מ) שכ' לאסור לערות מים חמים על סוכר, משום מוליד בידים. וציין ג"כ לדברי המג"א בסימן רנג הנ"ל. ע"ש. וכן ראיתי בשם ספר מנורה המהורה (סי' שיה סק"מ, וסי' שכ ס"ק יז) שכתב לאסור לערות מים חמים על סוכר ושלג, דהוי כמרסק בידים. ע"ש. ויש מקום לדון בין שפיכת מים חמים לשפיכת מים צוננים על קרח, אבל הרי סוף סוף אף במים קרים חזינן שגורם להפשרת הקרח, ואם שפיכת מים חמים חשיבא מעשה שבירה וריסוק בידים, אף במים קרים י"ל דחשיב מעשה שבירה וריסוק בידים. ודו"ק.

הוכחה מדין הטלת מ"ר בשלג

ועוד יש להוכיח להחמיר בנ"ד, ממ"ש מרן בשלחן ערוך (סי' שכ סי"ד) ה"ר מאיר מרוטנבורג מתיר להטיל מי רגלים בשלג, והרא"ש היה נזהר. ועיין בלבוש (סעיף יב) שמהר"ם מרוטנבורג היה מתיר להשתין מ"ר בשלג, כיון שאין זה ממהה בידים אלא מכחו הוא נימוח, ודמי לנותן שלג בכוס של מים שמותר. וכן הביא דבריו בשתילי זיתים (ס"ק לג). ולפ"ז יש לדון אף בנידון דידן דלא חשיב כמעשה בידים אליבא דמהר"ם.

אולם הרא"ש היה נזהר, וכתב המגן אברהם (ס"ק יז) דהטעם לכך משום שעל ידי השתן ודאי נימוח [משא"כ בהליכה ע"ג השלג, דלא הוי פ"ר]. ולא דמי לסעיף ט' דשרי ליתן לתוך המים, דהכא איהו קעביד מעשה. ע"כ. וכ"כ בשתילי זיתים (ס"ק לד) ובמשנה ברורה (ס"ק מא) ובערוך השלחן (סעיף כו). אולם אף התם צ"ע אם חמיר טפי משם שע"י חום המ"ר השלג נימוח תיכף, משא"כ הכא. ווע"ע בש"ע סי' שלו ס"ג שמותר להטיל מ"ר על העשבים. והטעם לפי שעזים הם ושורפים את הזרעים. אולם מאידך גם בנידון דידן אפשר דסוף סוף ע"י קילוח המים ששופך על הקרח,

פסקי הלכות

מפשר מעט מים וחשיב מעשה בידים.

ומ"מ מדברי מהר"ם שמתיר משום דהוי פ"ר דלא איכפת ליה, לכאורה יש להקל בנ"ד ג"כ, דאם לא איכפת ליה שרי. וודעת מהר"ם מרומנבורג שהיקל בהשתנה בשלג, נזכר בתשב"ץ קטן (סי' סה) ובאגודה (פ' במה טומנין סי' עז). אולם היא גופא צריך עיון אי חשיב דלא ניהא ליה. דלכאורה מאחר וחפץ לקרר המים, וכאשר נימוח הקרה ומתערבים מים קרים מאוד בתוך המים, מתקררים המים שבכוס מהר יותר, והוי פ"ר דניהל. ויש מקום לומר שאף שהש"ע הביא שהרא"ש היה נזהר, אין זה אלא זהירות בעלמא. וכ"כ בשו"ת יבי"א ח"ד (סי' כה אות יא) שי"ל שמרן הביא הרא"ש לחומרא ולזהירות בעלמא.

ועיין בס' קצות השלחן (סי' קכו ס"ק יד) שהביא דברי המג"א (ס"ק יז) על הא דהרא"ש היה נזהר מלהטיל מ"ר בשלג, וכתב המג"א דלא דמי להא דשרי ליתן שלג לתוך המים דהבא איהו קעביד מעשה. וכתב הקצוה"ש דדבריו צ"ב, דסוף סוף מהו ההילוך בין נותן שלג למים לנותן מים על שלג, דהא בשניהם קעביד מעשה. ובדוחק י"ל דבמשתיני נימוח השלג מכח הקילוח שמכח עליו וממיוס, והוי כממחה בידים. ולפ"ז מותר לשפוך מים על צוקר, שהצוקר הוא קשה ואינו נמס מכח הקילוח. אך לכאורה אסור לשפוך מים חמים על צוקר, שמכח קילוח מים חמים נימס הצוקר והוי כממחה בידים, ולא הזכירו הפוסקים כלל מזה, ואפשר שהצוקר שהוא קשה נימס מעט מאוד מכח הקילוח, ועיקרו נמס אח"כ מאליו מחמת המים, ובדבר מועט לא חששו, ואינו דומה למשתין בשלג שנמס הרבה שלג. וצ"ע. ע"ש. ועי' בשו"ת יביע אומר ח"י (סי' כג ד"ה ובהבנת) שכתב על דברי קצוה"ש, דליתא להאי טעמא, לפי שגם שלג אסור לרסקו דק דק (כמנהג העולם בסוכר), אלא מאליו נימוח ואין עזרתו בו לרסקו. ולא דמי למשבר חתיכה גדולה מקרה. וע"ש שהטעם לחומרא שלא להטיל מ"ר בשלג, הוא משום שממחת הקילוח נימוח, והוי גירי ידידה בעת הקילוח לפני שיתערב בשתן. וזה ברור בדברי המג"א והאחרונים. ע"ש. ודון מינה לנ"ד.

ועיין בספר תורת שבת (ס"ק יז) שהביא דברי המג"א הנ"ל שביאר טעם משום דעביד מעשה, ותמה ע"ז, וצ"ע דלמה יקרא טפי מעשה אם משליך המים עליו, משאם נותנו לתוך המים. וי"ל דלכך שרי ליתן לתוך המים מפני שאין מעשה הנמיחה נראית, משא"כ אם משליך המים עליו מעשה הנמיחה נראית, ויש לגזור ביה טפי אטו סחיטת זיתים וענבים, אך המג"א לא ס"ל התם האי סברא. והעיקר כמ"ש הא"ר. ע"כ.

המחמירים בנ"ד

וכן ראיתי בשו"ת מגדנות אליהו ח"ב (סי' קה בהערה) שכתב להחמיר בנ"ד עפ"ד המג"א (סי' רנג) הנ"ל. וכ"כ מרן ראש הישיבה שליט"א בדבריו שבספר מנוחת אהבה חלק ד' (סוף עמ' קפה) שאסור לשפוך מים על כוס שיש בו שלג או ברד, דהוי כמרסק בידים. וציין לש"ע סי' שכ סי"ד והכח"ה שם אות ע"ה, שבהטלת מ"ר בשלג אסור משום דקעביד מעשה. ע"ש. וכ"כ הגר"י ברכה בס' ברכת יצחק (עמ' כד). וכ"כ בס' מאור השבת (ח"ג סי' י"ג סל"ח סק"א, וסעיף סג סד), [ושמ"מ מותר לערות בזרם חזק אם לא יופשר רק דבר מועט. ע"ש]. וכ"כ בשו"ת דברי בניהו (חיו"ח סי' כ). וכ"כ הגר"א חנניה בשו"ת שערי יושר ח"ה (סי' סה) שראוי להחמיר. וכ"כ בשו"ת אדני פז אבידר (ח"ד סי' נז) להחמיר, אך אם הקרה מעורב בתוך מים ואין המים נשפכים ישירות על הקרה שרי. וע"ע בשו"ת נשמת שבת (ס"ם רמא) שכתב שלכתחלה ישפוך לתוכה המים ואח"כ ישים חתיכות הקרה. ע"ש. וע"ע בספר הנותן שלג (עמוד פב) ובס' מעשה השבת (עמ' קנח) ובס' אור ההלכה (עמ' עה). אולם

פסקי הלכות

לאשכנזים המקילים י"ל ע"מ שיסמכו, דרבים מהראשונים והאחרונים מחמירים בשבירת קרח בתוך המים. ולפ"ז ברור הדבר להקל בנ"ד.

במקום דהוי פ"ר דלא ניה"ל

ומכל מקום אם לא איכפת ליה בהפשרת הקרח, וכגון מי שמניח קוביות קרח בכוס וחפץ למזוג עליהם משקה כגון מיץ תפוזים, נראה שיש להקל, דהא אינו מתכוין להפשיר הקרח רק למזוג השתיה. ואף דהוי פ"ר, מ"מ הרי לא ניהא ליה לערב מים במיץ תפוזים או קוקה קולה, [ובד"כ אדם אינו מערבב בהם מים בתוך מיץ, ואדרבה בפעולה זו מדלל טעם המיץ], וא"כ הוי פ"ר דלא ניה"ל בדרבנן, וכן היכא דלא איכפת ליה בתוספת המים הקרים, דדינו ג"כ כפ"ר דלא ניה"ל. ולהלן יתבאר שיש עוד צירופים, ולפיכך יש להקל אף למחמירים בפ"ר דלא ניה"ל בדרבנן. ואמנם אכתי יש מקום לומר לאידך גיסא, שאף במיץ מאחר וחפץ שקוביות הקרח יקררו המים, א"כ ניה"ל בהפשרתם, שע"י שנפשרים המים מתערבים מים קרים במיץ, והמיץ מתקרר מהר יותר. אולם אפשר בדבריהם כיו"ב הדבר תלוי בדעתו של האדם, ואם לדידה לא איכפת ליה בזמן מועט כזה שהמים יתקררו מהר יותר, אפשר דחשיב לא איכפת ליה. ואף אם יש ספק אם חשיב ניה"ל, הרי אין זה אלא במילתא דרבנן וספיקא דרבנן לקולא. [ואף שיש מחמירים בפ"ר בדרבנן, הכא שרי בצירוף הצדדים לקולא דבנ"ד].

ואמנם לכאורה יש להעיר מב' מקומות דלכאורה מרן אוסר בנ"ד אע"ג דהוי פ"ר דלא איכפת ליה. חדא ממ"ש בסעיף י"א שצריך להזהר בחורף שלא יטול ידיו במים שיש בהם שלג או ברד, ולכאורה התם לא איכפת ליה אם יתרסק השלג והברד. אולם אפשר דניהא ליה שיפסיר ויהיה מים. וכן ראיתי בשו"ת גנת ורדים (כלל ג סי' יד) שכתב דברוחץ ידיו בברד ושלג, קמכוין לעשות הברד והשלג מים כדי לרחוץ ידיו, דבעודם קרושין לא סלקא רחיצה לידיו. ע"ש. ועיין בשו"ת אור לציון ח"א (סי' כה ד"ה וכן, עמ' נט) שכתב להוכיח שהש"ע אוסר פ"ר בדרבנן, ממ"ש בנ"ד שיש לזהר שלא לדחוק השלג והברד בין ידיו, וכן ממ"ש בסעיף י"ב להזהר שלא לשפשף ידיו במלה, ומשמע דאף אם אינו מתכוין להוציא מהם מים אסור, דהוי פ"ר. והרי גם אם יתכוין אין איסורו אלא מדרבנן. ואולי אפשר לדחות דשם כיון שזקוק למים, שמא יש לחוש שיכוין להוציא מים. ע"ש.

ועיין להגאון רבי יהודה עייאש בס' בני יהודה (לחם יהודה ח"ב, דף ה' ע"ג) שכתב להוכיח שאסור לרסק רסק קרח אע"ג דהוי פ"ר, מדברי התוס' והרא"ש בהך דאין נוטלין ידים בברד, ואע"ג דאינו מכוין לרסק אסור דהוי פ"ר, וכדמוכח בהדיא בלשון הגה"מ (פכ"א אות כ) [שכתב בהדיא דאסור מטעם פסיק רישיה]. וכן מוכח ממ"ש הטור דהרא"ש היה נוהר שלא להטיל השתן בשלג דבדאי נימוח אע"פ שאינו מתכוין הוא אסור, כיון דהוא פ"ר. והא דכתב ראבי"ה דמותר לשבר הקרח כדי ליטול המים מתחתיו, התם טעמא משום המים כמ"ש המרדכי דלעיל דדמי להך דשובר חבית וכו', משמע דוקא דומיא דהך דשובר בשביל הגרונרות. ומעתה תימה לי על מ"ש הבי"ו וז"ל: ומשמע דהא דאסרי לרסק דוקא במרסקו לחתיכות קטנות כדפרש"י, אבל לשבר חתיכה ממנו שרי. וכן נראה ממ"ש הבי"ו בסמוך שמותר לשבר הקרח וכו', ואפי' אם יזוכו מועטים הם ולא חשיבי, ועוד שאינו מתכוין לכך, ועוד שהם חולכים לאיבוד. וכן נהגו להתיר. עכ"ל הבי"ו. דמאי הוי אם אינו מתכוין או הולך לאיבוד, דהא אסרינן בהנך דלעיל. ומיהו נראה דהדין דין אמת מטעם הראשון שכתב. ע"ש. וכ' עוד שם, דכ"ז הוא לדעת רש"י שאסור מטעם נולד, אך המ"מ והר"ן כתבו משום גזירה שמא יסחוט פירות העומדים למשקים. והש"ע (סי' שיה סמ"ז וסי' שכ ס"ט) פסק להקל. וגם קשה על הש"ע שכיון שפסק בסימן שי"ח כהמקילים משום דסד"ר לקולא, דהא נולד נמי אינו אלא

פסקי הלכות

מדברבנן, וא"כ לא היה לו לכתוב הך דהרא"ש היה נזהר מלהטיל מ"ר בשלג, דליתא אלא למעמא דנולד. ודוחק לומר דלמיחש בעלמא הוא דכתב לה, כיון שלא הזכיר כלל לעיל למעם האוסרים משום נולד. ואפשר דס"ל דכיון דבשתן ודאי ממחה השלג, הוי כמרסק הידים ואסור ג"כ מטעם גזירה שמא יסחוט. אלא דזה תימא כיון דאין דרך סחיטה בכך, לא שייך למגור כלל. וצ"ע. ע"ש. ובעיקר קושייתו י"ל.

אולם ממ"ש מרן בש"ע (סי"ד) שהר"מ מרומנבורג מתיר להטיל מ"ר בשלג, והרא"ש היה נזהר. אין הכרח שמרן אוסר מעיקר הדין, שי"ל שלשון זו אינה אלא זהירות בעלמא. וכ"כ בשו"ת יביע אומר ח"ד (סי' לד אות כא), ושלפ"ז נדחית הוכחת ראיית מהר"י עייאש בספרו לחם יהודה (דף ה' סעי' ג') שכתב להוכיח מדברי הש"ע מדברי הש"ע בנ"ד דפ"ר בדברבנן אסור. דאינו מוכרח. ע"ש. (וכ"כ גם לעיל בסיומן כח אות יא). וכן מבואר בחזון עובדיה (שבת ח"ד עמ' קעב) שמעיקר הדין הלכה להקל, דהוי פ"ר דלא ניח"ל, והרא"ש היה נזהר לזהירות בעלמא ואינו מן הדין. ע"ש.

ועי' בס' אדני שלמה (סי' שכ) שכתב להוכיח מלשון התוספות שאין זה מדינא. ע"ע. ובמחכ"ת אין הכרח מזה שדין התוספות שזה לדין הגמרא, אלא דאחר דחוינן בגמרא שאסור לרסק שלג וברד, מזה יש ללמוד שיש חומרא וזהירות בנמ"י אע"ג דהוי פ"ר. (ועי' למ"ז בשו"ת איש מצליח ח"ב (האו"ח סי' יז) שנשא ונתן בדעת מרן הש"ע אי ס"ל דפ"ר בדברבנן אסור. ע"ש. וע"ע בס' מנוחת אהבה ח"ב (פ"א סי') ובס' ברכת יהודה (ח"ב סי' מז וח"ג סי' לט). ויש לפלפל בזה. ואבמ"ל).

ויש להוסיף טעם להקל, לדעת הסוברים שמרן הש"ע תפס עיקר כהסוברים שמעם איסור ריסוק שלג וברד, הוא משום גזירה שמא יסחוט פירות העומדים למשקים. וכן נקט בשו"ת יביע אומר ח"ד (האו"ח סי' כח אות ט). דהנה בשו"ת יביע אומר ח"ד (סי' לד אות לג) הביא מ"ש בספר המקנה (בקו"א סי' סד ס"ה) שאפילו המג"א (סי' שיד סק"ה) שאוסר פ"ר בדברבנן, מודה הוא בדבר שכל איסורו אינו אלא משום גזירה, שמותר. וכל הראיות שהביא המג"א היינו במידי דדמי לאיסורא דאורייתא. וכ"כ עוד אחרונים. והוי כס"ס, שמא כהמקילים בפ"ר בדברבנן, ושמא באיסור שאינו אלא משום גזירה דרבנן מיהא יש להקל. ע"ש.

ויש להוסיף דמבואר בתוספתא ובדברי רוב הפוסקים שיש להקל בשבירת קרח בתוך מים. והובאו לעיל. נואין לומר דבקילוח הראשון של המים חשיב כמשבר הקרח שאינו מעורב במים, דהא על מ"ש מרן בשלחן ערוך (סי' שכ סי"ד) שמהר"ם מרומנבורק מתיר להטיל מ"ר בשלג, והרא"ש היה נזהר, מבואר במחצית השקל (ס"ק י"ז) שלראשונים שמותר לרסק במים, זה ג"כ מותר. ועוד יש לצרף דברי הראשונים שלא אסרו ריסוק אלא בשלג וברד שלא היו מים מעולם, אבל בדבר שהיה מים והוקפא ונהפך לקרח מותר. [והובאו לעיל].

וכבר כתב מרן בבית יוסף (סימן שכ), דהא דאסרינן לרסק דוקא במרסקו לחתיכות קטנות, אבל לשבר חתיכה ממנו שרי. וכן נראה מהמור. דלא מיתסר אלא כשהוא מרסקו כדי שיוזבו מימיו, אבל הכא שאין מימיו זבים עיי"כ, ואפילו אם יוזבו מועטים הם ולא חשיבי, ועוד שאינו מתכוין לכך, ועוד שהם הולכין לאיבוד. וכן נהגו להתיר. ע"כ. ובנ"ד נמי אף אם מפשר מים ע"י הקילוח, הרי אינו מתכוין שיוזבו מימיו, ואפילו יוזבו מועטים הם ולא חשיבי.

וע"ע בשו"ת דברי שלום קרויז ח"ד (סי' עו) שכתב בנידונו שי"ל דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, כי הנולד הוא קרח וא"צ את הנולד, אלא צריך לקרר את המים ולא הקרח בעצמותו, ובשלמא אם צריך לקרח בעצמו כגון ביצא ממנו דם ורוצה לעכבו ע"י הקרח, זה מקרי צריך לקרח. וא"כ הוי

פסקי הלכות

תרי דרבנן, ובתרי דרבנן יש לגבב קולות להתיר וכמ"ש בשו"ת בית יצחק (חיו"ד סי' כו) ומובא גם בשו"ת מהר"י שטייף (סי' מז). עכת"ד. (וי"ל בזה).

ואכן ראיתי לכמה חכמים שהיקלו בשופי בנ"ד. כן ראיתי בשו"ת יהודה יעלה קובו (חאו"ח סי' לג) שדן כמה שנוהגים קצת בני אדם בימות הקיץ שביום שבת לוקחים אבן גדולה מברד (מים הנקפים) ומשימים אותו אל תוך המשפך, ונותנים עליו מים או יין כדי לצננם, ובעוברים דרך שם המים מתמחה. וכתב דלכאורה יש לאסור מדין השתנה על השלג, דלסברת מהר"ם יוצא להיתר ולסברת הרא"ש ומהרש"ל והב"ח יוצא לאיסור במכ"ש, דהתם הגם דהוי מלאכה שאצל"ג אוסר הרא"ש, וכ"ש בנ"ד דהוי מלאכה הצריכה לגופה דאסור. ואפשר דבנ"ד אף מהר"ם יודה לאסור, משום דהוי פ"ר דניח"ל כדי שיצטננו המים או חיין. אולם נראה שהוא מותר גמור, שכיון שמתמחה בתוך המים אינו נראה כממחה, ועוד שבנ"ד נמי הוי פ"ר דלא ניח"ל, דכוונתו לצנן את המים ואינו רוצה שיתמחה הברד, וא"כ הגם שבהכרח ימחה הברד והוי פ"ר, מ"מ כיון דלא ניח"ל באנו למחלוקת הערוך ושאר פוסקים. עכת"ד. (ויש לעמוד בדבריו שם. ואכמ"ל). וכ"כ בשו"ת אז נדברו (ח"ו סי' ד) ובשו"ת שערי עזרא בצרי (ח"ב סי' לב) ובשו"ת אשר חנן (ח"ו סי' י) ובשו"ת ברכת יהודה ח"ו (סי' סו) ובשו"ת אבני לוי ח"ב (סי' כב) בנידון דידן שמותר לשפוך מים ע"ג קרח. וע"ע בס' אור השבת (ח"ב עמ' מה). וע"ע להרה"ג ר' אושרי אזולאי בקובץ משנת יוסף (גליון ז סי' לו) שכתב להקל, דמדין הטלת מ"ר בשלג מבואר דלמהר"ם שרי אף שבדאי ימס, ונראה דדעת מרן הש"ע כמהר"ם. ואף הרא"ש לא אסר אלא נזהר. וע"ש. [ועי' מה שהשיגוהו אח"כ בקובץ משנת יוסף (גליון ח עמ' קה) דלא הוי פ"ר דלא ניח"ל, כי ע"י מעשיו הוא מפשיר מהר יותר, והוי פ"ר דניח"ל דאסור אף למהר"ם מרומנבורג. ע"ש. ועי' לו בקובץ שבתי ח"א עמ' תנב והלאה]. ועכ"פ היכא דלא איכפת ליה בהפשרת הקרח, בודאי שאפשר להקל.

פסקי הלכות

סימן ב'

דיני הפרשת חלה ותרומות ומעשרות בשבת וביום טוב

הפרשת תרומות ומעשרות וחילול מעשר

א. אין מפרישין תרומות ומעשרות בשבת וביום טוב¹⁸. ואף אין לקרות בשבת שם מעשר על הפירות, אף שאינו מפריש ממש¹⁹. וכן אין לחלל בשבת מעשר שני ונטע רבעי²⁰.

¹⁸ כן איתא בביצה (ל:): ובתורת כהנים (פ' אחרי מות, פרק ז אות ט'). וכן מבואר בכמה דוכתי בש"ס שאין תקנה לטבל בשבת, במתני' מסכת תרומות (פ"ב מ"ג) ובגמ' שבת (מג. קנ"ד): וביצה (יז:): וגיטין (נד:). וכן פסקו הרמב"ם (פכ"ג מהלכות שבת ה"ט) ובמור ובשלחן ערוך (סי' שלט ס"ד, סי' תקכ"ד ס"א). ואף דמאי אין מעשרין בשבת, כדמוכח במתניתין (שבת לד:): ובש"ע (סי' רס"א ס"א) דדוקא בספק חשיכה מותר לעשר את הדמאי. וכ"כ התוספות בגיטין (לא. סוד"ה במחשבה) והר"ש (רפ"ז דמאי). וכן הוכיחו בשו"ת בית דוד (חאו"ח סי' קג) ובשו"ת פנים מאירות ח"א (סי' ל' ד"ה ותדע). וכ"כ בערך השלחן (סי' רס"א סק"ב), עש"ב שהוכיח כן מכמה דוכתי. וכ"כ בבאור הגר"א יו"ד (סי' שלא סוף ס"ק צב). וע"ע לרבנו אשתורי הפרחי בספר כפתור ופרח (ס"פ לח). ובטעם האיסור לעשר בשבת, משום דדומה למתקן ובטעמים נוספים, עיין רש"י (ביצה דף ט. ד"ה אוכל) ובדברי הרמב"ם (פכ"ג מהלכות שבת ה"ד) ובמאירי (ביצה דף ג: ד"ה כל) ובמגן אברהם (סי' שלט סק"ז) ובשו"ת מהרלב"ח (סי' טז) ובצל"ח (ביצה י: יב:): ובשו"ת אבני נזר (חאו"ח סי' תי"ח אות ט"ז) ובחיי אדם (כלל ל"ח סעי' ו') ובמשנה ברורה (סי' שלט ס"ק כ"ה) ובמרחשת ח"א (סי' י' ענף ג' סק"ג) ובשו"ת אמרי יושר ח"ב (סי' צו) ובחזון יחזקאל (ביצה פ"ד ה"ג) ובקהלות יעקב (ביצה סי' ו') ובשו"ת שבט הלוי ח"ד (סי' לח) ובשו"ת ציץ אליעזר ח"א (סי' יב) ובשו"ת מגדנות אליהו ח"ב (סי' קלט).

¹⁹ כ"כ הר"ש (דמאי פ"ז מ"ד). וכן הביאו למעשה בספר דרך אמונה (פ"ט מהלכות מעשר ס"ק נד).

²⁰ תורת כהנים (פ' אחרי מות, פרק ז אות ט'). ואמנם רש"י במסכת עירובין (לא סע"א) כתב שיכול לפדות מעשר שני והקדש בשבת. ועיין בספר יצחק ירנן (פ"ה מהלכות שופר ה"ב) ובשו"ת מהרי ברונא (סי' קבא). ועיין רש"י בביצה (כו: ד"ה בבחמת קדשים). אולם כן מבואר בהדיא בתוספות רי"ד (שבת קמב. ד"ה רשב"א) שאסור לפדות הקדש ומעשר שני בשבת. ולכאורה כן מוכח אף במשנה שבת (ר"פ יז) מפני מעשר שני והקדש שנפדו (שראויים לאכילה), ואין מפני מעשר שני והקדש שלא נפדו. ואם איתא שמותר לפדותם בשבת, יפדה ויפנה. וכן משמע בעירובין (לא:). וכ"פ בשו"ת אבני נזר (חיו"ד סי' רצא אות כא, כב) ובס' דרך אמונה (פ"ט מהלכות מעשר ציון הלכה ס"ק צב). וע"ע פ"ה מהלכות מעשר שני ה"ב ס"ק עג ושעה"צ ס"ק קה, וביאורח"ל ד"ה הפודה.

פסקי הלכות

הפרישה מפירות בהשגחת כשרות מוסמכת

פסקי הלכות

ב. יש נוהגים להפריש תרומות ומעשרות מכל הפירות והירקות, אף שנקנו מחנויות בהשגחות מהודרות²¹. והנוהגים כן, אם שכחו להפריש מערב שבת, מותרים להפריש בשבת²².

²¹ כ"כ בשו"ת ישא יוסף ח"ב (זרעים ח"א סי' כה) בשם הגרי"ש אלישיב שראוי לחזור ולהפריש בבית. ע"ש. וכ"כ בס' דרך אמונה (פ"ט מהל' מעשר סק"י, פי"ד ס"א בביאוריה"ל סוד"ה הלוקח), לפי שהנמיון מוכיח שכמה פעמים קורה תקלות אף במקום שיש השגחה מעולה. ובפרט אם בעה"ב אינו יר"ש, ורק סומכין על המשגה. אא"כ יודעים כבירור שנתעשר. ע"ש. וע"ע בתשובות והנהגות ח"ג (סי' שמ) שכתב, חמי שאל את החזו"א וצ"ל, כשיש הכשר מעולה אם יפריש עוד פעם בביתו, והשיב שהנהגה טובה היא תמיד להפריש בבית, שיתרגל להפריש תמיד. אבל מדברי השואל ניכר שלדעתו הדבר גובל ח"ו בבל תשחית. ולכן אבאר שמעיקר הדין יש מקום להחמיר לעצמו כן. ואף בהכשר מעולה אין המפריש עובר באיסור בל תשחית. ויש לזה עוד טעמים, ויש חששות בהפרשה אף בהכשר כיון שהשליחות לועדת הכשרות ממומר ואולי לא מועיל כלל, אבל אם חרדי קונה הפירות שפיר יכול להפריש, וכן יש עוד חשש מצוי כשיש הרבה פירות לתקן שמפרישים ממקומות של עולי מצרים על עולי בבל ואולי לא מועיל. סוף דבר קשה לקיים מצוות התלויות בארץ, ומ"מ אנו מהדרין ומשתדלים לצאת ככל האפשר שתהא עם כל ההידורים, ולכן המוסף להפריש בביתו תע"ב. ועכשיו רוב התוצרת בשוק היא מיהודים מקיבוצים, וחלק ניכר הם כופרים ואפילו מגדלי חויר ר"ל, ולכן אני מסיים, אף שכוונתו לטובה יהא ברור שמועה, ובחנם צועק על המהדרין ליהור להפריש בבית, ובדברינו נתבאר שיש לזה הידור, ואולי אפילו צורך ממש. ע"ש. וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"ה (ס"ס קעב) שכתב, תקנת ההפרשה שעושים מכבר בתי דינים בירושלים חי וקיים, אף על פי שהכל מודים שיש עוד דרך עדיף מזה כהפרשת יחידים שביכלתם להפריש משלהם ממש. ע"ש. וע"ע בשו"ת מנחת יצחק ח"ט (סי' קט) שכתב, בענין המהדר ומפריש תרומות ומעשרות בביתו מטעם חשש של תורם מדמאי על דמאי, ויש מהמהדרים כשקונים פירות מהשוק כשהם ספק טבילים, שמעשרים כל פרי ופרי בפני עצמו, או לכה"פ מכל שק בפ"ע, וכן ענבים מכל תיבה בפ"ע תע"ב. ומ"מ אין להחמיר ע"ע כשבא לבית חבירו על שמחה וכיו"ב מלאכול פירותיהם וכיו"ב, אם נודע שקונה מהחנויות שמעשרים כפי הנהוג עפ"י ועד הכשרות, מכל הטעמים הנ"ל. ע"ש. ואף שיש עוד להאריך בזה, אכמ"ל כעת, ומעיקר הדין עד אחד נאמן באיסורים וראוי לסמוך ע"ז מעיקרא דדינא, והכי חזינן לרבים מהת"ח והחסידים ואנשי מעשה שאינם נוהרים בכך, ואין הקב"ה מביא תקלה אפי' לבהמתן של צדיקים (חולין ז).

ומ"מ הרוצה להחמיר ע"ע לא יחשוש משום בל תשחית. והן אמת כי בשו"ת משפטי צדק (סי' צה) כתב שא"צ להפריש תרומ' ביין מענבים שנקנו מגוי, וכ' דהמפריש תרומ' מהיין אפי' בלא ברכה מספק עובר על בל תשחית, ויש בו משום ביזוי אוכלין. ע"ש. (והובא בשו"ת יבי"א ח"ה חיר"ד סי' כה אות ב). מ"מ לפי מה שביארתי בשו"ת חקרי הלכה (הא"ח סי' ב') נראה ברור שאין בני"ד חשש בל תשחית, אחר ויש טעם להידור בזה, דאין בן אנוש ניצול משגיאות. ובאמת אפשר שגם המשפטי צדק הנ"ל מודה בני"ד, דדוקא בדבר שלא שייך בו כלל הפרשה סבירא ליה דהוי ב"ת, דהוי חסיד שומה. אך בדבר ששייך הפרשה וחושש שמא לא הופרש כראוי ליכא בל תשחית.

²² כ"כ בספר דרך אמונה (פ"ט מהלכות מעשר בציון ההלכה אות פט) בשם החזו"ן איש. וכ"כ בספר ארחות רבינו ח"ג (עמ' רמח) בשם הגר"ח קנייבסקי שהחזו"ן איש תורה להקל. וכ"כ הגר"מ קארפ

פסקי הלכות

הפרשת חלה בשבת ויום טוב

ג. לש עיסה ביום טוב, מותר להפריש ממנה חלה ביום טוב. אולם אם לש עיסה מערב שבת או ערב יום טוב, אסור להפריש ממנה חלה בשבת או ביום טוב²³.

בספר הלכות שבת בשבת ח"ב (פי"ח הערה נה, נח) בשם הגר"י קנייבסקי, דמדינא מותר לעשר בשבת כשיש הכשר מוסמך, אף שלא עשה תנאי מע"ש, כיון שהוא חומרא בעלמא. ושכן הורה החזון איש. והגר"מ קארפ עצמו כתב שם (סעיף לו ובהערה נח) דבכה"ג עדיף שיפריש במחשבה. ע"ש. ועי' בספר אשרי האיש (חא"ח ח"ב פל"ט אות ט') בשם הגר"ש אלישיב, שהתיר רק בבין השמשות, ובתנאי שהציבור לא קיבלו שבת. ע"ש. ועי' למ"ד בשו"ת מחקרי ארץ ח"ד (הכהן, סי' כ) שכתב שמותר להפריש חלה בשבת מעיסה שספק הופרש ממנה, הואיל ומדינא ס"ד"ר לקולא, ורק לחומרא מצרכינן להפריש. דלא נאסר להפריש חלה בשבת רק משום שנראה כמתקן דבר שלא היה מתוקן, ובוה הואיל ומדינא רשאי לאכול ללא הפרשה, שרי. ולפמ"ש מהר"ם בן חביב בשו"ת קול גדול (סימן ט"ו) גבי המטביל כלי בשבת שיברך על הטבילה בלחש דוקא, מפני מראית העין, נראה שהוא הדין כאן לא תקרא שם לחלה אלא בלחש. אע"פ שיש לחלק. ע"ש. (ועי' להלן בענין המפריש בשבת ע"י תנאי, אם יאמר הנוסח בשבת בלחש). ועי' בזה באורך בקובץ היכלא (גליון ט ניסן תשפ"א עמ' קצח והלאה).

²³ כן איתא בביצה (לו). דפירי דמבילי האידנא ביו"ט, כגון עיסה, שרי לאפרושי מינה חלה. ולעיל בפ"ק דביצה (ט). נחלקו רבא ואבבה דשמואל בעיסה שנילושה מערב יו"ט, האם מותר להפריש ממנה חלה ביו"ט. ופירש רש"י דלרבא שהתיר, אע"ג דתנן אין מגביהין תרומות ומעשרות ביו"ט, והא נמי כתרומת דגן דמאי, אפ"ה מפריש, שלא גזרו על תרומת עיסה שהרי מותר לגלגלה ביום טוב ולאפותה כדי לאכול פת חמה. ופסקו הר"ף (ד:) והרמב"ם (פ"ג מהלכות יו"ט ה"ח) לאסור. וכ"כ הרב המגיד בשם הרשב"א (עבה"ק בית מועד ש"א סי' י, ובהידושו ט. ד"ה אבבה). וכ"כ בהגה"מ (דפוס קושטא פ"ג ה"ח). וכ"פ הרמב"ן במלחמות ה' (ביצה ד:). וכ"כ הטור להחמיר למעשה. ולדעת כמה ראשונים אף רבא לא התיר אלא בחלת חו"ל. והלכה כוותיה להקל בחלת חו"ל. כן דעת בעל המאור (ביצה ד:) והראב"ה (ביצה סי' תשל) בשם רבינו שב"מ. והראב"ד בהשגותיו על הרמב"ם (פ"ג מהלכות יו"ט ה"ה) ובהשגות על הר"ף (ד:). וכן משמע דעת המאירי (ביצה ט.). וכן הביאו התוספות (שם ד"ה גלגל) בשם התוספתא. (ומהרש"א גרס תוספות, ופירש דהיינו שיש בעלי התוס' שפירשו כך). [אך התוס' שם חלקו ע"ז למעשה]. וכן משמע דעת הרא"ש (פ"ק דביצה סי' יג), וכתב דטעמא דרבא דכיון דקיי"ל (הלכות קטנות חלה קלה). תרומת חוץ לארץ אוכל והולך ואח"כ מפריש, לא מיחוי כמתקנו כיון דיכול לאכול בלא הפרשה. ורבנו חננאל פסק כרבא שהוא בתראה. ויש ספרים דגרסי רב. וכך מסתבר. וגם ה"ר ברוך בעל התרומה (סי' פד) פסק לקולא. עכ"ל. ור"ח וה"ר ברוך על התרומה שפסקו כרבא, לטור (שם) היינו דוקא בחלת חו"ל, כפירוש הרא"ש. אך מרן הב"י כתב שאין זה מוכרח, שאפשר שמפרשים דאפילו בחלת הארץ שרי רבא, וכדפירש הרמב"ן. (וכבר העירו שבמקור הדברים מבואר שאינם סוברים כן). ושיטה נוספת כתבו התוספות (ט. ד"ה גלגל) דהלכה כרבא, אך דוקא גלגל שלא נגמרה לישתה לגמרי דאי נגמרה לגמרי אפילו רבא מודה דאין מפרישין אותה ביום טוב, והכי איתא בירושלמי (פ"א ה"ח). ועי' בשו"ת התשב"ץ ח"ב (סי' רצא פ"ז הי"א). ופסק מרן השלחן ערוך (סי' תקו ס"ג) לאסור להפריש

פסקי הלכות

הל חיוב ההפרשה בשבת

ד. דברי מאכל שנתחייבו במעשרות ובחלה בשבת, כגון פירות שראו פני הבית בשבת, או לחם ומיני מאפה שלא היה בהם שיעור חלה ובשבת צירפם לשיעור חלה, אין להפריש בשבת²⁴.

הפרשה בתנאי מערב שבת

תנאי על פירות מבל ודאי שברשותו

ה. מי שיש לו פירות בערב שבת ואינו יכול להפריש מהם תרומות ומעשרות קודם כניסת השבת, כגון שהזמן דחוק או שחושש לקלקול הפרי אם יחתוך ממנו מבעוד יום, רשאי להתנות בערב שבת ולומר נוסח ההפרשה בלשון עתיד: "יותר מאחד ממאה שאני עתיד להפריש" וכו', ובשבת יפריש החלה והמעשרות²⁵. והוא הדין למי שאפה לחם בשיעור חלה ואינו יכול להפריש חלה קודם כניסת השבת, כגון שהזמן דחוק או שאינו רוצה לחתוך מהחלות השלמות מאחר וזקוק לחלות לחם משנה, שרשאי להתנות קודם השבת כפי שנתבאר²⁶.

חלה, ולא חילק בין עיסת א"י לעיסת חו"ל. וכתב הפר"ח שם שאסור להפריש אף מחלת חו"ל. וכ"כ המשנ"ב (סק"ב). והוא הדין שאין מפרישין חלה בשבת, וכמ"ש במוגן אברהם (סי' רסא סק"ב) ובמשנה ברורה שם (סק"ד). וע"ע בביאור שיטות הראשונים בזה, בשו"ת שבט הלוי ח"ד (סי' לח). וע"ע בשער המלך (פ"ה מהלכות מעשר הכ"ג). ובטעם שאסור להפריש חלה, עיין במאירי (ביצה דף ה: ד"ה שחט) ובחיי אדם (כלל ל"ח סעי' ו') ובמשנה ברורה (סי' שלט ס"ק כו).

²⁴ כן מבואר בשער הציון (סי' תנז ס"ק יט) בשם הפרי מגדים (שם), דחלות שנצטרפו לשיעור חלה בשבת, אסור להפריש מהם חלה בשבת. ע"ש. וכ"פ בשו"ת שבט הלוי ח"ד (סי' נב). והשיג על דברי הגאון יעב"ץ בספרו לחם שמים (ביצה פ"א מ"ו) שהתיר בזה. וכתב לדחות ג"כ מ"ש המגיה במשנה למלך (סוף פ"ה מהלכות תרומות, הלכה כג) לצדד להתיר לעשר בשבת דבר שלא נגמרה מלאכתו, וכ"פ בשער המלך (הל' מעשרות שם) ובחזו"א (מעשרות סי' ד' סוף סק"ט). ע"ש.

²⁵ כן איתא במסכת דמאי (פ"ז מ"ה). ומבואר בירושלמי (בראש הפרק) דהיינו אפילו בטבל ודאי, הואיל והם ברשותו. וכ"פ הרמב"ם (פ"ט מהלכות מעשר ח"ח) ובספר כפתור ופרח (פרק לח). וכתב בדרך אמונה (שם ס"ק נט) דלאו דוקא בערב שבת, אלא הוא הדין בימות החול בימות החול יכול לעשות התנאי אם אחר כך יקשה עליו לעשר. כמבואר להלן (פ"י ח"ו, ח"ז). מיהו לפי מה שכתבתי שם בשם החזו"א אין הכרח. ע"ש.

²⁶ כ"כ הגר"א ביו"ד (סי' שלא סוף ס"ק צב).

פסקי הלכות

תנאי לעשר לאדם שמתארח

ו. המתארח אצל חבירו וחושש שפירותיו אינם מעושרים, רשאי להתנות מערב שבת לעשרם בשבת (כפי שנתבאר בסעיף הקודם), והיינו דוקא אם הפירות שבידי חבירו הם דמאי, אבל בפירות שהם טבל ודאי (כגון שקטף מחצר גינתו) אינו רשאי להפריש כל שאינם ברשותו. ומכל מקום רשאי בעל הבית למנותו שליח והוא יתנה מערב שבת ויפריש בשבת, אף על פירות טבל ודאי.

ובפירות הנמכרים בשוק בזמננו בהשגחת הרבנות, אף שטוב לעשרם, מכל מקום רשאי להתנות עליהם ולעשר אף שהפירות ביד חבירו²⁷.

²⁷ במסכת דמאי (פ"ז משנה א) איתא, המזמין את חבירו שיאכל אצלו והוא אינו מאמינו על המעשרות, אומר מערב שבת מה שאני עתיד להפריש מחר הרי הוא מעשר. ובירושלמי (שם הלכה א), אמר רבי יוחנן מתניתין בדמאי, הא בודאי לא. מה בין דמאי ומה בין ודאי, דמאי אדם מתנה על דבר שאינו ברשותו. ודאי, אין אדם מתנה אלא על דבר שברשותו. וכ"פ הרמב"ם (פ"ט מהלכות מעשר ה"ז). וכ"כ בספר כפתור ופרח (פרק לח, בדפוס ח"ב עמ' שפב), והוסיף שאף אם עדיין לא הזמינו שום אדם מערב שבת, אלא שסבור שלמחר ביום השבת יזמין אצל אדם שאינו נאמן על המעשרות, רשאי להתנות מערב שבת על מי שיומינו מחר. וכ"כ בספר פאת השלחן (סי' יד ס"ק יז). וכ"כ בשו"ת שמע שלמה ח"א (הי"ד סי' י'). ועי' בשו"ת אבני ישפה ח"ב (סי' לו) שרשאי למנות האורח שליח שיתנה עבורו, ואפילו לא ימנה בפירוש שליח, ומועיל שנותן רשות מע"ש לעשר. ושכן מוכח בתוספתא (תרומות פ"א ה"ט). ובספר קריינא דאגרתא (סי' קלב) כתב להקל ע"י שליח בשעה"ד. ע"ש. ועי' בחזו"א (מעשרות סי' ז סוף ס"ק מז).

ולגבי הפירות המצויים בשוק בזמננו בהשגחת הרבנות, הנה לפי דברי החזון איש (דמאי סי' טז אות ד') הפירות שבזמננו גרועים מדמאי, מאחר ובדמאי רוב עמי הארץ מעשרים הם, אבל בזמננו לא ברור שיש רוב פירות מעושרים. ולפ"ז אף אין לעשר עליהם כשאינם ברשותו. וכ"כ בג"ד הגר"י קנייבסקי במכתבו הנדפס בקובץ תשובות להגר"ש אלישיב ח"א (סי' מב). וכן דעת הגר"ש אלישיב בתשובתו שם. וכ"כ בספר דרך אמונה (פ"ט מהלכות מעשר ס"ק סג) שבזמננו אין לנו דמאי, לכן אי אפשר להתנות אצל הפירות ברשותו. וכ"כ בספר הלכות שבת בשבת (ח"ב פרק יח סמ"א). ע"ש"ב.

אולם לפי מה שנתבאר להלן (סעיף יח בהערה) שבפירות המצויים בשוק בזמננו בהשגחת הרבנות אפשר להקל מעיקר הדין שאינם צריכים הפרשה כלל, ורק להומרא טוב לעשרם, לפיכך נראה שרשאי לעשר עליהם על ידי תנאי מערב שבת אף שאינם ברשותו, וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ב (ס"פ מז בהערה), שאמנם יש לדון אם ההיתר רק בדמאי שרוב עמי הארץ מעשרין הם אך בפירות ספק מעושרים א"א להתנות, או שמא כל שאינו טבל מותר להתנות. מ"מ בפירות המצויים בזמננו במקומות שהרבנות מעשרת, חשיב חזקתם מעושרים, ואף שנהגו לעשרם, אפשר להתנות עליהם משום דעדיפי מדמאי, ואפשר להתנות ע"ז אע"פ שאינם שלו. ע"ש. וגם בספר מנוחת אהבה ח"ג (פכ"ד סל"ח) ובשו"ת תפלה למשה ח"ז (סי' מב) כתב שיש להקל ע"י שיתנה על

פסקי הלכות

ואף למחמירים שבפירות המצויים בשוק בזמננו אין להתנות עליהם אלא אם הם ברשותו, מכל מקום בן האוכל אצל אביו, כיון שיש לו זכות בכל הפירות, רשאי להתנות על המעשר, משום שנחשבים הפירות כברשותו. וכן תלמיד הממונה על המעשרות בשיבה, רשאי להתנות על הפירות מערב שבת ולעשר בשבת. וכן האוכל אצל חברו שמכיר בו שמעשר, רק שמחמיר על עצמו לעשר עוד הפעם, על זה מועיל תנאי מערב שבת לעשר בשבת אף אם אינו ברשותו. וכן הנוסע לבית מלון וחפץ להחמיר לעשר על הפירות שיאכל בשבת, רשאי להתנות על הפירות, מפני שנחשבים הפירות ברשותו, כיון שכבר הזמין ושילם. וכן חולה בבית החולים, המשיגה עושה את החולה שליח להפריש ורשאי להתנות מערב שבת להפריש בשבת.²⁸

הפירות שברשותו ויכלול בתנאי את פירות חבירו. דבכה"ג איתא בירושלמי (פ"ז דדמאי ה"א) דמועיל גם פירות טבל של חבירו, דמינו דמהני התנאי לפירות שלו, מהני גם לפירות חבירו. ואע"ג דדברי הירושלמי לא הובאו להלכה ברמב"ם, ומסתימת לשונו (פ"ט מהלכות מעשר ה"ז) משמע שבשום אופן לא מהני בשל חבירו, מ"מ הואיל ואין זה ברור, ואדרבה מלשון הכפתור ופרח (ח"ב פרק לח) בהערכת הירושלמי (פ"ז דדמאי ה"א), משמע שגם בספק מעושרין מועיל תנאי לפירות חבירו, וז"ל: ירושלמי, אריו"ה מתני' "בספק", הא בודאי לא. עכ"ל. (ובירושלמי שלפנינו הנוסח: מתני' "בדמאי"). לכן נראה להקל בדרכנו, ויכלול בתנאי פירות חבירו, והוי כעין ס"ס בדרכנו. ומה עוד שאפשר שרוב הפירות שבשוק מעושרין. ועוד שיש מהם שבאים ממקומות שפטורים כלל מתרומות ומעשרות. ע"ש. ומכל מקום בעיקר ההוכחה מגירסת הירושלמי שהובאה בספר כפתור ופרח, יש להעיר שאף הר"ש (רפ"ז דדמאי) גרס כן, ואעפ"כ פירש הר"ש שספק היינו דמאי. ולפ"ז אין הכרח שבכלל זה כל ספק טבל. ודו"ק.

²⁸ כ"כ בספר דרך אמונה (פ"ט מהלכות מעשר ציון הלכה ס"ק קכ) בשם החזון איש. ולענין חולה בבית החולים, כן ראיתי גם בקובץ תשובות להגרי"ש אלישיב ח"א (סי' מב), שהובא מכתב הגרי"י קנייבסקי שנסתפק בדין חולים בבתי חולים שאינם רוצים לאכול בלא לעשר תחלה, אי מהני תנאי. והגרי"ש אלישיב השיבו שהממונה על הכשרות שם [שהוא שליח של הנהלת ביה"ח] יעשה את החולה שליח להפריש, ואז יוכל לעשות תנאי מע"ש. ואין זה שליחות על דבר שלא בא לעולם, כיון שזה זכות בשבילם שאסור להם למכור טבל. וגם שלפמ"ש בשו"ת עונג יום טוב (סי' ק"ט) פועל עדיף משליח. וגם אם ימנו שליח בשטר, יש לצרף דעת מרכבת המשנה (פ"ז מהלכות גירושין) דבשטר אפשר לעשות שליח אפי' מידי דלא מצי משוי השתא. ע"ש. וכ"כ בס' דרך אמונה (פ"ט מהלכות מעשר ציון הלכה ס"ק קכ) ובספר אשרי האיש ח"ב (פל"ט ס"י) בשם הגרי"ש אלישיב. וכ"כ בספר הלכות שבת בשבת (ח"ב עמ' קנז). וע"ש. ולענין מתארח בבית מלון, כ"כ להקל גם בשו"ת אבני ישפה ח"ב (ס"ס לו) וע"ש שהוא מדין ברירה בדרכנו. ע"ש.

פסקי הלכות

ברכה על ההפרשה

ז. המפריש תרומות ומעשרות או חלה בשבת על ידי תנאי מערב שבת, יאמר בשעה שמפריש בשבת את נוסח הפרשת תרומות ומעשרות. ואף צריך לברך בשעה שמפריש בשבת, אם מפריש מפירות שהם טבל ודאי²⁹.

תנאי בכל ערב שבת

ח. מי שמצוי שקונה לביתו פירות שאינם מעושרים, נכון לעשות תנאי בכל ערב שבת, שמא שכח מלעשר איזה דבר מאכל³⁰.

אדם שהתנה אם רשאי למנות שליח

ט. אחר שהתנה מערב שבת, אף יכול למנות שליח בשבת לעשר עבורו, על כל דבר שהוא עצמו רשאי לעשר מחמת התנאי³¹.

²⁹ כן איתא בירושלמי (פ"ז דדמאי ה"א), אמר רבי ינאי צריך שיהא זכור תנאו. [בשבת]. שמעון בר אבא בשם רבי יוחנן צריך להלחיש בשפתיו. (והיינו דלא סגי שיוכור בשבת לתנאי, אלא צריך שגם ילחש בשפתיו בשעת אכילה. פני משה). והקשו בירושלמי, ר' ירמיה בעא קומי ר' זעירא, ולא נמצא כמתקן בשבת, אמר ליה אדה תנא. ויש בזה כמה גירסאות ופירושים במפרשי הירושלמי. ע"ש. וכ"פ הרמב"ם (פ"ט מהלכות מעשר ה"ט): צריך לרחוש בשפתיו בשעה שמפריש זו אחר זו, ואינו כמתקן בשבת, שהרי הקדים תנאו. והובא בספר כפתור ופרח (פרק לח, בדפ"ח ה"ב עמ' שפא). וע"ע בספר הלכות שבת בשבת (ח"ב פי"ח) ובמנוחת אהבה ח"ג (פכ"ד ס"ז) וע"ש שכתב שיאמר הכל בלחש ולא בקול. ע"ש.

וכתב בחזון איש (דמאי סי' ט סוף אות טו) שהדין נותן שיברך בשבת. ע"ש. וכ"כ במנוחת אהבה ח"ג (פכ"ד ס"ז) ובשו"ת שמע שלמה ח"א (חיו"ד סי' י). וע"ע בשמירת שבת כהלכתה (פי"א הערה עה).

³⁰ כ"כ בס' דרך אמונה (פ"ט מהלכות מעשר ס"ק נד, וסוף ס"ק סז). ומ"מ פשוט שמי שאינו רגיל כלל להביא לביתו פירות המעונים מעשר, כגון שסומך על כשרויות הבד"ץ, אין צורך כלל שירגיל עצמו בכל ע"ש לומר תנאי זה.

³¹ כן מבואר בספר כפתור ופרח (פרק לח) עפ"ד הירושלמי דמאי (שם). וכ"כ בחזון איש (דמאי סי' ט סוף סק"ז). וכ"כ בס' דרך אמונה (פ"ט מהלכות מעשר ס"ק עה). [ושמי שיש לו תנאי על פירות שרשותו, ונתן אח"כ מפירותיו לאחר, מ"מ יכול לעשרן על תנאי, אע"פ שהוא לא יאכל מהן. ירושלמי לפי הר"ש (רפ"ז דדמאי). ע"ש]. וכ"כ בשו"ת אבני ישפה ח"ב (סי' לו אות ב'), ושאמנם הגר"נ קרליץ הסתפק בזה, אך הגרי"ש אלישיב הורה להקל. וכן הובא בשמו בס' אשרי האיש ח"ב (פל"ט סי"ב). וכתב עוד בשו"ת אבני ישפה הנ"ל בשם הגרש"ז אורבך והגרי"ש אלישיב שאדם

פסקי הלכות

הפרשת חלה ביום טוב

הפרשה על עיסה שמקצתה לש מערב יום טוב

י. אף שאין מפרישים חלה על עיסה שנלוושה מערב יום טוב, מכל מקום מותר ללוש ביום טוב עיסה חדשה פחות משיעור חיוב חלה, ולצרף לעיסה שלש מתחילה, ולהפריש ביום טוב על הכל³².

לש ב' עיסות מערב יום טוב ונצטרפו לשיעור ביום טוב

יא. אם לש ב' עיסות קטנות, וביום טוב צירפם לשיעור חלה ונתחייבו, יש מקילים להפריש חלה ביום טוב, משום שחיוב הפרשת חלה חל ביום טוב. ונכון ללוש עיסה פחות משיעור ולצרף הכל בסל אחד, ולאחר מכן יפריש חלה על הכל³³.

שריפה ומלטול חלה שהופרשה ביום טוב

יב. באופנים שנתבארו לעיל שמותר להפריש חלה ביום טוב, לא ישרוף החלה ביום טוב, אלא ישרפנה במוצאי החג. ובעוד החלה בידו רשאי למלטלה לכל מקום, ואחר שהניחה מידו אסורה החלה במלטול משום מוקצה³⁴.

שהתנה אינו יכול להפריש על פירות חבירו, והגריר"ש אלישיב הוסיף שאפילו יקנה פירותיו לאדם שהתנה, אינו יכול להפריש עבורו. ע"ש. ומאידך בשו"ת שמע שלמה ח"א (חיו"ד סי' י') כתב שמי ששכח לעשר ולא עשה תנאי מערב שבת, רשאי להקנות פירותיו לאדם שהתנה מערב שבת, והוא יכול להפריש עבורו, אף בטבל ודאי. ע"ש.

³² כ"כ התוספות (ביצה ט. סוד"ה גלגל). וכ"פ הרמ"א (סי' תקו ס"ג). וע"ע במשנה ברורה (סי' תנז סק"י) ובכף החיים (שם אות מט).

³³ כן כתב המשנה ברורה (סי' תנז סק"י), ושכן דעת כמה אחרונים להקל (עיין בשער הציון ס"ק יח), וסיים שנכון ללוש עיסה פחות משיעור חלה ולצרף הכל בסל אחד. ע"ש. וע"ע בכף החיים שם (אות לג) שהביא מחלוקת האחרונים, וסיים בדברי המקילים. ע"ש. ועיין בשמירת שבת כהלכתה (פי"א הערה סב) בענין אם רק ביום טוב הגיע אליו המאפה שלא הפרישה ממנו חלה.

³⁴ כן מבואר בשלחן ערוך (סי' תקו ס"ד) ובמשנה ברורה (סי' קכ כט). וע"ע בשמירת שבת כהלכתה (פי"א הערה סט, ע).

פסקי הלכות

הפרשה ביום טוב שני

יג. אדם ששכח להפריש חלה מערב יום טוב ורוצה לאכול מהפת ביום טוב שני, יש מי שאומר שתקנתו שיפריש חלה ביום טוב ראשון ויתנה, אם היום חול ואינו קודש הרי שההפרשה חלה. ואם היום קודש, אין בהפרשתו כלום. וכך יפריש ויתנה אף ביום השני³⁵.

חלת חוץ לארץ

יד. בחלת חוץ לארץ אוכל והולך, וישייר מעט, ואחר השבת או יום טוב יפריש חלה³⁶.

הפרשה מחלת חוץ לארץ בשבת

טו. יש מי שאומר שמותר להפריש חלת חוץ לארץ בשבת, שהואיל ואינה אלא כדי שלא תשתכח תורת חלה, לא נחשב כמתקן. ויש חולקים. וכן עיקר³⁷.

³⁵ כ"כ בשו"ת אגרות משה (האו"ח ח"ד סי' צז) שהפרשה תחול ממה נפשך. ואת הברכה על ההפרשה יברך ביו"ט שני, מחמת שעיקר הקדושה היא ביום טוב ראשון, ולפיכך עיקר ההפרשה נעשית ביו"ט שני. ע"ש. ומ"מ לגבי הברכה לכאורה יש לדון מצד סב"ל, אחר שאסור להפריש חלה אף ביו"ט שני, ולא התיר בנ"ד רק מחמת התנאי שמא חלה ההפרשה ביו"ט ראשון. וי"ל בזה. ועי' לעיל שרשאי להתנות מע"ש על מנת לעשר בשבת. ודו"ק. ועי' למר דודי הרה"ג רבי רזיאל הכהן בתשובה בקובץ ואביו שמר ח"א (סי' כב אות ז) מ"ש בענין הפרשת חלה ביו"ט שני. ע"ש.

³⁶ כ"כ הרמ"א באו"ח (סי' תקו ס"ג). והוא על פי מה דקיימא לן דבחלת חוץ לארץ אוכל ואחר כך מפריש, וכמו שאמרו בבכורות (כז). וביצה (ט). וכ"פ בש"ע יו"ד (סי' שכג ס"א).

³⁷ עיין בשו"ת פנים מאירות ח"ב (סי' צז) שכתב להקל. ע"ש. אולם דבריו בד"ו סתראי נינהו, כי איהו גופיה בשו"ת פנים מאירות ח"א (סי' ל' ד"ה ובוה ניה"ל) נקט בפשיטות כהמג"א שאין תקנה אף בחלת חו"ל בערב פסח שחל בשבת. ע"ש. וכן העיר בסתירת דבריו בספר תהלה לדוד (סי' שלט סק"ד). וכן מצאתי בערך השלחן (סי' תקו סק"ג) שהעיר ג"כ בסתירת דברי הרב פנים מאירות, והשיב על ראיותיו. ע"ש. וגם מדברי הפוסקים שויבאו לחלץ בסמוך, שאסרו להפריש חלת חו"ל אף בערב פסח שחל בשבת, מבואר דלא ס"ל כהפנים מאירות. ואפילו למתירים בשעת הדחק בערב פסח שחל בשבת, מכל מקום בשבת דעלמא אסרינן להפריש.

פסקי הלכות

ערב פסח שחל בשבת

טז. שכת להפריש חלה בשבת ערב פסח, י"א שאין לו תקנה. ויש מקילים אם אין לו חלות אחרות לאכול. ודוקא בחלת חוץ לארץ, אבל בחלת ארץ ישראל אין להקל אף בשעת הדחק³⁸.

³⁸ הנה המג"א (סי' תקו סק"ח) כתב שאין לו תקנה. וכ"כ עוד אחרונים. וע"ע במשנה ברורה (סי' רסא סק"ד). אולם בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א (סס"י קלג) דן בנ"ד, והביא דברי המג"א (סי' תק"ו) הנ"ל שאין תקנה לאותו לחם, והשיג ע"ז, וכתב שנראה שבשאיין לו לחם אחר, משורת הדין רשאי לתקנו דרחמנא שרייה, ואפי' במביל גמור יש לצדד. ברם בחלת חו"ל דקילא טובא פשיטא דשריא לכתחלה, וי"ל שא"צ הפרשה ולא קריאת שם ולא בעיא אפי' קביעות מקום, אלא משייר מה שירצה ודיו, דבמילי דרבנן כה"ג לכ"ע יש ברירה. וגם הא איכא רבוותא טובא דס"ל דמפריש חלה ביו"ט אף מעסה שגלגלה מעי"ט. ולמעשה בשעה"ד אפי' להפרישה בהדיא שרי מדינא כה"ג אף בחלה דא"י (עם שעדיין אינני מורה הלכה למעשה בזה). אבל בדחול"ל לית דין ודיין דאין חשש כל עיקר. ועל צד היותר טוב עבדינן לשייר מעט בלי הפרשה בידים ובפה ובלי ברכה, וסגי בהכי משום היכירא בשעת הדחק. ע"ש. והחתם סופר בהגהותיו על הש"ע (סי' תקו ס"ג) הביא דברי היעב"ץ בשתיקה. וכ"כ בשו"ת פנים מאירות ח"ב (סי' צו) להקל להפריש חלת חו"ל בשבת. והובא בשערי תשובה (סי' תמד סק"א). וכ"פ הגאון רבי עקיבא איגר בחידושו (שם). וכ"כ בשם ס' בגדי ישע (סי' תקו). וכן ראיתי בספר נתיב חיים (סי' תקו) שהשיג על המגן אברהם הנ"ל, וכתב שכדאי אלו הפוסקים, ר"ח, הרא"ש, בעל התרומות, הראב"ד, הר"ן, הראב"ן, שכולם מקילים להפריש חלה. וליתן לכהן קמח או לגדול שטבל לקריו, ואף לכהן טמא שיוכל לבטלה ברוב, ויוכל לאכול, כדקיימא לן ביו"ד (סי' שכג). ואי ליכא כהן, אוכל והולך וישייר פחות מכזית ויכפה עליו כלי עד מוצאי יו"ט, כמו שאר חמין שנשאר כשאין לו עכו"ם. (וע"ע בחזון עובדיה תרומות ומעשרות עמ' קנג שציין לשאלת יעב"ץ הנ"ל). וכ"פ המשנה ברורה (סי' תקו ס"ק כג ובביאור הלכה שם ד"ה ולמחר מפריש, ובסימן תמד ס"א ד"ה לצורך השבת) שברב פסח שחל בשבת, בשעת הדחק שאין לו פת אחר, סמכין על הפוסקים שבחלת חו"ל שרי להפירש בשבת וביו"ט. ע"ש.

וכן ראיתי עוד בכף החיים (סימן תנז אות טז) שהביא דברי הפמ"ג (סי' תקו) שהתיר להפריש חלה למצוה דאורייתא דאכילה כליל פסח וסוכות, וכתב, מיהו בשו"ת שאלת יעב"ץ ח"א (סי' קלג) דעתו נוטה להתיר בזה בא"י להפריש בכל יו"ט כשאין לו לחם אחר. וכתב ע"ז הכה"ח, ונראה שיש לסמוך ע"ז היכא שא"א לשאול מאחרים. וציין לדבריו לעיל סימן תמד אות ה. ע"כ. ושם (סי' תמד אות ה) הביא מחלוקת האחרונים בענין ע"פ שחל בשבת ושכת להפריש חלה מהחמין אם יש תקנה להפריש בשבת, וסיים הכה"ח דהיכא דא"א למצוא פת אחר, יש לסמוך על המקילים כדי שלא תתבטל סעודות שבת. ע"ש. וצ"ע אם יש מקום לומר שהכה"ח התיר אף בחלת א"י. ולכאורה היה נראה דמייירי כשאר האחרונים הנ"ל שהתירו רק בחלת חו"ל. וכ"כ הגר"א מאדאר בתשובה בקובץ ויען שמואל ח"ח (סי' נא), ובילקוט יוסף (סי' תמד הערה נה), והעיר על הכה"ח אמאי לא ציין דאייירי בחלת חו"ל, וכמבואר במגן אברהם ובמשנה ברורה (ס"ק כב) דבחלת חו"ל איירי. ע"ש. ועי' להגר"מ סגרון בתשובה בקובץ ויען שמואל ח"ח (סי' נא) שכתב שמסתימת דברי הכה"ח (סי' תמד אות ה') שהיקל גם בשבת, משמע אפילו בארץ ישראל מקום מושבו. והכה"ח מיקל בזה אף

פסקי הלכות

עבר והפריש בשבת וביום טוב

יו. עבר והגביה תרומות ומעשרות בשבת או ביום טוב, בשוגג יאכל ממה שתיקן, במזיד לא יאכל עד מוצאי שבת. ובין כך ובין כך תיקן את הפירות. והוא הדין למי שעבר והפריש חלה בשבת וביום טוב. ומכל מקום מי שעבר והפריש חלת חוץ לארץ ביום טוב, יש להקל אפילו במזיד³⁹.

בשבת ולא רק ביו"ט. ולא משמע מסתימות הכה"ח לחלק בין שבת ליו"ט, ומ"ש הכה"ח ביו"ט היינו משום דאירי בחכי, וראהו לכך שציין שבשאלת יעב"ץ שלא חילק בכך. ע"ש. ועי' בכה"ח (סי' תנו אות מוד) מ"ש בנידונו.

ואחר העיון בעיקרא דהך מילתא דבשעת הדחק אם מותר להפריש חלת חו"ל אף בשבת, לכאורה יש לסייע להקל אף בשבת, עפ"ד הראשונים המקילים להפריש מחלת חו"ל ביו"ט, אי נימא דס"ל להקל אף בשבת. דהנה מלשון כמה ראשונים המקילים בהפרשה מחלת חו"ל ביו"ט, נראה דס"ל דבחלת חוץ לארץ האוכל ללא הפרשת חלה אינו נחשב כאוכל טבל (ורק עובר על תקנת חו"ל שתיקנו להפריש חלה שלא תשתכח תורת חלה), וממעט זה בחלת חו"ל אוכל והולך ואחר כך מפריש. ומחמת כן כשמפריש ביו"ט לא נחשב כמתקן, שהרי לא היה זה טבל כלל. ולפ"ז אפשר שיש להקל אף בשבת, שהרי כשמפריש חלה מעיסת חו"ל אינו מתקנה כלל. ומכל מקום לא יצא הדבר מכלל מחלוקת ראשונים אם יש טבל בחלת חו"ל. ועיין בס' הלכה ברורה (סי' רסא בירור הלכה ס"ק יא) שנשא ונתן בבירור מחלוקת הראשונים אם יש טבל בחלת חו"ל. ע"ש. ודו"ק. וע"ע למרן ראש הישיבה שליט"א בספרו ה' נסי ח"ב (עמ' תרכג), בהערותיו על הכה"ח סי' תנו אות מו הנ"ל) ע"ד הרב פרי מגדים שהתיר להפריש בליל פסח וסוכות, שכתב דנראה דה"ה לסעודת שבת שהי"ב לאכול פת בסעודה ראשונה ושניה וחזור אם שכח רצה והחליצנו כידוע, וק"ו ממ"ש היעב"ץ דבסמוך להתיר להפריש בכל יו"ט וכו', אע"ג דביו"ט אם לא אמר יעלה ויבוא א"צ לחזור. [וע"ש בהגהת מר דודי הג"ר רויאל הכהן, שכתב שאפשר שהפמ"ג שהפליג לליל פסח וסוכות, סובר שאע"פ שהי"ב לאכול פת בשבת, אין החיוב מן התורה. (וכ"כ בברכ"י סי' תרעה בדעת הב"ח והפ"ח). וכ"ש בשאר ימים טובים]. ע"ש. ומ"מ פשוט שמרן ראש הישיבה לא סמך על הפמ"ג למעשה, ולא ס"ל להתיר בכל שבת ויו"ט להפריש חלה לסעודות השבת והחג, רק כתב שע"פ סברת הפמ"ג י"ל כן, אבל למעשה ס"ל להחמיר וכדמוכח מדבריו שם לעיל בהלכות (פ"ד ס"א והערה ד). ע"ש. וע"ע בשו"ת ישא יוסף ח"א (סי' עז) שכ' שבטבל ודאי לא יפריש, אפי' אם מחמת האיסור ימנע מקיום מצות היום בשבת וביום טוב. ע"ש. [וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"ד (ס"ס לח ד"ה ובאמת) מ"ש בדברי המג"א הנ"ל בענין ערב פסח שחל בשבת. ע"ש].

³⁹ כן כתב הרמב"ם (פכ"ג מהלכות שבת ה"ו). ומקורו במתניתין (תרומות פ"ב מ"ג), ובגמרא (ביצה יז: גימין נד). [והאריכו בזה האחרונים בטעם שאין ד"ו כדין המבשל בשבת, כש"ע סי' שיח ס"א]. וכן פסק המושגה ברורה (סי' שלט ס"ק כה וסי' תקו סק"ב). וע"ש בשער הציון (ס"ק כד). וע"ע בערך השלחן (סי' שלט סק"ב) ובכף החיים (שם אות נא) ובחזון עובדיה (שבת ח"ה עמ' שפה). ועיין בשו"ת פנים מאירות ח"א (סי' ל' ד"ה ונראה מדהניחו) שכתב להקל בעבר והפריש חלה או תרומות ומעשרות, ולית ליה פירי אחריני. ע"ש. והביאו מהרש"ם בדעת תורה (סי' שלט ס"ד). וגם בפרי מגדים (סי' תמד משי"ז סק"ב) כתב שמי שעבר והפריש חלה במזיד, לא יאכל, ושאינו חלת

פסקי הלכות

הפרשה בבין השמשות

הפרשה בבין השמשות בפירות הנמכרים בחנויות בזמננו

יה. אין מעשרין בבין השמשות פירות שהם טבל ודאי, אם אינו צריך לפירות בשבת. אולם מותר לעשר בבין השמשות פירות דמאי, אף אם אינו צריך לפירות בשבת. והפירות המצויים בחנויות בזמננו (שאינם תחת פיקוח כשרות בד"ץ מהודרת), יש אומרים שצריך להפריש מהם תרומות ומעשרות, ודנו הפוסקים האם

א"י דאורייתא. אבל חלת האור דרבנן, י"ל דלא הוי תיקון כ"כ, אף דאי אפשר לאכול כך. ולדינא, באין לו פת אחר כי אם זה ששכח ליטול חלה, אפשר לצדד להקל. ע"ש. ועיין בשמירת שבת כהלכתה (פי"א הערה עג) בשם הגרש"ז אוירבך, שאפילו הפריש במזיד ביו"ט, אם אין לו פירות אחרים, אפשר שמוותר באכילה, כיון שהרשב"א מתיר אפילו אם יש לו פירות אחרים (והוכח בב"י ס"ם תקנ), וגם הרמב"ם לא הזכיר בפירוש שאסור גם בדלית ליה פירות אחרים, רק הלחם משנה פירש כן, וכיון שחילוק זה הרי נזכר בגמרא, לכן צ"ע למעשה. ועיין במג"א (סי' תה ס"ק יד). ע"ש. וע"ע לעיל בסמוך (בס"ק הקודם) שהבאתי שבשו"ת שאלת יעב"ץ צידד להקל בשעת הדחק להפריש בשבת אפילו מחלת א"י, בדלית ליה לחם אחר. ומ"מ למעשה היקל רק בחלת חו"ל. וכן דעת עוד אחרונים. ע"ש. וכן מבואר בכה"ח (סי' תנו אות מז) שהתיר להפריש חלה בשעה"ד כשאינו לו אחר.

ולענין מי שעבר והפריש חלה, מבואר בפרי מגדים (סי' תמד סק"ב) ובשער הציון (סי' שלט ס"ק כו) שדינו כדיון מי שעבר והפריש תרומות ומעשרות. ע"ש. וע"ע בשו"ת התשב"ץ ח"ב (סי' רצא פ"ז הי"ב). וכ"כ בהערות איש מצליח על המשנ"ב (סי' תקו סק"כ) להחמיר. ואע"פ שמסתימות הגאונים בתשובת גאוני מזרח ומערב (ס"ם פ' וס' קטו) והראב"ן (דף קעא מור א') משמע שמתירים לכתחלה להפריש בא"י, אולם אין זה מוכרח, כפרט שמפורש בירושלמי ובתוספתא לאסור. ואמנם מדברי המכריע (סי' א') מוכח שמתיר לכתחלה בא"י. מ"מ יחידאה הוא בדבר, ומסתבר שאין לסמוך עליו אפי' בדיעבד, ובפרט שרוב הראשונים ומרן אסורים. ע"ש.

אולם לענין חלת חו"ל כשעבר והפריש במזיד, הנה לעיל נתבאר שנחלקו הראשונים אם מותר לכתחלה להפריש חלת חו"ל ביו"ט, אף שלש מעיו"ט. ואף דלהלכה פסק מרן בשלחן ערוך להחמיר, מ"מ לענין דייעבד יש להקל, ועי' במשנ"ב (סי' שיח סק"ב) שבמקום מחלוקת הפוסקים לא אסרינן בדיעבד מעשה שבת. ע"ש. ועוד יש מקום לדון להקל, דאף דאסרינן ליהנות ממלאכה שנעשתה בשבת דלא יהנו מעשיו, היינו בדבר שמתחילה לא היה יכול לאכול, אך בחלת חו"ל לארץ שאפילו לא הפריש מותר לאכול ואח"כ להפריש, א"כ נמצא שכשהפריש חלה לא הועילו מעשיו להתיר באכילה, דבלאו הכי שרי. ועיין למהר"ש קלוגר בשו"ת ובחרת בחיים (סי' פג). ועי' בפרי מגדים (סי' תנו משי"ז סק"ג) שנסתפק להקל בדיעבד. וכן צידד בתהלה לדוד (סי' שלט סק"ה) להקל משום דהא דאסרינן מעשה שבת היינו דלא יהנו מעשיו, אבל בחלת חו"ל אף דלא יהנו מעשיו אוכל והולך. והוסיף שלפי זה ערב פסח שחל בשבת אין כאן היתר, כיון שאינו יכול לשייר מהחלות ולהפריש במוצאי יום טוב מפני חמץ בפסח, ונמצא דאהנו מעשיו. ע"ש. וכ"פ בערך השלחן (סי' תקו סק"ב) להקל בעבר והפריש חלת חו"ל ביו"ט, משני הטעמים הנ"ל. וכ"פ בכף החיים (סי' תקו ס"ק כח) להקל. וע"ע בספר לקט העומר (פי"א הערה ה).

פסקי הלכות

מותר לעשרם בבין השמשות. ויש אומרים שאין צריך כלל להפריש מהם תרומות ומעשרות. וטוב להפריש מהם תרומות ומעשרות, אך יש להקל להפריש בבין השמשות⁴⁰.

הפרשת חלת חו"ל בבין השמשות

יט. יש אומרים שאף חלת חוץ לארץ אסור להפריש בבין השמשות, (ואפילו אין לו לחם אחר), משום שאפשר לאכול בשבת ולהפריש אחר השבת. ויש מתירים להפריש בבין השמשות חלת חו"ל. והמיקל בזה יש לו על מה לסמוך. ובערב פסח שחל בשבת, יש להקל לכתחלה, לפי שאי אפשר לאכול ואחר כך להפריש⁴¹.

⁴⁰ כן מבואר בש"ע (סי' רס"א ס"א) דבביה"ש מעשרין רק את הדמאי. והנה בזמננו מפקחי הכשרות מטעם הרבנות הראשית עורכים הפרשת תרומות ומעשרות לפירות המשווקים בחנויות, אולם יש חשש שאין כל הפירות מעושרים מאחר ורבים מערימים ומכריחים פירות שאינם מעושרים, לפיכך רבים אינם סומכים על ההפרשה של הרבנות, ומקפידים לקנות פירות וירקות מחנויות בכשרות בד"ץ מהודרת. ודנו פוסקי הדור האחרון האם דין הפירות בזמננו חמור מפירות דמאי, משום שלא ברור שיש רוב פירות מעושרים. ולא היקלו בדמאי אלא מפני שיש רוב מעשרים, ודעת החזון איש (דמאי סי' טו אות ד) להחמיר, וכן דעת הגר"י קנייבסקי והגר"ש אלישיב בתשובותיהם שנדפסו בקובץ תשובות ח"א (סי' מב). ולענין אם מותר להפריש בבין השמשות מהפירות הנמכרים בשוק בהשגחת הרבנות, בדין פירות דמאי, עיין בשו"ת אור לציון ח"ב (פט"ז סי"א בהערה) שכתב להקל. ועיין בספר מנוחת אהבה ח"א (פ"ה הערה ל) שכתב להחמיר בזה, כי בזמן הזה אין רוב מעשרין וכמ"ש החזו"א (דמאי סי' טו אות ד), ולכן לא חשיב דמאי שמותר לעשרו בבין השמשות. ואע"פ שמדי ספק לא יצאנו כי יש פירות שמעשרים הרבנות, מ"מ כל שאין ברור לנו שרוב הפירות מעושרים, אכתי חשוב תיקון. ע"ש. וכ"כ בספר הלכה ברורה (סי' רס"א ס"ט). ומאידך מרן הגר"ע יוסף בשו"ת יביע אומר ח"ט (חיו"ד סי' ל, וע"ע שם במהדו"ח ממילואים מכת"י) ובחזון עובדיה תרומות ומעשרות (עמ' קלה) כתב להקל שמדינא הלוקח פירות מן השוק בזמננו א"צ לעשר, כי רוב הפירות מעושרים ושרי מס"ם, שמא מעושרים, ושמא פירות אלו מקרקע גוי ופטורים ממעשרות, ושמא באו הפירות ממקומות שלא נתקדשו ע"י עולי מצרים ופטורים מתרו"מ. וכתב (בעמ' קמ) שנכון להחמיר ממידת חסידות לעשר בלא ברכה. ע"ש. (ועל עיקר חס"ם בזה, עי' מ"ש בחזון איש דמאי סי' טו אות ד. ומו"א דן בזה. וע"ע להרה"ג אברהם חדאד באו"ת סיון תשפ"א. ואכמ"ל). ומאחר ומעיקר הדין אין חיוב להפריש, יש להקל לעשר בבין השמשות, דלא גרע מדמאי. ומה שכתבתי שבפירות דמאי שרי אפי' א"צ להם בשבת, ובדאי טבל אסור רק אם א"צ להם בשבת, כן יתבאר להלן בסמוך (סעיפים כא, כג).

⁴¹ עיין בעולת שבת (סי' רס"א ס"א) ובאליה רבה (ס"ב) ובתוספת שבת (ס"ב) ובמחצית השקל (ס"ב) ובשלחן ערוך הגר"ז (סעיף ב) ובפרי מגדים (אש"א ס"ב) ובערך השלחן (סוף ס"ב) ובמשנה ברורה (סי' רס"א ס"ד) כתבו שאף בחלת חו"ל אסור להפריש בבין השמשות. אולם בשו"ת בית דוד (חאו"ח סי' קג) כתב להתיר חלת חו"ל בבין השמשות שאינה אלא מדרבנן ללא אסמכתא, ובשביל שלא תשתכח תורת חלה, לפיכך מדמינן לה לדמאי ועירובי חצירות, ושרי להפריש בבין

פסקי הלכות

הפרשה אחר קבלת שבת

כ. אשה שקיבלה בשבת, ולאחר מכן נזכרה ששכחה להפריש חלה או להפריש תרומות ומעשרות, רשאית להפריש קודם כניסת השבת.⁴²

הפרשה כשאין לו מה לאכול בשבת

כא. אם אין לו מה לאכול בשבת, מותר להפריש בבין השמשות תרומות ומעשרות מהפירות, או להפריש חלה מהפת, משום שהוא צורך מצוה, ובבין השמשות מותר לעשות איסור שבות לצורך מצוה. וכן רשאי לעשר היין בבין השמשות לצורך מצות הקידוש, ואף על פי שיכול לקדש על הפת, מכל מקום המצוה לקדש על היין. וכן מי ששכח להפריש חלה מהחלות שאפה לצורך קיום מצות לחם משנה, ואין ברשותו עוד חלה שלימה, מותר להפריש החלה בבין השמשות.⁴³

נחפו למאכל ערב יותר

כב. מי ששכח להפריש חלה מן הפת קודם השבת, אף על פי שיש לו פת אחרת, אם היתה פת זו נקיה וחביבה עליו יותר משאר הפת, ואם לא יפריש חלה תיגרם

השמשות. ע"ש. וחביאו מרן החיד"א בברכי יוסף (סק"ג), ובהגהות אשל אברהם (נדפס באוצר מפרשי הש"ע). ועיין בחזון עובדיה שבת ח"א (עמ' רעז) שכתב שהרוצה להקל בזה כדברי הבית דוד, יש לו על מה לסמוך. ועי' בספר פרי האדמה (פכ"ג מהלכות שבת הט"ז) שהביא דברי הרב בית דוד, וע"ש מ"ש ע"ז. ומכל מקום בערב פסח שהל בשבת, כתבו בתוספת שבת (סק"ז) ובמחצית השקל (סק"ב) ובפרי מגדים (סי' רסא אש"א סק"ב) ובכף החיים (אות ד) דשרי להפריש לפי שאי אפשר לאכול ואחר כך להפריש.

⁴² כ"כ בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ת ח"ב סי' כג) ובשו"ת הר צבי (האו"ח ח"א סי' קמב) שאף שהדליקה האשה נרות רשאית להפריש תרומות ומעשרות וחלה. וע"ש שכיון שהפרשת תרו"מ וחלה הן מהמצוות שהאשה משועבדת להן ובדרך כלל אינה מקבלת שבת קודם שתקיימן, נחשב הדבר כקבלת שבת בטעות, ויכולה היא עדיין להפריש תרו"מ וחלה. וכעין מ"ש הט"ז (סימן תר סק"ב). ע"ש. וכ"פ בחזון עובדיה שבת ח"ה (עמ' שפז) להקל.

⁴³ כן מבואר בשלחן ערוך (סי' שמב) שמותר לעשות שבות בביה"ש לצורך מצוה. ועפ"ז כתבו האחרונים ובמשנה ברורה (סי' רסא סק"ד) שמי שאין לו מה לאכול בשבת מותר להפריש בבין השמשות, דחשיב דבר מצוה. וכ"כ בקצות השלחן (סי' עה בדי השלחן סק"ו), והוסיף דה"ה לעשר יין לקידוש ולהפריש חלה למצות לחם משנה. וכ"כ במנוח"א ח"ג (פכ"ד סל"ג). וע"ע בשמירת שבת כהלכתה (ח"ב פמ"ז ס"כ ובהערות). ועיין בחזון עובדיה (שבת ח"א עמ' רעז) שכתב שמי שבאו לו אורחים סמוך לערב, והוצרך לעשר הפירות לכבוד האורחים, מותר לעשרם בבין השמשות, שלכבוד האורחים נחשב כצורך מצוה. וע"ש מ"ש מספר חתנים. ודו"ק.

פסקי הלכות

לו עוגמת נפש וצער קצת בשבת, יכול להקל להפריש חלה בברכה בזמן בין השמשות⁴⁴.

טרוד להפריש במאכל שאינו לצורך השבת

כג. מי שיש לו מאכלים טובים וערבים לאכול בשבת, אך הוא טרוד ונחפז להפריש מפירות אחרים שיש ברשותו, ואם לא יפריש ייגרם לו צער ועוגמת נפש בשבת, מותר להפריש מהפירות בבין השמשות, ואפילו אינו צריך לפירות בשבת⁴⁵.

⁴⁴ כן כתב בביאור הלכה (ס"ס שמב ד"ה מותר): דע דלקמן (סי' תמו ס"א בהג"ה) מוכח דדבר שהוא צורך שבת, אף שאפשר לו בלעדס רק יתווסף לו עונג, חשיב צורך מצוה. וממילא מותר כאן בדבר שבות בין השמשות. ע"ש. [וע"ע במשנה ברורה (סי' שכה ס"ק ס) שתבשיל חם לסעודות שבת הוא מצוה גמורה. וע"ש בס"ק סב]. והנה המשנ"ב (סי' רסא סק"ד) התיר לעשר בבין השמשות אם אין לו מה יאכל בשבת. ולכאורה משמע שלא התיר זולת זה. אך לכאורה מותר דבריו בביאור הלכה הנ"ל. ועיין בספר הלכות שבת בשבת (ח"ב פי"ח הערה סו) שהביא דברי הביאור הנ"ל, וכתב דצ"ג, דא"כ נפל בבירא ד"ו דהפרשת תרו"מ בביה"ש, דלעולם יש לו תוספת עונג מפירות אלו. ועכ"פ בסימן רסא לא היקל המשנ"ב רק כשאין לו מה יאכל. ע"ש. ובעיקר הקושיא י"ל. ועי' בס' ארחות שבת (פכ"ב הערה פה) שג"כ העירו שיש סתירה בדברי המשנ"ב, והביאו בשם הגר"ש אוירבך שכיון שהמשנה סתמה אין מעשרין בשבת, וכן סתמו הרי"ף והרמב"ם, לא מסתבר שזה רק באופן שאין בזה עונג שבת. ולכן המשנ"ב נקט שזה רק באופן שאין לו מה לאכול. ע"ש. ומאידך בחזון עובדיה (שבת ח"א עמ' רעו, רעז) ובמנוחת אהבה (ח"א פ"ה הערה ל, וח"ג פכ"ד סל"ב) כתבו כדברי הביאור הנ"ל.

⁴⁵ כן כתב הרמב"ם (פכ"ד מהלכות שבת ה"י): כל הדברים שהן אסורים משום שבות, לא גזרו עליהן בבין השמשות, והוא שיהיה שם דבר מצוה או דוחק, כיצד, וכו'. אם היה טרוד ונחפז ונצרך לדבר שהוא משום שבות בין השמשות, הרי זה מותר. אבל אם לא היה שם דוחק ולא דבר מצוה אסור. לפיכך אין מעשרין את הודאי בין השמשות, מעשרין את הדמאי. ע"כ. וגם מרן בבית יוסף (סי' שמב) כתב לבאר דברי הטור שם, שסובר דמתניתין דקתני אין מעשרין את הודאי אבל מעשרין את הדמאי, על כרחך לא במעשר לצורך השבת עסקינן, דאם כן אפילו ודאי הוה שרי לעשורי, דודאי כל לצורך השבת דבר מצוה הוא. וכיון דבשלא לצורך השבת עסקינן, לא הוי לן למישרי לעשר אפילו דמאי, אם לא מפני הדוחק. ולכן כתב או שהיה טרוד והוצרך לעשר פירות, כלומר דמפני המירדא דוקא שרי. הא אם אינו טרוד לא. ולפי זה לא התיר כאן לעשר אלא דמאי דוקא. וסיים מרן בבית יוסף שם, שיותר נראה לומר דאפילו ודאי שרי לעשר, ואפילו שלא לצורך השבת, אם הוא טרוד ונחפז. ע"ש. וע"ע בש"ע (סי' שז סכ"ב) כל שבות דרבנן מותר בין השמשות לצורך מצוה, כגון שהיה טרוד והוצרך לעשר בין השמשות.

פסקי הלכות

הפרשה בשעת הדחק בשבת ויום טוב

שכח להפריש וכבר שלח מהפת לעיר אחרת

כד. מי שנזכר בשבת או ביו"ט שלא הפריש חלה, וכבר שלח מהלחמים למכריו וקרוביו בעיר אחרת, ואינו יכול להודיעם שלא הפריש חלה מהפת, מותר להפריש בשבת וביו"ט על מנת שלא ייכשלו אחרים⁴⁶.

⁴⁶ בעירובין (לב): איתא גבי טבל, דניחא ליה לחבר דליעבד איסורא קלילא ולא ליעבד ע"ה איסורא רבא, ואמרינן בזה הטא בשביל שלא יחטא חבירו. ולכאורה י"ל אף בנ"ד דמוטב שיעבור על איסור הפרשת חלה, שלא יעברו אחרים על איסור אכילת טבלים. ובפרט אם רבים הם.

ועיין בשו"ת שבט הלוי ח"א (סימן פב) שהרב השואל כתב להקל בנ"ד, ע"פ הגמ' בעירובין (לב): הנ"ל, והגאון המחבר דחה שעדיין אין מזה הוכחה, דהתם איסור קל הפרשה שלא מן המוקף, נגד איסור טבל, דאפילו טבל דרבנן, חמור נגד שלא מן המוקף, דהוא אכילת איסור, ויתכן דהפרשת ותיקון טבל בעצמו בשבת, אע"ג דהו"ל רק דרבנן, חמור יותר מהפרשה שלא מן המוקף. והרמב"ם (פכ"ג מה"ש הי"ד) כ' דהפרשת תרו"מ בשבת איכא תרתי איסורי, חדא משום מקדיש, וחדא משום מתקן הטבל. ואחרי ככלות הכל צל"ע למש"כ הגאון נתיבות חו"מ (פוס"י רל"ד), דשוגג באיסור דרבנן אפי' במאכלות אסורות אינו בגדר עבירה כלל, וכ' דהו"ל כאוכל כשרות. א"כ המקבל חלות הנ"ל שיודע בנפשו שאין המשלה שולח לו חלות טבל לשבת, ה"ה שוגג קרוב לאונס, ולדעת הנתה"מ אין בו סרך עבירה ואכילת איסור, א"כ למה להתיר לאחר לעבור על איסור הפרשת תרו"מ בשבת. אמנם כנראה שגם חידושו של הנתה"מ אינו מוסכם לכו"ע. ועוד דהרי הרמב"ם ס"ל דגם בבית שני לא הי' טבל רק דרבנן מכ"ש בזמננו, ואע"פ כ כתב (פמ"ז ממכירה הי"ד) דהאכיל לו טבל צריך להחזיר לו ממונו, כמו באיסור תורה, הרי דטבל גם בזה"ז חמור משאר איסור דרבנן. וצריך עיון למעשה. ע"ש. וי"ל בדב"ק. וגם יש לדון גם מצד איסור לפני עיוור לא תתן מכשול. וע"ע בתוספות (שבת ד.). ואכן בס' פסקי תשובות (סימן שלט הערה פו) הביא מ"ש בשו"ת שבט הלוי הנ"ל, והשיגו שלכמה מן הפוסקים יש כאן ליתא דאורייתא דלפני עור לא תתן מכשול (הגם שהאיסור עצמו דרבנן), וגם מאחר שהוא הגורם שחבירו יעבור על איסור, אפילו דרבנן, שפיר אמרינן הטא באיסור דרבנן כדי שחלה לא יכשל. (וע"ש שכתב למעשה שראוי ונכון לתקן המעוות ע"י קטן מופלא הסמוך לאיש, או להסתמך על הראשונים הסוברים דהמפריש במחשבה ליכא איסור). וכן ראיתי עוד למר דודי בשו"ת מחקרי ארץ ח"ד (הכהן, סי' כ) שכתב להקל להפריש אף מטבל ודאי, דניח"ל לחבר למעבד איסורא זוטא של "נראה כמתקן" מדרבנן, ולא יהא הקולר של אכילת טבלים תלוי בצווארה. ואע"פ שבזמננו גם איסור אכילת טבל חלה מדרבנן, מ"מ חמיר מאיסור ההפרשה. והכא האיסור נעשה על ידו. וגם פשע בזה. ולכן תפריש בשבת בכרכה. והשיב ע"ד הרב שבט הלוי, שאף אם יש בהפרשה זו ב' איסורים, עדיין קילי נינהו לגבי איסור אכילת טבלים דעיקרו חיוב מתה. וכ"ש שיש בו איסור על כל כזית וכזית ופשו להו איסורי טובא. עכת"ד. וכן ראיתי להרה"ג רבי יחזקאל מוצפי בספרו שדה יחזקאל ח"ב (סי' לט) שכתב בנידונו במצות ששכחו להפריש מהם חלה, שפעמים רבות המצות לא נתחייבו בחלה, אך אם אכן נתחייבה בחלה, יכול בעה"כ להפריש חלה ולתקנה להציל אחרים מאיסור טבל. ובזה"ז יש להקל ולסמוך על רב

פסקי הלכות

הפרשה למצוה דאורייתא דכזית בליל פסח וסוכות, ובשבת דעלמא ע"י קטן

כה. מי ששכח להפריש חלה מהעסיה ואין לו חלות אחרות לסעודת השבת והחג, יש אומרים שבלייל חג הפסח ובליל חג הסוכות מותר להפריש חלה, על מנת לקיים למצוה דאורייתא דאכילת כזית בליל פסח וסוכות. ויש שהתירו בכל שבת בחלת חוץ לארץ שאין אפשרות להפריש. ואפשר להפריש על ידי קטן מופלא סמוך לאיש, בן י"ב שנים, או קטנה בת י"א שנים.⁴⁷

ומו"ץ שמפריש חלה על כל מי שישכח להפריש. ע"ש. וכן ראיתי בשו"ת הראשון לציון ח"ב (היו"ד סי' יז אות טו) שכתב שמי שאפה מצות גם לאחרים, ונזכר שישכח להפריש חלה ואינו יכול להודיע למקבלים, מותר בדיעבד להפריש ביו"ט. ע"ש.

⁴⁷ עיין בפרי מגדים הלכות פסח (סימן תס מו"ז סק"א) שכתב, מי שיש לו כזית מצומצם בליל א' שלא נטל חלה מהעיסה, איך יעשה, יאכל כך אין יוצא ידי חובתו אף טבל מדרבנן, ולא שייך אוכל ואח"כ מפריש ממקום אחר (עי' יו"ד סי' שכג). יפריש חלה ויבטל בכזית זה ברוב, ויקיים מצות עשה דין תורה, עיין שך שם אות י'. ובנילוש מעיו"ט שאסור להפריש ביו"ט, י"ל העמידו דבריהם, עיין ב"י סימן תמ"ז. וצ"ע. ע"כ. ומבואר דס"ל להחמיר, ד"ל שהעמידו דבריהם. [וזה כעין מאי דחוינן בש"ע (סי' תקפ"ז סב"א) דאין עולין באילן ליטול שופר].

אולם הגאון פרי מגדים גופיה להלן (סי' תקו אש"א סק"ח) כתב, הנה בשבת יש לומר פת חיוב מהתורה, לא ביום טוב. (ועיין סימן קפ"ח במ"א ט'). ובליל פסח ובליל סוכות בשכח להפריש מערב יום טוב בחלת ארץ ישראל, יש לומר מפריש ביום טוב דהוה דאורייתא, דהי לשבות דאין מפרישין באין לו לחם אחר. ולאכול בלא חלה דהוה גם כן דרבנן והוה בעידנא, ולהפריש הוה קום ועשה ולא בעידנא, עיין סימן תמ"ז יש לומר לתא דחיוב מיתה כל שכן הוא טוב יותר להפריש. וצ"ע. ע"כ.

וכן מצינו לפמ"ג בדין אתרוג טבל, שלדעת הרמב"ן מותר ליטלו ביו"ט ראשון, ודעת הר"ן ועוד ראשונים שפסול כיון שאסור באכילה, וכתב מרן בש"ע (סי' תרמט ס"ה) שאתרוג שאסור באכילה, פסול בין ביו"ט ראשון בין בשאר ימים. ומבואר במשנ"ב (ס"ק מה) ובכח"ח (אות מא, עה) שאף אתרוג טבל פסול. ע"ש. ומכל מקום כשאין לו אתרוג אחר, כתב שם הפרי מגדים (אש"א סוף סק"כ), שאתרוג טבל יש לומר לדבר מצוה שאין לו אחר, אפשר התירו להפריש ביו"ט. ומיגו דאי בעי מפריש, יצא ידי חובתו. ע"ש. (וביו"ט ראשון מצוה מן התורה ליטול לולב ואתרוג). ועיין בחזון עובדיה סוכות (עמ' רמו) שכתב באתרוגים שגדלו בפרדס גוי, וקצצם ישראל, חייבים תרו"מ ללא ברכה. ומ"מ אם שכח להפריש תרו"מ על האתרוגים, ונזכר רק ביו"ט, יכול ליטול מהאתרוגים ביו"ט ראשון ולברך עליהם. ובהערה כתב שמדברי הש"ע משמע שטבל פסול. וע"ע בפמ"ג שם (סק"כ. [והוא הפמ"ג הנ"ל]). ומ"מ בגדל ע"י גוי וקצץ ישראל, שנחלקו הפוסקים אם חייב בתרו"מ, להלכה יכול לסמוך על מהרשד"ם שמיקל. ע"ש. (ולא סמך על הפמ"ג להקל בכל אתרוג טבל). ע"ש.

פסקי הלכות

אם בכל יו"ט ושבת אפשר להקל

ויש לדון אם אף בכל יו"ט או בשבת יש מקום להקל. ואנכי הרואה בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א (ס"י קלג) שדן במי ששכח להפריש חלת ח"ל מלחם חמין שאפו מע"ש, האם יש תקנה לאכלו בשבת ערב הפסח. והביא שהמג"א (סי' תק"ו) כתב שאין תקנה לאותו לחם, והשיג ע"ז, וכתב שנראה בשא"ן לו לחם אחר, משורת הדין רשאי לתקנו דרחמנא שרייה, ואפי' בטבל גמור יש לצדד. ברם בחלת חו"ל דקילא טובא פשיטא דשריא לכתחלה, וי"ל שא"צ הפרשה ולא קריאת שם ולא בעיא אפי' קביעות מקום, אלא משייר מה שירצה ודיו, דבמילי דרבנן כה"ג לכ"ע יש ברירה. וגם הא איכא רבוותא טובא דס"ל דמפריש חלה בי"ט אף מעסה שגלגלה מעי"ט. ולמעשה בשעה"ד אפי' להפרישה בהדיא שרי מדינא כה"ג אף בחלה דא"י (עם שעדיין אינני מורה הלכה למעשה בזה). אבל בדחול"ל לית דין ודין דאין חשש כל עיקר. ועל צד היותר טוב עבדינן לשייר מעט בלי הפרשה בידים ובפה ובלי ברכה, וסגי בהכי משום היכירא בשעת הדחק. ע"ש.

וכן דעת עוד אחרונים להקל בשעה"ד בשבת ערב פסח בחלת חו"ל שאין יכול לשייר. והנה בכפ החיים (סימן תנז אות טז) הביא דברי הפמ"ג הנ"ל בליל פסח וסוכות להפריש חלה, וכתב, מיהו בשו"ת שאלת יעב"ץ ח"א (סי' קלג) דעתו נוטה להתיר בזה בא"י להפריש בכל יו"ט כשאין לו לחם אחר. וכתב ע"ז הכה"ח, ונראה שיש לסמוך ע"ז היכא שא"א לשאול מאחרים. וציין לדבריו לעיל סימן תמד אות ה. ע"כ. ושם (סי' תמד אות ה) דן בע"פ שחל בשבת ושכח להפריש חלה בע"ש מלחם חמין שאפה לשבת, שהמג"א ועוד אחרונים כתבו שאסור לאכול ממנו ואין לו תקנה. אמנם הרב נתיב חיים (סי' תקו) השיג על המג"א, וכתב דכדאי הפוסקים שמתירים להפריש חלה ביו"ט. וכ"כ בשאלת יעב"ץ (סי' קלג) ובשו"ת פנים מאירות ח"ב (סי' צו) ובבגדי ישע (סי' תקו) ובחי' רעק"א. וסיים הכה"ח, ועל כן נראה היכא דא"א למצוא פת אחר, שיש לסמוך על המקילים כדי שלא תתבטל סעודות שבת. ע"ש.

וע"ע בס' דרך אמונה (פ"ט מהלכות מעשר ציון הלכה ס"ק פט) שכתב, פעם אחת שלחו אתרוג לרב בירושלים שיברך ע"ז וכל קהלתו, ובליל יו"ט נתעורר שאלה על המעשרות, וצוה לעשר מודאי טבל עליו ביו"ט, כדי שלא יכשלו כל האנשים. עוד מעשה באחד ששלח לחברו מאכל בעיר אחרת, ונזכר בשבת שלא עשירו, וצוה מרן לעשר בשבת משלו על של חבירו. ועיין פמ"ג באו"ח סי' תרמט אש"א סק"כ. ע"ש. וע"ע בשו"ת ישא יוסף ח"א (סי' ע"ז). וע"ע להגר"מ סגרון נר"ו בתשובה בקובץ ויען שמואל ח"ח (סי' נא) שכתב שנשאל בליל הסדר על מצות חבורה שלא הפרישו מהם חלה, ודנתי בדעתי שמסתמא גם לא צירפום לשיעור חלה, שבמצות אופים פחות משיעור חלה וכמ"ש בש"ע (סי' תנז). ועוד צירפתי סברת הכה"ח (סי' תנז אות טז) הנ"ל שכתב בשם שו"ת שאלת יעב"ץ (ח"א סי' קלג) שאם אין לו לחם אחר, יפריש ואח"כ יאכל אפילו בארץ ישראל, וסמך עליו הכה"ח היכא שא"א לשאול מאחרים. ואמנם באמת בשו"ת שאילת יעב"ץ (כצ"ל) לא סמך על עצמו להורות כן למעשה בא"י, מ"מ הכה"ח סמך ע"ז היכא שא"א לשאול מאחרים. ולכן הורה להקל בזה. ואף בשבת בשעה"ד מיקל הכה"ח, ולא משמע מסתימות הכה"ח לחלק בין שבת ליו"ט, ומ"ש הכה"ח ביו"ט היינו משום דאיירי בהכי, וראויה לכך שציין שבשאלת יעב"ץ שלא חילק בכך. וגם בכה"ח (סי' תמד אות ה) היקל גם בשבת. ומסתימת לשונו משמע אפילו בארץ ישראל מקום מושבו. עכת"ד.

וע"ע למרן ראש הישיבה שליט"א בס' ה' נסי ח"ב (עמ' תרכג), בהערותיו על הכה"ח סי' תנז אות טז הנ"ל) ע"ד הרב פרי מגדים שהתיר להפריש בליל פסח וסוכות, שכתב דנראה דה"ה לסעודות

פסקי הלכות

שבת שחייב לאכול פת בסעודה ראשונה ושניה וחוזר אם שכח רצה והחליצנו כידוע, וק"ו מ"ש היעב"ץ דבסמוך להתיר להפריש בכל יו"ט וכו', אע"ג דביו"ט אם לא אמר יעלה ויבוא א"צ לחזור. ווע"ש בהגהת מ"ד הג"ר רזיאל הכהן, שכתב שאפשר שהפמ"ג שהפליג לליל פסח וסוכות, סובר שאע"פ שחייב לאכול פת בשבת, אין החיוב מן התורה. (וכ"כ בברכ"י סי' תרעה בדעת הב"ח והפר"ח). וכ"ש בשאר ימים טובים. ע"ש. ומ"מ פשוט שמו"ר לא סמך על הפמ"ג למעשה, רק כתב שע"פ סברת הפמ"ג י"ל כן. וכדמוכח מדבריו לעיל בהלכות (פי"ד ס"א והערה ד).

ובשמירת שבת כהלכתה ח"א (פי"א סט"ז) פסק כהפמ"ג, שלאכילת כזית כליל פסח וסוכות, מותר להפריש חלה אפילו חל בשבת. ובהערה נח כתב, דלכאורה יש לעיין דמאי שנא מהא דסי' תקפו סכ"א ובמשנ"ב ס"ק פג. וגם שמעתי מהגרש"ז אוירבך דכיון שהפמ"ג נשאר בצ"ע, אפשר דמוטב להפריש במחשבה ולא בדיבור, וגם לא יברך. ע"ש. והנה מה שציין בשש"כ לסימן תקפו, היינו שהעמידו חכמים ואסרו לעלות באילן להביא שופר למצוה דאורייתא. אך לא זכר שהפמ"ג גופיה לעיל בסימן תס (מש"ז סק"א) כתב שי"ל שהעמידו חכמים דבריהם. ולפי"ז לא יברך, לא רק מפני שהפמ"ג סיים בצ"ע, אלא אף משום דאיהו גופיה לא השווה מידותיו בזה. ועיין בכף החיים יו"ד (סימן קי) שכתב שהפמ"ג דרכו לכתוב וצריך עיון, אף בדברים שפוסק כן למעשה. (וכ"כ בשמו בספר הליכות שלמה פסח פ"ט ס"א, שלא יברך אחר שהפמ"ג נשאר בצ"ע. וע"ש בהע"ו עוד בטעם שלא יברך, מפני שיש שמפרישים על מי ששכח להפריש חלה, וע"ע שם. ונעיין בספר הליכות שלמה (פסח פ"ט ס"א בהערה) שכתב שאם יש ברשותו מצות אחרות אלא שאינן שמורות משעת קצירתה, יש לדון אם מותר להפריש חלה ביו"ט משום הידור זה המובא בש"ע (סי' תנג ס"ד) שטוב ליקח שמורה משעת קצירה, שהרי מצינו (שבת קיא. תוד"ה לא ס"ד) דמשום מצות טבילה בזמנה לא הוה שרינן איסור תיקון מנא. וא"כ אפשר דה"ה נמי לענין הפרשת תרו"מ וחלה. אך אפשר דהכא קיל טפי, דקיום המצוה במצוה שמורה אפשר דחשוב יותר. ע"ש. וכן הובא ג"כ בשם הגרש"ז אוירבך בס' שמירת שבת כהלכתה (פי"א הערה נט), וסיים, ומה טוב אם מרא דאתרא יפריש בע"פ סמוך לבין השמשות חלה ממצותיו, ויכוין לכל אלה ששכחו להפריש, דהא קי"ל זכין לאדם בכה"ג שאינו חב להבירו. ע"ש. וע"ע להגרש"ז אוירבך בספר שלמי מועד (עמ' שמב). וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"א (סימן פב) שהעיר על מ"ש היעב"ץ (ח"א סוס"י קל"ג) לצדד שאפילו בחלת א"י דהוא טבל, מותר להפריש בשבת לצורך אכילת שבת, שאין שום ראייה משם, כי מש"כ הגאון יעב"ץ ז"ל כי יתכן שהז"ל לא גזרו על הפרשת תרו"מ בשבת ויו"ט רק בכרי שלם לא כשמפריש לצורך אכילה וכו' הוא דבר תמוה וזר, ולענ"ד לולא שיצא מפיו נגד סתימת המשנה והסוגיא ביצה ל"ו ל"ז, וסתימת הרמב"ם פכ"ג משבת ושו"ע או"ח סי' של"ט, ואין בכח ח"י זה לחלוק על הפוסקים שלא נקטו כן. ועוד דהגאון היעב"ץ בעצמו כתב בסו"ד דעדיין יש להתיישב אם לעשות כן להקל הלכה למעשה. ע"ש. וע"ע להגר"א מאדאר בתשובה בקובץ ויען שמואל ח"ח (סי' נא) שכתב דלא היקל הכה"ח רק ביו"ט ולא בשבת, דדוקא ביו"ט נחלקו בגמרא ובראשונים אם מותר להפריש מעיסה שנלושה מעיו"ט. אמנם היעב"ץ שם צידד בתו"ד להקל בזה גם בשבת מאיזה טעמים, מ"מ הא קמן שלא היקל למעשה בא"י אף ביו"ט. וגם דברי היעב"ץ צ"ע, אמנם הרב נתיב חיים חלק על המג"א (סי' תקו סק"ח) שהלק על המג"א והיקל. אך זהו בחלת חו"ל וסמך ע"ד כמה ראשונים שהיקלו. והחתם סופר בהגהותיו ציין לדברי היעב"ץ. אבל לא דבר רק בחלת חו"ל שבזה יש כמה צדדים להתיר. אבל להקל בזה אף בא"י (וכ"ש בשבת) צ"ע, שלא מצאנו לשום פוסק שיקל בזה אפילו באופן שא"א לו לשאול מאחרים, וחז"ל העמידו דבריהם בשווא"ת כמה פעמים אף במבטל עי"ז מצוה מה"ת, וכ"ש בני"ד. ועכ"פ היעב"ץ לא מלאו לבו להקל בחלת א"י, ולכן תמיהני על

פסקי הלכות

הכה"ח שסמך להקל בזה, בדבר שלא נמצא בשום פוסק שהיקל בו. וצ"ע. וברור בעיני שהכה"ח לא היקל בזה בשבת בחלת א"י. ולענין הלכה נראה שאין להקל בזה בא"י ביו"ט ובשבת, וילך ויטרח ויחפש אצל אחרים. ואם א"א להשיג בשום פנים, יאכל שאר מאכלים. ע"ש.

הפרשה ע"י קטן מופלא סמוך לאיש

והנה יש מקילים להפריש ע"י קטן מופלא סמוך לאיש. עיין בשו"ת הר צבי (ח"ב מא"ח סי' א – ה. זרעים ח"ב סי' נו). וע"ע בספר חלת לחם (סי' ז' ס"ד). ועיין בס' הליכות שלמה (פסח פ"ט סוף הערה ז) בשם הגרש"ז אוירבך שהעצה שאמרו בשם מהרי"ל דסקין להפריש חלה ע"י קטן מופלא סמוך לאיש, אין ברור אם שמועה נכונה היא שהורה כן למעשה. ע"ש. וע"ע בשו"ת דברי דוד מהרני ח"ג (חיו"ד סי' כא). וע"ע לידיו"ג הרה"ג רבי אברהם חדאד בקובץ ויען שמואל חכ"ג (סי' עא) שכתב להקל בהפרשה ע"י קטן. ויש להאריך בזה.

ובמקום שיש עוד סברת הפמ"ג הנ"ל והמקילים בשעה"ד ביו"ט, נראה שאפשר לסמוך ע"ז, ולפיכך בליל פסח וסוכות יש להקל. וכ"כ בשו"ת הראשון לציון ח"ב (חיו"ד סי' יז אות יג, יד). וכן ראיתי גם למרן ראש הישיבה שליט"א בספרו ה' נסי ח"ב (פי"ד הערה ד) שכתב שמי ששכח להפריש חלה מהמצות קודם החג, יש תקנה בשעת הדחק להפריש ע"י קטן בן י"ב, ע"פ מ"ש הרמב"ם (פ"ד מהלכות תרומות ח"ה). ועפ"ז הוריתי במשפחה בת י"ב נפשות ששכחה האשה להפריש חלה קודם השבת, ואין להם מה לאכול, וקשה לשאול מאחרים כ"כ הרבה ככרות לחם, ויש גם ילדים חולים, והוריתי דמשום מצוה לאכול לחם בשבת וכ"ש לילדים חולים, יאמר לבן י"ב שנה להפריש חלה מכל הלחם, בלי ברכה. ומעמי דחלה בזמן הזה דרבנן, והפרשת חלה בשבת אסורה רק מדרבנן משום מיהוי כמתקן, וכן י"ב שנה שהגיע לחינוך רק מדרבנן, והוי תלתא דרבנן. וכמו שהתירו שבות דשבות באמירה לגוי משום מצוה או צורך גדול, ה"ה תלתא דרבנן כנ"ד משום מצוה וצורך גדול. (וכ"ש לצורך מצות עשה דאורייתא של אכילת מצה). וע"י בכה"ח סי' תנז אות טז (כצ"ל, והוא הכה"ח הנ"ל) בשם הפמ"ג והיעב"ץ ח"א סי' קלג. וכ"ש שלחביא לחם מאחרים הוא הומרא דאתיא לידי קולא, שיצטרך הקטן להכניס ולהוציא מרשות לרשות, ולמרן והרמב"ם יש רה"ר בזה"ז מדאורייתא. (וע"ש בהגהת מ"ד הג"ר רזיאל הכהן שאם קודם ההפרשה יקנה לקטן כל הלחם, אין שום פקפק על הפרשתו עוד). ע"ש.

ושמעתי אומרים שבזמננו יש מפרישים חלה על כל מי שלש עיסתו ולא הפריש חלה, ועושים זאת סמוך לכניסת השבת והחג. ובעיקר נוהגים בזה רבים בערב פסח, מאחר ורבים אופים מצות וכבר אירע כמה פעמים ששכחו להפריש חלה, לפיכך רבים מפרישים חלה סמוך לכניסת החג ומכוונים על כל מי ששכח להפריש חלה מעיסתו. וכן ראיתי בספר הליכות שלמה (פסח פ"ט ס"א) שהגרש"ז אוירבך נהג להפריש חלה סמוך לכניסת חג הפסח, עבור אלה ששכחו עד אז להפריש חלה. ע"ש.

ואף אם מסופק שמה השבת הזאת לא נמצא מי שהפריש, לכאורה דינו כדין חלה שיש ספק אם הפריש ממנה חלה דמדינא א"צ כלל להפריש, דסד"ר לקולא, וע"י בשו"ת מחקרי ארץ ח"ד (הכהן, סי' כ) שכתב דהיכא דאיכא ספק אם הופרש ע"ז חלה, מותר להפריש בשבת. ע"ש. וע"ע בס' דרך אמונה (פ"ט מהלכות מעשר ציון הלכה ס"ק פט) שכתב, פעם אחת שכחו לעשר את החלות מע"ש, והיה במקום שיש שם השגחה מעולה, וכמעט ברור היה שזה מעושר, והתיר מרן לעשרן בשבת. אבל לא רצה להתיר לאכלן בלי מעשר. וכן היה מעשה ביין והתיר ג"כ כנ"ל. ע"ש.

פסקי הלכות

דיני אפיית חלות לשבת

שיעור חלה והדין בזוגות צעירים חזקוקים לעיסה קמנה

כו. זוגות צעירים שאינם יכולים לאפות פת כשיעור חלה (שהוא 1.560 ק"ג) מידי שבת, מאחר ואינם זקוקים לפת מרובה כל כך, וברצונם לקיים מצות הפרשת חלה, הטוב ביותר ללוש עיסה כשיעור הפרשת חלה, ויאפו ממנה מעט חלות כשיעור הנצרך לשבת, ושאר העיסה יקפאו לשבתות הבאות. (ובענין הברכה על הפרשת חלה, ראה בהערה)⁴⁸.

וע"ע בשו"ת אור לציון ח"ב (ס"פ מז) שבפירות המצויים היום בשוק, במקומות שהם בחזקת מעושרים שהרבנות המקומית מעשרת את כל הפירות, אף שנחגו להחמיר ולעשר, מ"מ מותר לעשרם בבין השמשות כדין דמאי. ואפשר שאף במקום שהוא ספק השקול אפשר להקל. ומ"מ אם שכחו להפריש קודם השבת, יש תקנה להפריש בשבת ע"י שיקנה את האוכל לקטן בן י"ב ומעלה שהגיע לעונת נדרים שתרומתו תרומה כמבואר בשו"ע יו"ד (סימן של"א סעיף ל"ג ובסימן רל"ג ס"א), ויפריש הקטן את המעשרות לצורך עצמו, וממילא אחרים ג"כ יוכלו לאכול. ויש לסמוך משום כבוד שבת על שיטת הרשב"א (שהביא בתשובות רע"א פסקים סימן ט"ו) שמותר לתת לקטן שיעשה איסור דרבנן לצורך עצמו. ולכן כשמקנים לו את האוכל ומפריש לצורך עצמו שפיר דמי. ואף שמרן בשו"ע (סי' שמ"ג ס"א) לא פסק כהרשב"א, מ"מ הכא דהוי ספיקא, אפשר דאף לשיטת מרן שרי. ויזהרו ליתן דוקא לקטן מבין י"ב ומעלה, שיכול לעשר כדין מופלא הסמוך לאיש. וציון למ"ש בזה בשו"ת הר צבי הנ"ל. ע"ש. ודו"ק.

⁴⁸ כן העלתי בשו"ת חקרי הלכה (חאו"ח סי' ו'). ע"ש. ודנו האחרונים אם בכח"ג חל חיוב להפריש חלה, או דהוי העושה עיסה לחלק. דהנה מרן בש"ע יו"ד (סי' שכו ס"ב) כ', נהתום שעשה עיסה לעשותה שאור לחלקה, חייבת בחלה, שאם לא תמכר יעשנה פת. אבל העושה עיסה לחלקה בבצק, פטורה. ועי' בדברי חמודות (הלכות חלה סי' ג אות כ). ועי' בפתחי תשובה שם (סק"ב) בשם ס' מעדני מלך הלכות חלה שכ' שאם מחלק העיסה שלא לאפות עכשיו הכל, אלא מסעודה לסעודה אחרת כמו משחרית לערבית, פטורה מחלה. אבל המחלק עיסת בצק לאפות מיד הכל לא נפטר. וגם חילוק זה דחה בס' תפל"מ שם, דמהתוס' לא משמע כן. וע"ש. ועי' בביאור הגר"א (סק"ז) ובשו"ת צמח צדק (סי' רלה אות ד) ובחזו"א יו"ד (סי' קצח סק"ג). ועי' בעטרת זקנים (סימן רמב, במוסגר). והדברים ארוכים ועוד חזון למועד. ואכן בס' שמירת שבת כהלכתה ח"ב (פמ"ב הע' מה) כתב בשם הגרש"ז אויערבך דבכח"ג חייב בחלה אך לא יברך. וכ"כ בספר לקט העומר (פ"ז ס"ג ובהע') ובס' אמרי יעקב שטרן (סי' ב ספ"ט) ובס' חלת לחם (סי' ה' שיירי ברכה ס"ק למ) ובס' דברי דוד טהרני (ח"ג חיו"ד סי' מז) שחייב בכח"ג בחלה, אך לענין ברכה לא תברך. ע"ש. וכן האריך בזה בס' מנחת שי על הלכות חלה (סי' כב), והעלה למעשה שהעיקר לחייב בחלה, ומ"מ אפשר שיש לחוש לענין ברכה שלא יברך. ע"ש. וכ"כ בספר שערי תורת הבית (סי' י' פ"ב סי"א) בנ"ד, שיש להפריש חלה בלא ברכה, ועצה יותר טובה לאפות תחילה חלות מכל הבצק, ולקפוא את החלות העודפות לשבתות הבאות, ובזה לפי רוב השיטות אפשר להפריש חלה בברכה. ע"ש. וסיום דבריו אינו פשוט כ"כ כדלעיל. ועי' בשו"ת מנחת יצחק ח"ח (סי' מב) ודו"ח (סי' קב). ע"ש. וכ"כ

פסקי הלכות

אפייה בערב שבת או ביום המישי

כו. לכתחלה יאפו החלות בערב שבת דוקא. ואם קשה הדבר רשאים להקדים האפייה דסו"ס יש בדבר כבוד שבת, רק דלכתחלה במקום שאפשר טוב יותר לאפות בערב שבת⁴⁹.

קניית חלה ממאפיה או אפייה בבית

כח. אף בזמננו שמצויות במאפיות חלות טעיונות ועריבות לחיד, יש מצוה בלישה ואפיית פת מיוחדת לשבת, שזהו כבוד השבת לטרוח ולהכין חלות בעצמו במיוחד לשבת. ומכל מקום מאחר ובזמננו הנשים עובדות חוץ לביתן וטרודות בטיפול הילדים ולפעמים אין סיפק בידן לאפות, ובפרט נשים מעוברות או אחר לידה או שמוזגן חלש והטירחה קשה עליהן, אין חשש בקניית חלות לכבוד שבת קודש משום ביטול המנהג לאפות חלה. והעיקר בכ"ז שלא יתבטל שלום בית מטע"ז ויצא שכרו בהפסדו⁵⁰.

בקובץ אליבא דהלכתא (גליון מא עמ' טז) בשם הגר"נ קרליין שליט"א ולהבה"ה הגר"ש דבליצקי זצ"ל שאין לברך על הפרשת חלה מעיסה שבדעתו לאפות ממנה מעט כעת ושאר העיסה שומר לשבתות הבאות.

ומאידך כ' בקובץ הנ"ל בשם הגאון בעל המשנה הלכות שתקפא חלק מהבצק לשבתות הבאות, ואפשר לברך על הפרשת חלה בכה"ג. ושכן הורה מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א, דנקטינן כדעת האחרונים דעל מנת לחלק היינו בדוקא לשני אנשים, אבל המחלק לעצמו לא מקרי עושה על מנת לחלק, וחייב להפריש חלה בברכה כשעושה עיסה גדולה ומקפא חלקה, אף שאין בכל חלק שיעור חלה. ע"ש. וכן ראיתי בס' מעין אומר ח"ה (פ"ה ס"א וס"י) שכ' שמרן הגר"ע יוסף זצ"ל נשאל בכה"ג היבא דאחר הפרשת חלה מחלקים לכמה עיסות ואופים בזמנים שונים, והשיב מרן זצ"ל דשפיר דמי. (וכ' בהע' שכנראה טעמו דל"ח לסב"ל, משום שכל האחרונים מעידים שהמנהג להפריש בברכה, ורק חתרו למצוא מה החילוק להלכה. ע"ע). וע"ע לגיסי הרה"ג ר' אביה שמריה חדוק נר"ו בקונטרס בית רחמים ח"א (עמ' קנ, קנח) שכ' שבנ"ד יש להפריש חלה בברכה. והביא מ"ש בס' מעין אומר הנ"ל. (ושוב כ' שלהלכה צ"ע). ע"ש. וכ"כ הגאון רבי אליהו בנימין מאדאר נר"ו בקובץ ויען שמואל ח"ו (סי' כב) דבכה"ג יפריש חלה בברכה. וכ"כ בשו"ת ויען הכהן ח"ב (סי' לב). ועי' בס' קצור ש"ע אי"מ (פמ"ח ס"ה). ואכמ"ל.

⁴⁹ כן העלתי בשו"ת חקרי הלכה (האו"ח סי' ו' אות ה'). ע"ש.

⁵⁰ כן העלתי בשו"ת חקרי הלכה (האו"ח סי' ו' אות ד'). ע"ש.

פסקי הלכות

סימן ג'

דיני פסיק רישיה בהריגת וצידת נמלים וחרקים בשבת

הליכה במקום שיש ריבוי נמלים ושאר שקצים ורמשים

א. הרואה נמלים ושאר שקצים ורמשים בקרקע, אין לדרוס עליהם אף אם הולך לפי תומו. ולכן יזהר בחילוכו במקום שמצויות נמלים, שלא יהרגם.

ואם אין לו דרך אחרת לעבור, רשאי לעבור שם, משום דהוי פסיק רישיה דלא איכפת ליה בדרבנן, (ועוד טעמים).

ובמקום שהוא פסיק רישיה דניחא ליה (כגון בביתו, באופן שנוה לו בהריגתם), עיין בהערה.

ובמקום שאין זה פסיק רישיה שיהרגם, יש להקל בכל אופן⁵¹.

⁵¹ הנה באיסור והיתר הארוך (שער נט סי' לט) כתב דנמלים ושאר שקצים ורמשים אפילו דרך חילוכו אסור לדורסן. ע"ש. [שלא התיירו לדרוס לפי תומו אלא בבעלי חיים שמוזקין (שלחן ערוך סי' שמו ס"י), ומפני שהוא מלאכה שאינה צריכה לגופה, ולכן אפילו מדרבנן לא גזרו כשהן מוזקין. משא"כ בבע"ח שאינן מוזקין]. וכ"כ בשיירי כנסת הגדולה (הגה"ט סק"ד) ובאליה רבה (ס"ק לג) ובשלחן ערוך הגר"ז (סעיף כב) ובחיי אדם (כלל לא ס"ז) ובתורת שבת (סעיף י) ובמשנה ברורה (ס"ק מה) ובבן איש חי (ש"ב פ' וארא סט"ז) ובכף החיים (ס"ק צה). וע"ע במנחת שבת (סי' פ' ס"ק קע).

אולם המהלך בדרך ואין לו מקום אחר לעבור זולת על המקום שהנמלים רוחשות ומהלכות שם, ואינו יכול לעבור אם לא יהרגם, והוי פסיק רישיה. עיין בחזון עובדיה (שבת ח"ה עמ' קכד) שכתב להקל משום דהוי פסיק רישיה דלא איכפת ליה בדרבנן, כי הוא משאצ"ג, ולכן אף שמוכח לדקדק במקום שהן מצויות שלא לדרוס על הנמלים, מ"מ אם אין לו דרך אחרת מותר. ואמנם במנוחת אהבה ח"ב (עמ' מא) כתב דחמירא משאצ"ג משאר שבות דרבנן. אולם בחזו"ע (שבת ח"ג עמ' תסח והלאה) הוכחתי שלא נאמר כן אלא בכיבוי דליקה, אבל שאר משאצ"ג הו"ל ככל שבות דרבנן. ע"ש. ולכאורה מאותו הטעם דהוי פ"ר דלא נידח"ל, הוא משאצ"ג. ואין כאן טעם נוסף להקל להחשיבו משאצ"ג. ועי' בהערות איש מצליח על המשנ"ב (סי' שמו ס"ק מה, בסוה"ס) שכ' להוכיח דלא שרינן פ"ר דלא נידח"ל, במשאצ"ג. וע"ש. וע"ע במנוחת אהבה ח"ג (פי"ה הערה כ). וע"ע להגר"ח רבי (במכתבו שבראש שו"ת אור דוד אזולאי), ובשו"ת ברכת יהודה ח"ז (סימן נג) שנשאו ונתנו בנ"ד אם יש להקל משום פ"ר דלא נידח"ל במשאצ"ג. ואכמ"ל. ומ"מ לכאורה יש טעם לומר

פסקי הלכות

דהוא רק איסור דרבנן, משום דמקלקל, וא"כ שפיר הוי פסיק רישיה דלא ניהא ליה בדרבנן. וגם יש לצרף הנימוקים דלהלן. וזה ע"פ מ"ש בס' ארחות שבת (פי"ד הע' מג) שהריגת הנמלים הוא מקלקל, ואע"ג דמקלקל בחבורה ונטילת נשמה חייב, מ"מ כתבו התוס' (שבת קו.) דבעינן שיחיה תיקון קצת, והכא אין שום תיקון בהריגת הנמלים. וגם הוי משאצל"ג. ועוד היה מקום לדון, דכיון שאין כאן אלא איסור דרבנן והאדם פוגע באיסור זה דרך הילוכו ואינו יכול להמנע ממנו, דמי למ"ש הט"ז (סי' שכו סק"ב) בטעם ההיתר בהולך ברה"ר וממר סוהף על ראשו, שהוא משום שא"א להזהר ולא גזרו בו. אך אין זה ברור שאפשר לדמות לנ"ד. וצ"ע. ובמקום שהשהייה בחוץ זמן ממושך גורמת נזק לבריאותו, יש טעם נוסף להקל לדרום ע"ג הנמלים. ע"ש. ובעיקר הענין אם הריגת הנמלים חשיבא מקלקל, יש להאריך ואכ"מ.

במקום דניהא ליה בהריגת הנמלים, אם יש להקל בחליכה בשינוי

ומ"מ כל האמור הוא כאשר מהלך בדרך במקום דלא איכפת ליה בהריגת הנמלים. אך במקום דניהא ליה (כגון בביתו, אם ניהא ליה להורגם), אין להקל ע"פ הטעם הנ"ל דהוי פ"ר דלא ניה"ל. אולם אם ילך שם בשינוי, כגון שיהלך על בהונות רגליו, הוי תלתא דרבנן, משאצל"ג ומקלקל ובשינוי, ובמקום צורך יש לצדד להקל לכאורה, בפרט בצירוף הנימוקים שיבוארו להלן. וע"ע בספר מאור השבת ח"ד (עמ' רס) שכתב בשם הגר"ש אלישיב, שאם הלך ברחוב בשבת ולא שם לבו שדורך על נמלים, ואין מקום יציאה קרובה שלא לדרוך על הנמלים, יילך על חוד עקביו, והוי דבר שאינו מתכוין ופסיק רישיה דלא איכפת ליה, וגם בשינוי כי אין הדרך ללכת על חוד עקביו, וגם אין הדרך להרוג נמלים בצורה זו דבכה"ג בימי החול לא היה הורג נמלים שקשה לדייק בהריגתם, וגם הרי בכך הורג פחות נמלים, והוי משאצל"ג. ע"ש. וצ"ע אם יש להקל אף כשהולך כדרכו ללא שינוי, משום דהוי מקלקל ומשאצל"ג, במקום צורך גדול. ועכ"פ למחמירים בשבות דשבות ע"י ישראל, לכאורה יש להחמיר.

ועוד יש לצרף להקל ע"פ מ"ש הרשב"א (שבת קז.) שמותר לנעול ביתו על מנת לשמור ביתו וצבי שבתוכו, דכיון שהוא צורך ביתו, אע"פ שע"כ ניצוד הצבי ממילא, מותר, ובלבד שלא יתכוין לשמור את הצבי בלבד. ע"כ. ואמנם הר"ן ועוד פוסקים פליגי. אולם אפשר לצרף לנ"ד סברת הרשב"א, דהכא נמי עושה פעולת היתר שמחלך כדרכו.

ועוד טעם להקל טפי בדריסה על הנמלים, ראיתי בס' אורה ושמחה (פי"א ה"ד ד"ה בענין) שכתב שאפילו הוי פ"ר שהורג הנמלים בחליכתו אינו חייב, משום דהוי כחצי שיעור דפטור, דאע"ג דבעלמא אפי' על בריה קטנה חייב, היינו אם אחשביה, אך נמלים שסתמייהו אין בהם חשיבות כלל, לא מסתבר שיחיה בהם חיוב מלאכה, וזולת אם אכפת לו להורגם. ועוד כל ההורג מקלקל הוא. ע"ש. ונעייין בס' קהלות יעקב (עמ"ס שבת סי' ב', ד"ה והטעם) שכתב דכלל הוא דלא נחשב מלאכה אא"כ אית בה תיקון, וכל היכי דנחשב תיקון אצל סתם אנשים ודאי הוי מלאכה, אף על פי שהוא לא צריך לאותו תיקון. אבל פעולה כזו שאצל סתם בני אדם אין זה תיקון, כגון שדרך לזרוק אותו דבר לאיבוד, אזי לא מיחשבא אא"כ אדם זה מתכוין לתיקון המלאכה. ע"ש. ועי' בס' אדני שלמה (סי' שטז ס"ק קלב) שהביא ד' האורה ושמחה הנ"ל, והשיג ע"י, דמה שדימה ד"ז לחצי שיעור, הדמיון הוא רק לפטור מהמאמץ, אבל קי"ל כריו"ח דחצי שיעור אסור מן התורה. ע"ש. וי"ל עוד בזה.

אם הילוך כדרכו חשיבא שינוי

פסקי הלכות

גורף של רעי בנמלים שבבית ובחצר

ב. אם יש בביתו או בחצירו שמשמש שם בשבת מקק או נמלים וחרקים רבים, באופן שמאוס הדבר בעיני בני הבית, מותר לטאטא הנמלים לתוך כף אשפה

ולכאורה היה מקום לצרף להקל בהנ"ל, דאף עצם ההליכה כדרכו ע"ג הנמלים חשיבא שהורגם בשינוי. דהנה הרשב"א (שבת קכא: סוד"ה הא דאמר) כתב שדורסו לפי תומו, "דכל כמה דאפשר לשנויי משנינן". וכ"כ הר"ן (מה: ד"ה נחש). והובא בבית יוסף (סי' שטז). ועי' בתוספת שבת (ס"ק כט) שביאר שאם אין רצין אחריו אסור להורגו, משום דאפשר "לשנויי" לדורסן לפי תומו. וכן הובא בכף החיים (אות צז). וכ"כ בהדיא בס' תורת שבת (סי' שטז אות יח) שעיקר הטעם שמותר ע"י דריסה, משום דהוי כלאחר יד. ע"ש. וכ"כ בשמירת שבת כהלכתה (פכ"ה הערה יד). ומבואר מכל הנ"ל שאף כשהולך כדרכו, חשיב שהורג בשינוי. ועי' בס' ארחות שבת (פי"ד הע' מג) שנסתפק אם הליכה ע"ג נמלים חשיבא הריגה בשינוי, וצידד שנראה מפי דלא חשיב שינוי. והסתפק גם לאידך גיסא, אם ילך בצורה שונה מהרגיל, כגון ע"ג עקביו או ע"ג צידי כף הרגל (ע"ג בהונותיו), דנחי דאין זו דרך הליכה, מ"מ אם היה הורג בכוונה ע"י דריסת עקביו או צידי רגלו היתה זו הריגה כאורחיה. ע"ש. ועי' בס' אדני שלמה (ס"ק קל) שכתב איפכא דלא חשיב שינוי, ושכן מוכח בש"ע הגר"ז (סוף סכ"ב) שאינו שינוי. ומ"ש בתוספת שבת "ואפשר לשנויי לדורסם לפי תומו", אין הכוונה שיש כאן הריגה בשינוי, אלא מה שהורג באופן שלא ניכר לאנשים דהיינו ע"י דריסה דרך הילוכו ואינו עוצר כדי להרוג, שוב לא נראה לאנשים כאילו הורג, ולעולם יש כאן הריגה רגילה ללא שינוי. ומ"ש הב"י (בשם הר"ן) כל כמה דאפשר לשנויי משנינן, כוונתו טהורה לשינוי שלא יראה מתכוין להורגם, ולא לשינוי בפעולת ההריגה. ע"ש. וע"ע בקובץ שבת ח"א (עמ' קצג). וע"ע בהערות איש מצליח על המשנ"ב (סי' שטז ס"ק מה, בסוה"ס) מ"ש להוכיח בזה דלא חשיב שינוי. ע"ש. (ואכמ"ל בזה).

ובאמת פעמים רבות כלל לא ברור שהוא פסיק רישיה שיהרוג הנמלים כאשר ידרוך עליהם, כגון נמלים קטנים וזעירות, ובמקום שמהלך על עפר וגם אינו דורס ככה, וגם פעמים שנכנסות בנקבים שברצועות הנעל, וכדומה. ובכזה"ג שאינו פסיק רישיה שיהרגם, יש להקל לעבור שם. ואפילו היה זה ספק פסיק רישיה, קי"ל דספק פסיק רישיה שרי לכה"פ בדרבנן, כמבואר בט"ז (סי' שטז סק"ג) ובמשנ"ב שם (ס"ק טז). וע"ע בביאור הלכה (ד"ה ולכן). וכן ראיתי עוד בס' הלכות שבת בשבת ח"ג (פנ"א ס"ו) שכתב שבמקום קיבוץ הנמלים צריך להזהר שלא לדרוך עליהם, אך מן הסתם א"צ לחוש לכך. דלא הוי פ"ר, ולכל היותר הוי ספק פ"ר דלא ניה"ל בדרבנן, משום שהוא משאצל"ג, וגם הוי כלאחר יד כדרך הילוכו. ע"ש. (רק מ"ש דהוי שינוי כלאחר יד, לעיל נתבאר שהילוך כדרכו לא חשיב שינוי). וע"ע בס' ארחות שבת (פי"ד הערה מב) דבמקום שאינו פ"ר שיהרגם, אין אסור ללכת. וע"ש מה שצידד בזה. וע"ע בס' אור דוד אזוראי (ח"א סי' יח). ע"ע.

ובפרט אם לא יהא פסיק רישיה בכל פסיעה ופסיעה שיהרוג נמלה (רק שאחר כלל הפסיעות פסיק רישיה שיהרוג הנמלים), שלדעת כמה פוסקים באופן זה אין דינו כפסיק רישיה. ועיין הגהות רעק"א לשו"ע סי' תרסט, ובשמירת שבת כהלכתה (פכ"ו הערה ס"ז וס"ט). ועוד פוסקים. ואכמ"ל בזה.

פסקי הלכות

ולהוציאם, משום שדינם כגרף של רעי שמותר למלטלו ולהוציאו (כמבואר בש"ע סי' שח סל"ד)⁵².

⁵² הנה מבואר בהדיא בגמ' בשבת (קכ"א:) וביצה (ל"ז:) דעכבר דינו כגרף של רעי. וכתב המאירי (ביצה שם ד"ה וכבר למדנו) שמותר להוציא עכבר מן או שרץ מן. ע"ש. וכ"כ המשנ"ב (שם ס"ק קל), וכתב בשער הציון (ס"ק קו) בשם רבנו ירוחם (נתיב ד' ח"א) דדוקא אם הוא במקום שמאוס בעיניו. ע"ש. וכ"כ בערוך השולחן (סי' שח סעיף ס) דה"ה לעכבר מן והולדה מתה, ואפילו תרנגולת מתה, וכן כל מיני נבלות. וע"ע בשמירת שבת כהלכתה (פכ"ב סמ"ו). אולם צ"ע אם אף עכבר חי דינו כגרף של רעי.

והנה לכאורה יש להעיר, מהא דתנן במסכת תמיד (ל"ג.), דכופים כלי על גבי שרץ מן שנמצא במקדש. ולכאורה הרי מותר אף להוציאו מדין גרף של רעי, ולמה רק כופין כלי. וכן יש להעיר מדתנן בעירובין (קד:) ששרץ שנמצא במקדש, כהן מוציאו, ודנו במשנה שם היאך מוציאו אותו בחלק מהמקומות בבית המקדש, ובשאר המקומות כופה עליו פסכתו. ופירש רש"י, דלא חייש למלטלו משום שאין שבות במקדש. ע"ש. ולכאורה הרי שרץ חי גרף של רעי, ומותר להוציאו מכל מקום. ועי' בתוס' רי"ד (עירובין שם) שהקשה ג"כ מהך דעכברא הנ"ל, ומכאן זה פירש באופן אחר. ועי' בבאר שבע (תמיד שם ד"ה ועל) ובמשנה למלך (פ"ג מהלכות ביאת המקדש ה"כ) ובזרע אמת (עירובין סי' יז) ובתפארת ישראל (תמיד פ"ה מ"ה בועז אות ג) ובגאון יעקב (עירובין שם ד"ה שרץ) ובס' יד דוד (שם ד"ה שרץ) ובס' מרומי שדה (שם ד"ה שרץ) ובס' ההפלאה (בהי' מבנו שבסוה"ס, ד"ה פירש"י), מה שכתבו לתרץ בזה. ובשו"ת תשורת שי ח"א (סי' תקפג) כתב לתרץ דהך דתמיד ועירובין מיירי בשרץ מן דמטמא, דאפשר בכיסוי פסכתו, לא התירו למלטלו. משא"כ האי עכברתא דרב אשי דמיירי בעכבר חי דאסור לכפות עליו כלי משום צידה, דאפילו אינו מתכוין לצוד אסור משום פסיק רישא. ולכן מותר להוציאו, דאף עכבר חי דינו כגשר. אולם העיקר נ"ל דגם הך דרב אשי מיירי בעכברא מתה, דאם היה חי היה אסור לתופסה משום צידה. וע"ש. ויש לציין שבמאירי על עובדא דרב אשי שם (ביצה שם) כתב שלמדנו שמותר להוציא עכבר מן. ע"ש. ודו"ק.

ולכאורה יש להוכיח להקל דאף שקצים ורמשים חיים דינם כגרף של רעי, ממ"ש ר"י מלניל (שבת קז. ד"ה שלא לצורך), דהטעם שצידה שלא לצורך בשאר שקצים פטור, משום דמשאצל"ג לר"ש פטור, דאילו לר"י חייב, דלא גרעי ממוציא מן לפנות הטומאה מביתו. ואע"ג דהני לא מטמאו כלל, אפ"ה מהני ליה שמוציאם מפניו, "שהם כגרף של רעי". ע"כ. ומבואר שאף שהשקצים חיים (דאי מיירי במתים לא שייך צידה), אעפ"כ דינם כגרף של רעי. וי"ל. ודו"ק.

ועיין בספר חוט שני ח"ג (פס"ה סק"א) שכתב שעכבר חי הנמצא במלכודת, אין דינו כגשר, כיון דאינו אלא הפרעה לבני אדם, ואינו בגדר מאוס. ולא דמי לריח רע דחשיב גרף של רעי. ע"ש. ומאידך לדעת רבים מהפוסקים אף בעכבר חי מותר להוציאו מביתו משום גרף של רעי. כן ראיתי בשם בעל החות יאיר בספרו מקור חיים (סי' שח סעי' ל"ג). וכ"כ בס' שלמי יהודה (פ"י סי' והערה לג) ובס' אשרי האיש ח"ב (פי"ז אות קע"ה) בשם הגר"ש אלישיב, שעכבר או מקק בין מן בין חי, מותר למלטלו בשבת, כדן גש"ר. ומה שנקטו עכבר מן, הוא אורחא דמילתא. וכ"כ הגר"ב זילבר בתשובה בס' שלמי יהודה הנ"ל (עמ' רכג). וע"ע בחזו"ע (שבת ח"ג עמ' רז) ובס' דרך שיחה ח"א

פסקי הלכות

(עמ' תלח) ובשמירת שבת כהלכתה (פכ"ב סמ"ו, ופכ"ה ס"ז) ובס' פסקי משה פרוזים (הל' מוקצה ח"א, עמ' תסא). ולכאורה הכל תלוי באדם, דהיכא דלדידה אכן אינו מאוס, לא ימלטנו.

ולפום קושטא כבר מצינו אף בכע"ז שכתבו הפוסקים שמותר למלטם מדין גרף של רעי. דגבי כנים, כתב בס' תהלה לדוד (סי' שמו ס"ק יא) דהא דשרי לסלק כינה העומדת ע"ג בגדיו, צ"ל דטעמא משום דהוי כגרף של רעי. ע"ש. וכן הובא במנחת שבת (סי' פ' ס"ק קע"ב). וכן בפרי מגדים (סי' שמו מז"ז סק"ח) כתב, דכינה לבנה על בגדיו דמאוס הוא, אפשר דשרי למלטל כגרף של רעי. וצ"ע. ע"ש. וכן כתב בשמירת שבת כהלכתה (פכ"ה ס"ג והערה כא) דשרי למלטל חרקים שעל בגדיו כיתושים וכדומה, מטעם גרף של רעי. ע"ש (ועי' בשש"כ פמ"א הע' י"ג). ויש שכתבו שהתירו סילוק החרקים מבגדיו, מטעמים אחרים. עי' בספר מנחת פתים (הוספות לאו"ח סי' שט"ז סעי' ט') ובספר חוט שני (ח"ג עמ' קכ"ז ד"ה וכן) ולהגר"ח קנייבסקי בס' שו"ת הלכות (סימן ש"ח דין י') ובס' בירור הלכה (ח"ד סוף עמ' ר"נ). ע"ש.

וכן יש שהתירו להוציא מקק חי מביתו, משום דהוי כגרף של רעי. וכן ראיתי בשם ס' מקור חיים (סי' שח סעי' ל"ד) שכתב, כגון רעי וקיא. וכן שריץ. ע"ש. וכ"כ בס' שלמי יהודה (פ"י הע' ל"ג) ואשרי האיש ח"ב (שם). וע"ע בשמירת שבת כהלכתה (פרק כ"ה הע' ל"ט).

וע"ע להגר"י זלברשטיין בס' עלינו לשבח (דברים ח"א בסוה"ס, תשו' יב) שכתב שצב שבבית מותר להוציא מדין גרף של רעי, ואע"פ שעדיין אין הצב גרף של רעי, אלא שייעשה בעתיד גרף של רעי, שרי. וכ"כ בע"ז באשל אברהם (מהדורא תנינא), שמותר למלטל חתול מהבית, משום שמצואת חתול צריכים להרחיק כמו משל אדם. ע"כ. ועיין בהלכה ברורה (סימן רעט בירור הלכה סק"ה).

והנה יש מורי הוראה שהתירו לצוד בשבת מקק המעופף או מהלך בבית, משום שגורם לבהלה וצער לנשים וחילדים. והוי משאצל"ג, ואין במינו ניצוד, במקום צער גדול. וכ"כ בס' אשרי האיש (או"ח ח"ב עמ' רסה) בשם הגר"ש אלישיב, שמותר לצוד מקק בשבת. ולפ"ז בודאי שאין איסור מוקצה, דשרי למלטל המקק חוץ לבית. ויש לדון בזה לפוסקים הסוברים דלא שרינן שבות דשבות ע"י ישראל. ואכמ"ל.

ואם מותר לטאטא הנמלים אל חור הניקוז, באופן שאינו פסיק רישיה שימותו הנמלים מהמים אשר שם. אך יש לדון מצד איסור צידה. (שאף בנמלים יש איסור צידה, כדלהלן סעיף ג'). ולכאורה המלטל בעל חי ממקום למקום באופן שאינו ניצוד שם, לא נאסר משום צידה. ובנידון דידן אחר שמכנים הנמלים לחור הניקוז, אם אינו סוגר הפתה, הרי הם יכולים לצאת ואינו צד. ומ"מ אם יש להם אפשרות לצאת ממקום אחר של הניקוז, דבכה"ג לכאורה מותר לסגור מכסה הניקוז, כי כתבו האחרונים שמותר לסגור דלת אחת על בעלי חיים, אם יש דלת אחרת פתוחה שיכולים לברוח בעדה. ועיין בביאור הלכה (סי' שמו ס"א ד"ה שהם נצודין), שנסתפק בזה. ועיין בחזון עובדיה ומנוחת אהבה ועוד מחכמי דורנו, שכתבו להקל בזה. ועכ"פ אם אינו סותם חור הניקוז, לכאורה לא שייכת צידה. אך יש לדון מצד שאסור להשליך הנמלים במים, וכמ"ש המשנ"ב (סי' שמו ס"ק מב), וכפי שיבואר להלן.

פסקי הלכות

וכל שכן שיש להקל למלטל אריות סוכר שמעורבים שם נמלים רבים, שאף אם האדם נמנע מאכילת הסוכר, מכל מקום נחשב כבסים לדבר האסור והמותר, שהסוכר ראוי לכמה דברים אף אם נמנע מלהאכילו לאדם.

צידה בנמלים וצב שהליכתם איטית

ג. גם בעלי חיים שמהלכים לאט מאוד ובנקל אפשר לתופסם, כגון נמלים ותולעים וצב וכדומה, אסור לצוד בשבת⁵³.

ויש לדון שכאשר מטאטא הנמלים ע"י המטאטא חלקם נמלים ושמו אף נהרגם, אך לכאורה הוי מלאכה שאינו צריך לגופה, ודבר שאינו מתכוין, וגם אם נאמר שיש מקום לומר שהוא פסיק רישיה, לכאורה אינו אלא ספק פסיק רישיה דשרי עכ"פ בדרבנן.

⁵³ בריש פרק שמונה שרצים (שבת קז). תנן, שאר שקצים ורמשים הצדן לצורך חייב ושלא לצורך פטור. ופירש רש"י (ד"ה ושאר), שאר שקצים ורמשים, כגון "תולעת" ונחשים ועקרבים. עכ"ל. וכ"כ בנמוקי יוסף שם. וכ"כ בספר הרוקח (סי' עח) הצד את הצבי, הצד את "החלזון" חייב. וכ"כ ר' ירוחם (נתיב י"ב ח"י, דף פ' ע"ג) וז"ל: ושאר שרצים כגון תולעת וחלזונות. וכ"כ רבנו עובדיה מברטנורא (שבת ר"פ י"ד) ושאר שקצים ורמשים, כגון תולעים וחלזונות. וכן הובא להלכה באלוה רבה (ס"ק י"ט).

וכן מתבאר מדברי רש"י במסכת חגיגה (יא סע"א) ד"ה חומט, שכתב: אומר אני שהוא מין שרץ שקורין לימג"א, הגדל בקליפה החולכת ומתענגלת תמיד. עכ"ל. והוא שבלול, כמבואר בתרגום שם. וכ"כ בתוס' רי"ד (שם) שכן פירש רש"י, והוסיף הר"ד: ובפ"ק דמו"ק (ו:) אמרינן מאי קראה, דכתיב כמו שבלול תמס יהלוק, ופי' שם שבלול, לימצין. תמס יהלוק, כלומר שיוצא חוץ מנרתיקו ורירות נופלות ממנו, עד שהוא נימוח ומת. ולפי פירושו זהו מה שאנו קורין בלעז קוצבובולו. והיאך יתכן שזהו חומט האמור בשמונה שרצים, דבפ' העור והרוטב (חולין קכב:) תנן שמונה שרצים יש להן עורות, ובשבת תנן שמונה שרצים האמורין בתורה הצדן והחובל בהן חייב. ואם זה הוא החומט "מאי צידה שייכא ביה, שהוא ניצוד ועומד ואינו יכול לזוז כ"א מעט ביותר", ומה חבלה שייכא ביה, מה עור יש לו. לפיכך נ"ל שחומט אחר הוא ואין זה שבלול. ע"כ. ומבואר בהדיא דלרש"י אף בשבלול שאינו יכול לזוז כי אם מעט ביותר, הוא חומט האמור בתורה, ונמצא ששייכת בכח"ג צידה דאורייתא. והרי"ד חולק ע"ז וס"ל שלא שייך בזה צידה.

ולפי האמור מבואר דלרש"י צידת בע"ח שהילוכם איטי אסורה מן התורה. (ורש"י בחגיגה אזיל לשיטתיה במסכת שבת הנ"ל). וכן ראיתי בס' הלכות שבת בשבת (פרק נ' הע' ב') שבי' להוכיח שאסור מן התורה, גם לפמ"ש התוס' (שבת יב.) דכניה לבנה הרוחשת היינו פרעוש, וא"כ שייך ביה צידה וכמבואר בשבת (קז:) דלר"א חייב, ולר"י פטור משום דאין במינו ניצוד. ואף הר"ד לא כתב שאין צידה אלא בשבלול שאינו יכול לזוז כי אם מעט ביותר, ולא על חלזונות ותולעים שזוים וניכרת הליכתם רק שהיא איטית. אבל השבלול אין הליכתו ניכרת כלל, ולכן ס"ל דהוי ניצוד

פסקי הלכות

השלכת חרקים במים

ד. אין להשליך נמלים ושאר חרקים בתוך המים⁵⁴. לפיכך נמלים וחרקים הנמצאים על הרצפה או בכיור בשיש ובכלים, יש להזהר מלשוטפם באופן שיביא לקטילתם.

ועומד. אבל שאר בע"ח כתולעים וחלזונות מפורש דינן ברש"י ורי"ז דשייך בהם צידה, שזוהי שלילת חירותם כל אחד לפי גדר הליכתו, ורש"י ס"ל דאף בשבולל יש כאן שלילת חירות. והרי"ד ס"ל כיון שאין ניכרת הליכתו הוי כניצוד ועומד ואין זו חירות הניכרת. וכן דעת הגרי"ש אלישיב שצידתם אסורה מדאורייתא. ע"ש.

אולם אף אי עיקר צידתם אסורה מדאורייתא, מ"מ במציאות בד"כ אינו צד להשתמש בהם אלא לסלקם שלא יפריעו, ובכח"ג אסור מדרבנן, דהוי משאצ"ל.

ולפום קושטא יש משמעות בהגהות הרא"ם הורוויץ (שבת קז:) ובתהלה לדוד (ס"ק י"א) שאין איסור צידה בבעלי חיים שבנקל אפשר לתופסם, ככניה. ע"ש. (ועי' בס' מעין השבת עמ' שלא). ואכן בשמירת שבת כהלכתה (פכ"ז סמ"ה והע' קנ"ד) כתב בשם הגרש"ז אורבך שאין צידה בבעלי חיים שבמינים אינם ניצודים ואפשר בנקל לקחתם ואין דרכם לברוח, דלא אסרו מדרבנן אלא בבע"ח כאלה שבד"כ שייכת בו צידה, אלא שהוא חולה, משא"כ בנמלה וכדומה שבנקל אפשר לקחתה. וגם אם דרכה להתחבא, מ"מ אין זה גדר של צידה. ומסתבר שדינן כחולה וזקן דאף ששולל חירותם מותר, וכך גם בנמלים. והסתייע מתוס' רי"ד הנ"ל, דמבואר שלא שייך צידה בשבולל, וכתב לחלק בין צב שנמנה בתורה בשמונה שרצים, לצב שבזמננו. וכן מוכח מחגבים המקלחות (שבת קז:), שהואיל ובנקל יכול לתופסם אין זה צד. וע"ש בסוף ההערה שהרגיש מדברי רי"ז הנ"ל דמבואר שאסור, והניח בצ"ע. אולם אעפ"כ פסק למעלה להקל. ע"ש. וכ"ה בשולחן שלמה (סוף סק"ד). [ועי' בשולחן שלמה (סק"כ) גבי כינה שלא שייך בה צידה, משום שיכולים בקל לתופסה, והעבודה רק למצוא היכן נחבאת. אולם ע"ש בהע' המו"ל שבמק"א כתב הגרש"ז ע"ז שאין זה מסתבר. ודו"ק]. וכ"כ בס' חוט שני ח"א (עמ' קכ"א) דמסתברא שנמלים אינם בכלל הא דתנן מחוסר צידה פטור, כיון שבכל מצב הם ניצודים לגמרי. וע"ש בהערה שאין זה פשוט כ"כ.

אולם לפי האמור שמבואר בדברי כמה ראשונים שאסור לצודם, יש לחוש לדבריהם. וכ"פ כמה מפוסקי הדור האחרון להחמיר. וכ"כ בס' ארחות שבת (פי"ד הע' כ"א) ובס' אשרי האיש (ח"ב פכ"א ס"ז) בשם הגרי"ש אלישיב שיש עליהם איסור צידה מדרבנן, משום שגם בבע"ח כאלו יש שלילת חירותם. ע"ש. וכ"כ בקובץ מבית לוי (ח"ו עמ' נ' אות ח', ח"ט עמ' מ"ג אות ח') בשם הגר"ש ואזנר שאסור לצודם מדרבנן, דדמי לחיגר שאסור מדרבנן לצודו. ע"ש. וע"ע להגר"י ולברשמיין בס' עלינו לשבח (דברים ח"א בסוה"ס, תשובה י"ב) שכ' שמסתבר שאסור מדרבנן לצוד הצב שבזמננו, כדן חיגר וחולה. וכ' להוכיח ממ"ש רש"י (במדבר ז' ב') דעגלות צב, אין צב אלא מחופים, וכן וכצבים ובפרדים, עגלות מכוסות קרויות צבים. עכ"ל. משמע שהוא הצב שבזמננו, שהוא מכוסה. ומאידך בגמ' בסוף קדושין איתא, ספק צפרדע ספק צב, ולכאורה קשה איך אפשר להסתפק בזה הרי לצב יש כסוי. ואפשר לתרץ במצא אברים חתוכים שאז הצב דומה לצפרדע. וצ"ע בכל זה. ע"ש.

⁵⁴ כ"כ בשו"ת חוות יאיר (סימן קסד), שנשאל אם מותר לזרוק בשבת הפרעושים המצערין אותו מאד מאד בקיץ, לתוך כלי של מים אחר דלא הוי פסיק רישא שימותו, כי לפעמים שמים לדופני

פסקי הלכות

אך אין צורך לחפש בכיור אחריהם אם ישנם שם⁵⁵. ולכן ירחיקם בטלטול מן הצד. אך לטלטלם בידי אסור משום מוקצה. (אלא אם כן באופן שהוא גרף של רעי מותר לטלטלם, כמבואר לעיל סעיף ג').

ומכל מקום כיור שיש בו חרקים ונמלים, ואינו יכול לסלקם, מותר ליטול ידיו שם, משום שאינו מתכוין להורגם, וגם אינו פסיק רישיה שיהרגם⁵⁶.

נטילת ידים במים שמעורבים בהם תולעים

ה. כלי שיש בו מים ומעורבים בהם תולעים, יש אומרים שאסור לרחוץ ידיו במים אלו, מפני שהורג התולעים שבמים בעת שנוטל ידיו. ויש מתירים. וכן עיקר⁵⁷.

חרקים באסלה שבבית הכסא

הכלי. וכתב שאסור לזרקם תוך המים, דאף לו יהי דאחד מאלף מהם יוכל להמלט, מ"מ הא ודאי מתכוין הוא שימותו, שהרי ע"כ זורקן למים ולא לארץ. ולדעתי מקרי פסיק רישיה. ולא ניהוש להתיר מפני מיעוטא דמיעוטא. ואף על פי שאינם מתים להדיא רק זמן רב אחר זריקתם, מ"מ ה"ל כממיתם. ע"ש. וכ"כ במשנה ברורה (סי' שמו"ב ס"ק מב) ובכף החיים (אות עט) שאסור לזרוק למים.
⁵⁵ כן כתב בשמירת שבת כהלכתה (פ"ב סכ"א).

⁵⁶ מאחר ואינו מתכוין, וגם אינו פסיק רישיה שימותו, ובמקום צורך, וגם יש לצרף סברת הרשב"א (שבת קז). וכמו שכתבו הפוסקים כע"ז שמותר ליטול ידים במים שיש בהם תולעים, וכן להורדת המים באסלה בשבת. ע"ש. וכן ראיתי בשם שו"ת שרגא המאיר ח"ה (סי' קלא).

⁵⁷ הגה הבא"ח (ש"ב פ' וארא סט"ז) כ' להחמיר בזה. אולם מרן החיד"א בברכי יוסף (סימן שיט סק"ז) כתב, מותר לרחוץ במים שיש בהם תולעים ואין לחוש שימותו על ידי זה. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובה כ"י סי' כ"ה וגדול הדור מהר"ם נ' חביב בתשובותיו כ"י סי' י"א. ע"כ. ואכן כן ראיתי בשם שו"ת מהר"ם בן חביב (הוצאת מכון חכמת שלמה סי' מד) שכתב: אם יהרוג אלו התולעים, לא מיתסר אלא מדרבנן, וכי לא מכיון כגון שרוחץ ידיו במים שיש בהם תולעים שאינו מכיון להרוג התולעים, מותר, דלאו פסיק רישיה הוא, דהדא דאפשר באותם המים שנוטל ידיו דלמא לא יבואו בהם התולעים. ואת"ל שיבואו, [שמא] לא ימותו התולעים, שילכו בתוך המים וכאשר יחנו כן יסעו. ועוד דאפילו יהרגם, כלאחר יד הוא ושרי. כיון שאפילו הרגם בידיים ליכא איסורא. ולפיכך נוטל ידיו בהם אע"פ שיש בהם תולעים. ע"ש. ועי' בפקודת אלעזר ח"ג (סי' שיט). וכ"פ בכף החיים (סי' שיט אות קכד). וכ"פ בחזון עובדיה (שבת ח"ה עמ' קכו) להקל, שאיסור הריגת תולעים שבמים מדרבנן, ונחלקו הפוסקים אם מותר אף מדרבנן, ודילמא לא יבואו התולעים, ואת"ל שיבואו, שמא לא ימותו התולעים אלא יחזרו ללכת עם המים. ע"ש. וע"ע בס' שערי שלום טוול (עמ' שדמ).

פסקי הלכות

ו. מותר להוריד המים באסלה על גבי נמלים וזבובים וחרקים הנמצאים שם, אף שיתכן שימותו על ידי המים⁵⁸.

⁵⁸ משום שאינו מתכוין להמיתם, וגם אין פ"ר שימותו, וגם הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, וגם אין זה בגדר מעשה בידים אלא הסרת מונע, וגם אם לא יוריד המים יש בזה צער ומיאוס, וכן יש בזה כבוד הבריות, ועוד יש לצרף סברת הרשב"א (שבת קז). דמאחר ועושה פעולת היתר, שרי. וכ"פ בשו"ת מנחת יצחק ח"י (סי' כ"ז) להקל, לפמ"ש הפוסקים ובס' נזר ישראל (סי' י"ט ס"ד) בצד נחשים ועקרבים בשביל שלא ישכנו מותר, דמשאצל"ג, ובמקום היוקא לא גזרו. וא"כ גם בג"ד בודאי לא גרע מהנ"ל, דהוי רק כמתעסק בעלמא, ויש בזה צער, ואינו מתכוין להורגם, לכן יש להקל. ע"ש. וכ"פ בשו"ת חשב האפוד ח"ג (סי' נו). וכ"פ בשו"ת שבט הלוי ח"ז (סי' צד) להקל, משום שאינו מתכוין להמיתם, וגם אין פ"ר שימותו, וגם אם ימותו הוא רק בגדר גרמא, וידוע שזבובים אפילו אם ישחו זמן רב בתוך המים, אם מוציאים אותם ושמים בשמש, חיים כבתחלה. ואולי גם בשאר בעלי חיים כך הוא. ועוד, עפ"ד הרשב"א (שבת קז). דשרי לנעול הדלת אע"פ שידוע שצבי בתוכו, כיון שאינו מכין אלא לנעילת דלת. ועוד דאין ברור דנפגעים מכה ראשון או מכה שני כהאי דחולין (טז). ובכח השני נקראו המים רק גרמא בעלמא. וא"כ כמה צדדים לפנינו, דילמא בכח שני, ודילמא אין מתים מיד או אין מתים כלל, ודילמא כדעת הרמב"ם בצידה כאשר צידד הגאון בעל מנחת יצחק, ודילמא כשיטת הרשב"א. ולכן דעתי נוטה להקל. ע"ש. וכ"פ בחזון עובדיה (שבת ח"ה ע"ב קבה) שמותר משום מאיסותא וגם חוסר כבוד הבריות, ודמי למבואר בש"ע (סי' שמו ס"א) שמותר לדרוס רוק שבקרקע לפי תומו, משום מאיסותא. וה"נ יש מאיסותא, והוי משאצל"ג. ואינו מתכוין להריגתם. ועוד שפתיחת ברוז המים הוי רק הסרת מונע. ע"ש. וכ"כ בס' הלכות שבת בשבת (ח"ג ע"ב קמד). וכ"כ בשו"ת יפה מראה פנחסי (סי' ד). וגם בשמירת שבת כהלכתה (פרק נג סי"ז, ופי"ב הערה נו) כתב שמותר להדיח אסלה, אף שיתכן שעל ידי כך ימותו החרקים. ע"ש. גם בספר חוט שני ח"א (ע"ב קכ"ה ד"ה במקום) כתב, אם כשמורדים את המים שומעים היתושים והחרקים את זרם המים ובורחים, הרי שאין זה פסיק רישא ומותר כה"ג להוריד את המים אם אינו מתכוין לצודן או להורגן. ע"ש. וע"י בס' כי בו שבת (סי' שמו הערה רנד) שהביא שבדקו כנסיון דנמלים ששהו במים שעה ארוכה, לאחמ"כ חזרו להלך כהרגלם. וא"כ אין זה פ"ר שימותו במים כשמוריד המים באסלה. אלא שאין הכרח שכן הוא בכל סוגי הנמלים. ע"ע. וע"ע בשו"ת מגדנות אליהו ח"ב (ס"ס עב) שדן בנפל זבוב לתוך הביהכ"ם וע"י שיווריד המים יפול הזבוב למים וימות, וכתב שאם נאמר שהריגתו אסורה מדרבנן בודאי מותר משום כבוד הבריות. ויש לעיין אם אינו כלאח"י להרוג ע"י שמוריד המים. וצ"ע. ע"ש. וכן ראיתי בשם שו"ת שרגא המאיר ח"ה (סי' צט). וע"י בשו"ת אפרקסתא דעניא ח"ב (סי' נ"ב) שהביא ממדרש תלפיות (אות ענף זבובים) בזה"ל: זבובים שנפלו למים ומתו, אם תשימם בשמש ותשליך אפר מקלה עליהם, חוזרים לחיות אע"פ שכבר מתו. ע"כ. ופשט לשונו משמע דהזבובים מתו ממש. וכי. אבל באמת לקושטא דמילתא נראה דלאו מיתה ממש קאמר, אלא נראין כמתים מרוב חולשתם ואפיסת חוס הטבעי הצריך להם. וע"ש מ"ש לענין נ"ד.

פסקי הלכות

פסקי הלכות

סימן ד'

הלכות שהיית תבשיל על הגז מערב שבת

אם חתיכת ירק מתירה שהיה מערב שבת כדין חתיכת בשר

א. מנהג הספרדים להקל בשהיית תבשיל על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, וכן על להבות הגז המצוי בזמננו, תבשיל שלא נתבשל כל צרכו או שנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו. ומכל מקום נכון להניח טם מתכת להפסיק בין האש לקדירה.

אולם מותר להשהות על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה תבשיל שנתבשל שאינו מבושל כל צרכו, אם יתן בו חתיכת בשר חיה.

ויש מתירים אף אם ישליך חתיכת ירק בקדרה. ואף שיש חולקים, מכל מקום מאחר ומעיקר הדין נקטינן להקל בשהיה ע"פ המנהג, אף שנכון להחמיר מאחר ומרן החמיר כהרי"ף והרמב"ם, מ"מ בנתינת ירק חי בקדרה דמרון גופיה מיקל, יש להקל למעשה אם נתבשל כמאכל בן דרוסאי, אע"פ שלא נתבשל כל צרכו.

ואם משהה התבשיל לצורך יום השבת, יש להקל בזה אפילו לא התבשל כמאכל בן דרוסאי, על ידי נתינת ירק חי בקדרה. וכן יש להקל בכל אופן בדיעבד, אפילו במשהה לצורך הלילה, אם נתן ירק חי בקדרה⁵⁹.

⁵⁹ בפ"ק דשבת (יח:): איתא דאף בכירה שאינה גרו"ק, ומשהה תבשיל שאינו מבושל כ"צ, אי שדא ביה גרמא חייא שפיר דמי. מאי טעמא, דאסח לדעתיה, דאמר השתא ודאי לא בשיל ולא אתי לחתויי. והרמב"ם בפירוש המשניות (שבת פ"ג מ"א) כתב: וכשתבשל בשיל ולא בשיל ישימו בו בעת הטמנתו דבר חי, כגון בשר "או ירק", ויהא מותר לשהות ע"ג גחלים, מפני שהוא מסיח דעתו. ע"כ. ומבואר דלאו דוקא חתיכת בשר שטעונה בישול רב (עיי' שבת מב:). מהניא, אלא שרי אף בירק. והנה הרמב"ם בחיבורו (פ"ג מהלכות שבת ה"ח) לא הזכיר חידוש זה, וז"ל: אם השליך לתוכו "אבר חי" סמוך לבין השמשות, נעשה הכל כתבשיל חי, ומותר לשהותו על האש אף על פי שלא גרף ולא כסה, מפני שכבר הסיח דעתו ממנו ואינו בא לחתות בגחלים. וכ' מרן בכסף משנה, אם השליך לתוכו אבר חי וכו'. לכאורה נראה דדוקא במשליך לתוכו אבר חי שא"א להתבשל בלילה משום דמסיח דעתיה מיניה. אבל בפירוש המשנה כתב דמהני ירק, ונראה מדבריו שאפי' נתן בה דבר שאפשר להתבשל מבעוד יום כמו ירק וכיו"ב שרי, דכיון שעשה מעשה המוכיח שמסיח דעתו ממנה מידבר ולא אתי לחתויי, דומיא דשרי לשהות ע"ג כירה קטומה וסגי לה בקטימה

פסקי הלכות

כל דהו, משום דכיון דעבד בה היכרא מידכר ליה ולא אתי לחתויי. עכ"ל. ומבואר דס"ל למרן דאחר דחזינן ד' הרמב"ם בפיה"מ, כך אפשר לפרש דבריו גם בחיבורו. גם בבית יוסף (סימן רנג, עמ' נד בדפוס) כ' מרן, דמדברי הגמרא והפוסקים נראה דלא שרי אלא דוקא כמשליך לתוכו אבר חי שא"א להתבשל בלילה, משום דמסח דעתיה מיניה. אבל הרמב"ם כתב בפירוש המשנה (ריש פ"ג) דמהני וכו'. ע"ש. ואף הכא שהזכיר מרן ד' הרמב"ם בפיה"מ, לא הקשה שדברי הרמב"ם גופיה סתראי נינהו, ולא הזכיר כלל מו"ש הרמב"ם בחיבורו, ומשמע דלא קשיא. רק שבפירוש המשניות ביאר ופירט יותר מה שסתם בחיבורו. ומבואר מכו"ז דס"ל למרן שאין שום הכרח שהרמב"ם הזכיר בו בחיבורו. ואחר דחזינן שכ"כ בהדיא בפיה"מ, שפיר איכ"ל שכן דעתו אף בחיבורו. וגם מדנקט מרן בלשון "אבל הרמב"ם בפיה"מ", כבר נודע מו"ש כמה אחרונים שפוסק שכותב בלשון "אבל פלוני", ס"ל להלכה כוותיה. אמנם י"א דלא אמרינן הך כללא בבית יוסף שדרכו לקבץ דברי הפוסקים. ולכא"ו הכל לפי הענין. ודו"ק. (עי' במה שכתבתי בזה בשו"ת חקרי הלכה האו"ח סי' א' אות ו' בהע'). אלא הכא שכתב כן מרן גם בכסף משנה, והתם אינו נחית לקבץ השיטות, י"ל טפי דהכי ס"ל למרן. (ואיכרא שיש להעיר בזה מו"ש כמה ראשונים לכאור טעם היתר אבר חי משום שלא יתבשל עד למחר. וי"ל).

ובאמת שכ"כ הרמב"ם עוד בחידושיו למסכת שבת (יה: וז"ל: אמר רבינו יוסף הלוי זצ"ל (והוא הר"י מיגאש) שכך היה מנהגו כשהיה משמש לר' יצחק רבו זצ"ל (ולכא"ו היינו הרי"ף), כשהיה רוצה לשהות תבשיל שהוא בשיל ולא בשיל, על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, שאדי בקדרה בין השמשות בצל חי או פירמא דליפתא, ומשהה אותה עד למחר ואוכלה בשבת. ואמר היינו דאמרינן אי שדא בה גרמא חייא שפיר דאמי. עכ"ל. ומאחר וכתב הרמב"ם שכן עשו מעשה להקל הרי"ף והר"י מיגאש, טפי י"ל דס"ל הכי למעשה. נועי' בתשובות הרמב"ם (דפוס ירושלים סי' סב). ודו"ק. והנה המאירי (ר"פ כירה) הביא בשם הרמב"ם בלשון בשר או "ירך", אך הוא ט"ס, וצ"ל ירק. וכדמוכח מכל הנ"ל.

ולכא"ו יש להעיר מו"ש מרן בב"י בסוף סי' רנג (ד"ה מכלל הדברים) וז"ל: ומו"מ לצאת ידי כל ספק, נכון להנהיג שישימו "חתיכת בשר חי" בקדרה סמוך לחשיכה, דבכה"ג לכו"ע שרי בלא פקפוק, כמו שנתבאר. ע"כ. אולם אפשר דמרן לא נחית להכי, ומאחר שכבר ביאר עיקר דין גרמא היא לעיל, דלאו דוקא בשר אלא ה"ה ירק, לא הוצרך לחזור ולפרש שוב דלאו דוקא בשר. (וגם אפשר שמחמת שהב"י סיים כאן דבכה"ג לכו"ע שרי "בלא פקפוק", ואין זה פשוט שכל הפוסקים מסכימים לחידושו של הרמב"ם, מש"ה נקט מרן בשר. אך מעיקר הדין לדידיה ס"ל כהרמב"ם).

והנה מדכתב מרן בש"ע (ס"א) שאם נתן "חתיכה חיה" מותר, אין להוכיח דדוקא חתיכת בשר ולאפוקי ירק, דאדרבה י"ל דמודלא נקט אבר חי כלשון הרמב"ם בחיבורו, י"ל דנקט חתיכה חיה דאף ירק בכלל. ובאמת בכל סעיף זה מרן העתיק לשון הטור, אך בד"ז שינה מעט בלשון של זהורית, שהטור כ' שאם נתן בה חתיכה חיה מותר, שהרי הסיח דעתו ממנה בשביל החתיכה החיה "שאינה יכולה להתבשל עד למחר". ולפ"ז לכא"ו לא מהני חתיכת ירק שמתבשל בזמן קצר. אך מרן בש"ע כ' "דע"י כך מסיח דעתו ממנה". וזה כפי שביאר מרן בב"י טעמו של הרמב"ם בפיה"מ דמהני נתינת ירק בקדירה משום דמסיח דעתו. ואין הדברים מוכרעים, וי"ל בזה.

וכן ראיתי בשם מהר"ר ישעיה שאבאבו בשו"ת שערי ישועה (שער ה' סי' ח') שדחה סברא שהרמב"ם הזכיר בו בחיבורו מפירוש המשנה. ע"ש. וכ"כ במעשה רוקח (פ"ג מה"ש ח"ה) בדעת מרן הכס"מ דס"ל להקל. (ועי' להלן בדעתו איהו גופיה). וכן ראיתי עוד בס' שביתת השדה (דיני שהיה

פסקי הלכות

באר רחובות ס"ק מז) שכ' שגם מלשון הרמב"ם בחיבורו נראה שגם ירק חי מותר, מדכתב תבשיל חי שלא בשל כלל מותר לשהותו. ומשמע שכל מיני תבשילין הוא כן, מדלא כתב תבשיל של בשר. ושם (הל' י"ב) כ' לא ימלא עססיות ותורמוסין מפני שא"צ בישול הרבה, משמע דוקא הני שהם קלי הבישול, דאל"כ הו"ל למינקט סתם תבשיל (של ירק או קטניות), לבד מבשר. ומו"ש הרמב"ם (בהל' ח') אם השליך אבר אחד, אינו ר"ל דוקא בשר, רק בא להשמיענו דבאבר א' סגי. וכן לשון הש"ע חתיכה חיה, אינו מוכרח להחמיר. ע"ש. (אם כי לדינא פסק בשביתת השדה כהמג"א להחמיר, וכדלהלן). וע"ע למהר"א אוולאי בהגהותיו על הלבוש (אות ג') שכ' שי"א דאפי' בנתינת ירק מהני. ע"ש. וכן ראיתי לבעל החות יאיר בחיבורו מקור חיים על הש"ע כאן שכ' דה"ה ירק חי. וכן ראיתי בס' פקודת אלעזר בן טובו (סימן רנג) שכתב שנראה שלא חזר בו הרמב"ם בחיבורו ממו"ש בפיה"מ, אלא שבחיבורו נקט לשון הש"ס. ע"ש. וכן ראיתי עוד בשו"ת פעולת צדיק ח"ב (סי' רנו) דמדכתב הב"י אבל הרמב"ם, משמע שזו הסברה שהוא הפך בה, ואפשר עוד לומר דרבינו דייק לישנא דש"ס דקאמר ואי שדי ביה גרמא חייה וכו'. ואמאי נקט גרמא ולא נקט בשרא חייה. אלא ש"מ דבהיכר כל דהו סגי. והיינו מפני דפירוש גרמא היינו עצם ממש, שכן הוא תרגום כל עצם שבמקרא, ומה תועלת בבישולו דהא לא קאי לאכילה וא"צ בישול. אלא מוכרח לומר דמשום היכר הוא לדיכר ומסח דעתיה מיניה ואלא אתי לחתויי. ולכך נקט בפיה"מ בשר או ירק, והוא על דרך לא זו אף זו וכו'. ובמעשה רוקח [שיובא להלן] רצה להכריח מדקאמר הגמ' גרמא, שהוא אבר, כמו דין גרמא דעשיראה. ואין ספק שהוכרח לידחק לפרש כן משם דהוקשה לו אמאי נקט ש"ס גרמא, והא גרמא בכל מקום בלשון ארמי פירושו עצם, ומאי שיאמיה כאן. וע"ז הביא לו דמיון דין גרמא דעשיראה. ולענ"ד דלא תיקן כלום. דגם בלשון זה דין גרמא דעשיראה, פי' בו עצם (ערוך ערך גרם א', ורשב"ם ב"ב שם), שהוא שן המת שאינו מיטמא. ע"י בב"ב פ' יש נוהלין. ע"ש.

וכן מצאתי עוד למ"ז הגאון רבי משה זקן מאזוז בשו"ת ויאמר משה (האו"ח סי' ג', במהדו"ח בסימן רנג) שהביא ד' המג"א ובאה"ט בשם הב"י דדוקא חתיכת בשר מהני ולא ירק, וכ' ע"ז, ולולי דבריהם אינו מוכרח שכן דעת הב"י, דהרי כתב בתהלה ומדברי הגמ' והפוסקים נראה דלא שרי בחתיכת ירק, אבל מד' הרמב"ם בפיה"מ נראה שאפילו נתן בה דבר שאפשר לה להתבשל מבעוד יום כמו ירק מהני. ואיך הרמב"ם יחלוק על הגמ'. אלא צ"ל דמו"ש הב"י מתחילה מדוברי הגמ' והפוסקים נראה דלא מהני, הוא רק מאי דסלקא דעתיה בדרך לכאורה קודם שהביא דברי הרמב"ם בפירוש המשניות. אבל אחר שהביא ד' הרמב"ם, יש ליישב ג"כ דברי הגמרא והפוסקים. וכדקאמר מלתא במעמא דומיא דשרי לשהות ע"ג כירה קטומה וכו' ע"ש. אכן שו"ר בט"ז ובכנה"ג מ"ש. וכ' עוד בזה"ל: המנהג באתרין (ג'רבא) שלא להקפיד בשהייה בתבשיל למחר ע"ג כירה, גם בנתבשל קצת או מצטמק ויפה לו. ואיכא למימר לא ידעו ספר. ויש שנהגו לשום מלח או ביצה, וזה ג"כ לא קיימא לן כן [א"ה, נראה דר"ל דזה לא מהני לכו"ע, אף להרמב"ם בפיה"מ]. וצ"ל דנהגו כדעת הר"מ בפיה"מ שכתב מרן בב"י, ואיזה בעלי תורה מקפידין לשום אבר חי וכמו"ש מרן בב"י. ע"כ. וכן ראיתי בשתילי זיתים (סי' רנג סק"ח) שכ', אבל ירק לא מהני. (מג"א וט"ז). והרמב"ם בפיה"מ מתיר אפי' בירק, דכיון שעשה בה מעשה המוכיח שמסיד דעתו ממנו, מידבר ולא אתי לחתויי. (ב"י וכס"מ). ע"כ. וכ' בזה"ל רענן שם דס"ל להקל. ע"ש. וע"ע בס' בארות משה פסקי מהרי"ץ (עמ' כג) שכ' שהכמי תימן קבלו להקל בזה כד' הרמב"ם בפיה"מ. ע"ע.

ואמנם ראיתי במעשה רקח (פ"ג מהלכות שבת ה"ח) שהאריך לחלוק על ד"ז, וכ' דקשה טובא פירוש זה, חדא דבגמרא אמרינן ואי שדא ביה גרמא חיה, ופי' גרמא הוא אבר, כמו דין גרמא

פסקי הלכות

דעשיראזה (ברכות ה:). והתם נמי מוכח דבעינן בשר שקשה קצת להתבשל, משום דאסח דעתיה דומיא דקדרה חייאתא, וכמ"ש רש"י. וכן ההיא דעקורה וטוחה, דבבבלי האי לא מרח ומדכר. ותו דמהיכן הוציא מרן דקטומה שאמרו חיינו קטומה כל דהוא וכו'. ומעתה מ"ש שם בשר או ירק, על כרחך צ"ל חדא מתרתי, או דתיבת ירק היא טעות, כי היכי דלא ליפלוג אסתם תלמודא ואמה שכתב כאן. ולפחות נאמר דהך ירק הוי דומיא דבשר, כגון מין ירק שצריך בישול טוב כמו הבשר. ובהכי אתי שפיר. וע"ש. וכן ראיתי ב"קובץ על יד" (פ"ג מה"ש ה"ח) ע"ד הרמב"ם, שכ' יש מיני ירק שצריכין בישול רב, ובהנך מיירי רבינו בפיה"מ. ועי' כ"מ. עכ"ל. וכן ראיתי בס' בני ציון (סק"ו) שהאריך להשיב על ההיתר דמהני ירק, דהא אף בקדירה חייאתא לא שרי אלא בדברים שאינם ממחרים להתבשל, אבל דברים שממחרים להתבשל לצורך הלילה אסור, וכ"פ הרמב"ם עצמו שם בהלכה יב, דעססיות ותורמוסין אסור אע"פ שלא בשלו כלל, מפני שאינם צריכים בישול הרבה. וא"כ אפי' כששם בקדירה אח"כ חתיכת ירק דעשה מעשה, מ"מ אין בזה מעשה המוכיח שמסיה דעתו ממנו למחר, דהא אפשר לו להתבשל מבקע"י, וא"כ אפשר שאף זה דעתו לאוכלו בלילה, דא"צ בישול הרבה, ובמעט בישול נעשה ראוי לאכילה. ואין זה דומה כלל למה דסגי בקטימה כל שהוא. וכן הרבה פוסקים כתבו בהדיא בשר חי. ומתוך כך נראה שגם הרמב"ם שכ' ירק, חיינו מין ירק כזה שאינו מחר להתבשל, ודומיא דבשר, ובהו הוא דמתיר. והעיקר בא לאשמועינן דלא בעינן שיתן בשר דוקא, אלא ה"נ חתיכת ירק, אבל מ"מ פשיטא דחיינו רק בירק שאינו ממחר להתבשל, ובדומה לבשר שא"א להתבשל עוד לצורך הלילה. ועי' חתיכה זו מסיה דעתו מכל הקדירה עד למחר. וכן עיקר. ע"ש. ועי' כמה שנתבאר להלן בההיא דקדרה מלאה עססיות). אולם לפי מה שהובא לעיל שהרמב"ם בחידושו על התלמוד כתב בהדיא בצל חי או פירמא דליפתא, מבואר בהדיא שהתיר אף בירקות שאינם טעונים בישול רב. וכן מפורש בתשובת רבי יהושע הנגיד מיוצאי חלציו של הרמב"ם (נכד נכדו), בזה"ל (מהדו' מוכן מש"ה י-ט תשמ"ט, סי' כא, עמ' עב): מה שאמר "אבר" האם זה אמת כהויתא, או מושאל ויהיה "כל דבר נא ואפילו מן הירקות", כמו שאמר בפירוש המשנה. והשיב, "כל מה שיהיה מן הירקות" וזולתן יתאים. ומה שאמר "אבר" השאלה. עכ"ל.

והנה במגן אברהם (סי' רנג סק"ד) כ' להחמיר בנ"ד, ושכן מוכח ממ"ש בש"ע להלן (סי' רנד ס"ח) שאסור להניח קדירה מליאה עססיות. ע"ש. אולם הפרי מגדים (אשל אברהם סק"ד) כתב להלק, דבנ"ד שהשליך חתיכה חיה לקדירה מבושלת כל צרכה, עביד מעשה ומסיה דעתו, כמו קטמה כל דהוא. משא"כ בכולה חייאתא ומתבשלת בלילה, וידה הר"מ בפיה"מ דאסור. וע"ש. וכ"כ חילוק זה בתוספת שבת (סק"ו) והגאון הנצי"ב מוואלזין בס' מרומי שדה (שבת נא. ד"ה כמשנה כסחו) ובס' שביתת השדה (דיני שהיה באר רחובות ס"ק מז) והגאון רבי איסר זלמן מלצר באבן האזל (פ"ג מה"ש ה"ח). ע"ש. ונלכא' לפ"ז ק"ק בלשון הרמב"ם, שבתחלה פתח "תבשיל חי" מותר להשהותו, ושוב סיים אם השליך לתוכו "אבר חי" נעשה הכל כתבשיל חי. ולחילוק האח' הנ"ל הול"ל איפכא, כי כשכל התבשיל מירקות בעינן שיתן לתוכו חתיכת בשר, (ואכן הרמב"ם לא מיירי הכא בתבשיל ירקות שמתבשלים תיכף), והיה לו להדגיש דברישא מיירי ב"תבשיל בשר" וכיו"ב, ועי' לסיים שאם השליך לתוכו "ירק חי" מהני. וי"ל. ועי' במחצית השקל (על המג"א סק"ד) שכ' לבאר בד' המג"א נדחנה הוקשה למחצה"ש אמאי לא ביאר המג"א כבר בדין שכתב הש"ע קודם לכן, בהיתר שהיית קדירה חייאתא, והיה לו לבאר דחיינו דוקא בקדירת בשר ולא בירקות. ועי' כ' המחצה"ש דכוונת המג"א לאפוקי מדעת הרמב"ם בפיה"מ דאפי' נתן בה ירק חי סגי, אע"ג דירק חי יוכל להתבשל בלילה ואיכא למיחש שמא יחתה, דמשום שמסיה דעתו לא חיישינן שיחתה. אבל אנן לא קיייל

פסקי הלכות

כוותיה בהא. לכן כתב המג"א דבריו כאן לאפוקי מדברי הרמב"ם. מה שאין כן לעיל [בעצם דין קדירה חיתא], דר"ל שכל הקדירה מלאה מדבר חי, בזה גם הרמב"ם מודה דצריך להיות דוקא בשר, דאי כל הקדירה מלאה ירק חי ודאי יש לחוש שיחתה, כיון דלא עבד מעשה המוכיח שהסיה דעתו. ע"ש. והיינו דהמחצה"ש גופיה ס"ל כחילוק הפמ"ג הנ"ל, דקדירה המלאה בירקות חמירא טפי מקדירה שנתן בה ירק חי. אך מ"ש המחצה"ש לבאר כן בד' המג"א גופיה, הוא תמוה, וכפי שכבר השיגו בס' שביתת השדה (דיני שהיה באר רחובות ס"ק מז) הנ"ל, דלפ"ז מאי מייתי המג"א ראייה מס' רנד גבי עססיות ותורמוסין, דשם כו"ע מודו כיון שמילא מהן כל הקדירה. ע"ש.

ומ"מ מצאתי לרבים מהפוסקים שכתבו להחמיר בנ"ד. כן ראיתי בדרכי משה הארוך (ס"א ד"ה ואם נתן) שכתב וז"ל ואם נתן בה חתיכה חיה וכו'. כתב ב"י, וכן דעת הפוסקים, דלא כהרמב"ם שפירש בפירוש המשניות דה"ה ירק חי. עכ"ל. ונראה מדבריו דס"ל דאף מרן הב"י מחמיר. וכן ראיתי בעולת שבת (סק"א) שביאר בדברי הש"ע דלא מהני חתיכת ירק, והרמב"ם בחיבורו משמעות דבריו כשאר פוסקים דלא מהני חתיכת ירק. ע"ש. וכן ראיתי בט"ז (סי' רנג סק"ב) שהעיר עמ"ש הרמב"ם בפיה"מ, שהרמב"ם בחבורו כ' אבר חי, משמע דוקא בשר, וכן ראוי להלכה. ע"ש. וכן ראיתי במג"א (סק"ד) שכ' דדוקא חתיכת בשר שא"א להתבשל לצורך הלילה, אבל ירק לא מהני (ב"י). וכ"מ סס"י רנד. עכ"ל. (ועי' להלן בהא דס"ס רנד). וכ"כ הכנה"ג (הגהב"י סק"ב) שנראה שהרמב"ם חזר בו מפירוש המשנה לחיבורו. מצאתי הגהה כתיבת יד. ע"כ. וכן ראיתי בתשו' מהר"ם בן חביב שבשו"ת זכור ליצחק הררי (סי' עד ד"ה ואומר) שכ' שהסכימו הפוסקים דלא כהרמב"ם, וגם הרמב"ם חזר בו בחיבורו. ע"ש. וכפ' הלבוש (ס"א) ומהר"י שאבאבו בשו"ת שערי ישועה (שער ה' סי' ח ד"ה ואל) ובספר דברי מנחם (מרדכי, שאלוניקי תר"כ. הגב"י סק"ב) ובאר היטב (סק"ג) ובאליה רבה (סק"ה) ובתוספת שבת (סק"ז) [וכ' התו"ש שכן הסכמת האחרונים] ובס' שביתת השבת (סי' רנג ס"ג ובאר רחובות ס"ק מז) ובש"ע הגר"ז (סוף ס"ח. ועי' סי' רנד ס"ז וסי"ג) ובחסד לאלפים (סעיף מז) ובחיי אדם (כלל ב' ריש ס"ג) ובס' יד יוסף (רביד הזהב סק"ב) והמשנ"ב (סי' רנג סק"ט, סי' רנד סק"ה, ס"ק מה, ביה"ל ס"ח ד"ה עססיות, סי' רנו ס"ק מז) ובערוך השלחן (ס"ט) ובתורת שבת (סעיף א) והכח"ח (אות יב). וכן ראיתי בתורת חיים סופר (סק"ט, ועי' ש"ש מה שהעיר על המג"א וי"ל בזה) שכ' דבש"ע חזר בו מדעתו בב"י, וכן הסכימו כל האחרונים. ע"ש. וכן ראיתי עוד בס' קצות השלחן (סי' ע"א ס"ד ובקצוה"ש סק"י) שכ' להחמיר דדוקא בבשר, ומ"מ יש מין קטניות שקורין בעבליך וידוע שצריך בישול הרבה כמו בשר עד שראוי לאכילה, מסתבר דדינו כבשר לענין שהיה. ע"ש. וכ"פ בשלחן המהור (סי' רנג ס"ז) שכ' שאסור להשהות קדירת ירק, רק לתת ירק בתוך הרבה בשר או בתוך הדגים, אבל ירק לבד אסור אף שהוא חי, ולפעמים יש ירק שצריך בישול כמו בשר או פחות מעט, מותר גם ירק, והוא שיסיה דעתו ממנו לגמרי שלא לאכלה בלילה. ע"ש. [ויש לציין עוד דכיו"ב דעת הרב מעשה רוקח ובני ציון ובעל הקובץ על יד על הרמב"ם, דאף הרמב"ם גופיה לא היקל אלא בירק שקשה להתבשל. אך זה נסתר מד' הרמב"ם גופיה וכדלעיל אות ב']. וכן ראיתי עוד בס' דברי ירמיהו (פ"ג מה"ש ה"ח) שהביא ד' הכס"מ בשם הרמב"ם דמהני בשר או ירק, ונראה דאפי' באפשר להתבשל מע"ש מותר, "דהוי כמו גריפה וקטימה דסגי בכל דהו משום הכירא". וכ' ע"ז, ועיין בטו"ז ומג"א שהחמירו. ולפמ"ש בה"ד דצריך לרבינו דאוסר בתנור הגרוף הכירה תמידית, ולא די רק בבשר חי דהוי הסח הדעת ממש, דבלא"ה בהכר העובר שייך שכחה ואתו לחתוי. ע"כ. וגם מ"ז בעל שו"ת ויאמר משה הנ"ל שצידד להקל, מ"מ בספרו הוראת זקן שפתי צדיק (דיני שבת סכ"ו) נטה להחמיר, וכ' שבשהיית תבשיל שהתבשל מעט מותר ע"י נתינת חתיכה חיה, וכתב באר היטב ודוקא בשר. ואע"פ שאין אנו נזהרין להקפיד

פסקי הלכות

דוקא על הבשר, הא מיהא יש ליוהר ליקח הצריך בישול יותר. ע"כ. וע"ע בקצוש"ע גאנצפריד (סי' עב אות יט). וכ"כ בילקו"י (סי' רנג ס"ב) דלא מהני ירק. וע"ע בס' שבות יצחק (שבת פ"א) ובשו"ת בארו של אברהם (ח"א סי' ז' עמ' פח) ובשו"ת אשר חנן (ח"ב סי' ו').

והנה מאחר ודעת רבנו יצחק (ולכא' היינו הר"ף) ומהר"י מיגאש והרמב"ם ורבי יהושע הנגיד להקל בנתינת ירק, וכ"נ דעת מרן הב"י. לכאורה יש להקל בזה למעשה. וע"ע להגאון רבי איסר זלמן מלצר בהערותיו שנדפסו בסוף ס' חידושי הרמב"ם (עמ' קטו) שכ' שהפוס' החמירו להלכה ולא סמכו על הנכתב בפיה"מ, אבל מאחר והרמב"ם בחידושו הביא כן בשם ר' יוסף הלוי שכך היה נוהג לפני הר"ף הלכה למעשה, בודאי הוא יסוד לסמוך ע"ז. ע"ש. ומ"מ אין הכרע גמור שכ"ד מרן, ולעיל (אות ד) נתבאר שלמעלה מעשרים וחמשה אחרונים החמירו בזה, לפיכך ראוי להחמיר. וכן ראיתי בשו"ת ברכת יהודה (ח"א סי' כא וח"ב סי' יד) שאף שכ' להקל, מאחר שר' יהושע הנגיד כ' דהרמב"ם סבו מיקל בזה, וכ"ד הב"י. ומ"מ ראוי להחמיר דשמא הב"י כתב כן רק לבאר בד' הרמב"ם דמהני ירק, אבל לעולם מודה שאין כן דעת הפוסקים שסתמו בזה. ע"ש. (וע"ע בקובץ יתד המאיר אייר תשס"ז סי' תקסה). וע"ע באו"ת (טבת תשע"ה סי' לו) שכ' שדעת מרן להקל. וע"ש. וע"ע להרה"ג רבי גד יודי בס' הליכות שבת ח"ב (עמ' קטז).

ומ"מ במשהה לצורך מחר נראה שיש להקל, דדעת כמה ראשונים להקל בשחיה לצורך מחר (עי' בשבולי הלקט סי' נז ובהגהות מרדכי ספ"ק דשבת ובארחות חיים הל' שבת אות נ"ה ובכל בו סי' לא). ואף דלהלכה מחמירים בזה, בנ"ד יש ס"ס להקל. וכן מבואר בתשובת מ"ז בשו"ת ויאמר משה הנ"ל. ע"ש. וכן ראיתי בס' דרך המלך (סי' ז' אות י') ובס' הלכה ברורה (סי' רנג ס"ב) שכ' להקל בנתינת ירק חי בשחיה ליום השבת. ע"ש. וקל וחומר אם נתן ירק שקשה להתבשל, שבוה אף האחרונים הנ"ל (מעשה רוקח, בנין ציון וקובץ על יד) שהחמירו, מודים להקל בירק שקשה להתבשל. וכן יש להקל בדיעבד, אפי' בנתן לצורך הלילה. וכן ראיתי להגר"מ פנירי בס' מנוחה שלמה (עמ' ט) שצייד ג"כ להקל, וכ' דבדיעבד יש להקל, לכה"פ בנתן ירק שדרכו להתבשל ומ"ר. ובהנחה סור ע"ג פלטה או כירת גז, יש להקל בדיעבד בכל ירק, שהרי י"א שא"צ בהם גרו"ק. ע"ש.

ועוד נראה להוסיף בזה, כי בעיקר הדין להשהות תבשיל שאינו מבושל כ"צ בכירה שאינה גרופה וקטומה, מרן בב"י (ס"ס רנג) כתב בזה"ל: ומכלל הדברים שנתבארו בסימן זה אתה למד שמה שנוהגים להשהות בתנור או בכופה תבשיל לצורך שבת שחרית, יפה הם עושים לדעת רש"י וסייעתו שפסקו כהנניה דאמר כל שהוא כמאב"ד מותר לשהותו ע"ג כירה שאינה גרופה וקטומה, דסתם קדרות דידן כשמשנהין אותן כבר הם מבושלות כמאב"ד, ויותר. ואפי' להרי"ף וסייעתו אפשר דשרי, משום דתנור דידן ככירה דמי. והילכך כל שגרף או קטם שפיר דמי. אי נמי משום דאפשר דלא איירי בגמרא אלא במשהה לצורך הלילה, אבל משהה לצורך מחר מותר אפילו ע"ג כירה שאינה גרופה ולא קטומה או בתנור, דכיון דלצורך מחר הוא אסוחי אסחיה לדעתיה ולא אתי להתויי. ומ"מ לצאת ידי כל ספק נכון להנהיג שישימו חתיכת בשר חי בקדרה סמוך לחשיכה, דבכה"ג לכו"ע שרי בלי פקפוק. עכ"ל. ומ"מ אף שהוכיחו אחרונים רבים שדעת מרן הש"ע (סי' רנג ס"א) להחמיר כחכמים בשחיה, מ"מ נודע שכתבו הפוסקים שהמנהג קודם מרן להקל כדעת חנניה. וע"ע למ"ז בשו"ת ויאמר משה הנ"ל שכ', שזה כמה שנים נהגו להוליך בע"ש את התבשיל בתנור של נחתום לצורך מחר, וכן בכמה מקומות נוהגים כן כאשר שמענו ונדעם. ולא נשמע דבר זה כלל להנהיג איבר חי. וצריך לדעת על מה סמכו המנהג הזה. וכ' לבאר המנהג להקל ע"פ סברת הכלבו והגהות מרדכי להתיר בשחיה לצורך מחר. ודלא כדעת מרן. וכיון שנהגו ע"פ סברת איזה פוסק

פסקי הלכות

נהגו, ואין לבטלו כיון דיש לו סמך מאיזה פוסק. מה גם לכבוד שבת. והביא דברי הברכ"י בשם מהר"א אזולאי שנהגים להקל בשחיה עפ"ד רש"י, וגם ע"פ המקלים בשחיה לצורך מחר, וסיים שע"מ לצאת ידי ספק נכון להנהיג לשום התיכת בשר חי בקדירה סמוך לחשיכה ובוזה שרי בלא פקפוק לכ"ע וכו'. ותמה על החיד"א שלא זכר שהם דברי מרן בב"י. (וכ' מ"ז עוד, שמ"ש שנכון להניח התיכה חיה, הנכון כל יכון בתנור של נחתומים העשוי לצורך רבים). ועוד דבזה דנהוג רבים להוליד כל אחד קדירתו לתנור של נחתום חוץ להצירם, הוא אפושי בהיתירא, דאין לך היסח דעת גדול מזה, דודאי הוא מונח לצורך מחר ואינם ברשותו לחוש שמא ימלך ויבא לחתווי. כי הקדירות מונחים בבית החורף כדין עירוב'א במקום מיוחד וסגור אצל אדם אחר, שהוא בעל הנחתום. ואין דר שם אדם, ובלא"ה אינם שלו. וביום השביעי יפתח, ואחר תפלת שחרית הבוקר אור והאנשים שולחו כל אחד להכיר את שלו להביאם לסעודת שחרית. ועוד שהרי מכסים פי הקדירה בטיט, וגם שמים לכסות פי התנור, כדי שיהיה שומר חומו. וכל כי האי ודאי אסוחי דעתייהו מניה עד למחר כאשר היה בדעתם ולא חיישינן לחתווי. וסיים, דמ"מ הנותן תבשיל בחצירו ע"ג כירה שאינה גרופה וקטומה, לי"א טוב להקדים כדי שיגיע למאכל בן דרוסאי. או שיניח הקדירה כשאינה מבושלת דשרי מטעם קדירה חייטא. וא"כ מי שרוצה לצאת גם לדעת סברא קמא, שכך נקטינן להלכה וכהכרעת מרן, טוב לאחר יותר כדי שתהיה קדירה חייטא לגמרי ולא תתבשל כלל אפילו קצת. ועכ"פ מה דנהוג כאמור יש להם על מה שיסמוכו. עכת"ד. ועי' בשו"ת שו"א ונשאל ח"א (האור"ח סי' לו) שכ' דודאי דדעת מרן כהר"ף והרמב"ם, ומצד מה שנהגו להקל, מתבאר מדברי הב"י סי' רנ"ג דיש לתקנו אליבא דהר"ף והרמב"ם. וכן מתבאר מהקדמתו לבית יוסף, דדוקא בעושים כל מעשיהם ע"פ אותו רב להקל ולהחמיר. וכ"נ דעת מרן באבקת רובל (סי' ריו). וכ"כ הרב ישיב משה (סי' רפא). ועוד דמנהג כזה המסור ביד נשים אין ממנו שום הוכחה, אולי לא שמעו, או שמעו ולא מיהו על דרך מוטב שיהיו וגו'. א"נ ע"ד מ"ש מרן הב"י בשם הרא"ש דמפני עונג שבת לא ישמעו. ועוד דאם הקילו בדבר מה וא"א לתקנו מצד שיש להם על מי לסמוך, אין ללמוד להקל עפ"י שיטה זו אפי' בדומה, דהבו דלא להוסיף עלה, דעל הראשונים אנו מצמצמרים. ולכן יש להחמיר, ורק לחולה והיה אם לא מצא תיקון לזה בקל יש להתיר. עכת"ד. ועי' לו בח"ה (סי' לב) וח"ו (סי' צד) וח"ה (סי' יז). וי"ל בזה. וכן ראיתי בשו"ת אם לבניה (האור"ח סי' יא) שכ' ג"כ שדעת מרן לאסור. ועי"ש. ועי' מ"ש בזה בשו"ת והשיב משה (האור"ח סי' יז עמ' לב) ובשו"ת מים מהורים (האור"ח סי' כ) ובשו"ת מגיד תשובה ח"א (משיב אמרים סי' ה') ובשו"ת מעשה נסים הכהן ח"ב (סי' לח) ובספר אסף המזכיר (ערך שהייה). ובחזו"ע שבת ח"א (עמ' מד והלאה). ומ"מ נראה שאף שבחזו"ע (שם עמ' מט) כתב שלכתחלה נכון לחוש לדעת מרן לתת הפסק פה וכדו' (וכ"כ עוד מפוסקי הדור האחרון), מ"מ בנתינת ירק חי קיל טפי. אחר שכל החומרא שיהיה גרוף וקטום הוא לחוש לכתחלה לדעת מרן, והרי לעיל נתבאר דדעת מרן גופיה להקל בנתינת ירק חי. ודו"ק.

ומ"מ במשהה לצורך מחר נראה שיש להקל, דדעת כמה ראשונים להקל בשחיה לצורך מחר (עי' בשבולי הלקט סי' נז ובהגהות מרדכי ספ"ק דשבת ובארחות חיים הל' שבת אות נ"ח ובכל בו סי' לא). ואף דלהלכה מחמירים בזה, בנ"ד יש ס"ס להקל. וכן מבואר בתשובת מ"ז בשו"ת ויאמר משה הנ"ל. ע"ש. וכן ראיתי בס' דרך המלך (סי' ז' אות י') ובס' הלכה ברורה (סי' רנ"ג ס"כ) שכ' להקל בנתינת ירק חי בשחיה ליום השבת. ע"ש. וקל וחומר אם נתן ירק שקשה להתבשל, שבזה אף האחרונים הנ"ל (מעשה רוקח, בנין ציון וקוביץ על יד) שהחמירו, מודים להקל בירק שקשה להתבשל. וכן יש להקל בדיעבד, אפי' בנתן לצורך הלילה. וכן ראיתי להגר"מ פנירי בס' מנוחה שלמה (עמ' 64

פסקי הלכות

סימן ה'

הלכות קריאת התורה בשבת

אם לכתחילה אפשר להשלים מאה ברכות בברכות העולים לתורה

א. הטוב ביותר להשלים בשבת למאה ברכות במיני מגדנות ומיני בשמים המצויים לרוב. אולם אם קשה קצת יכוין לברכות העולים לתורה ויענה אמן, ויוצא ידי חובה להשלמת מאה ברכות⁶⁰.

עניית ב"ה וב"ש בברכות העולים לתורה

ב. המכוין לצאת ידי חובה בברכות העולים לתורה בשבת להשלים בהם מניין מאה ברכות שהייב אדם לברך בכל יום, רשאי לענות ברוך הוא וברוך שמו, מאחר ויוצא ידי חובה מדין גדול העונה יותר מן המברך, אך בברכות שיוצא בהם ידי חובה מדין שומע כעונה, אין לענות ברוך הוא וברוך שמו, משום הפסק⁶¹.

ט) שצידד ג"כ להקל, וכ' בדיעבד יש להקל, לכה"פ בנתן ירק שדרכו להתבשל זמ"ר. ובהניח סיר ע"ג פלטה או כירת גז, יש להקל בדיעבד בכל ירק, שהרי י"א שא"צ בהם גרו"ק. ע"ש.

נוראיתי דנים אם שייך היתר זה בזמננו, אחר שבאמצעות הגז אף בשר מתבשל במהרה. ועי' באו"ת (טבת תשע"ה עמ' תמו) מ"ש בזה. ובהלכה ברורה עמוד סז. ויש להאריך. ומדברי מרן והפוסקים שהתירו בנתינת ירק חי בקדרה, מוכח בהדיא דשרי אע"ג שמתבשל במהרה, משום דסוף סוף מסיח דעתו. ועכ"פ לא באתי להכנס ולהכריע בזה, רק בעיקר הדין דחתיכה חיה.

המורם מכל האמור, שמותר להשהות על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה תבשיל שנתבשל מעט ואינו מבושל כל צרכו, אם יתן בו חתיכת בשר חיה. ודעת רבנו יצחק (ולכא' חיינו הרי"ף) ומהר"י מינאש והרמב"ם ורבי יהושע הנגיד יש להקל אף בנתינת ירק, וכ"נ דעת מרן הב"י. ואף שנתבאר לעיל שדעת למעלה מעשרים וחמשה אחרונים להחמיר בזה, וכן ראוי להחמיר, מ"מ בדיעבד יש להקל. וכן אם משהה התבשיל לצורך יום השבת, שיש להקל בנתינת ירק חי בקדרה.

⁶⁰ כן העלתי בשו"ת חקרי הלכה (האו"ח סי' ח' אות יא). ע"ש. והובא להלכה בהלכה ברורה (סי' רצ).

⁶¹ כן העלתי בשו"ת חקרי הלכה (האו"ח סי' ח'). ע"ש. והובא להלכה בהלכה ברורה (סי' רפד ס"ג).

פסקי הלכות

קריאת פרשת ואברהם זקן לחתן

ג. נהגו בהרבה מתפוצות הספרדים שבשבת אחר החופה, מוציאים ספר תורה נוסף לחתן וקוראים בו פרשת "ואברהם זקן". ויש שנהגו לקרוא מתוך החומש⁶².

⁶² הנה מנהג זה להוציא ס"ת לחתן יסודתו בהררי קודש, בתשובת הגאון שנדפסה בס' גנזי קדם ח"ה (עמוד נז), וכן בתשובת רב האי גאון שנדפסה באוצר הגאונים (סוטה מא.). וכן בספר העתים (סי' קפה) כתב וז"ל: בשבת חתן איכא ביה מנהגות טובא, איכא אתרין דמפקין תרי ספרי, וקרו חד בענינא דיומא וחד בפרשת חתן דהוא ואברהם זקן, וקרי מפטיר בהפטורה של חתן שוש איש. והאי מנהגא מעולה מדכולהו וכבר פירשנו זה בהלכות ס"ת. ולכך לא הוצרכנו להאריך טובא. ויש נמי מקומות דלא מפיקין תרי ספרי אלא חד ספרא, וקרו ביה בענינא דיומא שבעה, וקרי חתן בתר כהן ולוי, וכד משלים חתן למקרי, קרו על פה ואברהם זקן. עכ"ל. וכן מצינו לרבי דוד אבודרהם (סוף ברכות נישואין עמוד שסה) כתב וז"ל: נוהגין בכל המקומות בשבת של ז' ימי החופה אחר שקורין בס"ת בסדר היום, לקרות עם החתן בס"ת בואברהם זקן עד ולקחת אשה לבני משם (בראשית כד א ז), וגם לאחר שמפטירין מענין הפרשה מפטירין גם בישעיה שוש איש בה' עד ישיש עליך אלהיך. וכן כתוב בסדר רבנו סעדיה. עכ"ל. [ובביאור דברי האבודרהם אם ס"ל שמוציאים ס"ת נוסף לקריאת פרשת ואברהם זקן, נחלקו האחרונים, שבכנה"ג (סימן רפב הגה"ט) הביא שבספר תקון יששכר (דף פ"ד ע"ב) ס"ל שלאבודרהם מוציאים ס"ת נוסף לקרוא לחתן. אך הכנה"ג גופיה ס"ל שלאבודרהם לא מוציאים ס"ת נוסף, אלא את הס"ת שקוראים פרשת השבוע יגללו ויקראו ג"כ לחתן. ע"ש. וכן הביא בשו"ת צדקה ומשפט (חאו"ח סימן ד ד"ה והרב הגדול, סוף עמ' כז) ד' הכנה"ג. ע"ש. אולם מאידך בגנת ורדים (חאו"ח כלל א סימן מט) נקט בפשיטות שלר"ד אבודרהם מוציאים ס"ת נוסף לחתן. וכ"כ בשו"ת מעשה אברהם אשכנזי (חאו"ח סי' לד ד"ה ואחרי), וכתב לדחות דברי הכנה"ג כי בודאי כוונת הר"ד אבודרהם שמוציאים ס"ת נוסף לחתן. ע"ש. וכ"כ הגאון רבי יעקב רקח בספר שלחן לחם הפנים (סי' רפב ס"ד) שפשוט שכוונת הר"ד שמוציאים ס"ת נוסף לחתן. ע"ש. וכן נקט בפשיטות מדנפשיה הגר"מ פנירי בס' בית חתנים (עמ' רכד). ע"ש.]

ורבנו בחיי בפירושו על התורה בפ' חיי שרה (בראשית כ"ד ג) שכתב שהוקבע בישראל מנהג לקרוא פרשה זו לחתן "ביום חתונתו". ע"ש. ועי' בספר שלחן לחם הפנים (סי' רפב ס"ד) שכתב שנראה מדברי רבנו בחיי שקורין פרשה זו בס"ת שמוציאין לכבוד החתן. וכתב עוד שם (עמ' נג) שדעת המרדכי ורבנו משולם והכמי גרמיזא והאור זרוע שמוציאים ס"ת נוסף לחתן. ע"ש.

והנה בערוך (ערך חתן) כתב, חתן שבא לקרות בתורה פותח ורואה בענינו של יום ומברך וקורא ג' פסוקים, וגולל ס"ת קורא מואברהם זקן ג' פסוקים על פה ואח"כ מברך, כמפורש (יומא ע. סוטה מא.). וא"ת יגלול ויקרא בספר ואברהם זקן, קי"ל אין גוללין ס"ת בצבור. וא"ת יקרא על פה קודם, קי"ל אין מברך אא"כ רואה דגרס"י (מגילה לב.) הלכתא פותח ורואה מברך וקורא. עכ"ל. גם בשו"ת התשב"ץ ח"ב (סימן לט) נשאל במה שנהגו בכמה מקומות להוציא בשבת חתונה שתי תורות והחתן קורא בא' פ' ואברהם זקן בא בימים, מה מקור המנהג, וכתב שמפני מאורע של יחיד כגון חתן, לא נזכר בו חיוב להוציא ס"ת אחר בשבילו, אלא שאין איסור בדבר, דכיון דקי"ל (מגילה כא.) דבשבת מוסיפין על הקרואים ולא חיישינן לאיסור יציאה. דאע"ג דקי"ל (שם כ"ג ע"א) דבשבת ממחרתין לבא וממחרתין לצאת, ואפ"ה אנו רשאין להוסיף בקרואין, נראה דה"ה דאנו רשאין להוסיף

פסקי הלכות

תורות לכבוד התונה, ואין בזה איסור. ובערוך בערך התן כתב כמנהגנו לקרות החתן פ' היום ג' פסוקים, וקורא ואברהם זקן על פה, ודימה אותה אל ובעשור שבחומש הפקודים שקורא אותה ע"פ, והוא המנהג ההגון. עכ"ל. ובעצם הדבר שקוראים על פה, כן ראיתי עוד בספר חבתיים (הלכות קריאת התורה שער שלישי סימן יג) שכתב, מנהגנו אחר שקרא החתן בסדר היום, קורין ואברהם זקן, ומתרגמין אותו לכבוד ולשמחה. ויש מי שנתן טעם בתרגום מפני שקורין אותו על פה. עכ"ל.

אמנם מצינו להריטב"א בחידושייו למסכת יומא (ע' ע"א) שכ', חד גברא בתרי ספרי איכא פגמא. פי' וכיון שכן לקרוא בעל פה עדיף. ומכאן נהגו לקרוא לחתן בפרשת ואברהם זקן בעל פה, מפני שכבר קרא בפרשת היום והוא ליה חד גברא בתרי סיפרי דאיכא פגמא. ויש מקומות שמוציאין ספר תורה לפרשת ואברהם זקן ואין החתן קורא בפרשת היום והוא' תרי גברי בתרי ספרי, וקשיא על זה היאך יברך החתן לפניו ולאחריו על פרשת ואברהם זקן. והמנהג הראשון הוא הטוב והתפוס מימות הגאונים. עכ"ל. אולם מ"ש הריטב"א שאסור להוסיף קריאה בחובת היום, מצינו לגאונים והראשונים הנ"ל דפשיטא להו איפכא, וכפי שביאר התשב"ץ שאין בזה איסור. ואף מרן בשלחן ערוך (סימן קמד ס"ד) כתב, אין קורין לאדם אחד בשני ספרי תורה משום פגמו של ראשון, אבל שלשה גברי בשלשה ספרים [וה"ה תרי גברי בשני ספרים. משנ"ב] ליכא פגם. ע"ש. וע"ע בס' יפה ללב (סי' קמד סק"ה בנד"מ) שהביא מ"ש בס' לדוד אמת (סי' ה אות מט סק"ד) שמקומות שנהגו שהחתן קורא תחלה בסדר היום, ואח"כ קורא בס"ת שבזרועו פ' ואברהם זקן, ושאר עולין קורין בספר ראשון, אין למחות בידם. ע"כ. וכ' ע"ז היפ"ל, צ"ל דמ"ש שאין מודליגין בתורה מפרשה זו לפרשה אחרת וכו' הוא בס"ת אחד, אבל בב' ספרים מודליגין אפי' בב' ענינים. ע"ש. וע"ע בשו"ת צרור הכסף גאמיניו (חאו"ח סי' יד). וכ"כ בשו"ת פרח מטה אהרן ח"ב (סי' לו), ושכן נוהגים בק"ק אראגון שבציריך. וכתב עוד שמקום שנהגו שהחתן כשעולה לקרות בתורה קורא תחלה בסדר היום ואחר כך קורא בספר תורה שבזרועו פרשת ואברהם זקן ואחר כך שאר העולים קוראים בס"ת ראשון, אין לחוש לפגמו של ראשון, משום דדוקא בכהן גדול אינו קורא עוד בס"ת הראשון ואיכא למימר דמשום פגמו אינו קורא, אבל הכא שאחר קריאת החתן בס"ת שלו קוראים עוד גברי אחרים בס"ת הראשון, דהיינו הסמוך והמשלים, ואם היה פגום איך קוראים בו בצבור, אלא ודאי דליכא שום פגם. ע"ש. והביאו מהר"י אלגאזי בס' אמת ליעקב (תורת העולים לקס"ת סעיף מט, עמ' סה בנדמ"ח). וע"ע במגן גבורים (סי' קמד שלטי הגבורים סק"א ואלף המגן סק"ז) מ"ש בזה.

ומן האמור יש להשיב על מ"ש הגאון רבי יצחק ב"ר אשר פאציפקו בתשובה שנדפסה בשו"ת דברי דוד (מילדולה, סי' לג דף צ' ע"א) שמנהג קריאת ואברהם זקן מקרוב בא לא שערותו הקדמונים, אלא מנהג ק"ק הספרדים וליוואנטיני. ע"ש. ואשתמיטתיה דברי הגאונים והראשונים הנ"ל. ועוד יש להעיר עמ"ש הגאון רבי יצחק לומברוזו והגאון רבי מסעוד אלפאסי ועוד מחכמי תונס בתשובתם הנדפסת בשו"ת דברי דוד מילדולה הנ"ל (פ"ס לד) שהעיקר לקרוא ואברהם זקן ע"פ, ומה שנהגו בעירנו להוציא ס"ת, אע"פ שאינו מנהג הגון, כבר נהגו כך, וי"ל ע"מ שישמוכו, כמ"ש קצת מהפוסקים. ע"ש. ואחח"מ לפ"ד התשב"ץ אין בזה איסור כלל, וגם נתבאר שהמנהג הקדמון בזמן הגאונים היה לקרוא בס"ת, ושכספר העתים כתב ע"ז שהוא המחזור שכלולם. נודברים אלו נדפסו בירון אור תורה תשרי תשפ"א סי' ד', ולאחמ"כ הזכיר מדברינו אלה מופת הדור מרן ראש הישיבה שליט"א בשיעורו השבועי במוצ"ש פרשת בראשית תשפ"א, ונדפס בבית נאמן (גליון רלב נח תשפ"א אות יט. ומ"ש שם הערוך, י"ל בדבריו). וכן במוצ"ש פ' חיי שרה תשפ"ב,

פסקי הלכות

ונדפס בבית נאמן (גליון רפ"ב תולדות תשפ"ב אות ו). וע"ע מה שדן בזה עוד במוצ"ש פרשת וירא, ונדפס בבית נאמן גליון רלה חיי שרה תשפ"א.

אחרונים שהעידו שנוהגים לקרוא בספר תורה

וכן פסקו רבים מהאחרונים, והעידו על מנהג עירם להוציא ספר תורה לקריאת פרשת ואברהם זקן. וכתב בכנסת הגדולה (סימן רפב הגה"ט): נוהגין בכל המקומות בשבת של חופה, אחר שקורין בספר תורה בסדר היום קורין לחתן בספר תורה בפרשת (בראשית כד, א ז) ואברהם זקן עד ולקחת אשה לבני משם. וגם לאחר שקורין בענין הפרשה של סדר היום ומפטירין בה, מפטירין גם כן בישעיה (סא, י סב, ה) שוש איש ב' עד ישיש עליך אלהיך. ואם אירעה החופה בשבת שמוציאין ב' או ג' ספרי תורה, צריך לקרות הפרשיות המוטלות על הצבור ואח"כ יקרא פרשת החתן, כי הראשונות הן חובה וזו רשות. הרד"א ז"ל בהלכות ברכות גבי ברכת נישואין. וכתב הר"י הלוי ז"ל סימן פ"ב, ואנחנו רואין המנהג אשתרבובי אשתרבב עד כי היום הזה הם פוסקים בתוך קריאת חובת היום קודם שישלימוה, וקורין לחתן פרשת ואברהם זקן. ע"כ. אמר המאסף: פשט דברי הרד"א ז"ל נראין דלא היו מוציאין ספר תורה אחר בשביל החתן, אלא בספר שקראו חובת היום קורא בפרשת ואברהם זקן, וכן נראה ברור מדברי הר"י הלוי ז"ל, ושמעתי שכן מנהג ארץ ישראל תוב"ב. ואע"פ שלפ"ז הן צריכין לגלול הספר תורה בצבור, ואמרינן (יומא ע). דאין גוללין ספר תורה בצבור מפני כבוד הצבור, אין בכך כלום, דלכבוד חתן אין מקפידין הצבור ומסתמא מוחלין על כבודם. ומטעם זה כתב ריב"א ז"ל, שאם יש שלשה חתנים בבית הכנסת ביום שני או ביום חמישי, שקורין ארבעה אף על פי שבשני וחמישי אין יכולין להוסיף על שלשה, משום דהוי כמועד לגבי חתנים, כמו שכתוב במדרכי (פ' הקורא עומד סי' תת"ח) ובהגה"מ (פי"ב מהלכות תפלה). אבל המנהג פשוט בינינו להוציא ספר תורה אחר לחתן. ע"ש. וכן המגן אברהם (סימן קמד סק"ה) הביא דברי הכנה"ג (סי' רפב הגה"ט). וע"ע בשדי חמד ח"ז (מערכת חתן וכלה ריש אות יד) בשם הכנה"ג אה"ע (סי' סד הגה"ט סק"ב) שכפה את החתן להוציא ס"ת. ע"ש. ווע"ע בכנה"ג סי' קלה הגה"ט סק"ט. וע"ע בפתח הדביר סי' קלה סק"א. וכן ראיתי עוד להגר"ח פלאג'י בספר חיים (סי' ז) שהאריך בפרטי ענין הוצאת ס"ת לקריאת פרשת ואברהם זקן לחתן, וכתב (אות טו"ב) במי שבא מארץ המערב ששם אינם נוהגים לקרוא מס"ת, ודר יותר מב' שנים, ורוצה לנהוג כמנהגו שלא להוציא ס"ת אחר לחתן אלא לקרותו באמצע הקריאה במנין העולים ולקרות בחומש, אי מותר לשנות ממנהגו. והשיב שדנו בזה בבית יהודה (ח"א הא"ח סי' ס') והרב מים רבים (הא"ח סי' ו') והורו שאין בזה איסור משום שינוי מנהג, ומהר"ר עמנואל חי ריקי מח"ס משנת חסידים אמר כי בזמן שיעשה נשואין בנו הארום הי"ו ילך בעה"י לבית הכנסת אבל לא יקח ס"ת לקרות פ' ואברהם זקן כנהוג כי חושש לברכה לבטלה. והעיר ע"ז הגר"ח פלאג'י, שמ"ש כי יש חשש ברכה לבטלה, אחהמ"ר כבר ביארו כמה וכמה מרבני האחרונים דאין בזה משום ברכה לבטלה. ומה גם כי עיקר שורש מנהג זה ממו בה משם רב סעדיא גאון. ובארצות תוגרמא שבגבולינו רובם ככולם נוהגים להוציא ס"ת ב' לכבוד החתן. וסיים שכיון שכן המנהג בכל אומיר מיום שנתיסדה העיר ועד עתה יש בזה חשש יוהרא וחשש מהלוקת, לכן הנכון שלא ישנה האורח ממנהג העיר. ע"ש. (וע"ע בספרו שו"ת לב חיים ח"ג סי' קעז). וכן ראיתי לכמה אחרונים שכתבו מנהג זה בפשיטות, כ"כ הגאון רבי אברהם אשכנזי בשו"ת מעשה אברהם (הא"ח סי' לד). ובשו"ת פרח מטה אהרן ח"ב (סי' לו) ובשו"ת צרור הכסף (הא"ח סי' יד דף י' ע"א והלאה) ובס' דבר אמת להגאון רבי מנחם מרדכי (סי' ג דיני הוצאת ס"ת סי"ד והלאה). וכן מנהג נא אמוץ, כמ"ש מהר"א חזן בס' נוה שלום (דיני ס"ת סי"ד והלאה).

פסקי הלכות

וכתב עוד (סמ"ז ד"ה מעתה) שהמנהג שנוהגים פה נא אמוץ להוציא ס"ת יסודתו בהררי קודש בכמה תפוצות ישראל, העיר הגדולה קוסטאנדינא ואזמיר. והבא למחות במנהג עובר בחמשה קולות, ואין שומעים לו. ע"ש. וכן מנהג פאם, כמבואר בשו"ת מים רבים (מילדולה האו"ח סי' ו' והלאה) ובספרו של מר בריה שו"ת דברי דוד (סי' לד). וכן מנהג ליזורנו, כמבואר בשו"ת דברי דוד הנ"ל (סי' לב). וכן מנהג לוב, כמבואר בספר השומר אמת (סי' יח). וכ"כ הגאון רבי יעקב רקח בס' שלחן לחם הפנים (סי' רפב ס"ד) שהוא מנהג קדום מהגאונים. ע"ש. וע"ע בס' נחלת אבות (עמ' ס, רז). וכן ראיתי עוד בשו"ת ישכיל עבדי ח"ז (בהשמטות סי' ו, דף רצא) שכתב שנוהגים בזה בלוב ובתורכיה, ואין לחוש משום שאין קורין איש אחד בשני ס"ת. ע"ש. וכן מנהג גרדא, כמבואר בס' ברית כהונה האו"ח (מע' ח אות א), וכ' שאחר הקריאה החתן נוטל הס"ת ומקיף בו התיבה, ומחזירו לתיבה. ומלבד שיש לקיים המנהג של הוצאת ס"ת כי הוא מוזכר בהרבה פוסקים, עוד בה דגם המנהג להקיף התיבה שבה הס"ת בס"ת שהוציאו בשביל החתן ג"כ הוא מנהג יקר יסודתו בהררי קדש, ואינו רחוק לומר כי תקנה זו עתיקה מאד ונמשכת מימי השמדות ותיקנו אז הרבנים הראשונים. ע"ש. וכ"כ עוד בברית כהונה האו"ח (מע' ח אות ד) ובספרו יד משה עה"ת (פ' חיי שרה עה"פ ואברהם זקן). [וע"ע בהא"ח מע' ק אות ו' שהחתן קורא בעצמו בתורה, ואם אינו יודע מסייע בידו החזן]. וכ"כ בס' שערי טהרה מאדאר (סי' יג ס"ג) ובס' ויען עמוס (מע' ח אות י). וכן נהגו בתונס. וכ"כ בפשיטות בס' ערך השלחן (סי' קמד סק"ב) ובס' משהא דרבנא (סי' רפב). וכ"כ מ"ז בשו"ת איש מצליח ח"ג (האו"ח סי' י). וע"ש בהגהות בני המחבר. וכ"כ הרה"ג רבי דוד בן כליפא בשו"ת דרכי דוד (האו"ח סי' כח) שכתב שמנהג זה נהוג בק"ק תונס וק"ק קוסטאנטיין שהם סמוכים, אבל אין נוהגים בזה בגליל אוראן תלמסאן ואלגיר. וע"ש (עמ' עד) שכ' בשם הגאון רבי רחמים נאהורי שהיה רב ראשי בעונבא שמנהגם להוציא ס"ת אף לבחור שנשא אלמנה. ע"ע. וע"ע בספר עלי הדם (פ"כ סכ"ט). ע"ש. וע"ע בספר שלחן הקריאה (סי' יב אות ז, דף נא ע"א). סי' כה אות א דף קכד). וכן הזכיר מנהג זה האדמו"ר מצישינוב בתשובתו הנדפסת בשו"ת איש מצליח ח"ג (האו"ח סי' ט' דף נב ע"ב). וכן ראיתי עוד למרן ראש הישיבה שליט"א באור תורה (תשמ"ח סי' זק"ן) שהביא ד' הראשונים שכתבו מנהג זה, והוסיף מ"ש הרב גנת ורדים (כלל א סימן מט) שבכל עת וזמן שייסבימו עשרה לקרות בתורה בברכות יכולים לעשות כן ואין בזה שום חשש של ברכה לבטלה. וכ"ש במנהג עתיק יומין כזה מימי הגאונים וחכמי ספרד, שאין לחוש בו לכלום. ע"ש. וכ"כ מרן ראש הישיבה שליט"א עוד בספרו בית נאמן על התורה (בראשית ח"א עמ' תקפז) ובספרו ארים נסי עמ"ס כתובות (ב' ע"א במשנה, עמ' א' מהספר) ובמבוא לספרו ארים נסי עמ"ס גיטין (עמ' קד) ובספרו סנסן ליאיר (חי' מגילה כ"ג ע"ב, עמ' רסה מהספר) שנוהגים להציא ס"ת לפ' ואברהם זקן. וע"ע בהגהתו בס' ויען עמוס (מע' ח אות יב) ובספרו אסף המזכיר (ערך שבת ואברהם זקן). וכ"כ מו"ר אבי נר"ו בקונטרסו הלכות קריאת התורה הנדפס בראש ס' תיקון קוראים איש מצליח (עמ' כה), ובספרו אור החלכה (סי' יט). וע"ע באו"ת (שבט תשנ"ג עמ' שעג) מ"ש בדברי השכנה"ג (סי' קל"ה סק"ד). וע"ע בס' דברי שלום עפגין (חי' עמ' רג) ובס' ויען עמוס (מע' ח אות י) ובאו"ת (אב תשע"א עמ' תתרנד). וע"ע בס' נתיבי עם (סימן קלח ס"א) שהזכיר שיש בא"י נוהגים להוציא ס"ת כמנהגם בתורכיה, ואחר שהשלימו הסידרא וקדיש והפטרה, עולה החזן וקורא בס"ת בברכות. ע"ש. וע"ע להרה"ג רבי שמעון מימון ורה"ג רבי אברהם מימון בקובץ אור הגנוז (תשמ"ח) ולידי"ג הרה"ג ר' יוסף הכהן בקובץ ויען שמואל ח"י (סי' לה) ולידי"ג הרב אוראל סופר בקובץ משה ואלעזר מ"ש בזה.

פסקי הלכות

ועוד ראיתי בספר גנת ורדים (חאו"ח כלל א סימן מט) שהביא דברי הר"ד אבודרהם הנ"ל בשם הגאונים שמוציאים ס"ת נוסף לכבוד החתן, וקורין בו ואברהם זקן, ומנהג זה פשוט במוסותערב ובכל אותם גלילות, ומברך החתן על קריה"ת. ואין בזה ברכות לבטלה דכיון שהוא קורא חייב לברך. והשתא הדברים ק", לכבודו של חתן היקלו ותלוי הדבר ברצונו שאם ירצה יוציאו לו ס"ת ויברך עליה, ק"ו לכבוד שמים להוצאת ס"ת לקריאת ויחל וכו'. ע"ש. וע"ע בשדי חמד ח"ו (מע' חתן וכלה סי' יז ד"ה ולפי) ובס' זה השלחן (דיני חתן וכלה אות ד).

ומ"מ אצל האשכנזים לא נהגו בזה. וגם כמה מתפוצות הספרדים נהגו לקרוא מהחומש. וכמ"ש בספר תיקון יששכר (דף פד ע"ב) שנוהגים לקרוא מהחומש. וכתבו בס' יד אהרן (מהדו"ב סי' רפב הגה"ט סק"ח) ובס' ארץ חיים (סי' קמד ס"ב) שכן מנהג ארץ ישראל. וע"ע בספר השומר אמת (סימן יח אות ג). וכן העיד על מנהג א"י בשו"ת מעשה אברהם אשכנזי (חאו"ח סי' לד ד"ה גם מ"ש). וע"ע בס' בית חתנים (עמ' רכד). וכן בארם צובא לא נהגו להוציא ס"ת, עי' שו"ת בית דינו של שלמה (חאו"ח סי' יב ד"ה ומה שהביא. וע"ע בקובץ זכור לאברהם תשס"ה עמ' תרצו). וכ"כ בשו"ת בית יהודה (חאו"ח סי' ס) ובשו"ת מים חיים משאש (חאו"ח סי' קלב אות ט) בכף החיים (אות י) שקורין מהחומש. ע"ש. ועי' בס' הלכה ברורה (סי' קמד ס"ב) שכ' על מנהג זה, שיותר נכון לקרוא מתוך החומש. ע"ש. ועי' בחזון עובדיה סוכות (עמ' תנז) הנ"ל שביאר מנהג האשכנזים לקרוא בליל שמחת תורה בס"ת עם ברכה, וכ' ע"ז נהרא נהרא ופשטיה. ע"ש. והנה נתברר שמנהג זה שמוציאים ס"ת לקריאת פרשת ואברהם זקן יסודתו בדברי הגאונים והראשונים, ואחרונים רבים נהגו בו ולא חששו לברכות לבטלה וכיו"ב, לפיכך נראה שמי שנהג בזה שפיר רשאי להמשיך במנהגו. וע"ע בשו"ת מקוה המים ח"ה (סי' כג) שכ' שמנהג זה לקרוא פ' ואברהם זקן מס"ת יסודתו בהררי קודש. ע"ש. וע"ע בס' זה השלחן (דיני חתן וכלה אות ד).

ועי' בשדי חמד ח"ו (מע' חתן וכלה סי' יז ד"ה ולפי) שכתב, בעיר הזאת נוהגים להוציא ס"ת לחתן לקרוא ואברהם זקן, ואינו קורא בסדר היום כלל. וקשה בעיני, דאף שהוזכר מנהג זה בפוסקים וכתבו שאע"פ שקריאה זו מנהג מברכים עליה, מ"מ עינינו הרואות להרישב"א שאין רוח חכמים נוחה הימנו. אך בכ"ז לא רציתי לשנות המנהג שנהגו בו משנים קדמוניות. ואף לתלמידי והתניי לא הוריתי לשנות המנהג. ע"ש. והנה השד"ח לא ראה ד' הראשונים בענין זה במקורם (רק הזכיר שהע"ש הביא הראשונים), ונראה שאם היה רואה ד' ספר העתים שכתב שזהו המנהג המעולה שבכולם, וכל הפוסקים שהובאו כאן אפשר שלא היה כותב כן.

ומ"מ בספר תיקון יששכר (דף פד ע"ב) כתב שנוהגים שאחר שעלה החתן לתורה קוראים לו פרשת ואברהם זקן מהחומש. וכתבו בס' יד אהרן (מהדו"ב סי' רפב הגה"ט סק"ח) ובס' ארץ חיים (סי' קמד ס"ב) שכן מנהג ארץ ישראל. וע"ע בספר השומר אמת (סימן יח אות ג). וכן העיד על מנהג א"י מפי השמועה, בשו"ת מעשה אברהם אשכנזי (חאו"ח סי' לד ד"ה גם מ"ש). וע"ע בס' בית חתנים (עמ' רכד). וכן בארם צובא לא נהגו להוציא ס"ת, עי' שו"ת בית דינו של שלמה (חאו"ח סי' יב ד"ה ומה שהביא. וע"ע בקובץ זכור לאברהם תשס"ה עמ' תרצו). וכ"כ בשו"ת בית יהודה (חאו"ח סי' ס) שנוהגים לקרוא בע"פ. ע"ש. וכן ראיתי עוד בשו"ת מים חיים משאש (חאו"ח סי' קלב אות ט) שכ' שלא נהגו בזה (במרוקו). וכן כתב בכף החיים (אות י) שיש בתי כנסיות שנוהגין כן פה עיה"ק ירושת"ו שקורין מהחומש. ע"ש. ועי' בס' הלכה ברורה (סי' קמד ס"ב) שכ' על מנהג זה, שיותר נכון לקרוא מתוך החומש. ע"ש. ועי' בחזון עובדיה סוכות (עמ' תנז) הנ"ל שביאר מנהג האשכנזים לקרוא בליל שמחת תורה בס"ת עם ברכה, וכ' ע"ז נהרא נהרא ופשטיה. ע"ש. והנה נתברר שמנהג

פסקי הלכות

אימתי קורא החתן

ד. יש נוהגים שקוראים לחתן אחר העולה השלישי לתורה. ויש נוהגים שאחר השלמת קריאת התורה וההפטרה, קורא החתן בספר תורה. ויש עוד חילוקים מנהגים, ונהרא נהרא ופשטיה, והכל לפי ראות עיני רב הקהלה והגבאים⁶³.

זה שמוציאים ס"ת לקריאת פרשת ואברהם זקן יסודתו בדברי הגאונים והראשונים, ואחרונים רבים נהגו בו ולא חששו לברכות לבטלה וכיו"ב, לפיכך נראה שמי שנוהג בזה שפיר רשאי להמשיך במנהגו. וע"ע בשו"ת מוקה המים ח"ה (סי' כג) שכ' שמנהג זה לקרוא פ' ואברהם זקן מס"ת יסודתו בהררי קודש. ע"ש.

ועיין בשו"ת מגיד תשובה ח"ז (האו"ח סי' לו) שכתב שאם איחר החתן לביהכ"נ, זכורני שראיתי בכנה"ג שנראה מדבריו שיכולים להוציא בשבילו או במנחה. וצריך לראות עוד. ועוד כ' במג"ת שם בסו"ד, שאם עברו ז' ימי החופה לא מוציאים עוד. ע"ש. וכ"כ מרן ראש הישיבה שליט"א בדבריו שבס' ויען עמוס (מע' ח אות יב).

מניין הפסוקים

ומניין הפסוקים שקוראים, הנה רבי דוד אבודרהם (הנ"ל) כתב לקרוא עד ולקחת אשה לבני משם. (בראשית כד א' – ז'). ומאידך בערוך ערך חתן נזכר לקרוא ג' פסוקים. ע"ש. והגר"ח פלאג' בספר החיים סי' ז אות יד כ' בשם מהר"א ירושלמי במחזור רומאניא שקוראים עד וישבע לו על הדבר הזה (והיינו ט' פסוקים). וכ' ע"ז מהר"ח פלאג' שבאזמיר נוהגים לקרוא עד ולקחת אשה לבני משם. ע"ש. וכן כיום קוראים ז' פסוקים עד לבני משם (פסוק ז'). וכן נזכר ברבים מהספרים שכתבו בזה. ומרן ראש הישיבה שליט"א באו"ת (תשמ"ח סי' זקן) כ' שמא יש מקום להגיה אף בספר הערוך ז' פסוקים. ע"ש.

ונהגו גם שהחתן מוליך הס"ת, והזכיר זאת הגר"ח פלאג' בספרו ספר החיים, וכ"כ בברי"כ שם, והגר"ש מאזוז בשו"ת כסא שלמה (בליקוטים שבסו"ת אות כח). ובג'רבא השבת שאחר החתונה נקראת שבת ואברהם זקן. כמבואר בתשו' מ"ז בשו"ת ויען משה (האה"ע רס"י ד').

⁶³ הנה לענין אימתי קוראים לחתן, מצינו כמה חילוקים. בדברי ר"ד אבודרהם (הנ"ל) נזכר שאחר סיום קריאת הפרשה לחובת היום. ע"ש. ובכנה"ג (סימן רפב הגה"ט) הנ"ל הביא לשון האבודרהם, והביא בשם מהר"י הלוי (סימן פ"ב) שכתב שפוסקים בתוך קריאת חובת היום קודם שישלימוה, וקורין לחתן פרשת ואברהם זקן. ע"ש. וע"ע בשיירי כנה"ג (סי' קלה הגה"ט ס"ק א' – ד'). וכן מבואר בשו"ת מעשה אברהם אשכנזי (האו"ח סי' לד) שקוראים אחר סיום קריאת פ' השבוע. ע"ש. וע"ע בשו"ת דברי דוד מילדולה (סי' לג) שכ' בזה שהחתן יקרא אחר השלמת פרשת השבוע, ושהמנהג לקרוא לחתן בין חמישי לסמוך בספר שלו, קשה להולמו. ע"ש. וכן בשו"ת ישיביל עבדי ח"ז (בהשמות סי' ו, דף רצא) כ' על מנהג תורכיה שנוהגים שאחר גמר קה"ת של חובת היום ואז עולים החתנים בס"ת שלהם, ואינם קוראים בס"ת של חובת היום כלל, לפיכך אין לחוש משום שאין קורין איש אחד בשני ס"ת. ע"ש. ואם קוראים קודם ההפטרה או אחריה, הגר"ח פלאג' בספר החיים (סי' ז אות טו) כ', לפמ"ש הרב כנה"ג בסי' רפ"ד הגה"ט במנהג תיריאי נראה דאחר

פסקי הלכות

במקום שיש כמה חתנים

ההפטרה קורא החתן, ומנהג קושטא קורא החתן קודם ההפטרה ואז מפטירין הפטרת השבוע והפטרת החתן. והנה מנהג עירנו אזמיר שאין קורין כלל בהפטרת החתן שוש אשיש, אלא מפטירין בהפטרת השבוע לבד. אכן אם לומר ההפטרה אחר שיעלה החתן, יש חילוק מנהגים, דבאיזה בתי כנסיות נוהגים להפטיר קודם שיעלה החתן, ויש בתי כנסיות שנוהגים לעלות המפטיר לקרות בתורה וקודם שיתחיל לברך ברכות ההפטרה קורין לחתן שיקרא בס"ת שלו. ונראה דהעיקר כמנהג שנהגו להפטיר אחר גמר גם קריאת החתן. וכ"נ מאבודרהם. ע"ש. ומר בריה בס' יפה ללב (סי' רפד ס"ק כב בנדמ"ח) כתב שכיון שאין אנו מפטירים אלא בהפטרת השבוע, לא יפסיקו בקריאת החתן בין קריאת הפרשה להפטרה. ע"ש. ועי' בשו"ת ויען אברהם פלאגי' (האו"ח סי' כד) שכ' שבתחלה נהגו לקרוא לחתן אחר ההפטרה, ושינו המנהג לקרוא קודם ההפטרה, ושוב שנית לקרוא אחר ההפטרה. ע"ש מילתא בטעמא. והנה ובתונם נהגו להעלות החתן אחרי ששי. כמבואר בתשובת חכמי תונם הנדפסת בשו"ת דברי דוד (ס"ס לד). וע"ע בתשובה שנדפסה בשו"ת מים רבים (האו"ח ס"ס ז ד"ה מכל) שכתב שקבעו קדמונינו שקורין לחתן בס"ת שלו בין חמישי לשישי. ע"ש. ובג'רבא, כ' בברית כהונה (מע' ח אות א) שנהגו לעלות אחרי שלישי. וע"ע להגר"ש מאזוז בהגהתו בשו"ת זרע דוד (האו"ח סי' ו'). וע"ע בספר יהדות לוב (עמ' שצד). ולמעשה נראה שאין קפידא בדבר, והכל לפי ראות עיניהם. ועי' מ"ש בשדי חמד ח"ז (מע' חתן וכלה סי' יז ד"ה אמור) על מ"ש בשו"ת בית יהודה (האו"ח סי' ס ד"ה זאת).

ועיין בספר לדוד אמת (סי' ח אות לא) כתב, שבת ור"ח וחנוכה בקהל שאין רק ג' ספרים, ויש חתן שנותנים לו ס"ת לקרות פ' ואברהם זקן, יתנו לחתן ספר ג', ובהגיע תור קריאת ספר ג' יקראו לחתן קריאת חנוכה, וביני ביני יגללו ספר א' לפרשת ואברהם סיב. ע"כ. ועי' בס' יפה ללב (סי' קמד סק"ז בנד"מ, ומעיקרא נדפס בסו"ס פדה את אברהם סק"א) שהקשה ע"ז, כי מאחר עלות החתן לקרות בספר ג' קריאת חנוכה, איך בא לקרות אחרי זה בספר אחד בפרשת ואברהם זקן שהוא קריאת החתן עצמו, אם אין קורין לאדם אחד בב' ס"ת אפי' בב' ענינים. דאיכא פגם לספר ג' של קריאת חנוכה שקרא בו החתן כבר, ואם משום דאם יגלוהו לספר ג' של חנוכה לקרות בו פ' ואברהם זקן איכא טורח צבור, כגון דא יכולים הצבור למחול לכבוד החתן שדומה למלך. ע"ש.

ובס' יפה ללב (סי' קמד סק"ה בנד"מ) כתב, נהגו עכשיו שהחתן שבא לביהכ"נ ביום ב' או יום ה' ועולה שלישי, ואחר שקורא בסדר היום גוללין הס"ת וקורין בפרשת ואברהם זקן. והעיר ע"ז דצריכה רבה, שאין גוללין ס"ת בצבור מפני כבוד הצבור (כמ"ש לעיל ס"ג) כל דאיכא ספר אחר. ועוד משום מ"ש לעיל (ס"א) אין מודלגין בתורה מפרשה זו לפרשה אחרת וה"מ בב' ענינים וכו'. והכא בב' ענינים הוא. ועל כן נ"ל שיוציאו ספר שני לחתן ויעלה החתן רביעי ויקרא בס"ת שהוציאו בשבילו. וכ"כ עוד בסו"ס פדה את אברהם (סק"ב, ונדפס ביפה ללב הנד"מ סק"ו). וצוין שם למ"ש בשו"ת ירך יעקב האו"ח סי' מג דף קט ע"א).

פסקי הלכות

ה. במקום שיש כמה חתנים, מוציאים ס"ת נוסף לכל חתן. אולם אם יש מירחה בהוצאת כמה ספרי תורה, והחתנים לא מקפידים ולא יגיעו למחלוקת, אין שום חשש בהוצאת ספר תורה אחד ויקראו בו כל החתנים⁶⁴.

בשבת שמוציאים שני ספרי תורה

ו. יש אומרים שבשבת שמוציאים שני ספרי תורה, אין צורך להוציא ספר תורה נוסף לחתן. ויש אומרים שאין חילוק, ובכל אופן מוציאים. ושכן נהגו⁶⁵.

⁶⁴ כן כתב בכנסת הגדולה (סי' רפב הגה"ט), כמנין חתנים שבבית הכנסת כך מנין חס"ת שמוציאין לחתנים, וקורין כל אחד בספר תורה שלו פרשת ואברהם זקן, זה אחר זה, וקורא החתן פסוק אחד והמפטירים מתרגמין אותו, וכן שני וכן שלישי על זה הדרך. ע"ש. וע"ע בשיירי כנה"ג (סי' קמא הגהב"י סק"ה). וכ"כ בס' שלחן להם הפנים (סי' רפב ס"ד, בסוף דבריו). וכן מבואר בשו"ת דברי דוד מילדולה (סי' לב). וכן ראיתי בשו"ת ישכיל עבדי ח"ו (בהשמועות סי' ו, דף רצא) שכתב שהתורכים נוהגים שאם יש ב' חתנים נוהגים להוציא לכל חתן ס"ת בנפרד. ע"ש. וראיתי בשו"ת זרע דוד (האו"ח סי' ו') שהביא דברי הכנה"ג, וכתב ע"ז, אכן בעירנו נוהגים שמעלים ס"ת אחד דוקא לשניהם או לשלשתם. ע"ש. אך הגר"ש מאזוז בהגהתו שם כתב ע"ז, כפי מה שחקרתי ושאלתי מב' וג' אנשים, וכפי שזכרני ממה שראיתי שאינו כן, אלא כל חתן מוציא ס"ת לעצמו. ואולי לפי שהוא מילתא דלא שכיחא כ"כ, נשתנה המנהג מחסרון ידיעה, או דמנהג בתי כנסת חלוקים. ואעיקרא אפשר דלא שייך בזה מנהג, כיון דמילתא דלא שכיח שיוזמנו שני חתנים בביהכ"נ אחת. ע"ש. וכן ראיתי בס' ברית כהונה האו"ח (מע' ה אות א) שכתב שהנכון הוא שכאשר יש כמה חתנים להוציא לכל חתן ספר תורה לבדו, דגדול השלום דלא לייתו לאנצויי החתנים, מי מוליך ס"ת הנוסף להיכל (כי נהגו שהחתן מוליכו להיכל). ע"ש. וע"ע בס' קול אברך (ח"א סי' ז').

והנה למעשה נראה שאם הוצאת כמה ס"ת כרוכה במירחה וכיו"ב והחתנים לא מקפידים ולא יגיעו למחלוקת, שפיר דמי להוציא רק ס"ת אחד לכולם. דהא טעם המנהג להוציא ס"ת לכל חתן, הוא כדי שכל חתן יזכה להוליך חס"ת לתיבה, שכך היה המנהג כשמוציאים ס"ת לחתן (וכמ"ש ג"כ הגר"ח פלאנץ בספר החיים (סי' ז אות ד) שנוהגים שהחתן מוליך חס"ת לתיבה ואף מחזירו להיכל אחר הקריאה. ע"ש). ולפ"ז כאשר יש כמה חתנים עלולים לבוא לידי מחלוקת, ומש"ה נהגו להוציא ס"ת לכל חתן. וכן מבואר בברית כהונה הנ"ל. ע"ש. ונראה ברור שאם החתנים לא מקפידים והדבר גורם למורה וכיו"ב או במקום שאין ס"ת נוספים, יוציאו רק ס"ת אחד לכל החתנים ויחלקו המצוות ביניהם.

⁶⁵ הנה רבי דוד אבודרהם (סוף ברכות נישואין עמוד שסה) כתב, אם אירע זה בענין שבת שמוציאין ב' ס"ת או ג', צריך לקרוא תחלה הפרשיות המוטלות על הצבור, ואח"כ יקרא פרשת החתן. כי הראשונות הם חובה, וזאת רשות. ע"כ. ולא פירש שבשבת כזאת יש חילוק שאין מוציאין ס"ת נוסף לחתן. (ואע"פ שנתבאר לעיל בהערה שלדעת כמה אחרונים ס"ל לאבודרהם שמוציאים ס"ת נוסף לחתן). ועיין במגן אברהם (סימן קמד סק"ה) שהביא דברי הכנה"ג (סי' רפב הגה"ט) הנ"ל

פסקי הלכות

בשבת פרשת חיי שרה

ז. יש אומרים שבשבת שקוראים בתורה פרשת חיי שרה, אין צריך להוציא ספר תורה נוסף לחתן, ויקרא בספר תורה של פרשת השבוע. ויש חולקים, ושכן נהגו⁶⁶.

שמוציאים ס"ת לכבוד החתן, וסיים מיהו אם הוא יום שבלא"ה מוציאים ב' ספרים, קורא אותה בס"ת השני, ואין מוציאים ס"ת שלישית. ע"כ. אך לא מצאתי בכנה"ג שכתב ד"ו, ואדרבה מדכתב הכנה"ג שמוציאים ס"ת לכל חתן, אע"פ שכעת יהיו על התיבה שלשה וארבעה ס"ת, ק"ו שכאשר מוציאים שני ס"ת לחובת היום נוציא ס"ת לכבוד החתן, ולא נגלול הס"ת. ועי' להגאון רבי שלמה מאוזו בהגהתו בשו"ת זרע דוד (האו"ח סי' ו') שכתב להשיג על המג"א (סי' קמ"ד סק"ה) הנ"ל בזה, דהא ספר שני צריך לקריאת מפטיר ואין גוללין ס"ת בציבור, ואם באנו לגלול א"כ גם בליכא אלא ספר אחד נמי גוללין. ובשלמה למנהג שעולה החתן קודם סמוך ומשלים, והזכירו הרב פרח מטה אהרן (ד"ב סי' ל"ו), יתכן שגוללים אותו בעוד שקורין בראשון וליכא טורח ציבור, אבל למנהג שאר מקומות שעולה קודם מפטיר או אחר מפטיר הרי לא יבצר מטורח ציבור. ועוד דהא ההמ"ח זצ"ל כתב בשם הכנה"ג דכל חתן מעלה ס"ת לעצמו, ומכ"ש דלא סגי בספר שני. ועיינתי בכנה"ג ולא מצאתי בו ד"ז אלא בבחור שנשא אלמנה, שכתב שהורה שיקח החתן ספר שני שהוא חובת היום, ולשמחת החתן צייתי שיקראו פ' ואברהם זקן בחומש וינגנו אותה. הרי שלא כתב שיקראו אותה בספר שני אלא שיקהו אצלו כמנהג ההתנים שלוקחים ס"ת שלהם בידם. ולומר שזה שכתב המג"א לאו מהכנה"ג, אלא דעת עצמו, הוא רחוק מאד. ובפרט דמהכנה"ג מבואר נגד זה. ועוד דאחר זה הביא עוד מנהג התרגום מהכנה"ג. ותמיהני שלא העירו בזה האחרונים. וצ"ע. עכ"ד. וכעת מצאתי שכבר העיר בזה הגאון רבי יעקב רקח בספרו שלחן לחם הפנים (סי' רפב ס"ד, עמ' נה) ע"ד המג"א, וכתב שלפמ"ש הכנה"ג שמוציאים ס"ת נוסף לכל חתן, כ"ש שאינו קורא בספר שני של חופת היום, ועוד שיצטרך לגלול אותו ואין גוללין ס"ת בצבור. ואם כוונת המג"א שבעוד שקורין ספר שני יגללו ספר ראשון לחתן, ניחא קצת. ע"ש. ועי' להרה"ג ר' אלטר סעודן בשו"ת והגדת לבנד (סי' י') שצייד ג"כ דד' המג"א הם דברי עצמו ולא מהכנה"ג, ושוב הביא סיום ד' הגר"ש מאוזו הנ"ל שלמנהג המקומות שעולה החתן קודם מפטיר או אחר המפטיר, היאך יגללו את הס"ת הרי לא יבצר מטורח צבור. וכתב ע"ז, שאם עולה קודם מפטיר אפשר דספר שני מעלין אותו בפרשת ואברהם זקן וכזמן שקורא החתן בספר שני גוללין ספר ראשון במפטיר של חובת היום, ואם עולה אחר מפטיר, אפשר שכשקורין מפטיר בספר ואומרים קדיש על ספר ראשון גוללין ספר ראשון בפ' ואברהם זקן. ומ"ש המג"א שקורא בספר שני לאו דוקא, וקאי למקומות שא"א לקרות אלא בספר שני. ע"ש.

⁶⁶ הנה הגר"ה פלאג'י בספר חיים (סי' לו אות כב) כתב שאף בפרשת חיי שרה, יביאו עוד ס"ת נוסף לחתן. ע"ש. (וע"ע שם בסימן ז סט"ו וס"ח). וראיתי לראב"ד גר"בא הגאון רבי סאסי הכהן בשו"ת זרע דוד (האו"ח סי' ו') שדן בנ"ד, וכתב בשם הכנה"ג (או"ח סי' רפב) שכתב שנהגו שכשיש שנים שלשה חתנים מעלים כל אחד לס"ת אחר. וכתב ע"ז, אכן בעירנו נוהגים שמעלים ס"ת אחד דוקא לשניהם או לשלשתם, וכפי זה נראה דה"ה כשחל שבת חתונה בפ' חיי שרה, דא"צ להעלות ס"ת אחר כלל ונקורא ואברהם זקן בשל השבוע. מה גם כפי מ"ש בספר השומר אמת (סי' ח"י אות ג') דיותר טוב שלא יעלה החתן כלל אלא בפרשת השבוע, וקורא פרשת ואברהם זקן בחומש.

פסקי הלכות

אם קריאת ההתן עולה למנין שבעה

ח. אף על פי שההתן קורא בספר תורה בברכות תחלה וסוף, מכל מקום אינו מצטרף למנים שבעה עולים לתורה⁶⁷.

קריאה בספר תורה ביחיד

ט. מי שעקב סיבה רפואית אינו יוצא מביתו לתפלות וקריאת התורה, ויש לו ספר תורה בביתו, מותר לקרוא בו בימי שני וחמישי ושבתות, ללא ברכה⁶⁸.

ע"כ. וכתב ע"ז הגר"ש מאזוז בהגהתו בס' זרע דוד שם, דר"ל דכיון שבג'רבא לא קפדי אס"ת לכל התן, א"כ מוכח דעיקר הטעם שנהגו להוציא ס"ת אחר להתן הוא משום כבוד ציבור דאין גוללין ס"ת בציבור. ולכך סגי בחד לכולהו, וא"כ מינה נמי כשהל בפ' חיי שרה דליכא טורח ציבור בגלילה. ובעיקר דברי ההמ"ח שכתב שבעירנו נוהגים דמוציאים רק ס"ת אחד לכל החתנים, הנה כפי מה שהקריתי ושאלתי מב' וג' אנשים, וכפי שזכורני ממה שראיתי כשהל התן בפרשת חיי שרה שמוציא ג"כ ס"ת אחר. ואולי לפי שהוא מילתא דלא שכיחא כ"כ, נשתנה המנהג מחסרון ידיעה, או דמנהג בתי כנסת חלוקים. ואעיקרא אפשר דלא שייך בזה מנהג, כיון דמילתא דלא שכיח שיודמנו שני חתנים בביהכ"נ אחת, או שיודמן התן בפרשת חיי שרה. ע"ש. וכ"כ בס' ברית כהונה האו"ח (מע' ח אות א) ובס' ויען עמוס (מע' ח אות יא) שמוציאים ס"ת נוסף. וע"ע להרה"ג ר' אלטר סעדון בשו"ת והגדת לבנגד (האו"ח סי' י).

⁶⁷ עיין בתשובה שנדפסה בשו"ת מים רבים מילדולה (סי' ו) שכ' חכם אחד להקל בזה שקריאת ההתן ס"ת שלו עולה למנין שבעה. וכתב בסו"ד שאפילו ששה חתנים ואחד קרא כל פרשת השבוע מהנה, שכיון שקראו ז' קריאות אין לחוש. ע"ש. אולם חלקו עליו בתשובות שנדפסו בסימנים שאח"ז (סי' ז והלאה). וכ"פ כמה חכמים בתשובות שנדפסו בשו"ת דברי דוד (סי' לא והלאה) שההתן אינו עולה למנין שבעה. וכ"כ מהר"י אלגזי בס' אמת ליעקב (תורת העולים לקס"ת סעיף נא, עמ' סז בנדמ"ח). וכ"כ בס' השומר אמת (סי' יח אות ה). וכ"כ בשו"ת בית יהודה עייאש (האו"ח סי' ס). וכ"כ החיד"א בס' לדוד אמת (סי' ה אות נא). וכ"כ בשו"ת בית דינו של שלמה (סי' יב). וכ"כ בס' שלחן לחם הפנים (סי' רפב ס"ד). וכ"כ בס' משחא דרבנותא (סי' רפב). ועוד.

⁶⁸ הנה נשאלתי אודות יהודי מבוגר אשר עקב מנפת הקורונה אינו יוצא מביתו אף לתפלות וקריאת התורה, ויש לו ספר תורה בביתו וקורא בו בימי שני וחמישי ושבתות. וחכם אחד הורה לו שיש להחמיר ולא לקרוא בס"ת מאחר ויש בדבר זלזול שקורא בס"ת ביחידות.

אולם באמת הדבר ברור להקל בקריאת שנים מקרא ואחד תרגום מתוך ספר תורה, אע"פ שקורא ביחיד. ומצוה נמי איכא. (כמבואר לעיל). ואכן ראיתי בשו"ת מי יהודה (האו"ח ס"ס מ) שדן אם מותר להוציא ס"ת לקרוא בו ביחיד בלא ברכה, והזכיר שיש הוכחה להקל מדברי המג"א (בסימן רפה) שהתיר לקרוא שמו"ת מס"ת. וכתב, שמאחר והש"ך יו"ד (סי' ער סק"ה) כתב דאף דס"ת הוא להתלמד ובדורות הראשונים היו מוכרחים לכך ללמוד מס"ת שהיה אסור להם לכתוב דפין דפין וכו', וגם היו דורשים קוצי האותיות בס"ת, מ"מ עכשיו אין לנו לזלזל בכבודו וללמוד מס"ת. וא"כ

פסקי הלכות

למה לנו להתיר סתם לכל יחיד לקרות בס"ת. ובקל יבוא עי"כ להקל בכבוד ס"ת. ובדואי דמהתורה אין כאן שום איסור ואף לא מדרבנן, אבל כיון שאפשר לו לקרות בלא ברכה בחומש למה נזלול במלטול ס"ת, ומהאר"י הקדוש אין ראייה להתיר לסתם בני אדם. ע"ש. אך מ"ש שאין ללמוד מהאר"י להתיר לשאר בני אדם שיקראו שמו"ת מספר תורה, הנה מדברי הט"ז הנ"ל מכואר בהדיא שיש מצוה לכל ירא שמים לקרוא שמו"ת בס"ת. וכן מתשובת הרה"צ הנ"ל משמע שלכל אדם יש מצוה לקרוא בס"ת. וע"ע בשל"ה (ח"ב מסכת שבת אות יח. עמ' עז בנדמ"ח) ולמח"ס החיד"א בספרו לדוד אמת (סי' ה' אות נג) שיש מצוה לקרות הפרשה בע"ש בס"ת שעתידים לקרוא בו הפרשה בשבת, ולהגיה הס"ת מפירוד ודיכוכ וטעות. ע"ש. וכן ראיתי בשו"ת פרי השדה ח"א (סי' ו') שכתב להביא ראייה שמוותר ליחיד לקרות בס"ת, מדברי המג"א (רס"י רפה) הנ"ל שאם הוא רגיל בטעמים יקרא בס"ת, ומיירי ביחיד שקורא שמו"ת. ועוד הרי מקרא מפורש יוצא במלך, שאמרה התורה שהס"ת יהיה תמיד בחיקו וקרא בו כל ימי חייו. ואין חילוק בין מלך לכל אדם. וזה ברור בלי פקפוק. דכל מי שיודע לקרות בס"ת ורוצה לקרות בו מותר להוציא ס"ת ולקרות בלא ברכה. ע"ש.

קריאת פרשת הנשיאים בספר תורה

ועוד יש לציין מנהג החסידים לקרוא פ' הנשיאים בחודש ניסן מס"ת. וכן ראיתי עוד בשו"ת תורת יקותיאל (מהדו"ק האו"ח סי' מז) שכתב שיש להקל לקרוא פ' הנשיאים בס"ת, וכתב והלא ע"פ האר"י קוראים שמו"ת בס"ת כשר. וכן ראיתי נוהג אדמו"ר מרן הגה"ק הערוגת הבשם זי"ע בכל עש"ק. וא"כ מאי חסרון בהוצאת ס"ת עבור זה, הלא עיקר מצות כתיבת ס"ת כדי ללמוד בו, כמ"ש הרא"ש דמה"ש האידנא איכא מ"ע בקניית ש"ס ופוסקים. ויש יסוד גמור לקרות הנשיא בס"ת, ק"ו מימי חנוכה דמה"ש נשלם קרבנות הנשיאים בימים הללו. ע"ש.

ואמנם כשקוראים פרשת הנשיאים בצבור ללא ברכה על קריאת התורה, כתבו כמה אחרונים להחמיר בזה. וכמו שמצינו להגאון הנצי"ב בשו"ת משיב דבר ח"א (סי' מז) שכ' בענין קהלה שזכו להנחך ארון הקודש, ובשמחת לבבם רצה אחד שיקרא בתורה בצבור ביום א'. וכתב דפשיטא דלקרוא בברכה ביום שלא תקנו חז"ל הוא ברכה לבטלה, אך בלא ברכה לכאורה אין בזה איסור, והוי כקורא בתורה. ומ"מ יש איסורא בדבר כדמוכח ממ"ש המג"א (סימן קמד) שנהגו להוציא לחתן ס"ת, וזה לא נהגו אלא ביום קה"ת, ש"מ דיש איזה איסור בדבר להוציא ס"ת ביום שאין בו קה"ת. והטעם לזה משום דשיטת הירושלמי (ברכות פ' שלשה שאכלו) דהא דברה"ת מה"ת היינו בעת שקוראין בתורה ברכים. וכ"ז אינו כתלמודן דעיקר בה"ת מה"ת היינו בינו לבין עצמו בשעה שעומד ושונה בכל יום, אבל קרה"ת ברכים הא שמברכין אינו אלא תק"ח משום כבוד התורה. וכבר ביארנו זה בבאורנו בהרחב דבר (פ' משפטים, כד יב). א"כ נהי דקיי"ל כתלמודן, מ"מ יש לחוש לדעת הירושלמי שלא לקרות בתורה בציבור בלא ברכה. ולפי' נוכל לומר דזהו הנ"מ, דביום קרה"ת שמברכין בס"ת ראשונה על פי דין ויוצאין בברכה זו אף על הס"ת השני, ומשו"ה מותר להוציא ולקרות בס"ת לקראת חתן לפי המנהג המובא במג"א, אבל להוציא ולקרות בס"ת ביום שאין בו קרה"ת ודאי אסור. עכ"ת. ועוד ראיתי בשו"ת רשב"ן (האו"ח סי' צמ) שנשאל על מנהג שהנהיג אחד ממדינות פולין להוציא ס"ת לפרשת הנשיאים, והשואל חשש למה שאמרו חז"ל שאסור לצאת מבית הכנסת כל זמן שהס"ת מונח על השלחן, והעם יוצאים מבית הכנסת והוא בזיון לס"ת. וכתב הנה בדורות הראשונים היה מנהג בכמה מקומות שמוציאים ס"ת וקוראים לפני החתן הפרשה ואברהם זקן, ובס' פחד יצחק ראיתי שהיו מקומות שהוציאו לכל חתן וחתן ס"ת לעצמו, ולא חששו למירחא דציבורא. אך במדינתנו לא ראינו ולא שמענו כאלה, ובלתי ספק מפני שחששו למירחא

פסקי הלכות

בצבורא. וכו'. לזאת דעתי ששנה הזאת שכבר התחילו יאמרו כל הימים מהם"ת, אך לשנה הבאה לא יעשו כזאת לקרוא פרשת הנשיאים מס"ת. ע"ש. (ובעיקר ענין שו"ת רשב"ן, עי' בס' התשבי הנדמ"ח עמ' שח). וראיתי עוד בשו"ת משנה הלכות ח"ד (סי' יד) שכתב ג"כ לאסור. ע"ש. וחזק דבריו בחלק ה' (סי' לג) שאסור לקרוא בס"ת בצבור בימים שלא תקנו חז"ל, וביחיד מותר לקרוא שמו"ת מס"ת, ולא דמי לקריה"ת בצבור. ומ"מ גם בזה לא נהגו אלא גדולי הדור, ולא בכל אדם דברו. ואמנם יש קוראים פרשת הנשיאים מס"ת, אך אין זה כסדר קריה"ת אלא אחד מוציא ס"ת וקורא והצבור שומעים. ומה שיש לעיין הוא מדקוראים בליל שמחת תורה בס"ת בצבור ובברכה. אבל י"ל שבשמחת תורה היקלו בכמה דברים. ובאמת כמעט בכל מקומות אשכנז לא נהגו בקריאה זו וכו'. ע"ש. וי"ל ע"ד במחכ"ת.

אולם בשו"ת מהרי"ץ דושינסקי (סי' לב) כתב בפשיטות להקל בקריאת פרשת הנשיאים מס"ת, וכ' שיש נוהגים לקרות פ' הנשיאים מס"ת גם בשבת ושואלים אם יש לקרות קודם מוסף בעוד שהס"ת בחוץ, או לאחר מוסף ויצטרכו עוד פעם להוציא ס"ת. ונראה שטוב יותר לקרות אחר מוסף. ע"ש. וכ"כ בס' ליקוטי מהרי"ח ח"ג (סוף הנהגת חודש ניסן) שאף שיש מפקקים שלא לקרות פ' הנשיאים בס"ת, משום שמשמע בירושלמי שאין לקרות בס"ת בצבור בלי ברכה, אך ראיתי שני גדולי הדור שנהגו כן. ע"ש. וכן ראיתי עוד בשו"ת הר צבי (חאו"ח סי' סט) שכ' בענין הנוהגים לקרות הנשיא בס"ת, וביום קריאת התורה אינם מחזירים את הס"ת למקומו עד שקוראים בס"ת גם הפרשה של הנשיא השיך לאותו היום, וכן נוהגים רוב החסידים שבירושלים. והנה, זה כשנתים באו אנשים אחרים, ודורשים לנהוג כמנהג חז"ל, שאחרי קריאת התורה מחובת היום יחזירו את הס"ת למקומו, ויגמרו התפלה, ואחרי גמר התפלה יחזרו ויוציאו את הס"ת מחדש לקרוא את פרשת הנשיא, מפני שכן היה מנהגם בחז"ל. והדין פשוט שאין לשנות מנהגם מאז ועד היום. עכת"ד. וע"ע בשו"ת צמח צדק ליובאוויטש (חאו"ח סי' לה). ודנו בזה האחרונים, וכמה מהפוסקים הנ"ל הובאו בתשובות הנדפסות בשו"ת איש מצליח ח"ג (חאו"ח סי' ט י), ושם ג"כ ס"ל להקל. ודן בזה ג"כ מרן הגר"ע יוסף בחזון עובדיה פסח (עמ' ג) והשיב ע"ד הנצי"ב הנ"ל שאין דבריו מוכרחים כלל, דהואיל ואנו תופסים לעיקר כתלמודין שאין ברכוה"ת על הס"ת בצבור אלא משום כבוד התורה, ממילא אין להחמיר ולהמנע מלקרות בספר תורה אפילו בצבור בלא ברכה. ואצ"ל שאם אין עשרה הוה ליה כיחידים, וקוראים לכתחלה בספר תורה בלי ברכה. והשיב גם ע"ד רשב"ן הנ"ל, דלפמ"ש הרמ"א והמגן אברהם (סימן קמט) שאין לחוש אם יוצאים יחידים ונשארים רוב צבור עם הספר תורה, יש לקיים המנהג בזה. ומכ"ש ש"ל דשאני התם שהוציאו הספר תורה כיום קריאת התורה, שהייבים היו לשמוע קריאת ספר תורה, מה שאין כן כשהוציאוהו דרך רשות לית לן בה. ע"ש. וע"ע בענין יציאה מביהכ"נ בשעה שקוראים שמו"ת או פ' הנשיאים, בשו"ת משנת יוסף ליברמן ח"י (סי' נד אות ב) שכתב להקל שמי שאינו נוהג לשמוע קריאת הנשיא מס"ת רשאי לצאת אם הולך לדבר מצוה. ועוד נראה שאם א"צ מנין לקריאה זו, כמו מי שמוציא ס"ת וקורא לעצמו שמו"ת, אז ודאי הנמצא או בביהכ"נ רשאי לצאת, דההוא קורא לעצמו. אבל המוציאין ס"ת רק למנין, אז ה"ז מעין קריאה בצבור. ע"ש. וכ"פ להקל בנ"ד בחזו"ע שבת (ח"א עמ' שג), אך מ"ש שם להוכיח היפך ד' הנצי"ב מד' הרדב"ז והאר"י הנ"ל, י"ל דהנצי"ב ג"כ יודה להקל בנ"ד שקורא בס"ת ביחיד ואל החמיר אלא בקורא בס"ת בצבור דהתם יש מקום ליומר שאסור לקרוא בס"ת בלא ברכות. וכ"כ מרן הגר"ע יוסף גופיה בחזו"ע פסח (עמ' ד) שמהרדב"ז והאר"י אין להוכיח היפך ד' הנצי"ב, דהתם ביחיד מיירי, והתם בודאי שקורא בו בלי ברכה. והנצי"ב שפקק בזה בצבור מיירי וכו'. ולפ"ז אין

פסקי הלכות

הכרח מוד' האר"י והרדב"ז, די"ל דהם מדברים ביחיד, ובזה גם הנצי"ב יודה להקל, והנצי"ב החמיר רק בציבור. ע"ש. וצ"ע.

קריאה בספר תורה בליל שמחת תורה ובליל הושענא רבה

ועוד מצינו להרמ"א (ס"ס תרסט) שכתב, בליל שמחת תורה קוראים בספר תורה הנדרים שבתורה, וכל מקום לפי מנהגו. וכתב המוש"ב (ס"ק טו), הם הפרשיות שרגילים למכרם בכל השנה בפני עצמן ונודרים עליהם, כגון פ' ויתן לך, פ' המלאך, פ' ויכולו, פ' יברכך, פ' מה טובו, שאלו נקראו נדרים. ובימינו המנהג לקרוא ג' גברי בפ' וזאת הברכה. ע"ש. וראיתי בשם ס' מעשה רב (אות רל) שכן נהג הגר"א ועלה לס"ת ובירך על הקריאה תחלה וסוף. ווע"ע בחיי אדם כלל קנ"ג ס"ז. וכן ראיתי עוד בס' נימוקי אורח חיים (ס' תרסט סק"ב) שכתב, עד היום נוהגים כן בבית הכנסת הישנה ובבית הכנסת הרמ"א בקראקא לקרוא בס"ת בברכות בליל שמחת תורה בהרבה עולים, וכן המנהג בבית הכנסת הגדולה דקהלת בריסק דליטא. וכן נוהגים בכל מדינות פולין גם בבתי הכנסיות האשכנזים הישנים, ויש קורים בפרשת ברכה ד' או ה' גברי בליל שמחת תורה. אך במדינות אשכנז כפי הנשמע לא יקראו כלל בס"ת בליל שמחת תורה. והנה בבית המדרש הגר"א בוילנא ג"כ נהגו לקרות בס"ת בליל שמחת תורה, והגר"א עצמו עלה לתורה. וראיתי כבר ת"ח אחד מחמיר היה לעצמו שלא לעלות בברכה, גם במקום שקורין (שהוא רוב העולם שנהגו כן מימות עולם). אמנם הוא חומרא של שמות, וכי יוצא לעז ח"ו על רבינו הרמ"א אשר מפיו אנו חיים, ובני ישראל יוצאים ביד רמ"א כל תפוצות אשכנז ופולין, ואנחנו מכני בניהם הנגדרים אחריהם בכל דבר חומר איסור והיתר, ואיך לא נסמוך על מה שכתב הרמ"א בזה המנהג לקרות בליל שמחת תורה. וכן נוהגים אחריו בעירו קראקא ובבית הכנסת שלו, וכן בכל ערים ובתי הכנסיות הישנים של פולין. ואיך יהרהרו ח"ו על רבותינו הפוסקים הקדמונים. ושמעתי מאחד שרצה לומר שכונת הרמ"א שקורין בלא ברכה, וזה הבל לומר כן, וגם הרי המנהג עד היום שם בבית הכנסת שלו לקרות בברכה. וכ"כ באשל אברהם (בוטשאטש) דכיון שנהגו לקרות בליל שמחת תורה בצבור אין חשש על הברכה ויכולים לברך לכתחלה. וכן ראיתי לעורר על מה שפקפק אחד על מנהג רבותינו אובותינו הקדושים לקרות הנשיא בס"ת ב"ב ימי ניסן, וכן משנה תורה בליל הושענא רבה, וכן הקרבנות די"ג מידות בצבור, ומוכן ממילא בלא ברכות העולים כלל. ורצו לפקפק כי אסר לקרות בס"ת בצבור בלא ברכה. וזה אינו, והיכן כתוב זה כלל, ואם אחד רוצה ללמוד ברבים מס"ת (כמו שאומרים על הגר"א) וכי צריך לברך עליה, ופשיטא שיוצא בברכת התורה שחרית, רק בימים שתקנו קריאת ס"ת בצבור תיקנו העולים בברכה. ע"ש. ווע"ע בס' שלמי תודה סוכות (עמ' תתקפ). ווע"ע בס' תשובות והנהגות (ח"ב סימן שכ) שכתב שהקריאה בליל שמחת תורה בס"ת לא נזכר בתלמוד ולא בגאונים, ובתקופה מאוחרת נהגו לקרוא, ובבכורי יעקב (ס' תרס"ט ס"ק י"ג) שאפילו קורין לא יברכו תחלה וסוף, רק פלא הדבר שבס' מעשה רב מביא שהגר"א היה עולה לתורה, ותמוה שבירך אע"פ שדעתו לא לברך על מנהגו. וכו'. ומיהו עיקר דברי הגר"א וצ"ל בזה א"ש לנוהג כמוותו, אבל עדיין לא יצאנו לפוסקים דס"ל שאין מברכין על מנהג קריאה בעלמא, ובפרט שלא נתפשט בכל מקום, לכן אין לנו בזה הכרעה ברורה, ואף שיש יסוד למנהג לקרוא בברכה, הנמנע ולא מברך ולא עולה יש לו גם כן על מה לסמוך. עכת"ד. ובחזו"ע סוכות (עמ' תנז) הביא כמה אחרונים שכתבו שאפשר לברך על הקריאה בליל שמחת תורה, והביא סיוע לזה ממ"ש המאירי (ברכות יא: עמ' כו) וז"ל: ובכל קריאה בס"ת צריך לברך עליה בכל זמן שבא לקרות, ואפי' היא ביתר מכדי תקנת עזרא, שהרי היא כקריאה ראשונה וקובעת ברכה

פסקי הלכות

סימן ו'

הלכות קריאת שנים מקרא ואחד תרגום

חייב הקריאה

א. אף על פי שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בציבור, חייב לקרות לעצמו בכל שבוע פרשת אותו השבוע שנים מקרא ואחד תרגום. ומצוה זו אינה רשות, אלא חייב⁶⁹.

לעצמה, כדין תפלין שכל זמן שמניחן מברך עליהן. ע"כ. ומכאן סיוע ג"כ למ"ש בשו"ת גנת ורדים (כלל א סי' מט) שבכל עת וזמן שיסכימו עשרה מישראל לקרות בס"ת בברכותיה, יכולים ורשאים לעשות כן, ואין בזה חשש ברכה לבטלה. והביא ראיה לזה מס' תיקון יששכר בשם מרן מהר"י קארן. וסיים, ומ"מ אנו אין מנהגנו לקרות בלילה בס"ת. ונהרא נהרא ופשטיה. ע"ש. וע"ע בהליכו"ע ח"א (עמ' רלב) מ"ש להקל בקריה"ת בברכותיה לערים המסופקות וועי' בד"ז בחזו"ע פורים עמ' קיד. וע"ע בחזו"ע פורים (עמ' י) שכתב שמותר להוציא ס"ת מיוחד לנשים (אחר התפלה) לקרוא להן פרשת זכור בלי ברכה. ויש מי שכתב לפקפק בזה על שמוציאים ס"ת בשביל נשים, ואין דבריו מוכרחים, והרי רבים מוציאים ס"ת לפרשת הנשיאים, ולית דחש למ"ש הגאון הנצי"ב להחמיר. ע"ש. וע"ע בחזו"ע ד' תעניות (עמ' פ והלאה) שבתעניות מותר להוציא ס"ת ולקרו' בברכה, אע"פ שאין עשרה שמתענים. ע"ש. וע"ע למרן הגר"ע יוסף בתשובה שנדפסה בראש ספר תורת המועדים (הל' ד' תעניות, עמ' יז) שכתב לסייע דברי הרב גנת ורדים, ושיש חולקים. ע"ש. וכן ראיתי עוד למרן ראש הישיבה בס' ה' נסי ח"ב (פ"א ס"ד) שכ' שיש נוהגים לקרוא פ' הנשיאים מס"ת, אבל מנהגנו לקרותם מהחומש. ובהערה הביא שיש מקילים בקס"ת בברכה, ועכ"פ להוציא ס"ת ולקרו' בו בלי ברכה, נראה דלכו"ע אין חשש. ועי' בשלחן המהור מקומרנא (סי' קלה) ובזר זהב (שם סק"ב) שכתב שהקוראים בס"ת בצבור בליל הושענא רבה ייחלקו לשלשה קוראים ויברכו, ויסמכו על הרב גנת ורדים. אבל בנשיאים כיון שאין בו כדי שלשה קוראים לא יברך. ע"ש. ויש חסידים נוהגים לקרוא בשבת פ' הנשיאים מס"ת בלי ברכה קודם מוסף, ונראה שאין בזה חשש אלא משום מירחא דצבורא, ואם הצבור מסכימים אין בכך כלום. ע"כ. וע"ע בהגהתו בשו"ת איש מצליח ח"ג (חאו"ח ס"ס י). ועל ד' הגנת ורדים, עי' בשו"ת משנה הלכות ח"ד (סי' יד) מ"ש לסתור דבריו. וי"ל בזה ואכמ"ל. ועכ"פ מדברי הפוסקים שכתבו שקוראים ללא ברכה, מבואר דלא נקמין כהנצי"ב ודעימיה הנ"ל.

⁶⁹ מקור הדין בגמרא מסכת ברכות (ד' סע"א), וכן כתבו הטור ושלחן ערוך (סי' רפה ס"א). והנה ראיתי רבים המזלזלים בקריאת שמו"ת, מהם בעלי בתים מהם בני תורה. ויש להעיר על מה שמכו, ואם יש חיוב מעיקר הדין לקרוא שמו"ת. דהנה בגמרא אמרו "לעולם" יקרא שמו"ת, אולם מצינו כמה מקומות שנקטו בתלמוד בלשון "לעולם" ואין בזה חיוב רק נכון וראוי. כגון בברכות (מז:): לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים, שאפי' מאה באים אחריו

פסקי הלכות

קבל עליו שכר כנגד כולם. וכן מצינו בעוד מקומות רבים שנקטו בלשון "לעולם" בדבר שאינו חיוב מעיקר הדין. (עי' בס' מנורת המאור לרבי ישראל אלנקאואר ח"ד עמ' תצג שמנה מקומות רבים שאמרו בתלמוד בלשון לעולם, ומהם רבים שאינם מעיקר הדין). ולכאן יש להוכיח עוד מהמשך הגמרא התם, דאמר להו רבי יהושע בן לוי לבניה: "אשלימו פרשיותיכו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום", ומדחוצרך להזהירם בזה י"ל שאין בזה חיוב רק הנהגה טובה שביקש להנחיל לבניו. אולם לפום קושטא אין זה מוכרח, דהא התם הזהירים נמי "הזהירו בורידין כרבי יהודה, דתנן רבי יהודה אומר עד שישחוט את הורידין". דהתם נמי הלכה כרבי יהודה והוי חיוב מעיקר הדין, כמבואר בטור וש"ע יו"ד (רס"י כב). אכן מצינו לכמה ראשונים שמבואר בדבריהם שאין זה חיוב רק מנהג. עי' בשבלי הלקט (רס"י עה) שכ', ראוי לכל אדם להסדיר פרשיותיו. ע"ש. וכן הוא כלשון הזה בס' תניא רבתי (סי' מז). גם בספר שו"ת ופסקי מהר"ם ריקאנטי (סי' לד) כ', "היכא דביקש חייב אדם להשלים פרשיותיו עם הציבור. ומשמע מכ"ז שאין זה חיוב גמור. אולם בלשון הרמב"ם (פ"ג מהל' תפלה הכ"ה) מבואר בהדיא שיש חיוב לקרוא. וכן העתיק מרן בש"ע או"ח (סי' רפה ס"א) ויו"ד (סי' ת' ס"א). וכן מבואר עוד בדברי ראשונים רבים. (וכבר האריכו בכיור וביורור הראשונים, בכמה ספרים ואכמ"ל). ועוד מצינו להראב"ן בתשובה (סי' פח) שכ' דביחיד הדר בכרך מיירי שאין לו עשרה לקרות בתורה, שצריך לכון השעה שקורין הציבור בפרשה בבבב"נ, ויקרא גם הוא ביחיד שנים מקרא כנגד שנים הקורין בב"ה ואחד תרגום כנגד המתרגם בב"ה, שכן היה מנהגם כדתנן (מגילה כג:) הקורא בתורה לא יפחות לקרות פחות מג' פסוקים ולא יקרא למתרגם יותר מפסוק אחד, דאם כמו שפירשו רבותיי דבקריאת הפרשה בבוקר בשבת מיירי כמו שאנו רגילים, לימא לעולם יקרא אדם הפרשה בשבת שנים מקרא וכו', עם הציבור למה לי, אלא ודאי עם הציבור ממש כדפרישית, ועוד שנים מקרא וכו' למה לי הלא ישמעו בב"ה ויצאו ידי חובתן. ואעפ"כ מנהגינו מנהג גמור, דזימנין דלא מצי מכוין דעתיה בב"ה לכל הפרשה ויצא בקריאה שקרא כבר. עכ"ל. ומבואר שמן הדין אין בזה חיוב לאדם ששומע קריאה, רק מנהג. אולם בהנהגות מיומניות (פ"ג מהל' תפלה אות ת) דחה דבריו. וכ"כ מרן בבית יוסף (סי' רפה) שנדחו ד' הראב"ן בהגה"מ, וכן דעת הפוסקים שסתמו דבריהם. וכ"כ הרמב"ם (פ"ג מהל' תפלה הכ"ה) בהדיא, וז"ל: אע"פ שאדם שומע כל התורה כולה בכל שבת בציבור, חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע סדר של אותה שבת שמו"ת. עכ"ל. הלכך בודאי דנקטינן שחייב כל אדם לקרוא שמו"ת בכל שבוע, מלבד מצות שמיעת קריאת התורה. וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"ה (סי' מז) שכ' שהרמב"ם שינה לשון הגמ' שלא תאמר דרך הנהגה טובה היא וכדמשמע פשטות הגמ'. ומ"מ ספק בידי אם שייך לכפות ע"ז, אולם חיוב גדול הוא, ופשיטא דצריכים להרגיל את הקטנים שהגיעו לחינוך לזה, כאשר ראיתי מעשה לרוב בחו"ל. עכת"ד. וע"ע בשו"ת אגרות משה ח"ה מאו"ח (סי' יז) שכ' שאף מי שתורתו אומנתו כרשב"י וחבריו, שהיו פטורין מתפילה דרבנן, היו חייבין בקריאת הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום וכו'. ובפרט לדורנו. ע"ש. וע"ע בתשובות והנהגות ח"א (סי' תקמד) שהחייב לקרות שנים מקרא ואחד תרגום חיוב גמור, ולשון חז"ל לעולם ישלים אדם, נראה שבא לרבות מה שמצוי שיש לאדם הרבה מניעות לזה שהוא טרוד וכדומה, לזה אמרו "לעולם" שלא למעון שהוא טרוד או שהוא בן תורה ות"ח רק לעולם ישלים אדם. ויש להצטער מאד שאצל הרבה בני תורה המצוה רפויה ומבטלין חובה דרבנן. ע"ש. וע"ע בשו"ת משנת יוסף ליכרמן ח"ו (סי' פא) ובשו"ת נחלת לוי (שבת סי' ו).

פסקי הלכות

קריאה בספר תורה

ב. מי שיודע לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום בטעמי המקרא, ויש לו אפשרות לקרוא מתוך ספר תורה, מצוה שיקרא מספר תורה⁷⁰.

קריאה בשבת וביום טוב

ג. על פי הפשט אין חשש בקריאת תרגום ביום טוב ובשבת. והרמ"ע מפאנו הזהיר שעל פי הקבלה יש להמנע מקריאת תרגום בשבת ויום טוב. אך במקום אונס שלא קרא קודם השבת, רשאי לקרוא בשבת.

אימתי יקרא ביו"ט שחל בע"ש

ד. מן האמור בסעיף הקודם יתבאר שאף ביום טוב שחל בערב שבת, מאחר ויש אונס רשאי לקרוא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום בשבת. ויש אומרים שהנכון להקדים לקרוא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום ביום חמישי ערב יום טוב, שמאחר ויש חשש על פי הקבלה בקריאת תרגום ביום טוב ובשבת, נכון שיקדים ליום חמישי. ויש אומרים שעדיף שיקרא בשבת, הואיל וביום חמישי עדיין לא הגיע זמן קריאת שנים מקרא ואחד תרגום על פי הקבלה. ואף שיש פנים לכל צד, מצינו

⁷⁰ כ"פ הרדב"ז (ח"ג סי' תקכט) בתשובה, מי שיש לו ס"ת בתוך ביתו ויש לו ג"כ חומש, באיזה מהם יצא ידי קריאת התורה שנים מקרא ואחד תרגום. מסתברא לי דאם זה הקורא הוא בקי בקריאה בנִקוד ובטעמים וסוף פסוק, ודאי בס"ת עדיף שהרי יש בו קדושה רבה. עכת"ד. וכן מבואר בשער הכוונות (דף סב ע"א) שהאר"י היה קורא שמו"ת מס"ת. (וע"ע בשער הכוונות ענין לימוד המקרא בליל ו'). וכן הובאו ד' הרדב"ז בעולת שבת (סי' רפה סק"א) ובמג"א שם (סק"א) ועוד אחרונים שם. וגם הט"ז (סק"ב) כתב, שירא שמים יראה לקרות בפני עצמו בס"ת הסדרה לכל הפחות פעם א', ואח"כ עם החזן פעם שנית, דהקריאה בחומש לכד אין יוצא בה שפיר, דבעינן דברים שבכתב, והיינו ס"ת שלימה כדינה. ויש לו להשלים זה עד ש"ת. וכך נהגתי מעודי. ע"ש. וכן פסק בשו"ת נהרי אפרסמון (חיו"ד ס"ס ד) שמותר לקרוא שמו"ת מס"ת. ע"ש. וכ"פ בחזו"ע שבת (ח"א עמ' שג). וע"ע בשו"ת אז נדברו ח"ט (סי' מג) שכתב שמותר לקרוא שמו"ת מס"ת, ומ"מ להכין הפרשה בטעמיה, כיון שאפשר להכין מהספרים לא יכין מהס"ת. ע"ש.

ועיין בתשובות והנהגות ח"ד (סימן עג) שהידש שיקרא שמו"ת רק מס"ת של יחיד, אך מס"ת של ציבור לא יקרא שמו"ת. כי ס"ת של ציבור ניתן לקרות בציבור דוקא, שמעולה במעלת ברוך עם הדרת מלך ולא ניתן ליחיד לקרוא בו, דהוי כהורדה מקדושה החמורה שנתחד לו. ובזה כתב לפרש דברי הרמב"ם (פי"ג מהל' תפלה ה"ו). וסיים שאף ששמענו מגדולי עולם זצ"ל שנהגו לקרוא שמו"ת לעצמם מס"ת, י"ל דקראו מס"ת של יחידים שהיה מופקד בבית הכנסת. או דלא ס"ל כדברינו בשיטת הרמב"ם. ע"ש. וי"ל אהח"מ.

פסקי הלכות

למהר"א מני שנהג לקרוא בשבת, וביאר מעם על פי הקבלה לקרוא בשבת. וכן נהגו כמה גדולים⁷¹.

קריאת פרשת וזאת הברכה

ה. הטוב ביותר לקרוא פרשת וזאת הברכה ביום הושענא רבה, ויוצא ידי חובת כל הדעות. אולם אם לא קרא בחושענא רבה, יקרא בשמחת תורה⁷².

⁷¹ כל זה נתבאר בהרחבה בתשובה שבסוף הקונטרס.

⁷² נתבאר בתשובה שבסוף הקונטרס.

פסקי הלכות

סימן ז'

הלכות הבדלה

מלאכה קודם הבדלה

א. אסור לעשות מלאכה קודם שיבדיל. ואם הבדיל בתפלה מותר. ואם צריך לעשות מלאכה, יאמר המבדיל בלא ברכה ועושה מלאכה. ומכל מקום אסור לאכול עד שיבדיל על הכוס⁷³.

נוסח ההבדלה

ב. קודם ההבדלה אומרים המבדיל וגו'⁷⁴.

חייב נשים בהבדלה

ג. גם הנשים חייבות בהבדלה⁷⁵.

⁷³ ש"ע (סי' רצט ס"י). ועי' בשו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' שעט) שנשאל מו"ר במי שאמר המבדיל בין קדש לחול אחר צאת השבת אך לא עשה הבדלה, האם מותר לעשות מלאכה, והשיב: רק לצורך. ע"ש. וכפי הנראה למד כן מלשון מרן הש"ע כאן (סי' רצט ס"י) שכתב "אם צריך" לעשות מלאכה אומר המבדיל בין קודש לחול ועושה מלאכה. (וכן העתיק לשון זו בספר הוראת זקן שפתי צדיק דיני שבת סכ"ט). ומאידך מרן החו"ע ועוד אחרונים נקטו בפשיטות דשרי ולא כתבו דדוקא במקום צורך. וכפי הנראה ס"ל שמ"ש מרן "אם צריך", הוא לאו דוקא. ובאמת בבית יוסף נתבאר שהלכה זו במחלוקת שנויה, וגם הכרעת מרן בזה אינה ברורה כל הצורך ויש שהשיגו על הכרעת מרן בזה. ועי' כמה שכתבתי לבאר הכרעת מרן בד"ו, בשו"ת הקרי הלכה (חאו"ח סי' א' אות א'). ודו"ק.

ובענין ברכת בורא מאורי האש כליל פורים שחל במוצ"ש, אם חובה להקדים מאורי האש קודם קריאת המגילה, וכן בעוד אופנים כיו"ב. עי' בבח"ח (סי' תרצג אות י') ובשו"ת תפלה למשה ח"ב (סי' נט) ובס' סנמן ליאיר ובאור תורה (טבת תשמ"ח סי' נ"ג, ואדר תשמ"ח סי' קכב) ובהזון עובדיה בכ"ד. ואכמ"ל.

⁷⁴ ספר הוראת זקן שפתי צדיק (דיני שבת ס"ל).

⁷⁵ כ"כ מרן בש"ע (סי' רצו ס"ח) בסתם. וכ"כ מ"ז בספר הוראת זקן שפתי צדיק (דיני שבת ס"ל). והנה כתבו האחרונים שנהגו הנשים שלא לשתות מים בהבדלה. ואומרים העולם שאשה השותה יין ההבדלה במוצ"ש, יצמח זקנה. ואחיכו עלה האחרונים. ויש שביארו שלפי שאמרו שרק מי שיש לו זקן שותה בהבדלה (כמו"ש האחרונים שהנשים אינן שותות בהבדלה), מזה יצא לעולם שגם

פסקי הלכות

טעם קודם שהבדיל

ד. טעה ולא אמר אתה חוננתנו בתפלת ערבית במוצאי שבת, אינו חוזר, מפני שצריך להבדיל על הכוס. ואם טעם קודם שהבדיל על הכוס, צריך לחזור ולהתפלל, וקודם שיתפלל יתנה שאם אינו חייב להתפלל תהא תפלה זו לתפלת נדבה. ושיעור הטעימה הוא אפילו טעם כל שהוא ממאכל או משקה⁷⁶.

בירך על דבר מאכל קודם שהבדיל

ה. מי שבירך על דבר מאכל וקודם שטעם נזכר, יטעם מעט ויחזור להתפלל ערבית בתנאי נדבה⁷⁷.

אשה ששותה בהבדלה יצמח לה זקן. ועכ"פ בודאי שאין בזה ממש. אך אפשר לציין שאם הבדילו על שכר ושותה ממנו, מצינו בשבת (פ:) ומו"ק (ט' סע"ב) דרב ביבי הו"ל ברתא, טפלה אבר אבר שקל בה ד' מאה זווי (מבעלה, שנתייפתה בנמילת השער). ואמר רב נחמן דרב ביבי שתי שיכרא, בעיין בנתייה טפלא. ופרש"י (במו"ק בד"ה בעיין), דשכר מגדל השער, ומגנה את הבשר. ע"כ. וגם בשבת שם פ' רש"י, דהשכר משחיר ומרבה השער. ולכן בהבדלה מאחר ומצוי שמבדילים על שכר, א"כ השותה בהבדלה שכר יגדל שער. ומ"מ יש להעיר שבפשטות בגמ' שם מיירי ברגילים לשתות שכר, ולא באקראי בעלמא. (וגם דלאו דוקא ששתית השכר של ההבדלה, אלא כל שכר יגדל שער).

⁷⁶ ש"ע (סי' רצד ס"א). והנה יש מרבתינו הראשונים שכתבו שאינו צריך לחזור ולהתפלל (עי' בביאור הלכה ד"ה ואם, ועוד ראשונים). ומחמת כן הנכון שיחזור להתפלל בתנאי נדבה. וכ"כ בשו"ת דברי שלום מזרחי (ח"ג סי' נו) ובמנוחת אהבה (ח"א פ"ט ס"ז) ובחזון עובדיה (שבת ח"ב) שיחזור בתנאי נדבה. וע"ע בס' דברי דוד טהרני (ח"ה סי' כב).

הנה גדר שיעור הטעימה שיצטרך לחזור ולהתפלל, עי' בס' תולדות שמואל (מצוה לא סי' ד סק"ג) שצידד שבפחות מכזית או מרביעית משקה אינו חוזר ומתפלל. וצ"ע. ע"ש. וכ"פ בשו"ת אור לציין שם. אולם בש"ע הגר"ז (סי' רצד ס"ג) כתב שגם אם טעם מאומה יחזור ויתפלל. וכ"כ כמה מפוסקי הדור האחרון, ולפיכך למעשה אפילו על טעימה בעלמא (פחות מכזית ומרביעית) חייב לחזור ולהתפלל. ומשום שמבואר בש"ע (סי' רצט ס"א) שאיסור אכילה ושתיה קודם הבדלה הוא גם על טעימה כלשהוא. ומ"מ על שתיית מים אינו חוזר להתפלל, כיון שמעיקר הדין לדעת מרן הש"ע מותר לשתות מים קודם הבדלה. וכ"פ בספר קצות השלחן (סי' צ"ג הערה ח). ע"ש

⁷⁷ הנה בשו"ת אור לציין (פכ"ב סוף הערה י') שכ' בנ"ד שלא יטעמנו, כי יצטרך לחזור ולהתפלל, אלא יאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ע"ש. אולם לכאורה הרי מבואר בדברי תלמידי רבנו יונה (ברכות פ"ה דף כ"ג ע"ב) שהטעם שצריך לחזור על התפלה הוא משום דקנסין ליה. וכן נקט במשנה ברורה (סי' רצד סק"ד). ומבואר שמעיקר הדין תפלה ראשונה עלתה לו ואין ברכותיו ברכות לבטלה, ורק שקנסוהו חז"ל להתפלל פעם נוספת. ולכן אם יתפלל פעם נוספת

פסקי הלכות

בתנאי של נדבה, בודאי שאם יטעם אינו גורם לברכות לבטלה. וא"כ בנ"ד למה שלא יטעם, ויעשה בידים ברכת הנהנין שבירך לבטלה.

ועוד יש לציין מ"ש מרן בשלחן ערוך (סי' רצו ס"ג): אם אין לו אלא כוס אחד ואינו מצפה שיהיה לו למחר, מוטב שיאכל קודם שיבדיל, ויברך ברכת המזון ואחר כך יבדיל עליו, ממה שיברך ברכת המזון בלא כוס, לדברי האומרים ברכת המזון טעונה כוס. ולדברי האומרים דאינה טעונה כוס, לא יאכל עד שיבדיל. ע"כ. ואם מפני מצות ברכת המזון על הכוס התירו לאכול קודם הבדלה, י"ל דאף מפני חומר איסור ברכה לבטלה נתיר גם טעימה מועטת קודם הבדלה. וע"ע בס' בני ציון ליכטמאן (סימן רע"א סק"י). ויש לחלק.

ועוד יש להוסיף כי בספר תולדות שמואל ח"ג (מצוה לא סי' ד סק"ג, דף כ"ב ע"א) כתב שאם טעם פחות מכזית או שתה פחות מרביעית אין זה בכלל טעימה וא"צ לחזור ולהתפלל. ומ"מ צ"ע כי אולי אפי' טעם רק כל שהוא ח"ו ג"כ בכלל טעם. ומסתבר שאם לא אכל או שתה כשיעור ברכה אחרונה אין זה בכלל טעם וא"צ לחזור תפלתו. וצ"ע. ע"ש. ולפי מה שצייד לעיקר יותר, אף אם יטעם מעט לא יצטרך כלל לחזור ולהתפלל. ולכאורה דברי הגאון אור לציון בד"ז סתראי ניגהו, כי לעיל מינה (בסמוך) כתב: בעיקר דין טעם יש להסתפק מהו השיעור שיצטרך לחזור תפלתו, אם הוא בכל שהוא או בכזית ורביעית. ונראה שלמעשה אינו חוזר ומתפלל, אא"כ טעם כזית מאכל או רביעית משקה. ע"ש. ולפי זה קשה מדוע כתב בבירך על דבר מאכל שלא יטעם משום שאם יטעם יצטרך לחזור התפלה, הרי פסק שבטעימה אינו צריך לחזור ולהתפלל רק אם יאכל כזית. ויש מי שיישב דהא דנקט שהשיעור בכזית הוא לחומרא מספק שלא יחזור תפלתו כ"ז שלא אכל כזית, אולם מאידך סובר שיש להחמיר שלא לטעום אפי' כל שהוא. אולם אכתי לא מובן, כי גם אם לכתחלה לא יטעם אפילו כל שהוא, למה יעשה ברכה לבטלה בודאי עבור זה. ועדיף שיטעם מעט, ויבוא לידי רק ספק אם צריך לחזור ולהתפלל. ויש מי שיישב דבנ"ד שיש ספק שאם יטעם הוי י"ט ברכות לבטלה, ואם לא יטעם הוי ברכה אחת לבטלה, שב ואל תעשה עדיף ולא יקום ויאכל בידים. וצ"ע.

ועוד יש לציין דבלאו הכי גם בעיקר דין מי שמעה ואכל קודם שהבדיל שכתב מרן שצריך לחזור ולהתפלל, יש מרבותינו הראשונים שכתבו שאינו צריך לחזור ולהתפלל (עי' בביאור הלכה ד"ה ואם, ועוד ראשונים). ומחמת כן הנכון שיחזור להתפלל בתנאי נדבה. וכ"כ בשו"ת דברי שלום מזרחי (ח"ג סי' נו) ובמנוחת אהבה (ח"א פ"ט ס"ז) ובחזון עובדיה (שבת ח"ב) שיחזור בתנאי נדבה. וע"ע בס' דברי דוד (ח"ה סי' כב). וא"כ אף בנ"ד יחזור בתנאי נדבה. הלכך למעשה הא עדיפא שיטעם מעט ויחזור להתפלל בתנאי נדבה (ואין בכך כל גריעותא), משלא יטעם והוי ברכה לבטלה בודאי.

ועוד יש להוסיף שיש מקום לומר שאף אם יטעם אינו חייב כלל לחזור ולהתפלל. שכיון שאינו טעם מחמת רצונו רק מאונסם שלא תהיה ברכתו לבטלה, לא קנסוהו בכה"ג חז"ל לחזור ולהתפלל. וכן ראיתי בשו"ת מגדנות אליהו ח"ב (סימן כ) שדן בנ"ד, וכתב שיאכל כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, וא"צ לחזור ולהתפלל דמכיון שאכל בהיתר לא שייך לקנסו. ע"ש. וכן ראיתי עוד בספר חשוקי חמד (ע"ז סב ע"א, עמ' תכו) שכתב בשם הגר"י ולברשטיין שבנ"ד יש מקום לומר שיאכל ואינו חייב לחזור ולהתפלל. והטעם שכיון שאינו רוצה לאכול אלא שהז"ל אומרים לו לאכול כדי שברכתו לא תהא לבטלה, לא שייך בזה קנס. ובפרט שבספר תולדות שמואל (מצוה לא סימן ד סק"ג) כתב שהדעת נוטה שאם לא אכל כשיעור ברכה אחרונה אין זה בכלל טעימה, ובאופן זה א"צ לחזור

פסקי הלכות

ולתתפלל. וא"כ גם בנ"ד כשיטעם מעט מהמאכל ברכתו לא תצא לבטלה ולא יצטרך לחזור ולתתפלל. ע"ש. ומאחר ויש מקום לומר שאף אם יטעם אינו צריך כלל לחזור להתפלל, אף אם הלכה מצריכה ליה לחזור להתפלל בתנאי דנדבה, מ"מ בודאי שאין לעשות ברכת הנהנין שבירך לברכה לבטלה, מחשש שמא יצטרך לחזור תפלתו. [וכע"ז כתב בשו"ת אור לציון ח"ב (פכ"ב אות י') שמי שלא הזכיר בערבית אתה חוננתנו ואכל מחמת אונס, כגון חולה או אונס, אינם צריכים לחזור על התפלה, שכיון שהטעם שצריך לחזור הוא משום קנס, מסתבר שבמקום אונס כגון אונס וחולה לא קנסוהו. ע"ש. ולכאורה לפי זה אף בנ"ד היה לו לאור לציון לומר כן שיטעם מעט, ולא יצטרך לחזור תפלתו הואיל והטעימה היתה באונס. והגר"ד יוסף שליט"א אמר שאפשר דס"ל לאול"צ דבכה"ג אף שהטעימה חשיבא כאונס, מ"מ הברכה שבירך קודם לכן לא היתה באונס, ולכן אם יטעם יחייב עצמו לחזור ולתתפלל. ע"כ. אם כי אף אם נאמר כן בדעת הגאון אור לציון, מ"מ יש צד לפלפל דמאחר וכעת נכנס לבית הספק ולפירצה דחוקה, הטעימה שפיר חשיבא כאונס, ולא יתחייב מחמת כן לחזור לתפלתו, שאל"כ יעשה ברכתו ברכה לבטלה. ועכ"פ לענין הלכה בנ"ד, שבירך על דבר מאכל וקודם שטעם נזכר שלא הבדיל, בודאי שהנכון שיטעם מעט, ולא יעשה בידים ברכתו לבטלה].

ועיין להגר"א פרץ בספרו חוקי חיים (בסוה"ס בהערות על המשנ"ב סימן רצד, עמ' נג) שנשתפק בנ"ד, וכתב שאף שהתפלה אינה לבטלה, מ"מ יש להסתפק אם מותר לו להכניס עצמו לחיוב של תפלת שמו"ע שאינו חייב בה. ע"ש. ולכאורה הרי אינו מכניס עצמו בחנם לחיוב לחזור ולתתפלל, אלא להציל עצמו מאיסור חמור של ברכה לבטלה, ובודאי הא עדיפא. (ועי' להלן בשמו). וגם הנה מרן בש"ע (סימן רצד ס"ה) כתב: במקום שאמרו שאינו חוזר להתפלל, אם רצה להחמיר על עצמו אחר שסיים תפלתו רשאי. ע"ש. ומבואר בהדיא שרשאי לחזור תפלתו אפילו כשאין צורך, ק"ו בנ"ד שיש צורך בזה שלא יעשה ברכתו לבטלה.

הלכך העיקר למעשה בנ"ד, שיטעם מעט, ויחזור להתפלל בתנאי שתפלתו תפלת נדבה. וכן ראייתו למר דודי הגאון רבי אהרן מאוזו שליט"א בהערות איש מצליח על המשנ"ב (סי' רצד שם) שהביא ד' האול"צ, וכתב שכונתו שאם יטעם הו"ל גורם תפלה שאינה צריכה. והעיר דלכאורה מה בכך, והרי אמרו (ברכות כא.) הלואי ויתפלל אדם כל היום. ותפלה ראשונה ודאי לא תהיה לבטלה, שכבר יצא בה י"ח תפלת ערבית. רק שקנסוהו לחזור להתפלל. ולכן נראה שיטעם מעט ויחזור התפלה בתנאי של נדבה. ע"ש. [ומידי דברי בו אציין שכל הערות איש מצליח על המשנ"ב ח"ג נכתבו ע"י מר דודי הנ"ל. אף שבשער הספר נכתבו כמה עורכים]. וכן דנתי בזה עם הגר"ד יוסף והסכים כן לדינא. (וכ"כ למעשה בהלכה ברורה סימן רצד בירור הלכה סק"ז). וכ"כ הה"כ בקובץ אליבא דהלכתא (גליון נב עמ' נח). וכ"כ הרה"ג ר' יצחק ברכה בס' ברכת יצחק (סי' רצט ס"ה) לתמוה ע"ד האול"צ, ופסק שיטעם מעט. ואם ירצה יחזור בנדבה. וצירף שיש צד דכה"ג חשוב כאונס, ובזה לא אמרינן טעם מבדיל. ע"ש. וע"ע להגאון רבי נסים הכהן בשו"ת מעשה נסים ח"א (סי' קסד). וע"ע באור תורה (אייר תשס"ט סי' עד מכתב ב.).

אם מועיל להבדיל קודם הטעימה מהמאכל

והנה כשאמרתי הדברים הנ"ל בשיעור שמסרתי בבית הכנסת הרש"ש בשכונתנו, אמר לי הגאון רבי אלהן פרץ שליט"א בשם רבו הגר"ח פ' שיינברג זצוק"ל לתקן בנ"ד שאם נמצא במקום שיכול להבדיל, יבדיל על היין תיכף, ואחר שתיית היין יאכל המאכל שבירך עליו או ישתה המשקה שבירך עליו. דמאחר וההבדלה היא צורך ע"מ לאכול ולשתות, לא הוי הפסק בין ברכת הנהנין לטעימה,

פסקי הלכות

ולא גרע מגביל לתורי דשרי. (וע"ע בספרו חוקי חיים בסוה"ס בהערות על המשנ"ב סימן רצד, עמ' נג.) ויש להדגיש שיבדיל רק את ברכות הגפן וההבדלה, ללא הפסוקים וברכות הבשמים והגר. וכן ראיתי להרה"ג ר' דוד טהרני בשו"ת דברי דוד (ח"א סי' טז) שכתב בנ"ד שיבדיל על היין קודם שיטעם. וע"ע להראש"ל הגר"י יוסף בספריו שלחן המערכת ח"א (עמ' תי מערכת א אות רפג) ובילקוט יוסף (סימן רצד הערה ט) שנסתפק בזה. ע"ש.

ועיין להרמ"א (סי' קסז ס"ו) שכתב דהא מגביל לתורי אינו הפסק, היינו רק בדיעבד ולא לכתחלה, וכן דעת מרן בבית יוסף שם והאחרונים. (וע"ע בכה"ח אות נו.) ע"ש. ולכאורה אף בנ"ד שאם יאכל נקנסנו ונטריחנו לחזור על תפלתו, ובפרט אם השעה דחוקה לו וממהר לצאת לדרך וכדומה, דשעת הדחק כדיעבד דמי.

אולם הגהה הרמ"א (סימן רע"א ס"ה) כתב: אדם ששכח לקדש עד לאחר שברך ברכת המוציא ונזכר קודם שאכל, יקדש על הפת ואח"כ יאכל. אבל בהבדלה יאכל תחלה, דהרי אין מבדילין על הפת. (ומקור דברי הרמ"א בשלטי גבורים על המרדכי ברכות פ"ו סימן קמג אות טו בשם הגאונים.) ולכאורה אם איתא מדוע לא כתב הרמ"א בנ"ל שיבדיל קודם שיטעם, ואין זה הפסק משום דהוי כגביל לתורי. אולם י"ל דהרמ"א לא מיירי בנידון דידן, אלא במי שאמר אתה הוננתנו בתפלתו, שאם יטעם לא יצטרך לחזור תפלתו. אך היכא שלא אמר אתה הוננתנו ואם יטעם יצטרך לחזור תפלתו, אין הכרח דהרמ"א יחייבנו למעום ויטריחנו לחזור להתפלל, ובפרט אם השעה דחוקה לו כגון שממהר לצאת לדרך וכיו"ב. ואכן מהר"ש גרמיוזאן בשו"ת משפטי צדק (סי' ט) דן במי שבירך המוציא וקודם שטעם נזכר שלא בירך ענטי, האם יברך קודם שיאכל דהו"ל מענין הסעודה ולא הוי הפסק. והביא דברי הרמ"א (סי' רע"א ס"ה) הנ"ל, והקשה דאמאי לא יבדיל על היין קודם שיטעם, ולא הוי הפסק כיון דהוי מענין הסעודה דהא אסור למעום עד שיבדיל. ולא גרע מגביל לתורי דמשום דקי"ל אסור לאכול עד שיאכל לבהמה חשבינן ליה מענין סעודה. וי"ל דההיא דגביל לתורי היינו בדיעבד דוקא, אבל לכתחלה ודאי לא. ובודאי לכתחלה לא יפסיק לברך ענטי קודם שיאכל. וכו'. מיהו אי הוה אמרינן דאינו יכול לברך ענטי אחר שיטעום, היה מקום לספק ולומר שיברך קודם שיטעום, כיון שאם טועם שוב אינו יכול לברך ולא דמי להבדלה שיכול להבדיל אח"כ. דקי"ל טעם ואכל קודם שהבדיל יכול להבדיל אח"כ. אלא דנראה דברכות אין מעכבות, וכיון דנמל ידיו כי לא יברך מאי הוי, ברכות אין מעכבות, ועכ"פ לא יפסיק וישיח. עכ"ד. ומבואר שמהר"ש גרמיוזאן נתן טעם משום דקי"ל טעם מבדיל. וכ"כ טעם זה בס' יפה ללב (סי' רע"א סק"ד). וכ"כ הכה"ח (ס"ק לט). ולכאורה משמע דלולי טעם זה דטעם מבדיל, כנ"ד שאם טעם אינו מבדיל אלא יצטרך לחזור על תפלתו, בזה לא מיירי ואפשר דההבדלה על היין קודם הטעימה אינה חשיבא רק כלכתחלה, אלא דיעבד גמור שאם לא יעשה כן נטריחנו לחזור להתפלל. וי"ל.

ולכאורה אפשר לסייע שרשאי להבדיל קודם הטעימה, דהנה נחלקו האחרונים במי שנדר שלא למעום כלום קדם שיאמר מזמור תהלים, ושכח ובירך המוציא, עיי' בס' בית מנוחה (דנ"ו ע"ב דינים השייכים למעיימות המוציא ס"ו) ובס' פתח הדביר (סי' קסז סק"ד וסי' רע"א סק"ז), ועוד אחרונים. וכתב הכה"ח (סי' קסז אות נה) שאם כוונת הנודר היתה משום כדי לומר ד"ת קודם אכילה, אז הוי אמירת מזמור זה צורך סעודה ולא הוי הפסק, ומותר לאומרו. ע"ש. ולפ"ז לכאורה אף הכא נמי י"ל שרשאי להבדיל קודם שיטעם. וי"ל. וע"ע בפרי מגדים (סי' קסז מש"ז סוף סק"ח) שכתב, אם קידש על הפת ובירך המוציא וסיים הקידוש ואח"כ נזדמן לו יין ומברך עליו, צ"ע, די"ל דלא הוי הפסק, דעיקר המצוה על היין. וצ"ע לדבריו בסימן רע"א (סק"ז). וע"ע בספרו ראש יוסף (ברכות מ.

פסקי הלכות

ד"ה ויש). ועמד בזה בס' שמירת שבת כהלכתה ח"ב (פנ"ב הערה פג), וע"ש מ"ש לבאר דהתם קיל טפי. ע"ש.

ועי' במ"ש בספר הבתים (שערי הקידוש והשביתה שער א אות ו). והביאו מרן ההיד"א בס' ברכי יוסף (שיוירי ברכה סי' רע"א סק"א). ועי' למהר"ם מרוטנבורג בתשובה (דפוס פראג סימן שב) שכתב בשם ריצב"א בשכח ולא הבדיל עד שבירך המוציא, שאם יבדיל יהיה הפסק, אלא יבדיל ויחזור ויברך המוציא ולא דמי לגביל לתורי דלא הוי הפסק כיון שאסור לאכול לפני שיתן לבהמתו (ברכות מ.). דהתם איכא איסורא דאורייתא. והביאו המג"א (סימן רע"א ס"ק יב). אולם להלכה נקטינן כדברי הרמ"א. ועי' בס' שלחנו של אברהם שם, שכתב להוכיח מדברי התוס' (פסחים קו: ד"ה מקדש) דאף בדרכנן לא הוי הפסק ודמי לגביל לתורי. ע"ש. וגם דעת פוסקים רבים דאיסור אכילה קודם בהמתו אינו אלא מדרבנן. (ועי' בשדי חמד כללים מע' א אות ק. ועי' בהלכה ברורה סימן קסו סק כב, כג. ושע"צ ס"ק סג). ועי' בשו"ת מנחת שלמה ח"א (סי' יח). ובביאור ד' ריצב"א, עי' במחצת"ש ובס' מגיני אברהם וס' דברי צבי וס' גנזי חיים וס' יגל יעקב (סי' רע"א ס"ה, נדפסו באוצר ההלכה אות רכא, רלב, רלז, רלח) ובס' שלהן שלמה שם. ועל עיקר דברי ריצב"א, עי' מ"ש בס' חבל יוסף. ועי' בשו"ת מנחת עני (האו"ח סי' כג). אך דבריו תמוהים, דאשתמיטתיה דברי הרמ"א הנ"ל שלא יבדיל, אלא יטעם קודם שיבדיל. ועי' בשו"ת יביע אומר ח"ב (חיד"ד סי' ה' אות ב), ובתו"ד כתב, ומה גם דבהבדלה נראה דאיתיה בתקנתא שיבדיל על היין בינתים, ולא הוי הפסק, וכח"ג פסק בש"ע (סי' קסו ס"ז). ואפ"ה פסק הרמ"א שיטעם מהפת תחלה. וכ"ש הכא דליתיה בתקנתא. איכרא דבתשו' מהר"ם מרוטנבורג (ס"ס שב) כ', פסק הריצב"א שאם שכח ולא הבדיל ולאחר שבירך המוציא נזכר, אם יבדיל יהיה הפסק, אלא יבדיל ויחזור ויברך (המוציא). ועכ"פ נראה שהעיקר כד' הרמ"א הנ"ל, שמותר למעום קודם ההבדלה, כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה. והנ"ל לנ"ד. ע"כ. וכן הוא בספר הליכות עולם ח"ז (עמ' לב, לג). ועי' בספר אקים את יצחק (בתשובה סימן טו, דף קב ע"א) ובס' מנורה המהורה (סימן רע"א קני מנורה סק"ה וסק"ט). ועי' בשו"ת רכנו יוסף מסלוצק (סי' יט).

ועי' בס' שמירת שבת כהלכתה (ח"ב פ"ם סל"ב והערה קטז) בשם הגרש"ז אורבאך שכתב שאדם ששכח בעת ההבדלה לברך בורא מאורי האש, ונזכר אחר שגמר את הברכה קודם ששתה, יברך מיד כשנזכר קודם שיטעם, כיון שברכת הנר נתקנה לכתחלה על הכוס. ע"ש. אולם נ"ד חמיר טפי, דהפסקה בין ברכת המוציא לאכילת הפת אם מפסיק בהבדלה על היין הוי הפסק בענין אחר, משא"כ במבדיל על היין, שגם ברכות הבשמים והנר צריך לסודרם על הכוס. ועי' בס' ארחותיך למדני ח"ב (סי' כא) שכ' שבקידוש היין בליל שבת, אם בירך המוציא ונזכר שלא קידש, לכתחלה יקדש על הפת ובדיעבד שקידש על היין א"צ לחזור לברך המוציא. אך בהבדלה לכתחלה יבדיל על היין ואח"כ יאכל מהפת וא"צ לברך מוציא בשנית. ע"ע. ועי' בשו"ת ויען דוד ח"ד (ס"ס ע"א). ובדעת הרמ"א וריצב"א, עי' בס' ברכת ה' ח"ב (עמ' עט). ועל עיקר ד' הרמ"א, עי' בס' ברכת ה' ח"ב (עמ' פו). ועי' בשו"ת שו"א ומשיב ח"ב (סימן יח בד"ה והנה קרה) ובשו"ת ויעתר יצחק (הלר, האו"ח סי' יא) ובשו"ת משיב הלכה ח"ב (סימן סח) ובס' מגיני אברהם (סי' רע"א ס"ה, נדפס באוצר ההלכה אות רכא) שהיקלו בקידוש שבת שחרית במי שבירך על דבר מאכל וקודם שטעם נזכר שלא קידש, שרשאי לקדש קודם האכילה. ועי' בקובץ כנסת חכמי ישראל (גליון ב סימן יח) ולמהרש"ם בס' דעת תורה (סימן רע"ג ס"ה) ובתשובתו שנדפסה בקובץ כנסת חכמי ישראל (גליון ה סי' פו אות ב), ובשו"ת מהרש"ם ח"ה (סי' למ) ובס' באר יעקב קרויזר (סי' רע"א סק"ט).

פסקי הלכות

"ברוב עם" בברכות הבשמים והנר

ו. המנהג בכמה מתפוצות ישראל (מקצת מהאשכנזים, כמבואר בס' ערוך השלחן. וכן אצל כמה מעדות הספרדים כמו בג'ר'בא ותונס ועוד) שכל אחד מבני הבית מברך ברכות אלו בעצמו, ואינו יוצא י"ח מבעל הבית, כפי שיוצא ממנו בברכות הגפן והמבדיל⁷⁸.

ונדפס באוצר ההלכה אות ריט) ובחזון עובדיה שבת ח"ב (עמ' קסה, קסו) שכתבו שהעיקר שיטעם מעט, ולאחר מכן יקדש. והתם קיל טפי, שדעת הראב"ד ומהר"ם חלאוה שמותר לטעום קודם קידוש שבת שחרית. ודו"ק.

⁷⁸ הנה בברכות (דף נ"ג ע"א) איתא, היו יושבים בבית המדרש והביאו אור לפניהם, כ"ש אומרים כל אחד ואחד מברך לעצמו, ובי"ח אומרים אחד מברך לכולם, משום שנאמר ברוב עם הדרת מלך. וכ"פ מרן בש"ע (סי' רחצ סעיף י"ד) שאחד מברך לכולם. וכ"כ המשנ"ב (סו"ס רצ"ז) דמה שנוהגין איזה אנשים שאין רוצין לצאת בברכת הנר והבשמים שאומר המבדיל, ומברכין אותן לעצמן בשעה שאומר המברך ברכת המבדיל, שלא כדין הם עושין, דכיון שהם יוצאין בהבדלה צריכין להטות אונם ולשמוע ברכת ההבדלה, ולא לברך אז ברכה אחרת. ולבד כ"ז, מצוה יותר לצאת כולם בברכתו, דברוב עם הדרת מלך, ולא לברך כ"א בפני עצמו. אם לא שהוא רחוק אז מן האור, ולא יוכל להשתמש לאורה, דאינו יוצא אז בברכת המברך וכדלקמן בסימן רצ"ח ס"ד, ובאופן זה לא יכוין לצאת בברכת הנר, אלא יאחר אותה לאחר הבדלה כשיהיה סמוך אצל האש. ע"כ. וע"ע למ"ז בשו"ת ויאמר משה (חאו"ח סי' טו. ובמהדו"ח בסימן תקנו) שכתב, נכון שאחד מברך לכולם וכמ"ש מרן בש"ע. וציון לס' זכור לאברהם ח"ג אות ה' גבי הבדלה. ע"ש. וע"ע בשו"ת הראשון לציון ח"ב (סי' לח).

ומזה יש להעיר לכאורה על מה שנהגו בכמה מתפוצות ישראל שכל אחד מהשומעים ההבדלה מברך על הבשמים והנר. וכן מנהג ג'ר'בא (כמ"ש מהר"י כהן גדישא בס' דברי יעקב מע' ה' אות א'. ובברית כהונה מע' ה' אות א'). ושמעתי ממר אבי נר"ו שכך ג"כ מנהג תונס. (וכ"כ בס' נפש חיה מע' ה' אות יג). ועוד. וכמ"ש ג"כ מרן ראש הישיבה שליט"א באו"ת (טבת תשד"מ סי' מ"ד) ובמבוא לס' ברית כהונה (אות ו') ובספרו ה' נסי ח"ב (פכ"ג הלכות מוציא מצה ס"ז) ובשו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' שפה – שפז) ובהערותיו לבן איש חי (ש"ב פ' ויצא ס"י). [ושכן נראה מדברי הכה"ח בסימן רצה אות יח בשם ארחות חיים מספינקא. ע"ש] ובהערותיו לס' מנוחת אהבה (נדפסו במנו"א ח"ה, עמ' קנה). וע"ע בהגהותיו בס' יברך ישראל ח"ג (ברכות נ"ג ע"א, עמ' כט, ל מהספר). וע"ע בס' נפש חיה מרגליות (סי' רחצ ס"ד).

אולם עפ"ד מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' רצה אות ה' ד"ה ומה) יש לקיים זה אף לדעת מרן הש"ע. וכמ"ש מר אבי הגאון מוהר"ר מצליח חי מאזוז שליט"א בתשובה באו"ת (אלול תש"ף) ובספרו תורת חיים ח"ב שאף לדברי מרן הש"ע יש לקיים זה, עפ"ד מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' רצה אות ה' ד"ה ומה) בכיו"ב, דמאחר ובעל הבית מברך בקול רם, הרי יש ברוב עם. ולהמאירי בברכות (נ"ג ע"א) שגורם היו יושבים בבית המדרש והביאו לפניהם אור אחד מברך לכולם, וכולם מתכווין לשמוע ועונים אמן, ואין כולם מברכים לעצמן מפני ביטול בית המדרש וכו'. ע"ש. משמע הא לאו

פסקי הלכות

ויש שנהגו גם לענות אמן וברוך הוא וברוך שמו על ברכות כל אחד מהשומעים בשעה שמברך על השמים והנר. אך להלכה אין לענות, משום הפסק⁷⁹.

הכי כל אחד מברך לעצמו, וכמ"ש להדיא שם לעיל (דף מ"ה ע"א). וכתב המהדיר שם שכן גירסת ההשלמה (וכן גירסת המאורות) ושכן גירסת הרב דקדוקי סופרים. וכעין זה בליל הסדר, שנהגו בגר"בא (וכמ"ש מוהר"ק בס' נפש חיה סי' י' אות ו') שכל אחד מברך לעצמו ברכת על אכילת מצה. עכת"ד. וכתב בזה מו"א נר"ו גם בקונטרס הלכות פסח הנדפס בהגדה של פסח איש מצליח (הלכות מוציא מצה ס"ד, עמ' נח). ונדברי החיד"א הובאו להלכה גם בס' זכרונות אליהו מאני הלכות ברכת מערכת ב אות ז. וכעת ראיתי כן גם למרן הגר"ע יוסף בס' הליכות עולם ח"ג (עמ' קנט) שכתב שהרבה יראי שמים נוהגים לברך בעצמם ברכת הנר והבשמים. ועמ"ש בברכי יוסף סי' רצה סק"ה לקיים ד"ו. ע"כ.

וכן מבואר כמנהג זה, בספר מטה אפרים (סי' תר ס"ד) ובס' ערוך השלחן (סימן רצו סוף ס"ו, סי' רחצ סט"ז). וכן משמע באשל אברהם מבוטשאטש (סי' רצה) שדן בנתאחרו השומעים בברכת הבושם והנר עד אמצע ברכת המבדיל וכו'. ומבואר שהשומעים ג"כ מברכים על הבשמים והנר כל אחד לעצמו. (וע"ע לו להלן סימן רחצ שכ' שמה שמברכים בביתם על הנר (אע"פ שיצאו בביהכ"נ, הוא להוציא את בני ביתם וכו' ומברך להוציא את שאינם יכולים. ע"ש. ודו"ק). וע"ע בחזו"ע פסח (עמ' לו – מ). [וע"ע בס' נהר שלום (סי' רחצ סק"ו) שהרמב"ם לא הביא הק' דינא, משום דכגמרא מוכח דלא נקטינן בהא כב"ה משום ביטול ביהמ"ד. ע"ש. וע"ע להגאון רבי יעקב רקח בס' שלחן להם הפנים (סי' רחצ ס"ד) שהאריך בשיטות הראשונים בד"ו ובד' התוספתא]. וע"ע להרה"ג ר' יאיר הכהן נר"ו באו"ת (טבת תשד"מ סי' מד) ובדברי מרן ראש הישיבה שליט"א שם, שכתבו לקיים המנהג. וע"ע בקצות השלחן (סי' צו בדי השלחן סק"ח) שמבואר ג"כ לקיים המנהג שכל אחד מברך בעצמו במוצ"ש. וע"ע בשו"ת שער שמעון אחד ח"ג (סי' כו – כח) ובהערות איש מצליח על המשנ"ב (ס"ס רצו) ולידידנו הרה"ג ר' צוריאלי רבי בקובץ ויען שמואל ח"י (סי' לו) ולידידנו הרה"ג ר' רפאל קבלן נר"ו בספרו מפרי פי איש (סי' י') שביארו ג"כ המנהג הנ"ל. ע"ע. וע"ע בשו"ת חוט המשולש (סי' מט) ובס' קודש הילולים (סי' קסג) מ"ש לבאר המנהג לברך כל אחד בפ"ע. וע"ע בס' מגיד דבריו ליעקב (דיני קדש ס"ה) ובשו"ת מגיד תשובה ח"ה (סי' כ"ה) ובשו"ת דברי בנייהו ח"ט (סי' סג) ובס' יעלת חן (סי' יא עמ' מה) ולידידנו הרה"ג ר' צוריאלי רבי בקובץ ויען שמואל חט"ו (סי' ל). [ובענין הקידוש בליל פסח, שנהגו בגר"בא שכל המסובים אומרים הקידוש הארוך מלבד הפתיחה וההתימה, עי' בשו"ת יחז"ד ח"ו סי' כח ושו"ת תפל"מ ח"ב סי' יב, ושו"ת איש מצליח ח"ב האו"ח סי' ב' הגהה ב' ובס' ה' נסי ח"ב. וע"ע בחזו"ע ברכות עמ' תפד, ופסח עמ' יב, ובשו"ת יחז"ד דעת ח"ד סי' יח אות ה. ובס' ברכת ה' ח"ב (פ"א סל"ד) וח"ה (פ"ג ס"א). ובס' הלכה ברורה סי' רכט סק"ה, סי' קסז שעה"צ ס"ק צח].

⁷⁹ כ"כ הגאון רבי יעקב הכהן גדישא בס' דברי יעקב (מע' ה אות א), וכתב להוכיח ממ"ש בשערי תשובה (סי' קסז ס"ק יא) בשם שו"ת פנים מאירות שאחר שבירך בפה"ג, אסור לענות אמן על ברכת בפה"ג של חבירו. וה"ה בג"ד שאסור לענות. ובטעות נוהגים לענות, ויש לבטל מנהגם. עכת"ד. וכ"כ מ"ז הגאון רבי משה זקן מאוזו בהגהותיו אמר משה (שנדפסו בסו"ס דברי יעקב שם, עמ' סו). ומקור הדפסו הדברים בסו"ס שערי משה החדש, עמוד שנב, לחזק הדבר שאין לענות אמן וב"ה וב"ש. ע"ש. וכ"כ בשו"ת בן פורת יוסף ברבי (האו"ח סי' יב) שיש בתי כנסיות בגר"בא

פסקי הלכות

שנהגו לענות בהוב"ש ואמן על ברכות הבשמים והנר, ולא שפיר עבדי. ע"ש. ונע"י בשו"ת יביע אומר ח"ה (האו"ח סי' כב אות ח) וחזו"ע ברכות (עמ' רט) שהביא דברי הרב בן פורת יוסף והרב דברי יעקב לגבי נידונו שלא לענות ב"ה וב"ש בברכות שיוצאים י"ה. ע"ש. אולם באמת לא מיירי בכה"ג. אלא בנ"ד על ברכות השומעים ההבדלה, שאפילו אמן אין לענות. ואינו שייך לברכות שיוצאים י"ה דשפיר דמי לענות אמן. וע"ע בשו"ת ויען הכהן ח"א (ס"ם יב בהע"י).

ואמנם בשו"ת שואל ונשאל ח"א (סי' כו כז) כתב לקיים המנהג לענות אמן. וע"ש. וכ"כ עוד בהגהתו בשו"ת בן פורת יוסף ברבי (סי' יב) הנ"ל, וסיים שהמחמיר לחוש לסוברים כן רשאי, אבל אין למחות בנהגים כן. ע"ש. וכ"כ עוד בספרו ברית כהונה (מע' ה אות א). וכ"כ נכדו בשו"ת מעשה נסים ח"ב (סי' קכז). וכן ראיתי בשו"ת שבט הלוי ח"ז (סי' כה אות ב) שנשאל בנ"ד אם מותר למבדיל לענות אמן על ברכת אשתו או בניו כשיוצאים בהבדלה, והם מברכים לעצמם על בשמים ואש, ודעת מורה אחד שיש חשש הפסקה בין ברכת בפה"ג להבדלה. וכתב שיש מקום שמוותר לענות, דהכא כיון דברכת בשמים עצמו וברכת אש בעצמו לא נקרא הפסקה בין בפה"ג להבדלה, וא"כ גם אם נתארך הברכה ע"י האמנת אמן על ברכה זו ששומע מאחרים לא הוי הפסקה, ואינו דומה לכל המקומות שאסור לגמרי להפסיק בין ברכת יין של קידוש לקידוש, וכל כיוצא בו. עכת"ד. וע"ע בשו"ת יגל יעקב (האו"ח סי' מב) שמשמע ג"כ שנוהגים לברך כל אחד מהשומעים ברכת הבשמים והנר, וע"ש מ"ש לקיים ד' מו"ץ שהתיר לענות אמן על ברכתם, ופלפל מהו המנהג הנכון בזה. וע"ש.

ומנגד בשו"ת שמוחת כהן (האו"ח ס"ם מז) ובס' זכרי כהונה ח"ב (מע' א אות ו') כתב, דעת מהר"י ברבי ומהר"י הכהן שאין לענות דהוי הפסק, וזה לי ימים רבים שאני עונה. ועתה ראיתי למהרמ"ך דמסיק דשפיר דמי לענות ואין כאן הפסק, ואני לא עמדתי ע"ז, ועודני נוהג כמנהגי כל שלא עמדתי ע"ז, כיון דמהר"י"ב ומהר"ך אין דעתם כן, ושב ואל תעשה עדיף. ע"ש. (ומתדלה נדפסו הדברים באו"ת שבט תשמ"ה סי' מט אות ג). וכ"כ הגאון רבי אברהם מגוץ הכהן בס' שלהן אברהם (סי' רצז ס"א) תמיד אני אומר דבברכת הבדלה שרגילים לענות אמן על ברכות הבשמים והנר שמברכים אחרים, הו"ל הפסק בין בפה"ג לשתיה. (ולא הזכיר דברי מר אביו שמיקל. וגם מר בריה דמהר"א מגוץ, בשו"ת מעשה נסים כתב להקל בפשיטות, ולא הזכיר כלל דברי מר אביו שהחמיר). וכן מורה ובא מרן ראש הישיבה שליט"א, וכ"פ בספרו שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' שפה שפו) ובמבוא לס' ברית כהונה (אות ו'). וע"ע בהגהותיו על שו"ת שואל ונשאל ח"א (סי' כו, נדפסו בסוה"ס עמ' קעו) ונציין לירחון הלקט אלול תשכ"א סי' לג. וכן מנהיג מ"ז הגאון מהר"י צמח מאוזו שליט"א לתלמידים בשיבת "כסא רחמים". וכן האריך בזה הה"כ באו"ת (תמוז תשל" סי' יט) שאין לענות. וכן העלה מרן הגר"ע יוסף בחזו"ע חנוכה (עמ' רכח רכט) דשב ואל תעשה עדיף, שיש לחוש להפסק. ע"ש. וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"א (סי' כא אות ט – יג) ובשו"ת יהודה דעת ח"ז (סי' רטו אות י). וע"י בס' שמירת שבת כהלכתה ח"ב (פ"ס הערה צח) בשם הגרש"ז אוירבאך שצידד שאם השומעים אינם שותים מהיין, מותר לענות, ואין לחוש להפסק. ע"ש. וע"ע שם (פ"ס הערה צו). וע"ע בס' ברכת ה' ח"ב (פ"א סל"ד והערה קכב). וע"ע להגאון רבי ישראל הכהן שליט"א בס' יברך ישראל (ברכות נ"ג ע"א) מ"ש בסוגיא דברכות שם. וע"ע להגר"ש חירארי באו"ת (שנה ג' גליון א' סי' ה') ובשו"ת שער שמעון אחד (ח"א סי' כה) וח"ג (סי' כה – כז). ודו"ק.

פסקי הלכות

אחיזת כוס ההבדלה בשעת ברכת הבשמים והנר

ז. נכון לאחוז הכוס ביד שמאל כפשט דברי מרן (סי' רצו ס"ו) והרמ"א. וכן נקטו בחיי אדם והמשנה ברורה. ומכל מקום במקום צורך, כגון מי שידייו רותתות ונשפך היין, או שאחיזת הכוס טורדת כוונתו, מאחר ומבואר בדברי היעב"ץ ובסידור הגר"א ובערוך השלחן ובקצות השלחן להקל (ונחלקו האחרונים בדעת מרן גופיה), וכולה הך מילתא פלוגתא בלכתחלה בדרכנו, סד"ר לקולא עכ"פ במקום צורך. והמניחים כוס היין מידם בשעת ברכת הבשמים והנר יש להם על מה שיסמוכו⁸⁰.

סעודה רביעית

ח. יש ליזהר בסעודה רביעית. ומה טוב לאכול בסעודה רביעית דבר חדש⁸¹.

⁸⁰ כן העלתי בשו"ת חקרי הלכה (חאו"ח סי' ט). ע"ש. ועי' להלן בסוף הקונטרס מכתב בד"ז.

⁸¹ ספר הוראות זקן שפתי צדיק (דיני שבת סע' סג).

פסקי הלכות

סימן ח'

הלכות מוקצה

מים הנוטפים מהמזגן

א. מים הנוטפים מהמזגן, מאחר ונתחוו מפעולת המזגן ביום שבת, אין לטלטלם בשבת משום נולד. לפיכך אין להניח כלי בשבת תחת מוצא מי המזגן כדי לקבל את המים, משום ביטול כלי מהיכנו.

אולם אפשר להקל באופנים הבאים:

א. להניח כלי מערב שבת תחת מוצא מי המזגן, דלא שייך דין ביטול כלי מהיכנו בנותנו מערב שבת. אך אסור לטלטל הכלי עם המים בשבת. (אלא אם כן המים עלו על גדותיהם וגורמים טינוף ולכלוך המקום).

ב. יניח תחילה חפץ המותר בטלטול כגון כף או מזלג בדלי, דהוי בסיס לדבר האסור והמותר, וההיתר חשוב יותר מהאיסור, ומותר לטלטל הכלי בשבת.

ג. ישפוך מעט משקה (מלבד מים) בכלי, דבכחאי גוונא מתערבבים המים המוקצים במשקה המותר וקמא קמא בטיל. ואפי' נתרבו המים המוקצים על המשקה המותר בטלטול, אין חיוב לשפוך הכל ולתת כלי אחר במקומו, דלא אמרינן חוזר וניעור מכל הני טעמי תריצי הנ"ל.

ד. אם המים גורמים לטינוף המקום ששוחים בו במשך השבת, מותר בכל אופן להניח כלי לקבל המים הנוטפים מהמזגן ולפנותו החוצה אחר שיתמלא הכלי, מדין גרף של רעי.

ה. וקל וחומר שבמקום שיש סכנת החלקה לפעוטות מותר להניח הכלי לקבל המים הנוטפים, אף אם אין המים גורמים לטינוף המקום.

פסקי הלכות

ו. אם יש ברשותו כלי המיועד לקבל מי המזוגן תמיד, מותר להניחו לקבל מי המזוגן, משום שלא שייך ביטול כלי מהיכנו בכלי המיוחד לכך, כן דעת כמה פוסקים, ויש חולקים⁸².

הנחת קליפות בצלחת

ב. מותר להניח בשבת בצלחת קליפות ועצמות, ואין לחוש מדין ביטול כלי מהיכנו. ואם מצטבר הלכלוך והדבר גורם למיאוס בשלחן, מותר לפנותו מדין גרף של רעי. ואם עדיין אין הדבר מאוס, רק רוצה לפנות מהשלחן, יתן דבר היתר בצלחת, ואז מותר לטלטלו מדין בסיס לדבר האסור והמותר⁸³.

טלטול נר שהודלק בשבת במזיד

ג. נר שהודלק בשבת במזיד, מותר לטלטלו אחר שכבה⁸⁴.

טלטול פמוטות בשבת

ד. מותר לטלטל הפמוטות שבזמננו (אם לא הדליקו בהם באותה שבת), ואין לחוש מדין מנורה של חוליות שאסר מרן בשלחן ערוך (סוף סימן רעט)⁸⁵.

טלטול כלי שמלאכתו לחיתר לצורך קטן

ה. מותר לטלטל כלי שמלאכתו לחיתר מחמה לצל שלא יפסד, וכן לכל צורך, ואפילו שאין בזה אלא צורך קטן⁸⁶.

⁸² כן העלתי בשו"ת חקרי הלכה (האו"ח סי' יא). ע"ש.

⁸³ עי' במה שכתבתי בס"ד בשו"ת חקרי הלכה (האו"ח סי' יג). ע"ש. ועי' במה שכתב מו"א מוה"ר הגאון הרב מצליח חי מאוזו שליט"א באור תורה (טבת תש"ף סי' לו) בדין טלטול בסיס לדבר האסור והמותר כשיכול לסלק ההיתר. ע"ש. ודו"ק.

⁸⁴ כן העלתי בשו"ת חקרי הלכה (האו"ח סי' ז'). ע"ש.

⁸⁵ כן העלתי בשו"ת חקרי הלכה (האו"ח סי' ז' אות ג'). ע"ש.

⁸⁶ כן העלתי בשו"ת חקרי הלכה (האו"ח סי' י'). ע"ש.

פסקי הלכות

לטול דבר שנאסר מטעם דבר שיש לו מתירין

ו. דעת הגאון בעל נודע ביהודה בספרו צ"ח (ביצה כד: ד"ה והרי"ף והרא"ש, ובכמה דוכתי) שיותר לטול דבר שנאסר מטעם דבר שיש לו מתירין. ולפי זה יש להתיר לטול כל מוקצה שנאסר מטעם דבר שיש לו מתירין, ואף מוקצה העומד לאכילה או השתמשות חד פעמית, ולא אמרינן דמיגו דנאסר באכילה (וכל ייעודו עומד לכך), ייאסר אף בלטול. ואף על פי שיש שחילקו בזה, מכל מקום הגאון הנודע ביהודה עצמו כתב להקל בזה בהדיא.

ורבים מהפוסקים חלקו על הצ"ח. אך מנגד מצינו לפוסקים רבים סמכו על הצ"ח, לפיכך בודאי שאפשר להסתייע מדברי הצ"ח לכה"פ לצירוף⁸⁷.

החזרת ידית דלת בשבת

ז. ידית דלת שנתפרקה בשבת, אסור להחזירה למקומה. ואף לטולת ממקום למקום אסור, משום מוקצה⁸⁸.

⁸⁷ כן העלתי בשו"ת חקרי הלכה (האו"ח סי' יב). ע"ש.

⁸⁸ עי' בזה בס' שמירת שבת כהלכתה (פכ"ג סל"ז והערה קטז) ובס' מנוחת אהבה ח"ג (פכ"ג סכ"ט) ובס' שבות יצחק (מוקצה סוף פ"ו) ובשו"ת או נדברו ח"ד (סי' למ) וח"א (סי' כא עמ' מז). והנה מו"ר אבי מוה"ר הגאון הרב מצליח חי מאוזן שליט"א בקובץ כתר מלוכה (ניסן תש"ף עמ' מז) נשאל בזה"ל: ידית של דלת שנפלה בשבת, האם מותר להחזירה למקומה ולפתוח הדלת. והשיב, אסור להחזיר את הידית. ועי' במנוחת אהבה ח"ג (פכ"ג מי מנוחות בהערה 71) שכתב מטעם שזא יחברה במסמרים. ע"ש. ולכאורה בלאו הכי יש לאסור מטעם מוקצה מחמת גופו, כדין דלתות הבית (עי' משנ"ב סי' שח ס"ק לה). ואולי מיירי בעודה בידו. עכ"ל מו"א שם. [ושם במנו"א הע' 70 הוסיף לאסור גם מטעם בונה]. ובעיקר דין דלתות הבית שאסורים בלטול משום מוקצה, עי' מה שביאר בזה במנו"א ח"א (פי"ב סמ"ז בהערה 110). ואכן במנוחת אהבה לא נחית בזה לטעמא דמוקצה. ועי' באו"ת (תמוז תש"ף עמוד תתקלא) ובמה שכתבתי בזה באו"ת שם, ובמה שכתבו בזה לאחמ"כ. וי"ל. ואכמ"ל בזה.

פסקי הלכות

סימן ט'

הלכות בורר

כללי מלאכת בורר

א. הבורר פסולת מתוך האוכל אסור. אולם מותר לברור אוכל מתוך הפסולת, אם אוכל ביד מיד לאלתר. וכן אם היו לפניו שני מיני אוכלים מעורבים, בורר אחד מאחד ומניח השני לאכול מיד, שאותו שרוצה לאכול עתה חשוב כאוכל והשני חשיב פסולת, לפיכך צריך לברור זה שרוצה לאכול עתה (ש"ע סי' שיט ס"א וס"ג). ספר הוראות זקן שפתי צדיק דיני שבת סמ"ג).

ברירת תורמוסים

ב. יש להקל בברירת תורמוסים שלנו אפילו על ידי שמקלף בידו אם אוכל לאלתר.⁸⁹

⁸⁹ א. בשבת (עד). איתא, אמר חזקיה הבורר תורמוסין מתוך פסולת שלהם חייב. לימא קסבר חזקיה אוכל מתוך פסולת אסור, ומשני, שאני תורמוסים דשלקי ליה שבעא זימני (למתקן), ואי לא שקלי ליה מסרה, וכפסולת מתוך אוכל דמי. ופירש רש"י, אי לא שקלי ליה, לאוכל מתוך הפסולת, מתוך שהוא רך ונימוק ע"י שנשלק הרבה מסרה, והלכך אוכל נמי כל זמן שמעורב בו הוי כפסולת, ומיהו אוכל הוא ומחמירין עליה למיהוי ההוא דשקיל כפסולת מתוך אוכל. עכ"ל. ופירוש נוסף הוסיף רש"י, ולי נראה הבורר תורמוסין מתוך פסולת שלהם מששלקן פעם אחת ממרקין ומעריין אותן המים, ובורר המתולעוץ שלהם כמו שעושיין לפולין. וכן בכל פעם ופעם, וזה בורר האוכל ומניח הפסולת. ואי לא "שלקי" ליה מסרה גרסינן, הלכך מששלקום פעמים ושלש חשיב ליה פסולת, הואיל ואי שביק להו הכי דלא הדר שליק להו מסרחי, וכשהוא נוטלן מתוך שאר מינין גרועין המעורבים בהם כפסולת מתוך אוכל דמי, דהנהו שאר מינין לא מסרחי דגמר להו בישוליהו פעם ראשונה ושניה. ע"כ. ועוד הוסיף רש"י פירוש ג', ורבינו הלוי גרים ואי "שלקי" ליה מסרה, כשנטלו נימוח בין אצבעותיו ונמאם, הלכך ההוא דשקיל הוי כפסולת והנשאר הוי אוכל עד שחזור ונטלו. עכ"ל. ובנמוקי יוסף הביא לשון רש"י. (ובגירסא ברש"י, עי' בברכי יוסף סי' שיט סק"ז). וכפירוש קמא ברש"י, כן פירש גם הר"י מלניל. (ואף שהדברים צ"ב, עי' מ"ש בס' גור אריה שבת עד: ובאגלי טל מלאכת בורר ס"ק יד אות ד. ודו"ק). וע"ע בחי' הריטב"א (ד"ה ופרקינן שאני) מ"ש לבאר, וסיים וזה דרך רש"י. והנה בתשובת רב האי גאון שהביא בספר העתים (סי' רכו) גרס אי לא "שלקי". וכן גירסת הרי"ף (לב). והרא"ש (פ"ז ס"ם ד) והר"ן ובספר המאורות. וכן גרסו ר' פרחיה וריבב"ן "שלקי", וביארו כפירוש ראשון ברש"י. וע"ע. והראב"ה (סי' רכג) ובפסקי הרי"ד גרסו שלק. וע"ע בראב"ן סי' שנא. והנה הרמב"ם (פ"ח מהל' שבת הי"ג) כתב, הבורר תורמוסין מתוך הפסולת שלהם חייב, מפני שפסולת שלהם ממתקת אותם כשישלקו אותו עמהם, ונמצא כבורר פסולת

פסקי הלכות

מתוך אוכל וחייב. ע"כ. וכתבו בלחם משנה שם והגר"א בביאורו (סק"ט) ובשו"ת אהל יוסף (חאו"ח סי' ו' דף ד' ע"ד) שהרמב"ם גרס בגמרא ואי לא "שלקי" ליה מסרח. וכן ראיתי למאירי שביאר כהרמב"ם, וסיים ולשיטה זו אנו גורסים "שלקי". ועי' בספר המאורות שכתב שהר"ם גרס ואי שקיל, אלא שמפרש ואי שקיל ליה מסרח, שהפסולת שלהן ממתקת אותם כשישלקו עמה, ונמצא כבורר פסולת מתוך אוכל הוא וחייב. עכ"ל. וע"ע באהל מועד (שער השבת דרך ד). ובעיקר דין התורמוסים עי' עוד מ"ש לבאר באגלי טל (מלאכת בורר סוף ס"ק יד). וברור שהאיסור בברירת תורמוסים הוא אפילו לאלתר. וכמ"ש הריטב"א ובחידושי ר"י מלוניל. ועי' בביאור"ל (סי' שיט ס"ד ד"ה מתוך). ועי' בס' שבת של מי (שבת עד סע"א ברש"י) מ"ש נפק"מ בין הפירושים ברש"י.

וואם האיסור כבורר תורמוסין הוא מדאורייתא, עי' בדברי רש"י (עד: ד"ה מסרח) הנ"ל, שכתב ומיהו אוכל הוא, "ומחמירין" עליה למיהוי ההוא דשקיל כפסולת מתוך אוכל. עכ"ל. וכן הוא בחי' ר"י מלוניל. אולם אין זה מכריח כלל שאינו מדאורייתא. ומדמבואר בגמרא וברמב"ם ובש"ע שחייב, מוכח שהוא מן התורה. וע"ע בס' תורת שבת (סק"ח) שכתב שפשוט שהוא מדאורייתא, וכן מוכח מרש"י שכתב דלחד טעם החיוב הוא מפני שהפסולת נגמר ביכולתה ולא התורמוסין. (וא"כ הוי בורר פסולת גמורה מתוך אוכל, דבדאי אסור מדאורייתא). ע"ש. וע"ע בס' עולת שבת (סק"ה) ובס' דמשק אליעזר (סק"ח) שנלמד מפרש"י והש"ע דהאיסור בתורמוסין משום דהוי כבורר פסולת מתוך אוכל. ע"ש. וא"כ הוי דאורייתא.

ברירת תורמוסים שבזמננו

והמור (סימן שיט) כתב משום דשלקי ליה שבעא זימנין, ואי לא שקלי ליה לאוכל הוה מסרח, לכך חשיב אפי' ברירת אוכל כברירת פסולת. ולפ"ז תורמוס שלנו שאין דרכן בכך מותר לבררו מתוך הפסולת. ע"כ. והלבוש למד שזה תלוי במחלוקת הראשונים בביאור טעמי דין התורמוסים, וזה לשונו: תורמוסין אסור לברור אפילו האוכל מתוך הפסולת שלהם, מפני שהפסולת שלהם ממתקת אותם כשישלקו אותה עמהם, ונמצא כבורר פסולת מתוך אוכל וחייב לדברי הרמב"ם, ולדברי הטור והרא"ש מותר. ע"כ. [ובדעת הלבוש גופיה, כתב בס' יוקה נא (סק"ו) שבדאי כוונתו לפסוק כהמור, שכיון שי"א וי"א הלכה כי"א בתרא, בודאי שגם כשמוזכר הפוסקים בשמותיהם הלכה כדעה אחרונה. ע"ש]. ואמנם במלבושי יום טוב (סק"ח) כתב בזה"ל: טעה בכאן טעות גדול, שאין המור חולק על הרמב"ם בזה כלל, שהרי דין הרמב"ם גמרא ערוכה היא. ואע"פ שבטעם שהתורמוס נקרא פסולת נחלקו הרא"ש והרמב"ם, מ"מ לדינא אינם חולקים. ורק המור כתב דאותם תורמוסים שלנו אינם כמותם שהיו בימי הגמרא, ולכן מותרים. והלבוש תלה סברתו דתורמוסין הוי כלווי' ובטנים דלעיל [ס"ג, שמותר לבררם מקליפתם], וליתא דתורמוסין עצמן מיקרי פסולת ולכך אסורין גם להרא"ש ומור. אלא לתורמוסים שלנו כתב המור דמותרין, משום דלא דמיין לאותן שבש"ס ולא הוי פסולת. ומיהו על המור ודאי קשה ההיא דתורמוסין. עכ"ל. אולם י"ל שכונת הלבוש להקל בתורמוסים שלנו, כי הרא"ש והמור ס"ל כפרש"י שהטעם שברירת התורמוסים חשיבא כברירת פסולת מתוך אוכל משום שאם אינו נוטל התורמוסים מסריח, וזה אינו שייך בתורמוסים שלנו. אבל טעם הרמב"ם שייך גם בתורמוסים שלנו. וכ"כ באליה רבה (סימן שיט סק"ט) לבאר כוונת הלבוש, דאפשר דמודה דלכו"ע אסור בתורמוסין דש"ס, ואין הפלוגתא אלא בשלנו, דלמען הרא"ש ומור משום דמסריח מתוך הקליפה מותרין, וכמ"ש רבנו ירוחם דשלנו אין מסריחין. אבל לרמב"ם שכתב טעם דש"ס שהפסולת ממתקת וכו', א"כ אפשר דה"ה בשלנו. וצ"ע. ע"כ.

פסקי הלכות

הטעמים שמרן לא פסק ברוב עמודי ההוראה

והנה מרן בשלחן ערוך (סי' שיט ס"ה) כתב כלשון הרמב"ם. [ובטעם הדבר שהפסולת של התורמוסין חשיבא אוכל, עד דמחשבינן לברירת התורמוסין מהפסולת שלהם כבורר פסולת מתוך "אוכל", ביארו בש"ע הגר"ז (סעיף ז) ובמשנה ברורה (ס"ק יט) שהתורמוס מר מאד קודם שנתבשל כל צרכו וחשיב כפסולת, והפסולת אינו מר כ"כ. ע"ש. ונעצם הדבר שקליפת התורמוס ראויה לאכילה, מבואר בהדיא ברמב"ם הלכות טומאת אוכלים (פ"ה הי"ב): קליפי פולין וקליפי תורמוסים, זרקן אינן מתטמאות, כנסן לאוכלין מתטמאין. ע"ש. והובא באחרונים]. וע"ע בס' מל אורות (מלאכת בורר ד"ה וה"נ, עמ' קמח בנד"מ) שכתב שבתורמוסים הפסולת ממתקת, דאי לא שלקי הפסולת עממה היה נימוח, וא"א להתבשל, א"כ הפסולת שהיא הקליפה עיקר, והאוכל הוא הפסולת. ע"ש. וע"ע בלשון המגיד משנה על הרמב"ם שם. וע"ע בס' ערוך השלחן (סעיף יח) שכתב, לא נתברר לנו ד"ז כי אין אנו יודעים מה הוא תורמם, והענין כפי מה שנראה מהגמרא (ע"ד): דהתורמם הוא בעצם מר והפסולת ממתיקו, ולכן יחשב ברירת התורמוס כפסולת מתוך אוכל וחייב. ובמקומות שיש מין זה, צריכים לבוררם מע"ש. ע"כ. וע"ע להגאון ר' עזריאל אירבאך בתשובתו בס' מחשבת סופר (עמ' רמ). ע"ש. ולפ"ז אסור לברור התורמוסים. אולם מהריט"ן בתשובה (סי' רג ד"ה הכלל העולה) כ' שאסור לברור פסולת מתוך אוכל אפי' בשעת אכילה, ואסור לאכול התורמוסים. אולם יש להקל בשנותן התורמוסים לתוך פיו בקליפתו ושוב מסיר הקליפה בפיו, אבל אם קולף התורמוס בידו ואח"כ משימו בפיו אסור, דהוי פסולת מתוך אוכל ואסור אפי' בשעת אכילה, וסיים (בסוף התשובה בכלל העולה), שאין היתר לברור התורמוסים אלא משים אותו בקליפתו וקולפו בפיו, או בידו בתוך פיו. ע"ש. וע"ע בברכי יוסף (סוף סק"ו). ע"ש.

ולכאורה קשה על מרן אמאי לא פסק כעמודי ההוראה הרי"ף והרא"ש נגד הרמב"ם, דהא כתב מרן בהקדמתו שבמקום שנחלקו עמודי ההוראה אל מקום שילכו שנים מהם הכי נקמנין. וגם קצ"ע על מרן שלא הזכיר כלל בבית יוסף מדברי הרי"ף והרא"ש בזה, רק מרש"י והרמב"ם הנ"ל. והא חזינן בלבוש דאיכא נפק"מ בין הפירושים, והיה לו למרן לציין שנחלקו בזה עמודי ההוראה, ולרש"י והרי"ף והרא"ש מותר לברור התורמוסים בזמננו, ולהרמב"ם אסור. וכן העיר בשו"ת דבר משה ח"א (סי' כד) דמאחר ומדברי הרי"ף והרא"ש וכל שאר המפרשים שפירשו דלא כהרמב"ם, יוצא שתורמוסים שלנו לא הוי כבורר פסולת, איך שבקיה מרן לכלליה שכתב בהקדמתו שכל מקום שנחלקו עמודי ההוראה, פוסק כתרי מגו תלתא. ואע"ג שכתב בשיירי כנה"ג שספר הש"ע מיוסד ע"פ סברת הרמב"ם שפוסקים כוותיה כמערב, מ"מ במקום שהרמב"ם פוסק כנגד נגד רובא דרבוותא אף מרן הולך בשלחנו הטחור אחר הרוב ושביק להרמב"ם, וא"כ הכא דלא מצינו חבר להרמב"ם בפירוש זה [א"ה. מ"ש שהרמב"ם יחידא, מצינו למאירי שפירש כהרמב"ם. ע"ש], איך פסק מרן כוותיה. וכתב לבאר דל"פ הרמב"ם עם הרי"ף הרא"ש לענין דינא, דלדעת כולם התורמוסים של התלמוד יש בהם משום ברירה, ובתורמוסים שלנו אין בהם איסור בורר. וכמ"ש הטור. אלא דמר פירש פי' א' בלשון התלמוד, ומר פירש פי' אחר. והוא כמ"ש בלחם משנה בדעת הרמב"ם דמ"ש בגמרא שאני תורמוסים דשלקי ליה ז' זימני וכו', כלומר כיון דאי לא שלקי הפסולת עמם היה נימוח, וא"א להתבשל א"כ הפסולת עיקר והו"ל כבורר פסולת מתוך אוכל. א"כ מינה נשמע שבתורמוסים שלנו דליאת להא, כו"ע יודו דלא הוי בורר פסולת מתוך אוכל. ולכן כיון שלכל הפירושים לא נפק"מ לענין דינא, נקט מרן פי' הרמב"ם שגם הרי"ף והרא"ש יודו בזה. וסיים הרב דבר משה דאם נותן התורמוס שלם בפיו ואוכל האוכל וזורק הפסולת בפיו, שאינו עושה מעשה

פסקי הלכות

בידים, דשרי. עכת"ד. אולם הוא דוחק, שמרן הביא דין שאינו שייך בזה"ז, ואף השמיט דברי הטור שיש חילוק שבתורמוסים שלנו יש להקל, וסתם להחמיר.

וכן ראיתי עוד שעמד בקושיא זו מוהר"ר יוסף מולכו בשו"ת אהל יוסף (סי' ו), וכתב שנהגו העם והסידים ואנשי מעשה לברור ולאכול תורמוסים, ולכאורה הרי מרן אסר. וי"ל דלא קאסר חזקיה אלא בתורמוסים שלהם, אבל בתורמוסים שלנו שאין דרכן בכך, שאינן מסריחין האוכל אם נשארים בפסולת אחר שליכתן, שרי. וכמ"ש הטור. וכן מדויק אצלי לשון רש"י. וכ"נ ד' רבנו ירוחם (נתיב יב ח"ה דף עו ע"ד). וא"כ לרש"י והרי"ף והרא"ש והטור ורבנו הלוי והר"ן ורבנו ירוחם שרי בתורמוסים שלנו. והקושיא הנופלת למרן דהיכי פסיק ותני כהרמב"ם היפך הרי"ף והרא"ש, ושבקייה לכלליה שקבע בהקדמתו. ומה גם בנ"ד דכל המפרשים ס"ל כהרי"ף והרא"ש. ואפי' הטור דדרכו לפעמים להביא סברת הרמב"ם, ואפי' כשהולק על אביו הרא"ש, הכא סתם לן כהרא"ש ולא הביא סברת הרמב"ם כלל. ולפי מה שכתבתי בכללי הש"ע (הנדפסים בראש ס' שלחן גבוה, סעיף יא) שדרך מרן לפסוק כהרמב"ם נגד הרי"ף והרא"ש, אתי שפיר. וסיום שהאוכלים התורמוסים כדרכם ובוררים אוכל מתוך פסולת י"ל ע"מ שישמוכו, שהרי לדעת רוב בנין ורוב מנין של הראשונים יש להקל בתורמוסים שלנו. ובתשובת מהריט"ץ כתב שאסור לקלף התורמוסים בידו ולהניח קילופו בפיו, אבל מותר להשים אותו בקליפתו וקילופו אפילו בידו. והשתא דאתינן להכי ש"מ דשרי אפי' להרמב"ם, דלא אסר אלא כשמכררם ביד ומניחם קלופים בפיו, אבל אם מניחים אותם בקליפתם וקולפם בפיו או בידו בתוך פיו, לא שמיה בורר ושרי. וא"כ דרך בני אדם רובם ככולם לאכול התורמוסים בדרך הזה, להשימם בקליפתם בפיו ולקולפם בפיו, ולהסיר הקליפה, והא ודאי שרי. עכת"ד. ומבואר דאליבא דהש"ע מותר אם יכררם בשעת אכילה בפיו, או בידו אחר שיניחם בפיו.

וכן הביאו בעיקרי הד"ט (סי' יד אות מב). וכן הביאו בס' יוקח נא (סי' שיט סק"ו. וע"ש). וכ"פ בשו"ת דבר משה הנ"ל, דשרי לברור התורמוסים בפיו. וכן ראיתי עוד להגרי"ה בס' בן איש חי (ש"ב פ' בשלח ס"ח) שכתב: בסה"ק מקבציאל הבאתי ד' מהריט"ץ (סי' ר"ג) שאסר לקלף התרמוסין בידו ולהניח לתוך פיו, אלא יניחנו כמו שהוא ויוציא הקליפה מפיו וכו'. ופלפלתי בזה ועשיתי שלשה חילוקים בדינו של מהריט"ץ, והעלתי שבתרמוסין ופולין כיון שדרך בני אדם בחול לקלפם בפיהם כן יעשה בשבת, ולא יקלפם בידו ויניחם בתוך פיו וכאשר הורה מהריט"ץ. ע"כ (וע"ע להלן אות ז). וע"ע בשו"ת רב פעלים ח"א (האו"ח סי' כו ד"ה ונראה להביא). וכ"פ הכה"ח (אות נג).

אולם בעיקר הקושיא על מרן, לפי מה שהבאתי בשו"ת הקרי הלכה (האו"ח סימן א אות ה) בשם מהר"ד פארדו בשו"ת מכתם לדוד (חיו"ד סי' מוז) שבדבר שנחלקו עמודי ההוראה ע"פ גירסתם בגמרא אין הכרח לפסוק כדבריהם, ושכן ניהא עפ"ז כמה וכמה מקומות בש"ע. עש"ב. א"כ ניהא נמי אף הכא, דמאחר ונ"ד תלוי במח' הגירסאות בגמרא אין הכרח שמרן יפסוק כדברי הרי"ף והרא"ש. (וכבר ציינתי לעיל שמרן בב"י לא הביא כלל ד' הרי"ף והרא"ש, רק ד' רש"י והרמב"ם). וע"ע בשו"ת ברכת יהודה ח"ב (סי' מג).

המתיר בתורמוסים של זמננו

והנה בספר טל אורות (מלאכת בורר ד"ה וראיתי, עמ' קמה וחללה בנד"מ) הביא מ"ש מהריט"ץ לאסור פסולת מאכול אפילו בשעת אכילה, וכתב שד"ז שנוי במחלוקת, ומהתוספות והרמ"ך נראה שמותר וכו'. ותמה ע"ד מהריט"ץ שמסתמות דבריו נראה שכל דבר שיש לו קליפה וקולף הקליפה

פסקי הלכות

בידו חשיב כבורר פסולת מאוכל, ואפי' בשעת אכילה אסור. ותמוה שכל ישראל מקילים לקלף הביצה ופולים וכמה מיני פירות בשבת, ולא ראינו פוצה פה ומצצצף, ונוראות נפלאותי איך יצאו דברים אלו מפי קדוש. ולכן נראה שכל שצריך לקלף הקליפה ע"מ לאכול לאלתר, אין כאן בורר כלל. וה"נ מוכח בגמ' בההיא דתורמוסין דקאמר חזקיה הבורר אוכל מתוך פסולת אסור, ופריך לימא קסבר חזקיה הבורר אוכל מתוך פסולת אסור, ומשני שאני תורמוסין דשלקי להו שבע זימנין, וכפסולת מתוך אוכל דמי. ואם איתא דמי שקולף הקליפה כדי לאכול האוכל מתוכו הוא בכלל בורר פסולת מתוך אוכל, א"כ היכי פריך בפשיטות דקסבר חזקיה הבורר אוכל מתוך פסולת אסור, הא למהריט"ץ לא מיקרי ההיא דחזקיה אלא בורר פסולת מתוך אוכל, אלא ודאי מוכח דמי שקולף הקליפה מן הפרי חשיב כבורר אוכל מתוך פסולת. ומאי דמסיק בגמרא שאני תורמוסין דהוי כפסולת מתוך אוכל, לאו ה"ט משום שקולף הקליפה, אלא ה"ט כמ"ש הרמב"ם והש"ע דהתם הפסולת ממתקת, דאי לא שלקי הפסולת עמהם היה נימוח, וא"א להתבשל, א"כ הפסולת שהיא הקליפה עיקר, והאוכל הוא הפסולת. וסיים, ונראה שגם התורמוסים שלנו כיון שלא שייך בהם הטעמים הנזכרים בגמרא, ה"ה נמי שמותר לקלף הקליפה בידו ע"מ לאכול לאלתר. ואפשר דגם מהריט"ץ לא אמרה למילתיה אלא בתורמוסין דתלמודא, שכן נראה מדבריו, אע"פ שדבריו סתומים וחתומים. עכת"ד. וכן ראיתי עוד בשם אשל אברהם אופנהיים (סי' שיט ס"ה) שציין למ"ש בשו"ת דבר משה ובית דוד ומהריט"ץ הנ"ל, וכתב שכן משמע בלבוש דדוקא בתורמוסים שלהם ששולקים אותם ו' פעמים והאוכל נמאם בין האצבעות אסור, וא"כ ההוא דבורר האוכל חשוב האוכל כפסולת, וחזר הדין כבורר פסולת וחייב. משא"כ בשלנו. ע"כ. וכן ראיתי עוד בספר דברי מנחם (על הטור סק"ח) שהביא מחלוקת האחרונים, וסיים שבס' טל אורות כתב להקל בתורמוסים שלנו. ע"ש. ועי' בס' פסקי הבא"ח (עמ' תקכח) מ"ש לחלק בין תורמוס לקילוף ביצה. ע"נ.

דעת מהר"י אבולעפיא להחיר משום דרך אכילה

ועוד יש להוסיף שאפילו נאמר שתורמוסים דידן דינם כתורמוסים שאסרו בגמרא, לכאורה יש להחיר בקילוף התורמוס בידו סמוך לאכילה מטעם דרך אכילה, כדעת מהר"י אבולעפיא בתשובה שנדפסה בשו"ת מהריט"ץ (סי' קג), שאע"פ שאסור לבורר פסולת מתוך אוכל לאלתר, מ"מ היינו סמוך לאכילה, אך בשעת אכילה ממש שרי לבורר פסולת מהאוכל. וחלק על מהריט"ץ בתשובתו שם שאסר בזה. וכדעת הרב טל אורות הנ"ל שג"כ היקל בברירה בדרך אכילה. וכן מצינו עוד בנידון דידן, בשו"ת בית דוד (האו"ח סי' קכד) שכתב שאין ברירה באכילת תורמוסים בשבת, עפ"ד הרא"ש בתשובה (כלל כב סי' ט) והש"ע (סי' שיט סט"ז) שאם בשעת שתיה מעכב הפסולת שלא יכנס לתוך פיו אין זה בורר ומותר, וא"כ ה"נ באכילת תורמוסים שאינו מתקן קודם אלא בשעת אכילה שרי. ומה שאסרו בגמרא וכן הרמב"ם והטור, היינו כבורר אותם קודם אכילה מהפסולת שלהם. עכת"ד. וכן ראיתי עוד להגר"ח פלאג' בספר לחיים בירושלים (עמ"ס שבת פ"ז) שהביא ד' מהריט"ץ שאסור לקלף התורמוס בידו ולהניחו בפיו אסור, ורק כשנותנו בפיו בקליפתו שרי, וכתב ע"ז, ואין נראה כן הסכמת הפוסקים דבשעת אכילה התירו אפילו להוציא מקודם, ויש כמה פירות כמו כן דאי אפשר לאכול אם לא יוציא קליפתן מקודם, כגון שקדים ואגוזים לוזים וכיוצא, ורובא דעלמא אינם נוהרים בזה. וצין לבית דוד ואהל יוסף הנ"ל. ושו"ר להרב טל אורות (דף ל' ע"ד) שחלק על מהריט"ץ בזה. עלץ לבי. עכת"ד. וכ"פ עוד בספרו שו"ת לב חיים ח"ב (סי' מה) והביא ד' מהר"י אבולעפיא להלכה, ואע"פ שמהריט"ץ חלק עליו, וכן אסר בזה הרב יד אהרן, מ"מ יש להשיב ע"ד מהריט"ץ, וכ"כ הרב שם חדש (עמוד הזמנים דף נד ע"א) להשיב ע"ד מהריט"ץ. ע"ש. ועי'

פסקי הלכות

קילוף פולים בידו או בפיו

ג. יש אוסרים לקלף פולים ביד בשבת, רק להניח בפיו ולהוציא הקליפה. אולם להלכה מותר לקלף פולים ביד בשבת⁹⁰.

הסרת גרעיני הלימון שבסלט

ד. מי שסחט לימון לתוך האוכל, ונפלו גרעינים עם המיץ, יש מתירים להוציא הגרעינים ולמוצצם, ולהשליכם מחוץ לצלחת. אולם אם אינו רגיל כלל בימות החול

למהר"ם בן חביב בשו"ת קול גדול (ס"ט נ). ועי' בברכי יוסף (סק"ה). וע"ע בזה בס' שביתת השבת (מלאכת בורר באר רחובות סק"ג). ועי' בביאור הלכה (ס"ד ד"ה בורר) שכתב שיש סיוע להתיר מדברי הראשונים, ומאידך סיוע מדברי הרא"ש למהריט"ץ שהחמיר. ע"ש. ועי' בחזון איש (פי' נד אות א). ועי' בחזון"ע שבת ח"ד (עמ' קצו) שדחה שאין הכרח מהרא"ש דס"ל כמהריט"ץ, ושכמה וכמה מהראשונים ואחרונים ס"ל כהמר"י אבולעפיא להקל. (ועי' לעיל מינה עמ' קצד). ועי' בשו"ת יביע אומר ח"ז (סי' מ סוף אות ח). ועי' בשו"ת דברי שלום מזרחי (סי' קג) ובשו"ת אז נדברו ח"א (סי' כד) ובס' אדני שלמה (אות צו – ק).

ההכרעה למעשה בביררת תורמוסים שלנו

ולענין הלכה, לכאורה יש להקל בביררת תורמוסים שלנו אפילו על ידי שמקלף בידו אם אוכל לאלתר. מו"ג ספיקות. הדין שמא כהדבר משה שבתורמוס שלנו מותר אף להרמב"ם. ואפילו את"ל שהעיקר כהלבוש שלהרמב"ם יש לאסור אף בתורמוסים שלנו, הנה מהריט"ץ כתב שאם אוכל התורמוס בפיו ומוציא הפסולת בידו יש להקל אף אליבא דהרמב"ם. ולדעת מהר"י אבולעפיא אפילו אם בורר בידו לאלתר חשיב דרך אכילה. (ותורמוסים דאסרינן היינו כשבורר סמוך לסעודה, ולא בשעת אכילה). ולכאורה יש להקל, כי כדברי מהר"י אבולעפיא מבואר בכמה ראשונים, וכן נקטו כמה מפוסקי הספרדים. ואפילו את"ל להחמיר דלא כמהר"י אבולעפיא, בנ"ד יש לצרף דעת הר"ף והרא"ש וכמה ראשונים שבתורמוסים שלנו מותר לברור. ולפי כל האמור לכאורה יש להקל בביררת התורמוסים שלנו אוכל מתוך פסולת לאלתר, אפילו בידו.

⁹⁰ הנה מאור הגולה הגר"ח בספר בן איש חי (ש"ב פ' בשלח סוף ס"ח) כ' שאסור לקלף פולים ותורמוסים בשבת בידו, רק יניחם בפיו ויקלפם, כיון שדרך בני אדם לקלפם בפיו. ע"ש. וכ"ה בכה"ח (סי' שיט אות נג). והנה כיום רבים מהעולם דרכם תמיד לקלף הפולים בידיהם, ואם כן בודאי שמוותר לקלף בידיו. וגם בעיקר מה שדימה הבא"ח דין פולים לתורמוסים, הנה מפורש איפכא בד' רבנו ירוחם (נתיב יב ח"ה דף עו סע"ד), שכתב שבפולין מותר דלא דמו לתורמוסים, דלא מסריח אי לא שקלי קליפתן. עכ"ל. וגם עצם הדין שכתב הבא"ח, שפרי שהדרך לקלפו בפיו אסור לקלפו בידי, לכאורה צ"ע דמה בכך אם מקלפו בידו או בפיו. הרי זה לצורך אכילה לאלתר ובורר אוכל מתוך הפסולת דשרי. וכן השיג בס' ברכת יהודה (ח"ב סי' מג בהע"י) על הבא"ח. ע"ש. ועי' בס' פסקי הבא"ח (עמ' תקכח) מ"ש לבאר. אולם למעשה נראה להקל. וכ"פ בס' טל אורות (מלאכת בורר ד"ה והנה, עמ' קמו בנד"מ) בהדיא דאף בפולים שרי. ע"ש.

פסקי הלכות

למצוין את גרעיני הלימון שנפלו למאכל, והם עברו כפסולת גמורה, ורק בשבת הפץ למצוין את הגרעינים על מנת שיתיר לו להמלט מאיסור בורר, אין זה מתיר לו איסור בורר.⁹¹

הוצאת תיבות דגים מרוטב

ה. יש אומרים שחתיכות דגים הנמצאים בתוך רוטב, ואם ישארו שם יתקלקלו, שאסור להוציאם.⁹²

⁹¹ עיין להגר"ח פלאגי בשו"ת לב חיים ח"ב (סי' מח דף כ"ז ע"א) שכתב, נ"ל כי בשבת כשמשליכים לתוך המאכל לימונים ונארגאנא"ם להשליך המים החמוצים למאכל, ואגב הם משליכים הגרעינים, אין לברור אותם ולהוציאם קודם האכילה. ע"ש. וכ"כ הבא"ח (ש"כ פ' בשלה סי"א). ואף שבבכ"ח (אות מו) כתב שאם נשאר בגרעינים מעט חומץ שראוי למצוין אותם, יש להקל לדברי הפתח הדביר (סק"ו), דהו"ל מעט אוכל עם הפסולת. ע"ש. אולם הנה פעמים רבות האדם אינו רגיל כלל בימות החול למצוין את גרעיני הלימון שנפלו למאכל, ולדידיה הוי פסולת גמורה, ולכן אם רק בשבת הפץ למצוין את הגרעינים ע"מ שיתיר לו להמלט מאיסור בורר, לכאורה לא מהני שייקרא ע"ז שם אוכל. וכן ראיתי בילקוט יוסף (שבת ח"ג עמ' רפא) שכתב שדוקא אם רגיל בחול למצוין הגרעינים שנפלו לאוכל מותר להוציאם ולמצוין הגרעיין, אבל בלא"ה לא. ע"ש. וע"ע בחווע שבת ח"ד (עמ' רלו) שכתב לאסור להוציא גרעינים שנפלו מסחיטת הלימון. וכ"כ גם בחליכו"ע ח"ד (עמ' צו). וע"ע בשו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' שעב) שנשאל מו"ר האם מותר להוציא גרעיני לימון מהמלט או עצמות מהצלחת, והשיב שאסור, רק דרך אכילה. עכ"ל. וע"ע למ"ד הגאון רבי אהרן מאוזו בהערות איש מצליח על המשנ"ב (בסוה"ם, ס"ד בביה"ל ד"ה מתוך). וע"ע בס' אדני שלמה (אות ק).

⁹² עיין במחלוקת הראשונים שהובא לעיל. ולכאורה בנ"ד יש נפק"מ בין פירוש הרמב"ם לפרש"י, וכגון שנפלה תיבת פת לסלט מדינה וכדומה, באופן שאם לא יטול תיבה משם המאכלים יתקלקלו. ולפירוש קמא ברש"י לכאורה יש לאסור משום בורר פסולת מאוכל. ואכן ראיתי בס' תורת שבת (סק"ח) שתמה למה לא כתב המחבר ג"כ הטעמים של רש"י, ונשמע מיניה עוד שדבר שנמאם בהיותו איזה זמן אצל הפסולת שנחשב לפסולת, אך מרש"י והר"ן משמע שדוקא אם הדבר שנחשב לזה לפסולת אינו נמאם. ע"ש. וכן ראיתי בס' שולחן שלמה (סי' ט"ז ד"ה ואכן) שכ' בשם הגרש"ז אוירבך שבחתיכות דגים או בשר הנמצאים בתוך רוטב, או שנפלו אוכלים לתוך חומץ ואם ישארו כך יתקלקלו, הרי המוציאם אע"ג דלכאורה הוי ברירת אוכל מתוך פסולת, אולם מתורמוסין למדנו דמאכל שאם לא יקדוהו מתוך הפסולת שלו הוא יסריח, מחמירים עליה והשיב כבורר פסולת מתוך אוכל, והלכך בנ"ד אסור להוציא את הדגים אפילו כדי לאכלם לאלתר. ע"ש. ואמנם מרן בש"ע לא פסק כטעמו של רש"י אלא כהרמב"ם. ועי' למגיה בס' שולחן שלמה (שם) שהעיר שדברים אלו הם אליבא דרש"י שם, והרמב"ם והש"ע כתבו טעם אחר, ומ"מ מדברי הגרש"ז אויערבך שנדפסו לעיל מינה (סוף סק"ד וס"ק מו) נראה שיש לחשוש לדעת רש"י. ע"ש. אך יש לציין עוד שאין הכרח דמרבן פליג על הטעמים שכתב רש"י. וע"ע בשו"ת בברכת יהודה ח"ז (סי' סב) שכ' ג"כ שחתיכות

פסקי הלכות

הוצאת פסולת מאוכל לשימוש בפסולת

ו. מותר להוציא פסולת מהאוכל על מנת לעשות בה שימוש כל שהוא, כגון להאכיל לבהמתו, או לצורך רפואה סגולית או טבעית. שמאחר וכעת חפץ בפסולת להשתמש בה, חשיב כבורר אוכל מפסולת ושרי⁹³.

דגים הנמצאים בתוך רוטב, ואם ישארו שם הם יתקלקלו, אסור להוציאם משום בורר. ע"ש. וצ"ע עוד.

⁹³ הנה המוציא פסולת מהאוכל ע"מ לעשות בה שימוש כל שהוא, כגון להאכיל לבהמתו, או לצורך רפואה סגולית או טבעית (כגון להניח על גופו, ע"י בם' מאור השבת ח"א מכתבי הגרש"ז אוירבאך אות ה. והובא בפסקי תשובות הערה רטו), מאחר וכעת חפץ בפסולת להשתמש בה, חשיב כבורר אוכל מפסולת ושרי. ורק התורמוסים שאינם ראויים לאכילה, אף שחפץ לאכלם, אמרינן דבטלה דעתו אצל כל אדם. אבל כשמשמש בפסולת לדבר שעומד לכך, כגון לבהמה ולעופות, בודאי שרי. וכן ראיתי בפרי מגדים (מש"ז סוף סק"ה) שנסתפק אם מותר לברור אוכל מפסולת להאכיל לבהמתו, ופשט להקל עפ"ד המג"א (סי' שכא ס"ק טו). ע"ש. וכ"כ בבית"ל (ס"א ד"ה כדי לאכול לאלתר). וואמנם לכאורה הפמ"ג התיר ברירת אוכל מפסולת, דחשיב לאלתר, אבל לא מצינו שהתיר הפמ"ג לברור פסולת מאוכל לצורך בהמה. אולם לכאורה כיון שחפץ כעת להוציא מאכל הבהמה חשיב כבורר אוכל מתוך פסולת, ושרי. וכן ראיתי בספר תוספת ירושלים (סי' שיט ס"ד) שכתב, נראה שאם בורר הפסולת לתת לפני בהמתו דינו כאוכל מתוך הפסולת, דתניא בתוספתא (פרק י"ז) נתערבו לו פירות בפירות, בורר ואוכל, ובורר ומשליך לפני בהמתו. אבל אם בדק אלו בפני עצמם חייב. ע"ש. וכ"כ בם' דעת תורה (ס"א ד"ה אוכל). נמיהו בעיקר ההוכחה מהתוספתא, לפיה"א יש לכאורה מקום לדחות. וע"ע בשו"ת מגדנות אליהו ח"ג (סי' מד) שכתב שיש להחזיקה בתוספתא דבורר אוכל מתוך אוכל, והאוכל שבורר לצורך האדם יכול לברור גם לצורך הבהמה. ולעולם י"ל דהתוספתא לא מיירי כלל בבורר פסולת מתוך אוכל, אלא בב' מיני אוכלים. ע"ש. וזמ"מ לדינא לכאורה בכל אופן שרי. וכ"כ בם' בן איש חי (שנה ב' פר' בשלח סי"ד) שאם יש לפניו אוכל ופסולת, ורוצה לברור הפסולת להאכילה לבהמה לאלתר, ה"ז בורר הפסולת מתוך האוכל, יען מאחר דעתה הוא רוצה בפסולת כדי להאכילה לבהמה, חשיבא הפסולת אוכל, והו"ל בורר אוכל מתוך פסולת. מיהו כתבתי שם שאם הוא בורר הפסולת מתוך האוכל יעשה בצנעה מפני החשד, דהרואה אינו יודע שיש לו צורך עתה בפסולת להאכילה לבהמה, וחושב דאין לו צורך בה ועובר על איסור תורה. ע"ש. וכ"כ בכה"ח (ס"ק נ"א) ובמנו"א ח"ב (פ"ז הערה כג). וכ"פ מרן הגר"ע יוסף בהליכות עולם ח"ד (עמ' פח) ובחזו"ע שבת ח"ד (עמ' קפו) שמותר לברור האוכל לבהמה. אלא שדחה מ"ש הבא"ח להחמיר לעשות כן רק בצניעה, וכתב שיש להקל לברור בכל אופן. ואף שהפמ"ג התיר רק אוכל לבהמה מפסולת שאינה ראויה אף לבהמה, אך לא מיירי בבורר פסולת גמורה לאדם מאוכל. עכ"פ לדינא שרי בכל אופן. ע"ש. וע"ע בם' ביכורי יצחק (סי' מז עמ' ש, שג) שהקשה ג"כ שהפמ"ג התיר אוכל לבהמה מפסולת, דחשיב לאלתר, אבל בברירת פסולת מאוכל לא מצינו שהתיר הפמ"ג לבהמה. והבא"ח למד דלא שנא. וצ"ע מדין תורמוסין, שאע"פ שחפץ לאוכלם אסור לברור. וכ' לבאר ע"פ מ"ש באגלי טל (בורר ס"ק יד), דרק בתורמוסין שיש לו עוד

פסקי הלכות

מטרה בברירת הפסולת ואינו מכויין רק לאכילה בלבד אסרו, משא"כ בברירת פסולת כשכל מטרתו אך ורק אכילת הפסולת בלבד יש להתיר. ע"ש.

לפיכך אם אין ברצונו לאכול כעת את האוכל כלל, ברור שמותר לברור הפסולת לצורך הבהמה, דהשתא הוי הפסולת לדידיה כאוכל, ובורר אוכל מתוך הפסולת. וכן אם חפץ לאכול את האוכל לאלתר, וגם להאכיל את הפסולת לבהמה לאלתר, פשוט שמותר לברור, דהוי כמפריד אוכל מאוכל ואת שניהם אוכל לאלתר. אולם באופן שחפץ שהאוכל לא יהיה מעורב בפסולת, ואינו מתכוון לאכול האוכל תיכף רק אחר זמן, ע"י כפי' שמירת שבת כהלכתה (פ"ג הערה י"ד) שכ' בשם הגרש"ז אויערבאך שלא התירו האחרונים בבורר פסולת לצורך הבהמה, אלא כשע"י הוצאת הפסולת לצורך הבהמה הוא מתקן את האוכל שחפץ לאוכלו מיד, אבל אסור לברור פסולת לצורך הבהמה כשאינו רוצה לאכול מיד את האוכל הנותר, ואפילו אם הבהמה עצמה תאכל מיד. והוכיח כן מדין תורמוסין. ע"ש. (וע"ע בס' שולחן שלמה ס"ק יג, טו). וע"י בס' אשרי האיש ח"ב (פכ"ה סעי' סה) שכתב בשם הגר"ש אלישיב שהטיל פשרה, שאם בורר כל הפסולת ה"ז חייב (וכדמוכח מהסוגיא), ואם אינו בורר כל הפסולת (אלא משאיר עדיין אוכל מעורב בפסולת) ה"ז מותר.

אולם לכאורה יש להקל בזה, דמאחר וכעת חפץ בפסולת ומשתמש בזה לאלתר, הוי שפיר בורר אוכל מפסולת. וכן ראיתי בחזו"ע שם שכתב לדחות ד' הגרש"ז, שיש להקל בכל אופן. וע"ע בשו"ת מגדנות אליהו ח"ג (סי' מד) שכתב לדחות, דשאני התם בתורמוסים דלגבי אדם נחשב לפסולת גם אם רוצה לאכלו. אבל אצל הבהמה הוה ראוי לכך ונחשב אצלה כאוכל, אם רגילים לתת הפסולת הזו לבהמה. וגם הגרש"ז סיים שם דאם רק הפסולת ראויה להבהמה ולא האוכל, מסתבר שמותר לברור הפסולת כדי להאכיל לבהמה לאלתר. ע"ע. וע"ע בס' פסקי תשובות (הערה נח) שאולי כוונת הגרש"ז כשעיקר כוונתו להפטר ולברר מאכלו מהפסולת, בשביל לאכול האוכל אח"כ, אלא ע"מ להתיר פעולה זו מערים ומחפש בהמה שמזונותיה עליו ליתן לה מזונותיה. ושם' שבת כהלכה (פי"ב הערה ו) ג"כ תמה על הגרש"ז. ע"ע. והוא דוחק.

מיהו הבא"ח שם הוסיף עוד, שאם יש לפניו אוכל ופסולת והוא רוצה עתה באוכל לאכלו לאלתר, ורוצה ג"כ בפסולת עתה להאכילה לבהמה לאלתר, כיצד יעשה, אם האוכל מרובה על הפסולת שהוא מאכל הבהמה, יברר הפסולת דלמעומי במרחא עדיף, ואם הפסולת שהוא מאכל בהמה מרובה על האוכל שהוא מאכל אדם, יברר האוכל משום דלמעומי במרחא, ואם שניהם שווים יעשה כרצונו, כן העליתי בסה"ק מקבציאל. ע"ש. וראיתי בשו"ת מגדנות אליהו ח"ג (סי' מד) שהשיג על מ"ש הבא"ח שאם רוצה לאכול את האוכל לאלתר ורוצה ג"כ בפסולת לצורך בהמתו, מותר לו לברור האוכל. ומשמע דאם האדם אינו רוצה לאכול האוכל, אסור לו לברור האוכל, אלא צריך לברור הפסולת שרוצה להאכילה לבהמה לאלתר. וצ"ע דהא הוי בורר אוכל מתוך האוכל במין אחד, דאינו בורר כלל לדעת הרמ"א, דהרי הפסולת ג"כ נחשב לאוכל וא"כ הוי מין אחד עם האוכל. אם לא דמיירי באופן שהאוכל אינו ראוי כלל לבהמה, דאז בודאי מותר לברור רק הפסולת ולא את האוכל, כשאינו רוצה לאכול בעצמו מן האוכל לאלתר. ופשוט. וצ"ע. ואולי כוונת הבא"ח שצריך לחוש לשימות הפוסקים דס"ל שגם במין אחד שייך ברירה, וכמ"ש שם (אות ב). ויותר נראה דבאמת במאכל בהמה כשגם הפסולת ראויה לבהמה ליכא בורר כלל, אבל במאכל אדם שהאוכל אינו עומד כלל לאכילת בהמה, ולגבי הבהמה רק הפסולת נחשב כאוכל, אבל האוכל נחשב כפסולת לגבי הבהמה, ממילא י"ל דזה נחשב לב' מינים, דהם שני סוגי אוכלים, מאכל אדם ומאכל בהמה וצ"ע עוד. עכת"ד.

פסקי הלכות

ולכאורה יש לציין מש הפמ"ג (סי' שיט מש"ז סוף סק"ג) שאם הפסולת ראויה להיאכל ע"י הדחק ורוצה עתה לברור הפסולת ולהניח הטוב לאחר זמן, ודאי שרי לברור הפסולת שרוצה עתה לאכול. ואפשר שאסור לברור האוכל שרוצה להניח לאחר זמן. ומיהו זה טעות, דאוכל מאוכל לאו ברירה ממין אחד, רק להט"ז (סק"ב) יש לומר שזה אסור. ע"כ.

הוצאת ירקות כבושים מהמים

ובענין הוצאת ירקות כבושים מהמים, בשעה שהירקות עדיין אינם ראויים לאכילה אלא בשעת הדחק. הנה אם אין דעתו להשתמש במים המשמרים לא תיבעי לך, דבודאי שרי, דהוי בורר אוכל מפסולת. כי תיבעי לך היכא דדעת האדם להשתמש גם במים המשמרים, דלכאורה יש מקום לומר דדמי לתורמוסים שאסור. וכן בענין הוצאת מאכל מסיר מרק או מרוטב בשעה שעדיין לא נגמר בישול המאכל, ולכאורה המאכל אינו ראוי לאכילה אלא בשעה"ד, והמרק ראוי לאכילה. ולכאורה דמי לתורמוסין דאמרי' דהוי בורר פסולת מאוכל.

וראיתי שכתבו להקל בזה, דהנה בשו"ת קנה בושם ח"ג (סי' יט) בענין זיתים וירקות כבושים כגון מלפפונים וכיוצא בהם, אם יש לחוש בהוצאתם משום בורר, דמאחר שהמים משמרים את הנכבש בתוכם לכל יפגו טעמם, ולא יתקלקלו ולא יכמושו, יש לדמותם להא דתורמוסין דכיון שהפסולת ממתקת אותם, חשיב כברירת פסולת מתוך האוכל, והכי נמי כיון שהמים משמרים ונותנים טעם להנכבשים בתוכם חשיב ברירת הכבושים מתוך המים כברירת פסולת מתוך האוכל. ודעת הרמב"ם צ"ב, דאף דהמציאות כן הוא דהפסולת ממתקת את האוכל, סוף סוף את האוכל אוכלים והפסולת זורקים, וא"כ למה באמת יהא נחשב ברירת האוכל מתוך הפסולת כברירת פסולת מתוך האוכל. וכו'. אמנם כד דייקנן נראה ברור דאין דמיונך בזה נידון דידן לדינא דתורמוסין עולה יפה, והוא כי הרי לאו כלל כלל הפוסקים דכל בכה"ג שהפסולת ממתקת ושומרת על האוכל, נחשב כבורר פסולת מתוך אוכל, וחזקה דוקא תורמוסין הוא דנקט, ודוקא בתורמוסין הוא דאשמעינן האי דינא, והיינו טעמא כי תורמוסין הם מרים מאד ומעודם היו נשאים במררותם ולא היו ראויין לאכילה כלל, ומש"ה נחשבים הם כפסולת אף לאחר המתקתם, משא"כ במיני כבושים זיתים ומלפפונים וכיוצא בהם, גם טרם כבישתם ראויין הם לאכילה, ועל כל פנים מעודם לא היו מרים כל כך כמו תורמוסין, שיצטרכו לתיקון כי האי כמו תורמוסין דשלקי להו שבעא זימני, הדבר ברור דשם אוכל עליהם וכברירת אוכל מתוך פסולת יחשב. ודברי אלו תמצא מפורש בדברי הרב בשו"ע (שם סע"ז) שהוסיף על לשון השו"ע והרמב"ם בטעמא דמילתא, משום דמבלעדי כן הם מרים מאד, ולפיכך הם נחשבים כפסולת לגבי הפסולת הממתקת אותם. וכן הוא לשון המשנה ברורה (שם ס"ק י"ט). הרי שגם הוא תלה טעם הדבר משום דבלי המתקת הפסולת הממתקת אותם הוא מר מאד, ומש"ה נחשב כפסולת אבל בלא"ה לא היה נחשב כפסולת, וכ"כ בערוך השלחן (שם סעיף י"ח). דבריהם ברור מללו כי יסוד ושורש הטעם והלכה זו, היא מחמת שהתורמוס בעצם הוא מר מאד והפסולת שלו ממתיקו, ומבלעדי כן היה נשאר במררותו, ומש"ה הוא נחשב כפסולת לגבי הפסולת שלו, וזה לא שייך בנידון דידן. איברא כי לא מצאתי האי לישנא בשום אחד מהפוסקים ובודאי שיצא לו להרב כן בהבנת הלכה זו ובטעמו, ממאי דלא נחית חזקה לאשמעינן האי דינא רק בתורמוסין, ולא אשמעינן הלכה כוללת דכל שהפסולת ממתיקה את האוכל, האוכל נחשב כפסולת לגבי הפסולת, ועל כרחק משום דעוד תנאי איכא בדבר משום דהאוכל מבלעדי הפסולת הממתיקה הוא מר מאד, והיה נשאר במררותו מבלעדי הפסולת הממתיקה, ולכן נחשב כפסולת לגבי פסולת שלו. שוב התבוננתי דבלא"ה י"ל שאין שום דמיון מנ"ד דהיינו ממיני כבושים הנכבשים בתוך

פסקי הלכות

מימיהם, להאי דינא דברירת תורמוסין, והוא דלכאורה יש להקשות גם לפמ"ש הגר"ז ומשנ"ב והערות"ש, משום דהתורמוס בעצמותו הוא מר מאוד, ונמתק על ידי הפסולת שלו, ומש"ה נחשב כפסולת לגבי הפסולת שלו, אכתי יש להקשות לכאורה מאי שנא ברירת תורמוסין מתוך פסולת שלו, מכל שאר מיני ירקות ופירות שאינם ראויין כלל לאוכלן חיים, ועל ידי בישולם הם נמתקים ונעשים ראויין לאכילה, וכי נאמר דדין פסולת עליהם, ליחשב כבורר פסולת מתוך אוכל משום דעל ידי בישולם הם נמתקים, ומבלעדי בישולם היו נשארין אינם ראויין לאכילה, והרי פשוט שזה אינו ולא נשמט אחד מהפוסקים לאשמעינן דבר כזה, וא"כ לכאורה הקושיא במקומה עומדת מאי שנא הא מהאי דינא דתורמוסין דנחשב לפסולת גם לאחר בישולו, משום דמבלעדי כן היה מר מאוד. אמנם אחרי העיון החילוק בזה הוא פשוט מאוד, כי המדקדק בלשון הגר"ז יראה להדיא דלא תלה הטעם בזה רק בהא מה דבעצמותו הוא מר מאוד ומבלעדי הבישול היה נשאר במרירותו, דאי משום הא אכתי לא היה בזה טעם מספיק דליחשב מחמת זה להאוכל כפסולת לגבי הפסולת, רק עיקר הטעם בזה הוא מכיון דבעצמותו הוא מר מאוד, והפסולת שלו דייקא הוא דממתקת אותו, ומש"ה נחשב כפסולת לגבי פסולת שלו דייקא, וזה מדויק בלשון קדשו של הרב, שכתב מפני שהפסולת שלהם ממתקת אותם כשישלקו אותם עמהם, ומבלעדי כן הם מרים, לפיכך הם חשובים פסולת, ופסולת שלהם הממתקת אותם חשובה אוכל יעו"ש, הרי מפורש יוצא מדברי הרב דמחמת שהפסולת הוא דממתיקו, לפיכך נחשב האוכל לפסולת והפסולת לאוכל. ולפי"ז ליכא כאן שום קושיא מכל שאר מיני ירקות ופירות שאינם ראויין כלל לאכלן חיים ועל ידי בישולם הם נמתקים, למה לא נחשב האוכל כפסולת, כי מחמת זה מה שלא היו ראויין לאכילה, ובישולם הוא דממתקת אותם להיות ראוי לאכילה, אכתי אינו סיבה הגורם שהאוכל יחשב מחמת זה כפסולת לגבי המים שנתבשלו בתוכם, ואין בזה שום דמיון לתורמוסין, שהם בעצמותם הם מרים מאוד והפסולת שלהם דייקא הוא דממתקת אותם, והפסולת הוא המשיבה את האוכל, ומש"ה נחשב האוכל כמו פסולת לגבי פסולת שלו שהוא המשיבה אותו. ולפי"ז פשוט דהכי נמי לגבי נידון דידן דהיינו לגבי ירקות ופירות הנכבשים דאין כאן שום דמיון לתורמוסין, דאין כאן שום פסולת ממיני הנכבשים עצמם המשיבה אותם, עד שנאמר שמיני הנכבשים יחשבו פסולת לגבי פסולת שלהם המשיבה אותם, ורק מחמת הכבישה עצמה הם משיבים כמו הבישול בירקות ופירות שאינם ראויין לאכלן חיים.

וע"ע בשו"ת מגדנות אליהו ח"ג (סי' מב) שדן בהוצאת כבשים כמו מלפפונים וכיוצא המונחים בתוך מימיהם שמשמרים אותם בהם, האם יש איסור בורר להוציא המלפפונים מתוך המים. וכתב להקל, ומה שהאריך הגר"מ ברנדסופר בדינא דתורמוסין דלכאורה יהיה אסור להוציא המלפפונים מתוך המים שלהם כדין תורמוסין. ודן שם לומר דהאי דינא הוא דוקא בתורמוסין שהפסולת ממתקת אותם שיהיו ראויים לאכילה, ולא בשאר דברים שהפסולת ממתיק את האוכל, והוא ראוי לאכילה בלא"ה. ואח"כ כתב שדינא דתורמוסין מיירי אפי' כשהתורמוסין מבושלים כבר וראויים לאכילה ובוררם כדי לאכול לאלתר, והאריך שם בכל זה. ולענ"ד לא כן ידמה, שהרי האך אפשר לומר שאסור לברור התורמוסין כדי לאכול לאלתר, משום דהוי פסולת מטעם שהפסולת ממתיקה אותם, דהרי למעשה הרי הוא דרך אכילה ולא דרך מלאכה כלל, וצ"ל דאח"כ כאן לא מיירי בתורמוסין מבושלים כבר, שבהם אם יבררם כדי לאכול לאלתר הוי שפיר דרך אכילה שהרי ראויין לאכילה כבר, ומה שהפסולת ממתיקם זה אינו יכול להפוך אוכל ממש לפסולת, ורק כאשר עדיין אינם מבושלים ועדיין אינם ראויים לאכילה אזי אפשר לומר שיהפכו לפסולת ויהיו חייבים על ברירתם אף על פי שלבסוף יהיו אוכל, כיון שהפסולת ממתיקם כדי שיהיו ראויים לאכילה, וכלשון השו"ע הנ"ל "שהפסולת ממתקת אותם כשישלקו", משמע שכאן מיירי כאשר עדיין לא שלקו אותם. ולפי"ז

פסקי הלכות

ברירה שלא לשימוש העיקרי והוצאת מזלג מפח האשפה שלא לצורך שימוש

ז. אין להוציא מזלג המעורב ואינו ניכר בפח האשפה, אף שמטרתו להוציא שלא יאבד. אולם מותר להוציא אם ישתמש בו שימוש כל שהוא, כגון להוויז בו איזה דבר⁹⁴.

בנדון דידן במלפפונים, שהם כבר ראויים לאכילה אינו דומה כלל לתורמסין. ושוב מצאתי בספר אורחות חיים (ספינקא, סי' שיי"ט אות ז') בשם תשובת אהל יוסף שכתב דדוקא תורמסין שלהם שהיו משלקים אותם כמה פעמים והקליפה היתה משמרתן הו"ל הקליפה אוכל, אבל בתורמסין שלנו וכו' הוי הקליפה פסולת עיין שם, וכ"ש במלפפונים שכבר ראויים לאכילה לגמרי, והמים רק מוסיף בהם טעם. ומה שהערתם מספר תורת שבת (סי' שיי"ט ס"ק ח') היא הערה נכבדה, שהרי מבואר בו להדיא כסברא הנ"ל, שכאשר התורמסין כבר מבושלים מותרים וכמש"כ בס"ד. וכן מבואר שם שדין תורמסין שייך בכל דבר שאינו ראוי לאכילה בפני עצמו. ופגשתי את הגאון הנ"ל בברית מילה, ואמר לי שלא ראה דברי התורה שבת הנ"ל. ונפק"מ ג"כ בכל זה לגבי מה שדין הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בשמירת שבת כהלכתה (ח"א פ"ג הערה י"ג) בבורר פסולת לאכלו לאלתר, וציין לדינא תורמסין עיין שם. ולהנ"ל אה"נ בפסולת ממש במלה דעתה, אבל כאשר הוא ראוי לאכילה והפסולת רק המתיקה אותו נשאר עליו דין אוכל ודרך אכילה ומותר.

⁹⁴ הנה מזה זמן נשאלתי בזה מהרה"ג רבי יעקב אהרן סקוצילס מח"ס אהל יעקב על מזלג שמצאו בפח אשפה מעורב בדברים אחרים, האם מותר להוציא בשבת ולהדיחנו ולהניח במקומו, או שיש לחוש משום בורר. והמעייין יראה כי יש לחלק השאלה לב' פנים, ראשית אם עצם ההוצאה מהאשפה מותרת או שיש לאסור הוצאה שלא לצורך, ואת"ל שאסור משום דבעינן שיוציאו על מנת להשתמש בו, האם סגי בתשמיש כל שהוא שישתמש במזלג, או דבעינן דוקא שיאכל במזלג, וזהו עיקר השימוש במזלג.

ואנכי הרואה בשו"ת רב פעלים ח"א (ס"ס יב) ובספרו בן איש חי (ש"ב פ' בשלח ס"ג) שכתב שמותר לברור פירות לצורך האורחים, שאע"פ שיודע האדם שלא יאכלו מפירות אלו, מ"מ מאחר ויש כאן כבוד הבריות, מותר לברור לתועלת ולצורך זה. וכ"כ עוד רבים מחכמי ופוסקי הדור האחרון. [וכ"כ בקצות השלחן (סי' קבה סק"מ) ובשמירת שבת כהלכתה (פ"ג סמ"ד והערה קכט) ובמנוחת אהבה ח"ב (פ"ז ס"ט) ובשלחן שלמה הנ"ל (סי' שייט ס"א אות ד' סק"ו) ובשו"ת שמע שלמה (ח"א האו"ח ס"ס ג. וע"ע ח"ד סי' י אות ו) ובס' איל משולש (פ"ה סכ"ט, פי"ט סעי' ל"ד) ובשו"ת אור לציון (ח"ב פרק ל"א סעי' ג'), ובספר שבות יצחק ח"י (עמ' רכט אות יא) בשם הגר"ש אלישיב, ובספר חוט שני (ח"ב עמ' ע"ה ד"ה ונראה). וע"ע בספר אוצרות השבת (פרק ג' סעי' ס"א). ועי' בשו"ת או נדברו ח"ה (סי' ז). (וע"ע למר אבי הגאון מוהר"ר מצליח חי מאוזן שליט"א בגליון הלכות מעשיות גליון קכא אות ז' שהביא המחלוקת בזה והוסיף שכ"ד מרן ראש הישיבה שליט"א להקל). ע"ש].

ומבואר שאף שמיועדים הפירות לאכילה, אעפ"כ מותר לברור הפירות אף לתועלת אחרת שיש למארח מהפירות, לכבוד האורחים. ומינה נז"ד שלכל תועלת שתהיה מברירת המזלג, יש להקל.

פסקי הלכות

ולפ"ז יש מקום לומר שאף בנ"ד שיש לו תועלת בבירית המזלג מהאשפה, ואין לך תועלת יותר גדולה מהוצאה זו, יש להקל.

אולם נראה שמלבד שאין זה מוסכם כי מרן הגר"ע יוסף הליכות עולם ח"ד (עמ' עז) ובשו"ת יביע אומר (ח"י סי' נ"ה, בהערות על שו"ת רב פעלים ח"א ס"ס י"ב) ובהזון עובדיה (שבת ח"ד עמ' קפה) כתב שקשה לסמוך על הסברא הנ"ל, שמותר לברור לא רק לצור אכילה אלא גם לכבוד האורחים. ע"ש. ונ"ע בשו"ת אדני פז (סי' מה) ובספר עם מקדשי שביעי (ח"א עמ' ר"כ אות פ"ו) ובס' פתחי מגדים (עמ' עז) ובס' מבית ישראל (עמ' קנד) ובס' דרך אכילה (עמ' נח) ובס' דרור יקרא (עמ' שפב).

עוד י"ל שאף למתירים שם יש להחמיר בנ"ד, אחר דהתם יש לו שימוש של כבוד הבריות וגם זה חלק מהרגילות להשתמש בפירות, וכפי שהתירו לברור לצורך אכילה היתירו ג"כ לברור לתועלת להגיש הפירות לאורחים שבכולם זה הדרך להשתמש בפירות. אך להוציא מזלג מהאשפה שלא משתמשים כך במזלג כלל, לכאורה אין הכרח מדהתם.

ועוד דאפש"ל דשאני התם דכל חדא וחדא מהפירות מיהא חזי לאורחים. משא"כ בנ"ד שאין שום שימוש במזלג לאלתר.

ואכן כבר נסתפק בזה הגרש"ז אוירבך בספרו שלחן שלמה (סי' שיט ס"א אות ד' סק"א), וז"ל: מסופקני באחד שמצא בשבת בתוך אשפה אוכל או דברי קדושה, או אפילו מצא דברים יקרי ערך כגון מרגלית, אם מותר לברור אותם מהאשפה. וכן אם מותר להוציאם מבין כלים אחרים מפני חשש דליקה שתתפשט, והוא רוצה להצילם מפני שהם דברים חשובים, או שרוצה להחזיר אבידה, מי אמרינן דהצלת לחם או דבר שבקדושה מבזיון, כיון דעצם ההצלה היינו התשמיש חשיב כרוצה להשתמש בו מיד ושרי. וגם יש להסתפק דאפשר שהברירה כדי לזכות בחפץ יקר, חשיב כמשתמש בו לאלתר ע"י שמרכה רכשו בזה. והספק הוא משום דהטעם שמותר לברור אוכל מתוך פסולת הוא מפני שדרך אכילתו בכך, או בכלים שדרך שימושו בכך, משא"כ הני יש להסתפק כיון שהמטרה הוא מסוג אחר. ואין לדמות למ"ש הבא"ח שמותר למלא את הכלכלה בפירות לכבוד האורחים, משום דאפש"ל דשאני התם דאיכא נמי מעליותא דכל חדא וחדא מהפירות מיהא חזי לאורחים, ולעומת זה בכלכלה חמור יותר מנ"ד כיון דסוף סוף הוי בורר יותר מכדי צרכו. אולם עיין בפסקי ריא"ז וגור אריה (שבת עד:) דהא דאסרו תורמוסין אפי' אוכל מתוך פסולת לאלתר, משום שמציל את האוכל מן הקלקול שאם לא ימלו שם את האוכל מן הפסולת הרי הם מוסרחים, והרי כל ברירתם כפסולת מתוך האוכל⁹⁴, וא"כ יש לאסור גם בנ"ד, ואפש"ל דברירתן חשיב כפסולת מתוך אוכל. ויש לחלק, שבדברים יקרי ערך אם ישארו לא יבואו לידי קלקול, משא"כ אוכל. ע"ש. ונ"ע במ' שלחן שלמה שם ס"ק ו'ה, ס"ק ו'ו, ע"י ס"ק י"ד ד"ה ולכן נלענ"ד, והע' שם, ס"ק מ"הג). וכן הובא בשמירת שבת כהלכתה (פ"ג הערה רו).

ומצינו לגבי הוצאת עלון מהגניזה, שהורו כמה פוסקים בדור האחרון להחמיר. וכ"כ בשמירת שבת כהלכתה (פ"ג סל"ב) שאסור להוציא סכו"ם שנפל ונתערב בפח אשפה, אא"כ ישתמש בו סמוך להוצאתו מן הפח. וכן הדין אם הוא ראה בו דף החייב גניזה, יוציאו כדי לשמור על קדושתו, ויקרא בו מעט קודם הכנסתו לשקית הגניזה. ע"ש. וכ"כ בשו"ת אור לציון (ח"ב פרק ל"א ס"ב) שיש לקרוא בעלונים שנזרקו לגניזה, ובלא זה הוי הוצאה שלא לצורך לאלתר. ע"ש. ונ"ע בשו"ת נשמת שבת

פסקי הלכות

(סי' שי"ט אות ק"ל) ובספר ארחות שבת (פ"ג סוף ס"ב). (ועי' בשם הגר"ש אלישיב בספרים איל משולש פ"ה הע' נ"ב, אשרי האיש ח"ב פכ"ה סע' ס"ז).

ונראה לענ"ד שגם עצם הדבר שירחיץ המזלג בלבד לא נחשב שימוש.

אם מותר לברור דוקא לשימוש הקבוע או שמותר לברור לכל שימוש ותועלת

ב. ובדבר הנידון השני האם בעינן דוקא שיאכל במזלג, נראה לענ"ד דאינו חייב דוקא לאכול עימו, אלא יכול להזיז איזה דבר ע"י המזלג לאיזה צורך. ונמצא שעשה בו שימוש.

ואכן בשמירת שבת כהלכתה (עמ' סה) הנ"ל כתב בנ"ד שמוציא סכ"ס מהאשפה, שלא יוציאנו אא"כ ישתמש בו. ונראה שאכן סגי בכך שינקה עם המזלג או יטלטל ע"י המזלג איזה חפץ ממקום למקום.

דהנה כפי שנתבאר לעיל בשם הגר"ח בשו"ת רב פעלים ח"א (ס"ס יב) ובספרו בן איש חי (ש"ב פ' בשלח ס"ג) שכתב שמותר לברור פירות לצורך האורחים, שאע"פ שיודע האדם שלא יאכלו מפירות אלו, מ"מ מאחר ויש כאן כבוד הבריות, מותר לברור לתועלת ולצורך זה. וכ"כ עוד פוסקים, כדלעיל.

ומבואר שאף שמיועדים הפירות לאכילה, אעפ"כ מותר לברור הפירות אף לתועלת אחרת שיש למארח מהפירות, לכבוד האורחים. ומינה לנ"ד שלכל שימוש שישתמש במזלג יש להקל.

ואף לפמ"ש מרן הגר"ע יוסף בחזון עובדיה (שבת ח"ד עמ' קפה) שקשה לסמוך על הסברא הנ"ל, שמותר לברור לא רק לצורך אכילה אלא גם לכבוד האורחים. ע"ש. ונראה דס"ל דאין לברור אלא לשימוש העיקרי של הפירות שהם לאכילה. מכל מקום שמעתי מי שאמר שאפשר שיש חילוק בין דברי מאכל לכלים, שאף אם בפירות אין לברור אלא לצורך אכילה, מ"מ בכלי שמיועד להשתמש בו, אפשר שיש להקל לכל שימוש שישתמש במזלג, דאף דעיקר שימושו לאכילה מ"מ הכלים מיועדים שהאדם ישתמש בהם, ולכל שימוש שיעשה בהם מותר לברור הכלים.

ואפי' אי לא נימא הכי, מ"מ בנ"ד שאף בעצם הוצאת המזלג מהאשפה יש מקום להקל וכפי שהובא לעיל שהסתפק הגר"ש אי חשיבא ברירה, נראה שיש להקל בכל שימוש שיעשה במזלג.

ואכן רגילים להשתמש במזלג להזיז איזה דברים על השלחן, וכמ"ש האחרונים בקליפות שעל השלחן בשבת, שיטלטל ע"י כף או מזלג, דהוי טלטול מן הצד לצורך דבר המותר.

וע"ע בס' פסקי הבא"ח (טווייל, עמ' תפה) שפלפל בנ"ד ע"פ מחלוקת המ"ז (סי' שמ ס"ק יב) והחזו"א (סי' סא סק"א) אם מותר לשבור עוגה שכתוב עליה אותיות דרך אכילה, ולפ"ז לחזו"א הא דהתירו ברירה היינו בדבר שדרך תשמישו בכך, ויש להקל. ע"ש. וי"ל בזה.

ובאמת בלאו הכי נחלקו הפוסקים אם יש בורר בכלים. ועי' בזה בשו"ת יביע אומר ח"ה (חאו"ח סי' ל"א) ובשו"ת מחזה אליהו (ח"א סי' נ') ובתשובות והנהגות ח"ב (סי' קפה אות י') ובספר איל משולש (פי"א ס"ב וסי"ב) ובשמירת שבת כהלכתה (פ"ג סעיף ע"ז, פה, פה) ובשלחן שלמה (סי' שיט סק"ז ד"ה וכן) ובספר אשרי האיש (ח"ב פכ"ה ס"ה) ובשו"ת נשמת שבת (סי' שיט, סעיף קלא, קלב).

פסקי הלכות

סימן י'

פרטי דינים בהלכות שבת

השכרת כלי לגוי בערב שבת

א. כתב מרן בש"ע (סי' רמו ס"א): מותר להשאיל ולהשכיר כליו לגוי ואע"פ שהוא עושה בהם מלאכה בשבת מפני שאין אנו מצווים על שביתת כלים. ויש אומרים

ובעין זה דנו בעלי ההוראה במי שביקש מחבירו מאכל המעורב במאכלים אחרים ואינו משתמש בו לאלתר, האם מותר למשאיל לברור מאחר וצורכו כעת הוא להשאיל לחבירו, והרי הוא משתמש לאלתר. (והשואל אינו משתתף בבית המשאיל). וכמה מפוסקי הדור האחרון הורו להקל בזה. עיין בשולחן שלמה (סי' שיט סק"ד אות ה, ו) ובספר שמירת שבת כהלכתה (פ"ג הערה רו). וע"ע בהערה קכט) ובספר מאור השבת ח"א (עמ' תפג) ובספר עם מקדשי שביעי ח"א (פ"ד הע' קלג) ואוצרות השבת (פ"ג סעיף סג). ונאמנם לא יצא מכלל מחלוקת. עיין בשו"ת אבן ישראל ח"ה (סי' כ') אות ט') ובספר איל משולש (פ"ח סט"ז והע' נה, פג) ובספר אשרי האיש ח"ב (פכ"ה אות ו'). וע"ע בספר ארחות שבת (פ"ג הע' נ"ב). ע"ש].

ובפרט היכא דאם לא יוציא המזלג כעת מפח האשפה תיכף לאחמ"כ יפנו הפח עם המזלג לאיבוד, דלכאורה בכה"ג יש להקל יותר להוציא המזלג אפי' אינו משתמש בו כלל. דהנה דנו פוסקי הדור האחרון במי שחפץ לברור חפץ ויוצא לדרך וישתמש בחפץ רק לאחר זמן, האם מותר לו לברור כיון שצריך לצאת כעת לדרכו, ולא יוכל לברור כשיגיע הזמן רק כעת. ויש שהיקלו בזה דחשיב בורר לאלתר, עיין בקובץ מבית לוי (ח"ו עמ' מב אות ח', ח"ט עמ' כט אות ט') ובספר אוצרות השבת (פ"ג סעיף ס"ז). וע"ע בספר עם מקדשי שביעי (ח"ב עמ' קסא, רכב אות צא). ונמ"מ לא יצא הדבר מכלל מחלוקת, ויש שהחמירו בזה דחשיב בורר שלא לאלתר. עי' בספר שולחן שלמה (סי' שיט סק"ז אות ד' ואות ז') ובספר מאור השבת ח"א (עמ' תפה) ובספר איל משולש (פ"ח סכ"ד, פ"ט סעיפים לב, לג) ובספר חוט שני (ח"ב עמ' ע"ח ד"ה וכן) ובספר אשרי האיש ח"ב (פכ"ה סי"ב) ובשו"ת אז נדברו (ח"ה סי' ו' אות ג'). ע"ש].

ואחר שבכל הנידונים האמורים לעיל לענ"ד יש צדדים להקל, גם אם למעשה יש להחמיר בנידונים הנ"ל, מ"מ בנ"ד בודאי שיש להקל לברור המזלג אם ישתמש בו איזה שימוש, אף שאינו לצורך אכילה, אלא אף למלטל בו איזה דבר וכיוצא בזה. והוא מצוי שיש איזה דבר להוויז ע"י המזלג. והוי שפיר הוצאה לצורך שימוש לאלתר.

פסקי הלכות

שכלים שעושין בהם מלאכה כגון מהרישה וכיוצא, אסור להשכיר לגוי בערב שבת. עד כאן. והלכה כדעה ראשונה, אף במקום שאין הפסד⁹⁵.

⁹⁵ הנה במקור הדברים בב"י (ד"ה ולענין) כתב מרן בהדיא שיש להקל להשכיר אף כלים שעושה בהם מלאכה, דכיון דהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקמינן. ע"ש. ולכא"ו צ"ב טעמו של מרן שפסק כרוב עמודי ההוראה להקל, נגד רוב מנין, דהא איכא מצינו להלן בסימן רנט שפסק להקל כרוב מנין נגד רוב בנין, ואמאי הכא פסק כרוב בנין נגד רוב מנין. וכבר השיג על מרן בד"ז הרמ"א בדרכי משה (סק"א) על אתר, וכ' דאין דבריו נראים לדחות כל הני רבנותא קמאי ובתראי מקמי הרי"ף והרמב"ם. ע"ש. וכ"פ הרמ"א בהגהתו בשלחן ערוך להחמיר. אולם לכא"ו עצם דברי הרמ"א בד"ז ג"כ תמוהים, דהא מאחר ופליג על הב"י שאין לפסוק כהרי"ף והרמב"ם מקמי הנך רבנותא, א"כ היה לו לפסוק לגמרי כהנך רבנותא התוס' ורוב הראשונים, שאסרו אף בכלים שאין עושים בהם מלאכה, והיה לו להכריע כדבריהם מהך טעמא "שאין לדחות כל הני רבנותא קמאי ובתראי רוב הראשונים". ועי' בבאור הלכה (ד"ה וכן עיקר) שכ' דהרמ"א פסק כר' יונה, אף דלדעת התוס' ודעימיהו אסור אף בכלים שאין עושים בהם מלאכה, לענין זה תפס להקל כשיטת ר' יונה משום שכן היא גם דעת רש"י והמור, ובחידושי הרשב"א כ' שזוהי השיטה המחזורת. ע"ש. וע"ע בנהר שלום (סק"א) ובס' בני ציון (סק"א). ושמוא טעמו של הרמ"א שפסק כן, משום דהוי דעה מציעתא. ומרן החיד"א בברכי יוסף (סק"ב) הביא הגהה מכת"י הרב יחיאל קאשטילאין שהשיג על מרן בזה בכל תוקף, שהנחיה י"ב פוסקים שהזכירים בב"י וכל זה אינו שווה לו ופסק כהרי"ף והרמב"ם. והתמרמר מאד על פסק זה. וגם הרמב"ן במלחמות והרשב"א בחידושו דחו דברי הרי"ף בזה, הלכך יש לחוש לסברת רוח"פ קמאי ובתראי דפליגי על הרי"ף והרמב"ם בזה. עכ"ל מרן החיד"א.

ובעיקר הקושיא הנ"ל י"ל דס"ל למרן דהיכא דאיכא רוב בנין נגד רוב מנין, הוי ספיא דרבנן ולקולא, ומטע"ז היקל בסימן רנט כרוב מנין נגד רוב בנין. והכא דרוב בנין מקילים, פסק כדבריהם נגד רוב מנין. ועי' במה שהארכתי בזה בשו"ת חקרי הלכה (חאו"ח סי' א') בעיקר הך כללא דמרן פוסק כעמודי ההוראה, ובמקורות רבים מרן נטה מכלל זה וטעמו ונימוקו עימו. כיעווי"ש.

ובקושיית הברכ"י בשם הרב קאשטילאין, עי' בברכי יוסף חו"מ (סי' כה ס"ק כט) שהביא מתשו' כת"י למהר"ר יחיאל קאשטילאין הנ"ל שהיה בדור מרן, והאריך הרבה בדבר הזה שהחליט מרן ללכת אחרי הרי"ף והרמב"ם. ע"ש. וא"כ כפי הנראה בלא"ה ס"ל לערער על הכלל שקבע מרן לילך אחר שנים מגו תלת עמודי ההוראה. אך לדידן י"ל דברי מרן כאמור.

ועי' בס' באר משה (סי' רמו ס"א) שכ' שדעת מרן כהרי"ף והרמב"ם והכי נקמינן, והגם דהברכ"י כ' לחוש ל"א, נראה דגם הברכ"י מודה דלדינא נקמינן כסתם מרן רק שיש לחוש ולהחמיר כ"א. ולכן ודאי מי שנוהג כדעת מרן אין למהות בידו, והכא לשאל, אם אין הפסד מרובה יש לחוש לדעת הי"א, ובהפסד מרובה יש להורות גם לכתחלה כדעת סתם מרן. והרוצה להחמיר יחמיר לעצמו. ע"כ. גם בספרו שו"ת שואל ונשאל ח"א (חאו"ח סי' מד, מה) כ' שיש להורות לרבים להקל כמרן, ורק לעצמו יחמיר דרך חששא. ע"ש. וכן מבואר בשו"ת אחימלך הכהן (חאו"ח סי' ז) שיש לחוש ל"א. וע"ש בהגהה. ולמעשה מורינן כמרן לגמרי להקל בכל אופן. וכ"נ דעת מ"ז בס' הוראת זקן שפתי צדיק (דיני שבת ס"ח). וכ"פ בשו"ת שמחת כהן (חאו"ח סי' סא) ובזכרי כהונה (מע' ש'.

פסקי הלכות

סוף זמן תפלת מוסף

ב. שלש זמנים יש לתפלת מוסף. מעיקר הדין זמן תפלת מוסף כל היום. ורבותינו בגמרא (ברכות כח.) אמרו שהמתפלל תפלת מוסף אחר שבע שעות נקרא פושע. אולם לכתחלה יתפלל מוסף קודם שש שעות ומחצה, מאחר ובשעה זו הגיע זמן המנחה, ולפניו שתי תפלות להתפלל מוסף ומנחה, ונחלקו הפוסקים איזו תפלה יקדים. לפיכך הנכון להזהר להתפלל מוסף קודם שש שעות ומחצה שלא יכנס לסלע המחלוקת.⁹⁶

אות לו) ובס' ישועה ורחמים (האו"ח סי' כ). וכ"פ בחזו"ע שבת ח"א (דיני מלאכה המתחילה בע"ש ח"ה). וע"ע בחלק ו' (עמ' י, יא). וכ"כ במנו"א ח"א (פ"ט ס"ד) והלכה ברורה (רס"י רמו).

⁹⁶ נודע מאי דקי"ל בגמרא מסכת ברכות (כו. כח.) שתפלת מוסף זמנה כל היום, ואמר רבי יוחנן שהמתפלל אחר שבע שעות נקרא פושע. וכ"פ מרן בש"ע (סי' רפו ס"א). אך נראה שלכתחלה אין לאחר מוסף עד שש ומחצה, משום שאז זמן מנחה גדולה ואיפליגו בגמרא ברכות (כח.) אם יקדים מוסף או מנחה, ונחלקו הראשונים ומרן הש"ע (סי' רפו ס"ד) והאחרונים והמקובלים עד חכמי דורנו היאך נקמינן למעשה. הלכך לכתחלה יש להקדים מוסף קודם שש ומחצה שלא יכנס לסלע המחלוקת. וכן מבואר בהדיא בתוספות (ברכות כח.). ואע"ג דמלשון מרן הש"ע (סי' תרכ) שכ' גבי יום הכפורים, שטוב לקצר בפיוטים ובסליחות שחרית, כדי למהר בענין שיתפלל מוסף "קודם שבע שעות". ולא הזהיר שיתפללו קודם שש שעות ומחצה, לכאן משמע שלכתחלה יש להקל אחר שש שעות ומחצה. נראה דלאו דוקא הוא, דהנה הטור שם (סי' תרכ) כתב שיש למהר להתפלל מוסף קודם ז' שעות, משום "שמניע זמן מנחה" ויצטרך להקדימה. וכ' ע"ז מרן בב"י שם, שגם בהגה"מ (סוף שביתת עשור) כתבו שצריך החזון לדקדק על עצמו ביום הכפורים שלא תמשך תפלת יוצר עד שעת המנחה שהוא אחר "חצי היום חצי שעה". ע"כ. והיינו שש שעות ומחצה. ולפיכך גם בטור שכתב שיש להקדים מוסף לפני שבע שעות, מפני זמן מנחה, ע"כ לא דוקא והיינו שש שעות ומחצה. וכן מבואר בהדיא בטור לעיל (ס"ס רפו) בשם התוספות הנ"ל שלכתחלה עד שש שעות ומחצה. וכ"כ בשכנה"ג (הגה"ט סי' תרכ) ע"ד הטור סי' תרכ הנ"ל, דלאו דוקא ז', אלא עד ו' ומחצה וכמ"ש הגמ"י. ע"ש. וכן מבואר במעיו"ט (פ"ד דברכות סי' ח אות ש). ועי' במאמ"ר (סי' תרכ סק"ב) ובשו"ת בית דוד (סי' תלג) מ"ש בזה. והנה גם בהלכות שבת (סי' רפו ס"א) כתב מרן הש"ע שאין לאחר תפלת מוסף יותר מעד סוף ז' שעות. ועי' שם בביאור"ל (סי' רפו ס"א ד"ה יותר) שכתב שמלשון הש"ע משמע דעד שש ומחצה יכול לאחר ואח"כ להתפלל, ולכאורה לדעת המחבר לקמן (ס"ד) בדעה א' הלא יוצרך להתפלל מנחה מקודם, ותהיה התפלה שלא כסדר הקרבה, אף אם יתפלל מוסף ג"כ בתוך שבע. וי"ל דמ"מ פושע לא מקרי, כיון שעיקר התפלה לא איחר זמנה. אבל לכתחלה בודאי נכון לזהר שלא יבא לזה לדעה זו. ועיי' ברש"י (ברכות כ"ח ע"א ד"ה מתפלל). והשו"ע סתם כדברי הרמב"ם. ע"כ. והנה באשר ציין בביאור"ל לד' רש"י, ר"ל דהתם רש"י ביאר בטעם רבנן שבהיו לפניו מוסף ומנחה יקדים מנחה, מאחר שהגיע זמנה, כדי להקדימה בתחלת זמנה, שלא יקרא פושע "גם עליה". ע"כ. ומשמע שכבר בשעה שש ומחצה נקרא פושע על תפלת מוסף (ועי' בח' הרא"ה ולהפמ"ג בס' ראש יוסף שם). וע"ז סיים הביאור"ל שהש"ע פסק בהרמב"ם, והיינו שהרמב"ם פסק שרק אחרי שבע שעות נקרא פושע. ועכ"פ לכתחלה יש להזהר להתפלל

פסקי הלכות

קידושא רבה

ג. קידוש על היין בשבת שחרית אינו אלא מדרבנן⁹⁷.

אכילה לנשים בשבת שחרית קודם הקידוש

ד. חובת קידוש היום לאנשים, תלוי בתפלה, וכל זמן שלא התפלל רשאי לשתות ללא קידוש. אבל הנשים, משעלה עמוד השחר חל עליהם חובת קידוש, לפי שאינן מתפללות שחרית, ומחמת כן תיכף בעלות השחר חייבות בקידוש ואסורות לשתות אפילו מים קודם הקידוש. ומכל מקום נשים שרגילות להתפלל שחרית, לא חל עליהם חובת קידוש עד התפלה, ורשאות לשתות קודם התפלה. [ובחזון עובדיה שבת חלק ב' (עמ' קסט) הוסיף להקל באשה הרגילה להתפלל, שרשאית אף לאכול עוגה קודם התפלה, ותכוין באכילת העוגה לשם קידוש. ואשה שאינה רגילה להתפלל, רשאית לשתות תה לחיזוק כוחה. ועי' בהערה]⁹⁸.

מוסף קודם שש ומחצה. וכן מבואר בכמה אחרונים שם בסימן תרכ שלכתחלה יש להזהר להתפלל מנחה עד שש שעות ומחצה. ע"ש בלבוש ובעמדת זקנים ובביאור הגר"א ועוד. וכ"כ בהדיא בשלחן גבוה (סק"ב) והגאון חות יאיר בחיבורו מקור חיים ובשולחן ערוך הגר"ז (ס"א) ובמשנ"ב (סק"ב). [ועי' בכה"ח אות ח']. וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ד (פי"ז ס"ב). ועי' בהע' אי"מ ע"ד מרן הש"ע הנ"ל (סי' תרכ) שכתבו ג"כ דמ"ש מרן עד שבע שעות, לאו דוקא הוא. ועי' בהלכ"ב (סי' רפו ס"ז) ובבירור הלכה סק"ל). נמצא דג' זמנים איכא לתפלת מוסף, לכתחלה עד שש ומחצה, ובדיעבד עד שבע שעות, ולאחמ"כ רשאי להתפלל אך נקרא פושע. ודו"ק.

⁹⁷ כ"כ המג"א (סי' רפט סק"א, וסי' תקצז סק"ג) ומ"ז בשו"ת ויען משה (האו"ח סי' ל. ובמהדו"ח בסימן רעא. והוא מעות המדפים, וצ"ל בסימן רפט). וכן דעת רבים מהראשונים. ועי' בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג סי' נד) ובתשב"ץ קמ"ן (סי' תקסו). ועי' היטב למהרש"א (פסחים קיג). ודנו בכוונתו הרב משמרות כהונה שם (תוד"ה ומשייר) ומ"ז בשו"ת ויען משה שם. ועי' בחזון"ע שבת ח"ב (עמ' קמז).

⁹⁸ הנה כ"פ בכן איש חי (ש"ב פרשת בראשית סי' ח), שברגילה להתפלל מותרת בשתיה קודם התפלה, ובאינה רגילה להתפלל אסורה אף בשתיה. וכעין זה מבואר בשו"ת חסד לאברהם (האו"ח סי' ו') ובס' חסד לאלפים (סי' רעא אות ו'). [ועי' בס' נפש חיה (מערכת ק אות מז) שהמנהג שאין הנשים אוכלות ללא קידוש]. וכ"פ מרן הגר"ע יוסף בליכוב"ע ח"ג (עמ' כ) שאשה שאינה רגילה להתפלל שחרית בשבת, אסורה למעום אפילו מים קודם הקידוש. ומ"מ בשעה"ד שרי. ורק אשה שרגילה להתפלל שחרית, רשאית למעום קודם התפלה. ע"ש. ואמנם בחזון"ע שבת ח"ב (עמ' קסט) כתב שהנשים המתפללות שחרית, פשוט לאחרונים שמותרות למעום קודם התפלה, ובשו"ת מחזה אליהו (סי' לג) כ' להתיר פירות, ולפ"ד מהר"ם חלאווה שהנשים פטורות מקידוש היום, יש להתיר אף עוגה לחיזוק כוח, ובצירוף ד' הראב"ד שמותר למעום קודם הקידוש. וכ' הרב שלכא' מעיקרא מותר לנשים בימי החול לאכול קודם התפלה, כיון שאינן חייבות אלא בתפלה אחת, ואם ירצו

פסקי הלכות

הליכה בשבת על גבי סמרטוט רטוב

ה. המהלך בשבת ויש בדרכו מטלית רטובה, אם צריך להקיף ולעבור מסביב שאם ידרוך על המטלית פסיק רישיה שייסחט. לכאורה אין זה סחיטה כדרכו כיון שסוחט ברגלו, והו"ל שינוי דלא מיתסר אלא מדרבנן, ומאחר ואינו מתכוין לסחוט רק להלך, הוי פ"ר דלא איכפת ליה בדרבנן, ולמקילים בפ"ר דלא איכפ"ל בדרבנן יש להקל אף בנ"ד⁹⁹.

פתיחת הידים ב"פותח את ידך" בשבת

יתפללו מנחה. ולפ"ז גם בשבת כיון שמוותרות לאכול קודם התפלה, נתחייבו בקידוש. וא"כ אינן רשאיות לשתות תה. אלא שלפמ"ש בס' מעורר ישנים שאפשר לקדש על עוגה, א"כ כשאוכלת עוגה תכוין בברכת הכסנין לצאת י"ח קידוש. ומ"מ לפמ"ש הראב"ד שמוותר למעום קודם הקידוש, וכ"ש לפמ"ש מהר"ם הלאווה שהנשים פטורות מקידוש היום, מותר לשתות תה וקפה. ע"כ. והדברים טעונים ביאור, הדין דלפי הטעם שהרב מיקל שם, אפשר להקל אף באשה שאינה רגילה להתפלל שחרית. ולעיל בעמ' קסז כתב הרב בהלכה למעלה להקל באכילת עוגה רק באשה הרגילה להתפלל. ולאשה שאינה רגילה להתפלל היקל רק בשתיית תה. ולכאוף אפשר להקל בזה אף באשה הרגילה להתפלל. ועוד דלפי טע"ז שתכוין באכילת העוגה לשם קידוש, א"כ אפשר להקל אף באכילת פת, ואדרבה בזה קיל טפי לכוין לשם קידוש. כי במה שהרב היקל לכוין בעוגה לשם קידוש, היא סברא שאינה מוסכמת להלכה. משא"כ באכילת פת, דבודאי מהניא כוונה לשם קידוש באכילת פת. ואמנם בשבת שחרית לכתחלה אין מקדשים על הפת, כמבואר בש"ע (סי' ערב ס"ט). וע"ע בחזו"ע עמ' קכב, אך מ"מ כשהרב מיקל שבאכילת עוגה תכוין לשם קידוש, ה"ה דשרי לכוין לקידוש באכילת פת. ונשאתי ונתתי בד"ז עם מר בריה דרבינא הגר"ד יוסף נר"ו, ואמר שלדעתו יש להורות ככתוב בהליכות עולם.

⁹⁹ אודות אדם המהלך בשבת ויש בדרכו מטלית רטובה, אם מותר לדרוך עליה אע"ג שהוא פסיק רישיה שייסחט, או שצריך להקיף ולעבור מסביב. ולכאורה הרי אין זה סחיטה כדרכו כיון שסוחט ברגלו, והו"ל שינוי דלא מיתסר אלא מדרבנן, ומאחר ואינו מתכוין לסחוט רק להלך, הוי פ"ר דלא איכפת ליה בדרבנן, ולמקילים בפ"ר דלא איכפ"ל בדרבנן יש להקל אף בנ"ד. ונודע שיש מחמירים בזה, והמשנ"ב (סי' שמז סק"ה) לא היקל רק במקום צער. ובחזו"ע שבת ח"ה (עמ' קי) כתב שהמיקל יש לו על מה לסמוך. וע"ע במנוחת אהבה. ובמה שכתבתי בס"ד בירחון אור תורה (סיון תשפ"א). ואכמ"ל. וע"ע בדברי האחרונים על הש"ע (סי' שא סמ"ה) שדנו להקל להלך בגרביים רטובות, אע"ג שהוא פ"ר שייסחט. וי"ל בזה.

והנה ראיתי בשמירת שבת כהלכתה (פכ"ג ס"ז והערה כח) שכתב שמוותר להניח מטלית על גבי נזולים מרובים שנשפכו ולהשאירה במקומה מבלי להסירה משם, ואין מקום לאסור לדרוך על המטלית הרטובה מחשש סחיטת הנזולים שבה. וביאר בהערה, שחרי אין כוונתו לסחוט, ועוד דהוי כלאח"י. ו"מתעסק". ע"ש. אולם מ"ש דהוי מתעסק, אין זה אלא כאשר אינו יודע שיש שם מטלית רטובה, אך ביודע לא שייך בזה מתעסק. (וע"ע בשש"כ גופיה לעיל פ"א ס"ל). וצ"ע.

פסקי הלכות

ו. נוהגים לפשוט הידים באמירת הפסוק "פותח את ידיך". ויש שהחמירו שבשבת לא יפשוט את ידיו. אולם מדינא יש להקל¹⁰⁰.

אמירה לעכו"ם לכתוב בכתב עברית המצוי בזמננו

¹⁰⁰ הנה כתבו האחרונים שנוהגים לפשוט הידים באמירת הפסוק "פותח את ידיך". אך לגבי שבת, ראיתי למר זקני מוהרמ"ז מאזוז בספרו הוראת זקן פי צדיק (דין התפלה ונוסחה סי"ט, עמ' פה בנדמ"ח) שכ' שבשבת לא יפשוט ידיו. וכן הובא בשו"ת שפתי שושן (במערכות, מע' ת' אות ה'). וכן שמעתי מהרב יונה חורי נר"ו שאף הגאון מוהר"ר ינון חורי זצוק"ל נהג להחמיר בזה. וכן ראיתי להגאון מוהר"ר רחמים מאזוז שליט"א בהגהתו בשו"ת וישב יוסף ח"ב (סי' לט אות כד עמ' קעז) שכתב בשם הגאון רבנו ינון חורי זצוק"ל שבשבת לא פותחים ידים בפסוק פותח את ידיך, כי אין ענין בקשת פרנסה בשבת. וע"ש. ועוד עיין להגאון רבי אברהם מימון נר"ו בשו"ת לב חנוך חלק א' (סו"ס י) שהביא ד' מ"ז מוהרמ"ז, וכתב דמוכח דס"ל דזאת תפלה ובקשה על הפרנסה, וס"ל דדוקא לומר את הפסוק עצמו גרידא מותר משום דהוי טופס ברכה דשרי. אך לעשות פעולה לפשוט ידיו הוי תביעת צרכיו ואסור. ודברי הרב פי צדיק לא ראיתי כעת באיזה ספר שהביא דבריו, וגם בסידור איש מצליח שמפורסם בדיוקיו לא הביאו, ויתכן משום דלא ס"ל כוותיה. או שלא ראו דבריו. ע"ש. והניף ידו בחלק ב' במילואים (סי' ע"ד עמ' רצ"א). ע"ש. וע"ש שהביא כמה פירושים בענין פתיחת כפות הידים בשעת אמירת "פותח את ידיך".

ומ"ז שהחמיר בזה, אפשר שהוא משום דס"ל דהוי כמבקש בקשות פרטיות בשבת. ועכ"פ לדינא לענ"ד יש להקל בזה, ואפשר דאף מ"ז מוהרמ"ז לא כתב כן אלא לחומרא בעלמא. וכן ראיתי להגאון המגיה רבי נסים הכהן בשו"ת מעשה נסים ח"ב (סי' ק"ז) שנשאל בזה מיד"ן הרב יוסף הכהן [ואמר בע"פ ששאלו בעקבות דברי מ"ז מוהרמ"ז בספר פי צדיק שם] האם מותר להרים בשבת ידיו כלפי מעלה בשעה שאומר פותח את ידיך, והשיב המחבר שאין בזה שום חשש, שעיקר בקשת צרכיו הוא בפה, ואם זה חשוב בקשת צרכיו היה לנו לדלגו לגמרי. והמעם שאינו נחשב בקשת צרכיו, משום שאינו מבקש רק אומר המציאות שהקב"ה נותן כדי שובע לכל חי. ע"ש. ואמנם השיגו בשו"ת לב חנוך הנ"ל (ח"ב במילואים, סי' ע"ד עמ' רצ"א) מדברי מ"ז מוהרמ"ז ומר דודו בשו"ת שפתי שושן, וכ' להשיב על דבריו. ועכ"פ לדינא מעיקר הדין בודאי שיש להקל. ומי שרוצה להחמיר לחוש למעמו של מ"ז מוהרמ"ז תע"ב. וע"ע להגר"ש הירארי בשו"ת שער שמעון אחד ח"ה (הא"ח סי' י"ד עמ' ס"ד והלאה) ובשו"ת שערי צדק (הא"ח סי' כ') ובשו"ת ישמח לבנו (סי' כ"ז) ובשו"ת אשמה בהשם (סי' ל"א) בטעמי פרישת הידים בפסוק פותח את ידיך ואם הוי בקשה, ועוד. וע"ע בזה בשו"ת קרית חנה דוד ח"א (הא"ח סי' יג) ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ב (סי' ח) ולהרה"ג ר' ראובן בן דוד בשו"ת מילתא בטעמא (סי' ע"ב) שנו"נ ג"כ בטעמים לפתיחת הידים. וע"ע בענין בקשת בקשות פרטיות בשבת, בשו"ת תפלה למשה ח"ב (סי' א).

פסקי הלכות

ז. כתיבה בכתב לע"ז אסורה מן התורה. ויש אומרים שאינה אסורה אלא מדרבנן. ואף על פי שסברה ראשונה עיקר, מכל מקום במקום הפסד מרובה יש להקל, בפרט אם יש עוד צירופים¹⁰¹.

¹⁰¹ הנה הרמ"א בהגהה (סי' שו סי"א) הביא דברי האור זרוע (ח"ב סי' עו) שכתובה בשבת בכתב לע"ז (מלבד כתב אשורית) אינה אסורה אלא מדרבנן. והשיגוהו המג"א (סי' שמ סק"י) והבית שמואל באבן העזר (סי' קכו סק"א) שאסור מן התורה.

ותבט עיני למ"ז בשו"ת ויען משה (האו"ח סי' לא. במהדו"ח בסימן שמו) שנשאל מאיש שנתמנה מהמלכות, ומכללא מוטל עליו לכתוב פירוט מהנמכר ביום השוק, ובערב חג הסוכות שכה, ובא לשאול ביו"ט שני אם מותר לומר לגוי שיכתוב לשלחו למלכות, כדי שלא יוזק מהם אם לא יעשה באותו היום את חובתו. וכ' שאע"פ שהכתב הוא כתב ישמעאל, לא גרע מרושם רשמים ועושה צורות שהייב משום כותב. וכיון דאסור מדאורייתא, אסור באמירה לנכרי משום שבות, ולא שרי במקום צורך מצוה או הפסד. ומבואר בש"ע (סי' תצו ס"א) שכל מה שאסור ביו"ט ראשון אסור ביו"ט שני [א"ה]. ובעצם מ"ש לאסור כתיבת לע"ז ביו"ט שני של גלויות, כ"כ גם מהר"ח פלאג' בשו"ת לב חיים ח"ב (סי' קד). וע"ש. וכ"כ בפתח הדביר (סי' שו סוף ס"ק יז קמא) שאין להקל בכתב לע"ז ביו"ט שני. ע"ש. וז"ב. ומ"מ יש להתיר מאחר והמלאכה אינה אלא לצורך הגוי, ע"פ מ"ש הרב ערך השלחן (סימן ש"ז סק"י) וז"ל: עיין מ"ש בסימן רמ"ד דאמירה לגוי במלאכה של ישראל שבות דרבנן, אבל בשל גוי מותר. ע"ש. ואין סברא לומר דכיון דמנימוסי המלכות מוטל עליו לעשות והוא עושה משום העדר הנזק הו"ל המלאכה של ישראל, כיון דעכ"פ עיקר המלאכה היא של המלכות אלא דע"פ הנימוס הטילו זה על הראש לעשותה להם. ומ"מ לאפוש' עוד בהיתרא הוריתי לו שלא יאמר הוא לגוי לכתוב, אלא הוא יאמר לגוי אחר לכתוב, דהרי קי"ל אין שלחות לגוי. וע"ש להרב ערך השלחן (סי' שו סק"י הנ"ל). ומה גם במקום חשש הפסד וכו', ואין ישראל נהנה מנוף המלאכה אלא השררה וכמ"ש. ע"כ. אמנם לכא' יש לדון בטעם שכ' להקל משום דחשיב אמירה לצורך עכו"ם, דאחר שמוטל עליו לכתוב, והוא שכיר של המלכות, אמאי לא חשיב כמלאכה ידידה. ונראה דלדינא בודאי ישיש להקל בזה, אף ללא הטעם הנ"ל. וכפי שיבואר להלן.

דחנה בעיקר הדין דקי"ל להלכה דכתב לע"ז הוא מדאורייתא, אנכי הרואה בשו"ת נודע ביהודה תניינא (האו"ח סי' לג) שכ' דד' הרמ"א דכתב שלהם אינו אסור רק מדרבנן, דברי תימה הם. ועכ"פ האור זרוע הוא יחיד בדעה זו ולא מצינו לו חבר. ואפי' אם נימא כדאי הוא לסמוך עליו בשעה"ד, אכתי אטו אמירה לנכרי לעשות דבר שהוא משום שבות מילתא זוטרתא היא. וכיון דנ"ד לרוה"פ הוא מדאורייתא, אין להתיר אפילו בהפסד גדול. ע"ש. וכן ראיתי בביאור הלכה (סי' שו סי"א ד"ה בכתב שלחן) שהאריך טובא לתמוה על האו"ז, וסיים דכל הראשונים אולי בחדא שיטתא שחייב בכל לשון, וד' האו"ז והגה"מ (פ"א מהל' תפלין אות ע') שהביאו בשם ר' יואל דהוי דרבנן, דעה יחידאה היא. ע"ש. וכ"כ עוד בקצרה במשנ"ב שם (ס"ק מז). וכ"כ להלן (סי' שמ ס"ק כ"ב אות ה'). ובערוך השלחן (סי' שו סכ"ב) כ' ע"ד הרמ"א בהגהה שם דאסור מדרבנן, שמצוה רבה למוחקו מן הספרים, וכמה מן הפוקרים תלו בזה בעוה"ר, ואין לזה שום מקום בדין, וח"ו לומר כן. ע"ש. וכ"כ עוד להלן (סי' שמ סכ"ד וסע' לג) ובאבן העזר (סי' קכו ס"ב) דכתב לע"ז אסור מה"ת. ע"ש. וע"ע בשו"ת משנה הלכות ח"ז (סי' נט ד"ה איברא).

פסקי הלכות

אולם בשדי חמד (מע' כ' כלל קיא) מנה כמה פוסקים דס"ל כהאור זרוע. ותמה ג"כ על הנוב"י שכ' שהא"ז דס"ל דאסור מדרבנן הוא יחידא בזה, וכ' דאין לא ראינו ראיה, דהרי עינינו הוראות אמבוחא דרבנן קדישי דסברי חכ' ע"ש. וכן האריך בזה מרן הגר"ע יוסף בשו"ת יביע אומר ח"ג (האו"ח סי' כג) שיש חברים רבים ועצומים להא"ז, ומנה למעלה מעשרה ראשונים דס"ל דכתב לע"ז מדרבנן. ע"ש. (וע"ע בס' יסודי ישורון ח"ה עמ' לח). ועי' בשו"ת יחו"ד ח"ד (סי' כט) ובהליכו"ע ח"ד (עמ' רעז) ובהזו"ע שבת ח"ה (עמ' קסח) שכ' לצרף סברא זו לסניף בנידונו. ע"ש. (וע"ע בהגהת מרן ראש הישיבה הגר"מ מאזוז במשנ"ב איש מצליח בס' שו"א, בסוה"ס). ונראה שאם הרב ערוך השלחן הנ"ל היה רואה כל דברי הראשונים דס"ל כהא"ז דכתב לע"ז מדרבנן, לא היה כותב כן בהריפות כ"כ.

ומאחר ומצינו פוסקים רבים דס"ל דכתיבה בכתב לע"ז אינה אלא מדרבנן, יש לחזק ההיתר בנידון שנזכר בשו"ת ויען משה שם, דמאחר והוי צורך גדול, באמירה לגוי שיכתוב בכתב לע"ז הוי כשבות דשבות בצו"ג דשרי. ועי' להגאון רבי יוסף חיים שכתב כיו"ב בס' רב ברכות (מע' שבת אות א) והבא"ח (ש"ב פ' וישלח סי"ב), שאם בא לו כתב ב"תלגרף" ביום שבת, והגוי לא ימסור אותו לישראל עד שיחתום בחותם שלו על נייר קבלה שיביא לו כנהוג, יהיה אצל הישראל מזומן ומוכן חותם בשמו הכתוב בכתב ישמעאלי או כתיבה אחרת, באופן שאין בו כתיבה אשורית, וכשיביא לו הגוי את ה"תלגרף" קודם שימסרנו לידו יניח הישראל לפני הגוי את החותם ההוא בשתיקה, והגוי מבין מעצמו ויקח החותם מעל הקרקע ויחתום בו את נייר הקבלה וילך לו. ע"ש. ועי' ברב ברכות שם (בדף קנג ע"א בנדמ"ח) ובהגהת מו"ר על הבא"ח שם. [ועי' בבא"ח (ש"א פ' במדבר סוף אות יב) שכ' שאף ע"י גוי אסור לשקול בשבת ויו"ט, בימים אלו רוב מוכרי הבשר מביאים גויים בשכירות לשקול וגם לכתוב, וזה אסור. דבשלמא מצד המשקל יש למצוא להם היתר, דהוי שבות דשבות במקום מצוה, שהוא שמחת יו"ט. אבל בכתיבה הא איכא דס"ל דאפלו כתיבה של גויים אסורה מן התורה, ואין להתיר שבות באיסור תורה אפי' במקום מצוה. לכן התקנה היא שיאמר הישראל לגוי מעיו"ט, עמוד ושמור לי בדעתך שמות הלוקחים ומשקל הבשר שלוקחים ביו"ט, ואני אתן לך על כל ליטרא כו"כ, וכיון דמושכר הגוי על זאת, הנה אם יבוא לכתוב ע"מ לשמור שמות הלוקחין וסך המשקל ע"מ שלא ישכח אחד מהם, אדעתא דנפשיה עבדי, כי אין הישראל שוכרו לכתוב, אלא לשמור שמות הלוקחים. ע"ש. ועי' בהגהת מרן ראש הישיבה הגר"מ מאזוז שליט"א שהעיר עמ"ש הבא"ח "דאיכא דסבירא ליה" שכתבה בכתב של גויים אסורה מה"ת, דהא כן הוא דעת רוח"פ. ע"ש. ויש לציין שכ"כ גם הבא"ח גופיה בספרו רב ברכות שם (מע' שבת סוף אות א', דף קנז ע"א בנד"מ) דרוה"פ ס"ל דכתב לע"ז אסור מן התורה. ע"ש].

ואמנם מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' שו"ק מז) הביא בשם רבנו ישעיה הראשון בתשובותיו (סי' מה) שכ' שמה שהתירו לומר לעכו"ם לכתוב כתב בשבת על מה שהיו מבקשים מהיהודים ה' דינרים, וכתבו הקהל לשלמו"ן ע"י עכו"ם שמא יניח להם הממון ההוא, או יתפשר בדבר מועט, לא יפה עשו ואיסורא קעבדי, דאמירה לעכו"ם שבות. ע"כ. ומוכח בהדיא לאסור בנ"ד, דלכאורה התם נמי הוי צורך גדול והפסד מרובה, ואעפ"כ לא התירו לכתוב בכתב לע"ז ע"י נכרי. אולם אין הכרח שכן דעת מרן החיד"א גופיה דנוודע דדרכו להביא ד' הפוסקים בסתם, אע"ג דליה לא ס"ל. ואכן החיד"א גופיה בספרו מחזיק ברכה (סי' שו"ק מז) הביא בשם שו"ת זרע אמת (סי' לו) שצייד להתיר לשלוח גוי לילך לפני היועצים בשבת להשתדל לגבות חוב מבע"ה גוי, אם הוא הפ"מ. שאע"פ

פסקי הלכות

שיכתבו כתב שלהם, הוא שבות, ואם לא יעשה זה בשבת יפסיד. ע"ש. [ועי' לעיל דנקטינן דכתב שלהם מה"ת].

ומכל מקום אחר דאשכחן לרבים מהראשונים דס"ל דכתב לע"ז אסור מד"ס, יש מקום להקל בהפסד מרובה. וכן ראיתי למהר"ח פלאגי בשות לב חיים ח"ב (האו"ח סי' קד) שדן בכתיבת אגרת במקום הפ"מ ע"י גוי בכתב לע"ז, ביו"ט שני של גלויות, וכ' דאף ביו"ט שני ש"ג אסור. וכ' שם (דף נט ע"א) שם"ש הנובי" שם' האו"ז סברא יחידאה היא, ולא מצינו לו חבר, הרי מצינו לו כמה חברים. וא"כ נראה להתיר בהפסד גדול. וע"ש. ומאידך מהר"ח פלאגי גופיה בשו"ת לב חיים ח"ג (סי' עא) נשאל ג"כ בכע"ז, דהוי הפ"מ, והביא ד' החיד"א בברכי יוסף הנ"ל שהחמיר. ע"ש. ודו"ק. וע"ע בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב (סי' קלט) ובמור וקציעה (סי' ש"ו) ובדגול מרבכה ע"ד הרמ"א שם (סי"א) ובחיי אדם (כלל ל"ז סעי' ה') ובשו"ת התם סופר (תחומ"מ ס"ס קצה) ובשו"ת מהרש"ם ח"ב (סי' צ"ג ד"ה הנה) וחז" (סי' ז') ובשו"ת אגרות משה (האה"ע ח"א סי' פ"ב ענף י"א) ובשו"ת ציץ אליעזר (ד"ח סי' ט"ז פי"ג אות י"ב). וכן ראיתי כעת בס' שלחן שלמה (סי' שמ ס"ק יג) שכתב בשם הגרש"ז אוירבאך, שיש להקל באמירה לנכרי לצורך חולה לכתוב בכתב לע"ז. וכמו כן רופא שצריך לכתוב (לצורך חולה שייכ"ס) מרשם וכיו"ב, יכתוב בכתב לועזית, או כמו שנוהגים היום לכתוב בעברית, אשר אין זה כתב אשורית. ומטע"ז מותר לרופא בחדר מיון לומר לגוי לכתוב מכתבי שחרור עבור חולים המשתחררים בשבת (אע"פ שהחולה כבר הבריא), כי במקום צורך וצער של רבים יש להקל. ע"ש. וע"ע בס' נשמת אברהם (ד"א סי' שמ סק"ו, עמ' תקסד).

ולכא' יש להוסיף לצרף לחוק ההיתר בשו"ת ויען משה שם, ע"פ מ"ש בפתח הדביר (סי' שו ס"ק יז קמא) שאף לפמ"ש המג"א והב"ש דכתב גלחות הוי כתב גמור, מ"מ בנ"ד לאו כתב גלחות הוא אלא כתב פשוט של הדיוטות, ונראה דבהא ליכא אלא איסורא דדבריהם. ע"ש. וראוי להצטרף להקל בנ"ד. וכן ראיתי בשו"ת יבי"א ח"ג (האו"ח סי' כג אות יד) שדן בחילוק זה מפי סופרים ומפי ספרים, וכ' (באות מ"ז) שאפשר לסמוך על סברא זו בהפ"מ, ובהגלות נגלות דברי כל הפוסקים דקיימי בשיטת האו"ז, נראה דבהפ"מ שפיר דמי לסמוך עליהם באמירה לגוי שבות. וע"ש. וכ"כ עוד בלוי"ת חן (סי' לד) ובחזו"ע שבת ח"ו (עמ' מז). ע"ש. וע"ע במנוחת אהבה ח"ג (פכ"ב ס"ח) שכ' שבמקום שיש עוד סניפים להקל, אפ' להסתייע בד' הסוכרים דכתיבת לע"ז אסורה מד"ס. וציין ליבי"א ח"ג שם.

ועוד יש להוסיף ולציין כמה שהתיר בשו"ת ויען משה שם, דבאמירה לגוי שאומר לגוי אחר אי חשיב שבות דשבות, נחלקו בזה הגאונים בעל חות יאיר ובעל עבודת הגרשוני בתשובתיהם הנדפסות בשו"ת חות יאיר (ס"ס מז, סי' מז, סי' נד), וכ' המשנ"ב (סי' שז ס"ק כד) בשם דרך החיים שבמקום הפ"מ יש לסמוך על המקילין. ע"ש. ועי' בשדי חמד (כללים מע' א' כלל קעד) ובבבן איש חי (ש"ב פ' קדושים סט"ו) ובכנה"ח (סי' שז אות טו). וכ"פ בהליכות עולם ח"ד (עמ' קצג) ובחזו"ע שבת ח"ג (עמ' תנד) שבמקום הפסד מרובה יש להקל באמירה לאמירה דחשיב כשבות דשבות. ע"ש. וכן מצאתי עוד בשו"ת יבי"א ח"ט (האו"ח סי' צז אות כ') שדן בד' הגרי"ח בס' רב ברכות הנ"ל, והאריך להוכיח להתיר לומר לגוי אחר לחתום, דכיון שיש צורך הרבה במברק הבא לידו בשבת, יש להקל ע"י אמירה לאמירה. ע"ש. וע"ע בס' לוי"ת חן (עמ' כז ס"ס יז) ובמאור ישראל ח"א (עמ' קצג) וד"ג (עמ' קיז) ובהליכות עולם ח"ו (עמ' ריד). וכ"כ במנו"א ח"א (פט"ו סי"ד). וא"כ בנ"ד שיש הפ"מ יש להקל. ואב"מ.

פסקי הלכות

ח. יש אומרים שכתובה בכתב המצוי בזמננו, שאינו כתב אשורית, נחשב גם כן ככתב לע"ז, שלכמה ראשונים אינה אסורה אלא מדרבנן. ולכן מותר לחתום בשבת בכתב הרגיל בזמננו, אם הרופא אינו מסכים לערוך ניתוח לחולה שיש בו סכנה אלא כן קרוב משפחתו יחתום על כך¹⁰².

שבות דשבות במצוה שיש בה הנאת הגוף

ט. יש להקל בשבות דשבות לצורך מצוה, אף במצוה שיש בה הנאת הגוף¹⁰³.

ויע' בשו"ת שאל האיש (האו"ח סי' ה) שהרה"ג רבי נסים אלישע זכריה בתשובתו שם האריך לאסור הדלקת נר בביהכ"נ לצורך רבים ע"י גוי, וכ' דלכא' יש צד היתר לומר לגוי שיאמר לגוי חבירו שידליק הנר לצו"ג, לפי שיש סוברים דהוי שבות דשבות, ובנ"ד הוי ס"ס, שמא כהסוברים דבאמירה לגוי במקום מצוה שרי אפי' בדאורייתא, ואת"ל כהחולקים דלא שרי אלא בדרבנן, שמא כהסוברים דאמירה לגוי שיאמר לגוי אחר חשיב שבות דשבות. וזה אינו. ושכן הסכים חכם רבי אלישע דנגור. ע"ש. וי"ל בדבריו שם.

וביותר נראה להקל, אם כשאומר הגוי לגוי אחר שיכתוב, הגוי השני אינו יודע שכותב לצורך ישראל, דבכה"ג יש להקל אף במקום שאין הפסד מרובה, וכמ"ש בפרי מגדים (מש"ז ס"ס רעו) דעכו"ם שהדליק נר בשביל חבירו, ובאמת חבירו לצורך ישראל כוונתו, י"ל להקל אע"פ שהחות יאיר ועבודת הגרשוני חולקים באמירה לאמירה, כאן י"ל דכו"ע מודים דאין נראה כשלוחו של ישראל. ע"ש. [וכן פסק מעיקה"ד בחיי אדם (כלל סג ס"ו, במוסגר). וע"ש. וע"ע בחו"ע שבת ח"ג עמ' תנו]. ולפ"ז יש להקל אף בנ"ד. ולפי כל האמור יש כמה נימוקים להקל בנידון שדן בו מר זקני בשו"ת ויען משה שם.

¹⁰² עי' להגרש"ז אויערבך בשו"ת מנחת שלמה ח"א (האו"ח סי' ז בהערה, בשולי עמ' מד) שכתב שאין חילוק בין הכתב שכותבים כיום לבין כתב לע"ז, כי אין כותבים בכתב אשורית. ולכן התיר שם לחתום בשבת אם הרופא אינו רוצה לערוך ניתוח לחולה שייב"ס אא"כ קרוב משפחתו יחתום על כך, והיה מי שהעיר שיותר נכון לחתום בכתב לועזי שלכמה מהפוסקים אינו אלא מדרבנן, והשיב ע"ז הגרש"ז שהוא תמוה, דמאחר ואין חותמים בכתב אשורית אין שום חילוק בין כתב שלנו ללועזית. ע"ש. (וכ"ה בשמו בשלחן שלמה סי' שמ סק"ז ב', וס"ק יג). ודו"ק.

¹⁰³ הנה כתב מרן בשלחן ערוך (סי' שלא ס"ב): יש מתירין לומר לאינו יהודי לנגן בכלי שיר בחופות. וכ' הרדב"ז בתשובה (ח"ד סי' קלב) שבכמה מקומות נהגו להחמיר בזה, וע"ש הטעם. ובערך השלחן (סק"א) הביא ד' הרדב"ז, וכ' בלאו האי טעמא יש לבאר המנהג להחמיר, דאפי' מאן דשרי שבות דשבות במקום מצוה, ה"מ במצוה שאין בה הנאה אחרת, אלא עשיית המצוה, ומצות לאו ליהנות ניתנו, משא"כ חכא דאיכא הנאת הגוף. ע"כ. [וכ"כ העה"ש חילוק זה עוד לעיל (סי' שכה סוף סק"ב). דהא דשרינן שבות דשבות במקום מצוה, י"ל דהיינו דוקא במצוה שאין בה הנאה אלא עשיית המצוה, ומצות לאו ליהנות ניתנו. אבל אי איכא הנאת הגוף לא. וציין לדבריו בסימן שלה. ע"ש]. וע"ע בשדי חמד ח"ז (מע' התן וכלה סי' יג ד"ה וכל) שכתב שההיתר לנגן ע"י גוי בשבת הוא רק בזמן שלא יבואו לפרוץ גדר, אבל בדורות האחרונים שרבו פורצי גדר התורה, יש לאסור, כי יבואו

פסקי הלכות

לידי כמה איסורים קלים וחמורים. לכן בומל השיר בדורות שלפנינו בכל תפוצות ישראל. ע"ש. וכ"כ בערוך השלחן (סעיף י') ובבבן איש חי (ש"א פ' שופטים הי"ח) שהמנהג להחמיר בזה. וע"ע במשנה ברורה (סק"ח). וע"ע בהערות איש מצליח שם. ועי' בכה"ח (אות יד) שכ' שהש"ע כתב דין זה בשם יש אומרים, מפני שהיא סברא יהודית. ושוב כ' שלפי מה שכתב בערך השלחן הנ"ל שאין להתיר שבות דשבות במקום מצוה שיש בה הנאת הגוף, לפ"ז יש לאסור בנ"ד, וא"כ י"ל שמטע"ז כ' הש"ע דין זה בשם יש אומרים. וכ' להלן (אות טו) לחוש לד' העה"ש למעשה, ולכן אין להתיר בזה אלא במקום שנהגו, אבל במקום שלא נהגו אין להתיר. ע"ש. וע"ע לו להלן (סי' תקפו אות קמה).

ובעצם חידושו של הרב ערך השלחן דלא שרינן שבות דשבות במצוה שיש בה הנאת הגוף, הנה כן פסק גם הגאון רבי נסים אשכנזי בשו"ת מעשה אברהם (האו"ח סי' נ דף מו ע"ג, ודף מז ע"ב ד"ה כי). וכן הובא בשתיקה בשדי חמד הנ"ל (מע' חתן וכלה סי' יג, דף ריג ע"ג). וכן ראיתי להגאון רבי אברהם שטיינברג אב"ד בראדי בשו"ת מוחזק אברהם (האו"ח סי' קכב, דף קמא ע"ג ד"ה ומו"ש) שכ' שמצא בשדי חמד (מע' חתן וכלה סי' יג) בשם ערך השלחן שאסור לומר בשבת לגוי שיקנה לו לחם לסעודת שבת, דהא דשרינן שבות דשבות במקום מצוה, היינו דוקא במצוה שאין בה הנאה. ועי' בתשובת הריב"ש (סי' שפו) שהביא סברא זו בשם הרמב"ן לענין שבות אחת במקום מצוה. וברמ"א (סי' רעו) לענין לומר לגוי להדליק הנר בשבת בסעודת שבת או בחתונה או במילה. עכ"ד. וכן ראיתי בשו"ת קרית חנה דוד (האו"ח סי' פ) שהעיר במאי דק"ל דנכרי שהביא דורון מהוץ לתחום כשביל ישראל אסור, והרי כיון צורך מצות יו"ט, הו"ל שבות דשבות לצורך מצוה. ותרין דלא התירו שבות דשבות אלא במצוה שאין בה הנאת הגוף. ע"ש.

אולם מדברי מרן הש"ע הכא בס' שלח מבואר בהדיא דלא ס"ל חילוק זה. וכ"כ כמה מפוסקי ספרד להקל בדברי מרן בזה. וכן מבואר בס' שלחנו של אברהם (סי' תקפו סכ"א) דנקטינן כדעת מרן להקל בכלי שיר. ע"ש. ועי' בשו"ת יביע אומר ח"ג (האו"ח סי' כב אות ד) שכ' שאף בשמחת חתן וכלה אין להקל בניגון בכלי שיר בשבת, וכמ"ש הרדב"ז ח"ד (סי' קלב) שבמקומותינו אסרו לומר לגוי שינגן בכלי שיר לשמחת חתן וכלה. ומו"ש המתירים שאין שמחה אלא בכלי שיר, בארצותינו יש שמחה בבשר ויין ושיר בפה לשורר ולשבת להי"ת. ע"ש. וכ"ש שיש לאסור כשעושים כן ע"י ישראל מהאי טעמא גופיה. עכ"ל. ונ"ע להלן (סי' כט אות ג, ד) מ"ש בעיקר ד"ז. אולם בשו"ת יהוה דעת ח"ב (סי' ז ד"ה אמנם) הביא ד' הרדב"ז הנ"ל, ושהסכים עמו העה"ש, וכ' ע"ז, אנו סומכים למעשה עמ"ש מרן בש"ע להקל. ע"ש. וכ"פ בלויית חן (סי' עה, ס"ס קיד. וע"ע בס"י קיא) ובחזו"ע שבת ח"ג (עמ' תעה) וח"ה (עמ' רעא). ע"ש. ומכ"ז מבואר דנקטינן להקל בשבות דשבות לדבר מצוה, אף שיש במצוה הנאת הגוף.

ועוד מצינו בדברי הרמ"א (סי' שכה ס"י) שכתב שנהגו היתר לומר לגוי להביא שכר או שאר דברים דרך כרמלית או בלא עירוב. ואע"פ שיש להחמיר, אין למחות ביד המכילים לצורך שבת ובשעת הדחק. וביאר המשנ"ב (ס"ק סג) דהיינו או לצורך שבת, או בשעת הדחק. וע"ש במור וקציעה ובמהזיק ברכה. ודו"ק.

ועוד יש להוכיח לכא' מדברי מרן דס"ל להקל בשבות דשבות במקום מצוה שיש בה הנאת הגוף, דבתשובתו בשו"ת אבקת רוכל (סי' כט) נשאל בדין המזמון אורחים בשבת או המצטרף להביא פת ושאר צרכי הסעודה ביד גוי דרך רשות היחיד מהו. והשיב בזה"ל: אם כוונת השאלה היא להביא מחצר לחצר שאין עירוב ביניהם, שהוא איסורא דרבנן, הדין הוא שעם זה אינו מותר לגוי, אא"כ

פסקי הלכות

יש קצת חולי או יהיה צריך לדבר צורך הרבה או מפני מצוה. וכ"כ הרמב"ם (בפרק ה). וא"כ בנ"ד אם יש בדבר צורך הרבה מותר למביא גוי דרך רשות היחיד. עכ"ל. והתם יש בזה הנאת הגוף באכילת הפת, ואעפ"כ מרן התיר. וכן ראיתי למ"ז בשו"ת ויאמר משה (האו"ח סי' ד'. במהדו"ח בסימן שכז) שהביא דברי הרב ערך השלחן הנ"ל (סי' שכ"ה סק"ב, וסי' של"ח סק"א. וע"ע שם בסימן קע"ה סק"א), והשיג ע"ז דמדברי מרן בשו"ת אבקת רוכל (סי' כט) משמע דלא כדבריו. אף דאפשר ליישב קצת. עכת"ד. וראיתי בשמו שכ"כ גם בסוף ספרו אלה מזה (הנדפס בסו"ס ארחות חיים, לרבו הגאון רבי חיים הכהן). ואמ"א. וכן הוכיחו כמה אחרונים, ומהם מרן הגר"ע יוסף בכ"ד בספריו (שיובאו להלן).

אולם לכא' יש להעיר דהתם מטעם שבות דשבות במקום צורך גדול, ולא מצינו שהתיר מטעם מצוה. וא"כ אדרבה יש להוכיח איפכא, דממה שלא התיר מרן מטעם דהוי שבות דשבות במקום מצוה, משמע דס"ל דלא חשיב מצוה בכח"ג. ואכן ראיתי בשו"ת וישב אברהם (האו"ח סי' כח) שהרגיש ג"כ דמשמע דמרן אתי עלה רק מצד צורך גדול, ולא משום מצוה כלל. ונראה דמה שלא חשב זה לדבר מצוה, כמו שנזכר בשאלה שזימן אורחים, לזה י"ל כמ"ש התח"ד והפמ"ג. דבאורחים שזימן לעירו לא חשיב צורך מצוה. אלא דמ"מ הו"ל להתיר מטעם סעודות שבת, ואם נאמר כסברת העה"ש אתי שפיר. מיהו בלא"ה י"ל דמייירי שכבר סעדו סעודת שבת. והתימה ממו"ר מוהרמ"ז שהוכיח מד' מרן באבקת רוכל דלא כהעה"ש, והוא תימה דמרן לא מייירי כלל מטעם צורך מצוה. עכת"ד. גם בהגהה בשו"ת אוהב משפט (האו"ח סי' יב, עמ' לו) כ' דמד' מרן באבקת רוכל שלא התיר רק בצו"ג, ולא התיר מצד סעודת שבת שהוא דבר מצוה, מכואר דכיון דאיכא הנאת הגוף לא שרי. מיהו י"ל דהתם איירי שכבר סעד, ולכך לא הוי מצוה. או דלא שרי אלא באין לו פת אחרת, דהשתא הוי שפיר דבר מצוה, וזהו שכתב מרן דלצורך גדול יש להתיר, ור"ל דאם הדבר צריך להם שלא סעדו ואין להם פת אחרת. ומה שהוכיח בשו"ת ויאמר משה מד' מרן באבק"ר הוא קשה. ואולי דמוהרמ"ז הבין דמ"ש מרן שאם יש צורך גדול וכו', היינו דאם עדיין לא סעד ואין לו פת אחר יש להתיר, והיינו משום מצוה. ודייק מזה מוהרמ"ז דגם דאיכא הנאת הגוף שפיר דמי. א"נ דס"ל להרב דצורך גדול ומצוה כי הדדי וכמו דבמצוה כ' העה"ש דהיכא דאיכא הנאת הגוף לא שרי, כמו כן גבי צורך גדול שאין מתירים אלא בדליכא הנאת הגוף, וכיון דמרן מתיר בצורך גדול, גם דאיכא הנאת הגוף, ה"נ במצוה. עכת"ד. וע"ע במכתב הנדפס בשו"ת שיירי כהונה החדש (האו"ח סי' כו). וע"ע בכח"ה (סי' שכה אות קיה) שכתב בפשיטות שמרן באבקת רוכל (סי' כט) הנ"ל מתיר בקצת חולי או צורך הרבה או לדבר מצוה. עכ. ואפשר דס"ל דמה שנקט מרן צורך הרבה, ה"ה לקצת חולי או לדבר מצוה. (דבתחילה מרן מדמי לה להדדי, לדבר מצוה או צו"ג. וא"כ אף בסיפא שסיים לצו"ג, אפשר דה"ה לדבר מצוה. וי"ל). ולפ"ז אתי שפיר. וי"ל בזה.

ולכא' יש להוכיח עוד שדעת מרן להקל, ממ"ש בש"ע (סי' תקפו סכ"א וסכ"ב) שמותר להביא ע"י נכרי שופר שבראש האילן או מעבר לנהר, דהוי שבות דשבות. ולכא' למי שתוקע בשופר יש גם הנאת הגוף, כמבואר בש"ע שם לעיל (ס"ה) דהמודר הנאה משופר, אדם אחר תוקע בו וזה יוצא י"ה. וביאר מרן בבית יוסף שם בשם הכל בו (סי' סד) שהוא עצמו אסור לתקוע בשופר אפי' תקיעה של מצוה, מפני שיש הרבה בני אדם נהנים כשהם עצמם תוקעים, וכל מידי דאיכא הנאה לגוף ליכא לשרויי בשביל טעמא דמצוות לאו ליהנות ניתנו. עכ"ל. וכ"כ הט"ז (סק"ד). ועוד אחרונים. ועי' בעה"ש שם סק"ב. [ועי' בכח"ה (אות מ') שאף שכן דעת הרי"ף והר"ה, מ"מ מאחר ולהרמב"ם

פסקי הלכות

(פ"א מהל' שופר ה"ג) מותר לתקוע בעצמו, דמצוות לאו ליהנות ניתנו, וכ"ד הרא"ש, לפיכך כשאין אחר שיתקע לו, כדאי הם הרמב"ם והרא"ש לסמוך עליהם בשע"ה ד. וע"ע בכה"ה להלן אות קנ). וע"י בשו"ת דברי שלום מזרחי ח"ד סי' קא מ"ש בעיקר ד"ז. אולם ראיתי בשו"ת וישב אברהם (האו"ה סי' כח) שהביא ד' העה"ש הנ"ל וכ' דאע"פ שמרן פסק בסימן שלא להתיר גבי ניגון, וכ"פ להלן (בסי' תקפו סכ"א) דמותר לומר לגוי להביא שופר ולתקוע בו, אע"ג דאיכא הנאת הגוף למי שתוקע בו, וכמו שפסק מרן שם בס"ה. אין מזה ראיה לנ"ד, לפי מה שחילק העה"ש גופיה (סי' תרכט סק"א. כצ"ל) דשאני שופר דאפשר ע"י תוקע אחר, אבל בישיבת סוכה א"א למצוה בלא הנאת הגוף. ע"ש. וא"כ גבי ניגון דלא סגי בלאו הכי, וכן לגבי שופר דסי' תקפו סכ"א, דע"כ צריך להביא אותו שופר, ולא סגי בלא"ה, שפיר דמי. משא"כ בנ"ד אע"ג דא"א ללמוד בלי שיהנו מן האור, מ"מ אפשר לילך לאותו מקום שיש שם אור וללמוד, אע"ג שיש קושי בדבר. ומו"מ כיון דעיקר אמירה לגוי אינו אלא מדרבנן, וכ"ש שבות דשבות, נראה דיש לסמוך עמ"ש העה"ש בסימן תקפו וסי' תרכט בדעת הרמב"ם דלא ס"ל הכי לחוש להנאת הגוף. ע"ש. ולפי דבריו ה"ה בנ"ד. ואין סברא לחלק בין הנאה להנאה. ובעיקר ד' העה"ש (סי' שלא ס"ב) הנ"ל, ע"י להעה"ש גופיה בסימן תרכט סק"א שחשב לחלק בין הנאת תקיעת שופר דאפשר ע"י אחר שיתקע, לבין ישיבת סוכה דא"א למצוה בלא הנאת הגוף, ודחה לזה דכיון דמ"מ נהנה וגם אפשר לקיים המצוה בסכך אחר, לכו"ע אסור. ע"ש. משמע דהיכא דא"א לקיים המצוה בענין אחר, תליא בפלוגתא בהיכא דא"א למצוה בלא הנאת הגוף, וגם כתב שם שדעת הרמב"ם דקול שופר והנאת צל סוכה לא חשיבי הנאה כ"כ. ע"ש. וא"כ נראה דמרן שהביא בסימן שלא דעת המתירים בלשון יש מתירים, ומשמע שסובר כן, נראה דהיינו כדעת הרמב"ם הנ"ל דס"ל דה"ה לשמיעת הניגון. אלא דמ"מ מקיים העה"ש מנהגי הארצות עפ"ד האוסרים. או דס"ל למרן כדעת הסוברים להקל היכא דא"א לקיים המצוה בענין אחר. ולעולם גם מרן מסכים להאי סברא שכתב העה"ש, דהיכא דאיכא הנאת הגוף אין להתיר. עכת"ד. וע"ע לו בספרו שלחן אברהם (סי' רעו ס"ג). וכן ראיתי עוד בהגהה בשו"ת אוהב משפט (האו"ה סי' יב) שכ' ע"ד העה"ש הנ"ל, שהרי מרן (סי' שלא) פסק להתיר גבי ניגון, וכ"פ (סי' תקפו סכ"א) גבי שופר, אע"ג דאיכא הנאת הגוף למי שתוקע בו, וכמ"ש מרן שם ס"ה גבי מודר הנאה משופר. וצ"ל כמו שהלק העה"ש גופיה (רס"י תרכט) דשאני מודר הנאה משופר, דהנאת הגוף לא באה מחמת המצוה, דאי תוקע לו אחר ליכא הנאה, אבל בישיבת סוכה דא"א למצוה בלא הנאת הגוף אמרי' מצות לאו ליהנות ניתנו. ע"ש. וה"נ גבי ניגון. וכן בההיא דשופר סכ"א דא"א למצוה בלא הנאת הגוף שרי. ופלפל בזה וכ' בסו"ד דלמסקנת הרשב"א אע"פ שאפשר בע"א שרי, ומינה לנ"ד. וכ"מ מד' הטור הנ"ל דחשיב לההיא דספר ללמוד בו כשאר צרכי מצוה. ולא אסר אלא לסוברים דלא הותר אמירה לגוי אלא בדבר שדוחה שבת. ואי משום שיש אוסרים כשיש הנאת הגוף, כבר הוכחנו בדעת מרן לחלק כמ"ש העה"ש בין היכא דהנאת הגוף לא באה מחמת המצוה, ובין היכא דא"א למצוה בלא הנאת הגוף. וגם למ"ש העה"ש ובסימן תקפו דקול שופר וצל סוכה לא חשיב כ"כ הנאה. ע"ש. ה"נ י"ל דהנאת הנר דכוותה. עכת"ד. והנה בשו"ת וישב אברהם הנ"ל כ' ב' ביאורים בדעת מרן, חדא דמרן לא ס"ל כסברת העה"ש, והעה"ש לא בא אלא ליישב המנהג. וע"ז יש להעיר דמדבריו בסימן שבה משמע דס"ל להחמיר כן למעשה, ולא רק ליישב הנוהגים להחמיר בכלי שיר בשבת. ועוד ביאר הרב וישב אברהם דמרן ס"ל כהעה"ש. ולפום קושטא אין זה מוכרח.

וכן ראיתי בשו"ת שואל ונשאל ח"ו (האו"ה סי' כג) דס"ל להקל בנ"ד, והביא ד' מר זקני בשו"ת ויען משה שם, וכ' ע"ז דדברי העה"ש שבסימן שלא לא קאי רק ליישב המנהג שהזכיר בשם הרדב"ז,

פסקי הלכות

בישול אחר בישול בלח ע"י גוי לצורך חולה

י. מותר לומר לגוי לחמם בשבת תבשיל שנתבשל כל צרכו ונצטנן, במקום שאין איסור נתינה על כירה בשבת (כגון סמוך לכירה. או ע"ג פלטה חשמלית, לסוברים שאין איסור מיחזי כמבשל).

ולצורך מצוה או חולי, מותר לומר לגוי להניח התבשיל אף על אש מכוסה בפח, שאע"פ שע"י ישראל אסור משום מיחזי כמבשל, מ"מ ע"י גוי הוי שבות דשבות. לפיכך המרגיש חולשה ורוצה לשתות קפה שנתבשל מערב שבת כל צרכו ונצטנן, מותר לומר לגוי לחממו בשבת על האש¹⁰⁴.

דיש פנים לומר כן. וכן בס' שכה כתב רק בדרך חומרא לבד, ולא דינא. וכלפי מ"ש שם לאסור גם בע"ש בשם רש"ל, לכן כתב דבשבת מיהא נכון ויש להחמיר. אמנם לדינא מודה הוא ג"כ דמותר, שהרי מרן בסימן שלא כתב יש מתירים, בלתי שום חולק, וזה מורה בפשיטות שכן דעתו, ושאין מקום לחלק בין נהנה או לא. וזה ברור בכוונתו. וא"כ מרן באבקת רוכל ובש"ע בשיטה אחת. עכת"ד. והנה באשר כתב שד' העה"ש בסימן שלא הם רק לקיים המנהג, מדכתב העה"ש דין זה גם בסימן שכה, משמע לכא' דלא בא רק לקיים המנהג. ועכ"פ לדינא נראה שיש להקל. ווע"ע בשו"ת שמחת כהן (האו"ח ח' ש"ע סי' שז ס"ה) שכ' להתיר מטעם שבות דשבות במקום מצוה, בבעל הבית שהזמין ת"ח לליל הזוהר (ברית יצחק), שמותר לומר לגוי שיביא נר ממק"א, היכא דא"א להם ללמוד במקום שהנר נמצא. ע"ש. וי"ל. ודו"ק. וכ"פ מרן הגר"ע יוסף בשו"ת יביע אומר ח"ט (האו"ח סימן צא בהע' לשו"נ ח"ז סי' כג אות ה', ובסימן ק אות יח) ובהליכות עולם ח"ג (עמ' קצ) ובמאור ישראל ח"ג (עמ' קכב) ובחזו"ע שבת ח"ג (עמ' תמט) וח"ה (עמ' רעד). ע"ש. וע"ע בהלכה ברורה (סי' שז סמ"ה). ועוד יש לציין בזה מ"ש כמה אחרונים שאף במקום שהרב ערך השלחן חולק על מרן, מ"מ לרבים היה מורה כדעת מרן. ווע"ע מ"ש בנ"ד בשו"ת ארחותיך למדני ח"ד (סי' מח) ובשו"ת אבני לוי ח"ב (סי' יז) וליד"נ הרה"ג רבי צוריאל רבי בשו"ת כסף צורי. ואין הזמן מספיק להשתעשע בצוף אמרוטיהם.

המורם מכל האמור, שבשבות דשבות במקום מצוה, יש להקל אף במצוה שיש בה הנאת הגוף. וכגון לומר לגוי שיביא לו לחם לסעודת שבת. כדמוכח בכמה דוכתי.

¹⁰⁴ הנה מ"ז בשו"ת ויען משה (האו"ח סימן לב. ובמהדו"ח בסימן שיה) כ' שמי שמרגיש חולשה ורוצה לשתות קפה שנתבשל מערב שבת כל צרכו ונצטנן, מותר לומר לגוי לחממו בשבת על האש. דמאחר ויש סוברים שאין אחר בישול אחר בישול, אע"ג דמחמירין ע"י ישראל, מ"מ באמירה לנכרי הוי שבות דשבות במקום חולי. ע"ש. ולכא' היאך הוי שבות דשבות, דאי משום איסור בישול אחר בישול בלח, וס"ל דבישול אחר בישול בלח אינו אלא מדרבנן, הרי מדברי המג"א (סי' רנג

פסקי הלכות

סימן יא

הלכות פסח

הלכות חודש ניסן

ס"ק לו) ובפרי מגדים שם וכמה וכמה פוסקים כס"ס רנג, מבואר דס"ל דבישול אחר בישול לח אסור מן התורה. וכ"כ המשנ"ב (סי' שיח ס"ק כג) ובכה"ח (סי' שיח אות נב). וע"ע בסי' רנג אות פג). וע"ע בהלכ"ב (סי' שיח שעה"צ ס"ק קז, ושם עמ' רטו). [ואכן בדעת הרמ"א לכמה פוסקים הוא מדרבנן].

אולם בעצם דין בישול אחר בישול ע"י גוי קי"ל להקל, משום שנחלקו בזה הראשונים אם מותר לגמרי, וכתב מרן החיד"א בברכי יוסף בשיורי ברכה (סי' שיח סק"א) דהואיל והרשב"א והר"ן סברי דכיון שנתבשל כל צרכו מותר להחזיר אפי' נצטנן, א"כ נראה דע"י עכו"ם שרי. וכמ"ש רבינו הב"י (סי' שיד) גבי שבירת פותחת תיבה ע"י עכו"ם, דאין להחמיר כיון דאיכא מאן דשרי אף ע"י ישראל. מהר"ש שער אריה והרב מהרי"ל ואלי בהגהות כ"י. ע"כ. וגם המשנ"ב (סי' רנג ס"ק צה) שאסר בזה, מ"מ בביאור"ל שם (סי' רנג ס"ה ד"ה לסמוך) אחר שהביא ד' הברכי יוסף ופקפק בדבריו, כ' דמ"מ אם הוא לצורך שבת ואין לו עצה אחרת אפשר דיש לסמוך ע"ז. ע"ש. וכן ראיתי בכיו"ב לתלמידו של מ"ז בעל הויען משה, הגאון רבי כלפון משה הכהן בהגהתו בירחון קרן דוד (גליון ז). והובאו דבריו בשו"ת שמחת כהן האו"ח חי' ש"ע סימן שז ובהגהה שם) ובשו"ת שואל ונשאל ח"ח (האו"ח סי' כו) שכתב בדין פתיחת אגרת דאע"ג דנראה דמורן אוסר, היינו ע"י ישראל, אבל ע"י גוי יש להקל, וכמ"ש כיו"ב מרן בב"י (בסימן שיד ובסימן תקיט) דכיון דאיכא מתירים ע"י ישראל ע"י גוי שרי, ומינה לנ"ד דכיון דאיכא מתירים בשאלת יעב"ץ ומר אביו וזולתם, ע"י גוי שרי. ע"ש. וכ"כ עוד בכיו"ב בתשובתו שבשו"ת שואל ונשאל ח"ג (סי' קיה) ובשו"ת שמחת כהן (האו"ח סי' עט עמ' קלט בדפו"ח). [וע"י לבעל השמח"כ גופיה שם (סוף עמ' קמ ד"ה גס) שהחמיר בנידונו אף ע"י גוי. וע"ש]. וכדברי החיד"א, כ"פ בשו"ת יביע אומר ח"ז (האו"ח ס"ס מב בהערה) ובחזו"ע שבת ח"ג (עמ' תפה). וא"כ בנ"ד היכא דליכא איסור נתינה לכתחלה ע"ג כירה שאינה גרו"ק (ובגון בזמננו ע"ג פלטה חשמלית, לפוסקים דס"ל דליכא משום מיחזי כמבשל. או היכא דאינו נותנו ע"ג הכירה אלא סמוך לכירה במקום שיגיע לחום שהי"ס"ב), דליכא איסורא אלא משום בישול אחר בישול בלח, יש להתיר ע"י גוי אף שלא לצורך חולה. ואמנם מאחר ונתינה ע"ג כירה בשבת אסורה מדרבנן, שאסור לתת קדירה על הכירה במקום שאין תנאי החזרה (כמבואר בש"ע סי' רנג ס"ב), א"כ לצורך חולה יש להתיר ע"י גוי, דהוי שבות דשבות במקום חולי דשרי. ואפשר שזו כוונת מ"ז בשו"ת ויען משה שם.

פסקי הלכות

א. אין גוזרים תענית ציבור בחודש ניסן, אולם מותר להתענות תענית יחיד, כגון תענית יארצייט על פטירת אב או אם. ומותר להתענות אף בערב ראש חודש אייר¹⁰⁵.

דין מצה שנתכפלה

ב. מי שאפה מצות בפסח, ונמצאה מצה שנתכפלה בתנור ודבוקה עד שאין שולטת שם האש, לדעת הרמ"א אותה מצה נאסרת. אך לדעת מרן השלחן ערוך המצה מותרת. וי"א שאף לדעת מרן נאסר מהמצה כדי נטילה (דהיינו כעובי רוחב אצבע), וכן נהגו בכמה מתפוצות הספרדים¹⁰⁶.

¹⁰⁵ כן דעת מרן בש"ע (סי' תכט ס"ב). וע"ש במשנ"ב (סק"י). [ודבריו שם גבי ער"ה אייר אינם אליבא דמרן. ע"ש. וכ"כ בשו"ת כסא שלמה (ס"ס ע') דנקטינן להקל ער"ה אייר]. וכ"כ בס' ערבי פסחים (עמ' ג' בנדמ"ח) ומ"ז בשו"ת ויען משה (האו"ח סי' פז. ובמהדו"ה בסימן תרכד) דנקטינן להקל בתענית יחיד בניסן. וכ"כ בס' ברית כהונה (מע' נ' אות כב, כג) ובספריו שואל ונשאל ח"א (האו"ח סי' עה) וח"ב (האו"ח סי' מ') וח"ג (האו"ח סי' יח) וח"ז (האו"ח סי' מט) ובאר משה (סי' תכט ס"ב סק"ב, סי' תיח סק"ד), ושכן שמע ממוהרמ"ז מאו"ז. ע"ש. ואכן כן מפורש בספרו כנ"ל. וכ"כ בשו"ת והשיב משה (סי' לז). ובאשר כ' בס' ערבי פסחים (עמ' ג' בנדמ"ח) הנזכר דתענית יחיד שריא, והוסיף שאפי' ביום אסרו חג מתענים יארצייט. ע"ש. אולם אף שכן דעת מרן דאף ביום אסרו חג שרי לדידן, מ"מ כמה מהפוסקים החמירו בזה. ועי' במגן אברהם (סי' תכט סק"ח) וש"א, ובשו"ת מגיד תשובה ח"ז (האו"ח סי' נב). ועי' בחזון עובדיה (עמ' ז') שכ' שטוב להחמיר. וכ"כ בס' ה' נפי שם ס"ה. ועי' בהע"י איש מצליח על המשנ"ב (סי' תכט ס"ק יד) דאי בעי למיתב תענית לתעניתיה רשאי להתענות באסרו חג, שהרי לדעת מרן מותר להתענות באסרו חג. ע"ש.

ובעיקר הדין לישב תענית לתענית חלום באסרו חג, המשנ"ב (סי' רפח סק"ט) כ' שרשאי למיתב ביה תענית לתענית, ומאידך בסימן תקמז (ס"ק כז) כ' שטוב דלא למיתב תענית לתעניתיה באסרו חג אלא אחריו. וראש בית מדרשנו יהוה דעת הגר"ד יוסף שליט"א הקשה סתירה בד' המשנ"ב בזה. אולם לענ"ד לפום קושטא בס' רפח מייירי כמתענה בשבת ויו"ט (או יו"ט לחוד), שצריך לישב תענית לתעניתו תיכף ביום ראשון שאחריו, ולפיכך אע"פ שהוא אסרו חג, יתענה בו. משא"כ בסימן תקמז דמייירי שהתענה בחול המועד, וא"כ אינו יכול להתענות ביום שאחריו כיון שאף הוא חול המועד או יו"ט, הואיל ונדחה ידחה, וטוב להמתין עד אחר אסרו חג. והביא דברינו בזה בהלכה ברורה (סי' רפח ס"ק כז). ע"ש.

ובעיקר הענין ע"ע בשו"ת יבי"א ח"א (האו"ח סי' כה אות ד) ובשו"ת יחוד ח"א (סי' פא). ובענין להתענות בחודש ניסן אם אין לו צורך, עי' בשו"ת שואל ונשאל ח"ז (האו"ח סי' מט) ולמ"ז בשו"ת איש מצליח ח"ב (האו"ח סי' לג) ובס' ה' נפי ח"ב (פ"א הע' יד) מ"ש בזה.

¹⁰⁶ הנה מקור ד"ז בבית יוסף (סי' תסא ד"ה מצה שנאפית), שהביא מ"ש בתרומת הדשן (ח"א סי' קכז) מצה שנתכפלה בתנור באפייתה, אם הוא בתוך הפסח אסרינן לכל המצות כולם אפילו אם אינן דבוקות אלא כל שהוא, דחמין בפסח במשהו. וכן נהג אחד מהגדולים. ונראה דמעמו היה

פסקי הלכות

משום דחיישינן שמא לא היה חום האש יכול לשלוט בין הדביקות בכח לאפות מיד, ואדחכי נתחמצה בתנור. אך בערב פסח אם הדביקות כ"כ מועט, שיש במצה כולה ששים כנגד מקום הדבק, פורסין מקום הדבק ושאר המצה מותר, דחמין בערב פסח בששים. וכ' ע"ז מרן, דמ"ש התה"ד שאם הוא בתוך הפסח אסרינן לכל המצות כולם, נראה דהיינו לומר דאסר לאותה מצה כולה לבד, דאילו לשאר מצות אין מעם בדבר, דאפילו מצה שנאפית עם חמין ממש נתבאר בסמוך (לעיל ד"ה מצה) דשרי היכא דלא נגע, כל שכן הכא שאין חימוץ זה ברור, ולא ראינו מי שחשש לו אלא הוא. דאפשר דאפילו המצה עצמה מותרת אחר שיסיר הכפל. וכן נראה לדעת הרא"ש (שם) בחיטה שנמצאת במצה אפיה וכמו שיתבאר בסימן תס"ז (רט:). עכ"ל. ומרן השמיט ד"ז בש"ע. ונראה דס"ל דאף אותה מצה עצמה מותרת. אך הרמ"א בהגהתו בש"ע (ס"ה) כ', מצה שנתכפלה בתנור ודבוקה עד שאין שולטת שם האש, אוסרין אותה תוך הפסח, אבל שאר מצות שבתנור מותרים. וקודם פסח אין לאסור רק מקום דבוקה.

ונחלקו האחרונים אם למרן נאסרה אותה מצה בנטילת מקום. דהנה בשו"ת שואל ונשאל ח"ז (האו"ח סי' כו) וד"ח (סי' נו) כ' דלדעת מרן בעינן נטילת מקום. ודימה ד"ז למ"ש מרן בש"ע שם שאם אפו חמין עם מצה, לא נאסרה אא"כ נגעה בחמין, ונוטל ממקום שנגעה כדי נטילת מקום, והשאר מותר. הרי דגם בחמין גמור סגי בנטילת מקום, וכ"ש במצה שנתכפלה שאין כאן חמין גמור רק ספק רחוק דשמא החמיצה, ומרן מיירי בפסח ממש. ע"ש. אם כי בעיקר מה שדימה נ"ד דמצה שנתכפלה, למצה שנגעה בחמין, כבר ביאר הלבוש הטעם לחלק דלא דמי מצה שנגעה במצה אחרת, דקיל טפי, למחובר בחתיכה אחת שנתכפלה. וכ"כ כמה אחרונים חילוק זה. וכן מוכח בד' מרן בב"י הנ"ל שכ' ע"ד התה"ד, שאין מעם לאסור שאר המצות, דאפילו מצה שנאפית עם חמין ממש נתבאר דשרי היכא דלא נגע, כל שכן הכא שאין חימוץ זה ברור, ולא ראינו מי שחשש לו אלא הוא. דאפשר דאפילו המצה עצמה מותרת אחר שיסיר הכפל. ע"ש. ומדלא הוכיח מרן בבירור להתיר אותה מצה, רק כתב ש"אפשר" שאותה מצה נמי מותרת, מוכח בהדיא דמרן נמי ס"ל שיש מקום לחלק. ועכ"פ כן משמע ג"כ בכף החיים (אות זו) שלדעת מרן הש"ע יטול סביבות מקום הכפל. ושכ"ד הגר"א בסוף הסעיף. ע"ש.

וכן פסק הרב פרי חדש דלדעת הרא"ש ודקיימא לן כוותיה אף בתוך הפסח יטול מקום סביבות הכפל וסגי בהכי. ע"ש. וכן ראיתי למ"ז ראב"ד ג'רבא הגאון רבי משה זקן מאוזו בשו"ת ויען משה (האו"ח סי' סד. במהדו"ח בסימן תסא) שכתב, מ"ש מור"מ שאוסרים המצה, אנו מנהגנו (בג'רבא) להתיר נמי בכדי נטילת מקום, דהיינו כעובי רוחב אצבע, גם שנמצאת תוך הפסח. וזכורני שכן הראני מורי וחמי [הגאון רבי רחמים בוכריץ זצ"ל, מח"ס בגדי שש] זה כמה שנים במשבצות זהב ע"ש. וכ"כ מ"ז עוד בתשובתו שנדפסה בשו"ת שואל ונשאל ח"ט (האו"ח סי' כח). וכן ראיתי בס' ברית כהונה (מע' מ' אות יא) שכתב, מצאתי כתוב אצלי ששמעתי ממחרס"ך מח"ס ברכת ה' כי פה ברובע הגדול היה מורה מו"ק מהרי"ך במצה כפולה תוך הפסח ליטול אותו מקום ומעט סביב לה ואינו אוסר כולה. ושכן נוהגים בדיג"ת (ברובע הקטן). ושמהר"מ חדאד בבוא לידו נדון כזה היה שולח הנדון למו"ק מהרי"ך. ע"ש. וכן הביא בספרו שו"ת שואל ונשאל ח"ז (האו"ח סי' כו) וכו', אך הגאון רבי מעטוק חדאד לא הוה נח"ל במנהגי ג'רבא, ודעתו היתה לפסוק כל דבר ע"פ הדין ושלא לחוש למנהג, ובכה"ג היה שולח הדבר למהרי"ך. ע"כ שמעתי. והדבר קשה דהלא לדינא א"כ מותר בנטילת מקום וכדעת מרן דגריירין בתריה. ואולי מהר"ם חדאד היה מחמיר כמור"ם בחשבו שכן מנהגנו בפסח בכל הדינים כמור"ם. ובהגלות ד' מ"ז מהרש"ך שדוקא בג' פרטים החמירו בפסח

פסקי הלכות

תבשיל שנמצא בו חיטה בפסח

ג. תבשיל שנמצא בו חיטה בפסח, אם נתבקעה החיטה נאסר כל התבשיל. אולם אם לא נתבקעה חיטה התבשיל מותר. והרמ"א כתב שנוהגים להחמיר אף אם לא נתבקעה החיטה. וכן החמירו בכמה מתפוצות הספרדים. ולספרדים יש להורות כדעת מרן שפסק להקל בזה¹⁰⁷.

ולא בשאר דברים, מבואר שבשאר דיני פסח לא החמירו כמור"ם. עכת"ד. וכ"כ עוד בשו"נ ח"ח (סי' נז) הנ"ל ובספרו באר משה (סי' תסא ס"ה בהגה). ובעיקר הענין אם בגרבא החמירו בכל הלכות פסח כהרמ"א ודלא כמרן השלחן ערוך, הארכתי בתשובה שנדפסה לחלק, ושעכ"פ הכא בארץ הקודש בודאי דנקטינן כדעת מרן השלחן ערוך.

וי"א שלדעת מרן המצה מותרת לגמרי. כ"כ מהר"י באסאן בתשובה והיא ל"ו נדפסה בשו"ת הרמ"ז (סי' נב, דף מז ע"ד). ונ"ע להרב"ז בתשובה ח"א (סי' תצד) שכ' שבתנורים שלנו שהאש חזק מיד נאפה הבצק ואפילו מה שבין הכפילות, וכ"ש במצות שלנו שהם דקות ולא עבות. ומי יתן ויודיעוני מה חילוק יש במצה כפולה ממצה עבה כפי שיעור הכפל, למה בזה שולט האור ואינו בא לידי חימוץ ובוה אינו שולט האור ובא לידי חימוץ וכו'. הלכך מי שנכפלה לו מצה בתנור, לא ימהר להוציאה עד שתאפה יפה יפה, ואין כאן בית מיהוש. ואם לא נאפתה יפה, אם עדיין כשפורסה חוטין נמשכין ממנה הרי זה חמץ גמור, ואם אין חוטין נמשכין ממנה אע"פ שמקום דבק הכפל הוא רך ולא להלכה מותר. אבל למעשה יש לחוש להחמיר כיון שיצא מפי הראשונים. ע"ש. וכן ראיתי בהערות איש מצליח על המשנ"ב (בסו"מ, עמ' צח במהדו"ק שתח"י) שכ' דנראה דמרן פליג ע"ד התה"ד והרמ"א, מודלא חביא ד"ז בש"ע, וכן משמע בב"י. וכן מצאנו בתשובת מהר"י באסאן שנדפסה בשו"ת הרמ"ז (סי' נב). מיהו למעשה המנהג פשוט אצל הספרדים להחמיר בזה. ומ"מ סברת המקילים בזה ראויה היא להצטרף לסניפים אחרים. ע"ש. ונ"ע למ"ד בשו"ת מחקרי ארץ ח"ב (סי' נד אות ו). ע"ש. אך יש לציין שהמנהג להחמיר לא היה כהרמ"א שאסר כל המצה, כי מ"ז בשו"ת ויען משה ובברית כהונה לא אסרו אלא בנמילת מקום. ואדרבה בשו"ת שואל ונשאל ח"ז (האו"ח סי' כו) וה"ח (סי' נו) הנ"ל מבואר דס"ל לדעת מרן הש"ע גופיה בעינן נמילת מקום.

¹⁰⁷ כן מבואר בש"ע (סי' תסז ס"ט). והרמ"א שם כ' שנוהגים להחמיר בזה. והנה בכמה מתפוצות הספרדים נהגו להחמיר בזה כהרמ"א. ע"י בשו"ת זרע אמת (סי' סא). ואף בגרבא נהגו להחמיר בזה (והוא אחד מג' הדברים שלכו"ע החמירו בהם בגרבא כהרמ"א), כמ"ש בס' נכח השלחן (סי' תמז ס"א סוד"ה שם חמץ, עמ' קה בנד"מ), וכתב עוד דמדינא די לאסור באכילה ולא בהנאה. אך למעשה נהגו בעיר הזאת להחמיר אף בהנאה (כהרמ"א). מיהו אם עדיין קשים הם, מורי והרב צמח הכהן מח"ס חולת אהבתן ולה"ה היה מורה להתיר כדעת האחרונים. ע"ש. וכ"כ מ"ז בשו"ת ויאמר משה (האו"ח סי' י, יא. במהדו"ח בסימן תסז) ובשו"ת ויען משה (האו"ח סי' נז, במהדו"ח בסימן תסז) ובשו"ת וידבר משה (האו"ח סי' יא. ובמהדו"ח בסימן תמז). וכ"כ בס' ברית כהונה (מע' ח' ריש אות ו') ובספרו באר משה (סי' תסז ס"ט וס"י). וכ"כ בשו"ת שמחת כהן (האו"ח סי' קלב) ובס' זכרי כהונה (מע' ח' אות ט'). וכ"כ בשו"ת מגיד תשובה ח"ד (האו"ח סי' כ). ונ"ע בשו"ת מים טהורים (האו"ח סימן כב). וע"י למהר"י ברבי בשו"ת בן פורת יוסף (סי' טו) דלא הוה ברירא ליה המנהג אף בהנאה, ובהגהת מוהרמ"ך שם השיגו. וע"ש. ונ"ע למ"ז בשו"ת וידבר משה (האו"ח

פסקי הלכות

דיני חוזר וניעור

ד. חמץ שנתערב קודם פסח ונתבטל בששים, אינו חוזר וניעור בפסח לאסור במשהו. כן דעת מרן השלחן ערוך. והרמ"א החמיר בזה. וכן נהגו בכמה מתפוצות הספרדים. וכאן בארץ הקודש יש להורות כדברי מרן השלחן ערוך¹⁰⁸.

סי' יא. ובמהדו"ח בסימן תמוז) ובשו"ת ויען משה (האו"ח סי' נד, נה, מד. ובמהדו"ח בסימן תסז) ובספרו פני משה שבקובץ סבר פנים (ענינים נפרדים סי' ל) כמה פרטי דינים בזה. ולא הארכתי בהם מכמה נימוקים. וע"ע בשו"ת איש מצליח ובהגהה בזה. ועכ"פ הכא בארץ ישראל יש להורות להקל בזה, כדעת מרן השלחן ערוך. וכ"פ כדעת מרן בשו"ת ישיב משה ח"א (סי' קפה). וכ"פ בחזון עובדיה (עמ' צב).

¹⁰⁸ הנה מרן הש"ע (סי' תמוז ס"ד) כתב בסתם להקל, ושיש חולקים. ונודע שיש אומרים שבסתם וי"ח יש לחוש לדעת הי"ח. ועכ"פ אנן בדידן נקטינן כסתם מרן. (ועי' מה שכתבתי בזה בשו"ת חקרי הלכה חיו"ד סי' כה אות ה'). ובאמת גם לעיל מינה (ס"ג) מרן סתם לגמרי להקל. וע"ע בש"ע להלן (סי' תסז סי"ב). וע"ע למהר"נ בורג'ל בס' חק נתן (בליקוטי הפר"ח סי' תמוז ס"ד, בדפו"ח עמ' תרנט).

ובכמה מתפוצות הספרדים נהגו להחמיר כדעת הרמ"א דאמרינן חוזר וניעור. עי' בשדי חמד אסיפת דינים (מערכת חמץ ומצה סי' ג' אות א') ובס' שיורי טהרה (מע' ח' אות לט ד"ה וזוהי, וד"ה וגם). ובברכי יוסף (סי' תמוז ס"ק יד וסי' תנג סק"ה). ובס' זכרונות אליהו (מע' פ' אות יב) ובארץ חיים סתהון (סי' תמוז ס"ד) ובכה"ח (סי' תמוז אות נט, עו). ואף גבי ג'רבא, ראיתי למר זקני ראב"ד ג'רבא הגאון מוהר"ר משה זקן מאוזז בשו"ת ויאמר משה (האו"ח סי' יא. ובמהדו"ח בסימן תסז) שכ' בשם מוהר"מ הכהן, וכמדומה בשם מוהר"א הכהן שקבל ממוהרש"ך, דמנהג אתרין לומר חוזר וניעור בטעמו והוחם, וממשו ולא הוחם. ע"ש. וכ"כ מ"ז עוד בספריו בשו"ת ויען משה (האו"ח סי' לח, מד, מה, נא, נו, נה. ובמהדו"ח בסימן תסז. ובשו"ת ויען משה סי' נא, ובמהדו"ח בסימן תמוז) ובתשובתו בשו"ת שואל ונשאל ח"ט (סי' כה, כט) שבג'רבא מחמירים בחו"נ. ע"ש. וע"ע לו בשו"ת ויאמר משה (האו"ח סי' ח). ובשו"ת ויען משה (חיו"ד סי' מו, ובמהדו"ח בסימן קטז).

וכ"כ מ"ז עוד בשו"ת ויאמר משה (האו"ח סי' ה. ובמהדו"ח בסימן תמוז) שבג'רבא מחמירים דהחמין חוזר וניעור. וכ' דמ"מ מותר להשהות החמאה (הנעשית בכלי חמץ ועם מעט קמח) בפסח. וכו'. ולנוהגים דחו"נ י"ל שאין לחלק נמי בין אכילה לשהייה. וזלתי בשכר דשמענו ממוה"ר מוהר"א, וכמדומה שאמר ששמע ממוהר"א דאתרין הרה"ג מוהרש"ך, להקל בשכר לקיום משום דזיעא בעלמא וכדעת מהריט"ץ דלא קי"ל בזה בסימן תמ"ז. אבל לא החמירו אפילו בשהייה. ויש להתיר בפשיטות עכ"פ בקיום. ע"ש. ועי' בהערות איש מצליח על המשנ"ב (סי' תמוז ס"ד) שכ' בפשיטות שאף הנוהגים להחמיר בחו"נ, לא החמירו רק שלא לאוכלו דוקא, אבל יכולים להשהותו בביתם.

פסקי הלכות

ע"י ברכ"י (ס"ק יד) ובפמ"ג (אש"א ס"ק יא) ובחק"ל (סי' עז) ובחקת הפסח (דנ"ט ע"ד). ע"ע. וע"י בשדי חמד אס"ד (מע' חמין ומצח סי' ג' אות ג'), ובשירי מחרה (מע' פ' אות יח). ודו"ק.

וכ"כ בשו"ת שמחת כהן (האו"ח סי' קיב, קלד) שמחמירים בחו"ל. וכן ראיתי לו עוד בשו"ת שמחת כהן (האו"ח בחי' הש"ע שבסוה"ם, סי' תמו ס"ד) שכ' אנן בדידן נוהגים להחמיר בחו"ל כמו"ש מוהרמ"ז בס' ויאמר משה (סי' יא). ופה ברובע הגדול לא נודע המנהג כיצד, ומוז"ק מוהרש"ך ומוהרמ"ז מכון שבתם ברובע הקטן (הדינ"ת), ולכא"ו כיון שלא נודע לנו המנהג פה הדרינן לכללין דכל ספק במנהג אוקמיה אדינא. ומ"מ מצד הסברא נראה דאין לחלק, מה גם דמוז"ק מהרש"ך היה אב"ד על ב' הקהלות, ומסתמא היו כולם סרים למשמעתו. והוי כס"ם, שמא מנהגנו לאסור, ואת"ל דלא נתברר שמא כדעת האוסרים. וכו'. וצ"י. ע"ש. ונלכא"ו מאחר ואף מ"ז הגאון רבי משה זקן מאוזו כיהן כראב"ד לב' הקהלות, הרובע הגדול והקטן, א"כ אף הוא כיון לב' הקהלות. וכ"כ בס' ילקוט כהונה (האו"ח עמ' קסז). אולם מפורש בתשובת מ"ז הגאון רבי משה זקן מאוזו בשו"ת שואל ונשאל ח"ט (האו"ח סי' כח) דמייירי רק ברובע הקטן, ולרובע הגדול יש להקל כדעת מרן. וכ"כ בשו"ת מגיד תשובה ח"א (האו"ח סי' ח) וח"ז (האו"ח סי' מז), אחר שהביא ד' מ"ז בשו"ת ויאמר משה הנ"ל שמחמירים בחו"ל, דהיינו רק ברובע הקטן מקום מושבו, אבל ברובע הגדול מקילים בחו"ל. ע"ש. וע"ע לו בשו"ת מגיד תשובה ח"ד (האו"ח סי' יט). ע"ש. וע"ע בספר ויען עמוס (מערכת ח אות יד) שכתב לחלק שברובע הקטן מחמירים וברובע הגדול מקילים. ע"ש. וע"ע להרה"ר רבי בנציון הכהן בשו"ת שערי ציון (האו"ח סי' כ') שכתב, שמעתי שי"א שפה מחמירים בחו"ל ונייעור. ע"ש. וע"ע בשו"ת אוהב משפט עלוש (האו"ח סי' יא). וע"ע להגרי"ח סופר בס' זכרון משה ח"ב (סי' ד' וסי' ט' עמוד קלג).

ומאידך ראב"ד ג'רבא הגאון מהר"ר שאל הכהן בס' נכח השלחן (סי' תמו ס"א סוד"ה שם חמין, עמ' קה בנד"מ) כ', קבלנו קדמונינו נהגו בעיר הזאת כמור"ם לאסור אף בשל אורז במשהו ואפי' בהנאה, וכן בדין נטל"פ נהגו כמור"ם, וכן בחטים שלא נתבקעו דמין (סי' תסו ס"ט) התיר, קדמונינו נהגו לאסור הכל במשהו ואף בהנאה. מיהו אם עדיין קשים הם, מורי (רבי צמח הכהן מח"ס חולת אהבה) הורה להתיר. ע"כ. ולהלן (סי' תסב ס"ב) כ' בהדיא במעשה שדן בו הרב משחא דרבותא, שיש להקל משום שמרן סתם שאינו חו"ל. ע"ש. ומשמע שלא החמירו בחו"ל בג'רבא. ולפ"ז אפשר שאף מ"ז מוהרמ"ז, וכן מוהר"ך, בהגלות הדברים המפורשים בספר נכח השלחן שלא נהגו להחמיר בחו"ל, אף הם יודו, שהרי הם לא תלו זאת להחמיר אלא משום השמועה בשם מוהרש"ך שהמנהג להחמיר, ובהגלות כתב ידו שמקילים בחו"ל אף הם יודו להקל. וכן מבואר בהדיא בשו"ת שמחת כהן (האו"ח רס"י קלב וסי' קלט) ובספרו זכרי כהונה (מע' פ' אות ח') נובהגה בשו"ת אוהב משפט האו"ח סי' יח] שכ' להקל דאינו חו"ל. וכ"כ בשו"ת ישיב משה שתרוג ח"ב (סי' צג), והורה כן לשואלו מעיר תימאווין (שנגררים בד"כ אחר מנהגי ג'רבא).

וכן ראיתי בשו"ת שואל ונשאל ח"ג (סי' קסא) שנשאל בד"ז מהרה"ר ר' חומאני עלוש, וכ' דהעיקר דנהגינן כדברי מרן ז"ל, ומ"ש מוה"ר משה זקן מאוזו להחמיר בכ"ד, זה היה קודם גילוי דברי מו"ק מוה"ר שאל כהן, כי היו בכתב יד, דמשם מבואר דדוקא בשלשה שהזכיר מחמירים כמור"ם. וזכורני דדברתי עם מוהרמ"ז בזה, והוא עצמו נסתפק בדבר, וכמדומה לי שבאיזה מקום מספרו הזכיר זה. וא"כ הדרינן לכללין דספק במנהג מוקמינן ליה אדינא. וכן שמעתי בשם מוהר"ם, שהיה אומר דדוקא בג' דברים נהגו פה כמור"ם, ופשוט כי הם השלשה שזכר מו"ק מהרש"ך. ע"ש. ובאמת שממ"ש בנוכח השלחן בס' תמו, אף שלא הזכיר שמחמירים בחו"ל, לכא"ו אפשר דתנא ושייר. (וכן

פסקי הלכות

אפונים בפסח

ה. האפונים מותרים בפסח, אף שנקראים [בלשון הערבי] חממין¹⁰⁹.

נותן טעם לפגם

ו. נותן טעם לפגם קודם הפסח מותר לכל הדעות. ודעת מרן בשלחן ערוך (סי' תמוז ס"ו) שאף בפסח מותר נטל"פ. ויש שהחמירו בנותן טעם לפגם בפסח עצמו. אולם להלכה יש להקל בנטל"פ אף בפסח בדיעבד. לפיכך מי שבישל בפסח בסיר

ראיתי להגאון רבי בוגיד סעדון בס' הגיד לעמו ח"א עמ' מד שכתב שאע"פ שכ' בברית כהונה שרק בג' דברים החמירו בג'רבא כהרמ"א, מ"מ אפשר שישנם עוד דינים אחרים. ובאמת החמירו ג"כ במצה עשירה. ע"ע. וגדולה מזו מצאתי בשו"ת שמחת כהן האו"ח סי' קיב שהביא מ"ש בס' נכח השלחן דבג' פרטים החמירו כהרמ"א, וכ' דלכא' כיון דנהגו בזה כמור"ם, ה"ה נמי דהחמירו בחו"נ. אך מדבריו בס' תסב הנ"ל מבואר בהדיא להקל בחו"נ. וכ"כ מוהרמ"ך עוד בשו"ת שואל ונשאל חלק א' (סי' כה, ל) וחלק ב' (סי' נ) וחלק ג' (סי' קמג, קסג, קפה, קצ) וחלק ד' (סי' לג) וחלק ה' (סי' נז) וחלק ח' (סי' נט) וחלק ט' (סי' לא) ובס' באר משה (סי' תמוז ס"ד סק"א וסק"ב וסי' תסב ס"ו) ובס' ברית כהונה (מע' ח אות ו', ז'), שהמנהג להקל דאינו חוזר ונייעור. ע"ש. וכ"כ בשו"ת אוהב משפט (האו"ח סי' יח, כ עמ' סט בדפו"ח) ובהגהת הרה"מ שם דאינו חו"נ. וע"ע להגר"ש מאזוז בשו"ת שואל ומשיב (האו"ח סי' לב) שכ' דהעיקר דדעת מרן דאינו חו"נ. וע"ש מ"ש בהא דמורן כ' ד"ז בסתם וי"א. ובסוף תשובת רבו מהר"א הכהן שם כ' ג"כ דמנהג ג'רבא להקל דאינו חו"נ. ע"ש. וע"ע להרה"ג רבי מוסא חדאד בתשובה שנדפסה בירחון אור תורה (תשס"ב סי' עג) שכתב, הגם דבאיזה דברים נוהגים כאן להחמיר כמור"ם בהלכות פסח כידוע, בזה בדין חוזר ונייעור לא נהגו. וכמ"ש בשו"ת אוהב משפט (האו"ח סי' יא). ע"ש. וע"ע לו בתשובה שנדפסה בירחון אור תורה (ניסן תשפ"א סי' סט). וע"ע להרה"ג רבי יוסף בוכריץ בתשובה בספרו ברכת יוסף ח"ג (סי' כ'). וע"י להרה"ג רבי צבי עידאן בס' קולן של סופרים בסוה"ס שנו"נ בענין חו"נ. וע"ע להרה"ג רבי אברהם הכהן בס' מלל לאברהם (קונטרס יעיר קנו עמוד נג).

ועכ"פ הכא באתרא דמורן בודאי דמורינן כדעת מרן הש"ע להקל. וכ"פ בשו"ת יביע אומר ח"ב (האו"ח סי' כג). וכ"פ מרן ראש הישיבה הגר"מ מאזוז שליט"א בס' ה' נסי ח"ב (בתשו' סי' ז), ובחלכות פ"ט ס"ו). וע"ע למ"ד בשו"ת מחקרי ארץ ח"א (סי' ל אות ט). [וע"י בס' ילקוט כהונה (עמ' קסו) שכ' שמוהרמ"ך בתשובתו אל מוהרמ"ז, עוד לא גילה דברי מו"ק מהרש"ך וכו'. ע"כ. ולא דק, כי התשובה בשו"נ שם אינה ממוהרמ"ך אלא למוהרמ"ז גופיה].

¹⁰⁹ כ"כ בס' ברית כהונה (מע' א' אות יח, יט) שבג'רבא נהגו להקל, ושכן הורה מ"ז מוהרמ"ז מאזוז. והביא בשם מהר"י בסיס שבתונם נהגו להחמיר בזה שלא יחליפו ויטעו ב"חממין בלאבלי", שהוא חומץ הנקלה ע"י הגוים בכבשן שלהם, ויש בו חשש חמץ בפסח. ע"ש. וכ"כ בס' ויען עמוס (מערכת א אות ח).

פסקי הלכות

חמץ שאינו בן יומו, התבשיל מותר. וכמו כן מי שמטה בדין וחשב שמותר לבשל בפסח בקדירות החמץ, לצורך מוצאי פסח, יש להקל¹¹⁰.

הגעלת כלים בפסח

ז. מאחר ונטל"פ מותר בפסח, יש להקל להגעיל כלי חמץ שאינו בן יומו בימי חג הפסח¹¹¹.

¹¹⁰ נחלקו הראשונים אם נטל"פ מותר בפסח, ומרן בש"ע (סי' תמוז ס"י) כ', נותן טעם לפגם מותר גם בפסח. וכ' הרמ"א, ויש מחמירין, וכן נוהגין באלו המדינות. ובמקום שיש מנהג להחמיר, אפילו משהו ונותן טעם לפגם אסור. ע"כ. וע"ע בב"י (ס"ס תנב וס"ס תסז). אולם אף הרמ"א מודה דנטל"פ קודם פסח שרי, כמבואר לעיל מינה (סעיף כ'). ורק בנטל"פ בפסח החמיר. ואמנם יש מהספרדים שנהגו להחמיר כהרמ"א. וע"ע בכה"ח (אות רכח). וכן נהגו בגר"בא כמ"ש בס' נוכח השלחן (סי' תמוז ס"א סוד"ה שם חמץ, עמ' קה בנד"מ) ומ"ז בשו"ת ויען משה (האו"ח סי' מג). ובמהדו"ח בסימן תמוז) ובשו"ת ויאמר משה (האו"ח רס"י יא. במהדו"ח בסימן תסז) ובס' ברית כהונה (מע' ח' ריש אות ו') ובשו"ת שמחת כהן (האו"ח סי' קלה, ובחי' ש"ע שבסוה"ס סי' תמוז ס"ד) שהחמירו בנטל"פ בפסח כמור"ם. ע"ש. וע"ע למ"ז בשו"ת וידבר משה (האו"ח ס"ס ח. ובמהדו"ח בסימן תסז). ואף שבשו"ת שואל ונשאל ח"ט (האו"ח סי' כז) כ' בנידונו שא"א להקל משום נטל"פ כי לא ברור דהוי נטל"פ. ע"ע. ומושמע דס"ל להקל בנטל"פ. העיקר כמ"ש בספרו ברי"כ שם. וכבר השיגו המגיה בשו"נ שם, וכ' דשמא כוונתו לסניף בעלמא. ע"ש. ועכ"פ הכא באר"ק העיקר כמרן. וכ"פ בחזו"ע (עמ' קיד). ועי' בשו"ת דברי דוד מהרני ח"ב (האו"ח סי' לא). וי"ל בדבריו. וכן האריך בזה מ"ד הגאון ר' רזיאל הכהן בהע' איש מצליח על המושג"ב (סי' תמוז ס"י) ובשו"ת מחקרי ארץ ח"א (סי' לג, לד) שיש להקל אף במו שבישל בפסח בקדירת חמץ שאב", וכן מי שמטה בדין וחשב שמותר לבשל בפסח בקדירות החמץ לצורך מוצאי פסח יש להתיר. וע"ש שהאריך בבירור הראשונים בד"ז. וע"ע בשו"ת תבואות שמש (האו"ח סי' מב) ובשו"ת שמש ומגן ח"א (סי' טו אות ב) ואכמ"ל.

¹¹¹ כן מבואר בדברי מרן בבית יוסף (סי' תנב, עמ' תיד בדפו"ח) שכ', דע שהתוספות והרא"ש שמתירין להגעיל כלים שאב"י אחר זמן האיסור, משום דאע"ג דבלעי מהדי לית לן בה כיון שנפגם הטעם, לטעמיהו אזלי דסברי דנטל"פ מותר בפסח. אבל הרשב"א סובר דאסור, כמו שכתבתי בסימן תמ"ז (קצא. ד"ה והרשב"א), לפיכך כתב בתשובה (ח"א סי' רסב) דלעולם אין מוגעילין בתוך הפסח שום כלי מחמת חמץ, ואפילו שאב"י. וכבר כתבתי בסימן הנזכר (שם) דאין לחוש לסברא זו דכמה רבנותא פליגי עלה. עכ"ל. ומבואר בהדיא דלדעת מרן דנטל"פ שרי מותר להגעיל כלים בפסח. ולפ"ז להרמ"א שאסר נטל"פ בפסח, אף א"א להגעיל כלים בפסח. וכ"כ הרמ"א בהדיא בהגהתו בש"ע (סי' תנב סוף ס"א). ולכא"ל לפ"ז אף לנוהגים כהרמ"א להחמיר בנטל"פ בפסח, אין להגעיל כלים בפסח. וכן ראיתי בס' נוכח השלחן (רס"י תנב) שכ' שלפי מנהגנו בעיר הזאת שנהגו איסור בנטל"פ כדעת מור"ם, אסור ג"כ להגעיל כלים בחוה"מ. ומ"מ מה שנהגו שכלי מתכות שנתחמצו בתוך הפסח מוגעילים אותם, וכמה פעמים היה בא מעשה לפני מורי ז"ל והיה מתיר להם. הוא תמוה, דאם הם בני יומם אסור להגעילן לכו"ע. ע"כ. וכ"כ בשו"ת שואל ונשאל ח"ח

פסקי הלכות

(האו"ח סי' ס') בשם מר זקנו מהרש"ך שלפי מנהג ג'רבא שנמל"פ אסור בפסח, אף אין להגעיל כלי חמין בפסח. ע"ש.

אולם מצאתי למ"ז בשו"ת וידבר משה (האו"ח סי' ס' ת. ובמהדו"ח בסימן תסז) שכ' שאע"פ שנהגו להחמיר בנמל"פ בפסח, מ"מ נהגו להגעיל הכלי שנתחמץ גם בפסח כשאב"י. ע"ש. ולכאורה הוא פלא, דמאחר ונהגו לאסור נמל"פ, יש לאסור אף להגעיל כלי בפסח, דהא בהא תליא וכמפורש בד' הרמ"א. ושוב מצאתי למ"ז גופיה בספרו שו"ת ויען משה (האו"ח סי' מוד. ובמהדו"ח בסימן תמוז) שכ' שאע"פ שבס' חקת הפסח כ' שלחמיר בנמל"פ יש לאסור אף להגעיל כלי בפסח, עכ"פ במהנה קדשנו מוה"ר מוה"ר א' הכהן הורה לעשות הגעלה לכלי הלישה שנתחמץ בפסח בכלי שאב"י לאחר מעל"ע, ונ"ל דנהגו הכי מלתא מצינתא בצונן וחמום הלישה. ע"ש. ולכא' פליגי בהא מוהרש"ך ומ"ז מוהרמ"ז אם החמירו בזה בג'רבא. אולם אף בנכח השלחן שם סיים, שנהגו שכלי מתכות שנתחמצו בתוך הפסח מוגעילים אותם, וכמה פעמים היה בא מעשה לפני מורי ז"ל והיה מתיר להם. והוא תמוה, דאם הם בני יומם אסור להגעילן לכו"ע. ע"ש. ושוא אפטר שהיה זה בכלים שאינם בני יומם, ומש"ה נהגו להקל. וא"כ הוא יש סיוע למ"ז מוהרמ"ז שנהגו להקל להגעיל כלים שאב"י, אף שהחמירו בנמל"פ.

והנה מרן בש"ע (סי' תסז סי"ג) כתב: אם הגעילו יורה מחומצת בת יומא וירדו המים (המחומצים) לבור בתוך הפסח, אסור לשתות מימיו בפסח, בשביל שנתערבו. (ואע"ג דלכו"ע אין מוגעילים כלי ב"י בפסח, צ"ל דמיירי בעבר והגעילו. ועי' בשו"ת בית דוד סי' רלה). וכ' הפרי חדש שם, דהא דנקט הש"ע דוקא ביורה מחומצת בת יומא, משום דאזיל למעמיה שפסק (סי' תמוז ס"י) דנמל"פ מותר בפסח, ולפיכך אם אינה בת יומא מותרים המים. אבל מור"ם שפסק שם לאסור נמל"פ, היה לו להגיה בכאן אפילו אינה בת יומא. ע"ש.

ותבט עיני בס' מטה יהודה (סי' תנב ס"א ד"ה בהגה) שכ' שאע"פ שהרמ"א אסר נמל"פ בפסח, היינו בקדירה שבלעה מהמשוכה והשתא נעשית פגומה, אבל בהך גוונא דסימן תסז, אם לא היתה היורה בת יומא הרי המים לא בלעו אלא מהטעם שמתחלתו פגום. ולכך כשנתערבו כבור אין לאוסרו. וכן מ"ש הרמ"א כאן דתוך הפסח לא מהניא הגעלה, לא מיירי אלא בכלי בן יומא, ומודה שאם הכלי אב"י מהניא הגעלה. ודלא כהפ"ה. ואע"ג דהרשב"א בתשובה (הובאה בב"י סי' תמוז וסי' תנב) כ' שאין מוגעילים כלי חמין בפסח אפי' כלי שאב"י, לפי שנמל"פ אסור בפסח. מ"מ מור"ם שלא הגיה כלום בסימן תסז, מוכח שהוא מחלק כמו שכתבתי. ע"כ. וע"ע לו בשו"ת בית יהודה (או"ח סימן י"ד). ומסברתו לכא' יש סיוע לד' מ"ז בשו"ת ויען משה דהגעלה קילא טפי מנמל"פ.

אולם בעצם מה שכתב במטה יהודה, שביאר כן בדעת הרמ"א גופיה, כבר השיגו לנכון מהר"י מייב בחקת הפסח (סק"ה) דלא דק, שהרי כלי שאב"י שבישל בו, התבשיל אסור אע"פ שתחלתו פגום משום שהתבשיל קבל טעם מהכלי שתחלתו מושבת. וה"ל המים קבלו טעם מהיורה שתחלת בליעתה מושבת, וכשנתערבו כבור ודאי אסרו דהוי תערובת לח בלח. וכן מבואר בדברי מרן הב"י דלמ"ד נמל"פ אסור בפסח לא מהני הגעלה אפי' לכלי שאב"י. ופשוט הוא דנמל"פ דאסור בפסח משום דלא גרע ממשוהו. ומה שיידך לחלק בין תחלתו מושבת או תחלת בליעתו פגום, הרי משהו איכא. ודוקא בשאר איסורים דנמל"פ מותר, קי"ל דהתבשיל מותר והכלי לעולם אסור מה"ט דהכלי כיון שבלע איסור מושבת גזרינן שאב"י אטו ב"י. אבל התבשיל שקבל טעם פגום מותר. וכן לדין דנמל"פ מותר בפסח, מותר להגעיל כלים שאב"י בתוך הפסח מה"ט דהמים קבלו טעם פגום, ואפי' חוזרים ונבלעים בקדירה מותר לכתחלה. וכן קי"ל ביו"ד סי' צט [צ"ל סי' צד ס"ד] בתוחב כף

פסקי הלכות

חשש חמץ בבשר ומאכלים שנמלחו במלח שלא נבדק

ה. בשר יבש ודגים שנמלחו קודם פסח, מותרים. והרמ"א החמיר. וי"א שכן נהגו בג'ר"בא להחמיר. ועכ"פ במלח המצוי בזמננו אין חשש חמץ, לפיכך אין לחוש בו לכל הדעות¹¹².

חזרת בערב פסח

ט. יש נהגו שלא לאכול חזרת בערב פסח. ומרן הבית יוסף כתב, אנו לא נהגנו כך¹¹³.

הולכת שאב"י בקדרה של בשר, דהקדרה מותרת והכף אסורה מה"ט, דתיכף תחלת בליעתו מושבת. משא"כ הקדרה וכן בחמץ לדידן דנטל"פ מותר בפסח, אם תחב כף חמץ שאב"י בקדרה, הכף אסורה והקדרה מותרת. אבל למ"ד נטל"פ אסור בפסח גם הקדרה שבלעה פגום אסור. וכן מי ההגעלה אסורים. עכ"ת"ד. וכן מבואר בב"ח (סי' תנב סק"ג) ובשיירי כנסת הגדולה (הגה"ט סק"ב) ובמאמר מרדכי (סק"ד) ובאשל אברהם אופנהיים (רס"י תנב) בביאור הגר"א ובמשנ"ב (ס"ק יב) ובכח"ח (אות כח) דהך דינא דהגעלת כלים בפסח, תלוי ועומד בדין אם נטל"פ שרי בפסח.

ולמעשה יש להקל להגעיל כלים שאב"י אף בפסח בדיעבד. וכ"פ בחזו"ע (הל' מצרכי מזון לפסח ס"ה), וכ' שאף אם הכלי בן יומו, שרי ע"י נתינת אפר לפגום הטעם. ע"ש.

¹¹² מרן בש"ע (סי' תמוז ס"ה) כ', בשר יבש וגבינה ודגים שנמלחו קודם הפסח ולא נזהרו בהם, מותר לאכלם בפסח. וכ' הרמ"א שיש חולקים ומחמירים, ובמדינות אלו המנהג להחמיר לכתחלה שלא לאכול דגים ובשר יבש. וביאר המשנ"ב (ס"ק מז, מוז) מפני שלא נזהרו לבדוק המלח מחמץ בשעת עשייתו, ואף דנתבטלו קודם פסח חוזר וניעור. ע"ש. וראיתי למ"ז הגאון מוהרמ"ז מאזוז בתשובתו שששו"ת שואל ונשאל ח"ט (האו"ח סי' כח) שכ' שבענין בשר יבש ודגים מלוחים וכו', שמענו שהיה מורה מוהר"א"ך כמור"ם. ע"ש. וע"ע למ"ז בשו"ת ויען משה (האו"ח סי' מא). וע"י בשו"ת הרדב"ז ח"א (סי' תפז) מ"ש בגבינה שהעולם נהגו בה איסור. ע"ש. אולם יש לציין שלפי מה שהבאנו לעיל דעת כמה וכמה מחכמי ג'ר"בא שלא החמירו בחו"ל, אף בזה יש להקל. וע"ע בחזו"ע פסח (עמ' קד). וע"ע בהע"א אי"מ על המשנ"ב (בסו"ס, עמ' נז במהדור"ק), והוסיפו שם (בעמ' נח) שבמלח המצוי בזמננו אין בו חשש חמץ ואין לחוש בו לכו"ע, וא"צ שום הדחה אף להרמ"א.

¹¹³ הנה מרן בבית יוסף (סי' תעא) הביא בשם רבינו ירוחם (נ"ה ח"ד מד:), שכ', יש נהגו שלא לאכול חזרת קודם פסח, וכן היה נוהג הרשב"א, לא שהיה אסור אלא שלא לשנות מנהג הקדמונים. עכ"ל. וכ' ע"ז מרן, ואין טעם למנהג ההוא ואנו לא נהגנו כן. ע"כ. וע"ש בדרכי משה (סק"ה) שכ', אני ראיתי רבים שהוששים למנהג זה שלא לאכול חזרת ביו"ט ראשון של פסח מה"ט. וכ"כ הרמ"א בהגהתו בש"ע (סי' תעא ס"ב) שיש נוהגין שלא לאכול חזרת בערב פסח, כדי לאכול מרור לתיאבון. וכן ביום ראשון של פסח, כדי לאכול בליל שני לתיאבון. וגבי ג'ר"בא, ע"י למוהרש"ך בספרן ערבי

פסקי הלכות

מזמור לתודה בערב פסח

י. יש שלא נהגו לומר בערב פסח מזמור לתודה. ויש נהגו לאומרו אף בערב פסח.¹¹⁴

פסחים (דיני ערב פסח ס"ט, עמ' לא בנדמ"ח) שכ', "יש נוהגים" שלא לאכול חזרת בערב פסח, וכן יום ראשון של פסח [לבני חו"ל], כדי שיאכל בלילות לתיאבון. ע"ש. וכ"ה בס' מגיד דבריו ליעקב (דיני ערב פסח סי"ח). וכ"כ הגאון מוהר"ר רחמים אליהו מאוזו בהגהתו בשו"ת איש מצליח ח"ב (ס"ס כח) שנהגו לא לאכול ביום א' של פסח מכל מיני דברים שמניחים בקערה בליל הסדר, וכמ"ש הרמ"א. ע"ש. וע"ע באו"ת (ניסן תשע"ד עמ' תרסז) ושכ"כ בס' שם משה ח"א (עמ' קעא אות סז, עב). וע"ש. וע"ע בשו"ת עין שתול (האו"ח סי' מב). ע"ש. וע"י במשנ"ב (ס"ק טו) שכ' בשם האחרונים שאין למנהג זה טעם. ע"ש. וכ' בהערות איש מצליח שהוא מהב"י, וגם אנו לא נהגנו כן. ע"ש. ולא העירו כלל ממנהג ג'רבא בזה. וע"י בכה"ח (אות כז). וע"י בבא"ח (ש"א פ' צו סוף סכ"ז) שכ' שנוהגים להמנע מחזרת. והוסיף להלן (הל' ע"פ שחל בשבת ס"ג) שבשבת זו נוהגים להמנע מאכילת ביצים. ע"ש. וע"י למרן הגר"ע יוסף בהליכות עולם ח"א (עמ' שח) שכ' שבמקום שנהגו שלא לאכול ביצים בע"פ יכולים לבטלו ללא התרה, כי לא נזכר שיש מצוה להביא ביצה, רק אמרו ב' תבשילין. ומ"מ בחזרת אין לבטל המנהג במקום שנהגו. אלא שאנו לא נוהגים להחמיר בזה, וכמ"ש מרן. ע"ש. וכ"כ עוד בשו"ת יביע אומר ח"ט (האו"ח סי' עט אות ח', בהע' על ס' חכמה ומוסר סי' קי) שא"צ לנהוג להחמיר בחזרת, שהרי כתב מרן בב"י (סימן תע"א), דמ"ש ר' ירוחם שיש שנהגו שלא לאכול חזרת קודם פסח, "אין טעם למנהג ההוא, ואנו לא נהגנו כן". ונראה דח"ט שאין ללמוד חזרת ממצה, שמרור בזה"ז אינו אלא מדרבנן. וכו' ולכן במקום שאין מנהג ידוע אין להחמיר. ע"ש. וכ"כ מו"ר בס' ה' נסי ח"ב (פט"ז ס"א).

¹¹⁴ הנה הטור (סי' רפ"א) כ' שבאשכנז אין אומרים מזמור לתודה בשבת לפי שאין תודה קריבה בשבת. ואינו טעם של עיקר. ומרן בב"י ביאר דבריו שאין טעם זה נכון, משום דמזמור זה אין אנו אומרים אותו לשם קרבן תודה, אלא לשם הודאה. וכתוב בשבלי הלקט שיש שאומרים אותו בשבת ולא בחול ונתן טעם למנהגם, ומנהגינו לומר מזמור לתודה בחול ולא בשבת. ע"ש. ואכן הרמ"א בהגהתו בש"ע (סי' נ"א ס"ט, סי' תכ"ט ס"ב) כ' שאין אומרים מזמור לתודה בערב פסח. וביאר המג"א (סי' תכ"ט סק"ז) שהוא מהטעם הנ"ל שאין מביאים קרבן תודה בע"פ, משום שקרבן תודה היה בא חמין, ואפי' בע"פ אסור להקריב, שיבוא לידי נותר. ע"ש. ומאידך כמה אחרונים כתבו שמנהג הספרדים לאומרו. וכמבואר בכה"ח (סי' נ"א אות נ"א) ובחזו"ע פסח (עמ' ח'). וזה לכא' כדברי מרן בב"י שדחה הטעם שאמירת מזמור לתודה מטעם קרבן תודה. ובג'רבא, כ' מהרש"ך בהגדת ערבי פסחים (הלכות ביטול חמין ס"ט, עמ' כב בנדמ"ח) שלא יאמר בע"פ מזמור לתודה. וכ"כ הרה"ג רבי נסים הכהן בשו"ת מעשה נסים ח"ד (סי' ס') שמנהג ג'רבא בזה כהרמ"א שלא לומר מזמור לתודה בע"פ. ע"ש. אולם באמת אינו מוכרח שאין זו דעת מרן. כי מרן לא כתב כן אלא לבאר דברי הטור שכ' שאינו טעם של עיקר. ע"ש. וע"י בס' גאולי כהונה (מע' פ' אות ד') שהביא שמר זקנו מהרש"ך בס' ערבי פסחים כ' שאין לאומרו, ומאידך בחזו"ע כ' שהמנהג לאומרו. וכ' ע"ז, וכן בעירנו "כנראה" שנהגו לאומרו. ע"ש. וע"ע לידידי הרב יעקב לוי יצחק הכהן באו"ת

פסקי הלכות

שריפת חמץ

יא. מנהג רוב העולם לשרוף החמץ ביום י"ד בבוקר. ואמנם רוב הציבור בג'רבא נהגו לשרוף החמץ בליל י"ד, אך אף הנוהגים לשרוף בליל י"ד, משיירים מעט חמץ לאכלו ביום י"ד בבוקר, והנותר ממנו בבוקר באש ישרופו (או מאבדים החמץ)¹¹⁵.

ערב פסח שחל בשבת

יב. י"ד שחל להיות בשבת, בודקין ליל י"ג ומבערים הכל לפני השבת. ומשיירים מזון ב' סעודות לצורך השבת, דסעודה ג' זמנה אחר המנחה ואז אינו יכול לעשותה לא במצה ולא בחמץ, אלא במצה עשירה. וצריך לעשותה קודם שעה עשירית. (ש"ע סי' תמד ס"א).

ובעיקר דין סעודה שלישית בשבת, כתב מרן בשלחן ערוך (סי' רצא ס"ה) שצריך לעשות סעודה שלישית בפת. וי"א שיכול לעשותה בכל מאכל העשוי מאחד מחמשת מיני דגן. וי"א שיכול לעשותה בדברים שמלפתים בהם הפת כבשר ודגים, אבל לא בפירות. וי"א דאפילו בפירות יכול לעשותה. וסברא ראשונה עיקר שצריך לעשותה בפת, אלא אם כן הוא שבע ביותר. וכתב הרמ"א, שהוא הדין במקום שאי אפשר לעשותה כגון בערב פסח שחל להיות בשבת, שאסור לו לאכול פת לאחר מנחה. ע"כ. ומותר לאכול סעודה שלישית בבשר ודגים עד השקיעה, ורק אם בא לאכול מצה עשירה יש להזהר לאכלה עד שעה עשירית¹¹⁶.

(ניסן תשע"ג עמ' תרלט) שכ' בשם כמה חכמים שנוהגים בג'רבא שלא לאומרו. וביאר לנכון שאין הכרח שהוא נגד מרן. וע"ש. ישר חיליה.

¹¹⁵ עי' בדברי הרמ"א (רס"י תלד). ובמה שהארכתי בזה בשו"ת חקרי הלכה (חאו"ח סי' יד).

¹¹⁶ כ"כ מ"ז בשו"ת ויען משה (חאו"ח סי' מ, ובמהדו"ח בסימן תמד). והעיר על מ"ש בדינים שנדפסו בערכי בספר הגדה של פסח חכם לב (שיצא לאור עולם ע"י הרב כמוס חדאד) שבע"פ שחל בשבת יעשו סעודה ג' בבשר ודגים דוקא קודם שעה עשירית. והשיג ע"ז דליתא, דמ"ש בש"ע קודם שעה עשירית היינו במצה עשירה. אבל בבשר ודגים אין קפידא להיות קודם שעה עשירית. ע"ש. ועי' במשנ"ב (סי' תמד סק"ז) ובחזו"ע (עמ' רסד) ובאו"ת (אייר תשס"ח סי' קד) ובס' ה' נסי ח"ב. והנה הגאון רבי מרדכי אמיים הכהן במכתב להגאון רבי בוגיד סעדון (הביאו בספרו הגיד לעמו ח"א עמ' מד), כתב שבג'רבא אין נוהגים לאפות מצה עשירה, ולא עושים שום דבר של מיני מתיקה וכיוצא מקמח שאינו אפוי, אע"פ שלשין אותו ע"י מי פירות כגון יין וכיו"ב. וכ' שם, שאע"פ שבש"ע

פסקי הלכות

הגעלת כלים

יג. כלי זכוכית דיים בהדחה, ואפילו משתמש בהם בחמים אינם טעונים הכשר כלל, משום שכלי זכוכית אינם בולעים. וכן הדין בכלי פיירקס, די להם בשטיפה בלבד אע"פ שמשתמשים בהם בחמץ בכלי ראשון על גבי האש. ואחר ההגעלה לא יערה צוננים, מאחר ויכולים להתנפץ¹¹⁷.

(סי' תע"א) התיר לאכול מצה עשירה, אולי נהגו לאסור כדעת ההגה (סי' תמד ס"א ובס' תסב ס"ד), ואע"פ שמוה"ר בברית כהונה כ' שרק בג' דברים נהגו כהרמ"א, מ"מ אפשר שישנם עוד דינים אחרים שנהגו כדעת הרמ"א. ואין למדין מן הכללות. ועוד אפשר דלא מנו זה, לפי שלא נהגו כהרמ"א לגמרי, שהרי להרמ"א אפי' מצה שנאפית כתקנה ואח"כ נתפררה ונילושה ביין ושמן אסורה (כמ"ש בס' תע"א ס"ב), וכאן מקילים במצה אפוייה שנכתשה לבשלה. וכו'. ואע"פ שבשו"ת שואל ונשאל ח"ד (האר"ה סי' לו) משמע שמקילים במצה עשירה, מ"מ כדי שלא יסתור לד' מוה"ר הגאון רבי מרדכי אמיים הכהן י"ל וכו'. וע"ש. וכ"כ הגר"ח מאדאר בשו"ת מקור חיים (סי' לג סל"ה) שמנהג גר"בא להחמיר באכילת מצה עשירה. ונשאו ונתנו כמה חכמים באו"ת (חשון תשע"ד סי' כה מכתב ט' ובגליונות שאחריו) אם היה זה מנהג מוקדם או מאוחר. וע"ע בס' ויגד משה (עמ' צה, קפ והלאה) ובס' למען ידעו דורותיכם ח"א (פ"ג סל"ב).

¹¹⁷ כן פסקו ראשונים רבים, וכ"פ מרן הש"ע (סי' תנא סכ"ו) דסגי בהדחה. והרמ"א בהגה שם כ' שמנהג האשכנזים דכלי זכוכית אפי' הגעלה לא מהני להו. וראיתי למ"ז מוהרמ"ז מאוזן בס' הוראת זקן שפתי צדיק (דיני הגעלה ס"ד) שכו', כלי זכוכית סגי בשטיפה, אפילו אם מכניסין לקיום. והרב זכור לאברהם (אלקלעי או"ח אות פ', סוד"ה רחת דף צא ע"א) כתב מהיות טוב לערות ג' ימים מעת לעת. וטוב לעשות כן. ע"כ. והגר"ח סופר בס' מנוחת שלום הנ"ל הוכיח מד"ז דס"ל למ"ז מוהרמ"ז כהרמ"א. אולם באמת להרמ"א לא מועיל כלל עירוי ג' ימים מעל"ע, ובודאי דמ"ז לא פסק בזה כהרמ"א. ובזכור לאברהם שהזכיר מ"ז, אכן ס"ל להחמיר כהרמ"א לגמרי, והיקל בעירוי ג' ימים רק בכלי שתייה, שמעיקר הדין שרי.

וזה לשון הרב זכור לאברהם (או"ח אות פ', סוד"ה רחת, דף צא ע"א): כלי השתייה כגון צלוחיות וכוסות וקנקנים של מים ושיכר, ואפי' לדעת מור"ם המחמיר היינו משום איזה פעם שנשתמש בהם בחמין או ששרו פתיתין מעל"ע, ומטעם כבוש. ומבואר שם באות ו' שאם ברור לו שלא נשתמש בחמין א"צ הגעלה. וגם מבואר דבדיעבד אין להחמיר כולי האי בכ"ז. ע"ש. ונפק"מ לדיון דאף דאנו מחמירים בפסח ככל חומרות האשכנזים, מ"מ בכלי שתיה דלעולם אין דרך במקומותינו להשתמש בחמין שמותר אף למור"ם מאחר דאין חשש זה בינינו, ואף דשוהין כ"ד שעות וכבוש כמבושל, מ"מ אין דרך לשרות פתיתין כלל. ואף שכלים של שכר שוהין ימים רבים מלאים יי"ש, מ"מ אינו אלא חשש בעלמא מהכישות, שאינו מבורר. ואף שלכתחילה ודאי שהטוב והישר לקנות חדשים, מ"מ כשאנים נמצאים או לעניים נראה פשוט להתיר בשופי. ובפרט בכלי זכוכית שי"א

פסקי הלכות

הגעת כלל כרוב תשמישו

יד. כל כלי הולכין בו אחר רוב תשמישו, הלכך קערות אע"פ שלפעמים משתמשין בהם בכלי ראשון על האש, כיון שרוב תשמישן הוא בעירווי שמערה עליהן מכ"ר, כך הוא הכשרן. כן פסק מרן השלחן ערוך (סי' תנא ס"ו). והאשכנזים נוהגים להגעיל הקערות בכלי ראשון¹¹⁸.

דאינם בולעים. והנכון לעשות לקנקנים של מים ושיכר, וכן לצלוחיות של זכוכית עירווי ג' ימים, ואז יוצא מכל מיני ספק. ע"כ. והובא בכה"ח (סי' תנא אות רצו). ע"ש.

אך מ"ז מוהרמ"ז שכתב כן על כל כלי חמץ, ס"ל דמקיקר הדין הלכה כמרן, ולהומרא בעלמא הביא ד' הזכור לאברהם לערות ג' מעל"ע. וועי' בחיי אדם (כלל קכה אות כב) שכ' שהמנהג במדינות אלו דלא מהניא הגעלה לכלי זכוכית, אבל בדיעבד אין להחמיר, לכן אם תשמישן בחמץ או שיש לחוש שעמד בהם חמץ מעל"ע, מהני הגעלה בדיעבד. ובמקום שאין בנמצא כלי זכוכית ואין לו כוסות, אם יכול לנקותן יפה יפה, יכול להכשירן ע"י עירווי ג' ימים. ע"ש. וע"ע בס' בן איש חי (ש"א פ' צו אות יד) שכלי זכוכית שנשתמש בהם בצונן הכשרם ע"י עירווי ג' מעל"ע. וע"ע בשו"ת רב פעלים ח"ג (האו"ח סי' כט). ע"ש.

וכן ראיתי בס' ברית כהונה האו"ח (מע' ז' אות ח) שכ' שמנהג גר"בא בכלי זכוכית כמרן דא"צ שום הכשר ובשטיפה בעלמא סגי, בין לענין חמץ בין לענין שאר איסורים. ע"ש. ולא זכר כלל מד' מ"ז. ושוב להלן בחי"ד (מע' ז' אות א') הביא ד' מ"ז שכ' שטוב לערותם ג' ימים מעל"ע, וכתב ע"ז, וכן שמעתי שהיה עושה מהרד"ך מח"ס שירי דוד, ומ"מ הדבר פשוט שכ"ז אינו אלא חומרא בעלמא, אבל מדינא סגי בשטיפה כמ"ש מוהרמ"ז. וכן המנהג הפשוט דבשטיפה סגי. ע"ש. וכ"כ להקל בשו"ת שואל ונשאל ח"ג (סי' רא). ע"ש. וכן ראיתי בהלכות שבס' ערכי פסחים (דיני ההגעלה סי', עמ' לט בנדר"ח) שכלי זכוכית דיים בהדחה. וכן מבואר בדברי הגאון רבי אברהם אבוקארא בספרו בן אברהם (בית הספק סי' מד) שכלי זכוכית אינם בולעים, אך כלי פארפורי (הנקרא פרצולאנא) דינם ככלי חרס. ע"ש. וכ"כ הגר"ב סעודן בס' הגיד לעמו ח"א (דיני הגעלה סי' ד). וכ"כ בס' ויען עמוס (מע' ז' אות ד'). וכן הורו מ"ז הגאון איש מצליח ולהבה"ח מרן ראש הישיבה הגר"מ מאוזז כדברי מרן הש"ע (כמבואר בהגהותיו על הבא"ח שם. ובס' ה' נסי ח"ב פ"י סכ"ח ובתשובה סי' טו, טז, נח. ובבית נאמן גליון ו' אות כד, וכן הוא בס' השיעור עמ' קט). וכ"פ בשו"ת יבי"א ח"ד (האו"ח סי' מא) וח"י (האו"ח סי' נה בהע' על ר"פ ח"ג אות כג) ובהליכו"ע ח"א (עמ' רפה) ובחזו"ע (עמ' קנב). וכ"כ הגר"ח מאדאר בשו"ת מקור חיים (האו"ח סי' לג סמ"ט) שכלי זכוכית דיים בהדחה. וכ"פ הגר"ש משאש בשו"ת שמש ומגן ח"ד (האו"ח ס"ס סא), ושכן המנהג במרוקו. ע"ש.

¹¹⁸ הנה הרמ"א כ' שנוהגים להגעיל הקערות בכלי ראשון. ואף הפר"ח ובס' חקת הפסח (סק"י) החמירו בזה. אולם דעת ב' עמודי ההוראה להקל, ובהכרעת מרן. וכ"פ הגאון רבי אברהם מגוץ הכהן בתשו' שבשו"ת שואל ומשיב (האו"ח סי' לה) ע"פ רוב עמודי ההוראה וע"ש. וכ"כ בחזו"ע פסח (עמ' קמו). וע"ע בס' ה' נסי ח"ב (חי' ש"ע סי' תנא ס"ו) ובהע' אי"מ על המשנ"ב בסוה"ס. ע"ש. והנה מר זקני בס' הוראת זקן שפתי צדיק (דיני הגעלה סי' א) כ', קערות אע"פ שלפעמים משתמשין בהם בכלי ראשון על האש כיון שרוב תשמישן בעירווי שמערה עליהן מכלי ראשון כך

פסקי הלכות

אם דבר גוש מבליע ומפליט

טו. קיימא לן שכלי שני אינו מבשל (שבת מ:). ואף דבר גוש המונח בכלי שני אינו מבשל. ומכל מקום גבי הבלעה והפלטה, יש אומרים שדבר גוש מבליע ומפליט. ויש אומרים שדבר גוש אינו מבליע ומפליט. והעיקר להקל בזה, אף גבי פסח¹¹⁹.

הכשירן. ומור"ם ז"ל הביא מחמירין להגעיל הקערות בכלי ראשון. וכן דעת הרב חקת הפסח. ע"כ. וראיתי להרה"ג רי"ח סופר נר"ו בס' מנוחת שלום ח"ו (עמ' פז) הנ"ל שהביא ד' מ"ז בשפתי צדיק, וכ' בדודאי כוונתו שיעשו כסברת הרמ"א ושכך עדיף טפי. ע"ש. אולם אינו מוכרח. אחר שסתם להקל כדעת מרן, ורק הזכיר דעת הרמ"א, שמי שיחפוץ בכך, יחמיר. אך אם היתה דעתו להחמיר היה סותם כדעת הרמ"א. ומה שהוסיף הרב סופר נר"ו שכן הוא להדיא בתרגום בלשון ערבי הנדפס שם. יש לציין שהתרגום לא נכתב ע"י מ"ז המחבר מזהרמ"ז, אלא ע"י הגאון רבי מיקיץ שלי זצ"ל (המקי"ש) מח"ס כרמי שלי, כמבואר בהקדמת רבני גר"בא לספר הוראת זקן. ע"ש. ומדבריו אה"נ דמוכח דס"ל להחמיר בזה למעשה. אך אין זה אלא הומרא בעלמא ומעיקר הדין נקטינן כעמודי ההוראה ומרן הש"ע.

¹¹⁹ הנה נודע בשערים המצויינים בהלכה מחלוקת הפוסקים אם גוש דינו ככלי ראשון ומבשל, או שדינו ככלי שני, ואם אע"פ שאינו מבשל מ"מ מבליע ומפליט. ודעת הרמ"א בדרכי משה ביו"ד (סי' קה סק"ד) ובהגהתו בשלחן ערוך (סי' צד ס"ז, סי' קה ס"ג) שגוש בכלי שני אף אינו מבליע ומפליט. ועי' בט"ז שם (ס"ק יד) ובש"ך (סי' קה סק"ז) ובמג"א (סי' שיח ס"ק מד, סי' תמו סק"ט) וביד יהודה (סי' צד פיה"א ס"ק לו ופיה"ק ס"ק מה, סי' קה פיה"א ס"ק יד) ובערך השלחן יו"ד (סי' צג סק"ו, סי' צד ס"ק לב וסי' קה סק"ב) ובדרכי תשובה (סי' צד ס"ק צה, סי' קה ס"ק פז) ולמ"ז הגאון רבי משה זקן מאוזו בשו"ת ויען משה (חיו"ד סי' לג, ובמהדו"ח ביו"ד סימן צג) ובשו"ת ויאמר משה (חיו"ד סי' ד, ונדפסה במהדו"ח בחיו"ד בסימן קז) ובשו"ת ויען משה (חיו"ד סי' לא, ובמהדו"ח חיו"ד סי' פו. ובנידונו שם, ע"ע בשו"ת חיים וחסד חורי חיו"ד סי' עה, עו) ובמשנ"ב (סי' שיח ס"ק מה, סה, קיה, סי' תמו ס"ק כד וסי' תנא ס"ק קיד) ובכה"ח או"ח (סי' שיח ס"ק קעה) ובס' שלחן אברהם (סי' קה ס"ק טז). וגבי שבת איכא ס"ס, שמא כדעת הראשונים דדבר גוש ככ"ש, ואפי' את"ל דדינו ככ"ר, שמא היינו רק לענין הבלעה והפלטה אך גבי בישול יש להקל.

אולם לענין הבלעה והפלטה דליכא ס"ס יש לעיין. ועי' בשו"ת אור לציון ח"ב (פ"ל סט"ז בהערה) שכ' שאף שהאחרונים העתיקו ד' רש"ל שהחמיר, מ"מ מנהג בני ספרד להקל, וכדעת הרמ"א. ע"ש. אך לענין פסח כ' בח"ג (פ"י הע' ו) שאף שמקילים בזה בדיני איסור והיתר ובדיני שבת, מ"מ לענין פסח אף שמעיקר הדין היה אפשר להקל, מ"מ יש להחמיר בזה כדעת הרש"ל שדינו ככלי ראשון משום חומרא דפסח ולהכשיר קערות וצלחות אלו בכלי ראשון. ע"ש. והנה מרן הגר"ע יוסף זצ"ל לא האריך בהדיא בנ"ד אי מאכל גוש בכלי שני מבליע ומפליט, ומדבריו בחזו"ע שבת (ח"ד עמ' שע) שכתב, מסקנא דדינא שלענין שבת אין חילוק בין מרק ורוטב בכלי שני שהי"ס, לבין גוש

פסקי הלכות

דיני תפלת ערבית בליל פסח

טז. המנהג בכמה מתפוצות יהדות ספרד בלילי ימים טובים ובלילות הימים הנוראים (ויש שנהגו כן אף בשבת ור"ח) שהחזן אומר בקול רם תפלת העמידה,

בכ"ש שהוא חם שהים"ב, שבכל אופן נקמינן שאין כ"ש מבשל. ע"ש. משמע דדוקא לענין שבת נקמינן להקל בגוש. אך באיסור והיתר נקמינן להחמיר שמבליע ומפליט. וכן ראיתי שנקטו בדעתו כמה חכמים בדורנו. וע"ע בס' הליכות שבת (ח"ב עמ' תקלה, תקלמ) שכ' ג"כ שדעת מרן הגר"ע יוסף להחמיר בגוש באיסור והיתר, ק"ו בפסח. ובהליכות עולם ח"ד (עמ' נא) כתב שגוש באיסור והיתר יותר חמור מדיני שבת, ולא הכריע מפורש בענין, אך נראה שכך מצדד (להחמיר), ק"ו בפסח דיש להחמיר. וביותר יש להוכיח מחזו"ע שבת (ח"ד עמ' שע) שדעתו להחמיר באיסור והיתר. עכת"ד (וע"ע שם עמ' תמב בהע'), ובהליכות מועד פסח עמ' נו במהדו"ב). והנה מה שכתב בהליכו"ש שם להוכיח מהליכות עולם שנראה שמצדד להחמיר, הרואה יראה שם (בסוף העמוד) שלא כתב כן אלא ע"ד הזכחי צדק שדוקא לענין או"ח החמיר. והרב גופיה לא נחית לדון למסקנא לענין או"ח כלל. וע"ע בס' מאור ישראל ח"א (שבת מ: עמ' צמ) שהביא ד' רש"ל שהחמיר בגוש, ושי"א שאף רש"ל לא החמיר אלא בהבלעה והפליטה, אבל בשבת שרי, וי"א שגם בשבת נאסר, ומ"מ רבו החולקים על מהרש"ל. ע"ש. וע"ע בס' הוראה ברורה (סי' צד ס"ק נב, סי' קה ס"ק לד ובשע"ה צ"ס ס"ק פז). וע"ע להרה"ג ר' משה יוסף נר"ו בקובץ מאור ישראל (עמ' כב והלאה) שהאריך בדיון זה, והסיק שלענין הבלעה והפליטה יש להחמיר, אפי' בדיעבד, וכ"ש במקום שיש דוחקא דסכינא, ורק לענין שבת או לאיסור בהנאה בבשר בחלב יש להקל. (וע"ע שסיים שאם הגוש דבר קטן ודק אפשר להקל). וע"ע בשו"ת שערי ציון בוארון (ח"ב חיו"ד ס"ס ה'). וע"ע בשו"ת ברכת יהודה ח"ה שכ' להחמיר. וע"ע בס' מעדני השלחן (סי' צד ס"ק צא). ועי' בשו"ת הראשון לציון ח"א (חאו"ח סי' למ אות ח') להקל בגוש בכלי שני אף לענין איסור והיתר ופסח. ע"ש. (וע"ע בילקוט יוסף שבת ח"ג עמ' רא). וע"ע בס' הלכה ברורה (סי' שיח בירור הלכה סוף ס"ק קפ) שכ' שמדברי מרן הש"ע נראה דס"ל כהרמ"א להקל. ולענין שבת יש להוסיף עוד סברא להקל וכו'. ע"ש. וע"ע בס' נוכח השלחן (סי' פח ציונים ס"ק יז).

אולם כעת הופיע זורח שו"ת יביע אומר חלק יא, ומצאתי לו בהאו"ח (בס"ס לב) שכתב בנ"ד וז"ל: ודע שאין לעשות כאן ס"ס להחמיר בגוש שבכלי שני שמבליע ומפליט, שיש פוסקים רבים דס"ל שכל כלי שני מבליע ומפליט, ובמאכל גוש יש עוד ספק שמא דינו ככ"ר לענין שמבליע ומפליט. אולם נראה דלכו"ע אין כאן איסור תורה אלא רק מדרבנן, ורבו הפוסקים דס"ל דלא עבדינן בדרבנן ס"ס להחמיר. ומכללם הרמב"ם ומרן הש"ע, והביאותים בשו"ת יבי"א ח"י (חיו"ד סי' לא אות ד). ועוד שמרן הש"ע יו"ד (רס"י קה) פסק בהדיא להקל בכלי שני דבדיעבד אין כלי שני מבליע ומפליט, וכיון שמרן פשיטא ליה להקל לא עבדינן מהסברא חזו ס"ס להחמיר נגד מרן. ע"כ. ומבואר בהדיא דנקט להקל במאכל גוש בכלי שני אף לענין איסור והיתר דלא מבליע ולא מפליט. [רק לא ביאר בהדיא אם אף לגבי פסח ס"ל להקל בזה, ומ"מ אף לא רמז להחמיר בזה ושיש חילוק כה"ג. שוב נדפס קובץ בנין אב (הל' פסח ח"א), וראיתי שם (עמ' שלד) שהאריך הרה"ג שמואל טולידאנו נר"ו לבאר ג"כ שכ"ד מרן הגר"ע יוסף, ונסתייע ג"כ מדברינו הנ"ל שנדפסו תחלה בקובץ יתד המאיר (תמוז תשע"ח מכתב ג). וע"ש. וע"ע בשו"ת שפתי שושן (חיו"ד סי' סד) ולמ"ד בשו"ת מחקרי ארץ (ח"א סי' כט).

פסקי הלכות

על מנת שלא יטעו הציבור בתפלה שאינה שגורה בפייהם. ואף כאן בארץ הקודש רשאים להמשיך במנהג. ומכל מקום מאחר וכיום יש אור בבתי הכנסת ולילה כיום יאיר, והציבור יודעים לקרוא מתוך המחזורים התפלה כראוי, לפיכך אם רואה רב בית הכנסת שהציבור יודעים התפלה כראוי, אין צריך להחזיק במנהג¹²⁰.

¹²⁰ הנה מרן בב"י (סי' קא) כ' שבראש השנה ויום הכפורים נוהגים העולם להשמיע קולם בתפילתם. וע"ש. וכ"כ מרן בש"ע (סי' תקפב ס"ט) שאע"פ שכל ימות השנה מתפללים בלחש, בר"ה ויוה"כ נוהגין לומר בקול רם. וגם לעיל מינה (סי' קא ס"ג) כ' מרן שי"א שבראש השנה ויום הכפורים מותר להשמיע קול בתפלה, אפילו בצבור. וכ' הרמ"א, וכן נוהגין. ע"ש. אמנם מרן לא מיירי במנהג הנזכר למעלה ממש, דמרן התם מיירי שכל הציבור משמיעים התפלה בקול, לעורר הכוונה. אך מנהג זה תכליתו שמי שאין בידו סידור תפלה ישמע מהחזן. ועי' בתשובת הרמב"ם (פריימן סי' לו, ובלאו סי' רנח). ואמנם כמה פוסקים החמירו במנהג זה, וע"ע בכף החיים (סי' קא אות טו) שכ' שיש נוהגים בזה באיזה מקומות שבתפלת ערבית של לילי ר"ה ויוה"כ ובילולי המועדים לומר בקול רם, והעיר על מנהג זה. ומנהג ירושלים שאין אומרים בקול. ע"ש. וע"ע בכ"ח להלן (סי' תקפב אות נז, נח). ואכן נהגו להקל בזה בבגדאד, כמבואר בדברי הגר"ח בשו"ת תורה לשמה (סי' מו) שכ' בפשיטות שכן המנהג בתפלת ערבית של יום טוב ושל ר"ה. ע"ש. וע"ע להגאון רבי אליהו גז בספרו זה השלחן (הכולל מנהגי אלג'יר. סי' יד) שכ' נהגו כאן ובכל מקום שקורין ק"ש והתפלה בקול בר"ה ויוה"כ. ע"ש. וכן מנהג ג'רבא. ועי' בס' ויען עמוס (חלק השו"ת סי' ט). ומתחלה נדפס באו"ת אלול תש"מ סי' קיג) שכ' שמנהג זה הוא משנים קדמוניות באי ג'רבא, כפי שראינו להגאונים רבי מכלוף עידאן, רבי משה כהן דריהם, רבי יוסף בוכריץ, רבי חיים טראבלסי זצ"ל, וברור שכן נהגו מימי הראב"ד מקודש הגאון המפורסם רבי משה זקן מאוזו זצ"ל ולפניו ולפני פניו וכו'. ע"ש. ונ"ע למר זקני הגאון רבי משה זקן מאוזו בשו"ת ויען משה (האו"ח סימן טו) על תפילה מתוך הסידור ביום טוב שחל במוצאי שבת. ודו"ק. ויש חילוק בזה בין מנהג הרובע הגדול לרובע הקטן, שברובע הקטן נהגו שהש"צ אומר בקול רק בברכה אמצעית. וזה ג"כ במנהג בגדאד הנזכר בשו"ת תורה לשמה הנ"ל. ועי' מ"ש הטעם בזה בשו"ת מגיד תשובה ח"ה (עמ' קה). וברובע הגדול הוסיפו שהש"צ אומר בקול גם ג' ברכות הראשונות. עי' בביר"כ (מע' י' אות ד') ולמר בריה בס' ממלכת כהנים (עמ' שסו). ואף גבי ר"ה שחל בשבת, כ' בכרית כהונה (מע' ש' אות ו') שבשבת ור"ה תיקן מר זקנו מהרי"ך שאומר ברכה האמצעית בקול. ושכן נוהגים בבית כ"ר חזקיה. ע"ש. וזה שונה משאר יו"ט שמנהג הרובע הגדול לומר ג"כ ג' ברכות אמצעיות. והטעם פשוט. ועי' בס' ויען עמוס (מע' ש' אות ו') שכ' שלא נהגו בזה ברובע הקטן בר"ה שחל בשבת. ע"ש. ואמנם הגר"י ברדא נר"ו בהיותו כרב מושב שרשרת כתב לבטל מנהג זה (עי' בתשובתו באו"ת תשרי תש"מ סי' ה'). ובשו"ת יצחק ירנן ח"א סי' מח), אולם כתבו למעלה מעשרה מגדולי רבני ג'רבא בארץ לקיים המנהג, וכמבואר בדברי הגאון רבי רפאל כדיר צבאן (באו"ת ניסן תש"מ סי' נט, ושוב נדפס בס' נפש חיה מע' י' אות כז) והגאון רבי בוגיד סעידון במאמרו שבראש סי' יד משה ובספרו שו"ת מגיד תשובה ח"ה (האו"ח סי' לד). וכן הסכים מרן הגר"ע יוסף במכתבו הנדפס באו"ת (ניסן תש"מ הנ"ל) ובשו"ת יביע אומר ח"ה (האו"ח סי' ט) ובחזו"ע ימים נוראים (סדר ליל ר"ה ס"ה) לקיים המנהג. ומ"מ סיים, שאם ידוע שכל הקהל בקיאים בתפלת יום טוב ובידיהם מחזורים, ומרצונם הטוב מסכימים לבטל מנהג זה בלי שום חשש מחלוקת, נכון לנהוג כשאר קהלות הקודש להתפלל ערבית בלחש, לצאת ידי חובת חכמי הקבלה. ע"ש. וכ"כ מרן ראש הישיבה שליט"א בהקדמתו

פסקי הלכות

הלל בליל פסח

יז. בליל ראשון של פסח גומרין ההלל בצבור בנעימה בברכה תחלה וסוף, וכן בליל שני של שני ימים טובים של גלויות. ואף הנשים חייבות לומר ההלל בליל פסח, בין בהלל שבהגדה ובין בהלל שאחר תפלת ערבית¹²¹.

דיני הסיבה

יח. איטר, יש אומרים שיסב על שמאלו. וכן דעת הרמ"א. ויש אומרים שיסב על צד ימין. וכן דעת הרדב"ז. וכן פסק מרן ראש הישיבה הגר"מ מאוזו שליט"א.

ומכל מקום אף לסוברים שיסב על שמאלו, בדיעבד אם היסב על ימין יצא ידי חובה. וכן פסק מרן הגר"ע יוסף, שיסב על שמאלו, ובדיעבד שהיסב על ימין

ל' ברית כהונה (אות ו') על מנהג זה, שנשתנו התנאים למעליותא בא"י, כי היום ב"ה המחזוריים מצויים למכביר, ולילה כיום יאיר, וא"צ להחזיק במנהג הקדום, רק אם מכיר החזן שישנו מי שזקוק לכך. ע"ש. וכ"כ בהגהותיו באו"ת (אלול תש"מ ס"ק קיג) ובהגהותיו על ספר ברית כהונה (מע' י' אות ז') ובספר ה' נסי ח"ב (פכ"ב ס"ז) ובשו"ת מקור נאמן ח"א (סי' תצו). וכן הורה בשיעורו הנדפס בבית נאמן (גליון ריח פנחס תש"ף אות ה' והערה יא). וע"ע בספרו מגדולי ישראל ח"א (עמוד קסד) על תקנה לומר תפלת ליל שבת בקול רם. ע"ש.

¹²¹ כ"כ מרן בש"ע (סי' תפז ס"ד) בחיוב ההלל. וגבי הנשים, כן העלה בשו"ת יחווה דעת ח"ה (סי' לד) ובחזו"ע (עמ' רל). וכ"פ בס' ה' נסי ח"ב (פכ"ב ס"ט). ואף שמ"ד הרה"ג ר' רזיאל הכהן בהגהתו שם ציין למה שכתב בזה בהערות אי"מ על המשנ"ב (בסוה"ס סי' תפז ס"ד) ובספרו שו"ת מחקרי ארץ ח"א (סי' מה) שלא נהגו הנשים בזה, ואף הרוצה להחמיר עכ"פ לא תבדק. [וכ"כ הרה"ג ר' אושרי חדאד בקובץ ויען שמואל ח"א (סי' מא). ועי' בס' יומי דחנוכה ח"ב סי' ו']. ע"ש. מ"מ מו"ר גופיה הורה שהנשים תברכנה כמ"ש בהלכה בס' ה' נסי שם. ובעיקר מ"ש מ"ד שם שכן היה המנהג בחו"ל, לא ברור אי חשיב מנהג, אחר שנשים רבות אף לא היו מתפללות וכו'. וע"ע מה שהעיר בזה הה"כ בקונט' למען ידעו דורותיכם ח"א (עמ' רכב). [ובענין ברכת ההלל ביחיד, עי' מ"ש בחזון עובדיה (עמ' רכו) והגאון מוהר"ר רחמים מאוזו בתשובה שנדפסה בקובץ יעלה הדם (ח"ג סי' יא). ודעת מרן ראש הישיבה שליט"א שאפשר לכרך. וע"ע מ"ש בזה ידין הרה"ג רבי אדיר כהן בתשובתו בס' גם אני אודך ח"ב (סי' כד). ע"ש].

הלכות תפלות חול המועד

יט. כבר כתב ההפמ"ר בשבת חול המועד, יש לחתום "מקדש השבת". ואין אומרים "מקדש השבת וישראל והזמנים", לפי שאם אין שבת אין הפמ"ר, ומאחר וכל אמירת ההפמ"ר היא מחמת השבת, חותם "מקדש השבת". ואין חילוק בזה בין פסח לסוכות¹²³.

¹²² הנה הרמ"א (סי' תעב ס"ג) כ' שאין חילוק בין איטר לאדם אחר, וכולם מסיבים על שמאלם. ומ"מ בדיעבד שהיטב על צד ימין, כ' הפמ"ג (מש"ז סק"ב) והמשנ"ב (ס"ק יא) שיצא י"ה. ואף שהפמ"ר כ' דאפשר דכיון דתקון רבנן שלא יסב פרקדן או על ימינו מטעמא דסכנה, אף אם עבר והיטב לא קיים מצות הסיבה כתקנת חכמים ויחזור ויאכל בהסיבה. ע"ש. מ"מ יש בנ"ד כמה ספיקות להקל. ועי' להרדב"ז בתשובה (ח"ג סי' תקפד) שהיקל לכתחלה שאיטר יסב על צד ימין. וע"ע בכה"ח (אות כג). וכ"כ מרן הגר"ע יוסף בשו"ת חזון עובדיה (סי' טו) ובחזו"ע (פסח ע"ט) שבדיעבד שהיטב על צד ימין יצא. וכ"פ במשנה ראשונה מרן ראש הישיבה הגר"מ מאוזו שליט"א באו"ת (ניסן תש"נ סי' צב אות ב, אלול תש"נ ע"ב) תתעג, ניסן תשנ"ג ע"ב) תקלו) שאיטר יסב על צד שמאל, ובדיעבד שהיטב על צד ימין יצא. ע"ש. וכ"כ מו"א נר"ו בקונטרס הלכות פסח (הנדפס בהגדת איש מצליח, דיני קדש ס"ז). וכן נדפס בס' ה' נסי ח"א (ע"ב) מה. שם נדפס כל קונטרס הלכות פסח ממו"א נר"ו כדמותו וכצלו, עם מעט הוספות. ויש לציין דמקרא כשכתב מו"א הקונטרס הגיהו מרן ראש הישיבה שליט"א הדק היטב היטב הדק, וכל הנכתב שם הוא על דעת מרן ראש הישיבה שליט"א. ובכל מקום שמציין שם לאו"ת, הוא לתשובות מרן רה"י שם. ומטע"ז הדפיסו מו"ר נר"ו בראש ספרו ה' נסי ח"א). אולם שוב הדר ביה מו"ר משמעתיה, ופסק כדברי הרדב"ז הנ"ל שאיטר יסב על צד ימין. [ועי' בשו"ת חזו"ע שם שהביא כמה תנאי דמסייעי להרדב"ז]. ודבריו נדפסו באו"ת (תמוז תשע"ז סי' קי אות ט) ובספריו ארים נסי ע"ב פסחים (דף ק"ח ע"א, ע"ב) תפס מהספר) ובס' ה' נסי ח"ב (בתשו"י סי' לא, ובהלכות פכ"ג ס"ב). ושאל החזו"א (בהנהגותיו שנכתבו ע"י הגר"ח קנייבסקי, הובאו בס' שער המועדים פסח ע"ב) וי"ד, ובהנהגות החזו"א פ"ב אות י"ז) שנשאל איך יסב איטר, השיב שישב איך שנוח לו. ע"ש. וכן הורה מו"ר בשיעורו הנדפס בבית נאמן (גליון נז אות יט). וכן בשיעור הנדפס בגליון קנח (פסח תשע"ט אות יז), והוסיף שאם ביכלתו להחמיר בנקל אין הכי נמי, אך פעמים שהוא קשה להחמיר בזה, ורשאי לסמוך על הרדב"ז. ע"ש. וכ"כ מר אבי בס' תורת חיים ח"א (ע"ב קמב). ובעיקר הענין ע"ע בס' ה' נסי ח"א (ע"ב קמ). וע"ע לגיסי הרה"ג רבי אביה חדוק בירחון אור תורה (תמוז תש"ף ע"ב) תתקלב).

¹²³ כ"כ מרן בש"ע (סי' רפד ס"ב) גבי ר"ח שחל בשבת, שהמנהג שאין מזכירין ר"ח אף בחתימה, וחותם מקדש השבת. ולכא"ו ה"ה לגבי שבת חוה"מ. אמנם לגבי שבת חוה"מ סוכות, מו"רם בדרכ"מ (סי' תרסג סק"ב) הביא בשם ס' המנהגים לר' אייזיק מירנא (ע"ב קלח) שחותם מקדש השבת וישראל והזמנים, ותמה ע"ז, מאי שנא משבת חוה"מ פסח שאין חותמין בהזמנים. וכ' הרמ"א, לי נראה דלא קשה מידי דשאני ימי הסוכות דכל אחד יום טוב בפני עצמו הואיל והלוקים בקרבנותיהם, לכן מברכין הזמנים. ע"ש. וכ"מ קצת בהגהתו בש"ע (סימן תצ ס"ט). וקצת צריך עיון על הרמ"א

פסקי הלכות

שהשמיט זאת בהגותו בסימן תרסג. והיו סוגיא בדוכתא). ועי' בשו"ת וישב אברהם הכהן האו"ח סי' סג מ"ש בזה). וכן מנהג רוב האשכנזים להזכיר בשבת חוה"מ סוכות הזמנים. ואף בתפוצות יהדות ספרד מצינו לכמה פוסקים שכתבו והעידו על מנהג להתם מקדש ישראל והזמנים. ועי' בכח"ח (סי' תכה אות ז) שכ' שהמנהג ברוב המקומות שבשבת חוה"מ סוכות חותמים והזמנים. ולהלן (סי' תצ סוף אות עה) כ' ג"כ שמנהג בכל להזכיר זמנים בחתימת הפטרה, וצ"ל שגם כן הוא מנהג חודו ופרם וערי אשור שכולם הולכים אחר מנהג מדינת בבל כנודע. וגם בעיר עזו לנו ירושלים ת"ו עתה בכמה קהלות מזכירין בחוה"מ סוכות בין באמצע בין בחתימה. ומ"ש בשמן המשחה דאין נוהגין בירושלים ת"ו להזכיר, אפשר דאינו מנהג ברור, דהרי לא כתב זה בספר התקנות ומנהגים של ירושלים ת"ו. ועוד אפשר לומר מפני שעתה רבו אכלוסים ממקומות שונים וכל אחד נוהג כמקומו. ע"ש. וע"ע להגאון רבי אליהו גיג' בס' זה השלחן (סי' קמב ס"ב) במנהג אלג'יר בזה, ובהערה שם.

אולם מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' תכה סק"ב) פסק שיש להתם מקדש השבת. וועי' בספרו לדוד אמת (סי' כ' ס"ז) שכ', "יש מי שכתב" שבשבת חוה"מ סוכות יחתם בהפטרה מקדש השבת והזמנים. ובס' יפה ללב (סי' תרסג סוף סק"ג) העיר על מרן החיד"א אמאי כ' יש מי שכתב, הרי אין זו סברא יחידאה. ע"ש. ולכא"ו אף מרן החיד"א ידע מזה, ולא דוקא הוא. וכ"פ רבים מפוסקי יהדות ספרד, שאין חילוק בין שבת חוה"מ פסח לשבת חוה"מ סוכות, ולעולם חותם מקדש השבת. וכן היה מנהג הרובע הגדול בג'רבא, וכמ"ש בברית כהונה (מע' ה אות ט) שכן מנהג ג'רבא. וכ"כ בספרו באר משה על הש"ע (סי' תצ אות ב). וכ"כ מר בריה דרבינא בשו"ת וישב אברהם (האו"ח סי' סג), ושכן הורה מהרס"ד, וכ' לפלפל שכן דעת מרן (אם כי אם מוכרח הדבר בדעת מרן, נחלקו האחרונים). וכן ראיתי בשו"ת מגיד תשובה ח"ו (האו"ח סי' סא) שכ', זכרני ששמעתי בילדותי שאמר הרה"ג רבי מרדכי אמייס הכהן שבעירנו ג'רבא נוהגים שלא להזכיר שם החג, בין בפסח בין בסוכות. ע"ש. וועי' בס' ויען עמוס (מע' ה אות ו) שכ' שחותמים מקדש השבת והזמנים. ובמוסגר שם נכתב, כך מנהג פשוט בחו"ל, והגאון משהא דרבותא פסק שחותם מקדש השבת, וכן היה מורה הרה"ג ר' משה שתרוג וצ"ל. וכן דעת הגר"ע יוסף. ע"כ. (וייתכן שהגהה זו ממרן ראש הישיבה הגר"מ מאוזו שליט"א). ואין זה סותר להנ"ל שמנהג ג'רבא היה שלא להזכיר זמנים בחתימה, כי הוא מקום מושבו ברובע הקטן. וכידוע בכמה דברים היה המנהג שונה ברובע הקטן מהרובע הגדול. ועי' למ"ז הגאון איש מצליח בהגותו בס' בני חי (עמ' כו). וכן פסק מרן הגר"ע יוסף בספריו שו"ת יהודה דעת ח"א (סי' ע') ושו"ת יביע אומר ח"ה (האו"ח סי' כג אות יט) וח"ט (האו"ח סי' פה אות טו) וחזו"ע סוכות (עמ' ריט) ופסח (עמ' רלה). וכ"כ מרן ראש הישיבה הגר"מ מאוזו שליט"א בספריו אסף המזכיר (עמ' קעג, אות מז) וח' נסי ח"ב (עמ' רפה). וע"ע בעמ' תרסו). וע"ע בקובץ זכור לאברהם (תש"נ עמ' שו והלאה) שהאר"ק מובא בבירור דברי הראשונים ומנהגי תפוצות ישראל בזה. ועי' להגרי"ח סופר בס' ברכי נפשי ח"א (סי' י) ולהרה"ג ר' מיכאל פריץ בס' ש"ע אהלי שם (סי' רפה).

פסקי הלכות

לימוד בשביעי של פסח

כ. מנהג יוצאי ג'רבה לקרוא ביום שביעי של פסח שיר השירים עם תרגום¹²⁴. ובחור"ל שהיה גם יום טוב שני של גלויות, היו מחלקים קריאת שיר השירים לב' הימים¹²⁵.

¹²⁴ וקראו לו תרגום יונתן בן עוזיאל. ולכאור' הוא תמוה כי במסכת מגילה (ג' ע"א) איתא שיונתן ביקש לתרגם כתובים ויצתה בת קול ואמרה לו דיין, ולכאורה משמע שלא תרגם הכתובים. ואכן נחלקו רבותינו הראשונים אם יונתן תרגם הכתובים. ועי' להרה"ג ר"י זר באו"ת (אייר תשע"ה סי' צ) שציין מקורות רבים בזה. ועי' על דבריו באו"ת (אב תשע"ה סי' קל מכתב א', ב', ובס' ויגד משה עמ' קיב). ועי' למרן ראש הישיבה נר"ו בס' ה' נסי ח"א (עמ' שלט) שכתב שתרגום שיר השירים אינו מיונתן בן עוזיאל, ובספר הערוך (ערך פלטיא א') קראו בשם תרגום ירושלמי, וכן נכון. ע"ש. וכ"כ מו"ר עוד בהגהתו באו"ת (אב תשע"ד עמ' תתרלד) ובבית נאמן (גליון רו שמיני תש"ף, הערה יז). ע"ש. וע"ע להגרי"ח סופר בספריו מנוחת שלום (ח"ד סי' כא, ח"א עמ' נח, ח"ב עמ' קבה, קצ) ברית יעקב (סי' כה הע' ג') יגדיל תורה ח"א (סי' סו, פד) כרם יעקב (רס"י יא) זכות יצחק (ח"א סי' מו, ח"ב סי' ס' עמו' רפו) טל חיים (סי' מד עמ' פ) גדולה תשובה (סי' כ אות ג), מ"ש בעיקר ענין תרגום יונתן לתנ"ך. ע"ש.

¹²⁵ כמ"ש בס' ממלכת כהנים (עמ' שסא) ובס' גאולי כהונה (מע' ש' אות יג), ושמהלקים לב' הימים הטובים, שביעי ושמיני של פסח. ע"ש. וע"ע בס' שיר ציון בס' ערבי פסחים. וכ"כ מרן ראש הישיבה שליט"א בס' ה' נסי ח"א (עמ' שלט), ומפי השמועה הביא שכן הוא גם מנהג בבל. ע"ש. וע"ע בבית נאמן (גליון רו שמיני תש"ף, אות יב). וע"ע בס' עלי הדם (פי"ב סל"ז) שכ' שיתכן שנהגו כן גם בתנאים בדורות הקודמים.

פסקי הלכות

אך מעודי נתקשיתי בזה דלכא' הרי הרמ"ע מפאנו החמיר שלא לקרוא תרגום ביו"ט. וזה לשונו במאמר מעין גנים (דף א' ע"ד, בנד"מ בס' מאמרי הרמ"ע ח"ב עמ' קעז): אין תרגום אלא ביום ולא בלילה כלל, שלא להגביר מדת הדין יותר מדאי. ולא בשבת ויו"ט לעולם, לא בתורה ולא בנביאים שאז מלכות נכללת בזכר, ואין לה קריאת תרגום בפני עצמה. וכו'. וחולו של מועד איננו בכלל ימים טובים לד"ז, ודוקא יחיד הוא שלא יאמר תרגום בשבת ויו"ט, אבל צבור הואיל ורב גוברייהו לחלוק לו כבוד לתרגום בכל זמן, והקדיש תמיד מיד ראייה מספקת, אם באו לתרגם את הפרשה או את ההפטרה במקום שנהגו שפיר דמי. עכ"ל. (ומ"ש שהקדיש ראייה מספקת, היינו שהקדיש נאמר בלשון תרגום, ואעפ"כ אין חשש באמירתו בשבת ויו"ט משום שנאמר בציבור. כן ביאר גיסי הר"ר אביה חדוק נר"ו, ועי' להלן בסמוך). וכ"כ הרמ"ז באגרותיו (סי' כב) שאין לקרוא תרגום ביו"ט. ע"ש. ומעמו של הרמ"ע, ביאר בשו"ת ישכיל עבדי ח"ח בהשמטות (סי' י' אות ב) כי שבת ויו"ט הם בחינת טוב הגמור ימי ששון ושמחה, ולכן אין ראוי לעוררם ביום שמחה, שמטע"ז לא אומרים תחנונים ווידוים בשבתות וימים טובים משום שאין לעורר הדינים ביום שמחתנו. ע"ש.

ואפשר דשאני תרגום הכתובים דקיל טפי, דבגמרא (מגילה ג.) איתא דתרגום של תורה אונקלוס הגר אמרו מפי ר' אליעזר ור' יהושע, ותרגום של נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי. (ומשמע בגמ' שלא ניתנה רשות לתרגם הכתובים). ואכן מלשון הרמ"ע מפאנו הנ"ל שכתב: ואין תרגום לא בשבת ויו"ט לעולם, "לא בתורה ולא בנביאים" שאז מלכות נכללת בזכר, ואין לה קריאת תרגום בפני עצמה וכו'. ע"כ. אפשר שבכתובים קיל טפי, והטעם כנ"ל שלא מצינו בגמרא שתרגום הכתובים מקורו מפי הנביאים. ויש לדחות. [וגם הגאון רבי מיכאל סגרון שליט"א אמר ליישב שכל הקפידא בקריאת תרגום בשבת וביו"ט ע"פ הקבלה, אינו שייך בקריאת תרגום שיר השירים, דלא גרע ממדרשים וגמרא שהוגים בהם יומם ולילה].

ועוד אפשר ע"פ מ"ש הרמ"ע מפאנו לאחמ"כ "דדוקא יחיד הוא שלא יאמר תרגום בשבת ויו"ט, אבל צבור הואיל ורב גוברייהו לחלוק לו כבוד לתרגום בכל זמן". ואפשר דזה ג"כ הטעם שנהגו להקל, משום שנהגו לקרוא התרגום במקלות. ולכא' יש להעיר עוד דהא באמירת "זבא לציון" בשבת וביו"ט קוראים ג"כ התרגום, וכן יש להעיר מהמנהג לקרוא בשבת חתן הפסוקים "ואברהם זקן" עם התרגום. אולם לפי האמור דבקריאת תרגום בציבור אין חשש, ניהא שפיר. אך אכתי יש להעיר באדם שמתפלל ביחיד בשבת, שלכא' יש לו להמנע מאמירת התרגום כ"זבא לציון". ולא שמענו כן מעולם. [ועכ"פ הארכתני בתשובה כת"י (ומקצתה נדפסה באו"ת אייר תש"פ סי' פ') שיש מקום להקל בקריאת תרגום בשבת. ולפ"ז אף גבי פסוקים אלו שב"זבא לציון" בודאי שיש לאומרם בכל אופן]. (וכן תירץ בכמה מהדברים הנ"ל ידי"נ שא"כ הרב יהונתן שלמה מאוזן נר"ו).

ועוד אפשר להוסיף דחלק מהתרגום נהגו לקרוא ביו"ט שני של גלויות, ובה מפורש ברמ"ע מפאנו דקיל טפי וכדלעיל. (אך אין זה מיישב שנהגו לקרוא גם ביו"ט ראשון). וידי"נ הרב רב אשי ברדא תירץ עפ"ד הבא"ח (פ' וזאת הברכה סט"ו) לקרוא פ' וזאת הברכה ביו"ט אחר מנחה. ונראה מטעמו משום שאחר מנחה קיל טפי קריאת התרגום, כי פנה היום (ועי' בתשובה הנ"ל מה שכתבתי בדברי הבא"ח בזה). ואף בני"ד היו קוראים זאת אחר חצות היום וזמן מנחה גדולה. ועוד תירץ שכפי שמקילים בקריאת מקרא בלילה אם קורא פירש"י, ה"נ בקריאת תרגום אם קורא פירושו לעברית (או לערבית בחו"ל) ס"ל דקיל טפי. עכ"ד. וצ"ע. ועוד אמר גיסי הרה"ג ר' אביה חדוק נר"ו דשמא יש לחלק בין תרגום מילולי לפסוק כמו תרגום התורה והנביאים, לתרגום שיר השירים שהוא כעין מדרש המוסיף הרבה על הנאמר בפסוק. דאל"ה אטו אסור ללמוד גמרא תלמוד בבלי וירושלמי

פסקי הלכות

שמובאים בהם דברים בארמית. לכן נראה שרק בתרגום מילה במילה החמיר הרמ"ע. אך קשה ממ"ש הרמ"ע שם (הובא לעיל) שהקדיש ראייה שמותר לומר תרגום בציבור, ולפי מה שביארנו דר"ל שהקדיש אע"פ שנאמר בארמית מותר לאומרו בשבת, הרי הקדיש אינו תרגום מילה במילה לפסוק. וצ"ע. עכ"ד. [ויש לציין ולהוסיף שכמו כן יש בג'רבא שנהגו לקרוא ביום שמחת תורה מגלת קהלת עם תרגום ארמי. וכאן בארה"ק מקפיד על כך מ"ז הגאון מהר"י צמח מאזוז שליט"א לקרוא מגילת קהלת משבת חול המועד סוכות והלאה, אך ללא תרגום]. וע"ע בתשובתי באו"ת הנ"ל מה שכתבתי בזה.

פסקי הלכות

סימן יב

דיני החייבים והפטורים מתענית יום הכפורים

דיני מעוברות

הריון תקין

א. מעוברת בהריון תקין חייבת להתענות. (ש"ע סי' תר"ז ס"א). ותרבה בשתיה יומיים קודם הצום, ותיטול קלי צום. אם חוששת לסיכוד, תנוח בביתה במזגן, ובעלה יטפל בילדים (אף אם יצטרך להפסיד תפלה במנין, ומ"מ ישתדל להתפלל מוקדם קודם שיתעוררו הילדים משנתם, או שיסתייע בשאר קרובי משפחה, וכדומה).

ב. בחודש התשיעי להריון, יש להתייעץ עם הרופא המטפל.

שמירת הריון

ג. מעוברת בשמירת הריון שיש חשש שתפיל העובר (אפילו בתוך ארבעים יום לתחלת ההריון), כגון אשה שנתעברה בעזרת טיפולים שעל פי דעת הרופאים יש חשש סכנת הפלה בשבועות הראשונים של ההריון (יותר מבשאר מעוברות), תשטה פחות פחות מכשיעור¹²⁶.

חוסר דם (אנמיה) מוגלובין נמוך, דימום, חשש ללידה מוקדמת

ד. מעוברת שיש לה חוסר דם ניכר (אנמיה), שרמת המוגלובין נמוכה, או כשיש דימום בחודשים המתקדמים או כשיש התכווצויות, וכן כשיש חשש ללידה מוקדמת, והרופא אומר שצריכה לשתות, רשאית לשתות. (לכתחלה לשיעורים. אלא אם כן

¹²⁶ חזו"ע (עמ' רפז, רצה), שו"ת אור לציון ח"ד (פי"ד ס"א). וע"ע למרן ראש הישיבה שליט"א בהערות איש מצליח על המשנ"ב (סי' תר"ז שעה"צ סק"א). ובבית נאמן (גליון 32 אות כז), ונדפס בספר השיעור ח"א (עמ' תקצ"ז).

פסקי הלכות

הרופא מחייב לשתות כשיעור, כגון כשרמת המוגלובין נמוכה מאוד). ותשתה משקים מועילים כגון חלב עם דבש¹²⁷.

הקאות

ה. מעוברת בחודשים הראשונים להריונה, ומצוי אצלה הקאות, וחוששים שתקיא כל הנזולים והמאכלים ששותה ואוכלת בערב יום הכפורים, יש ליעץ לה שתקח עירוי נוזלים דרך הוריד בערב הצום.

אכילה ושתיה לפטורה מלהתענות

ו. כל מעוברת שפטורה מלהתענות, תתייעץ עם רופא אם די בשתיה לשיעורים, או שתשתה כהרגלה, או שזקוקה אף לאכול.

ובודאי שאסור ללכת לבית הכנסת אם קיים חשש שבגלל זה יבואו למצב שיצטרכו לשתות.

הפילה פעמיים מחמת התענית

ז. אשה שהפילה עוברת פעמיים מחמת המתענית, והרופאים מזהירים שלא תתענה בהריונה, תאכל ביום הכפורים פחות פחות מכשיעור. (חזו"ע עמ' רצה)¹²⁸.

¹²⁷ שו"ת אור לציון ח"ד (פי"ד ס"א). וכתב שם בהערה, שבצריכה לשתות, לכאורה צריכה לתת במים דבר מר באופן שאינו ראוי לשתיה לרוב בני אדם. אולם אם יש חשש סכנה שתפיל העובר, הרי כתב הטור שעוברת שהריחה מאכל ואם לא יתנו לה ממנו תסתכן היא או הולד, מאכילין אותה. והביא בבית יוסף בשם הרמב"ן, שמשמע מדברי בה"ג שאף משום סכנת הולד לחודיה מחללין. ולכן העיקר להקל בזה. ע"ש. וכן הורו כמה בעלי הוראה, שפעמים מחמת שהמים מרים אין שותים כראוי, ובאים לידי סכנת. ונמצא חומרו קולו. ולכן יש להקל כעיקר הדין שתשתה כראוי. ועדיף שתשתה משקים המחזקים כחלב ומיץ ענבים.

¹²⁸ ובהפילה רק פעם אחת, והרופא אומר שהפילה מחמת התענית, וכעת באה כשהיא מעוברת ושואלת אם תתענה ביום הכפורים, נחלקו מורי ההוראה אם צריכה לצום. ובחזו"ע שם הניח בצ"ע. ע"ש.

פסקי הלכות

דיני מיניקה

ח. מינקת חייבת להתענות ביום הכפורים (ש"ע סי' תריז ס"א). ויש להתכונן היטב ולשתות כמות נוזלים קודם יום הכפורים, שלא יחסר מזון התינוק.

תינוק חולה שאינו רוצה לינק אלא מאמו, יש מקילים שהמניקה לא תתענה אף שכיום יש תחליפי חלב. ומכל מקום אם אין תחליפי חלב המתאימים לתינוק, והחולה צריך לשתות דוקא חלב אם, לכל הדעות רשאית לשתות על מנת שלא תצטמצם תפוקת החלב. ואם התינוק בריא, המניקה מתענה ומשלימה, אף אם יחסר מעט חלב לתינוק מחמת הצום¹²⁹.

דיני יולדת

קודם הלידה

ט. מעוברת קודם לידה, דינה כיולדת משעה שתקפו אותה חבלי לידה¹³⁰.

¹²⁹ עיין בביה"ל (סי' תריז ס"א ד"ה עוברות) ובכף החיים (אות ב') שאם יש תינוק חולה ומסוכן ואינו רוצה לינק כי אם ממנה, ואם תתענה סכנה היא לילד, אינה מתענה.

ועי' בחזו"א (או"ח סי' נ"ט סק"ג וסק"ד) שסתם תינוק מסוכן הוא אצל חלב, וכל שיש ספק שמא יגרם לתינוק קלקול מעיים כעצירות או שלשול או חום כלשהו ע"י שינוי בדרך הזנתו הרי הוא ספק פיקוק נפש ומחללים ע"ז את השבת. ע"ש. וע"ע בטעמא דקרא (הנהגות החזו"א אות כב), ואגרות וכתבים דרך אמונה (הוראות והנהגות עמ' נו).

ועי' בשו"ת אור לציון ח"ד (פי"ד ס"ב) שכתב שכיום שיש תחליפי חלב, האם חייבת להתענות, אא"כ במקום שאין תחליפי חלב.

אולם יש שהיקלו בזה אע"פ שיש תחליפי חלב, [ועי' בהליכות שלמה (יוה"כ פ"ז ס"ב וארחות הלכה הע' 11 12) בשם הגרש"ז אוירבך, וס' חוט שני (יוה"כ עמ' קסז) בשם הגר"נ קרליין]. וכן פסק בחזון עובדיה (עמ' רפז בהערה) שאפילו שיש תחליפי חלב, אין להתחשב בכך כיון שמזונו של התינוק הוא חלב אם. ומיהו אם התינוק בריא, המניקה מתענה ומשלימה, אף אם יחסר מעט חלב לתינוק מחמת הצום. ע"ש.

¹³⁰ חזון עובדיה (עמ' רצא). וע"ע בשו"ת אור לציון (ח"ד פי"ד ס"ג) שכתב שהשיעור משעה שתקפו אותה צירים עד כדי שאינה יכולה ללכת, וחברותיה נושאות אותה בזרועותיה, או משעה שהדם שותת ויורד. וכדיני שבת.

פסקי הלכות

אחר הלידה

י. יולדת בלידה רגילה, תוך 72 שעות לגמר הלידה לא תתענה כלל¹³¹.

יולדת שעברו שלשה ימים (72 שעות) אחר גמר הלידה, עד שבעה ימים (168 שעות) אחר הלידה, אם אמרה צריכה אני מאכילין אותה¹³².

יולדת שעברו שבעה ימים מהלידה (168 שעות), הרי היא ככל אדם.

ניתוח קיסרי או גרידה

יא. אשה שילדה בניתוח קיסרי, דינה כחולה ותאכל ותשתה כמו אחרי ניתוח, ותתייעץ עם מורה הוראה ורופא. וכן אשה שעברה גרידה, תתייעץ עם מורה הוראה ורופא כיצד לנהוג בתענית¹³³.

דיני מפלת

יב. מפלת דינה כיוולדת. (ביאור "ל סי' תריז ס"ד).

והיינו שהפילה בהריון לאחר ארבעים יום. או כשיש ספק אם עברו ארבעים יום מתחלת ההריון.

אולם אם הפילה בתחלת ההריון קודם שעברו ארבעים יום, דינה כשאר חולים ותתייעץ עם רופא אם יש חשש סכנה לצום¹³⁴.

¹³¹ ומנין השלושה ימים, לדעת מרן הש"ע (סי' תריז ס"ד) אין מונין מעת לעת. אולם הסכמת האחרונים שמונין מעת לעת, כמבואר במשנ"ב (שם ס"ק יג, וסי' של סק"י).

ונחלקו הפוסקים אם היולדת אוכלת לשיעורים. ועי' בשו"ת אור לציון (ח"ד פ"ד ס"ג) שכתב שלכתחלה תאכל פחות פחות מכשיעור, והמיקל להאכילה כדרכה רשאי. ומ"מ אין להקל ב' קולות, גם למנות מעת לעת, וגם להאכילה כדרכה. ע"ש.

¹³² ועי' בשו"ת אור לציון (ח"ד פ"ד ס"ג) שכתב שאם אינה אומרת דבר, יתנו לה פחות פחות מכשיעור. וטוב שיניחו המאכל לפניה, ואם תרצה תאכל.

¹³³ שמירת שבת כהלכתה (פל"ט סעיף י"ז).

¹³⁴ כף החיים (סי' ש"ל סק"ב). ועי' בשדי חמד (מע' יוה"כ סי' ג' אות א'). וכ"כ בשו"ת יביע אומר ח"ו (ס"ג נ"ג), ושגם בספק אם עברו ארבעים יום להריונה יש להקל.

פסקי הלכות

יעוץ עם רופא לקבלת פטור מתענית

יג. חולים או מעוברות ומניקות וכדומה, הזקוקים ליעוץ אם חייבים להתענות או שאסורים להתענות, עליהם לפנות לרופא המטפל באופן קבוע. וזה עדיף מלפנות לרופא אקראי המשיב לשאלות הפונים בטלפון, כי הרופא המטפל סדורים לפניו כל פרטי בריאותו וחולשותיו של החולה.

אם הרופא המטפל אינו ירא שמים, אף על פי כן הנכון ליטול ממנו תחלה חוות דעת אודות הצום, ואם הורה שפטור מלהתענות והחולה חושש שהרופא הורה כן מקלות דעת, יפנה לאחר מכן לרופא ירא שמים ויציג בפניו את כל הפרטים.

יש להעיר כי מצוי שכאשר חולים מציגים את שאלתם בפני הרופאים ומורי הצדק בבתי ההוראה, אינם מפרטים את כל הפרטים והמידע על כלל המצב של בריאות החולה, אלא מסתפקים בהצגת נקודה עיקרית כגון חולה סכרת וכדומה, ואינם מספרים שעבר טיפולים שונים או ניתוח וכדומה, ולעיתים בצירוף הפרטים ההוראה שונה. ומחמת כן הטוב ביותר לפנות לרופא המטפל שלפניו פרום כל התיק הרפואי של החולה. ורק אם אין אפשרות אחרת, יפנה לרופא אחר.

פסקי הלכות

דיני אכילה ושתיה לשיעורים

חולים הצריכים לאכול ביום הכפורים, יאכלו מעט מעט באופן שלא יצטרפו לכשיעור.

אכילה לשיעורים

מאכילים החולה בשיעור של שני שלישי ביצה בינונית. ולמעשה נוהגים לתת בשיעור שלושים סמ"ק.

שהיה בין אכילה לאכילה

ישהה בין אכילה לאכילה כדי שיעור אכילת ארבע ביצים. (ש"ע סי' תריח ס"ז).

ההפסק בין אכילה לאכילה תשע דקות, שזה שיעור כדי אכילת פרס (משנ"ב ס"ק כא, בשם שו"ת חתם סופר ח"ו סי' טז).

קשה לו להמתין שיעור זה, ימתין שיעור ג' ביצים. (משנ"ב סק"כ).

וכתב בשו"ת אור לציון (ח"ג במבוא ענף ד אות ט) שאם אין החולה יכול להמתין תשע דקות, יש להאכילו כל שבע דקות, ואם גם זה אינו יכול, יאכיל אותו כל שש דקות, ואם אי אפשר יאכילו אותו כל ארבע דקות וחצי, ואם גם ארבע דקות וחצי אינו יכול להמתין, יאכילוהו כרגיל ללא הפסקות.

מאכלים שנאכלים לאט

אוכלים הנאכלים לאט, ויש לחוש ששיעור משך אכילתם הוא יותר מתשע דקות, אז אין די לשהות מאכילה לאכילה כתשע דקות, אלא יש לשער לפי דרך אכילתם. (אול"צ ח"ג מבוא ענף ד אות י).

חולה ביום הכפורים שאוכל פחות פחות משיעור ככותבת, מכיון שמותר לאכול בכל פעם עד כעשרה דרחה, שהוא כשלשים גרם, הרי יש בכל אכילה יותר מכזית (שכזית הוא עשרים ושבע גרם), וממילא חייב בברכה אחרונה.

פסקי הלכות

שתיה לשיעורים

בש"ע (סי' תריח ס"ז ס"ח) כתב יבדקו בחולה כמה היא כדי שיסלקנו לצד אחד, ויראה כמלא לוגמיו. וישקוהו פחות מאותו שיעור.

ובאדם בינוני השיעור הוא בערך 37 סיסים¹³⁵.

שהיה בין שתיה לשתיה

ישהה בין שתיה לשתיה כדי אכילת ארבע ביצים (תשע דקות), ולפחות ישחו בין שתיה לשתיה כדי שיעור שתית רביעית. (ש"ע סי' תריח ס"ז ס"ח).

עדיף לשתות משקאות מחזקים ומזינים, כגון חלב, שוקו, מיץ ענבים.

מותר לחולה שיש בו סכנה לאכול ולשתות מאכלים ומשקים כדרכם. ואף על פי שיכול לאוכלם במיעוט הנאה, כגון קפה ותה ללא סוכר, וגם לא יסתכן, להלכה אין החולה צריך לצער עצמו שלא יאכל וישתה כדרכו. (ע"ע שו"ת יחו"ד ח"ו סי' לט בגליון במהדו"ח).

אם לא שקלו הפרוסה לצורך החולה קודם יום הכפורים, מותר למדוד ביום הכפורים, שמותר למדוד לצורך מצוה.

נטילת תרופות שאינן דרך הפה

תרופות שאינן ניתנות דרך הפה כגון משאפים לדרכי הנשימה, פתילות וכדומה מותרות לנטילה במהלך הצום. (וכן הדין במשחות וקרמים, שאין חשש מדין התענית ביום הכפורים. (רק יש לבדוק שאין חשש ממרח). אולם יש להתייעץ עם רופא אם אכן הן מתאימות לחולה.

וזה"ל: כאשר ניתן להסתפק בשתייה אין לאכול, אך יש תרופות המחייבות נטילתן עם מזון ושתיה.

¹³⁵ מקובל לכתוב שהשיעור בשתייה הוא ארבעים סיסים. אבל לכאורה נכון להוריד מעט, מפני שלא ברור שהדרהם הוא 3 גרם, אלא פחות מכך. וגם מפני שקשה לצמצם.

פסקי הלכות

נמילת תרופה עם אוכל

במידה ויש צורך ליטול תרופה עם אוכל, יש להסתפק באכילה ושתיה "לשיעורים": השיעור הוא שיעור נפח ולא שיעור משקל. באוכל: לכתחילה השיעור הוא 30 סמ"ק. ניתן לאכול שיעור זה בהפסקות של 9 דקות. במידה ואין שיפור ניתן לצמצם את ההפסקות ל-7 דקות, ובמקרים קיצוניים יותר גם לפחות מכך. בשתיה: ניתן לשתות כמות נוזלים, אפשרי גם ממותקים, של עד 37 סמ"ק בהפסקות של 9 דקות בין כוסית לכוסית. במידה ואין שיפור ניתן לצמצם את ההפסקות ל-7 דקות, ובמקרים קיצוניים יותר גם לפחות מכך. האכילה והשתיה אינן מצטרפות. במידה ולפי הוראת הרופא המטפל יש צורך בכמות יותר גדולה, והצורך חיוני למצב החולה, יש להישמע לדבריו. כאמור, ההלכה בנושא זה מורכבת ובכל ספק יש להיוועץ עם רב מוסמך.

בשתיה עם תרופות, יש מקילים לשתות אף שתיה רגילה. אולם הנכון לשתות שתיה מרה, כגון לערב תמצית תה במים.

כאב ראש קיצוני, סחרחורת, הרגשת התעלפות, בחילה, הקאה, טשטוש ראייה

אם מופיעים במהלך הצום סימנים למצוקה פיזית המעידים על התייבשות, כגון כאבי ראש קיצוניים, הרגשת סחרחורת או התעלפות, בחילה, הקאה, טשטוש ראייה ובשלב חמור יותר קשיים במתן השתן ופגיעה במערכות בגוף האחרות, יש להתחיל בשתיית מים בכמויות קטנות (המלצת רופאים). יש לשתות "לשיעורים" – כמות נוזלים, אפשרי גם ממותקים, של עד 37 סמ"ק, בהפסקות של 9 דקות בין כוסית לכוסית. במידה ואין שיפור ניתן לצמצם את ההפסקות ל-7 דקות, ובמקרים קיצוניים יותר גם לפחות מכך.

ההפסקות בין האכילה לזו שאחריה, וכן בין השתיה לזו שאחריה, נמדדות מתחילת האכילה [או השתייה] הראשונה לתחילת האכילה [או השתייה] השנייה. לדוגמא [בהפסקה של 9 דקות: מי שהתחיל לאכול "פחות מכשיעור" [30 סמ"ק] בשעה 07:00, וסיים לאכול בשעה 07:03, יכול להתחיל לאכול בשעה 07:09].

פסקי הלכות

שער ב'

שאלות ותשובות בעניני הלכה אקטואליים

סימן יג

כהן שהרג נפש באונס באסון מזרון תשפ"א, אם רשאי לישא כפיו

מוצ"ש פרשת בהר בחקותי, אור לכ"ז אייר תשפ"א

לכבוד ידיד נפשי היקר והנעלה, בו כבוד השי"ת נגלה, מזכה הרבים באופן מופלא, וכתר שם טוב עולה, הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א.

אחר עתרת השלום והטוב.

בדבר השאלה אודות כהן שהיה במקום האסון הנורא במזרון בליל ל"ג לעומר תשפ"א, ל"ע, ורצה לחליץ עצמו מכל האנשים שנפלו עליו ועל ידי כן יצא שדרך על אנשים רח"ל, האם רשאי לישא כפיו אחר שעשה תשובה, או דמאחר ומסתמא קירב המיתה לאחד מאנשים שם רח"ל, אינו רשאי לישא כפיו.

הנה מקור הדין בברכות (לב:): א"ר יוחנן, כל כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו, שנאמר ידיכם דמים מלאו. וכ"פ בטור ובשלחן ערוך (סי' קכח סל"ה).

ונראה שבנ"ד יש להקל מאחר והיה אנוס, ואין לך אונס גדול מזה יותר ממי שצריך להציל עצמו, ובייחוד שלא ידע כלל שהורג אחרים רק ביקש לצאת מהמקום הדחוק. [ועיין בבא מציעא סב. חייך קודמים לחיי חבירך. וי"ל טובא, ואכמ"ל].

הנה נחלקו הפוסקים בכהן שהרג נפש בשוגג אם ישא כפיו, ומרן בבית יוסף (סי' קכח) הביא דברי הרמב"ם (פמ"ו ה"ג) שאפילו הרג את הנפש בשגגה לא ישא את כפיו ואף על פי שעשה תשובה. ומאידך בהגהות מיימוניות (פמ"ו אות א) והמרדכי (מגילה סי' תתיח) כתבו בשם ראבי"ה ורבנו שמחה להקל, דדוקא במפורסם להרוג ומועד לכך, לא ישא כפיו. והביאו ראיה מהירושלמי (פרק הניזקין ה"ט). ע"ש. וזה לשון מרן בש"ע (סי' קכח סל"ה): כהן שהרג את הנפש, אפילו בשוגג, לא ישא את

פסקי הלכות

כפיו אפילו עשה תשובה. וכתב הרמ"א, יש אומרים דאם עשה תשובה נושא כפיו, ויש להקל על בעלי תשובה, שלא לנעול דלת בפניהם, והכי נהוג. ע"כ. וכתב בכה"ח (אות רי) שלכתחלה לא יעלה ויש לו לצאת קודם רצה, ובדיעבד שעלה לא ירד. ע"ש. ובהערות איש מצליח על המשנה ברורה הביאו בשם מרן הגר"ע יוסף בילקוט יוסף ח"א (עמ' שכא) שאפי' עלה ירד, שיש בזה חשש ברכה לבטלה. [וע"ע בשו"ת יביע אומר (רס"י טו) שכתב שאין לנו אלא דברי מרן]. וכתבו דמ"מ אם כבר בירך לכו"ע נושא כפיו. ע"ש. וע"ע להגר"ש מאזוז בשו"ת כסא שלמה (חאו"ח סי' טז אות ד'). ולפיכך כהן שהרג נפש בשוגג (וזה מצוי בעוה"ר בתאונת דרכים), ושב בתשובה, לדעת הרמ"א רשאי לישא כפיו. ולמרן לא ישא כפיו.

אולם בנ"ד היה אנוס. ובפרט שעשה תשובה. [והנה המור (סי' קכח) הביא מחלוקת הראשונים בכהן שהרג נפש ושב בתשובה, דלהרמב"ם לא ישא כפיו, ולרש"י ורבנו גרשום ישא כפיו, והר"ם מרומנבורג כתב שאין אומרים לו לעלות ואם עלה אין מוחין בידו. ופסק מרן בשלחן ערוך (סעיף לו) דמומר לעבודת אלילים לא ישא את כפיו, וי"א שאם עשה תשובה, נושא כפיו. וכן עיקר. ואם נאנס, לדברי הכל נושא כפיו. וע"ש באחרונים אימתי ובטעם דמהני חזרה בתשובה בד"ו].

וכהן שהרג באונס ולא עשה תשובה, בפרי חדש (סעיף לה) כתב שיש להקל שישא כפיו. וכ"כ במשנה ברורה (ס"ק קכ"ח) שאם אנסוהו להרוג נושא את כפיו, ואף על גב דברציחה קיימ"ל דיהרג ואל יעבור, מ"מ אם עבר ולא נהרג לא מיפסיל לנשיאת כפים בשביל זה. (וע"ש בשער הציון ס"ק צט)¹³⁶. ע"ש.

וגדולה מזו היקל באליה רבה (אות סג) אף בשוגג קרוב לאונס, דאפי' לא עשה תשובה ישא כפיו. וכן הביאו להלכה במגן גיבורים (אלף המגן ס"ק סט).

ואף שבפרי מגדים (ס"ק נא) כתב להחמיר לכתחלה שאף באונס לא יעלה. ע"ש. עכ"פ בעשה תשובה יש להקל. וכ"כ בכף החיים (אות רח) והגאון מוהר"ר רחמים מאזוז בהערות איש מצליח על המשנ"ב (בסוף הספר) ובספרו שו"ת כסא אליהו (סי' יג) שיש להקל אם עשה תשובה. וכן ראיתי בשו"ת יחיה דעת ח"ה (סי' ט"ז) שכתב שראוי לחוש לדברי הפרי מגדים, דסב"ל. ומ"מ בשוגג הקרוב לאונס, וחזר

¹³⁶ וע"ע במה שדנו האחרונים בכהן שהרג נפש במלחמה, בשו"ת צבי תפארת (סי' לו) ובשו"ת לבושי מרדכי תנינא (סי' יז) ובשו"ת פני מביץ (סי' כה) ובשו"ת התעוררות תשובה ח"א (סי' נ"ח) ובשו"ת ויצבור יוסף (סי' לו) ובשו"ת אגרות משה (ח"ב מיו"ד סי' קנח) ובשו"ת ציץ אליעזר חיד"ס (סי' ס) ובשו"ת יחיה דעת ח"ב (סי' יד) ובמאור ישראל ח"ג (פרק ט"ז מהלכות תפלה).

פסקי הלכות

בתשובה, הוי כעין ס"ם, שמא הלכה כהפוסקים שתשובה מועילה, ואת"ל להחמיר, שמא הלכה שבשוגג הקרוב לאונס נושא כפיו. ומכיון שברכת כהנים היא מצות עשה מן התורה שרי ע"י ס"ם לברך. ולכן כהן שהרג נפש בתאונת דרכים, אם היה באונס ועשה תשובה יש להקל. ע"ש. וגם מרן ראש הישיבה שליט"א בספרו ארים נסי עמ"ס יבמות (עמ' פד) כתב, שלפי דברי התוס' (יבמות דף ז' ע"א ד"ה שנאמר) נשיאות כפים דמצותה בידים אין קטיגור נעשה סניגור, אבל עבודה אע"ג דעביד בידו, מ"מ עיקר עבודה היא בדבר אחר, כגון דם הקרבן או ניסוך היין והשמן או הקטרת הקטורת וכדומה, משא"כ בנשיאות כפים שעיקר העבודה בהרמת הידים למעלה. ולפ"ז נראה דדוקא אם הרג הנפש ביד, דהיינו בחרב או בחץ וכדומה, לא ישא כפיו, אבל אם הרגו באבר אחר ליכא משום ידיכם דמים מלאו. ולפ"ז כהן שהיה נוהג במכונית ודרס אדם, רשאי לישא כפיו. וע"ש. ובעיקר הענין אם יש להקל עפ"ד התוס' הללו למי שהרג נפש ע"י תאונה במכונית, עי' בשו"ת יחוד"ד ח"ז סי' יח. וע"ש שהעלה להחמיר בנידונו שלא ישא כפיו משום דהוי שוגג קרוב למזיד, שנחג ברשלנות. ע"ש. וע"ע בשו"ת יחוד"ד דעת ח"ז סי' רה סוף אות א. וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"א (סי' מג). וע"ע בס' גינת אגוז (סי' יא).

ועוד יש להוסיף דאם לא מת מיד, הנה מרן בבית יוסף (סי' קלה) הביא דברי המרדכי (מגילה סי' תתיח) בשם רבנו שמשון בן אברהם, דכהן שמל את התינוק ומת, נושא את כפיו, דאפילו אם תמצא לומר שכהן שהרג בשוגג לא ישא את כפיו, שאני הכא דאיכוין לשם מצוה, ועוד מי יימר דכלו לו חדשיו, ועוד שמא הרוח בלבלתו. וכ"כ בהגהות מיימוניות (פט"ז מהלכות תפילה) ורבנו ירוחם (נ"ג ח"ז כז): בשם רמ"ה. וכ"פ מרן בשלחן ערוך (סעיף לו): מל תינוק ומת, נושא את כפיו; ואם העם מרגנים אחריו שהוא שופך דמים, כיון שלא נתברר הדבר, ישא את כפיו¹³⁷. וכתב המגן אברהם (ס"ק נב) הטעמים להקל, דאכוון לשם מצוה, ועוד מי יימר דכלו ליה חדשיו, ועוד שמא הרוח בלבלתו (מרדכי הג"מ). וטענה זו דהרוח בלבלתו שייך אפי' בהורג גדול בשוגג ולא מת מיד, כדאמרי' בגיטין (דף ע' ע"ב). ע"ש דיטענה עוד טענה כשפירכס. עכ"ל. והביאו בביאור הלכה (ד"ה אפילו) שהמג"א צידד להקל כשלא מת מיד. ע"ש. וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"א (סי' מג) שנשאל בכהן שדחק במכוניתו באמצע הנהיגה זקן אחד ארצה והוא מת אחרי ל' יום, וכתב שישא כפיו בלי פקפוק. חדא דהי' שוגג וכבר קבל עליו תשובה ובכה"ג מקיל הרמ"א סימן קכ"ח סל"ה בפשיטות. ועוד דלא מת מיד ובכה"ג מצדד מג"א שם להקל. וכאן

¹³⁷ ומכאן למדו האחרונים בכהן רופא שמחמת טעות בטיפולו מת החולה, שרשאי לישא כפיו. (עי' מנחת אהרן כלל ט"ז סי' ע'. ועוד).

פסקי הלכות

עוד צד נוסף דהנדה היה חולה גדול ואולי גברא קטילא קטיל, ולכן פשוט להתיר. ועשה תשובה שלימה. ע"ש.

ועכ"פ יש ללמוד מהטעם הראשון לדברי מרן בש"ע הנ"ל (סעיף לו), שאם היה באסון במירון מי שנתכוין להציל אחרים ובטעות גרם למיתתם, שלכאורה לא נפסל מלישא כפיו, דנתכווין לשם מצוה.

ובנ"ד כלל לא ברור שהרג אדם, וייתכן מאד שהיו מתים בלאו הכי. ובמקום שיש ספק אם הרג את הנפש, יש להקל עכ"פ כשעשה תשובה, גם לספרדים. וע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"ה (סי' ל').

ולפי כל האמור נראה שרשאי לישא כפיו. ויש להוסיף עוד בנ"ד, אך כאן עמד קנה במקומו. [והנה בכהן שנדהג מחמת הלחץ שנדהג מאחוריו, בודאי דקיל טפי. וע"ע בירחון האוצר (סיון תשפ"א עמ' תב) מ"ש בזה].

ויהי רצון שנשמע ונתבשר בשורות טובות, עוד ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה, ונסו יגון ואנחה, ובמהרה נתבשר בביאת ינון אל הנחלה ואל המנוחה. אמן.

בברכת התורה

יצחק מאזוז ס"ט

פסקי הלכות

הלכות נטילת ידיים

סימן יד

נטילת ידיים בבריכת שחייה

יום רביעי כ"ט סיון תשפ"א

לכבוד הרח"ג יצחק פרץ שליט"א.

בדבר שאלתו האם טבילת ידיים בבריכת שחייה מועילה כנטילת ידיים, על מנת שיוכל לאכול פת.

הנה יש לחלק בין בריכת שחייה שמילאוה במים על ידי כלים, לבריכה שמילאוה על ידי צינורות.

טבילת ידיים במים שאובים

א. דהנה כתב הרמב"ם (פ"ו מהלכות ברכות ה"ה): כל הצריך נטילת ידיים והטביל ידיו במי מקוה אינו צריך דבר אחר. ואם הטבילין במים שאובין שבקרקע לא עשה כלום, שאין המים שאובין מטהרין את הידים אלא בנטילה. והשיגו הראב"ד וכתב, זה אינו מחזור, שהרי בעלי קריין טובלין בהן אף על פי שהן שאובין, אם יש בהן ארבעים סאה בקרקע. עכ"ל. [וכתב מרן בכסף משנה ליישב דברי הרמב"ם מהשגת הראב"ד דאין משם הכרח לומר דה"ה לנטילת ידיים, כיון דבשאר טמאין אין טובלין בהם. ע"ש. ועי' בלחם משנה ובבאר יהודה מ"ש ע"ד הראב"ד]. ובדרכי משה (סק"ד) כתב שדעת הטור כהרמב"ם, דלא מכשיר לטבילת הידים רק הכשר למקוה. ע"ש.

ופסק מרן בשלחן ערוך (סי' קנט סט"ז) בזה"ל: מ' סאה מים שאובים שבקרקע, להרמב"ם אין מטבילין בהם את הידים, ולהראב"ד מטבילין.

פסקי הלכות

ולכאורה דעת מרן הש"ע להקל, כי כתבו בעלי הכללים שבמקום שמביא מרן בש"ע י"א וי"א, דעתו כי"א בתרא. ויש מקום לומר דה"ה במקום שהזכיר הפוסקים בשמם. ואע"ג דבכל דוכתא פוסק מרן הש"ע כהרמב"ם, אפשר שכאן נטה מכללו משום דנמילת ידים דרבנן. וספיקא דרבנן לקולא. וכן ראיתי בפרי מגדים (משבצות זהב סק"כ) שכתב דנמילת ידים דרבנן לקולא. (וסיים שנוטל בלא ברכה אם יש לו). ע"ש.

אולם באמת אינו מוכרח שבנ"ד שהזכיר בש"ע דברי הפוסקים, ס"ל לפסוק כדעה בתרייתא. [ועי' במה שכתבתי בשו"ת חקרי הלכה (חיו"ד סי' כה אות ה')] בענין מקומות שהש"ע הזכיר הפוסקים בשמם. ואכמ"ל בנ"ד שהזכיר ב' השיטות בשמם].

ורבים מהפוסקים כתבו להחמיר בנ"ד, וכן כתב בביאור הלכה (ד"ה ולהראב"ד) בשם הגר"ז להחמיר, ושכן משמע פשטות לשון המחבר לעיל בסעיף ז'. ורוב הפוסקים סוברים כהרמב"ם להחמיר, שכן משמע דעת האור זרוע והאשכול והטור. ע"ש.

ומכל מקום בשעת הדחק יש להקל, ויטבול ידיו ללא ברכה. וכ"פ בכף החיים (אות פח) שכיון שיש מחלוקת, לא יברך, דספק ברכות להקל. ע"ש. ונכון שלאחר מכן יכרוך ידיו במפה ויאכל. ואם לאחר מכן יזדמן לו כלי, יחזור ויטול ידיו ללא ברכה.

וכמו שמצינו בעי"ז בשלחן ערוך לעיל (סעיף ח'), שכתב: אם הכנים ידיו לתוך כלי של מים ושכשך ידיו בהם, אם הכלי מחובר לקרקע, לא עלתה לו נטילה. ואם אינו מחובר לקרקע, י"א שעלתה לו נטילה, וי"א שלא עלתה לו. ובשעת הדחק יכול לסמוך על דברי המתירים, ואם אח"כ נזדמן לו ליטול בדרך נטילה, נוטל בלא ברכה. וכתב המשנ"ב (סוף ס"ק כו): נראה דאפילו מי שירצה לסמוך בשעת הדחק להקל כדברי השו"ע, מ"מ לא יברך על נטילה זו, ומצאתי שגם הגר"ז וח"א הסכימו כן. עוד כתבו דיאכל אז ע"י שיכרוך ידיו במפה. ע"ש.

ונכון שקודם שיחזור ויטול שנית, יגע במקום מטונף או במקומות המכוסים שבגופו, ולאחמ"כ יטול ידיו כראוי. ויברך בשם ומלכות. (ואין כאן גורם לברכה שאינה צריכה. עי' בשו"ת אור לציון ח"א סי' יז, ובספר ברכת ה' ח"א עמ' מ'). וכ"פ בהלכה ברורה (סע' לג), שיש לחוש לרבים מהראשונים שמחמירים שלא ליטול במים שאובים, ובשעה"ד כשאין לו אלא מים שאובים ללא כלי ליטול בו, יטבול ללא ברכה, וגם יכרוך ידיו במפה ואח"כ יגע בפת. ואם לאחמ"כ נזדמן לו כלי, יחזור ויטול ידיו בלי ברכה. ונכון שיגע בידיו במקומות המכוסים שבגופו או במקום

פסקי הלכות

מטונף, ויבטל עי"כ הנטילה הראשונה לגמרי, ויחזור ויטול בברכה. וע"ע להרה"ג ר"מ פרץ בספרו אהלי שם (סי' קנט עמ' רסג) גבי בריכה.

ויש לציין שאכן בברכת ידים שהיא מים שאובים בכלי (פלסטיק, גומי וכיו"ב), לא מהני. כי בש"ע מיירי במים שאובים בקרקע, אבל במים שאובים שבכלי, מבואר במגן אברהם (ס"ק כח) ובמשנ"ב (ס"ק פט) דלא מהני לכולי עלמא, שאין טבילה בכלים¹³⁸.

ולפי האמור הנמצא במקום שאין לו כלי ליטול ידים לאכילת הפת, אלא יכול רק להטביל ידיו בברכת שחיה שמילאזה על ידי כלים במים שאובים, בשעת הדחק יש להקל שיטביל ידיו ללא ברכה. ונכון שיכרוך ידיו במפה ויאכל. ואם אחר כך נזדמן לו כלי, יחזור ויטול ידיו. ונכון שקודם שיחזור ויטול שנית, יגע במקום מטונף או במקומות המכוסים שבגופו, ולאחמ"כ יטול ידיו כראוי. ויברך בשם ומלכות. וכל זה בברכת שחיה שבקרקע. אבל בברכת ידים שהיא מים שאובים בכלי (פלסטיק, גומי וכיו"ב), לא מהני.

ב. אולם בברכות שחיה שממשיכים המים על ידי הצינורות (אם ידוע שהם ללא זחילה, אלא מכנסים), יש להקל אף להרמב"ם. וכמו שכתב מרן בכסף משנה (שם), נראה דאם המשיכו המים שפיר דמי אף להרמב"ם, דהא אפילו לטבול בהם כל הגוף יש מחכמי המערב מורים להכשיר, וכמ"ש רבינו בחלכות מקואות פ"ד. ואף על פי שכתב שלא ראה מי שעשה מעשה בזה, היינו להטביל בהם טבילת כל הגוף, אבל להטביל ידים בהם לכולי עלמא כשר. ע"ש. וכ"כ מרן עוד בבית יוסף (סי' קנט) ובשלחן ערוך (שם סט"ז) דשאובה שהמשיכוה כולה, גם להרמב"ם מטבילין בהם הידים.

ולכן אין בהם חשש מדין מים שנעשתה בהם מלאכה, וכמ"ש מרן בש"ע (סי' קס ס"ה) אין מלאכה פוסלת אלא במים שאובים, בין שהם בכלי בין שהם בקרקע, אבל לא במי מקוה או מעין בעודם מחוברים.

ועיין בספר פסקי תשובות (ס"ם קנט) שכ' אף דלענין טבילת אדם מהמרינן כהרמ"א להמשיך ע"ג קרקע הראויה לבלוע (יו"ד סי' ר"א סעי' מ"ו), לענין נט"י

¹³⁸ ועיין בביאור הגר"א שכתב דלכאורה בדין אריתא דדלאי כו' דשאוובין נינהו, מסייע להרמב"ם דלא מהני לטבילה. אלא שי"ל לדעת הראב"ד, דהתם בכלי המחובר לקרקע, וכמ"ש בס"ה. וכמ"ד בפ"ג דברכות בקרקע אין בכלים לא. ע"ש. ועי' בביאור הל' מ"ש בזה.

פסקי הלכות

דרבנן קיל טפי. ובכלל זה בריכות השחיה בימינו שהמים מגיעים לשם דרך צינורות, והיינו כשידוע שהם מכונסים היטב ללא זחילה. אמנם יש לדון מחמת המשאבות (פילטרים) שמוציאים המים לסינון ומחזירים המים לבריכה, וכבר דנו פוסקי הדור האחרון לדון את המים בשעה שהפילטרים עושים פעולתן כדין זוחלים, ומים שנעשה בהם מלאכה בשעה שאינם מחוברים לקרקע נפסלים לטבילת ידים ולנטילת ידים, גם אם אח"כ ניקוו יחד ונעשה דינם כמי מקוה (דכ"ש הוא ממ"ש המשנ"ב סי' קס"ק כד). ולכן למעשה יש להחמיר כשיש לו מים אחרים, שלא לטבול הידים במימי בריכת שחיה, ולא לקחת מהם מים לנטילת ידים. ע"ש. ויש לדון אם נחמיר אף בנמ"י דרבנן, ומצינו בפוסקים שהיקלו בהלכות נטילת ידים יותר. וצ"ע למעשה.

ויה"ר שיזכה לשפע ברכה והצלחה, נחת שלוחה ושמחה, אמן.

בברכת התורה

יצחק מאזוז ס"ט

פסקי הלכות

סימן טו

אם האוכל בכף דבר מבושל, צריך ליטול ידיו מדין נט"י לדבר שטיבולו במשקה

ובענין נטילת ידים לאכילת כוסכוס

מצאתי למ"ז הרב הראשי וראב"ד ג'ר בא הגאון מוהרמ"ז מאזוז זצ"ל בספרו ויסמוך משה (בסוה"ס, דף יב ע"ד) שהביא מה שכתבו האחרונים שהאוכל בכף דבר מבושל או ללפת, אינו צריך ליטול ידים, משום דהוי תרי חומרי ולא מחמרינן. וכתב דאעיקרא קשה אמאי הצריך מרן נטילה לדבר שטב"מ, והרי י"א (שהביאם הטור סי' תעב) דהאידנא א"צ נטילה בדבר שטב"מ, וי"ל נמי סד"ר לקולא. (ודעה זו אינה דעה דחוייה, דהא מטע"ז מרן חשש לדעה זו שלא לברך, וסב"ל). וצ"ל דלפעמים בדבר שאין הפסד וטורח כ"כ בדברי חכמים, המה ראו להחמיר גם בספיקא דדבריהם. אך בתרי חומרי מלבד עיקר תקנת נט"י, לא מחמרינן. ואי לא מסתפינא אמינא להקל מיהת גם בחומרא א' מלבד ספק פלוגתא דרבוותא בעיקר נט"י דהוי תרי חומרי וספק ספיקא, היכא דאיכא טורח להביא מים וליטול ע"ד שטיבולו במשקה. ויש להתיישב בדבר. עכת"ד.

ועכ"פ מבואר דס"ל להקל באכילת דבר מבושל בכף שא"צ נט"י. ולפ"ז לכאן יש להקל אף באכילת כוסכוס בכף שא"צ נט"י. ובאמת במשפחת אמי (דור רביעי למוהרמ"ז הנזכר) נוהגים להחמיר ליטול ידים קודם אכילת כוסכוס. ושאלתי אף לסבתי אם אימי שתחי' לאורי"ט (בת הגאון רבי חיים טרבלסי, מח"ס ראה חיים ב"ח על הזוהר, שהיה אף הרב הראשי ברובע הקטן בג'ר בא), ואמרה שאכן נהגו ליטול. וראיתי הדיון בגליונות או"ת (שנת התש"ף) שיש שנהגו להחמיר בג'ר בא ליטול ידים קודם אכילת הכוסכוס, ויש שלא נהגו. והנה פעמים רבות נוהגים לאכול בידים סלט ירקות ("משייר") תוך כדי אכילת הכוסכוס, ופעמים רבות הירקות לחים וצריכים נטילת ידים מדינא (ואמנם באו"ת אדר סוף עמ' תקנ כ' ידיד בית אבא הרב שמעון הכהן מפי השמועה שהרבנים לא נטלו ידים אע"פ שאכלו כוסכוס עם ירקות. וצ"ע. ומהר"ם סגרון נר"ו באו"ת אייר עמ' תשלט יישב שבעבר לא היו רוחצים הירקות. ע"ש. אך ייתכן שפעמים רבות אכן היו רוחצים הירקות, ובזה היו

פסקי הלכות

נוטלים ידיהם כפי עיקר הדין). ובאמת לא נפלאות ולא רחוקה היא כי מקור המנהג להחמיר היה כשאוכלים עם ירקות לחים, ונתפשט שגם כשלא אכלו עם ירקות החמירו ליטול ידים. ובוזה ניהא שפיר שיש שנטלו ידיהם ויש שלא נטלו ידיהם, אחר שלא היה מנהג בזה מצד הדין אלא שנתפשט אחר שהורגלו ליטול ידיהם כשאוכלים הכוסכים עם ירקות לחים. ובוזה ניהא ג"כ שמ"ז מוהרמ"ז ראב"ד ג'ר"ב לא הזכיר כלל שמנהג ג'ר"ב לחוש לחולקים שאף האוכלים בכף בדבר מבושל נוטלים ידים. ואם נכונים הדברים א"כ אין טעם להצריך נט"י לכל דבר מבושל שאוכלו בכף ע"פ מנהג ג'ר"ב להחמיר בזה, דדוקא בכוסכים היה טעם שהחמירו שלא לחלק באכילת הכוסכים. ועי' בשו"ת אלישיב הכהן ח"ב (סי' יד) שהעלה להחמיר אף שאוכל משקה מבושל בכף, וכפי שהחמירו בג'ר"ב. ודו"ק. [אם כי בודאי שאין הדבר מוכרח, וייתכן שנהגו להחמיר בזה לחוש לחולקים המצריכי נט"י אף בדבר מבושל שאוכלו בכף].

ואמנם יש לציין שיתכן שהיו שהיקלו בזה מחמת שלא נזהרו כל כך אף בנט"י לכל דבר שמיכולו במשקה. וידועים דברי הט"ז (סי' תע"ג סק"ו). וע"ש בחק יעקב (ס"ק כח) ובס' שבח פסח (דיני ורחץ סק"א) ולמוהרש"ך בהגדתו ערבי פסחים (סדר ורחץ בקרבן פסח, עמ' פא בנד"מ ע"י ידי"נ הרב אליהו הכהן). וע"ע למוהרש"ך בס' מגיד דבריו ליעקב (הלכות ורחץ סק"א) ולמוהר"ב"ס בס' הגיד לעמו (עמ' קב). וע"ע בס' עלי הדם (ר"פ ד') שכ' שבתונם רק ת"ח הקפידו ליטול ידיהם קודם אכילת דבר שמיכולו במשקה. ועי' להגר"ש משאש בשו"ת שמש ומגן ח"ב (ס"ס מה, ס"ס מו). וע"ע סי' ד' עמ' י') וח"ג (סי' סז סק"ג, סי' עב) וח"ד (סי' לא) שכתב להחזיק מנהג העולם שאין נוטלים ידיהם לאכילת דבר שמיכולו במשקה, ורק איזה חסידים ואנשי מעשה נוטלים. ע"ע. וא"כ מהמוני העם שיתכן שלא הקפידו כלל ליטול ידיהם בדבר שטב"מ, א"א להוכיח שמנהג ג'ר"ב להקל שא"צ ליטול ידים קודם אכילת כוסכים. אולם לפמ"ש באו"ת בשם כמה תלמידי חכמים שנהגו להקל בנט"י לאכילת כוסכים שפיר מוכח כן. וראיתי לציין בזה שאף ששמעתי שבמשפחתנו מאזו לא נהגו בזה בחו"ל. וע"ע למרן ראש הישיבה באו"ת (טבת עמ' שסא) שכ' שמ"ז ה' איש מצליח לא נהג ליטול ידים קודם אכילת כעכים שהוטבלו בקפה. ומ"מ אני נוהג בל"נ ליטול ידי לפני הכוסכים כי יש חולקים בזה. עכ"ל. ושמעתי שמאותו הטעם מ"ז האי"מ גופיה לא נהג ליטול ידיו באכילת הכוסכים. אולם שאלתי על כך למ"ז הגאון מהר"י צמח מאזוז שליט"א ואמר לי שזוכר בבירור שמו"ר אביו מרן הגאון איש מצליח נטל ידיו קודם אכילת כוסכים. והוא מעשים שבכל שבוע וא"א לטעות בזה. עכ"ד נר"ו. [וידוע שמ"ז מוהרי"ץ מאד דייק וגמיר שמועותיו מפומיה דרביה מו"ר אביו זצ"ל, ואוחז צדיק דרכו ומדקדק מאד במנהגי מו"ר הגאון]. ויש

פסקי הלכות

לעמוד עוד בדברי הפוסקים בזה. (וע"ע בס' תורת הקדמונים סי' כט). ועיקרי הדברים כאן נדפסו גם בחגהתי בספר ויסמוך משה שיצא לאור במהדורא חדשה בספר שערי משה החדש (סימן קנח). ע"ש. ואכמ"ל.

פסקי הלכות

סימן טז

בדין ברכות ההודאה בניצולי האסון במירון

בס"ד

יום חמישי כ"ד אייר תשפ"א

לכבוד ידיד נפשי מזכה הרבים המופלא, וכתר שם טוב עולה, הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א.

בדבר השאלה אודות האסון הגדול במירון בליל ל"ג בעומר, לתקפ"ץ. ויש אדם שמצא חבירו רק אחרי כמה שעות במירון לאחר האסון הנורא, האם יכול לברך שהחיינו מרוב שמחה שמצא שלא קרה לו כלום ב"ה.

נראה לענ"ד שהניצול עצמו יברך הגומל בלא שם ומלכות. ואם נסע בדרכו למירון או בחזרתו נסיעה ארוכה, יברך הגומל על הנסיעה ויכוין לפטור את נס ההצלה. וידידיו וקרובי משפחתו השמחים בראייתו, לא יברכו שהחיינו אלא אם לא ראוהו יותר משלשים יום.

הנה בברכות (נח). איתא דהרואה את חבירו אחר שלשים יום מברך עליו שהחיינו. וכ"פ מרן בשלחן ערוך (סי' רכה ס"א). אך על פחות משלושים יום אין מברכים. ואמנם כתבו כמה וכמה פוסקים שבזמננו אין נוהגים לברך שהחיינו. אולם להלכה אם באמת שמח מאד בראייתו, אפשר לברך שהחיינו. ומ"מ היינו דוקא אם עבר ל' יום. [וע"ע בשו"ת יחיה דעת ח"ב (סי' כה) וח"ז (סי' לג) שכתב לענין יהודים שנחטפו במטוס ע"י מחבלים והובאו לאוגנדה, קרוביהם שהיו חרדים לשלומם, אם עברו עליהם ל' יום שלא ראו אותם מברכים עליהם שהחיינו. ע"ש. וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"ה (ס"ס כד) ובספר ברכת ה' ח"ד (פ"ב סכ"ז)].

ומכל מקום נראה שהניצולים יברכו ברכת הגומל בלא שם ומלכות. דהא קיימא לן שארבעה צריכים להודות, חבוש ים יסורים מדבר. ונחלקו הראשונים אם הני ארבעה דוקא, או לאו דוקא ובכל נס שנעשה לאדם יברך ברכת הגומל. וכתב מרן בשלחן ערוך (סי' ריט ס"ט), דהני ארבעה לאו דווקא, דה"ה למי שנעשה לו נס, כגון שנפל עליו כותל, או ניצול מדריסת שור ונגיחותיו, או שעמד עליו בעיר אריה לטורפו, או אם גנבים באו לו אם שודדי לילה וניצול מהם וכל כיוצא בזה, כולם

פסקי הלכות

צריכים לברך הגומל. וי"א שאין מברכין הגומל אלא הני ארבעה דוקא. וטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות. והאריכו בזה האחרונים. וכ"כ בבן איש חי (פ' עקב ס"י) ובכף החיים (אות נב) שיברך בלא שם ומלכות.

אלא שמצוי שאלו שהיו נוכחים במירון נסעו נסיעה ארוכה להגיע לציון, ולכן צריכים לברך הגומל מדין הולכי דרכים. והדבר תלוי בדין אם נוהגים לברך הגומל על נסיעה מעיר לעיר, שכתב מרן בשולחן ערוך (סי' ריט ס"ז), באשכנז וצרפת אין מברכין כשהולכין מעיר לעיר, שלא חייבו אלא בהולכי מדברות דשכיחי ביה חיות רעות ולסטים. ובספרד נוהגים לברך, מפני שכל הדרכים בחזקת סכנה, ומיהו בפחות מפרסה אינו מברך. ע"כ. ואף למנהג ספרד, נודע המחלוקת בזמננו אם צריך לברך הגומל. ואנן בדין נקטינן שמברכים הגומל על נסיעה מעיר לעיר, אף בזמננו. וכן דעת מרן הגר"ע יוסף ולהבה"ח מרן ראש הישיבה שליט"א. וע"ע בס' ברכת ה'. וע"ע בשו"ת יחיה דעת ח"ו (סי' לג) אודות חיילים שנשארו בחיים מפיצוץ שאירע בצור (בשנת תשמ"ד) ואירע להם נס גדול, אם נסעו ד' פרסאות צריכים לברך הגומל. ע"ש.

ולענין קרובי משפחתו האם יכולים לברך עבורו ברכת הגומל, עי' בש"ע שם (סעיף ד') שכתב: אם בריך אחר ואמר: בא"י אמ"ה אשר גמלך כל טוב, וענה אמן, יצא. וכן אם אמר: בריך רחמנא מלכא דעלמא דיהבך לן, וענה אמן, יצא. הגה: ואין זה ברכה לבטלה מן המברך, אף על פי שלא נתחייב בברכה זו, הואיל ואינו מברך רק דרך שבח והודאה על טובת חבירו ששמח בה.

ולכאורה יש משמעות בדברי הש"ע שאפילו אחר שאינו קרובו יכול לברך על טובת חבירו, כל שהוא שמח בזה. ולהלכה הסכימו האחרונים שאין לברך הגומל על חבירו או אשתו, אלא על אביו או רבו. ודוקא בדיעבד יצא, אבל לכתחלה אין לעשות כן. עי' במשנ"ב (ס"ק יח) ובביאור הלכה (ד"ה ואין זה) ובכף החיים (אות לג). וע"ע בברכת ה' ח"ד (פ"ו סמ"ב) ובחזון עובדיה ברכות (עמ' שנ, שפא) ובשו"ת יביע אומר ח"ח (חאו"ח סי' ח אות ג').

ועיין בט"ז (סק"ג) דהיינו דוקא ששמח בליבו על שזה נתרפא או ניצול, אבל אם אינו שמח בלבו כל כך, אלא שאומר כן מפני השלום, אין לומר בשם ומלכות דהוי ברכה לבטלה, אלא יאמר בריך רחמנא דיהבך ניהלן. וכ"כ בכף החיים (אות לד).

ובאופן שלא עברו ל' יום, יוכל ליטול פרי חדש ולברך עליו שהחיינו. וע"ע בספר הליכות שלמה (תפלה, פכ"ג סי"ב) שאחר שכתב שלא נוהגים בזמננו לברך ברכת

פסקי הלכות

שהחיינו, רק במקרים מיוחדים. ובשאר גוונים אם מרגיש רצון לברך, יזמין לעצמו פרי חדש ויברך בשעה שיראהו, ותעלה הברכה לכאן ולכאן. וכן נהג חגרש"ז אורבך גופיה, שכאשר היו חתנו וביתו באים מהו"ל, היה מזמין פרי חדש לעצמו ומברך שהחיינו. ע"ש].

ויה"ר שנשמע ונתבשר בשורות טובות, ולא ישמע עוד שוד ושבר בגבולנו, ושביעקב ושקט ושאנן ואין מחריד. אמן.

ביקרא דאורייתא

יצחק מאזוז ס"ט

פסקי הלכות

סימן יז

פרטי דינים בענין תענית חלום

א. הנה בדין מעוברות ומניקות שחלמו חלום רע, אם חייבות להתענות תענית חלום, נחלקו האחרונים, ואיש לדרכו פנה. ועי' בכף החיים (סי' רכ אות כח) שכתב, מנהגנו להורות שלא יתענו, רק יפדו בממוץ. ע"ש. ואמנם כמה אחרונים כתבו שאם הן בריאות יתענו. ולכא' יש להקל למעשה בכל אופן מס"ס, שמא כהרשב"א וכמה מהראשונים דס"ל דאין חיוב כלל להתענות תענית חלום, רק שאם רצה להתענות רשאי להתענות אפילו בשבת. ואת"ל שחייב בתענית, שמא כהסוברים דבמעוברות ומניקות יש להקל. ודו"ק.

ב. הנה במי שהתענה תענית חלום בערב שבת, נחלקו הראשונים אם משלים תעניתו, ופסק מרן בש"ע (סי' רמט ס"ד) שצריך להתענות ומשלים תעניתו עד צאת"כ. וכתבו כמה אחרונים שאע"פ שהתענה בכניסת השבת, א"צ למיתב תענית לתעניתיה (עי' בב"ח שם, ועוד). וצ"ב הטעם לכך, דסוף סוף התענה במקצת שבת. ועי' להרמ"א (סי' רפח ס"ד) שכתב, יש אומרים מי שישן שינת צהרים וחלם לו חלום רע, יתענה מחצי היום עד חצי הלילה ואז יבדיל. וביום הראשון יתענה כאילו כל יום השבת. ע"ש. ומבואר דאע"ג דלא התענה כל יום השבת רק סמוך לצאת השבת, אעפ"כ בעי למיתב תענית לתעניתיה. וא"כ אמאי שרי להתענות בתחילת ליל שבת. ושמא משום דבין השמשות הוי ספק יום, ואפשר דעל ספק לא החמירו לישב בתענית לתעניתו. שוב ראיתי בתוספת שבת (סי' רפח סק"ט) שנגזש בזה, וכ' שאכן לכאורה לפי דברי היש אומרים שהביא הרמ"א, גם אם השלים תעניתו בע"ש ג"כ צריך למיתב תענית לתעניתו, כיון שאפי' תענית שעה אחת אסור. וכן מצאתי בא"ר. ומעולם לא שמענו ולא ראינו מי שנהג כן, ואפשר משום דלא קי"ל נמי כהי"א הכא. אכן נ"ל לחלק בזה, דהא עיקר איסורא אינו אלא בשביל שקורא שם תענית על יום שבת, וזה לא שייך במשלים תעניתו בערב שבת, דעיקר השלמה אינו לשם שבת אלא דביה"ש הוא ספק יום ספק לילה, ולכך משלים אותו לשם תענית יום ערב שבת שהוא חול. ואע"ג דתוספת שבת דאורייתא, מ"מ כיון דבלא"ה י"א שאין חיוב בתוספת שבת, ככה"ג יש לסמוך עליהם. וע"ש. ויש עוד להאריך ואכ"מ.

פסקי הלכות

סימן יח

ב' סעודות בליל שבת וסעודה אחת ביום השבת

ובדיני ערב פסח שחל בשבת

כ"א אדר תשפ"א

לכבוד ידיד נפשי היקר והנעלה, בו כבוד השי"ת נגלה, חריף ובקי הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א.

בדבר השאלה האם אפשר לצאת ידי חובת שלש סעודות בשבת, כשאוכל שני סעודות בלילה וסעודה אחת ביום. וזה נוגע למעשה השנה שחל ערב פסח בשבת, ורוצה לקיים סעודות שבת בפת, ע"י שיאכל ב' סעודות בליל שבת וסעודה נוספת ביום שבת.

בגמרא במסכת שבת (ק"ז:) אמרו חייב אדם לאכול ג' סעודות שבת, ואסמכוהו אקרא דכתיב ויאמר משה אכלוהו היום, כי שבת היום לה', היום לא תמצאוהו בשדה. ונחלקו הראשונים אם יש חיוב לאכול כל סעודה מסעודות שבת בזמן המיוחד לה. עיין בספר הלכות גדולות (הלכות שבת פרק טז) ובחידושי הרמב"ן והרשב"א והר"ן ובספר המאורות (שבת ק"ז:) ובר"ן בהלכות (מג: ד"ה ת"ר כמה) ובראבי"ה (סי' רנב, תרל"ז) ובספר האגודה (שבת סי' קמא) ובשבולי הלקט (סי' צג) ובספר האגור (סי' תו) ובתניא (סי' יח) וברוקח (הלכות שבת סי' נד) ובפרדס הגדול (סי' צח). ומאידך עיין לר"ת בספר הישר (חידושים סי' רחצ) ומהר"י ממרוויש בשו"ת מן השמים (סי' יד) ובחידושי הריטב"א (שבת ק"ז:) והתוס' בשבת (ק"ה). ד"ה במנחה) והרא"ש (שבת פרק טז סי' ה) ובתשובה (כלל כב סי' ד, וסי' יג) והמרדכי (שבת ס"ס שצ"ז) ורבנו פרץ בהגהותיו לספר התשב"ץ (סי' כג) והגהות מימוניות (פ"ל מהלכות שבת אות ג, ח) ובשו"ת הרשב"א ח"ז (סי' תקל) ובאור זרוע (הלכות שבת סי' נב) ובספר צידה לדרך (מאמר ד כלל א' פרק שמיני) ובספר המנהיג (הלכות שבת עמוד קעט) ורבנו ירוחם (ח"א נתיב יב דף סה ע"ג) ובספר הבתים (שערי הקידוש והשביתה שער תשיעי) ובמור או"ח (סי' רצא). ועיין בדברי

פסקי הלכות

הרמב"ם (פרק ל מהלכות שבת הלכה ט) [ובביאור דעת הרמב"ם, עיין במגיד משנה ובמעשה רוקח ולמהר"י עייאש בספר מטה יהודה (סי' רצא סק"ג) וביפה ללב (סי' רעג) ועוד] ובספר העתים (סי' קצג) ובשו"ת הגאונים שערי תשובה (סי' קמח) ובמחזור ויטרי (סי' קצט) ולחמאירי (שבת קיז: ופסחים יג. ד"ה לענין) ובחידושי מהר"ם חלאוה (פסחים דף יג ע"א) ובשו"ת התשב"ץ (סי' כג) ובספר ארחות חיים (דיני ג' סעודות דף סג ע"א) ובכל בו (סי' לא דף לד ע"ב) ובסמ"ג (עשין ל) והאבודרהם (בענין סעודה ג') ורבנו שלמה ב"ר שמשון מגרמייזא בסידורו.

ועיין למרן בשו"ע (סי' רצא ס"ב) שזמן סעודה שלישית משיגיע זמן המנחה, דהיינו משש שעות ולמחצה ולמעלה, ואם עשאה קודם לכן לא קיים מצות סעודה שלישית. וע"ע למרן החיד"א בנצוצי אורות (פרשת אמור דף צד:) ובברכי יוסף (סי' ערב סק"ט וסי' רצא סק"ד) ושיורי ברכה (סי' רצא סק"ב) ובאליה רבה (סי' רצא סק"ז) ובתורת שבת (שם סק"ג) והגר"י ענגיל בספר ציונים לתורה (סוף כלל לו ד"ה וע"ע ש"ע) ובערך השלחן (ס"ס רעד) ובבני ציון ליכטמאן (סי' רצא סק"ג) ובשלחן לחם הפנים (סי' רצא) ובשו"ת נדיב לב (ח"א סי' יב) ובשו"ת דברי שלום מזרחי (ח"ג סי' נא ד"ה נראה) ובשו"ת אור לציון ח"ב (פכ"א ס"ד) ובשו"ת קול אליהו טופיק (ח"ב סי' ה) ובשו"ת ברכת יהודה ח"ז (חאו"ח סימן מז) ובס' הלכות שבת בשבת (ח"ד, משמרת השבת סט"ז) ובס' אדני שלמה (סי' רפח אות ה) ובקובץ בית הלל (גליון מד עמוד פז) ובס' ברכת יצחק להגר"י ברכה (סי' רצא אות ב) ובשו"ת ויען אברהם סאלס (ח"ז סי' ד) ובספר ברכת ה' ח"ב (עמ' שפא). ועוד חזון למועד להרחיב בזה בעז"ה.

ולהלכה נראה שאין להקל בנ"ד. ורק בשעת הדחק אפשר להקל לאכול שני סעודות בליל שבת, וסעודה אחת ביום שבת. ואפשר לסמוך על דעת כמה ראשונים שאין זמן קבוע לסעודות שבת. וע"ע בספר בית ארזים (סי' רצא אות סט) מ"ש בנ"ד.

ומרן ראש הישיבה שליט"א כתב ג"כ בזה בירחון אור תורה (שכט תשע"א סי' נז אות ב) להקל בשעת הדחק, ולכן מי שהוא דחוק ביום שבת, כגון שיש לו בדיקה דחופה בבית החולים ומחוייב לבוא לטיפול אחר צום, יוצא י"ח בשתי סעודות בלילה. (וביאר דבריו במ"ש בספרו שו"ת מקור נאמן ח"א סי' שסה). ע"ש. וע"ע לידי"ג הרה"ג רבי אביחי נחום שכתב בזה בשו"ת אבי הנחל (סי' יא אות ח) שאין להקל רק בשעת הדחק. וע"ע להגר"ד יוסף שליט"א בשו"ת אוצרות יוסף ח"ה (סי' ב) שעתיד לראות אור בקרוב. וע"ע להרה"ג רבי חננאל הכהן בקובץ ויען שמואל

פסקי הלכות

חכ"ב (סי' לו) בדברי הראשונים דס"ל שאין חיוב סעודה שלישית בע"פ שחל בשבת, ושלדעת רוח"פ אין הלכה כן. וע"ש. וע"ע בקובץ ויען שמואל חי"א (סי' מ) ובשו"ת יצחק ירנן ח"ט (סי' כז) וחי"ב (סי' נה – נז) ולמ"ד הגאון רבי רזיאל הכהן בשו"ת מחקרי ארץ ח"ג (סי' יד).

לפיכך למעשה אין להקל בזה אף השנה שפסח חל במוצאי שבת.

סעודה שלישית בבשר ודגים אחר שעה עשירית

ואציין כאן כמה נקודות בענין סעודות שבת זו. הנה זה לשון מרן בשלחן ערוך (סי' תמד ס"א): ארבעה עשר שחל להיות בשבת, בודקין ליל י"ג, ומבערין הכל לפני השבת, ומשיירין מזון שתי סעודות לצורך השבת, דסעודה ג' זמנה אחר המנחה ואז אינו יכול לעשותה לא במצה ולא בחמץ, אלא במצה עשירה. וצריך לעשותה קודם שעה עשירית. ע"כ. והדבר ברור שאם נתאחר מלעשות סעודה שלישית עד אחר שעה עשירית, יוכל לעשותה בפירות ודגים גם אחר שעה עשירית. דאמנם בעיקר דין סעודה שלישית בשבת, כתב מרן בש"ע (סי' רצא ס"ה), שצריך לעשות סעודה שלישית בפת. וי"א שיכול לעשותה בכל מאכל העשוי מאחד מחמשת מיני דגן. וי"א שיכול לעשותה בדברים שמלפתים בהם הפת כבשר ודגים, אבל לא בפירות. וי"א דאפילו בפירות יכול לעשותה. וסברא ראשונה עיקר שצריך לעשותה בפת, אלא אם כן הוא שבע ביותר. וכתב הרמ"א, שהוא הדין במקום שאי אפשר לעשותה כגון בערב פסח שחל להיות בשבת, שאסור לו לאכול פת לאחר מנחה. ע"כ. והדבר ברור שמותר לאכול סעודה שלישית בבשר ודגים עד השקיעה, ורק אם בא לאכול מצה עשירה יש להזהר לאכלה עד שעה עשירית. וכ"כ מ"ז בשו"ת ויען משה (חאו"ח סי' מ, ובמהדו"ח בסימן תמד). והעיר על מה שכתוב בדינים שנדפסו בערבי בס' הגדה של פסח חכם לב (שי"ל ע"י הרב כמוס חדאד), שבע"פ שחל בשבת, יעשו סעודה ג' בבשר ודגים דוקא קודם שעה עשירית. והשיג ע"ז דליתא, דמ"ש בש"ע קודם שעה עשירית היינו במצה עשירה. אבל בבשר ודגים אין קפידא להיות קודם שעה עשירית. ע"ש. ודבריו ברורים. ועי' במשנ"ב (סי' תמד סק"ז) ובחזו"ע (עמ' רסד) ובאו"ת (אייר תשס"ח סי' קד) ובס' ה' נסי ח"ב.

מנחה ג'רבא להחמיר באכילת מצה עשירה

והנה הגאון רבי מרדכי אמיים הכהן במכתב להגאון רבי בוגיד סעדון (הביאו בספרו הגיד לעמו ח"א עמ' מד), כתב שבג'רבא אין נוהגים לאפות מצה עשירה,

פסקי הלכות

ולא עושים שום דבר של מיני מתיקה וכיוצא מקמח שאינו אפוי, אע"פ שלשין אותו ע"י מי פירות כגון יין וכיו"ב. וכ' שם, שאע"פ שבש"ע (סי' תע"א) התיר לאכול מצה עשירה, אולי נהגו לאסור כדעת ההגה (סי' תמד ס"א ובסי' תסב ס"ד), ואע"פ שמוה"ר בברית כהונה כ' שרק בג' דברים נהגו כהרמ"א, מ"מ אפשר שישנם עוד דינים אחרים. ואין למדין מן הכללות. ועוד אפשר דלא מנו זה, לפי שלא נהגו כהרמ"א לגמרי, שהרי להרמ"א אפי' מצה שנאפית כתקנה ואח"כ נתפררה ונילושה ביין ושמן אסורה (כמ"ש בסי' תע"א ס"ב), וכאן מקילים במצה אפוייה שנכתשה לבשלה. וכו'. ואע"פ שבשו"ת שואל ונשאל ח"ד (חאו"ח סי' לו) משמע שמקילים במצה עשירה, מ"מ כדי שלא יסתור לד' מוה"ר הגאון רבי מרדכי אמיים הכהן י"ל וכו'. וע"ש. וכ"כ הגר"ח מאדאר בשו"ת מקור חיים (סי' לג סל"ה) שמנהג ג'רבא להחמיר. ונשאו ונתנו כמה חכמים באו"ת (חשון תשע"ד סי' כה מכתב ט') ובגליונות שאחריו) אם היה זה מנהג מוקדם או מאוחר. וע"ע בס' ויגד משה (עמ' צה, קפ והלאה) ובס' למען ידעו דורותיכם ח"א (פ"ג סל"ב). ונראה שמדברי מר זקני בתשובתו בשו"ת ויען משה הנ"ל, אין הוכחה לאיזה צד.

ברכת המצה בערב פסח שחל בשבת

ומידי דברי בו אציין כי מרן הגר"ע יוסף בחזון עובדיה על הלכות פסח כתב עצה טובה לשבת זו, שיבשלו או ימגנו את המצות, ולא יאכלו בשבת חמץ כי אם מצה מטוגנת, ויברכו המוציא, באופן שאוכל בזית. ע"ש. והוא טעון ביאור אמאי ברכת המצה המוציא, הלא בשעה זו דליל שבת, וכן בסעודת שחרית של שבת אם משכים קודם זמן איסור חמץ, אכתי מצוי לחם וחמץ בבתים רבים, ורבים אוכלים בשבת זו פיתות ע"מ להימנע מפירוורי חמץ. ומאחר ועדיין מצוי חמץ, למה ברכת המצה המוציא. ואח"כ ראיתי שגם מרן ראש הישיבה שליט"א בספרו ה' נסי ח"כ העיר בזה, ושמר אחיו הגאון הרא"ם שליט"א עמד בזה ג"כ בהגהתו בשו"ת איש מצליח. ע"ש. וכתב למעשה שלא יברך המוציא אא"כ אכל שיעור ד' ביצים מחמצה, והוא כשתים וחצי מצות מכונה. ע"ש. ושמעתי בזה כמה צדדים לבאר ולקיים דברי מרן הגר"ע יוסף שיש לברך המוציא על מצה בשבת זו. ועי' בשו"ת הראשון לציון. ועוד. ואכמ"ל.

בברכה רבה, יצחק מאזוז ס"ט

פסקי הלכות

סימן יט

בדין ריצה בשבת לספק מצוה

כ"ה אדר תשפ"א

לכבוד ידיד נפשי היקר והנעלה, בו כבוד השי"ת נגלה, ברבנן עשו מעלה, הרה"ג רבי אלחנן פרינץ שליט"א.

לענין השאלה האם מותר לרוץ בשבת בשביל לקיים את מצוות ברכת האילנות ברוב עם. נראה שאכן מותר לרוץ, דהוי בכלל דבר מצוה שמותר לרוץ בשבת. ובייחוד אם אינו רץ ממש רק פוסע פסיעות רחבות, שבוה יש להקל יותר.

דהנה בהא דאיתא בשבת (קיג:) שאסור לפסוע פסיעה גסה בשבת, פירש רש"י פסיעה גסה יותר מאמה. וכ"כ גם הר"ן בהלכות (שבת מב.) מדפי הרי"ף ד"ה דלא ליפסע. וכ"כ גם רבנו יהודה גאון בהלכות פסוקות (הל' חיה) ובה"ג (שבת פט"ו ד"ה ומחייב). וכן כתב הרמ"א בהגהה בש"ע (סי' שא ס"א) אסור לפסוע יותר מאמה בפסיעה אחת¹³⁹, אם אפשר לו בפחות.

¹³⁹ והמשנה ברורה (סק"ג) כתב, פירוש שיהא חצי אמה בין רגל לרגל, וכפ רגל אחת הוא ג"כ חצי אמה. וזהו באדם בינוני ששיעור פסיעה שלו אמה, אבל אדם הגדול ביותר כפי שיעור פסיעה שלו.

וציין מקור לדבריו בשער הציון (סק"ה) שבפסיעה גסה אזלינן אחר מידת רגלו של אדם, שנראה שזה כוונת הש"ס במה שאמו בשבת קיג: אם יכול להניח את רגלו, ולא קאמר סתמא שיעור אמת המים הוא דוקא חצי אמה כשיעור בין רגל לרגל, אלא דבאמת תלוי בכל אחד לפי רגל שלו, ובאדם גדול השיעור שיכול להניח את רגלו וכו', הוא יותר מאמה. ע"ש.

אך יש לציין שלפמ"ש האור זרוע (ח"ב הלכות עירובין סי' קמג) אין הוכחה משם, דשאני התם דאי אפשר בעבור אמת המים. וזה לשון האו"ז: יש לי ללמוד מיכן דפסיעה גסה הנאסרה בשבת היינו שאין לפסוע יותר מאמה דפסיעה בינונית היינו אמה, וכל יותר מפסיעה בינונית היינו פסיעה גסה. וההוא דפרק אלו קשרים דאמר רבי זירא אמר רב ואמרי לה אמר רב הונא אמר רב, היה מהלך בשבת ופגע באמת המים אם יכול להניח רגלו ראשונה קודם שתעקר שניה מותר ואם לאו אסור. אם כן משמע שיכול לפסוע בכל רוחב שיכול להרחיב רגלו זו מזו, והיינו הרבה טפי מאמה. **שאני התם דאי אפשר בעבור אמת המים**, דהא רבא שרי טפי התם אף על פי שאינו יכול להניח רגלו ראשונה קודם שתעקר שניה, דכיון דלא אפשר שפיר דמי. עכ"ל. (ועי' בזה בס' בני ציון ליכטמאן סי' שא סק"א ד"ה ואין לדחות, וד"ה אחר שכתבתי. ע"ש).

פסקי הלכות

ואמנם לדעת האגודה והראב"ן (סי' שסד)¹⁴⁰ פסיעה גסה היינו קפיצה. ולדעת הגר"ז ובית ארזים ובני ציון, כן גם דעת הרמב"ם. וכן גם דעת עוד ראשונים כדעת האגודה, וכמו שכתב בספר בני ציון (סי' שא סק"א) שכן גם דעת הרמב"ם והסמ"ג (לאוין סי' לה, כב ע"ג ד"ה יש דברים) והסמ"ק (ס"ס רפא עמ' רפ) ונהכל בו (סי' לא עמ' קלז מהדו"ח) והרי"ף והרא"ש והטור ומרן הש"ע. ע"ש. וכ"כ במנחת שבת (סי' צ שוירי מנחת סק"ב) שדעת הרמב"ם כהאגודה.

ולפי דברי הראשונים הללו מותר לפסוע פסיעה גסה באופן שמניח רגלו האחת קודם שעוקר רגלו השניה. ונפק"מ שאפשר לצרף דברי הראשונים הללו להקל בספיקות, ולכן אף אם יש ספק אם חשיב דבר מצוה, מ"מ יש לצרף דברי הראשונים הללו שפסיעות רחבות אינם בכלל איסור פסיעה גסה בשבת. (וכן יש לצרף דברי הראשונים הללו להקל בפסיעה גסה לצורך מצוה שדנו האחרונים. וכדלהלן).

ובאמת שמצוי שאנשים הממהרים לאיזה מקום בשבת (שלא לצורך מצוה), פוסעים פסיעות רחבות במהירות הליכתם. ולדברי הראשונים הללו, ולפי דברי הרב בני ציון כן הוא גם דעת מרן הש"ע, הדבר מותר ללא כל חשש. ולכאורה אחר שכן דעת כמה ראשונים, ויש מהאחרונים שכ' שכן גם דעת הרמב"ם והרי"ף והרא"ש ומרן הש"ע, המקילים בזה י"ל ע"מ שיסמוכו.

פסיעה גסה לדבר מצוה

ודע, דלהלכה נקטינן שלדבר מצוה מותר לא רק לרוץ, אלא אף לפסוע פסיעה גסה. אחר שנאמר בגמרא בהדיא שמותר לרוץ לדבר מצוה, ומדברי כמה פוסקים מבואר שבריצה יש גם משום פסיעה גסה. וכן מבואר גם מלשון מרן השלחן ערוך (סי' צ' סי"ב) שכתב: מצוה "לרוץ" כשהולך לבית הכנסת, וכן לכל דבר מצוה, אפילו בשבת "שאסור לפסוע פסיעה גסה". ומשמע דבכלל ריצה יש פסיעה גסה.

ועוד נראה שיש לסייע דהא בגמרא (שבת קיג:) ששאלו "שלא יהא חילוכך בשבת כהילוכך בחול מאי היא", ביארו שהאיסור הוא **שלא יפסע פסיעה גסה בשבת. ולא מצינו שלמדו איסור לריצה בשבת**, רק בברכות ו: אמרו שריצה אסורה, וביארו

¹⁴⁰ ובדעת הראב"ן (סי' שסד) הנ"ל שפסיעה גסה מותרת בשבת, ולא נאסר רק דילוג וקפיצה. ע"ע גם לראב"ן לעיל (סי' קכט) שכתב: כל היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה, "כלומר אל ירוץ". (וקאי על הגמ' בברכות שם דמיירי גם באיסור ריצה בשבת). וע"ע בחידושי ריבב"ן (שבת קיג:) שכתב: פסיעה גסה, שהולך במרוצה.

פסקי הלכות

הפוסקים משום לא יהא הילוכך בשבת כהילוכך בחול. ומשמע דפשיטא להו שמה שאמרו במסכת שבת שאסור לפסוע פסיעה גסה, ממילא ריצה נאסרה, כי בריצה יש משום פסיעה גסה. [ואם הם שני איסורים שונים, וריצה נאסרה אף ללא פסיעה גסה, א"כ אחר שאלת הגמרא במסכת שבת "שלא יהא הילוכך בשבת כהילוכך בחול מאי היא?", הו"ל לבאר האיסור שגם ריצה נאסרה, מלבד בפסיעה גסה. ועל כרחק דבפסיעה גסה כולל הכל].

וגם הראב"ן (סי' קכט) כתב: כל היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה, כלומר אל ירוץ. ולהלן (סי' ש) כתב הראב"ן: לא יפסיע פסיעה גסה בשבת, והוא קפיצה שקופץ שעוקר שתי רגליו מן הארץ. אבל פסיעה שמניח רגלו האחד קודם שיעקור השני שרי. [וס"ל לראב"ן שפסיעה גסה מותרת, ורק קפיצה אסורה].

ויש לציין שבפמ"ג (סימן שא אש"א סק"א, ובסימן צ אש"א ס"ק כה) ובתורת שבת (סימן שא סק"א) ס"ל דריצה נאסרה אף בפסיעות קטנות, שאין בזה פסיעה גסה. ע"ש. וע"ע בספר שפת אמת (שבת קכב:). ולפ"ז כשהתירו ריצה בשבת לדבר מצוה, אין הכרח מזה להתיר אף פסיעה גסה לצורך מצוה. ומ"מ להלכה נקטינן שלדבר מצוה מותר בין בריצה ובין בפסיעה גסה.

בברכת התורה

יצחק מאזוז ס"ט

פסקי הלכות

סימן כ'

בדין קניית דירה ומכונת ממחלל שבת

ה' תמוז תשפ"א

לכבוד ידיד נפשי היקר והנעלה, בו כבוד השי"ת נגלה, ברבנן עשו מעלה, הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א.

בדבר השאלה האם יש מצוה לא לקנות רכב של חילוני שהרכב נסע בשבת, וכן האם יש מצוה לא לקנות דירה שגרו שם חילונים שלא שמרו תורה ומצוות. ומה הדין אם החילוני מוכר הרבה יותר זול ממה שימכור לו חרדי.

לענ"ד מעיקר הדין אין הבדל. כן מבואר בגמרא במסכת חולין (טו.) ובמסכת גיטין (נג:) ובמסכת כתובות (לד.) ובמסכת ב"ק (עא.) ובשלחן ערוך (סי' שיח ס"א), שאפילו באוכל שנתבשל בשבת, לא אסרו ליהנות ממנו לעולם אלא לאותו אדם שבישל, אבל לכל העולם מותר לאכול האוכל שנתבשל בשבת.

וקל וחומר בדירה שרק האדם שדר בתוכה חילל שבת.

ומי שרוצה להחמיר, במקום שאפשר להחמיר בנקל, תבוא עליו ברכה, למיגדר מילתא ולכבוד השבת.

ועכ"פ במקום שמוכר יותר בזול, יש להקל.

ביקרא דאורייתא

ובאה"ר

יצחק מאוזן ס"ט.

פסקי הלכות

סימן כא

אם מותר לשרות בשבת בגד נקי במים

א. בזבחים (צד:) איתא דבבגד שרייתו זהו כיבוסו. ונחלקו הראשונים אם אף בבגד נקי אמרינן שרייתו זהו כיבוסו. ודברי מרן הש"ע בד"ז סתראי נינהו, כי בב' מקומות (סי' שב ס"ט, וסי' שיט סט"ז) משמע להקל, ובב' מקומות (סי' שיט ס"י וסי' שלד סכ"ב) משמע להחמיר. ונחלקו אחרונים רבים מערכה לקראת מערכה אם הכרעת מרן להחמיר או להקל¹⁴¹.

ומכל מקום בבגד מכובס ונקי לגמרי, שהשרייה במים בודאי אינה מוסיפה לו כיבוס ונקיון, יש לדון אם אף אליבא דרשב"ם וסיעתו יש להקל.

¹⁴¹ וע"ע בכף החיים (סי' שב אות סט, עג, עד. וסי' שיט אות פה, פט, קכה. וסי' שלד אות קיג). וע"ע בשו"ת שמחת כהן (האו"ח חי' ש"ע שבסופו סי' שי"ט ס"י) להקל. [ושכ"כ זקנו בכתי"י הנדפס בס' פני משה. ע"ש. ובענין לשון אבל בב"י, ע"ע במה שכתבתי בשו"ת חקרי הלכה האו"ח סי' א בהערה]. וע"ע בשו"ת אור לציון ח"ב (פל"ז סי"ד) שכ' דדעת מרן להקל. וע"ע בחזון עובדיה (שבת ח"ג עמ' שפג) שכתב שאע"פ ששרייתו זהו כיבוסו, יש להקל במקום חולי ולסמוך על הסוברים להקל בשריית בגד נקי. ע"ע. וע"ע בחזון"ע שבת ח"ז (עמ' קמג) שבגד שאחזו בו האש, דעת מרן הש"ע (סי' שלד סכ"ד) שאסור לשפוך עליו מים, ומ"מ בבגד נקי יש לסמוך על המתירים. וע"ש בהערה. וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"ד (סי' ל' אות יט) וח"ז (סי' מ' אות ה') ובחזון עובדיה שבת ח"ד (עמ' רכב) שהביא דברי המתירים. וראש בית מדרשנו הגר"ד יוסף שליט"א אמר שדעת מרן אביו מרן הגר"ע יוסף שלא לסמוך על המקילים לשרות בבגד נקי אלא במקום שיש צירוף נוסף. עכ"ד. וע"ע בילקוט יוסף (סי' שב סי"ט והערה כו) שכתב להקל מעיקר הדין. ע"ש. וע"ע בשו"ת תפלה למשה ח"א (סי' ט"ז) ובמנוחת אהבה ח"ב (פי"ב ס"ג) ולמר דודי בשו"ת מחקרי ארץ ח"ב (סי' מב) ובשו"ת ברכת יהודה ח"ז (סי' עא) מ"ש להחמיר. וע"ע בשו"ת מגדל חננאל ח"א (קונטרס זיו התורה סי' ז) ובילקוט כהונה (האו"ח עמ' שפה), ובמאמרו באו"ת (אב תשפ"א עמ' תתקעב).

ובדעת הרמ"א שהביא דברי המקילים בסתם, והמחמירים בשם יש אומרים. ובפשטות י"ל דס"ל להקל. (וכבר האריכו בעלי הכללים אם אף בדברי הרמ"א במקומות שמביא מחלוקת בסתם וי"א, נקטינן דהלכה כסתם). נראה להוכיח עוד דס"ל להקל, ממ"ש בהלכות יום טוב (סי' תקכו ס"א) להזהיר מלטהר המת ע"ג סדינין, שלא יבואו לידי סחיטה. ולכאורה היה לו לאסור משום שרייתו זהו כיבוסו, ולא רק משום חשש וגזירה. אולם מאחר ובבגד נקי שרי לשרותו, אין לאסור אלא מגזירה שמא יסחט. וע"ע בעולת שבת ובמגן אברהם שם.

פסקי הלכות

והא דהקשו הראשונים מדין גדה שמערמת וטובלת בבגדיה, וכן מדין העובר במים, על דין שריית בגד זהו כיבוסו. אין להקשות אמאי לא תירצו הראשונים דמיירי בבגד מכובס ונקי היטב, דהא מיירי שלבושים באותו הבגד, וקשה לומר שהוא בגד מכובס ונקי כ"כ.

וזה לשון הרא"ש (פ"ח דיומא סי' ד'): וי"ל דדוקא כי התם שיש עליו דם או דבר מלוכלך אמרי' שרייתו זהו כיבוסו. אבל אם הבגד הושחר מחמת לבישה או תשמיש, וכ"ש לבן לגמרי, ואין עליו מינוף אלא שרוצה ללבנו יותר, לא אמרינן שרייתו זהו כיבוסו. ור"ת הגיה בספר הישר דלא אמרינן שרייתו זהו כיבוסו היכא שהוא דרך לכלוך כמו ספוג ואלונמית וסיפוג ידים במפת. עכ"ל. והנה מהאוסרים שריית בגד נקי, סוברים כתירוץ בתרא, ומשמע דמיירי באותו אופן בבגד שהתיר הרא"ש בתירוץ הראשון, והוא אפי' בגד מכובס ונקי לגמרי. ומשמע שאוסר בבגד נקי דעליו איירי הרא"ש בתירוץ קמא. (כן הוכיח בס' מכון לשבתך ביאורים סי' ו' סק"א). אולם באמת אין הכרח דמיירי בבגד מכובס ונקי היטב. אלא בבגד שלבוש בו כבר, שאינו נקי כ"כ.

ואכן בש"ע הגר"ז (סי' שב סעיף כא) כתב אליבא דהאוסרים שרייה בבגד נקי, שאף בגד שאין עליו שום לכלוך שרייתו זהו כיבוסו, אף אם ליבנו מצהיל מאד. ע"כ.

ועוד נראה לענ"ד להוכיח דאף המשנ"ב לא ס"ל כהחילוק הנ"ל, כי בביאור הלכה (סימן שב ס"י ד"ה דלא) כתב לענין רחיצת תינוק ביו"ט במים חמין, שבחול דרך הוא להציע מתחתיו המטפחת [הווינדלע"ן] בעריבה שרוחצין אותו בה (שא"א לרחוץ תינוק קטן בלא זה), וביו"ט הלא יש בזה איסור כיבוס דשורה אותם במים. אך א"א לרחוץ בלא זה, ויש להתיר באופן שיהיו הווינדלע"ן נקיים מכובסים, דלדעה הראשונה בש"ע אין בהם משום כיבוס. ואף לדעת היש אוסרין אף בנקיים, אפשר דדרך לכלוך הוא. ואף אם נימא דאין זה דרך לכלוך, מ"מ כיון דנקיים הם בודאי אינו רוצה כלל בכיבוסו, וכל כונתו רק כדי להציע תחת התינוק, והוי הכיבוס מלאכה שאצל"ג, דאינו אסור לכמה פוסקים אלא מדרבנן. ותינוק זה הוי כחולה שאין בו סכנה אם הוא רגיל ברחיצה, דיש להתיר איסור דרבנן בשבילו. ומטעם זה אין לאסור משום שמא יסחוט, כיון דדיינינן ליה כחולה ובלבד שיזהר שלא יסחוט. ובבגדים מלוכלכים הפמ"ג התיר משום משאצל"ג, אך לא נהירא, כי ניה"ל בכיבוס. ומ"מ ע"י א"י יש להתיר נתינת הווינדלע"ן למים. ואפילו אם הם נקיים ומכובסים טוב שינתן לתוך המים ע"י א"י אם אפשר. ע"כ. וכ"כ עוד במשנ"ב להלן

פסקי הלכות

(סי' תקיא ס"ק יד). ומדכתב שמציעין תחתיו בגדים נקיים ומכובסים ואעפ"כ הדבר שנוי במחלוקת הראשונים אם מותר שרייה בבגד נקי, מוכח דס"ל שאף בבגד מכובס ונקי לגמרי סוברים רשב"ם וסייעתו להחמיר. וצ"ע אם אפשר לדחוק דמיירי בבגדים מכובסים ונקיים, אף שנשתמשו בהם, דבהם עסקו הראשונים. ולא איירי בבגד נקי לגמרי. ודוחק.

ומ"מ אכתי דברי הרב ביאור הלכה טעונים ביאור מכמה פנים:

[א]. מ"ש שמותר לעשות לצורך החולה איסור דרבנן, וקשה דהא קי"ל בש"ע (סי' שכח ס"ז) דדוקא בשינוי מותר לעשות איסור דרבנן לצורך חולה. וכ"כ המשנ"ב גופיה שם (ס"ק נז). אולם נראה ליישב זה, אחר שהקדים הביאזה"ל שאי אפשר לרחוץ התינוק באופן אחר, ובכה"ג כבר כתב המשנ"ב (שם ס"ק קב) דהיכא דאי אפשר לעשות בשינוי, מותר אף ללא שינוי.

[ב]. ומ"ש הביאזה"ל להתיר משאצל"ג לצורך חולה שאב"ס, קשה דהא במשנ"ב לעיל (סי' רעה סק"ג) כתב שלא הותר משאצל"ג דכיבוי הנר לצורך חולה שאין בו סכנה.

ואמנם הגרש"ז אוירבך בשלחן שלמה (סי' שב ס"ק יט אות ג) כתב ליישב, דברור הדבר שאם מכוין ממש לכבות נר ה"ז אסור בשביל חולה שאב"ס, ואף דזה משאצל"ג. אולם בנ"ד בכיבוס המטפחות שאין זה בכוונה אלא רק ע"י פ"ר, שפיר מתיר המשנ"ב בנקיים (ולחפמ"ג גם במלוכלכים בשעת הדחק). ע"ש. וע"ע במשנ"ב (סי' שכח ס"ק קיג). ועי' בשש"כ (פל"ג הערה ע').

ולענ"ד נראה כוונת הביאזה"ל להקל בצירוף הטעמים דלעיל שיש מתירים בבגד נקי, ושיש מקום לומר דחשיב דרך לכלוך. וגם במשנ"ב (סי' שיט ס"ק נט) ושער הציון ס"ק נב) כתב שבמקום הדחק מקילינן דלא חשיב שרייתו זהו כיבוסו בבגד נקי אם אינו מתכוין לכבס ובמעט מים. וע"ז סמך הביאזה"ל לצרף להקל לצורך חולה שאב"ס. ועוד יש להוסיף, דאחר שהמשנ"ב החמיר בשריית בגד נקי, רק משום שבשל תורה יש להחמיר (כמבואר במשנ"ב ס"ק מח ובביאור הלכה ד"ה שיש), לפ"ז כשאין כאן אלא איסור דרבנן (משום דהוי משאצל"ג), בזה יש לסמוך על המקילים בשריית בגד נקי.

[ג]. ועוד, דלפי האמור לעיל (אות ב'), יש להעיר אמאי הוצרך המשנ"ב להאריך כ"כ, ולכתוב שעדיף ע"י גוי, הרי המשנ"ב גופיה (סי' שיט ס"ק נט) ושע"ה צ"ס

פסקי הלכות

(נב) כתב שבמקום הדחק סמכין על המקילים בשריית בגד נקי. וכ"כ בביאור הלכה (סי' שכ ס"ח סוד"ה טוב) שבמקום צורך שרי. וא"כ אמאי התחבט כ"כ. [ועי' בס' מגילת ספר (סי' ח' אות ח' בהערה) שנרגש ג"כ בזה וכתב ליישב דמאחר ונותן חיתולים בתוך מים מרובים שבעריבה, זה חמור יותר משרייה במים מועטים, שבזה התיר בסימן שיט וסי' שכ. ע"ש]. וצ"ע.

[ד]. בעיקר מה שצייד הביאורה"ל דנתינת המים חשיבא דרך לכלוך, צ"ב דלכאורה הרי נותנים שם מים נקיים לרחוץ התינוק, ואמאי חשיב דרך לכלוך. ושמא ר"ל דמאחר וניחו שם התינוק וכשרוחצים אותו מלכלך המים, זה חשיב דרך לכלוך. וצ"ע.

[ה]. ועיין במשנ"ב להלן (סי' שלא ס"ק לג) לענין רחיצת התינוק קודם המילה, שכתב שיזהר שלא ישרה סדין במים דשרייתו היא כיבוסו, וע"י א"י אפשר שיש להקל. ע"ש. וי"ל.

[ו]. בעיקר דברי הביאורה"ל דרחיצת התינוק מותרת ביו"ט דחשיב כחולה שאב"ס, עי' במשנ"ב (סי' תרמז סק"ג) שאין לרחוץ תינוק קטן ביום הכפורים אפילו ע"י גוי, משום שעבשיו אין נוהגים לרחוץ הקטן בכל יום. ע"ש. ואף בשבת, אין היתר לרחוץ התינוק (עי' סי' שלא ס"ט). [וא"כ במקום שמצטער, וכמו שמותר לכל אדם לרחוץ, וכמ"ש הגאון רבי עקיבא איגר ברס"י שכו, והביאו בביאורה"ל שם]. ומ"מ גבי יו"ט, כתב המשנ"ב (סימן תקיא ס"ק יח) דבתינוק שאין מורגל כ"כ אף בימי החול ברחיצת כל הגוף, אפשר דאף בהוחמו מעיו"ט יש להחמיר, ולעת הצורך בודאי יש להקל. ועיין בא"ר שכתב דרוב הפוסקים ס"ל כדעה ראשונה אלא שנוהגין לאסור ואין לשנות המנהג. ע"ש. ומש"ה הפליג בביאור הלכה ליו"ט, ולא מיירי בשבת. (וכ"כ מר דודי בהערות איש מצליח הכא).

ועי' בשו"ת שבט הלוי ח"ה (סי' לא) שכתב דבאמת יש גזרה קרובה מאד של סחיטה, לפיכך בזמננו שישנם מיני ניילון שאין בהם שרייתם זו כבוסם כעור, וגם אין בהם עכ"פ גזירת סחיטה, ישתדל לעשות ע"י מיני ניילון. ע"ש.

ועכ"פ לענין נ"ד, משמע בביאור הלכה דלא ס"ל לחלק דבבגד מכובס ונקי היטב, לכו"ע לא אמרינן שרייתו זהו כיבוסו.

הפוסקים המקילים

פסקי הלכות

ב. אולם מאידך בשו"ת אבני נזר (האו"ח סי' קנ"ט אות י) כתב, דדוקא בבגד שאינו מלוכלך כל צורכו, כגון בגד ישן וכהאי גוונא. ומה שהקשו הפוסקים מנדה מערמת ולא תירצו דמיירי שבגדים מלוכלכים כל צורכן, משום דסתמא דמילתא לאו הכי הוא (בפרט דהתם שאין לה בגד להחליף. מסתמא אין בגדה חדש). אבל במלוכלך כל צורכו מה ליבון שייך ביה. וזה שהתוס' ישנים כתבו "אבל היכי שהבגד שחור", משמע שלולי זה אין צריך לדבר מזה ואפילו כסכום מותר. אלא שראיתי להרב מלאדי בשלחן ערוך שלו (סעי' כ"א) שהחמיר, וצריך עיון מניין לו זה. ולפי מה שכתבתי נראה ליישב קושיית השער המלך (פכ"ב הי"ח). ע"ש¹⁴². וכן ראיתי בצמח צדק (חי' הש"ס שבת פכ"א מ"ב, ד"ה ועכשיו נבוא) שהביא המחמירים למעשה בשריית בגד נקי, וכתב, וטוב לשנות במפה לבנה היטב, שאז ודאי י"ל שע"י ששונה בה אינו מתלבן יותר כלל, ואדרבה כהה לבנוניתה ע"ז, אף אחר שיתייבש כנראה בחוש. ע"ש¹⁴³.

וכ"כ הגרי"ש אלישיב בקובץ תשובות ח"א (סי' כו) שדברי הגר"ז צ"ע, דבאופן שהבגד נקי ואין בו שום צורך ותועלת בשרייתו, הרי לא נעשה כאן כל מלאכה, ומה שייך ענין פ"ר. ע"ש. וע"ע להגר"ח גריינמן בס' חידושים וביאורים (סי' מז אות ה) שכ"כ. וע"ש. וכ"כ הרה"ג רבי אליהו מאדאר ורה"ג רבי משה שטר נר"ו בקובץ ויען שמואל ח"ז (עמ' שנח) בשם הגאון מהר"ם הלוי זצוק"ל, להקל בבגד מכובס ונקי לגמרי. וכ"כ בשו"ת ברית אברהם דניאל ח"א (סי' טו) ובאו"ת (חשון תשס"ו סי' טז) ומר דודי בשו"ת מחקרי ארץ ח"ב (סי' מב בהערה).

לפיכך העיקר למעשה להקל בזה, אחר דחזו"ן דדעת פוסקים רבים ראשונים ואחרונים דבבגד נקי לא אמרינן שרייתו זהו כיבוס, ואפילו את"ל להחמיר בזה, מ"מ שמא כדעת הגאון אבני נזר ודעימיה דבבגד מכובס ונקי לגמרי לכו"ע יש להקל. והוי ס"ס.

¹⁴² ולפי דברי האבני נזר הנ"ל לכאורה יש ליישב דברי מרן בש"ע (סי' שיט סט"ז) אף לאחרונים שנקטו שהש"ע אוסר שריה בבגד נקי. דאיכא למימר דהש"ע מיירי בבגד נקי ומכובס דבכה"ג לכו"ע לא אמרינן שרייתו זהו כיבוס. אלא שהוא דוחק כי אין זה סתמות הדברים. (ומ"מ יש דוחק גם בעוד תירוצים באחרונים). ודו"ק.

¹⁴³ אלא שא"כ הצמח צדק פליג על הגר"ז זקנו. ובאמת יש לתמוה גם על מ"ש בקצות השלחן, שהביא (בסימן קמ"ז סכ"א) לשון הגר"ז הנ"ל, ובהערה (אות מ') הביא דברי הצמח צדק. ולכאורה דבריו סתראי ניהו. אולם אפשר שאין סתירה בין הדברים, ע"י בשו"ת מחקרי ארץ ח"ב סי' מב בהערה.

פסקי הלכות

ולפיכך אשה שרוצה לבדוק עצמה בשבעה נקיים, וחוששת שהעד יפצע אותה באו"מ, והורו לה לבדוק בעד לח, רשאית להרטיב העד בשבת, מאחר והעד מכובד ונקי היטב. ובלבד שתזהר שלא תסחוט.

קומפרסים לחולה

ג. ועל פי כל האמור נראה שיש להקל בעשיית "קומפרסים" לחולה, ע"י מטליות מכובסות נקיות לגמרי או מטליות חדשות, ושורים במים ונותנים ע"ג החולה. ועיין בשו"ת קנין תורה בהלכה ח"ד (ס"ס לו) שכתב לדון אם בחולה שאב"ס יש להתיר ליתן מים על בד נקי לתת על מצחו להוריד החום למחמירים. וכתב שקשה להתיר ע"י ישראל, ע"י משנה ברורה (סי' שב ס"ק מח) שיש לחוש לדעה זו להחמיר בשל תורה. ואם אין נכרי, אין עצה רק ע"י לכלוך שינגב פניו וידיו בכד אחר רחיצתו. כמו"ש הרמ"א (סעיף י). ע"ש. אולם לפי האמור נראה שיש להקל גם ע"י ישראל. גם בס' קצות השלחן ח"ו (סי' קלו בדה"ש סק"ב, אות ב') כתב, שנוהגים לעושה למכה שע"י חבטה ונתפח העור, מניחים תחושת שקורין "קומפרס", ובשעה שמטביל הקומפרס יש בזה מלבן. דבגד שרייתו זהו כיבוסו. וגם כשסוחט אח"כ המים מתוכו הוי מכבסו. והעצה לזה ליקח מפה לבנה היטב לעשות ממנה הקומפרס, שבזה אין איסור מלבן שכבר היא לבנה, ואע"פ שיש אוסרים גם בבגד שליבונו מצהיל מאד, ויש לחוש לדבריהם, מכל מקום כיון שנוגע לרפואה למכה יש לסמוך על המתירים. וגם יתן קצת יין אדום לתוך הנוזל (שלאחמ"כ משרה בתוכו הקומפרסים), עד שיתאדמו קצת המים. דאז אין בהם איסור מלבן כלל. ע"ש. גם בשמירת שבת כהלכתה (פכ"ה סי"ב) כתב, שלצורך חולה שאב"ס או תינוק, מותר לתלות סדינים ויתיו עליהם מים, (ע"י סי' שב ס"י ביאורו"ל ד"ה דלא. וע"ש שבמקום שמצוי נכרי, ירטיבם נכרי. אמנם ודאי עדיף טפי להשתמש במים צבועים מוכנים מבעו"י, כי אז מותר בשעת הצורך גם לסחוט את הסדינים לאיבוד). אך מאד יזהר להשתמש במקרה זה דוקא בסדינים נקיים שאין עליהם שום לכלוך (סי' שב ס"י בביאורו"ל ד"ה דלא). ובשעת הדחק גם יוכל למבול הסדינים במים, ובלבד שהסדינים נקיים לגמרי. ומאד יזהר שלא יבוא לידי סחיטה. ע"ש. וכן ראיתי לו עוד לקמן (פל"ג סי"ט) שכתב, שבמקרה של נקע או צביטה עם כאב חזק וכו', ואין לו אלא מטלית יבשה, כשאינן לו אפשרות אחרת מותר להרטיב במים קרים את המטלית אם היא נקיה לגמרי. וציין לביאורו"ל הנ"ל. ושם אפשר טוב שיעשה ע"י נכרי. וכן שמעתי מהגרש"ז אוירבך. וע"ש. וע"ע לו בפרק לד (ס"ח

פסקי הלכות

והערה זו). וכ"ה בס' נשמת אברהם ח"א (עמ' תעג). [וע"ע בשלחן שלמה (סי' שב ס"ק יט אות ב') שכתב, במקרה של נקע שאינו גורם כאב חזק, מותר לומר לנכרי שיקח לצורך זה מטלית נקיה, אמנם אף אם הנכרי לקח מעצמו מטלית שאינה נקיה, הרי אין היהודי נהנה כלל מה"כיבוש" של הנכרי, כי הרי מטלית נקיה אינה נוחה לו יותר, ולכן אם לקח מעצמו נראה שמותר. ע"ש. וכתב עוד בשלחן שלמה להלן (סי' שכ אות לא) שמי שקיבל נקע שנחלש כל גופו או דלקת שמותר בכה"ג לעשות קומפרסים ואין לו מטליות שהורטבו מבעוד יום, מותר להכניס מטליות יבשות בתוך משקין צבועים, דלא שייך בכה"ג משום ליבון, אבל אין לצבוע מים בשבת לשם כך, ואף דקצת צ"ע דהא אין כוונתו לצבוע המים אלא רק ללכלכם שלא יהא שייך בהם ליבון, מ"מ נראה דדוקא אם אינו מקפיד ורוצה בכל לכלוך שהוא דאז אינו חשיב צובע, אבל אם יש מים מלוכלכים ומלכלך רק בצבועים שהם נקיים, יש לחשוש לצובע, דהרי יכול לכלך בדברים אחרים, וזה שבחר רק בצבוע חשיב כמכוין שהלכלוך יהא רק בצבוע. ע"ש]. וכן ראיתי בחזו"ע (שבת ח"ג עמ' שפג) שכתב שבמקרה של נקע עם כאב חזק, מותר לעשות קומפרסים במטליות נקיות לגמרי. ע"ש. וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ב (פל"ו סי"ד) שמותר להרטיב במעט מים בגד נקי ליתן על מצח אדם שיש לו חום, ובלבד שאין הבגד רטוב כ"כ שיבוא לידי סחיטה. ע"ש. גם בס' מגילת ספר (סי' ח אות ח) כתב בענין מי שיש לו חום והוא בגדר חולה שאב"ס, ורוצים לשרות מטליות בתוך המים ולהניח על גופו להוריד החום יש להקל אם ישתמש לצורך זה במטליות נקיות ומכובסות. ומהיות טוב יש להשתמש במגבות, שלדעת הגר"א (הובא במשנ"ב סי' שא ס"ק קעג, קעה) דינם כבגד שאינו מקפיד על מימיו, כיון שרגילות שיהיה בהם לחות, ואע"ג שאין רגילים להשרותם בריבוי מים. ע"ש.

ויש לסייע לכל המקילים הנ"ל, מדברי הגאון אבני נזר ודעימיה שבמטליות מכובסות ונקיות לגמרי אין חשש בשרייתן. לפיכך למעשה יש להקל.

פסקי הלכות

סימן כב

קבלת הוראות מרן בהלכות פסח ובירור מנהג ג'רבא

א. נודע בשערים המצויינים כי בס' זכור לאברהם (ח"א או"ח ריש הל' פסח, דף עד ע"א) כתב בשם רבו, מנהגנו בעיירות אלו הסמוכות, בדיני פסח, כדעת הרמ"א (סי' תמוז ס"ד) דאמרינן חוזר וניעור בממשו. וכן לענין חטה אפילו לא נתבקעה אוסרים התבשיל כדעת הרמ"א. וכן בכל דיני פסח מנהגנו ככל מ"ש מור"ם. באופן שלענין פסח אנו אשכנזים. ע"כ. וכ"כ עוד להלן (אות פ', סוד"ה רחת, דף צא ע"א). והביאו ג"כ בכף החיים (סי' תמוז אות עו). והנה מ"ז הגאון מוהר"ר משה זקן מאזוז בהגהותיו אמר משה לס' דברי יעקב (או"ח מע' חמץ אות ב', עמ' ע' בנדמ"ח) כ', מן המודיעית שאנחנו נוהגים כחומרות מור"ם בפסח. ע"ש. וגם בשו"ת ויאמר משה (חאו"ח סי' י' ד"ה ומן, במהדו"ח בסימן תסז) כ' בדין חטה שנמצאה בתבשיל, הרי קבלנו דעת מור"ם להחמיר בפסח דס"ל להחמיר גבי תרנגולת לשרוף הכל. ע"ש. וע"ע למ"ז בשו"ת ויען משה (חאו"ח סי' לח) שציין לד' ה' זכור לאברהם הנ"ל. וראיתי להגאון רבי יעקב חיים סופר נר"ו בס' מנוחת שלום ח"ז (עמ' פז) שכ' שדעת הגאון מוהרמ"ז מאזוז שקבלנו הוראות הרמ"א בכל דיני הפסח, ממ"ש באמר משה וס' ויאמר משה הנ"ל, ופשט לשונו מורה שקבלנו דעת הרמ"א להחמיר בפסח "בכל הענינים והפרטים". ובזה מובן מעמו של מוהרמ"ז שבספרו שפתי צדיק הלכות פסח בכמה מקומות מחמיר כהרמ"א וכו'. ע"ש.

אולם מצאתי למ"ז הגאון מוהרמ"ז מאזוז גופיה במכתב שנדפס בס' ברית כהונה (מע' ח' אות ו') שכ' דנקטינן בשיפולי גלימי פסקי מרן בין להקל בין להחמיר, זולתי בערוה החמורה וכו'. או במקום שנהגו להחמיר באיזה פרטים נגד מרן כמו באיסור

פסקי הלכות

שחיטה "ואיזה מדיני פסחא" וכיוצא, או בספק ברכות. אבל היכא דלא הוברר המנהג, הלכה וה' מורין כמו שכתב מרן. ע"כ. וכן הוא בס' הלכה למשה (מע' מ' אות עא). ומבואר בהדיא שלא בכל דיני פסח נהגו כמור"ם אלא במקצתם¹⁴⁴. וכן מבואר עוד בדברי מ"ז בתשובתו בשו"ת שואל ונשאל ח"ט (חאו"ח סי' כח), שהביא מ"ש בס' זכור לאברהם הנ"ל, וכ', מנהג אתרין (הרובע הקטן) להחמיר דחו"נ וכו'. ומנה שם כמה פרטים שנהגו כמור"ם. ע"ש. ומדפירט הלכות אלו אחר שהביא ד' הזכול"א, ולא כתב סתמא שנהגו בכל ההלכות כהרמ"א, משמע ג"כ כדבריו כברי"כ שלא נהגו כהרמ"א אלא בכמה פרטי דינים. ולפ"ז צ"ל שגם מ"ש באמר משה ובס' ויאמר משה שם, לאו דוקא בכל דיני פסח. אי נמי שבתחלה סבר כן, אך לאחמ"כ הדר ביה.

ועוד דמצינו כמה הלכות שבודאי לא נהגו בהם כהרמ"א, וכגון בדין מי שאפה מצות בפסח ונתכפלה המצה, שכתב הרמ"א בהגהתו בש"ע (סי' תסא ס"ה) שמצה שנתכפלה בתנור ודבוקה עד שאין שולטת שם האש, אוסרין אותה תוך הפסח. והיינו לאסור כולה. אך למרן לא אסרינן כל המצה. ואכן בכמה מתפוצות הספרדים, ומהם בג'רבא נהגו להחמיר בנמילת מקום. וכדעת הפר"ח. וכמ"ש מ"ז ראב"ד ג'רבא הגאון רבי משה זקן מאזוז בשו"ת ויען משה (חאו"ח סי' סד. במהדו"ח בסימן תסא) ובתשובתו שנדפסה בשו"ת שואל ונשאל ח"ט (חאו"ח סי' כח). וכ"כ בס' ברית כהונה (מע' מ' אות יא) ובשו"ת שואל ונשאל ח"ז (חאו"ח סי' כו) וח"ח (סי' נו) ובספרו באר משה (סי' תסא ס"ה בהגה). ואף שלכאז' אכתי לא נהגו בזה כמרן, כי י"א שלדעת מרן המצה מותרת לגמרי, וכמבואר בתשובת מהר"י באסאן שנדפסה בשו"ת הרמ"ז (סי' נב, דף מז ע"ד). וכ"כ בהערות איש מצליח על המשנ"ב (בסוה"ס, עמ' צח במהדו"ק שתח"י), והביאו ד' מהר"י בסאן וע"ש. וע"ע למ"ד בשו"ת מחקרי ארץ ח"ב (סי' נד אות ו). אולם בשו"ת שואל ונשאל ח"ז (חאו"ח סי' כו) וח"ח (סי' נו) מבואר דס"ל לדעת מרן הש"ע גופיה בעינן נמילת מקום. וכן משמע בכף החיים (סי' תסא אות סז) שכ"ד מרן. ע"ש.

¹⁴⁴ ויש להעיר על הגר"ח סופר, דאיהו גופיה בספרו ברכי נפשי ח"ב (עמ' צז) כ' לדייק מדברי מ"ז שכתב שנהגו כמור"ם באיסור שחיטה ואיזה מדיני דפסחא, ומשמע ליה שבכל דיני שחיטה נהגו כהרמ"א, שהרי לא כתב "איזה" דיני שחיטה, כמו שכתב ביחס להלכות פסח. ע"ש. ומאחר ואיהו גופיה ידע והבין בדברי מ"ז מזהרמ"ז שאינו מחמיר בכל הלכות פסח כמור"ם במה שכתב במכתבו זה שהחמירו "באיזה דיני דפסחא". א"כ היה לו להעיר כן אף כשהביא לשונו בשו"ת ויאמר משה שנראה ממנו שהחמירו בכל הלכות פסח כהרמ"א.

פסקי הלכות

וכן ראיתי עוד למוהרמ"ך בספרו באר משה (סי' תמוז ס"ב, ס"ד סק"ב, ס"י) שכ' שמה שי"א שבג'רבא מחמירים בהלכות פסח כמור"ם, לדעתי הוא טעות, ופרטי פרטים שמעו, ולא דקדקו דבהני פרטים דוקא אמרו. ורבי בצלאל ביתאן אמר שמוהר"ם ד' אמר דדוקא בג' פרטים נקטינן כמור"ם, אך מר אביו מהר"ן ביתאן היה מחמיר כמור"ם, ובדרך כלל אמרה למילתיה. ודברי מהר"ם ד' עיקר. ומ"ש מוהרמ"ז בכמה מקומות בספריו דפה נהיגי דיני דפסחא כמור"ם, כנראה משום ששמע ממהר"ן ביתאן, או שחשב ללמוד זה מזה. וכבר העירותי אזנו פנים בפנים ע"ז, וכבר הדפסתי ד' מהרש"ך בסו"ם ילדי יוסף בחיי מוהרמ"ז, והרגיש מזה, ובאיזה מקום מהנדפס בקונטרסין או בכת"י זכר שכ' לד' מהרש"ך וכנראה דמזה הדר ביה. עכת"ד¹⁴⁵. וכ"כ עוד בשו"ת שואל ונשאל ח"ו (חאו"ח סי' לט) וח"ו (חאו"ח סי' כו). ע"ש. ובאמת משמע מדבריו דמ"ז מוהרמ"ז ס"ל בתחלה בכל דיני פסח קי"ל כמור"ם. ומ"מ הדר ביה לבסוף. ויש לציין שאף הגאון רבי שלמה מאוזו בשו"ת שואל ומשיב (חאו"ח סי' לה) כ', זכורני דבעירנו נוהגים כחומרות מור"ם בפסח. והגאון רבי אברהם הכהן (בריה דרבינא מוהרמ"ך מח"ס שו"נ הנ"ל) בתשובתו שם העיר, שאין יסוד לסברא שבג'רבא נוהגים כחומרות מור"ם בפסח. ע"ש. ונע"ע בשדי חמד אסיפת דינים (מערכת חמץ ומצה סי' ג' אות א' ד"ה ומדברי) שכ' שאף ה' זכור לאברהם לא כתב כן אלא אאתריה דמר, ולא על מקומות אחרים. ע"ש. וע"ע בשדי חמד להלן (סי' יא אות ג' ד"ה ובספר) שכ' שבס' כפי אהרן ח"ב (סי' ו') החמיר בנידונו עפ"ד ה' זכור לאברהם, והעיר ע"ז שנראה שחבין מדבריו שמעיד כן על כל בני טורקיא, ואינו מוכרח לומר כן. ע"ש. וכן ראיתי למרן ראש הישיבה הגר"מ מאוזו שליט"א בס' ה' נסי ח"ב (בתשו" ס"ס ז') שהביא שהרה"ג רי"ח סופר כתב אליו שממ"ש מוהרמ"ז דאנו נוהגים כחומרות הרמ"א בפסח, משמע דכוונתו שנוהגים ככל חומרותיו, ושלא אלי לעמוד על דעת אמה"ג בזה. וזכורני שאמה"ג שיבח מאד הכרעת מוהרמ"ך בזה שרק בג' פרטים החמירו כמור"ם. ואף שכרובע הקטן נהגו להחמיר בכל הלכות פסח ע"פ מוהרמ"ז שהוא מרא דאתרא (כך שמעתי מפי הרה"ג ר' רחמים בוכרים מח"ס לב רחב). מ"מ

¹⁴⁵ וראיתי להגר"ח סופר בס' ברכי נפשי ח"ב (עמ' צז) שאחר שכתב שמשמע מד' מ"ז מוהרמ"ז שבכל הלכות פסח החמירו כמור"ם, ציין לד' מוהרמ"ך בשו"ת שואל ונשאל ח"ג (סי' קסא) [שכ' שלא נהוג בכל הלכות פסח כמור"ם, בשם זקנו מהרש"ך], וכ' ע"ז שאין דבריו מוכרחים, כי יש ליישב ולומר שאח"כ נשתרבה המנהג לנהוג בכל חומרות הרמ"א כאשר נהגו גם בירושלים. ע"ש. אולם אחר שמצאנו למ"ז מוהרמ"ז שכתב בהדיא שלא מחמירים כהרמ"א אלא באיזה פרטים, טפי י"ל איפכא דמעיכרא הוה ס"ל למ"ז שמחמירים בכל דיני פסח, ושוב הדר ביה איהו גופיה. אי נמי דאף איהו גופיה מעיקרא לא הוה ס"ל כן לכל מילי. וכדלעיל.

פסקי הלכות

ברובע הגדול נהגו ע"פ הרב ברי"כ, וכ"ש בתונם שנהגו מסתמא כמרן. ושור' שגם מוהרמ"ז לא השוה מידותיו בזה, כי בברי"כ שם הביא שכ' אליו דנקטינן בשיפולי גלימי פסקי מרן בין לחקל בין להחמיר, זולתי בערוה החמורה וכו'. או במקום שנהגו להחמיר באיזה פרטים נגד מרן כמו באיסור שחיטה "ואיזה מדיני פסחא" וכיוצא. ולשון זה עצמו מורה שלא בכל דיני פסח תפסו כמור"ם אלא מקצתם. עכ"ד מו"ר. (וכ"כ עוד מו"ר ראש הישיבה בקצרה בהגהותיו על הברי"כ שם). וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ב (חאו"ח סי' כג) ובשו"ת שמש ומגן ח"ד (חאו"ח. סי' ס').

ולפיה"א נראה שדעת מ"ז הגאון מוהרמ"ז מאוזן שאף בהלכות פסח נקטינן כמרן. ורק בכמה דברים נהגו להחמיר. ואכן אציין כאן י"ג דברים שלכאז' נהגו בהם בג'רבא כהרמ"א (וחלקם שנויים במחלוקת בין חכמי ג'רבא אם החמירו בהם, וגם חלקם לא ברור כלל שהוא היפך דעת מרן, כפי שאבאר):

(א). **נטל"פ בפסח**. שמרן בש"ע (סי' תמוז ס"י) כ', נותן טעם לפגם מותר גם בפסח. והרמ"א החמיר. וכן נהגו בג'רבא, כמ"ש בס' נוכח השלחן (סי' תמוז ס"א סוד"ה שם חמין, עמ' קה בנד"מ) ומ"ז בשו"ת ויען משה (חאו"ח סי' מג. ובמהדו"ח בסיומן תמוז) ובשו"ת ויאמר משה (חאו"ח רס"י יא. במהדו"ח סימן תסז) ובתשובותיו שבשו"ת שואל ונשאל ח"ט (סי' כח, כט) ובס' ברית כהונה (מע' ח' ריש אות ו') ובס' באר משה (סי' תמוז ס"ד סק"א) ובשו"ת שואל ונשאל ח"ז (סי' כז) וח"ח (ס"ס נט) ובשו"ת שמחת כהן (חאו"ח סי' קלח, ובחי' ש"ע שבסוה"ס, סי' תמוז ס"ד) ובתשו' מהר"א הכהן שבשו"ת שואל ומשיב (חאו"ח סי' לה) שהחמירו בנטל"פ בפסח כמור"ם. ע"ש. וע"ע למ"ז בשו"ת וידבר משה (חאו"ח ס"ס ח). ואף שבשו"ת שואל ונשאל ח"ט (חאו"ח סי' כז) כ' בנידונו שא"א לחקל משום נטל"פ כי לא ברור דהוי נטל"פ. ע"ע. ומשמע דס"ל לחקל בנטל"פ. מ"מ העיקר כמ"ש בספרו ברי"כ שם. וכבר השיגו חמניה בשו"נ שם, וכ' דשמא כוונתו לסניף בעלמא. ע"ש.

(ב). **הגעילת כלים בפסח**. הנה לכאז' מאחר והחמירו בנטל"פ, יש להחמיר ג"כ שלא להגעיל בפסח כלי חמין שאב"י. וכמבואר בבית יוסף (סי' תנב, עמ' תיד בדפו"ה) דלדעת מרן דנטל"פ שרי מותר להגעיל כלים בפסח. ולפ"ז להרמ"א שאסר נטל"פ בפסח, אף א"א להגעיל כלים בפסח. וכ"כ הרמ"א בהדיא בהגהתו בש"ע (סי' תנב סוף ס"א) דאם לא הגעיל קודם זמן איסורו יכול להגעיל עד הפסח, שאז חמין במשהו ואינו מועיל הגעילה שחוזר ובולע. ע"ש. ולכאז' לפ"ז אף לנוהגים כהרמ"א להחמיר בנטל"פ בפסח, אין להגעיל כלים בפסח. וכ"כ מהרש"ך בס' נוכח השלחן

פסקי הלכות

(רס"י תנב) ובשו"ת שואל ונשאל ח"ח (האו"ח סי' ס'). אולם מצאתי למ"ז בשו"ת וידבר משה (האו"ח ס"ס ח. ובמהדו"ח בסימן תסז) שכ' שאע"פ שנהגו להחמיר בנטל"פ בפסח, מ"מ נהגו להגעיל הכלי שנתחמץ גם בפסח כשאב"י. ע"ש. ולכאורה הוא פלא, דמאחר ונהגו לאסור נטל"פ, יש לאסור אף להגעיל כלי בפסח, דהא בהא תליא וכמפורש בד' הרמ"א. ושוב מצאתי למ"ז גופיה בספרו שו"ת ויען משה (האו"ח סי' מד. ובמהדו"ח בסימן תמז) שכ' שאע"פ שבס' חקת הפסח כ' שלמחמיר בנטל"פ יש לאסור אף להגעיל כלי בפסח, עכ"פ במחנה קדשנו מוה"ר מוהר"א הכהן הורה לעשות הגעלה לכלי הלישה שנתחמץ בפסח בכלי שאב"י לאחר מעל"ע, ונ"ל דנהגו הכי מלתא מציעתא בצונן וחמום הלישה. ע"ש. ולכא"פ פליגי בהא מוהרש"ך ומ"ז מוהרמ"ז אם החמירו בזה בג'רבא. אולם אף בנכח השלחן שם סיים, שנהגו שכלי מתכות שנתחמצו בתוך הפסח מגעילים אותם, וכמה פעמים היה בא מעשה לפני מורי ז"ל והיה מתיר להם. והוא תמוה, דאם הם בני יומם אסור להגעילן לכו"ע. ע"ש. ושמא אפשר שהיה זה בכלים שאינם בני יומם, ומש"ה נהגו להקל. וא"כ הוא יש סיוע למ"ז מוהרמ"ז שנהגו להקל להגעיל כלים שאב"י, אף שהחמירו בנטל"פ¹⁴⁶.

ג. חטה שנמצאת בתבשיל בשר או אורז, נהגו לאסור הכל במשהו ואפי' בהנאה. וכמ"ש בס' נכח השלחן (סי' תמז ס"א, עמ' קה בנד"מ) ובס' ברית כהונה (מע' ח' ו

¹⁴⁶ והנה מרן בש"ע (סי' תסז ס"ג) כתב: אם הגעילו יורה מחומצת בת יומא וירדו המים (המחומצים) לבור בתוך הפסח, אסור לשתות מימיו בפסח, בשביל שנתערבו. (ואע"ג דלכו"ע אין מגעילים כלי כ"י בפסח, צ"ל דמיירי בעבר והגעילו. ועי' בשו"ת בית דוד סי' רלה). וכ' הפרי חדש שם, דהא דנקט הש"ע דוקא ביורה מחומצת בת יומא, משום דאזיל למעמיה שפסק (סי' תמז ס"י) דנטל"פ מותר בפסח, ולפיכך אם אינה בת יומא מותרים המים. אבל מור"ם שפסק שם לאסור נטל"פ, היה לו להגיה בכאן אפילו אינה בת יומא. ע"ש. ותבט עיני בס' מטה יהודה (סי' תנב ס"א ד"ה בהגה) שכ' שאע"פ שהרמ"א אוסר נטל"פ בפסח, היינו בקדירה שבלעה מהמשובח והשתא נעשית פגומה, אבל בהך גוונא דסימן תסז, אם לא היתה היורה בת יומא הרי המים לא בלעו אלא מהמעם שמתחלתו פגום. ולכך כשנתערבו בבור אין לאוסרו. וכן מ"ש הרמ"א כאן דתוך הפסח לא מהניא הגעלה, לא מיירי אלא בכלי בן יומא, ומודה שאם הכלי אב"י מהניא הגעלה. ודלא כהפר"ח. ואע"ג דהרשב"א בתשובה (הובאה בב"י סי' תמז וסי' תנב) כ' שאין מגעילים כלי חמץ בפסח אפי' כלי שאב"י, לפי שנטל"פ אסור בפסח. מ"מ מור"ם שלא הגיה כלום בסימן תסז, מוכח שהוא מחלק כמו שכתבתי. ע"כ. ועי' לו בשו"ת בית יהודה (או"ח סימן י"ד). ומסברתו לכא"ו יש סיוע לד' מ"ז בשו"ת ויען משה דהגעלה קילא טפי מנטל"פ. אולם בעצם דברי המטה יהודה שכתב כן בדעת הרמ"א גופיה, כבר השיגו לנכון מוהר"י טייב בחקת הפסח (סק"ה) דלא דק. ע"ש. וכן מבואר בב"ח (סי' תנב סק"ג) ובשיירי כנסת הגדולה (הגה"ט סק"ב) ובמאמר מרדכי (סק"ד) ובאשל אברהם אופנהיים (רס"י תנב) בביאור הגר"א ובמשנ"ב (ס"ק יב) ובכח"ח (אות כח) דהך דינא דהגעלת כלים בפסח, תלוי ועומד בדין אם נטל"פ שרי בפסח.

פסקי הלכות

אות ו). וע"ע למ"ז בשו"ת ויען משה (האו"ח סי' נו. ובמהדו"ח בסימן תסז) ובשו"ת ויאמר משה (האו"ח סי' י'). ובמהדו"ח סימן תסז). ועי' למהר"י ברבי בש"ת בן פורת יוסף (סי' טו) דלא הוה ברירא ליה המנהג אף בהנאה, ובהגהת מוהרמ"ך שם השיגו. וע"ש.

ד). **חטה שנמצאת בתבשיל ולא נתבקעה**, שלמרחן הש"ע (סי' תסז ס"ט) לא נאסר אלא בנתבקעה, ולרמ"א אסור אף בלא נתבקעה. ונהגו בג'רבא להחמיר כהרמ"א. וכמ"ש בס' נכח השלחן (שם) ומ"ז בשו"ת ויאמר משה (האו"ח סי' ה, י, יא. במהדו"ח בסימן תסז) ובשו"ת ויען משה (האו"ח סי' מד, נו, נה, במהדו"ח בסימן תסז) ובשו"ת וידבר משה (האו"ח סי' יא. ובמהדו"ח בסימן תמוז) ובס' ברית כהונה (מע' ח' ריש אות ו') ובספרו באר משה (סי' תסז ס"ט וס"י) ובשו"ת שמחת כהן (האו"ח סי' קלב) ובס' זכרי כהונה (מע' ח' אות ט') ובשו"ת מגיד תשובה ח"ד (האו"ח סי' כ).

ה). **בדין חוזר ונייעור**. דנודע דמרחן הש"ע (סי' תמוז ס"ג וס"ד) סתם דהחמין שנתבטל קודם פסח אינו חוזר ונייעור. והרמ"א החמיר. וראיתי למר זקני ראב"ד ג'רבא הגאון מוהר"ר משה זקן מאזוז בשו"ת ויאמר משה (האו"ח סי' יא. ובמהדו"ח בסימן תסז) שכ', הוגד לנו ממוהר"מ הכהן, וכדומה שאמר ששמע ממוה"ר מוהר"א הכהן שקבל מה"ה מוהרש"ך, דמנהג אתרין לומר חוזר ונייעור בטעמו והוחם, וממשו ולא הוחם. ע"ש¹⁴⁷. ומאידך ראב"ד ג'רבא הגאון מהר"ר שאול הכהן בס'

¹⁴⁷ וכ"כ מ"ז עוד בספריו בשו"ת ויען משה (האו"ח סי' לה, מד, מה, נא, נו, נה) ובתשובתו שבשו"ת שואל ונשאל ח"ט (סי' כח, כט) שבג'רבא מחמירים בחו"נ. ע"ש. וע"ע לו בשו"ת ויען משה (היו"ד סי' מ') ובשו"ת ויאמר משה (האו"ח סי' ה). וכ"כ בשו"ת שמחת כהן (האו"ח סי' קיב, קלד) דמחמירין דחוזר ונייעור. וכן ראיתי לו עוד בשו"ת שמחת כהן (האו"ח בחי' הש"ע שבסוה"ס, סי' תמוז ס"ד) שכ' אנן בדין נזהגים להחמיר בחו"נ כמ"ש מוהרמ"ז בס' ויאמר משה (סי' יא). ופה ברובע הגדול לא נודע המנהג כיצד, ומוז"ק מוהרש"ך ומוהרמ"ז מוכן שבתם ברובע הקטן (הדיג"ת), ולכא"ו כיון שלא נודע לנו המנהג פה הדרין לכללין דכל ספק במנהג אוקמיה אדינא. ומ"מ מצד הסברא נראה דאין לחלק, מה גם דמוז"ק מוהרש"ך היה אב"ד על ב' הקהלות, ומסתמא היו כולם סרים למשמעתו. והוי כס"ס, שמא מנהגנו לאסור, ואת"ל דלא נתברר שמא כדעת האוסרים. וכו'. וצ"י. ע"ש. וולכא"ו מאחר ואף מ"ז הגאון רבי משה זקן מאזוז כיהן כראב"ד לב' הקהלות, הרובע הגדול והקטן, אי"כ אף הוא כיון לב' הקהלות. וכ"כ בס' ילקוט כהונה (האו"ח עמ' קסז). אולם מפורש בתשובת מ"ז הגאון רבי משה זקן מאזוז בשו"ת שואל ונשאל ח"ט (האו"ח סי' כח) דמירי רק ברובע הקטן, ולרובע הגדול יש להקל כדעת מרחן. וכ"כ בשו"ת מגיד תשובה ח"א (האו"ח סי' ה) וה"ז (האו"ח סי' מז), אחר שהביא ד' מ"ז בשו"ת ויאמר משה הנ"ל שמחמירים בחו"נ, דהיינו רק ברובע הקטן מקום מושבו, אבל ברובע הגדול מקילים בחו"נ. ע"ש. וע"ע לו בשו"ת מגיד תשובה ח"ד (האו"ח סי' יט).

פסקי הלכות

נכה השלחן (סי' תמוז ס"א סוד"ה שם חמין, עמ' קה בנד"מ) כ', קבלנו דקדמונינו נהגו בעיר הזאת כמור"ם לאסור אף בשל אורו במשהו ואפי' בהנאה, וכן בדין נטל"פ נהגו כמור"ם, וכן בחטים שלא נתבקעו דמרון (סי' תסז ס"ט) התיר, קדמונינו נהגו לאסור הכל במשהו ואף בהנאה. מיהו אם עדיין קשים הם, מורי (רבי צמח הכהן מח"ס חולת אהבה) חורה להתיר. ע"כ. ולחלן (סי' תסב ס"ב) כ' בהדיא במעשה שדן בו הרב משחא דרבותא, שיש להקל משום שמרון סתם שאינו חו"נ. ע"ש. ומשמע שלא החמירו בחו"נ בג'רבא. ולפ"ז אפשר שאף מ"ז מוהרמ"ז, וכן מוהר"ח, בהגלות הדברים המפורשים בספר נכה השלחן שלא נהגו להחמיר בחו"נ, אף הם יודו, שהרי הם לא תלו זאת להחמיר אלא משום השמועה בשם מוהרש"ך שהמנהג להחמיר, ובהגלות כתב ידו שמקילים בחו"נ אף הם יודו להקל¹⁴⁸.

ו. **בשר יבש ודגים שנמלחו קודם פסח.** מרן בש"ע (סי' תמוז ס"ה) כ', בשר יבש וגבינה ודגים שנמלחו קודם הפסח ולא נזהרו בהם, מותר לאכלם בפסח. וכ' הרמ"א שיש חולקים ומחמירים, ובמדינות אלו המנהג להחמיר לכתחלה שלא לאכול דגים ובשר יבש. וביאר המשנ"ב (ס"ק מז, מו) מפני שלא נזהרו לבדוק המלח מחמין בשעת עשייתו, ואף דנתבטלו קודם פסח חוזר וניעור. ע"ש. וראיתי למ"ז בתשובתו שבשורת שואל ונשאל ח"ט (חאו"ח סי' כח) שכ' שבענין בשר יבש ודגים מלוחים

¹⁴⁸ וכן מבואר בהדיא בשו"ת שמחת כהן (חאו"ח רס"י קלב וס"י קלט) ובספרו זכרי כהונה (מע' פ' אות ח') ובהגהת בשו"ת אוהב משפט חאו"ח סי' יח) שכ' להקל דאינו חו"נ. וכ"כ בשו"ת ישיב משה שתרנ"ג ח"ב (סי' צג), וחורה כן לשואלו מעיר תימאווין (שנגררים בד"כ אחר מנהגי ג'רבא). וכן ראיתי בשו"ת שואל ונשאל ח"ג (סי' קסא) שנשאל בד"ז מהרה"ג ר' חומאני עלוש, וכ' דהעיקר דנהגין כדברי מרן ז"ל, ומ"ש מוה"ר משה זקן מאוון להחמיר בכ"ד, זה היה קודם גילוי דברי מו"ק מוה"ר שאל כהן, כי היו בכתב יד, דמשם מבואר דדוקא בשלשה שהזכיר מחמירים כמור"ם. וזכרתי דדברתי עם מוהרמ"ז בזה, והוא עצמו נסתפק בדבר, וכמדומה לי שבאיזה מקום מספרו הזכיר זה. וא"כ הדרינן לכללין דספק במנהג מוקמינן ליה אדינא. וכן שמעתי בשם מוהרש"ך, שהיה אומר דדוקא בג' דברים נהגו פה כמור"ם, ופשוט כי הם השלשה שזכר מו"ק מהרש"ך. ע"ש. וכ"כ מוהרמ"ך עוד בשו"ת שואל ונשאל ח"ג (סי' קמג, קסג, קפה, קצ) וח"ה (סי' נז) וח"ה (סי' נט) וח"ט (סי' לא) ובס' באר משה (סי' תמוז ס"ד סק"א וסק"ב וס"י תסב ס"ז) ובס' ברית כהונה (מע' ח אות ו, ז) שהמנהג להקל דאינו חוזר וניעור. ע"ש. וכ"כ בשו"ת אוהב משפט (חאו"ח סי' יח, כ עמ' סט בדפוס) ובהגהת חרה"מ שם דאינו חו"נ. וע"ע להגר"ש מאוון בשו"ת שואל ומשיב (חאו"ח סי' לב) שכ' דהעיקר דדעת מרן דאינו חו"נ. וע"ש מ"ש בהא דמרון כ' ד"ז בסתם וי"א. ובסוף תשובת רבו מהר"א הכהן שם כ' ג"כ דמנהג ג'רבא להקל דאינו חו"נ. ע"ש. וע"י להרה"ג צבי עידאן בס' קולן של סופרים בסוה"ם שנו"נ בענין חו"נ. [וע"י בס' ילקוט כהונה (עמ' קסז) שכ' שמוהרמ"ך בתשובתו אל מוהרמ"ז, עוד לא גילה דברי מו"ק מהרש"ך וכו'. ע"כ. ולא דק, כי התשובה בשו"נ שם אינה ממוהרמ"ך אלא למוהרמ"ז גופיה].

פסקי הלכות

וכו', שמענו שהיה מורה מוהרא"ך כמור"ם. ע"ש. וע"ע למ"ז בשו"ת ויען משה (חאו"ח סי' מא). ועי' בשו"ת הרדב"ז ח"א (סי' תפז) מ"ש בגבינה שהעולם נהגו בה איסור. ע"ש. אולם יש לציין שלפי מה שהבאנו לעיל דדעת כמה וכמה מחכמי ג'רבא שלא החמירו בחו"נ, אף בזה יש להקל. (ועכ"פ בודאי שבמלח המצוי בזמננו אין בו חשש חמץ ואין לחוש בו לכו"ע. וע"ע בחזו"ע פסח עמ' קד, ובהע' אי"מ על המשנ"ב בסוה"ס עמ' נז במהדו"ק).

ז. חזרת בערב פסח. דהנה מרן בבית יוסף (סי' תעא) הביא בשם רבינו ירוחם (נ"ה ח"ד מד:) שכ', יש נהגו שלא לאכול חזרת קודם פסח, וכן היה נוהג הרשב"א, לא שהיה אסור אלא שלא לשנות מנהג הקדמונים. עכ"ל. וכ' ע"ז מרן, ואין טעם למנהג ההוא ואנו לא נהגנו כן. ע"כ. וע"ש בדרכי משה (סק"ה) שכ', אני ראיתי רבים שחוששים למנהג זה שלא לאכול חזרת ביו"ט ראשון של פסח מה"ט. וכ"כ הרמ"א בהגהתו בש"ע (סי' תעא ס"ב) שיש נוהגין שלא לאכול חזרת בערב פסח, כדי לאכול מרור לתיאבון. וכן ביום ראשון של פסח, כדי לאכול כליל שני לתיאבון. וגבי ג'רבא, עי' למוהרש"ך בספרן ערבי פסחים (דיני ערב פסח ס"ט, עמ' לא בנדמ"ח) שכ', "יש נוהגים" שלא לאכול חזרת בערב פסח, וכן יום ראשון של פסח [לבני חו"ל], כדי שיאכל כליל לתיאבון. ע"ש. וכ"ה בס' מגיד דבריו ליעקב (דיני ערב פסח סי"ח). וכ"כ הגאון מוהר"ר רחמים אליהו מאוזו בהגהתו בשו"ת איש מצליח ח"ב (ס"ס כח) שנהגו לא לאכול ביום א' של פסח מכל מיני דברים שמניחים בקערה כליל הסדר, וכמ"ש הרמ"א. ע"ש. וע"ע באו"ת (ניסן תשע"ד עמ' תרסז) ושכ"כ בס' שם משה ח"א (עמ' קעא אות סז, עב). וע"ש. וע"ע בשו"ת עין שתול (חאו"ח סי' מב). ע"ש. ועי' במשנ"ב (ס"ק טז) שכ' בשם האחרונים שאין למנהג זה טעם. ע"ש. וכ' בהערות איש מצליח שחזק מהב"י, וגם אנו לא נהגנו כן. ע"ש. ולא העירו כלל ממנהג ג'רבא בזה. ועי' בכה"ח (אות כז). ועי' בבא"ח (ש"א פ' צו סוף סכ"ז) שכ' שנוהגים להמנע מחזרת. והוסיף להלן (הל' ע"פ שחל בשבת ס"ג) שבשבת זו נוהגים להמנע מאכילת ביצים. ע"ש. ועי' למרן הגר"ע יוסף בהליכות עולם ח"א (עמ' שח) שכ' שבמקום שנהגו שלא לאכול ביצים בע"פ יכולים לבטל ללא התרה, כי לא נזכר שיש מצוה להביא ביצה, רק אמרו ב' תבשילין. ומ"מ בחזרת אין לבטל המנהג במקום שנהגו. אלא שאנו לא נוהגים להחמיר בזה, וכמ"ש מרן. ע"ש. וכ"כ עוד בשו"ת יביע אומר ח"ט (חאו"ח סי' עט אות ח', בהע' על ס' חכמה ומוסר סי' קי) שא"צ לנהוג להחמיר בחזרת. וכ"כ מו"ר בס' ה' נסי ח"ב (פמ"ז ס"א).

פסקי הלכות

ח. מצה עשירה. הנה הגאון רבי מרדכי אמיים הכהן במכתב להגאון רבי בוגיד סעדון, והביאו בספרו הגיד לעמו ח"א (עמ' מד), כתב שבג'רבא אין נוהגים לאפות מצה עשירה, ולא עושים שום דבר של מיני מתיקה וכיוצא מקמח שאינו אפוי, אע"פ שלשין אותו ע"י מי פירות כגון יין וכיו"ב. וכ' שם, שאע"פ שבש"ע (סי' תעא) התיר לאכול מצה עשירה, אולי נהגו לאסור כדעת ההגה (סי' תמד ס"א ובסי' תסב ס"ד), ואע"פ שמוה"ר בברי"כ כ' שרק בג' דברים נהגו כהרמ"א, מ"מ אפשר שישנם עוד דינים אחרים. ואין למדין מן הכללות. ועוד אפשר דלא מנו זה, לפי שלא נהגו כהרמ"א לגמרי, שהרי להרמ"א אפי' מצה שנאפית כתקנה ואח"כ נתפררה ונילושה ביין ושמן אסורה (כמ"ש בסי' תעא ס"ב), וכאן מקילים במצה אפוייה שנכתשה לבשלה. וכו'. ואע"פ שבשו"ת שואל ונשאל ח"ד (חאו"ח סי' לו) משמע שמקילים במצה עשירה, מ"מ כדי שלא יסתור לד' מוה"ר הגאון רבי מרדכי אמיים הכהן י"ל וכו'. וע"ש. וכ"כ הגר"ח מאדאר בשו"ת מקור חיים (סי' לג סל"ה) שמנהג ג'רבא להחמיר. [ונו"נ כמה חכמים באו"ת (חשון תשע"ד סי' כה מכתב ט' ובגליונות שאחריו) אם היה זה מנהג מוקדם או מאוחר. ועי' למ"ז בשו"ת ויען משה (חאו"ח סי' מ'). וע"ע בס' ויגד משה (עמ' צה, קפ והלאה). ע"ע].

ט. מזמור לתודה בערב פסח. הנה הטור (סי' רפא) כ' שבאשכנז אין אומרים מזמור לתודה בשבת לפי שאין תודה קריבה בשבת. ואינו טעם של עיקר. ומרן בב"י ביאר דבריו שאין טעם זה נכון, משום דמזמור זה אין אנו אומרים אותו לשם קרבן תודה, אלא לשם הודאה. וכתוב בשבלי הלקט שיש שאומרים אותו בשבת ולא בחול ונתן טעם למנהגם, ומנהגינו לומר מזמור לתודה בחול ולא בשבת. ע"ש. ואכן הרמ"א בהגהתו בש"ע (סי' נא ס"ט, סי' תכט ס"ב) כ' שאין אומרים מזמור לתודה בערב פסח. וביאר המג"א (סי' תכט סק"ז) שהוא מהטעם הנ"ל שאין מביאים קרבן תודה בע"פ, משום שקרבן תודה היה בא חמין, ואפי' בע"פ אסור להקריב, שיבואו לידי נותר. ע"ש. ומאידך כמה אחרונים כתבו שמנהג הספרדים לאומרו. וכמבואר בכה"ח (סי' נא אות נא) ובחזו"ע פסח (עמ' ח'). וזה לכא' כדברי מרן בב"י שדחה הטעם שאמירת מזמור לתודה מטעם קרבן תודה. ובג'רבא, כ' מהרש"ך בהגדת ערבי פסחים (הלכות ביטול חמין ס"ט, עמ' כב בנדמ"ח) שלא יאמר בע"פ מזמור לתודה. וכ"כ הרה"ג רבי נסים הכהן בשו"ת מעשה נסים ח"ד (סי' ס') שמנהג ג'רבא בזה כהרמ"א בזה שלא לומר מזמור לתודה בע"פ. ע"ש. אולם באמת אינו מוכרח שאין זו דעת מרן. כי מרן לא כתב כן אלא לבאר דברי הטור שכ' שאינו טעם של עיקר. ע"ש. ועי' בס' גאולי כהונה (מע' פ' אות ד') שהביא שמר זקנו מהרש"ך בס' ערבי פסחים כ' שאין לאומרו, ומאידך בחזו"ע כ' שהמנהג לאומרו. וכ' ע"ז, וכן בעירנו "כנראה" שנהגו לאומרו. ע"ש. וע"ע לידידי

פסקי הלכות

הרב יעקב לוי יצחק הכהן באו"ת (ניסן תשע"ג עמ' תרלט) שכ' בשם כמה חכמים שנהגים שלא לאומרו. וביאר לנכון שאין הכרח שהוא נגד מרן. וע"ש. ישר חיליה.

י. **הכשר כלי זכוכית.** דדעת מרן הש"ע (סי' תנא סכ"ו) דסגי בהדחה. והרמ"א בהגה שם כ' שמנהג האשכנזים דכלי זכוכית אפי' הגעלה לא מהני להו. וראיתי למ"ז מוהרמ"ז מאוזז בס' הוראת זקן שפתי צדיק (דיני הגעלה ס"ד) שכ', כלי זכוכית סגי בשטיפה, אפילו אם מכניסם לקיום. והרב זכור לאברהם (אלקלעי או"ח אות פ', סוד"ה רחת דף צא ע"א) כתב מהיות טוב לערות ג' ימים מעת לעת. וטוב לעשות כן. ע"ש. והגרי"ח סופר בס' מנוחת שלום הנ"ל הוכיח מד"ז דס"ל למ"ז מוהרמ"ז כהרמ"א. אולם באמת להרמ"א לא מועיל כלל עירוי ג' ימים מעל"ע, ובודאי דמ"ז לא פסק בזה כהרמ"א. ובזכור לאברהם שהזכיר מ"ז, אכן ס"ל להחמיר כהרמ"א לגמרי, והיקל בעירוי ג' ימים רק בכלי שתיה, שמעיקה"ד שרי. אך מ"ז מוהרמ"ז שכתב כן על כל כלי חמין, ס"ל דמעיקר הדין הלכה כמרן, ולחומרא בעלמא הביא ד' הזכור לאברהם לערות ג' מעל"ע. [ועי' בחיי אדם (כלל קבה אות כב) ובבא"ח (ש"א פ' צו אות יד) ובשו"ת רב פעלים ח"ג (חאו"ח סי' כט). ע"ש]. וכן ראיתי בס' ברית כהונה חאו"ח (מע' ז' אות ח) שכ' שמנהג ג' רבא בכלי זכוכית כמרן דא"צ שום הכשר ובשטיפה בעלמא סגי, בין לענין חמין בין לענין שאר איסורים. ע"ש. ולא זכר כלל מד' מ"ז. ושוב להלן בחיו"ד (מע' ז' אות א') הביא ד' מ"ז שכ' שטוב לערותם ג' ימים מעל"ע, וכתב ע"ז, וכן שמעתי שהיה עושה מהרד"ך מח"ס שירי דוד, ומ"מ הדבר פשוט שכ"ז אינו אלא חומרא בעלמא, אבל מדינא סגי בשטיפה כמ"ש מוהרמ"ז. וכן המנהג הפשוט דבשטיפה סגי. ע"ש. וכ"כ להקל בשו"ת שואל ונשאל ח"ג (סי' רא). ע"ש. וכן ראיתי בהלכות שבס' ערבי פסחים (דיני ההגעלה ס"ו, עמ' לט בנדמ"ח) שכלי זכוכית דיים בהדחה. וכן מבואר בדברי הגאון רבי אברהם אבוקארא בספרו בן אברהם (בית הספק סי' מד) שכלי זכוכית אינם בולעים, אך כלי פארפורי (הנקרא פרצולאנא) דינם ככלי חרס. ע"ש. וכ"כ הגר"ב סעודן בס' הגיד לעמו ח"א (דיני הגעלה סי"ד). וכ"כ בס' ויען עמוס (מע' ז' אות ד). וכן הורו מ"ז הגאון איש מצליח ולהבה"ח מרן ראש הישיבה הגר"מ מאוזז כדברי מרן הש"ע (כמבואר בהגהותיו על הבא"ח שם. ובס' ה' נסי ח"ב פ"י סכ"ח ובתשובה סי' טו, טז, נח. ובבית נאמן גליון ו' אות כד, וכן הוא בס' השיעור עמ' קט). וכ"פ בשו"ת יבי"א ח"ד (חאו"ח סי' מא) וח"י (חאו"ח סי' נה בהע' על ר"פ ח"ג אות כג) ובהליכו"ע ח"א (עמ' רפה) ובחזו"ע (עמ' קנב) והגר"ח מאדאר בשו"ת מקור חיים (חאו"ח סי' לג סמ"ט) ובשו"ת שמש ומגן ח"ד (חאו"ח ס"ס סא).

יא. **דין צלחות שעירה עליהם מב"ר.** הנה מרן בש"ע (סי' תנא ס"ו) כ', כל כלי

פסקי הלכות

הולכין בו אחר רוב תשמישו, הלכך קערות אע"פ שלפעמים משתמשין בהם בכלי ראשון על האש, כיון שרוב תשמישן הוא בעירו שמערה עליהן מכ"ר, כך הוא הכשרן. והרמ"א כ' שנוהגים להגעיל הקערות בכלי ראשון. ואכן הפר"ח החמיר. וגם בס' חקת הפסח (סק"י) החמיר. אולם דעת ב' עמודי ההוראה להקל, ובהכרעת מרן. וכ"פ הגאון רבי אברהם מגוץ הכהן בתשו' שבשו"ת שואל ומשיב (חאו"ח סי' לה) ע"פ רוב עמודי ההוראה וע"ש. וכ"כ בחזו"ע פסח (עמ' קמג). וע"ע בס' ה' נסי ח"ב (חי' ש"ע סי' תנא ס"ו) ובהע' אי"מ על המשנ"ב בסוה"ס. ע"ש. והנה מ"ז בס' הוראת זקן שפתי צדיק (דיני הגעלה סי"א) כ', קערות אע"פ שלפעמים משתמשין בהם בכלי ראשון על האש כיון שרוב תשמישן בעירו שמערה עליהן מכלי ראשון כך הכשירן. ומור"ם ז"ל הביא מחמירין להגעיל הקערות בכלי ראשון. וכן דעת הרב חקת הפסח. ע"כ. וראיתי להרה"ג רי"ח סופר נר"ו בס' מנוחת שלום ח"ו (עמ' פז) הנ"ל שהביא ד' מ"ז בשפתי צדיק, וכ' דבודאי כוונתו שיעשו כסברת הרמ"א ושכך עדיף טפי. ע"ש. אולם אינו מוכרח. אחר שסתם להקל כדעת מרן, ורק הזכיר דעת הרמ"א, שמי שירצה יחמיר. אך אם היתה דעתו להחמיר היה סותם כדעת הרמ"א. ומה שהוסיף הרב סופר נר"ו שכן הוא להדיא בתרגום בלשון ערבי הנדפס שם. יש לציין שהתרגום לא נכתב ע"י מ"ז המחבר מוהרמ"ז, אלא ע"י הגאון רבי מיקיץ שלי זצ"ל (המקי"ש) מח"ס כרמי שלי, כמבואר בהקדמת רבני ג'רבא לספר הוראת זקן. ע"ש. ומדבריו אה"נ דמוכח דס"ל להחמיר בזה למעשה. אך אין זה אלא חומרא בעלמא ומעיקר הדין נקטינן כעמודי ההוראה ומרן הש"ע. וע"ע בס' ויגד משה (עמ' עד) שכ' ג"כ לדות ד' הגרי"ח סופר בזה, ושכמעט היא ראייה לסתור, דאדרבה ממה שלא הצריך להחמיר מדינא רק רצה לומר שעדיף להחמיר, ש"מ שהעיקר לדינא כמרן להקל. ועוד אפשר מפני שבחקת הפסח החמיר, והוא כמרא דאתרא. ע"ש.

יב. אכילת דוחן בפסח. ראיתי בס' עלי הדם (עמ' תקנט) שכ' בשם הרה"ג רבי משה חדאד בספרו קמח סולת (עמ' שעט) שהעלה לאסור אכילת הדוחן בפסח כמור"ם, כי ידוע שבעניני דינים של פסח אנו נוהגים להחמיר כסברת מור"ם. ותמה עליו, כי מקום מושבו בעיר נאבל שנגררים אחר תונס, ובהל' פסח אינם נוהגים כמור"ם. ואפשר שנהג בביתו בכמה חומרות ע"פ הרמ"א, ובפרט שמוצא משפחתו מג'רבא, ושם מחמירים באיזה פרטים כהרמ"א. ע"ע. אולם יש לציין דבודאי בג'רבא עצמה היקלו באכילת דוחן בפסח. וכן מצאתי למ"ז בשו"ת ויען משה (חאו"ח סי' נא. במהדו"ח בסימן תמו) שהתיר לאכול דוחן בפסח. ולענין סוכר בפסח, עיי' לרמ"א (סי' תסז ס"ח) למ"ז בשו"ת ויען משה (חאו"ח סי' מז. ובמהדו"ח סימן תסז) ובס' הוראת זקן שפתי צדיק (דיני יום י"ד סט"ז) ובשו"ת שואל ונשאל

פסקי הלכות

ח"ג (סי' פא) וח"ח (סי' נה) וח"ט (סי' לא) ובשו"ת אוהב משפט (חאו"ח סי' כא) ובשו"ת וישב אברהם (סי' מז). ובחזו"ע (עמ' קטו) ואכמ"ל¹⁴⁹.

וע"ע להרה"ג רבי רפאל בנימין הכהן נר"ו במכתבו הנד' באו"ת (ניסן תשע"ד עמ' תרסז) שכ' שיש דברים נוספים שנהגו כהרמ"א בפסח מלבד ג' דברים שמנה בברי"כ, וכגון שנמנעו ממצה עשירה ולא אוכלים חסה בע"פ. ע"ש. ואכן לפיה"א מצינו כמה וכמה דברים שהחמירו כהרמ"א. אולם מבואר בהדיא שלא בכל דבר נהגו להחמיר כהרמ"א, אף לדעת מר זקני מוהרמ"ז מאזוז.

ועכ"פ חכא בארה"ק מורה מרן ראש הישיבה הגר"מ מאזוז שליט"א בכל הלכות פסח כדעת מרן השלחן ערוך, וכפי שהורה ג"כ להבה"ח מרן הגר"ע יוסף זיע"א.

¹⁴⁹ ובאשר ציין הגרי"ח סופר (בס' מנוחת שלום ח"ז עמ' פה הנ"ל) למ"ש מ"ז בשפתי צדיק (דיני בדיקה סמ"ז), הנה זה לשון מ"ז שם: גם כשהל ערב פסח בשבת, יבטל בסוף שעה חמישית ביום השבת, ויעשה ביעור לחמץ בערב שבת קודם חצות. וכן מכירת חמץ הוא קודם שעה ששית בערב שבת כשאר השנים. ודוקא הביטול שאינו אלא מהיות טוב אין צריך מע"ש אלא בשבת "וכמו שכתב" הרמ"א. ע"כ. המעייין שם יראה שהש"ע לא פליג בזה על הרמ"א. וכנראה לשון מ"ז מוהרמ"ז שם גרס לכך, שהזכיר דברי הרמ"א, וסבר הגרי"ח סופר שהוא משום שדרכו לפסוק כהרמ"א. ואינו כן.

פסקי הלכות

סימן כג

בדיקת חמין בבתי כנסת עראיים בחצרות הבתים

ר"ח ניסן תשפ"א

לכבוד ידידנו היקר, עושה תורת ה' ותורתו (עי' ע"ז יט. וקידושין לב.) עיקר, הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א.

אחדשה"ט.

בדבר השאלה על אודות מקומות שמתפללים בחניה או בחצרות הבתים בגלל הקורונה, האם יצטרכו להניח עשרה פתיתים לבדיקת חמין, שכעת זה החצר תדיר לו ביותר כמו ביתו, ומאידך גיסא איירינן בבית כנסת שלא נוהגים להניח שם עשרה פתיתין לבדיקת חמין. ויש לשאול גם באופן שכמה שבועות קודם פסח הפסיקו להתפלל שם. ע"כ השאלה. והנני להשיב:

הנה כתב מרן בשלחן ערוך (סי' תלג ס"ז) אמצעה של חצר אינה צריכה בדיקה, שאם היה שם חמין העורבים ושאר עופות המצויים שם יאכלוהו. וסיים מרן, דהני מיילי ספק חמין, אבל ודאי חמין לא. (וע"ש בדברי הרמ"א ובחילוק האחרונים). וכיום בזמננו מצויים ג"כ חתולים, שאם יש שיירי מאכל אפשר לתלות שיאכלום.

ומכל מקום אם המקום סגור, או שהכניסו שם חמין בודאי, וכגון שאוכלים במקום מיני עוגות ומגדנות שהביאו בעלי שמחות או באזכרות, או בשעת הקידוש בשבת שחרית כנהוג בכמה בתי כנסת. ונמצא שהכניסו במקום חמין בודאי. וגם אין לתלות שאכלו עופות או חתולים אחר שהמקום סגור. בודאי שצריך לבדוק את המקום אם יש בו חמין.

וכן מצינו בהדיא כבנ"ד, בירושלמי פסחים (פ"ק ה"א) בזה"ל: ר' ירמיה בעי בתי כניסיות ובתי מדרשות מהו שיהו צריכין בדיקה. מה צריכא ליה, שכן מכניסין לשם בשבתות ובראשי חודשים. ותהא פשיטא ליה הכן הוא צריכה ליה הואיל ואורן מרובה. מהו שיהא צריך לבודקן בתחילה ביום לאור הנר. ר' יוסה בעי חצירות שבירושלים שאוכלין שם חלות תודה ורקיקי נזיר, מהו שיהו צריכין בדיקה. בלא כך אינן בדיקות מן הנותר. ייבא כהדא, תנא ר' זכריה חתניה דרבי

פסקי הלכות

לוי, נידה חופפת וסורקת, כהנת אינה חופפת וסורקת. נידה כהנת חופפת וסורקת, שלא תחלוק בין נידה לנידה, אוף הכא שלא לחלוק בין ביעור לביעור. ע"ש. ומבואר בהדיא דבעו בדיקה.

ואף מרן בשלחן ערוך (סי' תלג ס"י) פסק שבתי כנסיות ובתי מדרשות צריכים בדיקה, מפני שהתינוקות מכניסים בהם חמץ. והזהיר המשנה ברורה שם (ס"ק מג) שהשמישים אינם נזהרים לבדוק בלילה אלא מכבידין היטב ביום, ולא יפה הם עושים, וצריך להזהירם על כך, שיקיימו מצות חכמים כתיקונה. ע"ש. וכבר הזהירו על זה בפרי חדש ובחק יעקב. כיעווי"ש. ואף כי מהרי"ש בתשובה (סי' יא, נדפס בסוף חידושו) צידד למצוא סמך למנהג דסגי לכתחלה כשמכבד ומרבץ ביום לאור החמה. ע"ש. מ"מ למעשה לא נקטינן כן, וכמבואר ג"כ בכף החיים (אות עה).

אולם אם צריך לברך על בדיקה בבית כ"נ, מבואר בש"ע הגר"ז (ס"ק לו) ובמשנ"ב (שם) ובכה"ח (אות עט) ובדברי מ"ז הגאון רבי משה זקן מאזוז בס' הוראת זקן שפתי צדיק (דיני בדיקה ס"ז) שיכולים לברך על בדיקה זו. אך באמת בערוך השלחן (סעיף יב) כתב שלא יברך, ובפרט לפי דברי מהר"ש הנ"ל שאפשר לסמוך על המנהג להקל בכיבוד וניקיון ללא בדיקה. לפיכך נראה דסב"ל ולא יברכו, וברכות אינן מעכבות.

והנכון ביותר שאחר שיברך הגבאי על בדיקת החמץ בביתו, יבוא לבית הכנסת ויבדקנו על סמך ברכתו שבירך בביתו, ואתי שפיר גם לפוסקים כהמשנ"ב ודעימיה שצריך לברך על הבדיקה בבית הכנסת, דהא כתב מרן בש"ע (סי' תלב ס"ב) דבברכה אחת יכול לבדוק כמה בתיים. ע"ש. וכ"פ בחזון עובדיה (עמ' מט) ובס' ה' נסי ח"ב (פ"ה סי"א) [ומר אבי בקונטרס הלכות פסח הנדפס בראש ספר הגדה של פסח איש מצליח, ובספר ה' נסי ח"א] שלא יברכו על בדיקת החמץ שבבית כ"נ. [ועיין למ"ד בהערות אי"מ על המשנ"ב (סק"ז) ובשו"ת מחקרי ארץ ח"א (סי' כב אות ח). וע"ע בס' ויגד משה (עמ' נז). ע"ש].

הנחת פתיתי חמץ

והנה הכל בו (סי' מח, דף ו' ע"ד) כתב, נהגו במקצת מקומות שמטמינים פתיתים של פת בחורי הבית, כדי שימצאם חבדוק ויבערם, שאם לא ימצא כלום חששו

פסקי הלכות

לברכה לבטלה. ואנו לא חששנו בזה, לפי שדעתנו כשמברכין על הביעור לבער אם נמצא¹⁵⁰. ע"כ. והביאו המלך חדריו בבית יוסף (סוף סימן תלב).

ומאידך הרמ"א בדרכי משה (סק"ב) הביא בשם מהר"ר ישראל ברין שצריך להניח פתיתין. וכן נוהגין. ע"ש. וכ"כ הרמ"א בהגהתו בשלחן ערוך שם, שנוהגים להניח פתיתי חמץ במקום שימצאם הבודק, כדי שלא תהא ברכתו לבטלה. ומיהו אם לא נתן לא עיכב, דדעת כל אדם עם הברכה לבער אם נמצא.

ולפ"ז דטעם הנחת הפתיתים כדי שלא תהא לבטלה ברכת "על ביעור חמץ", א"כ הרי טע"ז אינו שייך בבדיקת החמץ בבתי הכנסת, שמאחר שהגבאי בודק בבית הכנסת אחר שסיים לבדוק החמץ בביתו, וכבר הניח שם עשרה פתיתים ויצא מידי חשש ברכה לבטלה, לכן אין טעם להניח עשרה פתיתים אף בביהכ"נ. (וה"ה לבודק כמה בתים בזה אחר זה, דסגי בהנחת פתיתים בבית הראשון).

אמנם אכתי יש לדון ע"פ המובא בשם האר"י בפרי עין חיים (שער כא סוף פ"ה) שצריך להניח קודם הביעור יו"ד פתיתי חמץ לבערם, לכן שורפים ומבטלים אותם מן העולם נגד יו"ד כתרין דמסאבותא. ע"כ. והביאו בכה"ח (סוף אות לא). [ועי' בס' ש"ע המקוצר ח"ג עמ' תו]. ולפ"ז היה מקום לומר שייתכן שבכל מקום שבודק החמץ, צריך להניח עשרה פתיתים, אולם רבים לא נהגו להניח פתיתי חמץ בבתי כנסת, ולפי האמור הטעם ברור שסומכים על הנחת הפתיתים שבבית, וגם ע"פ דברי האר"י אפשר דסגי בהנחת הפתיתים שבבית.

ובלאו הכי יש מפקפקים על הנחת פתיתי חמץ. עי' בספר ברית כהונה (מע' ב אות ט) ובשו"ת שואל ונשאל ח"ג (חאו"ח סי' קיט) מ"ש לפקפק בזה. וע"ע במור וקציעה (סי' תלב) ובמהזיק ברכה שם (סק"ח).

ומ"ז הגאון מוהר"ר מצליח מאזוז וצוק"ל השיב ע"ד הגאון ברית כהונה, במכתבו הנדפס שם, ובשו"ת איש מצליח ח"א (סי' לז). וע"ע בס' אבני צדק (סי' תלג) ובס' הגיד לעמו ח"א (עמ' יב) ובספרו מגיד חדשות ח"ח (עמ' שמג) ובס' ויען עמוס (מע' ב אות ט) ובשו"ת מעשה נסים הכהן ח"ג (סי' צה, צו) ובשו"ת אשמה בהשם

¹⁵⁰ ובעיקר הענין שברכתו לא תהיה לבטלה, עוד העירו שמאחר שמברך בלילה "על ביעור חמץ" ואינו מבער עד למחרת ביום י"ד, א"כ הרי איכא הפסק טובא בין הברכה לביעור, וכתבו ליישב ולבאר, אך יש לציין שיש בגרסא שנהגו לשרוף החמץ בליל י"ד, עי' מה שכתבתי בשו"ת חקרי הלכה (חאו"ח סי' יד), ולפ"ז ניהא שפיר. ועש"ב.

פסקי הלכות

(האו"ח סי' נא) ובשו"ת וישב יוסף ח"ב (סי' לג) ובשו"ת ויען הכהן ח"א (סי' לג) ובהערות איש מצליח על המשנ"ב (ס"ס תלג) ובשו"ת מחקרי ארץ ח"א (סי' כג) ולמרחן ראש הישיבה שליט"א בירחון אור תורה (אדר תשל"ו עמ' שסו, טבת תשמ"ב ס"ס לט, שבט תשמ"ט עמ' שג, אדר תשנ"ג עמ' תכז) ובס' ה' נסי ח"א (עמ' ט' סי"ד) וח"ב (פ"ה ס"כ) ולמרחן הגר"ע יוסף בשו"ת יחווה דעת ח"ה (סי' לא) והליכו"ע ח"א (פ' צו הע' ד) וחוו"ע פסח (הע' ז) ולמ"ד הרה"ג רבי שגב ורדי בקובץ תפארת יוסף¹⁵¹. ואכמ"ל.

ובאשר סיים כת"ר במכתבו שהשאלה תחול אף אם כמה שבועות קודם פסח הפסיקו להתפלל שם, הנה נראה שגם בזה יש לנהוג כאמור, שיבדקו את המקום

¹⁵¹ הנה הרמ"א (סי' תמה ס"ג) כתב: אם לא מצא חמץ כשבדק, ישרוף הכלי שלקח לבדיקה כדי שלא ישכח חובת ביעור. אך לכא' יש להעיר דאיהו גופיה כ' לעיל (סי' תלב ס"ב) שנוהגים להניח פתיתי חמץ במקום שימצאם הבדק, כדי שלא תהא ברכתו לבטלה. ולכא' אם מניח פתיתים היאך ייתכן שלא מצא חמץ בבדיקתו. וע"כ לומר דמייירי במוי שלא קיים המנהג ולא הניח פתיתי חמץ. וכפי שסיים הרמ"א שם שאם לא נתן לא עיכב, דדעת כל אדם עם הברכה לבער אם ימצא. ע"ש. או דמייירי בגיררתו חולדה.

והנה מ"ז בס' הוראת זקן שפתי צדיק (דיני בדיקה ס"ח) כ', כתבו הפוסקים שיקיים מצות שריפה בכלי שבדק בו חמץ. וכ"כ בברית כהונה (מע' ב אות ל) שכן המנהג. ע"ש.

ועיינן בס' ה' נסי ח"ב (עמ' לח) שכ' שמו"ש הרמ"א (ס"ס תמה) שישרוף הכלי, כבר כ' הפר"ח שם שאין טעם לזה. ומנהגנו שלא לתת לחם בקערה רק י' פתיתים. ולמעשה שורפים שניהם. ע"ש. ועי' בחוון עובדיה (סוף עמ' נא) שהביא דברי הרמ"א שאם לא מצא חמץ בבדיקתו ישרוף הכלי שלקח לבדיקה. וכתב ע"ז, שלפי המנהג שהבדק מוליך עימו פרוסת לחם בקערה, שפיר מקיים מצות ביעור חמץ בפרוסה, או בפיתית החמץ שמצא בבדיקתו. ע"ש.

ועיינן בברית כהונה (מע' ב אות ט) הנ"ל שהעיר שלא נהגו בג'רבא בהנחת הפתיתים, וכ' להוכיח כן מדברי מ"ז מוהרמ"ז, שלא לבד שהשמיט הנחת הפתיתים אלא שכ' שיקיים מצות שריפה בכלי שבדק בו החמץ ואם איתא שמניחים הפתיתים אין כל צורך לזה, וכידוע דדבריו הם הם מה שהיה אומר בדרשתו, וש"מ ג"כ שאין לדרוש זה ברכים. ע"ש. ועי' בשו"ת איש מצליח ח"א (האו"ח סי' לו) שהעיר על הברית כהונה, שאין הכרח שאין מנהג ג'רבא בזה מפני שלא נהגו בזה בביתו, והא אנן בדידן ידעינן דהכי נהיגו מקדם קדמתה וכו'. ע"ש. ועי' בהע' שבמהדו"ח שם, שהעירו על הוכחת הרב ברית כהונה מד' מ"ז מוהרמ"ז, שהרי המנהג לקיים מצות שריפה בכלי הוא מד' הרמ"א (סי' תמה ס"ג). ואיהו גופיה כ' (סי' תלב ס"ב) שמנהגם בהנחת הפתיתים. וע"כ לומר דמייירי במוי שלא הניח, וא"כ דילמא גם מוהרמ"ז מייירי בהכי. וי"ל דבשלמא בד' הרמ"א אפשר לומר דכוונתו בסימן תמה לאותם שאינם נוהגים להניח הפתיתים, כיון שאינו מעיקה"ד, וכמ"ש בסימן תלב. אבל מוהרמ"ז שדבריו נאמרו בדרשתו לבני עדתו, אם איתא שמנהגם להניח הפתיתים לא היה לו להזכיר ענין ביעור הכלי כלל. ע"ע.

פסקי הלכות

בדיקת חמץ אך א"צ להניח פתיתי חמץ, ואם המקום פתוח ואין חשש שנותר שם חזר דינו ככל חצר שאינה צריכה מעיקרא בדיקת חמץ.

בברכת חזק ואמץ

יצחק מאוזן ס"ט

פסקי הלכות

סימן כד

מיחם שהניחו עליו חמץ חם פעם אחת, אם הכיסוי טעון הכשר

מיחם שאירע ופעם אחת הניחו עליו פיתות להממו, אם הכיסוי טעון הכשר. הנה מצינו בזה ג' שיטות בפוסקים. י"א שא"צ הכשר כלל [ועי' בשו"ת ר"פ ח"ג (חאו"ח סימן כח ד"ה הנה) וח"ד (חאו"ח סימן יז) ובבא"ח (פ' צו סי"ב) ובס' עוד יוסף חי (פ' צו ס"א) ובשו"ת פעולת צדיק (ח"א סימן קעב). ע"ש]. וי"א שטעון ליבון [ועי' בשו"ת בית דוד (חיו"ד סימן סד) ובפמ"ג (יו"ד סימן צא שפ"ד סק"ג) ומהר"ש קלוגר בחכמת שלמה (רס"י צא) ובשו"ת בית אפרים (חאו"מ סימן יז) ובשו"ת חלקת יעקב (ח"א סימן צח) ובשו"ת שבט הלוי (ח"ו סימן קטז אות ג). ע"ש]. וי"א דסגי בהגעלה [ועי' בשו"ת דברי מלכיאל ח"ג (סימן נו) ובשו"ת זקן אהרן ואלקין ח"ב (חיו"ד סימן מא) ובס' עצי לבונה (סס"י צב) ובדרכי תשובה (סימן קבא ס"ק פג)]. ועי' בש"ע או"ח (סי' תנא ס"ד, ס"י, סט"ז וס"כ). ועי' בשו"ת חתם סופר (חיו"ד סי' קיד) ובחוו"ד (סימן צו ביאורים ס"ק ז). ועי' להרב אורי גלדסאי באו"ת (ניסן תשס"א סימן עח) ולהרה"ג ר' רונן הכהן באו"ת (ניסן תשס"ב סימן עו, ניסן תשס"ד סי' סט, שבט תשע"א סי' נב) שכ' להקל שא"צ הכשר. וע"ש. והעיקר להלכה כדעה אמצעית דבעי הכשר, וסגי בהגעלה. ואף שכמה פוסקים ס"ל דבעי ליבון, יש לצרף דעת הסוברים דחמץ היתרא בלע. ולפיכך סגי בהגעלה. וכ"פ מו"ר אבי הגאון הרב מצליח חי מאוזז (באו"ת ניסן תשס"ג סימן פב, ושוב נדפס בספרו תורת חיים בסוה"ס סי' מז, וכ"כ עוד בקצרה לעיל מינה בעמ' קלז). וכ"פ מרן ראש הישיבה בספרו ה' נסי ח"ב (סי' יב). וכ"כ בשו"ת ברכת יהודה (ח"א סי' לד, ח"ה סי' למ עמ' קיד, ח"ז סי' עח). וכ"כ בהערות איש מצליח על המשנ"ב (סי' תנא ס"ו, ובסוה"ס) שטעון הגעלה. וכ"כ מ"ד הרה"ג ר' רזיאל הכהן בשו"ת מחקרי ארץ ח"ג (סי' יח אות ו), ושכ"כ בשו"ת חלקת יעקב (ח"א סי' צח אות ב, ובדפו"ח חאו"ח סי' ר). וע"ע בילקו"י (חיו"ד כרך י עמ' פ) בשם מרן הגר"ע יוסף. [ועי' בחזו"ע פסח (עמ' קלז הע' מז במוסגר), ובהליכו"ע ח"א (עמ' רפד טור א' בסופו). ע"ש]. וכן פסק בשו"ת אור לציון (ח"ג פ"י ס"ה). וכ"כ בשו"ת קול אליהו מופיק ח"א (חאו"ח סימן כח. וע"ע בח"ב חיו"ד סי' ב). וע"ע ביתד המאיר (ניסן תשס"ד סי' קעה). וע"ע בשו"ת אלישיב הכהן ח"ב (סי' לו) ולהגר"ע אוירבאך בקובץ גלאט (גליון כ' עמ' קס) ובס' חוקי דעה (סימן מא) ובס' ברכת יצחק (סי' תנא עמ' מח). ולגבי גוף המיחם, באול"צ הנ"ל החמיר אף בזה, אולם מו"א נר"ו ביאר להקל במיחם שא"צ הכשר כלל, וכ"פ מו"ר רה"י שם, ובהע' אי"מ שם. וע"ע להרה"ג ר' יוסף פרץ

פסקי הלכות

בשו"ת יוסף לקח ח"ב (עמוד תקפו) ובשו"ת דברי דוד טהרני ח"א (חיו"ד סי' י')
ולידיו"נ הרב בני רביבו בקונטרס כרביבים עלי עשב (סי' ח'). ואכמ"ל.

פסקי הלכות

סימן כה

בענין מנהג לוב בסידור קערת הפסח

בס"ד, י"ז אלול תשפ"א

לכבוד הגאון הרב אלון ארביב שליט"א.

שלום וישע רב!

הנה לפני כמה ירחים שלח מר זקני הגאון הגדול מוהר"ר יוסף צמח מאזוז שליט"א מכתב לכת"ר, בענין סדר הקערה בליל הסדר, לפי מנהג לוב. ומ"ז כתב שנראה שמנהג לוב לסדר הקערה ע"פ האר"י.

ורציתי לציין שאכן כן מצאתי בהדיא להגאון רבי יעקב רקח מגדולי חכמי טריפולי ומח"ס שלחן לחם הפנים, בספרו הגדה של פסח פרסומי ניסא (ליוורנו תר"ך, דיני סידור השלחן בערב פסח סעיף ז', דף ל"ח ע"ב) שכתב לסדר הקערה ע"פ האר"י. והביא שם דברי מרן החיד"א בספרו מורה באצבע (סי' ז אות כו) ותיאור הקערה ע"פ דרך האמת. ע"ש. (וע"ש לעיל סעיף ג'). וזה כדברי מר זקני הגאון מהרי"ץ שליט"א, שבטריפולי נהגו לסדר הקערה ע"פ האר"י, והמצות בתוך הקערה.

ויה"ר שיזכה להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה, ולהאיר עיני ישראל בחיבוריו, אמן.

ביקרא דאורייתא

ובאהבה רבה

פסקי הלכות

סימן כו

שמיעת מוזיקה בשלושת ימי ההגבלה

עש"ק פ' במדבר, שלושת ימי ההגבלה תשפ"א

לכבוד ידיד נפשי היקר והנעלה, בו כבוד השי"ת נגלה, ברבנן עשו מעלה, הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א.

בדבר השאלה באותם שאינם שומעים מוזיקה בימי ספירת העומר עד חג השבועות, האם אפשר להקל בימים אלו לשמוע מוזיקה, מאחר ובעוה"ר כעת שונאי ישראל הרימו ראש ומשגרים טילים לעבר ישובי ישראל (והרבם תבוא בלבם, אכי"ר), והילדים נמצאים בביתם ושרויים בפחד וחלחלה. (ע"כ השאלה). הנני להשיב בס"ד.

א. בעיקר המנהג בקרב חלק מעדות האשכנזים שאינם שומעים מוזיקה עד שבועות, ראשית יש לציין את המקור לכך.

הנה מאחר ומתו תלמידי רבי עקיבא מהפסח עד פרום עצרת, לכו"ע נוהגין איסור ל"ג ימי אבילות. רבים נוהגים למנות ל"ג יום עד ל"ג לעומר ולספרדים עד ל"ד לעומר, כמבואר בש"ע (סי' תצג ס"ב)¹⁵².

אולם יש שמחשבים את ל"ג הימים של האבילות באופן שונה, כמבואר בבית יוסף (סימן תצג) בשם הר"י ׳ שועיב, בשם התוספות, שמה שאמרו ל"ג לעומר אינו כמו שנוהגים, אלא שלשים ושלשה יום כשתסיר שבעת ימי הפסח ושבע שבתות

¹⁵² וביאר בביאור הלכה (ד"ה יש נוהגים) דלשיטה זו תלמידי ר"ע מתו ל"ד יום, וראיה ממדרש שמתו מפסח עד פרום עצרת, והוא ט"ו יום קודם עצרת. וכשתסיר ט"ו יום ממ"ט, נשארו ל"ד יום שלמים שמתו, אלא דמקצת היום ככולו, ומשום"ה מסתפרין ביום ל"ד בבקר. וזה דעת הש"ע. אכן לדעת הרמ"א שם בס"ב משמע דס"ל דפסקו מלמות ביום ל"ג, וכמו שכתב הגר"א שם, ומקצת היום ככולו, ולפי שיטה זו המנהג שאין מסתפרין מפסח עד יום ל"ג בבוקר ומשם והלאה עד עצרת מותר. ע"ש.

פסקי הלכות

ושני ימים של ראש חודש, שהם ששה עשר ימים שאין אבלות נוהג בהם, נשארו מן הארבעים ותשעה יום שלשים ושלשה יום. עכ"ל.

וכתב הרמ"א בהגהתו בשלחן ערוך (סי' תצג ס"ג): "בהרבה מקומות" נוהגים להסתפר עד ראש חדש אייר, ואותן לא יספרו מל"ג בעומר ואילך, אע"פ שמותר להסתפר בל"ג בעומר בעצמו. ע"ש. והיינו שאין להסתפר עד שבועות ממש. וע"ע במשנה ברורה (ס"ק יד) 153.

ושיטה שלישית מצינו בזה, וזה לשון המשנ"ב (ס"ק טו): הנה במדינתנו המנהג לישא ולהסתפר בג' ימי הגבלה, ע"כ מסיק המ"א דצריך ליוהר שלא לישא ולהסתפר בשני הימים של חודש אייר, וגם בראשון של ימי הגבלה בבוקר דוקא, דאמרינן מקצת היום ככולו. וא"כ עי"ז יושלם ל"ג ימים שאנו נוהגים אבילות עבורם. וכתב הח"א שכן המנהג ג"כ בק"ק ווילנא, שנוהגים איסור מיום א' דר"ח אייר עד ג' סיון בבוקר, מלבד בל"ג בעומר נוהגין בו היתר. ויש מקומות שנוהגין להקל רק בר"ח אייר ובל"ג בעומר, ובר"ח סיון עד שבועות. ובענינים אלו יתפוס כ"א כפי מנהג מקומו. ע"כ.

נמצא דנידוננו תלוי בחילוקי המנהגים הנ"ל, ואי אפשר להקל בקולי דמר וקולי דמר, וכמ"ש הרמ"א שם. דהוי תרי קולי דסתרי אהדדי. ולכן מי שנהג כדברי המשנ"ב, יכול להקל בימי ההגבלה. אך מי שנהג כדעת הרמ"א, יש לו להחמיר עד שבועות ממש.

ב. ובעיקר דין שמיעת שירים בכל ימות השנה האריכו הפוסקים, ועיין בדברי הרמב"ם (פ"ה מהלכות תענית הי"ד) ובאו"ח (סי' תק"ס ס"ג) ובאחרונים שם, ובשו"ת מהרש"ג ח"ב (סי' קנ"ה) ובשו"ת יחיה דעת ובשו"ת בית נאמן ח"א ובשו"ת שבט הלוי ח"ב (סי' נ"ז) וחלק ו (סימן סט).

¹⁵³ ולשיטה זו תלמידי ר"ע מתו ל"ג ימים שלמים, דהיינו ביום שא"א תחנון לא מתו, א"כ כשתוציא שבעת ימי הפסח, דהיינו מיום שני של פסח, ועוד ששה שבתות ושני ימים ר"ח אייר ויום אחד ר"ח סיון שלא מתו, א"כ הרי נשארו ל"ג שלימין שמתו. ולפ"ז מתו עד עצרת. ולנגד אלו הל"ג ימים קבלו ישראל ע"ע קצת אבילות ל"ג ימים (אלא שיום אחד מהן יש להקל במקצת יום דהוא ככולו, ובחרו ביום ל"ג בעומר. ואולי מאיזה טעם. פמ"ג). דהיינו לנכות ממ"ט יום של העומר, ט"ז ימים הראשונים, דהיינו מיום שני של פסח עד יום שני של ר"ח אייר, יש ט"ז ימים שאותן ימים מקילין בהן, ונשארו ל"ג שלימין עד עצרת ומתאבלין בהן, ולפ"ז אותן שמסתפרין מל"ג ואילך וגם בר"ח אייר טעות הוא בידם דליכא ל"ג יום. כ"כ כ"ז ביאור הלכה (ד"ה יש נוהגים). ע"ש.

פסקי הלכות

ועיין בשו"ת שבט הלוי חלק ה (סימן קכז) שכתב וז"ל: בענין שמיעת ניגונים מטיעפ רעקארדער בימי המצרים, כבר בארתי בשבט הלוי (ח"ב סי' נ"ז) דטיעפ הוא כלי שיר גמור, וא"כ לא מבעיא בבין המצרים דאסור עפ"י המבואר באו"ח (סי' תקנ"א), אלא אפילו כל השנה הוזה בכלל כלי שיר כאשר הוכחתי מדברי הרמב"ם שם, ע"פ המבואר באו"ח סי' תק"ס. ולדעתי אפילו אם הטיעפ נעשה משירה בפה נהפך לכלי שיר. אלא שכחיו מקילים אפילו מדקדקים בזה, ויש ללמוד עליהם זכות, ופעמים הרבה עושים לפקה עצבותי ושרי, ובפרט בנשים שכיח זה, ובמק"א [ח"ו סי' ס"ט] הארכתני יותר בנדון זה. ע"כ.

ואכן כמה פוסקים התירו שמיעת שירים בימי ספירת העומר למניעת עצבות ומתח וחרדה וכיוצא. עיין בהליכות שלמה (פי"א הערה נד) ובשלחן שלמה (עמ' שסא הערה כב) ובספר הלכות חג בחג (הלכות ספירת העומר פ"ז עמ' סג) ובשו"ת שואלין ודורשין ח"ד (סי' לז). ועוד רבים. וע"ע בספר אבני דרך (חט"ז סי' פה הנד"מ). [ואף בימי מגיפת הקורונה היו אנשים בבידוד והיה קשה עליהם מאד ללא שמיעת מוזיקה, והתירו להם כמה פוסקים בדורנו כאופנים מסויימים. ואכמ"ל].

ולפי דבריהם יש להקל אף בנ"ד.

ג. ומכל מקום יש לציין שאף על פי שעפ"ד האר"י (שער הכוונות דרוש הפסח דרוש י"ב) אין להסתפר עד חג השבועות, מ"מ אין צריך להמנע מכך משמיעת מוזיקה בכל הימים הללו עד שבועות. אחר שאינו מטעם אבילות כלל, אלא ע"פ הקבלה אין להסתפר. ולכן מותר בהחלט לשמוע מוזיקה מיום ל"ג לעומר גם לנוהגים כדברי רבנו האריז"ל. וע"ע למר אבי בשיעורו הנדפס בגליון הלכות מעשיות (גליון קלו אות י). ע"ש.

ויה"ר שיזכה להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה, מתוך שפע ברכה והצלחה שובע שמחות וכל טוב. אמן.

בברכה רבה

יצחק מאוזן ס"ט

פסקי הלכות

סימן כז

כשחל יו"ט בערב שבת, אימתי זמן קריאת שמו"ת

שאלה: בחג השבועות הבעל"ט שיחול ביום ששי לפרשת נשא¹⁵⁴, אימתי יש לקרוא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום. דאע"ג דבכל שבוע ע"פ הקבלה יש לקרוא לכתחלה שמו"ת ביום ששי כמ"ש בשער הכוונות (דף סב ע"א), מ"מ מאחר ונודע דדעת הרמ"ע מפאנו דאין לקרוא תרגום ביו"ט, צ"ע אימתי הנכון לקרוא שמו"ת לפרשה זו. [וכן יש לדון בזה בשביעי של פסח שחל בע"ש, לבני א"י¹⁵⁵. וכן יש לדון בזה בראש השנה שחל בחמישי ושישי, בין לבני א"י ובין לבני חו"ל. ובשנה כזו יש לדון ג"כ ביום שמחת תורה לבני חו"ל, מאחר וביום שחל יום א' דר"ה יחול ג"כ שמיני עצרת, נמצא שלבני חו"ל יחול יום שמחת תורה ביום ששי]. דהנה הרמ"ע מפאנו במאמר מעין גנים (דף א' ע"ד, בנד"מ בס' מאמרי הרמ"ע ח"ב עמ' קעז) כ' בזה"ל: אין תרגום אלא ביום ולא בלילה כלל, שלא להגביר מדת הדין יותר מודאי. ולא בשבת ויו"ט לעולם, לא בתורה ולא בנביאים שאז מלכות נכללת בזכר, ואין לה קריאת תרגום בפני עצמה. וכו'. וחולו של מועד איננו בכלל ימים טובים לד"ו, ודוקא יחיד הוא שלא יאמר תרגום בשבת ויו"ט, אבל צבור הואיל ורב גובריהו לחלוק לו כבוד לתרגום בכל זמן, והקדיש תמיד מיד ראייה מספקת, אם באו לתרגם את הפרשה או את ההפטרות במקום שנהגו שפיר דמי. עכ"ל. (והלשון מגומם קצת במ"ש שהקדיש ראייה מספקת). וכ"כ הרמ"ז באגרותיו (סי' כב) שאין לקרוא תרגום ביו"ט. ע"ש. (ועי' להלן). ומעמו של הרמ"ע, ביאר בשו"ת ישכיל עבדי ח"ח בהשמטות (סי' י' אות ב)¹⁵⁶. ולפ"ז יש לברר אימתי הנכון לקרוא שמו"ת בזמנים הנ"ל.

¹⁵⁴ ויש לציין ששאלה זו שייכת רק בא"י, כי בחו"ל בשבת חל יו"ט שני של גלויות, וקוראים פרשת "כל הבכור" (כמבואר בש"ע סי' תצד ס"ב, ומאחר וחל בשבת מתחילין מ"עשר תעשר" כמ"ש הלבוש שם). ובשבתות שלאחמ"כ חלוקים בני א"י ובני חו"ל בקריה"ת, שבא"י קראו פרשת נשא ובני חו"ל קראו פרשת כל הבכור כנ"ל. ומצד שיחול חג השבועות ביום חמישי לא יתכן כידוע, כי לא בד"ו פסח ולא גה"ז עצרת (ש"ע סי' תכח ס"א).

¹⁵⁵ אך לבני חו"ל לא שייכת שאלה זו, כי ביום שבת חל יו"ט שני ש"ג, וקוראים בשמיני של פסח פרשת כל הבכור, ומאחר וחל בשבת מתחילים מ"עשר תעשר" ומפטירים "עוד היום בנוב" (עי' ש"ע סי' תצ ס"ה וס"ח).

¹⁵⁶ אמנם לפי הפשט ודאי שאין חשש בקריאת תרגום בשבת ויו"ט. וכן מבואר בדברי רבים מהראשונים שקוראים שמו"ת ביום שבת. עי' בתוס' (ברכות ה:) ובס' העיתים (סי' קעד) ובס' האורה

פסקי הלכות

הוכחות היפך ד' הרמ"ע ע"פ הקבלה

תשובה: א. לכאורה יש הוכחה שאף האר"י גופיה לא ס"ל כהרמ"ע מפאנו, דהנה מהרח"ו בשער הכוונות (דף סב ע"א) כ', דתיכף כשסיים האר"י תפלת שחרית יום ו' היה קורא שנים מקרא ואחד תרגום, והיה דוחק עצמו לקרותה ביום ו'. והיה אומר כי זהו סוד והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו. זולת אם אירע לו אונס גדול מאוד, שאז היה קורא הפרשה שמו"ת אחר סיום תפלת שחרית דיום שבת, קודם סעודת שחרית. ע"כ. ולכאורה כוונתו שמשום שצריך לקרות התרגום ביום ששי מטעם הכנה לשבת, היה מקפיד לקרוא בששי, ובמקום אונס גדול מאוד לא היה קורא בששי. ולכאורה לא הוה ליה קפידא בקריאת התרגום בשבת, ומטע"ז כשלא יכל לקרוא ביום ו' היה קורא בשבת. ומה שהוצרך ל"אונס גדול מאוד" שאז היה קורא בשבת, אינו מטעם שיש קפידא בקריאת תרגום בשבת, דאם איתא הו"ל להזכירו. אלא כל הטעם שהוצרך ל"אונס גדול מאוד" הוא לבאר מה הטעם שלא יכל לקרוא ביום ו' שיש בו טעם של הכנה. ואם כן הוא מבואר לפ"ז דהאר"י והרמ"ע פליגי אם יש מניעה בקריאת תרגום ביו"ט. וא"כ שפיר נקטינן כהאר"י לקרוא תרגום ביו"ט ושבת. ובפרט לפמ"ש הרח"ג רי"ח סופר נר"ו בס' כנסת יעקב (קונט' ז' אות ד) בהרחבה, ומנה למעלה מעשרה מקומות שהרמ"ע כתב דבריו ע"פ הקבלה, ודבריו סותרים דברי האר"י. וע"ש שדברי הרמ"ע במקומות הרבה מיוסדים על קבלת הרמ"ק ולא על קבלת האר"י, וכן שהשתמש הרמ"ע בקונטרסים דשאר גורי האר"י, ולא במשנת מהרח"ו הברורה. ע"ע. ולפ"ז אפשר דאף הכא תנא הוא ופליג. ואם כן הוא בודאי דנקטינן כדברי האר"י. וכן ראיתי בס' פקודת אלעזר (סי' רפה ס"א ד"ה ענין) שכ', אני בעוניי כך נוהג פעמים אין מספר לקרות שמו"ת בליל שבת, כשלא קריתי אותה עם הציבור ביחד כשיש לי טירדת מצות ת"ת שיש עימו כתיבה. ומ"ש הרמ"ע שאין לקרות תרגום בשבת ויו"ט, זה היפך

(סי' נו) ובמהזור ויטרי (סי' קיז) ובכלבו (סי' לז) ושבלי הלקט (סי' עה) וארחות חיים (דין קריאת שמו"ת אות א, ב) ובפסקי הרי"א (ברכות ח.) ובאו"ז (סי' מב) וברוקח (רס"י נג) ובראב"ן (סי' פח) ובמרדכי (ברכות סי' יח). ואף גבי יו"ט, מצינו בדין קריאת פ' וזאת הברכה, שכ' בארחות חיים (הל' קריה"ת אות נח) שנהגו להסדיר פ' וזאת הברכה כל א' בביתו בליל יום טוב שמו"ת לאור הנר על השלחן. ע"כ. וכ"כ בכל בו (סי' כ דף יב ע"א, עמ' בדפ"ח). וכן יש להוכיח ממ"ש בהגהות מימוניות (פי"ג מהלכות תפלה אות ש). וכן ראיתי עוד בס' יוסף אומץ יוזפא (סי' תתרסה) שכ' שכשחל שמחת תורה יום ו', אל יבטל מתוך סעודתו העברת שמו"ת מבראשית קודם לשבת, שהיא עיקר המצוה, שהמצוה בזמנה היא ערב שבת. ע"כ. וכן ראיתי בשם סידור היעב"ץ (ח"ב דף קמג ע"ב) שכ' שיש לקרוא פ' וזאת הברכה ביום שמיני עצרת. וכן מבואר במאמר (רס"י תרסט) ובחסד לאלפים (סי' רפה ס"א) שאין חשש בקריאת תרגום ביו"ט.

פסקי הלכות

מ"ש בשער הכוונות שהאר"י קרא שמו"ת ביום שבת. ולתפוס מעט מדבריו לענין למנוע בליל שבת שלא נכתב בהדיא בשעה"כ, ולהניח ענין יום שבת שנכתב להדיא בשעה"כ, הנה מה לי ולעסק הזה לתפוס כלל סודות שלא גילה האר"י בח' שערים, בשלמא דבר שהוא אסור ע"פ דין הש"ס ועמודי ההוראה והפוסקים או דבר שגילה האר"י לאסור, הגם שעפה"ד מותר ראוי למנוע, הגם שע"כ מצער עצמי לאיזו סיבה, משא"כ דבר שאינו אסור עפה"ד כלל ועיקר, והוא מסודות שלא גילה האר"י, אין לי הכרח לצער עצמי קצת אפי' בשביל הפרטים שלא נתגלו להדיא להיפך בדברי האר"י, וחרי כמה דברים בקבלת הרמ"ע מפורש להדיא בדברי האר"י להיפך, וא"צ לפרטם וכמה מהם כתובים אצלי בסימן ככו. איך שיהיה סודות שלא גילה אותם אצלי האר"י אין אחריותם עלינו. ע"כ. מיהו בעיקר הוכחתו מהאר"י שקרא בשבת, כבר נתבאר שהאר"י קרא דוקא במקום אונס. וכבר השיגו הרב המגיה שם.

אלא שאין זה מוכרח כ"כ בפשט ד' שעה"כ, ויש מקום לומר שאף קריאת התרגום בשבת לא ניהא ליה להאר"י, ורק במקום אונס גדול מאד היה קורא בשבת. [וע"ע בס' כבר לאדן (סי' ה אות ז), ובסו"ד משמע דס"ל שהקפידא בקריאת תרגום אפשר דקבלוה מתלמידי מהר"ח]. ועכ"פ דון מינה דאף בנ"ד אם לא קרא הפרשה שמו"ת קודם שבת, בודאי דשפיר דמי לקרוא הפרשה שמו"ת אף לפי הקבלה.

והנה מהר"ח"ו בשער המצוות (דף לד סע"ב) כ', ביום ו' תקרא כל הפרשה כולה שמו"ת. ובערב שמחת תורה אע"פ שאינו יום ערב שבת, תקרא פ' וזאת הברכה שמו"ת. ע"כ. וכ"כ המג"א (סי' רפה סק"י) והאליה רבה (ס"ק יא) ועוד אח'. וע"ש בפמ"ג (אש"א סק"י). והנה הא ודאי דא"א להוכיח מדכתב לקרוא בערב שמחת תורה, ולא כ' לקרוא בשמחת תורה עצמה דס"ל להאר"י כהרמ"ע שאין לקרוא ביו"ט, די"ל דכל טעם ההקדמה הוא משום הכנה. ואנוכי הרואה בשו"ת שמחת כהן אלחדד (סי' קיט) שכ' שמד' האר"י הללו מוכח נגד דברי הרמ"ע, כי הנה מפורש יוצא אומרו בערב שמחת תורה ולא אמר וביום הו"ר תקרא פ' וזאת הברכה וכו', נראה דגם לבני הו"ל אמר מר שיקראו אותה בערב שמחת דהיינו ביום טוב שמיני חג עצרת. עכת"ד. אולם י"ל דתנא בארץ ישראל קאי, וערב שמחת הוא הו"ר, ולא מיירי ביו"ט. וה"נ מסתברא דקאי על ארץ ישראל, דהוי אתריה דמר. וגם דא"כ לא הול"ל ערב שמחת תורה אלא הול"ל שמיני עצרת, כפי שאכן כן נקטו בלשון זו כמה אחרונים. [ועכ"פ בדברי הגאון רבי חיים פלאג'י בספרו רוח חיים (סי' רפה סק"ד) מבואר שיש לקרוא לכתחלה בשמ"ע. ושכן מבואר בס' חמדת ימים (סוכות פ"ז אות כו, עמ' תסד). ובספרו מועד לכל חי (סי' כה אות

פסקי הלכות

(ג) כ' שכן מנהגם. ע"ש. ועי' להלן בהע' בדבריו. וכ"כ מר בריה בס' יפה ללב ח"ב (סי' רפה סק"ח, ובדפו"ח ס"ק יז) דנקטינן לקרוא בערב שמחת תורה (שהוא שמיני עצרת). ע"ש. ומבואר שהבין בד' שעה"כ דמיירי בהו"ל וכד' השמח"כ הנ"ל. ועי' לו להלן (סי' תרסד ס"ק טז, בדפו"ח ס"ק כב) שכ' שלפ"ד החיד"א, בשעה"כ מיירי בא"י. ושוב חזר בו היפה ללב בספרו ויאמר יצחק (סי' תרסד, בדפו"ח נדפס ביפה ללב שם ס"ק כג) וכ' לקרוא בהו"ר.

ועוד ראיתי למרן הגר"ע יוסף וצוק"ל, שאף שבשו"ת יבי"א ח"ו (חאו"ח סי' ל' אות ה') וחזו"ע סוכות (עמ' תנ) מבואר דס"ל שלכתחלה יקרא קודם יו"ט, מ"מ בחזו"ע שבת ח"א (עמ' שכט, של) כ' שיקרא שמו"ת בערב שמיני עצרת או בליל שמיני עצרת, ופקפק על ד' הרמ"ע ממ"ש בשו"ת שמחת כהן אלאחד שדייק מד' האר"י שאף בשבת ויו"ט יכול לקרוא תרגום [א"ה. אמנם ביבי"א שם דחאו שאינו מוכרח וכמבואר לעיל, מ"מ הוסיף כאן דבריו רק לחזק הדברים להקל], ושהחיד"א כ' אינו חש לסודות שלא גילה האר"י. והוסיף עוד, הן עתה בא לידי מאמר מעין גנים של הרמ"ע מפאנו, ושם כתוב, בשמ"ע או בשמח"ת יקראו וזאת הברכה בלי תרגום, ואח"כ בו ביום יקרא פ' בראשית שמו"ת, הואיל ולא סגי בלא"ה. ועוד שהוא יו"ט שני. וכיון שהותר לו התרגום לפ' בראשית הותר לו ג"כ לפ' וזאת הברכה, כיון שהיא מצוה בשעתה, וא"צ לקרותה בהו"ר. נמצא שהרמ"ע מפאנו עצמו הדר תבריה לגזיזה. הילכך אף לכתחלה יכולים לקרות שמו"ת של פ' וזאת הברכה בליל שמ"ע או ביום שמ"ע, קודם סיום הקריאה בס"ת בביהכ"נ. עכת"ד. (וע"ע בשו"ת יבי"א חלק יא חאו"ח סי' יח אות ג' שג"כ צידד להקל). איברא שבעצם ההוכחה מהרמ"ע מפאנו הרי טעמא יהיב בכפיל"א אמאי שרי, חדא מפני שא"א בענין אחר כיון שיו"ט חל בע"ש ובעינן הכנה מע"ש לשבת בראשית (ולא התיר היכא דאפשר בלאו הכי, כגון בערב שמחת תורה), וגם שהוא יו"ט שני של גלויות. אולם אכן משמע מדברי הרמ"ע דהיכא דלא קרא פ' וזאת הברכה קודם שמחת תורה, יקרא בשמח"ת. (והוסיף עוד טעם משום שהוא יו"ט שני). ועכ"פ בס' יצחק ירנן ח"א (סי' כט, ל) וח"ד (סי' מה) התיר לקרוא תרגום בשבת וביו"ט. וכ"כ בס' ברכת יהודה ח"ב (סי' כ'). וע"ע בקובץ שואל ומשיב (ח"ב עמ' רסג)¹⁵⁷.

¹⁵⁷ ועוד יש להוסיף שלכא"ו נהגו להקל נגד הרמ"ע בג'רבא, כי מנהג ג'רבא לקרוא שיר השירים עם תרגום בשביעי של פסח, [כמ"ש בס' ממלכת כהנים (עמ' שסא) ובס' גאולי כהונה (מע' ש') אות יג], ושמהלקים לב' הימים הטובים, שביעי ושמיני של פסח. ע"ש. וע"ע בס' שיר ציון בס' ערבי פסחים. וכ"כ מרן ראש הישיבה שליט"א בס' ח' נסי ח"א (עמ' שלט), ומפי השמועה הביא שכן הוא גם מנהג בבל. וע"ע בס' עלי הדס פ"ב סל"ז שכ' שיתכן שנהגו כן גם בתונם בדורות הקודמים

פסקי הלכות

דברי הרמ"ז בנ"ד והפוסקים שחששו לכתחלה לד' הרמ"ע מפאנו

ב. והנה בעצם ענין קריאת פ' וזאת הברכה בשמח"ת, אנוכי הרואה בס' אגרות הרמ"ז (סי' כב) שנשאל וזת"ד: הבנתי מפי מעכ"ת שאין לומר ביו"ט הפרשה שמו"ת, כדת מה לעשות בפ' וזאת הברכה, אי שפיר דמי להשלימה שמו"ת ביום שמו"ע. וכן כשחל יום שמח"ת ביום ו' שאז ג"כ קורים פ' בראשית בשבת הסמוכה לה, אם יש לומר פ' בראשית שמו"ת ביום שמח"ת. והשיב הרמ"ז: מנהגי בזה כשחל שמחת תורה באמצע השבוע, אני קורא שמו"ת ערב שמח"ת. וכשחל בע"ש אקרא וזאת הברכה ערב שמחת תורה, ושל בראשית "אחר מנחת שמחת תורה"¹⁵⁸. ואע"פ שעדיין העולמות בסוד עילוי יו"ט, מ"מ הוא הכנה לבחינת שבת

ולכא' הרי אין קוראין תרגום ביו"ט. ואפשר דשאני תרגום הכתובים דקיל טפי, דבגמרא (מגילה ג.) איתא דתרגום של תורה אונקלוס הגר אמרו מפי ר' אליעזר ור' יהושע, ותרגום של נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי. (ומבואר בגמ' שלא ניתנה רשות לתרגם הכתובים). ואכן מלשון הרמ"ע מפאנו הנ"ל שכתב: ואין תרגום לא בשבת ויו"ט לעולם, "לא בתורה ולא בנביאים" שאז מלכות נכללת בזכר, ואין לה קריאת תרגום בפני עצמה וכו'. ע"כ. אפשר שבכתובים קיל טפי, והטעם כנ"ל שלא מצינו בגמרא שתרגום הכתובים מקורו מפי הנביאים. ויש לדחות. ועוד אפשר ע"פ מ"ש הרמ"ע מפאנו לאחמ"כ "דדוקא יחיד הוא שלא יאמר תרגום בשבת ויו"ט, אבל צבור הואיל ורב גובריהו לחלוק לו כבוד לתרגום בכל זמן". ואפשר דזה ג"כ הטעם שנהגו להקל, משום שנהגו לקרוא התרגום במקלות. ולכא' יש להעיר עוד דהא באמירת "ובא לציון" בשבת וביו"ט קוראים ג"כ התרגום, וכן יש להעיר מהמנהג לקרוא בשבת התן הפסוקים "ואברהם זקן עם התרגום. אולם לפי האמור דבקריאת תרגום בציבור אין חשש, נוחא שפיר. אך אכתי יש להעיר באדם שמתפלל ביחיד בשבת, שלכא' יש לו להמנע מאמירת התרגום ב"ובא לציון". ולא שמענו כן מעולם. [ועכ"פ לפי המבואר בתשובה זו שעכ"פ בדיעבד רשאי לקרוא התרגום בשבת, בודאי שיש לאומרים]. (וכן תירץ בכמה מהדברים הנ"ל ידי"ג שא"כ הרב יהונתן שלמה מאוזו נר"ו). ועוד אפשר להוסיף דחלק מהתרגום נהגו לקרוא ביו"ט שני של גלויות, ובזה מפורש ברמ"ע מפאנו דקיל טפי וכדלעיל. וידי"ג הרב רב אשי ברדא תירץ עפ"ד הבא"ח (פ' וזאת הברכה סט"ו) לקרוא פ' וזאת הברכה ביו"ט אחר מנחה. (ועי' להלן בהערה מה שכתבתי בדברי הבא"ח בזה). והיו קוראים זאת אחר חצות היום וזמן מנחה גדולה. ועוד תירץ שכפי שמקילים בקריאת מקרא בלילה אם קורא פירש"י, ה"נ בקריאת תרגום אם קורא פירושו לעברית (או לערבית בחו"ל) ס"ל דקיל טפי. עכ"ד. וצ"ע. [ויש לציין ולהוסיף שכמו כן יש בגר"בא שנהגו לקרוא ביום שמחת תורה מגלת קהלת עם תרגום ארמי. וכאן באר"ק מקפיד על כך מ"ז הגאון מהר"י צמח מאוזו שליט"א לקרוא מגלת קהלת משבת חוה"מ סוכות והלאה, אך ללא תרגום].

¹⁵⁸ ומחבא מבואר בהדיא דאחר מנחה קיל טפי בקריאת תרגום. וכן הביא בשם הרמ"ז, נכדו של החיד"א רבי משה אזולאי בס' זכרון משה (סי' רפה סק"ז) שיקרא בראשית אחר מנחת שמחת תורה. ע"ש. ובוה יש לבאר דברי הגר"ח בבא"ח (ש"א פ' וזאת הברכה סט"ו) שכתב שאם לא קרא שמו"ת ביום הו"ר, יקראנה ביום שמיני עצרת "אחר מנחה". ולכא' בא"י אדרבה עדיף שיקרא קודם שהרית שמתחילים לקרוא פ' בראשית. ושוא מיירי בחו"ל אתריה דמר, דביום שמיני עצרת

פסקי הלכות

העתידות בשבת בראשית, וכמו שאנו אומרים אז מזמור לדוד ולכה דודי כנראה מדברי הרב זלח"ה (עי' פרי עץ חיים דף צ"ד רע"ד). וכ' שם הרב המגיה, כתוב בקונטרסי תלמידי האר"י שבערב שמח"ת צריך לקרות פ' וזאת הברכה שמו"ת, ואני בער ולא אדע נסתפקתי אם אנו שדרים בחו"ל הוא החיוב לקרותה דוקא ביום הו"ר שהוא ערב שמח"ת לבני א"י או ביום שמ"ע שהוא ערב שמח"ת לבני גולה. וכתבתי ספק זה להגאון כמוהר"ר משה זכות נר"ו והשיב בלשון הזה: ובענין תרגום פ' וזאת הברכה, אם אני יכול וזוכר אני מקדים לקרותו ערב שמיני עצרת, אבל גם המאחר קריאתו עד ערב ש"ת לא הפסיד, דלא שייכא הכא הכנה דשבת. עכ"ל.

אכתי לא קראו פ' וזאת הברכה. אך אכתי לכאן צ"ע מאי שנא אחר מנחה ולא קודם. ומנליה דאחר מנחה מנחה קיל טפי. ובאמת בד' הרמ"ז הנ"ל מבואר בהדיא דאחר מנחה קיל טפי. וכן מצינו עוד בס' חמדת ימים (סוכות פ"ז אות כו, עמ' תסד) שכ', אחר תפילת מנחה שמיני עצרת, זכור אל תשכח לקרות פ' וזאת הברכה שמו"ת, וצריך להזהר בזה כי רבים שכחוהו בהשתנות הזמן הרגילים בו מערב שבת לערב שבת ושכחוהו. ע"ש. ועי' להגר"ח פלאגי' בספרו רוח חיים (סי' רפה סק"ד) שהביא מ"ש בחמדת ימים הנ"ל, וכ' ע"ז, נראה דלא דוקא אחר תפילת מנחה של שמיני חג עצרת, כי הוא הדין קודם מנחה, או אחר מנחה ואפי' עד שחרית שמחת תורה לבני חו"ל, כל עוד שעדיין לא גמרו הציבור פ' וזאת הברכה, איתיה בתקנתא לקרות שמו"ת פ' וזאת הברכה. וכמו כן לבני א"י לקרות שמו"ת פ' וזאת הברכה ביום הו"ר, וגם ביום שמיני חג עצרת בבוקר קודם שישלימו הציבור. ע"ש. ובספרו מועד לכל חי (סי' כה אות יג) הביא ד' החיד"א במחזיק ברכה שבהושענא רבא יקרא וזאת הברכה שמו"ת ואפי' בחו"ל, וסיים, ומנהגנו לקרות ביום שמיני עצרת סדר וזאת הברכה סמוך למנחה או אחר המנחה. ע"ש. ואף מר בריה בס' יפה ללב ח"ב (סי' רפה סק"ה, ובדפוח"ס ס"ק יז) כ' לקרוא בשמ"ע, ויותר טוב לקרות קודם מנחה, לפי שאחר המנחה אתי לידי שכחה שהוא טרוד להוציא כליו מן הסוכה וכו', ויש שהוא טרוד במסכת ביק'ורים לחתני התורה כמנהגו. ע"ש. וכ"כ עוד להלן (סי' תרסד ס"ק טז, בדפוח"ס ס"ק כב), ושכ"כ בסידור עבודה ומורה דרך (דף ד"ש ע"ב). ובס' זכר עשות ארגואיטי (מע' ת' אות צו, ורמז לדבריו המו"ל יפה ללב שם) נשאל על המנהג לקרוא בשמ"ע אחר המנחה, שהרי החיד"א כ' לקרוא בחו"ר, וכ' זכורני כשהיינו מתפללים בביתו ובחומותיו של מהרש"א אלפנדארי היה מנהגו לקרותה בחו"ר. וע"ש מ"ש בזה. וע"ע בשו"ת יבי"א חלק יא (חאו"ח סי' יח אות ג) מ"ש בד' הבא"ח בזה. וע"ע בשו"ת וישב הים ח"א (ס"ס ו') שביאר ג"כ דמייירי בחו"ל, וכ' דהנה קשיא להגר"ח שא"א לקרוא התרגום בשמיני עצרת כי קריאת פ' וזאת הברכה אינה התיקון לשמ"ע אלא לשמח"ת, ולזה החליט שיקראנה לאחר המנחה דכבר פנה עיקר היום ונמשך לקראת היום הבא. ויש מתייחרים לקיים ד' הבא"ח בא", לקרוא פ' וזאת הברכה ביום שמח"ת אחר המנחה, ואין שום טעם בזה, שלא כתב כן אלא לחו"ל. ע"ש. וע"ע לגיסי הרה"ג ר' אביה חדוק במכתבו בס' משה זיתא (עמ' רפד) בשם שא"ב הרה"ג ר' אבי מאוזו נר"ו שביאר ג"כ דמייירי בחו"ל. וע"ע להגר"מ סגרון בקובץ ויען שמואל (חט"ו סי' לא) שצייד ג"כ לבאר שהבא"ח הצריך אחר המנחה משום שאסור לקרא תרגום ביום טוב ובמנחה מסתלקת מעט הארת יו"ט, ואולי יש להגיה בבא"ח אפילו אחר מנחה. וצל"ע. עכת"ד.

פסקי הלכות

ומבואר בהדיא בד' הרמ"ז דלכתחלה אף בחו"ל יש לקרותו בערב שמיני עצרת, ואם לא קרא יכול לקרוא ביום שמיני עצרת שהוא ערב שמחת תורה.

וכבר נתבאר לעיל שיש מקום לפקפק בד' הרמ"ע. ומ"מ חזינן לכמה מרביות קמאי שהחמירו בקריאת תרגום ביו"ט. דהנה בברכי יוסף (סי' רפה סק"ד) כ' שביום הו"ר יקרא פ' וזאת הברכה. האר"י. וגם בחו"ל שעושים ב' י"ט יקראנה ביום הו"ר, ומ"מ אם קראה ביום שמיני עצרת לא הפסיד. עכ"ל. וכע"ז כ' מרן החיד"א עוד בס' ככר לאדון (סי' ה אות ז) ובמראית העין (בליקוטים סי' כ אות ד) ובס' צפורן שמיר (סי' ד אות נח). וכ"פ הבא"ח (ש"א פ' וזאת הברכה סט"ז). ונע"ע בבא"ח ש"ב פ' לך לך ס"ט שביו"ט אין קורין חק לישראל. וכ"כ בכה"ח סי' קלב אות ז'. וכ"כ בס' מנחת שבת (סי' עב ס"ק מד) ובשו"ת אור לציון ח"ד (ס"פ ל"ט בביאו). וע"ע בח"ג פי"ח סי"ב). וע"ע בשו"ת מקור נאמן ח"א (סי' שעח). והנה המשנ"ב בהל' שבת (סי' רפה ס"ק יח) הביא ד' השערי תשובה (סק"ח) בשם הברכי יוסף הנ"ל שיקרא ביום הו"ר. אך לקמן בהלכות שמחת תורה (סי' תרסט סק"ד) כ' בשם "הפוסקים" שבליל שמחת תורה יקרא הפרשה שמו"ת, שעתה הוא זמנה. ע"כ. ולכא' סותר למ"ש בסימן רפה שלכתחלה לא יקרא בליל שמחת. וכן העיר בזה מו"ר בהגהתו בסי' תרסט שם, וכ' שהעיקר כמו שכ' בסימן רפה ע"פ האר"י. ע"ש. וכן נשאל בספרו מקור נאמן ח"א (סי' שעז) על סתירת המשנ"ב, וכ' כאמור לעיל. וע"י בשו"ת קנה בושם ח"א (סי' טז) ולהגרח"ק בס' שונה הלכות (סי' רפה סק"ז, סי' תרסט סק"ח) ובס' שיעורי מרן הגריש אלישיב (ברכות ח). בסתירת המשנ"ב. ע"ש.

הסוברים לקרוא בערב יום טוב

ג. ולפי האמור כפי שבשמחת תורה מקדים ליום הושענא רבא שהוא ערב יום טוב, לכא' הכי נמי בנ"ד יקדים לערב יו"ט. וכן ראיתי להגר"מ לוי בתשו' (באו"ת אייר תשס"ו סי' עה, ושוב נדפסה בשו"ת תפלה למשה ח"ד סי' טו) שכ' בנ"ד דכיון שא"א, לכא' היה לנו לקרותה ביום ששי אע"פ שהוא יו"ט, דהיכא דא"א קוראים תרגום גם בשבת ויו"ט. והשיג על מי שכ' לקרוא בליל שבת, שאם אינו חושש למ"ש הרמ"ע שאין לקרוא תרגום בשבת ויו"ט, א"כ היה לנו לקרותה ביום ו' כמו בכל שבוע עפ"ד האר"י. אולם נראה שהנכון לקרותה ביום ה' שהוא עיו"ט, ואין לחוש בזה שמפסיד הכנה לקבלת קדושת שבת, שכבר כ' בבא"ח (ש"ב פ' לך לך סי"א) בשם מהר"א מני שא"צ לקבלת שבת אלא כשיום ו' הוא חול, אך כשיום ו' הוא יו"ט א"צ הכנה. עכת"ד. וכ"כ הרה"ג ר' יוסף זליכה (באו"ת כסלו תשנ"א סי'

פסקי הלכות

מו) והרה"ג ר' אברהם מימון (באו"ת טבת תשס"ד סי' לד, ושוב נדפס בספרו שו"ת לב חנוך ח"ב סי' לד) והרה"ג ר' פנחס מוסבי בקונ' פנחס יפלל ח"ג (עמ' כג והלאה) שיקרא בעיו"ט. וכן ראיתי למ"ד בשו"ת מחקרי ארץ (הכהן, ח"ב סי' כ אות י) שכ' שאם יכול לקרוא שמו"ת או בשבת או באחד מימות השבוע, עדיף להקדים ליום ה', כי לפי הפשט אין קפידא בהקדמה זו, ולפי הקבלה י"א שנכון שלא לקרוא תרגום בשבת לכתחלה, ומצד הכנה לשבת מסתבר שיש מעלה כל שהיא אף שהוא קודם יום ו', שאע"פ שעיקר ההכנה ביום ו', מ"מ ההכנה מתחילה כבר בשאר ימי השבוע. ע"ש. וכן ראיתי עוד להגר"מ סגרון בקובץ ויען שמואל חט"ו (סי' לא) שכ' שיש לעיין מהו "אונם גדול מאד" של האר"י דבכה"ג היה קורא שמו"ת בשבת, אם כשחל יו"ט ביום ו' חשיב אונם גדול מאד ויקרא בשבת. וראיה שיקרא ביום ה' כיון שיודע זאת קודם ול"ח אונם, ממ"ש האחרונים לקרוא פ' וזאת הברכה בחו"ר אף לבני חו"ל, והנה בחו"ל שעושין שמ"ע ואח"כ שמח"ת, וביום שמח"ת קורין פ' וזאת הברכה ויומים קודם לכן הוא יום חו"ר, וקוראין שמו"ת, דמי ממש לנ"ד שחל יו"ט ביום ו' כגון שבועות, שבשבת קוראים פ' נשא, ובע"ש חל חג השבועות ויקרא יומים קודם לכן ביום ה' שמו"ת. שאם נדמה נ"ד לאנום שכתבו על האר"י שקרא בשבת, א"כ אף וזאת הברכה בחו"ל שא"א לקרוא בערב שמח"ת [כי הוא יו"ט] הול"ל שיקרא ביום שמח"ת. שהיא יום קריאתה בשבת. ומדוע כתב מרן החיד"א לקרוא ביום חו"ר, אלא ודאי שאנום של הרב האר"י היינו שלא הצליח לקרוא ביום ו', אבל אם יודע מיום ה' שיהיה אנום בשישי יקרא בחמישי כנ"ד. ולכן יקרא ביום חמישי. עכת"ד.

דעת מהר"א מני שיש לקרוא בשבת

ד. וכל אפיא שוים שאם לא קרא בערב יום טוב, יקרא בליל או ביום שבת, אחר וכה"ג שחל יו"ט בע"ש חשיב אונם, ומצינו להאר"י שבמקום אונם גדול מאד קרא שמו"ת בשבת. אך לכאו' א"כ מאי שנא אם יקרא ביו"ט או יקרא בשבת. הרי בחדא מחתא מחתינהו הרמ"ע. ואדרבה שמא עדיף לקרוא ביו"ט, מטעם הכנה כמו כל ע"ש. (ובודאי שאין לחוש משום יו"ט מכין לשבת, עכ"פ מאחר שמניח עירוב תבשילין).

אולם ראיתי בשם מהר"א מני בשו"ת מעשה אליהו (סי' נו) שכתב: שנה זו שנת תרכ"ז חל שביעי ש"פ יום השישי, וביום שבת קודש פרשת אחרי מות. ולא למדת שמו"ת ביום השישי להיות יום טוב, כי אם ביום שבת קדש לכתחילה קודם אכילה, להיות שהוא יום טוב וכל נוסח התפלה בפרצוף הכולל דומני, ופרצוף דיומי ממילא

פסקי הלכות

נתקן. ושמות לא שייכי לפרצוף דזמני. "ואין ללמוד ביו"ט תרגום אלא לצורך הפרצוף הנתקן על ידו באותו יום". ומחיתי ביד הלומדים ביום ששי שלא טוב עשו. עכ"ל. ומבואר דס"ל שע"פ הקבלה אע"ג דשרי לקרוא בשבת זו התרגום, מ"מ יש חילוק ע"פ הקבלה ויש לקרוא בשבת ולא ביו"ט. וגם מבואר מדבריו שלא נהג לקרוא מעיו"ט¹⁵⁹. וע"ע למחר"י רקח בס' שלחן לחם הפנים (סי' רפה סק"ז). וכן ראיתי עוד כעת להגאון מוהר"ר רחמים אליהו מאוזו באו"ת (תמוז תשס"ו סי' קי) שכ' שיש לקרוא בנ"ד שמות ביום שבת קודם הסעודה, ואע"פ שמהר"ח כתב דדוקא אם אירע אונס וכו', הכא נמי הוי כאונס, שהרי לקרותה ביום ה' נמי לא הגיע זמנה, וביו"ט הרי אין לקרות תרגום. אבל מה שהזכיר הרמ"ע מפאנו שבת, נראה דדרך אגב נקטה, שהרי במדרש שהביאו התוס' (ח). מבואר שקורין בשבת, וכן משמע מדברי מהר"ח. ואם אמרו דקי"ל כהש"ס נגד הקבלה, כ"ש דנקטינן כהמדרש ומהר"ח נגד הרמ"ע. לכן נ"ל יותר דדרך אגב נקט שבת. ועיקר דבריו הוא על יו"ט. ומר גיסי ביצחק ירנן חלק לגמרי על הרמ"ע ולכן פסק שיקרא בחג עצמו. ואני בעוניי נראה לי שכיון שמרן החיד"א והגרי"ח חששו לדבריו ביו"ט,

¹⁵⁹ ועוד יש לציין שאפשר שגם הרמ"ע מפאנו גופיה מודה שאם לא קרא קודם השבת יקרא התרגום בשבת, שהרי בפוסקים (במדרש וכלל הראשונים) מבואר שרשאי לקרוא שמות בשבת. ולא נראה דהרמ"ע פליג אכולהו. ואע"פ שבלשון הרמ"ע שכ' שאין תרגום בשבת ויו"ט "לעולם". י"ל. ויש לסייע זאת מד' הרמ"ע מפאנו גופיה במאמרו מעין גנים הנ"ל (עמ' קפא בדפוח"ה שכ', ביום שמ"ע או ביום שמח"ת יקראו פסוקי וזאת הברכה בלי תרגום, ואח"כ בו ביום יקרא פ' בראשית שמות, הואיל ולא סגי בלא"ה. ועוד שהוא יו"ט שני. וכיון שהותר לו התרגום לפ' בראשית הותר לו ג"כ לפ' וזאת הברכה, כיון שהיא מצוה בשעתה, וא"צ לקרותה ביום הו"ר. ובפרשיות הארוכות נכון הדבר להשלים עם התרגום באותם ערבי ימים טובים שחלו ביום ד' כאמור. אבל פרשת בראשית שאין לה שבוע כה"ג צריך בהכרח לקרוא אותה שמות ביום ו' שהוא יום שמחת תורה, דכיון שהוא יו"ט שני אין להקפיד היכא דלא אפשר. ע"כ. ומבואר דהיכא דא"א אין להקפיד. ואף כי יש לחלק, מ"מ נראים הדברים כדלעיל. ואיברא דהחיד"א בצפורן שמיר (סי' ד אות נח) כ', אם נאנס ביום הששי ולא קרא הפרשה שמות, יקראנה ביום שבת שמות. ודלא כמי שכ' דבשבת לא יקרא תרגום. ע"כ. ואם כיוון על הרמ"ע, מבואר דס"ל דהרמ"ע מחמיר אף בדיעבד. (ואפשר דנפקא ליה מדשרי הרמ"ע דוקא בהנ"ל. אך י"ל). וכ"כ הרה"ג ר' מסעוד הכהן אלהדד בשות שמחת כהן (סי' קיט). וכ"כ בשו"ת וישב הים (ח"א סי' ו') שמודה הרמ"ע במקום אונס. וכ"כ בשו"ת יבי"א ח"ז (סי' ל' אות ה'). ואף שראיתי בשו"ת יצחק ירנן ח"א (סי' כט סוף אות ב) שכ' להשיג עמ"ש בשמח"כ הנ"ל שהרמ"ע מודה בדיעבד, מ"מ הרמ"ע דמי שקרא הפרשה שמות במשך השבוע וסיימה ביום ה' ואירעו אונס ביום ו' שאינו יכול לומר כל הפרשה כמשפטה, א"צ תשלומים כלל שהרי השלים הפרשה, ואנוס רחמנא פטריה שהרי עבר יומו. ור"ל שעבר יומו ואין לו תשלומים עוד, אע"ג דבשבת אכתי זמניה הוא, מ"מ אינו יכול לקרותה כי אין קוראים תרגום בשבת. עכ"ל. יש להעיר דהתם שאני דמעמא יחייב שכבר השלים הפרשה עד יום חמישי. ומה דמות יערוך למי שלא קרא כלל שמות.

פסקי הלכות

עדיף למיחש ויקרא בשבת בבוקר קודם התפלה, או אחרי התפלה קודם הסעודה. וכמדומה לי שכך נהג אמה"ג זצ"ל בחו"ל. ע"ש. ושוב נדפס בספרו שו"ת כסא אליהו ח"א (סי' סב). [מיהו מ"ש שהרמ"ע שהזכיר לא לקרוא תרגום בשבת הוא לאו דוקא, לפע"ד הוא דוחק. וכן מוכח בהדיא מד' הרמ"ע גופיה להלן (דף ב' ע"ד, והובאו דבריו לעיל) שאם קרא הפרשה שמו"ת במשך השבוע והשלימה ביום חמישי ואירעו אונס ביום הששי, שא"צ תשלומים, שהרי עבר יומו. ע"כ. וקשה אמאי לא יקרא בשבת כמבואר במדרש, והרמ"ע לא מקפיד כלל על קריאה בשבת. ומוכח דבודאי מקפיד הרמ"ע על קריאה בשבת. ואף דהתם כבר קרא פעם אחת פסקי פסקי במשך השבוע ורק לכתחלה מצרכינן ליה לחזור ולקרוא, מ"מ אם איתא שביום שבת מותר לקרוא לכתחלה, הו"ל להצריך לקרוא לכתחלה בשבת]. וכ"כ הרב גדעון גילקרויב באו"ת (סיון תשס"ו עמ' תרחצ) בשם מרן ראש הישיבה הגר"מ מאוזו שליט"א. וכן הנחיג מ"ז הגאון מהר"י צמח מאוזו לתלמידים בישיבת כסא רחמים. (וכ"כ במחזור איש מצליח עמ' תקסב, ובשו"ת יוסף לקח מועדים ח"א עמ' קח). וכ"פ בהלכה ברורה (סי' רפה סכ"ג. ועי' לעיל סי' רלח סמ"ז). וכ"כ בשו"ת וישב הים ח"א (סי' ו') שיקרא בליל או ביום השבת. ע"ש. וכ"כ הגר"א עפגין נר"ו בס' דברי שלום ח"ז (עמ' תכה) עפ"ד מהר"א מני הנ"ל. (וע"ע לו בח"ז עמ' רנא). וכ"כ בשו"ת מבשרת ציון מוצפי ח"א (סי' לד) שדעת הגר"א אבא שאול שיש לקרוא בשבת, ושכן נהגו כמה מחכמי ירושלים, וכ' עוד שאע"פ שהרמ"ע הקפיד שלא לקרותו בשבת, ביום שב"ק שפיר דמי דמצינו למהרח"ו שהעיד שהאר"י נהג כן. ע"ש. וע"ע בס' משח זיתא (סע' מד) ובס' מנחת מאיר (פ"ז סי"ד) שביארו ג"כ שיקרא ביום שבת.

מסקנא דמילתא: ע"פ הפשט אין חשש בקריאת תרגום ביו"ט ובשבת. ואמנם הרמ"ע מפאנו הזהיר שע"פ הקבלה יש להמנע מקריאת תרגום בשבת ויו"ט. אך במקום אונס שלא קרא קודם השבת, רשאי לקרוא בשבת. לפיכך אף פרשת וזאת הברכה, אם לא קרא קודם שמחת תורה, רשאי לקרוא ביום טוב.

ומן האמור יתבאר דאף ביו"ט שחל בערב שבת, מאחר ויש אונס רשאי לקרוא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום בשבת. וי"א שהנכון להקדים לקרוא הפרשה שמו"ת ביום חמישי ערב יום טוב, דמאחר ויש חשש ע"פ הקבלה בקריאת תרגום ביו"ט ובשבת, נכון שיקדים ליום חמישי. ואע"פ שעיקר ההכנה בקריאת התרגום היא ביום ו', מ"מ כל שעושה הכנה אף מתחלת השבוע אפשר שיש מעלה כל שהיא. וי"א שעדיף שיקרא בשבת, הואיל וביום חמישי עדין לא הגיע זמן קריאת שמו"ת ע"פ הקבלה. ואף שיש פנים לכל צד, מצינו למהר"א מני שנהג לקרוא

פסקי הלכות

שמו"ת בשבת, וביאר טעם ע"פ הקבלה לקרוא בשבת. וכן נהגו מ"ז הגאון איש מצליח וחגר"ץ אבא שאול ועוד. וכן מורה ובא מרן ראש הישיבה חגר"מ מאזוז שליט"א.

פסקי הלכות

סימן כח

בדין מכין מיו"ט לשבת, בקריאת שנים מקרא ואחד תרגום ביו"ט שחל בערב שבת

ליל ששי אור לד' תמוז תש"פ

לכבוד הרה"ג רבי יהודה נפתלי שליט"א

אחר דרישת שלומו הטוב. קבלתי מכתבו ובו שאלת חכם חצי תשובה, סובב הולך על מה שדנתי בתשובה בקריאת שנים מקרא ואחד תרגום ביו"ט שחל בערב שבת, וכת"ר כתב לדון על זה אם יש חשש מכין מיו"ט לשבת. והתענגתי מצוף אמרותיו וזיו ביאוריו.

הנה למעשה אף כת"ר באריכות דבריו הנפלאים (בד"ה אמנם) כתב שלפי מנהג העולם, יש להקל בזה שאין איסור מדין מכין מיו"ט לשבת, ורק שאל אמאי לא הארכת לי ציין שדבר זה שנוי במחלוקת. ע"כ. ובאמת יש עוד מקומות שאפשר להאריך בהם בתשובה זו, אך מאחר ועיקר הדיון הוא בקריאת תרגום ביו"ט, (ונקטינן להקל דמהני עירובי תבשילין לקריאת שמו"ת), לא ראיתי צורך להאריך בפרטי דינים המסתעפים.

אולם הנני להוסיף שאף אם נאמר דלא כהאור זרוע (שכת"ר הסתמך עליו בנימוק להקל), נראה דבנ"ד בקריאת שמו"ת אין איסור מכין מיו"ט לשבת. ולכאורה יש להוכיח להקל גם מדברי הרמ"ע מפאנו גופיה, ממ"ש במאמרו מעין גנים (עמ' קפא בדפו"ח): ביום שמיני עצרת יקרא פסוקי וזאת הברכה בלי תרגום, וכן יעשה ביום שמחת תורה הואיל והיא פרשת היום. ואח"כ בו ביום יקרא פרשת בראשית שמו"ת הואיל ולא סגי בלאו הכי, ועוד שהוא יו"ט שני כדלקמן. וכיון שהותר לו התרגום לפרשת בראשית הותר לו ג"כ לפרשת וזאת הברכה תחלה, כיון שהיא מצוה בשעתה ואין צורך א"כ לקרותה ביום ערב, אלא יאמר אז הפסוקים המיוחדים לאותו היום בלבד כמנהגו בכל שבוע. ופרשת בראשית צריך בהכרח לקרוא אותה שמו"ת ביום ו' שהוא יום שמחת תורה, דכיון שהוא יו"ט שני אין להקפיד היכא דלא אפשר. ע"כ. ומפורש שקורא פרשת בראשית ביו"ט שחל בערב שבת. ולא אסר משום מכין מיו"ט לשבת, ומבואר בהדיא שיש להקל בנ"ד. אמנם יש לדחות דהרמ"ע ס"ל דטעמא דקריאת שמו"ת בע"ש אינה מטעם הכנה לשבת כהאר"י. ואכתי תיבעי לן אליבא דהאר"י.

פסקי הלכות

והנה מהרש"ם בס' דעת תורה (סי' תקכח) הביא שהרע"ק איגר דעתו נוטה להתיר להציע המיטה מיו"ט לשבת גם בלא עירובי תבשילין, כיון דהלבי שבת קרבין ביו"ט כדאיתא ספ"ז דשבת, וכתב ע"ז מהרש"ם, מצאתי בירושלמי (פ"ב דביצה ה"א) דמפורש שמציעין המיטה מיו"ט לשבת כמו שמציעין מלילי שבת לשבת, ולפ"ז כל דבר שאין בו מלאכה מותר לעשות מיו"ט לשבת. ע"ש. וא"כ אף קריאת שמו"ת שאינה מלאכה כלל בודאי דשריא. ועכ"פ מרן הגר"ע יוסף בספרו הבחיר חזון עובדיה יו"ט (עמ' שב) התיר לגלול ס"ת מיו"ט לשבת, ע"י עירוב תבשילין. ע"ש.

ונראה לענ"ד דבקריאת שנים מקרא ואחד תרגום אין לחוש כלל מדין מכין, משום שנהנה בלימוד ביו"ט עצמו, (ואף עדיף מגלילת ס"ת לצורך הקריאה בשבת, שכעת ביו"ט עצמו אינו קורא כלל). והרי כבר הזכיר כת"ר שהתירו הפוסקים לישון הרבה בשבת ע"מ שיוכל להשאר ער במוצ"ש, רק שלא יאמר כן בהדיא בפיו. והוא אע"פ שבכל שבת אינו ישן כלל, ובשבת זו ישן הרבה למעלה ממידותיו, ואעפ"כ שרי. ולא אמרינן שכיון שבכל שבת אינו רגיל לישון כך חשיבא הכנה הניכרת. ואם כן אף בלימוד תורה לצורך מבחן שיערך בימות החול או קריאת שמו"ת, שכעת הוא נהנה בלימודו, לא חשיב הכנה הניכרת ואסורה.

ובאמת גם מהר"א מני בשו"ת מעשה אליהו (סי' נו) ביאר הטעם שלא לקרוא ביו"ט, ולא העיר כלל בזה מדין יו"ט מכין לשבת. [וכת"ר התייחס לדבריו וכתב לבארו, ולענ"ד אין זו כוונתו].

ועוד יש להוסיף שיש כמה טעמים במצות קריאת שמו"ת, ולשאר הטעמים בודאי שאין חשש הכנה מיו"ט לשבת. ועכ"פ ע"י עירוב תבשילין נראה ברור שיש להקל בזה, שבזה קיל טפי. וכולה הך מילתא בדרבנן, ואף את"ל שיש בזה ספק אליבא דחד טעמא במצות קריאת שמו"ת, ספיקא דרבנן לקולא.

ובאשר כתב לבאר בדברי מרן החיד"א בס' כבר לאדן (סי' ה אות ז), הנה שם כ' החיד"א על מי שקורא חק לישראל אף ביו"ט, והעיר ע"ז שלא נאמרו דברים אלו רק למצניעיהם וכו'. וכ' שתיקון קריאת הפסוקים שמו"ת בכל יום הוא מהאר"י, ושמעתי ממקובלים מופלגים אשר היו בעיה"ק ירושלים ת"ז כי קריאה זו לא תיכון ביו"ט. ומה גם שהרמ"ע כ' שאין קורין תרגום ביו"ט. ומטעמים אלו נהגנו שלא לקרות הסדר הנז' ביו"ט. ואם רוצים בני החברה יכולים לקרות בש"ע הלכות חג בחג שהוא תקנת משה רבינו ע"ה. וכו'. ע"כ. ומבואר דמיירי בקריאת חק לישראל,

פסקי הלכות

ואהא קאמר שלא תיכון ביו"ט (וכפי שכתבו כמה אחרונים שלא קוראים חק לישראל ביו"ט. ואין זה ענין כלל לדין מכין מיו"ט לשבת או כיוצא בזה, אלא שביו"ט א"צ לתיקון הרוחני הנעשה מקריאת חק לישראל).

ועז חפצי וחשקי להאריך יותר להשתעשע בדב"ק, ולהאריך בבירור שיטות הראשונים והאחרונים בד"ז דעירובי תבשילין, אך מאחר וראשי טרוד בעיון וכתובה בסוגיות אחרות, אסתפק בזה לע"ע. ויהי רצון שיפוצו מעיינותיו חוצה מתוך שפע ברכה והצלחה, נחת שלוחה ושמחה, בהשקט מרגוע ובטחה. אמן.

ביקרא דאורייתא

ובכבוד רב,

יצחק מאזוז ס"ט

פסקי הלכות

סימן כט

בדין בשר ויין בחג – לאדם שאיבד חוש הטעם מחמת נגיף הקורונה,

ובענין אם מותר למעט אור בחנות אתרוגים שלא יבחינו בחסרונות האתרוג,

ובענין אם מותר לראות תמונת אדם רשע שברח מבית הכלא ע"מ שאולי יוכל לסייע במציאתו

בס"ד, מוצ"ש חול המועד סוכות תשפ"ב.

לכבוד ידיד נפשי ואהובי מזכה הרבים ומקים עולה של תורה באופן מפליא, מרביץ תורה בישראל, אין גומרים עליו את החלל, הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א.

אחר דרישת שלומו הטוב.

א. בענין השאלה אודות אדם החולה במחלת הקורונה ומחמת כן אבד ממנו חוש הטעם, ומטע"ז גם כשאוכל בשר אינו חש בטעם הבשר, האם חייב לאכול בשר ביום טוב. וכן אדם שאינו חש בטעם היין, האם מחוייב לשתות יין בחג.

הנה בפסחים (קטז.) איתא, תנו רבנן: חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל, שנאמר ושמחת בחגך, במה משמחם – ביין. תניא, רבי יהודה בן בתירא אומר: בזמן שבית המקדש קיים – אין שמחה אלא בבשר, שנאמר וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלהיך. ועכשיו שאין בית המקדש קיים – אין שמחה אלא ביין, שנאמר ויין ישמח לבב אנוש. ועיין בביאור הלכה (סימן תקכט ס"ב ד"ה כיצד) שכתב, עכשיו שאין בהמ"ק קיים אין יוצאין ידי חובת שמחה אלא ביין, שנאמר ויין ישמח לבב אנוש, אבל בשר אין חובה לאכול עכשיו שחרב ביהמ"ק, כיון שאין לנו בשר שלמים. ומ"מ מצוה יש גם באכילת בשר, כיון שנאמר בו שמחה [כן מתבאר מדברי הב"ח וש"א]. והמחבר שלא הזכיר בשר, אולי לשיטתיה בב"י. ולענין יין, סמך על מה שהזכיר בס"א שצריך לקבוע סעודה על היין. ע"ש.

וגם בחול המועד יש מצות שמחה, כמבואר במשנה ברורה שם (סי' תקכ"ט ס"ק ט"ז) שגם הוזה"מ הוא בכלל מועד לענין שמחה. ע"ש.

פסקי הלכות

ומטע"ז יש מצוה על כל אדם לשתות יין בחול המועד. ועיין להגר"ח קנייבסקי שליט"א במכתבו למר חמיו הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, (ונדפס בקובץ תשובות ח"א סי' נ"ז אות ג') כתב, שמעתי בשם מו"ח שליט"א שיש חיוב לשתות רביעית יין בחוה"מ כל יום. וקשה לי דבעירובין (דף מ' ע"ב) מבואר דבימי חוה"מ אין לרוב האנשים יין, כמו"ש רש"י שם ד"ה מכל מקום. וכן בסוכה (דף מ"ז ע"ב), כמו"ש רש"י שם ד"ה מ"מ. ורצוני לידע אם באמת הורה כן מו"ח שליט"א. ע"כ. והשיבו הגרי"ש אלישיב זצ"ל: הגמ' בסוכה מ"ז, שכשם ששבעת ימי החג טעונין קרבן ושיר וברכה ולינה, אף שמיני טעון וכו'. א"כ בזמן שביחמ"ק קיים קעסקינן, ואז עיקר השמחה הוא באכילת בשר שלמים, וע"ז קאמר הש"ס כוס כל יומא מי איכא. אבל אחרי שחרב הבית שאין שמחה אלא ביין, בודאי כל יהודי השומר תו"מ ידאג שייהיה יין כל ימות החג, לקיים המצוה של ושמחת. גם הגמ' בעירובין קאי על מה שנאמר בקהלת תן חלק לשבעה וגם לשמונה, דקאי על זמן שביחמ"ק קיים. ע"ש. .

ועכ"פ לכאורה אדם זה שאינו חש בטעם הבשר והיין, אינו שמח באכילה והשתיה, ומחמת כן אין שום מצוה בזה. [וכ"כ בספר שבות יצחק (על הל' פסח עמ' קבא) שמי ששונא יין באופן שאין לו בו שום הנאה ואין טעמו ערב לו כלל, א"צ לשתות, שכיון שאין לו בו שמחה אינו מקיים מצות שמחה בשתייתו. ע"ש].

אכן אם עדיין יש שמחה בזה, כגון אם יש אדם שעדיין היין משמחו אף שאינו טועם טעם יין, בודאי שיש מצוה לשתות בחג יין. ובפרט שיש מקום לומר ששתיית היין היא גם דרך כבוד כדרך בני אדם עשירים. [וידועים דברי רבותינו, שהזרוע לחיים וקיבה ראוי לכהן לאכלם צלי אש בחרדל שנאמר למשחה בהם כדרך שהמלכים אוכלים אותו, והיינו גם אם כהן זה חפץ לאכלם מבושלים].

ב. ובדבר השאלה השנית, על מוכר אתרוגים שאינו מתקים בחנותו תאורה חזקה מחמת שאינו חפץ שיבחינו בכל הנקודות הקטנות שיש באתרוג, האם יש איסור לעשות כן או שחייב להתקין אור חשמל חזק מאד בחנות על מנת שיבחינו ויביטו היטב באתרוג קודם הקניה.

הנה אף שראוי שהאדם לא יחפש מצדקי שהאנשים לא יבחינו בחסרונות האתרוג, אך בודאי שאי אפשר לחייבו לעשות תאורה חזקה כל כך, והרי האנשים בודקים האתרוג, וביכולתם לחפש אור חזק ולבדוק היטב. והמוכר אינו מערים עליהם ומסתיר את חסרונות האתרוג. ובדבר כזה שאינו אלא "שב ואל תעשה" אינו נקרא שמרמה את הבריות, ואין בזה איסור.

פסקי הלכות

ג. ובדבר השאלה השלישית, שפרסמו התמונות של ששה המחבלים שברחו מבית הסוהר בערב ר"ה תשפ"ב, האם ראוי להתעמק בתמונות כי אולי ימצא אחד מהם ברחוב וידע להזעיק המשטרה, או שעדיף לא להביט כלל במחבלים הללו.

הנה בפשטות במקום פיקוח נפש יש להקל אפילו באיסורי דאורייתא, וקל וחומר לכל כיוצא בנידון דידן. אלא שבמציאות לכאורה אין תועלת בראיית תמונות המחבלים הללו, כי גם אחר בריחתם אינם מסתובבים במקומותינו של הציבור החרדי, אלא בכפרים הערביים או מחוץ לגבולות ישראל.

ויהי רצון שנוכה לשמוח בשמחת המועדים בבית קדשנו ותפארתנו במהרה בימינו, אמן.

ביקרא דאורייתא

אוהבו בלו"נ

יצחק מאוזן ס"ט

פסקי הלכות

סימן ל'

בדין מלאכה בחול המועד בצרכי רבים

ר"ח ניסן התשפ"א
לכבוד ידיד נפשי היקר והנעלה, בו כבוד השי"ת נגלה, הרה"ג רבי אלחנן פרינץ שליט"א.

בדבר השאלה על אשה יר"ש המועסקת במשרה בכירה במס הכנסה במוקד הפיצויים לנפגעי נגיף הקורונה, ונדרשת לעבור על התיק של העסקים שהגישו ולחתום על כך. ומהשעה שחתמה על ההצהרה מקבל האדם בעל העסק תוך ארבעים ושמונה שעות את כספי הפיצויים לחשבוננו. נכון לימים אלו של ער"ח ניסן, היא עוברת בכל יום על עשרות תיקים, ועובדת שעות מרובות. ויש לשאול האם מותר לה לעבוד בחול המועד פסח (עד היום החשיבה לימי חופשה בחול המועד, על מנת שלא לעבוד במועד). שכן אם היא תקח חופשה אנשים לא יקבלו כעת את הפיצויים אלא הדבר ידחה (ונראה דיש להגדיר זאת כדבר האבד לזולת – לאנשים הצרכים לקבל פיצויים. חלקם הגיעו כפשוטו לפת לחם). דעתי נומה שאין להתיר ביומיים האחרונים של המועד, שכן עד אז, האנשים יראו את הכסף במועד. ע"כ שאלתו.

הנני להשיב שלענ"ד נראה להקל, ע"פ מ"ש מרן בש"ע (סי' תקמד ס"א) צרכי רבים מותר לעשותם במועד, כגון לתקן הדרכים ולהסיר מהם המכשולות ולציין הקברות כדי שיזהרו מהם הכהנים, ולתקן המקוואות. וכו'.
והכא נמי הוי צרכי רבים.

ומבואר שם במשנ"ב (סק"א) לצורך המועד – מותר אפילו מעשה אומן. ואם זה שלא לצורך המועד – מותר רק מעשה הדיוט.

לפיכך אם העבודה היא מעשה הדיוט, כגון לעבור על מסמכים שכל הדיוט מביין ויודע, מותר לעבוד אפילו שלא לצורך המועד. ולכן אף בימים האחרונים של החג מותר לעבוד.

בברכת חוק ואמץ

יצחק מאוזן ס"ט

פסקי הלכות

סימן לא

בדין מלאכה בחוה"מ שאין בה מירחא ואינה לצורך המועד

נשאלתי מידיו"ן הרה"ג ר' אלחנן פרינץ האם מותר להטעין פלאפון ביום האחרון של חול המועד, שלכאורה עושה מלאכה שאינה לצורך המועד. כי ע"י שהסוללה תהא מלאה, אחר החג יוכל להשתמש בזה כהרגלו. ואין ההטענה נועדה לשימוש בחול המועד עצמו. ואולי יש לחלק בכמות הבטריה שיש במכשיר, דאם יש מעט, אין לו להטעין. אך אם הבטריה גמורה, עליו להטעין, שמא יצטרך את הפלאפון בחג או מיד בצאתו בענייני פיקוח נפש. או אולי, 'נתת דברך לשיעורים', ויש לאסור כל הטענה דהיא אינה מיועדת לצורך המועד. אולם יתכן דחשיב כאותם מלאכות שאדם עושה אותם מאליו מבלי לשים לב. כמו כן, זו איננה מלאכה שיש בה מירחא. עכ"ד במכתבו.

ולענ"ד פעולה פשוטה שאין בה מירחא, לא נאסרה בחול המועד. וכן פסק הגרש"ז אויערבאך, עיין בספר חול המועד כהלכתו (פ"ב ס"ט – סי"ב ובהערות שם). ואמנם יש שהחמירו אפילו בפעולה קלה שאין בה שיהיו (וע"ע בס' ארחות רבינו ח"ב מהדו"ח עמ' קמה). אולם רבים מקילים בזה, וכן עיקר. וע"ע בפרי מגדים (סי' תקלז מש"ז סוף סק"ג). ונע"י בשלחן גבוה סי' תקלז ס"ק יב, ובכף החיים אות יג, כה, ובספר נתיבי עם שם. ובחזון עובדיה יו"ט עמ' קפת. ודו"ק]. ולרווחא דמילתא אוסיף כי בעצם ההטענה בשעות האחרונות בערב יו"ט, אם הפלאפון כבה לגמרי בודאי שמותר להטעינו, אף אם כרגע אינו משתמש בו, הואיל ויתכן ויצטרך להשתמש לאיזה צורך בודאי שמותר להכניסו לשקע ולהטעין. אולם גם אם יש כעת הסוללה טעונה מעט, וחפץ שהסוללה תהיה טעונה במלואה, יש לציין שמבחינת המציאות לא ברור מהי צריכת הסוללה, שאף אם הסוללה טעונה מעט, כמה פעמים קורה שאם מאריך בשיחת טלפון הסוללה כבה במהירות יותר מהרגיל. לפיכך גם אם יש בסוללה מעט, יתכן מאוד שיצטרך יותר בחוה"מ עצמו, ושפיר הוי צורך המועד. ועוד יש להוסיף סברא שהזכירו כמה אחרונים שאין לחוש משום מכין משבת לחול בנמילת קלי צום וכדומה, משום שפעולה שאדם עושה אותה בשבת אינה לחסוך זמן בימות החול, אלא כי אין אפשרות לעשותה ביום חול, מותר לעשותה בשבת. וממעם זה התירו נמילת קלי צום. ובנ"ד ג"כ יתכן שיצטרך לפלאפון תיכף במוצאי החג. ובלאו הכי מעיקר הדין יש להקל בפעולה קלה שאין בה מירחא, ובפרט לסוברים שמלאכת חול המועד דרבנן. (וע"ע באו"ת ניסן תשפ"א עמ' תרנה, מ"ש בנ"ד דמלאכה שאין בה מירחא כלל לא נאסרה בחוה"מ).

פסקי הלכות

סימן לב

בשעה"ד אם עדיף לכבם בתשעת הימים או בעשירי באב למחמירים

בס"ד, ירושלים, ז' מנחם אב תשפ"א.

לכבוד ידיד נפשי היקר והנעלה, בו כבוד השי"ת נגלה, שזוכה להגדיל תורה ולהאדירה באופן מפליא, הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א.

בדבר השאלה אודות אדם שצריך שיהיה לו או לילדיו בגד מכובס למחרת ת"ב בבוקר, כי אז לא יהיה בגד מכובס מוכן. ושאלתו האם עדיף לכבם הבגד בתשעת הימים קודם תשעה באב, או עדיף לכבם במוצאי תשעה באב (דמדינא צריך להמתין לכבם עד יום עשירי בחצות, רק כעת שאין לו בגד אחר, יוכל לכבם קודם חצות של יום העשירי).

הנה למנהג הספרדים מותר לכבם בתשעת הימים, רק בשבוע שחל בו תשעה באב נמנעים. ולפ"ז השנה שתשעה בא בחל ביו ראשון, מותר לכבם בשבוע שאחר ראש חודש אב, ולכן בודאי שעדיף לכבם ביום ששי ושלפניו.

אולם יש לדון בזה למנהג האשכנזים וכן מנהג כמה מתפוצות הספרדים (כגון ג'רבא) שכבר מראש חודש אב נמנעים מלכבם. ובזה יש לדון האם עדיף לכבם בתשעת הימים או בליל עשירי באב.

וכן יש לדון בזה לכל המנהגים, בשבוע שתשעה באב לא חל ביום ראשון.

והנה כתב מרן בשולחן ערוך (סימן תקנח ס"א): בתשעה באב לעת ערב חציתו אש בהיכל ונשרף עד שקיעת החמה ביום עשירי, ומפני כך מנהג כשר שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין בליל עשירי ויום עשירי. והרמ"א בהגה כתב שיש מחמירין עד חצות היום ולא יותר (הגהות מיימוני). אולם דעת מרן השולחן ערוך שעד סוף היום העשירי בכלל האיסור. ועי' בכף החיים אות י'.

ונחלקו האחרונים אם הוא הדין לכיבוס ורחיצה ותספורת, וכתב המשנה ברורה (סק"ג) ובביאור הלכה (ד"ה עד צות היום) דה"ה לענין רחיצה במרחץ ותספורת. וכ"כ האחרונים בשם רש"ל. ובמאמ"ר כתב דמסתימת מרן ומור"ם כאן, וכן ממ"ש

פסקי הלכות

לעיל סימן תקנ"א ס"ד משמע דאף ממנהג כשר לא אסור אלא בבשר ויין. אבל לענין רחיצה ותספורת לא החמירו. ומצאתי להרב שיירי שהתיר ג"כ. עכ"ל. ומ"מ קשה להקל בזה שכמה אחרוני זמנינו העתיקו ד"ז למעשה. עכ"ד. וע"ע בשו"ת אלישיב הכהן ובשו"ת ויען הכהן מ"ש בזה. ומאידך בשו"ת יחווה דעת ח"ה (סי' מ"א) כתב להקל בזה. ע"ש. [וכן ראיתי בשם שו"ת אור לציון ח"ג פכ"ט סכ"ז]¹⁶⁰.

ועכ"פ נראה שאף למחמירים שלא לכבס בגדים במוצאי תשעה באב, הוא ממנהג כשר וכמו שכתב מרן גבי אכילת בשר ויין, ובודאי דקיל טפי מכיבוס בתשעת הימים שהוא חמור יותר.

ולכן להלכה עדיף שיכבסו הבגדים במוצאי תשעה באב, מלכבסם קודם. והשי"ת יזכנו שיתחפכו הימים הללו לששון ולשמחה. אמן.

ביקרא דאורייתא

יצחק מאזוז ס"ט

¹⁶⁰ והוא הדין בכל זה לשמיעת שירים. שלאוסרים בכיבוס ורחיצה וכו', ס"ל שמ"ש מרן שמנהג כשר להמנע מבשר ויין, הוא לאו דוקא. ולפ"ז אף שירים אסור. ולחולקים, ח"ה לשמיעת שירים שמותר.

פסקי הלכות

סימן לג

אמירת וידוי בסליחות בערב ראש השנה

בס"ד

יום חמישי ו' תשרי תשפ"א

לכבוד הרה"ג חובר חיבורים מחוכם רבי ליאור שמש שליט"א

אחר דרישת שלומו הטוב. קבלתי מכתבו, והנני להשיב:

באשר כתבתי בשם מרן ראש הישיבה שליט"א (בקונטרס פסקי מרן ראש הישיבה שליט"א בהלכות הימים הנוראים, ונדפס באו"ת תשרי תשפ"א סי' א') שבערב ר"ה אם התחילו הסליחות קודם עמוד השחר, רשאים לסיים כל סדר הסליחות. (ואף לומר הוידוי). והקשה כת"ר מנין היתר זה. והרי כל קטע וקטע בסליחות הוא בפני עצמו.

הנני להשיב כי דין זה פשוט וברור בגדולי הפוסקים. דהנה על מ"ש הטור (ס"ם תקפא) ש"נוהגין" באשכנז שאין נפילת אפים בער"ה כמו בשאר עיו"ט, אף על פי שנופלין על פניהם בבקר באשמורת. וכ"פ מרן בש"ע (ס"ג). [וכ"פ הרמ"א בדרכי משה (סי' קלא סק"ז) ובהגהתו בש"ע שם (ס"ז)]. כתב הרב מגן אברהם (סי' תקפא ס"ק יג): באשמורת, מפני שרגילין לסיים קודם עלות השחר (מהרי"ל). ור"ל כיון דרוב הפעמים רגילין לסיים קודם ע"ה, תקנו לנפול אף אם אירע פעם א' שממשיך על היום נופלין. וכ"מ בלבוש. וגם לענין תפלה לא מקרי יום עד הנץ החמה. ע"כ. (וע"ע במג"א סי' קלא סק"ט). ועי' במחצית השקל שביאר דברי המג"א שכתב כן בדעת מהרי"ל, כי המג"א דייק מלשון מהרי"ל שכתב מפני שרגילים כו'. ע"ש. וכן ראיתי עוד באליה רבה (ס"ק לג) שהביא דברי המג"א שבאשמורת נופלין אף אם אירע שממשיך על היום. ע"ש. וכ"פ במשנה ברורה (ס"ק כג) כדברי המג"א. וכ"פ בכה"ח (אות עג). וע"ע לו בסימן קלא אות ב"ן. וכ"פ בחזון עובדיה (דברים הנוהגים בערב ר"ה ס"ב. עמ' מז). ובשו"ת אור לציון ח"ד (פ"ב ס"ד).

ועוד יש להוסיף שגם עצם הדין שאין נופלים על פניהם בערב ר"ה, הוא שנוי במחלוקת, ולכמה ראשונים מותר לעשות נפילת אפים, וכמבואר בשבלי הלקט

פסקי הלכות

(סי' ל) ובתניא רבתי (סי' עב) ובשו"ת התשב"ץ (ח"ב סי' רמח) שאף בערב ר"ה נופלים על פניהם. עי' בשלחן לחם הפנים (סי' תקפא ס"ג) ובס' הלכה ברורה (סי' קלא שעה"צ ס"ק קח). וע"ע בקובץ ויען שמואל ח"כ (סי' עב עמ' תקצה). ודבריהם חזו לאיצטרופי לדברי המג"א והמשנ"ב הנ"ל.

ואף שיש עימדי עוד לפלפל בדינים אלו, מ"מ לא באתי כאן להביא חידושיי בזה אלא לבאר דברי מרן ראש הישיבה שליט"א.

טרם אכלה אציין שכמה פעמים נזדמנו לידי חיבורי כת"ר, ובפרט על הלכות הרחקות, והתענגתי מצוץ אמרותיו. יישר חיליה לאורייתא.

ביקרא דאורייתא ובאה"ר

יצחק מאזוז ס"ט

מח"ס שו"ת חקרי הלכה

פסקי הלכות

סימן לד

עד אימתי זמן הדלקת נרות חנוכה בזמן סגר בתקופת מגפת הקורונה

ט"ז כסלו תשפ"א

לכבוד ידיד נפשי היקר והנעלה, בו כבוד השי"ת נגלה, ברבנן עשו מעלה, הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א.

בדבר השאלה שמאחר וייתכן ויתעורר צורך ויטילו סגר בחנוכה עקב מגפת הקורונה, האם ישתנה הדין של עד שתכלה רגל מן השוק. נראה ברור שלא ישתנה הדין. ואף לפי חוקי המדינה מותר ללכת לקנות בחנויות המזון והחנויות התרופות וכדומה, שהם דברים הכרחיים, ורבים הולכים ושבים בחוצות קריה (כפי שעינינו ראו בזמני ה"סגר" הקודמים), ולכן בודאי שלא כלתה רגל מן השוק. וע"ע למר דודי הגאון רבי רזיאל הכהן בשו"ת מחקרי ארץ ח"א שהאריך בבירור גדר כלתה רגל מן השוק בזמננו. ואכמ"ל בדבריו שם.

ואחד מיידידי אמר דמאחר ובזמן הזה אין דינא דמלכותא דינא, בודאי שלא ישתנה הדין דהדלקת נרות חנוכה. אולם לפע"ד אין זה שייך כלל לנ"ד. וגם בעצם דינא דמלכותא דינא, כתבתי במק"א דנקטינן דדינא דמלכותא דינא. דהנה מבואר בגמ' בכמה דוכתי (בבא קמא קיג: נדרים כה: גיטין י: ב"ב נד:) דדינא דמלכותא דינא. ואיברא דהר"ן בנדרים (שם) כ' בשם התוספות דדוקא במלכי עובדי כוכבים אמרינן דדינא דמלכותא דינא, מפני שהארץ שלו ויכול לומר להם אם לא תעשו מצותי אגרש אתכם מן הארץ, אבל במלכי ישראל לא לפי שא"י כל ישראל שותפין בה. ע"ש. אך הרמב"ם (פ"ה מהל' גולה הי"א) והרשב"א בתשובה ח"ב (סי' קלד) כ' שאף במלכי ישראל אמרינן דינא דמלכותא דינא. וכ"פ הטור ומרן הש"ע חו"מ (סי' שס"ו). וכן דעת רבים מגדולי ישראל שאף בארץ הקדש בזה"ז שראשי השלטון אינם שומרים תומ"צ אמרינן דינא דמלכותא דינא. וכמ"ש הראש"ל הגר"צ עוזיאל בספרו השופט והמשפט (שער א' פרק ג'), שמלכי ישראל כל זמן שדיניהם אינם בגדר דינא דגזלותא יש להם תוקף דינא דמלכותא דינא בכל הנוגע לתשלומי מסים וכו'. ע"ש. וע"ע בס' עמוד הימיני (סי' ח). ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ה (סי' ל) כ', שגם במלכי ישראל אמרינן דינא דמלכותא דינא, ועוד שהנהוג כאן שההחלטות מתקבלות בכנסת וזה עדיף משאר דוכתא של דינא דמלכותא דינא,

פסקי הלכות

כי החוקים מתקבלים אחרי הסכמת רוב חברי הכנסת שנבחרו ע"י רוב הציבור ככולו בארץ בעמידה על המשמר לטובת אנשי המדינה, וכל חק המתקבל על ידם הרי הוא כנתקבל ע"י בוחריהם, וכל כה"ג סברו וקיבלו בודאי יודו כו"ע דמהני דבר ההסכמה לכך גם נגד דין תורה ונחשב כמחלו זל"ז המגיע להם ע"פ דין תורה. ע"ש. (וע"ע בספרו הלכות מדינה ח"א שער ג' פ"ו). וכן העלה בשו"ת יבי"א ח"י (חיו"ד ס"ס מ בהערה) ובשו"ת יהו"ד ח"ד (סי' סה) וח"ה (סי' סד) שאפי' במלך רשע ועובד ע"ז שייך הכלל דינא דמלכותא דינא, והעיקר שגם לגבי מדינת ישראל שייך הכלל של דינא דמלכותא דינא. ע"ש. וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"א (עמ' תקמז אות מד, ועמ' תרכא אות יג). וע"ע בשו"ת יהו"ד ח"ה (ס"ס מו) ובחזו"ע סוכות (עמ' נז) ובשו"ת אור לציון ח"ד (פכ"ז הע' א') ובס' ברוך שאמר שרגא (עמ' צב). וכ"כ מרן ראש הישיבה שליט"א בס' מקור נאמן ח"א (סי' תתכט) שאסור להעלים הכנסות כדי להעלים מסים, כי דינא דמלכותא דינא, ורק לאברך שתורתו אומנותו אפשר להקל. ע"ש. וע"ש עוד (בסימן תתיח) שאדם שגזל מהמדינה ויש בידו כתובת ברורה למי להשיב, חייב להשיב. ע"ש. (וע"ע באו"ת תמוז תשמ"א סי' קג ובהע' שם). וכן ראיתי להגר"ע בצרי נר"ו בספרו דיני ממונות ח"ד (שער א' פ"ט ס"י) שכ' שבמשטר הקיים בא"י כעת יש דין דינא דמלכותא דינא בכל הדברים שאינם נוגדים דיני התורה. ע"ש. וע"ע להגרי"מ לאו בשו"ת יחל ישראל ח"ג (סי' קח) שכ' שדוקא בחוקים הסותרים לדיני התורה אין דיניהם דין ולא שייך בהם דינא דמלכותא דינא. ע"ש. ועי' בשו"ת אור לציון ח"א (חחו"מ סי' יא אות ג'). וע"ע בשו"ת מנחת דניאל (סי' קיב) ולהרה"ג ר' ירון ביתאן נר"ו בס' ויען שמואל חט"ז (סי' פד) דנקטינן שיש דינא דמלכותא בא"י בזה"ז. וע"ע בס' דברי בניהו חט"ז (סי' נה). ע"ש. וע"ע בס' פסקי תשובות (סי' תרלז אות ג'). וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"ה (סי' קעב).

ועי' להגאון המובהק רבי יצחק וייס בשו"ת מנחת יצחק ח"ט (סי' קיב) שעמ"ש הרב השואל שממון המדינה נחשב הפקר, וכן מטו ביה ממרן החזו"א זצוק"ל שדברים השייכים לשלטונות מעיקר הדין אפשר לקחת מהם בלא רשותם והסכמתם, השיגו המחבר והביא דברי הגרי"מ אהרונסון שכ' שמה שתולין עצמם באילן גדול, אף החזו"א לא אמר אלא לעניני המדינה והנהגתה חוקים גזירות וערכאות, אבל לא לגבי קנינים שהרי אפי' למ"ד אין קנין לגוי בא"י מ"מ הגידולים בקרקע שתחת ידו הם שלו כבירושלמי פאה (פ"ד סוף ח"ו). וה"נ בנ"ד אף שנאמר דאין לשלטון בעלות לכל דבר, אבל בדבר שקונים בכסף מלא ואין בזה התנגדות לדיני התורה הוא שלהם לכל דבר. והסכים עימו המחבר כיעו"י"ש. וע"ע לו שם בס"ס קי שכתב דמצד דינא דמלכותא דינא, כבר אמרו בשם הגאון החזון איש

פסקי הלכות

דמדינה זו דינו כמוכם העומד מאליו ואין בו דין דינא דמלכותא דינא. ע"ש. וע"ע בח"ב (סי' פו) וח"ז (סי' קכו וס"ס קלא). וע"ע בס' מנחת שלמה (חי' הגרש"ז אורבאך, נדרים כח). אע"פ שכתב שאין שייך דינא דמלכותא כיום, כתב דמ"מ מהיכא תיתי שיהא מותר להבריה מכם וכיוצ"ב, וכן צ"ע בנוגע לדואר שהכל מתנהג בסדר אבל אוצר המלכות הוא אחד וא"כ מי שהושב שנותן מס שאינו חייב בו לפי דין תוה"ק האם יהיה מותר לקפח את הדואר. ע"ש. וע"ע בשו"ת לב אהרן ח"ב (חאו"מ סי' יב) שהאריך לבטל דברי האומרים שמותר לגנוב רכוש המדינה. ע"ש. וע"ע בס' הלכות חג בחג (פי"ב סי"ב) שכתב ששמע מהגר"ח קנייבסקי שליט"א שלענין גזילה יש להזהר בזה, ואין זה נוגע לדינא דמלכותא ולמסים ולארנוניות. ובשעתו שאלתי למרן בעל קהלות יעקב וצ"ל שדברו בטלפון של משרד רבנות לצורך פרטי, ואמר לי לקנות בולים ולקרוע אותם. ויש לעיין בזמננו איך שייך יאוש כשמעמידים שומרים ופקחים ומחרימים סחורות, הרי עד ערב החג ממש עדיין אין יאוש, וא"כ כשקנה קודם הוי יאוש אחר שינוי רשות דאינו קונה כמ"ש הרמ"א בחו"מ (סי' שנו ס"ג). והגר"ש אלישיב אמר דיאוש אין שייך אצלם, אך אפשר דהואיל ואין מקפידים על הסכך עצמו ואחר שנקצץ אין להם ענין בו, וכל דינם רק עם הקוצץ עצמו להענישו, וממילא אף הקונה אינו מצווה בהשבה שאין הם מעונינים בזה, א"כ י"ל דאין שם סכך גדול עליו דידוע מראש שאין הם מקפידים על השימוש בסכך אחר שנקצץ. ע"כ שמעתי משמו ובגדר לימוד זכות. וראיה גדולה ממ"ש הפמ"ג (סי' תרמט אש"א סק"א) ובבכורי יעקב (שם סק"ד) דערבה שאין בה שו"פ שגולה מותרת לאחרים, אף קודם יאוש, הואיל ואין בה מצות השבה, ורק לגזלן עצמו אסור משום מהבב"ע. הרי דכל שאין בו מצות השבה פקע שם גזול ממנו ואף קודם יאוש. ע"ש. וע"ע בשו"ת חקרי הלכה (חאו"ח סי' יז) שהארכתי בזה עוד. ע"ש.

אולם נראה ברור שאין זה שייך לנ"ד, ובין לסוברים דליכא דינא דמלכותא בא"י בזה"ז, ובין לסוברים דשייך דינא דמלכותא דינא, לא משתנה שיעור זמן "שתכלה רגל מן השוק" בתקופת סגר.

ביקרא דאורייתא

אוהבו בלו"נ

יצחק מאוזן ס"ט

פסקי הלכות

סימן לה

הדלקת נרות חנוכה במנינים בחצרות הבתים

ט"ז חשוון תשפ"א

לכבוד רב רחומאי ורב אהובאי מיחידי סגולה, בו כבוד השי"ת נגלה, אשר זוכה להגדיל תורה ולהאדירה באופן מפליא, הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א.

אחר עתרת השלום והטוב. בדבר השאלה שהעלה בענין מניני החצרות המצויים בתקופה זו עקב מגפת הקורונה, האם ידליקו נרות חנוכה בברכה.

הנה הריב"ש בתשובה (סי' קיא) כתב, המנהג להדליק בבית כ"נ מנהג ותיקין הוא, "משום פרסומי ניסא". עכ"ל. וכ"כ טעם זה הריטב"א (שבת כג. ד"ה הרואה) והמאירי (שם ע"ב, ד"ה אף במוצ"ש). וע"ע בשו"ת מן השמים (סי' כה). ובארחות חיים (הלכות חנוכה סוף סימן יז) ובכל בו (סי' מד) כ', נהגו להדליק נר חנוכה בבית הכנסת, להוציא מי שאינו בקי, ושאינו זריז בואת המצוה, גם כי הוא הידור המצוה ופרסום הנס זכר למקדש. עכ"ל. ואף מרן בבית יוסף (סי' תרעא) כתב שתיקנו להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו, וכמו שתיקנו קידוש בבית הכנסת משום אורחים דאכלו ושתו בבי כנישתא. והביא ד' הכל בו והריב"ש הנ"ל. וכ"פ מרן בש"ע או"ח (סי' תרעא ס"ז) שמדליקים בביהכ"נ בברכה משום פרסומי ניסא. (ויש עוד טעמים קרובים לזה בראשונים). ולפי טעמים אלו, אף בנ"ד שאינם מתפללים בבית הכנסת כהרגלם, יש להדליק נרות חנוכה בברכה.

ואע"ג דלכאורה יש להעיר ממ"ש בספר המנהיג (הלכות חנוכה סוף סימן קמח) שבביהכ"נ אין חיוב להדליק נר חנוכה, אלא נהגו כך על שם שהנס בא במקדש בית עולמים, ועושים כמו כן "במקדש מעט" בגולה לפרסם הנס שכולם מתבקצים שם. עכ"ל. ולפ"ז יש מקום לומר שמדליקים נרות חנוכה דווקא בבית כנסת קבוע, דחשיב במקדש מעט ולכן אמרו לעשות זכר לבית המקדש, משא"כ בחצרות דאכתי לא דמי למקדש מעט. אולם מלבד שיש מקום לפלפל בזה, נראה שהעיקר כהטעם שכתב מרן הש"ע, שכ"כ יותר ראשונים.

והנה לענין אנשים רבים שמתאספים ברחובה של עיר, כתבו כמה פוסקים שלא ידליקו נרות חנוכה. עי' בזה בשו"ת דברי יציב (ח"ב סי' רפו אות ג) ובשו"ת ויען

פסקי הלכות

יוסף (חאו"ח סי' רנא) ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' סה אות ג) ובס' הליכות שלמה (חנוכה פ"ז דבר הלכה אות ד) בשם הגרש"ז אורבאך ובס' ישא יוסף (ח"א סי' קלח אות ד) בשם הגרי"ש אלישיב. אולם בנ"ד חשוב מפי אחר שקבעו את המקום לתפלה.

ואף במקום שהחצרות אינן מקורות וכדומה, וראיתי בס' אשרי האיש ח"ג (פל"ט ס"ט) שכתב בשם הגרי"ש אלישיב שבכותל לא מדליקים נרות חנוכה בברכה, אלא במערה הסמוכה לכותל, אבל ברחבת הכותל אי אפשר, שצריך להיות בית. אולם העיר שם העורך שהדברים צ"ע, כי בס' קול חנוכה הבית (עמ' ג) כתב שמדליקים בברכה ברחבת הכותל אף במקום שאינו מקורה וללא מחיצות, הואיל והוא מקום קבוע לתפלה חשיב בית הכנסת. ע"ש. וכן נוהגים כיום הרבנים הגדולים להדליק ברחבת הכותל המערבי נרות חנוכה בברכה. וגם בנ"ד מאחר והמקום קבוע לתפלה נראה ברור שרשאים להדליק שם נרות. וכן שמעתי בשם מרן הגר"ע יוסף שא"צ שיהיה מקום מקורה.

טרם אכלה, יש לציין בענין בית כנסת שאין מתפללים בו ג' תפלות בקביעות, שבספר אשרי האיש (ח"ג פל"ו ס"י) כתב בשם הגרי"ש אלישיב שדוקא אם מתפללים בו בקביעות רוב התפלות ביום, רשאים להדליק בו נרות חנוכה בברכה. (ופעם אחת הוסיף הגרי"ש אלישיב דבעינן שגם מתפללים בו בשבת). ולכן אין להדליק בבית מדרש של כולל אברכים שמתפללים רק ערבית. ע"ש. וע"ע בשו"ת שיח יצחק ויים (סי' שלח) על ביהמ"ד שאין מתפללים בו שחרית. ע"ש.

אך לפי מ"ש מרן הגר"ע יוסף בשו"ת יביע אומר (ח"ז חאו"ח סי' נז אות ו) וחזון עובדיה (חנוכה עמ' מז) שאפילו באולמות ואירועים המדליקים שם בברכה אפילו שאינם מתפללים ערבית, יש להם על מה שיסמכו. ומה טוב שיתפללו ערבית. ע"ש. מבואר דלא שמיעא ליה ולא ס"ל כהנ"ל, אלא אף בנ"ד אפילו אינם מתפללים שם אלא ערבית ידליקו שם נרות חנוכה בברכה. וע"ע בס' תורת המועדים להגר"ד יוסף (סי' ז סט"ז).

ובעיקר ענין הדלקת נרות חנוכה באולם שמחות, אע"פ שמצינו לרבים מגדולי הפוסקים בדורנו שכתבו שאין מדליקים באולמות ואירועים. [עי' בשו"ת שבט הלוי ח"ד (סי' סה). וע"ע בקובץ מבית לוי ח"י עמ' יט) ובס' שלמי מועד (עמ' רלז) ובס' הליכות שלמה (מועדים פ"ז ס"ד) בשם הגרש"ז אורבאך, ובס' אשרי האיש ח"ג (פל"ט ס"ח) בשם הגרי"ש אלישיב ובס' חוט שני (חנוכה עמ' שיד) בשם הגר"נ

פסקי הלכות

קרליין זצוק"ל ובתשובות והנהגות (ח"א חאו"ח סי' שצח) ובשו"ת ציץ אליעזר (חט"ו סי' ל). ע"ש. וע"ע בס' יומי דחנוכה (ח"א עמ' שפט) שכ' שלא מדליקים בברכה במסיבות, ובהע' כתב שאפשר שלא הנהיגו אלא בביהכ"נ קבוע. ע"ש. וע"ע בס' תורת המועדים (ס"ק כט). מ"מ יש לציין דבנ"ד י"ל טפי שיכול להדליק בברכה, אחר שאין זה מקום שמתאספים בו לאירוע, אלא מתאספים בו לתפלה, וזהו בית הכנסת שיש לציבור בתקופה זו של המגפה, וכמו שאם היינו יכולים להתפלל כראוי בבית הכנסת היינו מדליקים שם בברכה, א"כ מאחר וכעת עקב המגפה נאלצים להעביר את התפלות לחצרות, הרי שזהו המקום המיועד לתפלה. וחשוב טפי מאולמות אירועים שמתאספים שם לשמחת חתונה וכדומה. ודו"ק. (וע"ע בס' דמות הכסא ח"ב עמ' קצח והלאה מ"ש בנידונו).

מסקנא דמילתא, אף בזמננו שרבים מתפללים בחצרות עקב מגפת הקורונה, רשאים להדליק שם נרות חנוכה בברכה, כדין הדלקת נרות בבית הכנסת. ואפילו אינם רגילים להתאסף שם להתפלל אלא לתפלת ערבית.

ואסיים בברכה לכת"ר שיזכה להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה ויפוצו מעיינותיו חוצה, מתוך שפע ברכה והצלחה, נחת שלוחה ושמחה, בהשקט מרגוע ובטחה, עד בוא ינון אל הנחלה ואל המנוחה. אמן.

ביקרא דאורייתא

ובאהבה רבה

יצחק מאזוז ס"ט

אחר כתבי כל האמור, נדפס כל זה באור תורה (טבת תשפ"א). ומרן ראש הישיבה שליט"א נשאל ג"כ בד"ז, ואמר לשואל שיעיין בדבריי בזה שנדפסו באותה עת בירחון אור תורה. ואחר שמרן ראש הישיבה שליט"א עיין בתשובה באור תורה כתב לשואל כמסקנת הדברים דלעיל.

פסקי הלכות

חלק יורה דעה

סימן לו

אם סמכין על הבית מאיר להקל בדיעבד

כ"ג סיון תשפ"א

לכבוד הרה"ג חובר חיבורים מחוכם, חריף ובקי משנתו זך ונקי, הרה"ג רבי יעקב אהרן סקוצילם שליט"א, מו"ץ בבית ההוראה הכללי, ומחבר הספרים הנפלאים "אהל יעקב". שלום וישע רב.

בדבר שאלתו כיצד אנו מורים למעשה בדין בצל שחתכו בסכין חולכת שאינה בת יומה, וטיגנו הבצל במחבת של בשר. אי סמכין על דברי הרב בית מאיר להקל בדיעבד.

הנה זה תוכן דברי הרב בית מאיר (על הרמ"א סי' צו סעי' ג): יראה לי דלא כתב הרמ"א דעה זו דסבירא ליה שתי חומרות דדברים חריפים זולת צנון, חומרא דגרע מנתבשל ואסור אפילו בנ"ט בר נ"ט, וגם חומרא דחורפא משוי ליה לשבח, רק לחוש לכתחלה, אבל בדיעבד כגון במידי דשכיח שחתכו בצלים בסכין חולכת ונתנום בקדירה של בשר, דמסתמא הסכין אינו בן יומו מבליעת כלי ראשון, כדקי"ל סתם כלים אב"י. ובפרט סכין חולכת שרוב תשמישו בצונן. ומצד מה דשמנונית סתמא על פניו, זה לענ"ד תמיד בטל בששים תוך הקדירה, אם כן ודאי בדיעבד שרי, דהא אנן מתירין דיעבד נ"ט בר נ"ט אפילו בבישול. ומכל שכן סתם סכין אינו בן יומו דלא להחמיר בתרי חומרות הנ"ל, ולכן אפילו אין ששים נגד הסכין נמי בדיעבד שרי. ע"כ. וכ"פ בשו"ת שרגא במהרה (סי' כה). וכ"פ בשו"ת דברי יציב (חיו"ד סי' כג).

והנה בדברי הרב אליה רבה (סי' תמוז ס"ק כד) מבואר שדעת הרמ"א להחמיר אף בדיעבד, אך כ' שבחידושו ליו"ד הוכיח דלא כהרמ"א ואין להחמיר ב' חומרות (אב"י ונ"ט בר נ"ט). ע"ש. וסמך על זה למעשה המשנה ברורה שם (סי' תמוז ס"ק נד) להקל בהפסד מרובה, כד' האליה רבה. ע"ש. ועי' בהערות איש מצליח על

פסקי הלכות

דברי המשנ"ב (סי' תמוז סק"פ, בסוה"ס) שהחמיר במלח שנידוך במדוכה שאב"י, ומעמו משום דחריפות המלח ממתקת הפגם, והוי נטל"ש ואסור, וכתבו בהע' איש מצליח שם דמאידך הרבה ראשונים מקילים באב"י, ומ"מ כיון שהאחרונים לא היקלו אלא בבליעת היתר, הכי נקטינן. זולת במקום הצורך או בהצטרף עוד סניפים. ולפ"ז יש להתיר מלח שנידוך קודם פסח במדוכה מחמצת שאב"י, שקודם פסח עדיין החמץ היתר. ודעת רוח"פ להקל. ואף באיסור המיקל י"ל ע"מ שיסמוך. וע"ע שם בסוה"ס על המשנ"ב (ס"ק פט). ועי' בחזו"א או"ח (סי' קיט ס"ק יא) שכתב, כ' המ"ב בשם אה" דאם התכו שומים בסכין ונתנו השום בתוך מולייתא אפי' היה הסכין מקונח ונקי ואב"י, אסור ואסור תערובתו במשהו. והוא עפ"ד הש"ע יו"ד (סי' צו ס"ב) דשומים דינם כצנון. ולדעת הי"א שם אסור אפי' באב"י. ואמנם יש מקום להקל ולסמוך על דעת הפוסקים [והוא דעה קמייטא בש"ע שם] דצנון ושומים ובצלים אינם כחלתית, ונט"ל מותר בהם, ואפי' נחשוב זה כספק יש להקל בספק משהו. וכן הביא במשנה ברורה (שם) דיש מתירין התערובות בזמן דאיכא ס' נגד המולייתא, אם היה הסכין מקונח ואב"י, והלא אנו סומכים על השאלות במקום שיש עוד צדדים להקל. ע"ש.

וע"ע במשמרת שלום (סי' צו על השפ"ד סק"ב ד"ה ונשאלתי) שכתב: נשאלתי שחתכו בסכין חולבת אב"י (והיה מקונח ונקי) בצלים ושמו אותם לקדירה עם בשר והיה ע"ש והפ"מ, והוריתי להקל, עיין מ"ש בפת"ש (סק"א במוסגר) בשם תשו' משכנות יעקב סי' ל' ורעק"א דתירצו האחרונים סתירת הש"ע דדעת המחבר להקל דלא מחליא לשבח רק קורט של חלתית בצירוף דעת הפוסקים דנ"ט בר נ"ט מותר אף בחריף ודוחקא. ולפי דעתו י"ל דהכא סמך המחבר גם אצירוף דעת הפוסקים דרק בצנון ודוחקא וחריף מפליט, אבל לא בשאר דברים חריפים. מש"ה בסעיף א' לא הכריע דבצנון אסור, ובסעיף ג' בתבלין הכריע להקל באב"י, בצירוף דלא פלט ובלע כלל. ולקמן סי' קג דמיירי בבישול דודאי בלע אסור. ע"ש. ואף דהרמ"א שם בסעיף ג' הביא לאסור באב"י, אבל מצאתי בחידושי בית מאיר שמבואר בדבריו שרק בדברים חריפים חוץ מצנון היקל בדיעבד באב"י, אבל בצנון אין להקל. וזה כמ"ש בחידושי רע"א הנ"ל משום דבצנון אף להמחבר אסור. ועי' ביד אברהם שהבית לחם יהודה הכריע להקל באב"י ומקונחת יפת. ע"ש. ומ"מ נלע"ד דרק בסכין חולבת אב"י הוא דיש להקל, ומטעם לשבח שכ' בחידושי בית מאיר דסכין חולבת רוב תשמישו בצנון. ובפרט אצל עני. אבל להיפוך בסכין בשר אין להקל. כי מסתימת דברי הרמ"א בסעיף ג' משמע דאף בדיעבד אסור. ע"ש. ועי' בפמ"ג (סי' צו מש"ז ס"ק י', שפ"ד סק"ב וסק"ו וס"ק י"ט. ובסי' סט מש"ז ס"ק כא ד"ה עובדא) ובחכמ"א (כלל נה ס"ב) ובשו"ת מהרש"ם ח"א (סי' ע').

פסקי הלכות

ועוד יש להוסיף דנודע מ"ש הפר"ח (סי' צו סק"ב) להעיר על עיקר דין חריף מפליט מסכין, דלפי מאי דקי"ל דנ"ט בר נ"ט דהיתרא שרי אפי' בבישול, כל שכן חורפא, וכן כתבו בתוספות (חולין קיא: ד"ה הלכתא) ובהגהות אשירי (שם פ"ח סימן לא) דנתבשלו לא גרע מצנן ופשוט הוא לחוש הראות, ועוד קשה דגבי קשות (סעיף ה) אמאי גריד לבי פיסקי, כיון שאין שם חורפא אלא דוחקא דסכינא לחודיה אינו כלום וכמו שכתבו התוספות (ד"ה אגב) והרשב"א (חולין ח: ד"ה ומאן דאמר) ודקדקו כן מן הסוגיא. ולכן העיקר דטעמא משום דסתם סכין שמנונית קרוש על פניו וזהו ליה טעם ראשון הבא מן הממש, ולפי זה אם הוא מקונה יפה שאין כאן שמנונית על פניו הצנן מותר משום דהוה ליה נותן טעם בר נותן טעם דהיתרא וזה דעת רוב הפוסקים ועיקר. ע"ש. וכן השיג בזה הפלתי (סי' צו סק"א), וסיים לכן דין זה צל"ע, ובמקום צידוד עוד דבר אחד יש להקל. ע"ש. וע"ע בגליון מהרש"א (על חמ"ז ס"ק א') כ' שבשאר דברים חריפים שיש מה' אם מבלעים ומפליטים כמו צנן, סומכין על דעה זו אם יש עוד סברא להקל. ע"ש. וכן ראיתי בשם הרב חכמת אדם (כלל מט ס"ז) שצירף שיטת הפרי חדש להקל בדברים שאינם חריפים הרבה, בהפסד מרובה. וע"ע לו בבינת אדם (סי' מט). וע"ע להקל בשו"ת פרי תבואה ח"א (סי' כב) ובערוך השלחן (סי' צה סט"ו). ואמנם יש לציין שבפמ"ג (סי' צו שפ"ד סק"ב) הביא הכרתי ופלתי, וכתב שחלילה לזוז מפסק הש"ע והרמ"א. ואפילו במקום שיש צירוף נוסף. וכ"פ בפרי תואר (סק"א וסק"ו) וביד יהודה (סק"ג). וע"ע בדרכי תשובה (סק"ג). ע"כ. ודו"ק.

ואכן לכאורה יש מקום להקל בדיעבד, בצירוף הראשונים שבצל אינו חריף רק דוחקא, וכן בצירוף דברי הראשונים דאמרינן נ"ט בר נ"ט אף בחריף. ואמנם הש"ע (סי' צו ס"א וס"ב) החמיר בשניהם. מכל מקום לגבי דיעבד אין הכרח להחמיר. ולכן לפ"ז ועפ"ד הרב בית מאיר וסייעתו, וכן עפ"ד הפרי חדש והפלתי יש להקל. ולמעשה כשיש עוד צירופים נוספים, (וכן הוא פעמים רבות), יש להקל. ב. ובדבר השאלה על מחלוקת מגן אברהם ואבן העוזר בחתך בצל בסכין בשרי ואח"כ חתך בסכין פרוה, כדעת מי נקטינן להלכה, האם נעשה הסכין לסכין בשרי. לענ"ד העיקר להלכה כהרב אבן העוזר. וכן דעת אחרונים רבים, כפי שהארכתי בתשובה שנדפסה בשו"ת חקרי הלכה (חיו"ד סי' מז).

ביקרא דאורייתא

יצחק מאוזן ס"ט

פסקי הלכות

סימן לז

בדין בדיקה קודם ואח"ת

הנה מרן בב"י יו"ד (סי' קפו) הביא מחלוקת הראשונים בדין אשה שאין לה וסת, אם צריכה בדיקה קודם ואח"ת, דלרוב הראשונים א"צ בדיקה כלל, ולכמה ראשונים אליבא דהרי"ף צריכה בדיקה בג"פ הראשונים, ולהרמב"ם והרא"ש צריכה בדיקה קודם ואח"ת. ע"ש. ובש"ע (ס"ב) מרן כתב בסתם שא"צ בדיקה רק בג"פ הראשונים, ולהרמב"ם והרא"ש צריכה בכל עת בדיקה קודם ואח"ת. והנה אף שכמה אחרונים סוברים דהש"ע החמיר כהרמב"ם והרא"ש, כן דעת הט"ז (בסי' קפט סק"ה), והש"ך בריש סימן קפד (סק"ד) ובנקודה כ' סי' קפט (ע"ד הט"ז הנ"ל). וע"ע בתורת השלמים (סי' קפד סק"ד בהגה מכן המחבר) שכ' שבסימן קפו כ' לדעת הרמב"ם באחרונה ע"פ הכלל המסור בדינו (בש"ך כללי או"ה שבס"ס רמב"ד"ה וכ"ת) דברוב המקומות נתפשט המנהג כוותיה. ע"ש. ועי' בתוה"ש בסימן קפו (סק"ב) מ"ש בדעת הטור והש"ע. ע"ש. אך הרבה פוסקים נקטו כסתם מרן. וע"ע בספר באר משה (בסי' קפו ס"ב אות ב) שדעת מרן דלא כהרמב"ם. ע"ש. והנה בג'רבא נהגו לבדוק אח"ת, וכמ"ש בס' ברית כהונה (מע' נ' אות יג), ועוד שם (באות יט), ובשו"ת שואל ונשאל ח"ה (חיו"ד רס"י פו) ובספרו באר משה (סי' קפד ס"א וס"ט וסי' קפו ס"א). וכ"כ בס' נפש חיה (מע' ב' אות יב). ובס' שם משה חב (סי' לב לט). ולכאורה הוא דלא כשום שיטה מהראשונים, דאף אם נאמר שנהגו כהרמב"ם [ולכמה אחרונים כן גם דעת מרן], מ"מ הרי להרמב"ם צריכה בדיקה אף קודם תשמיש. [ועי' למחר"י ברבי בשו"ת בן פורת יוסף ח"ג (חיו"ד סי' מב) שמשמע בדבריו שלא נהגו לבדוק כלל בשע"ת. ועי' למוהרמ"ך בהגהתו שם מ"ש לבאר בזה. וע"ע בשו"ת שואל ונשאל ומשיב מאזוז (חיו"ד סי' נו). ועי' בשו"ת ישיב משה ח"ב (סי' קפ) שדן באשה שאין לה וסת, וכ' שצריך שתבדוק קודם תשמיש כמ"ש בסימן קפט. וע"ש, ודבריו שם טעונים ביאור, וגם מה שציין לסימן קפט אינו מובן. ובלא"ה יש לעמוד בדב"ק. ובמק"א כתבתי בזה. ואכמ"ל]. וראיתי באו"ת (אב תש"ף עמ' תתרכו) שהתקשה בזה, וכ' לתרץ שנהגו כן ע"פ שיטת הרמב"ן בכתובות (ס"פ אלמנה ניוזנת) דבדיקה דקודם תשמיש אינה אלא עצה טובה ולא מדינא, וע"כ לא החמירו בזה. ע"ש. אולם באמת כבר לפני זמן רב העיר בזה מרן ראש הישיבה שליט"א בחידושו על הש"ע שנדפסו בס' ויען שמואל ח"ה (סי' ג'), וכתב לבאר ע"פ מ"ש מרן בסימן קפ"ו ס"ג [שאף למחמירים שצריכה בדיקה קודם ואח"ת], אם אינה רואה בפחות מי"ד יום אחרי טבילתה דינה עד י"ד יום כאשה שיש לה וסת. והמנהג בג'רבא שכשמגיעים הימים שראויה להסתפק בהם בודקת

פסקי הלכות

עצמה קו"ת שלא בפני בעלה, וכולה כהרמב"ם עבדא. ע"ש. וכ"כ מו"ר עוד
בהערותיו על חברי"כ שם (אות יג). וע"ע לידידנו הרה"ג ר' שמואל וואן בקונט'
חיי הטהרה (עמ' יז). ואכן מקרוב מצאתי להרה"ג רבי מאיר יונה במכתבו הנדפס
בספרו בית מאיר (חיו"ד סי' יב) ובשו"ת שיירי כהונה החדש (חיו"ד סי' עה) שכתב
בפשיטות באשה שאין לה וסת שבודקת אף קודם תשמיש (והתם מיירי בימים
הסמוכים לראיית הוסת). ע"ש. [והבאתי דבריו בחיבורי שו"ת חקרי הלכה חיו"ד
סי' כה אות ג', וע"ע בזה שם סי' כו אות א.]. וזה כדעת הרמב"ם ז"ל, וכדברי מרן
ראש הישיבה הרמב"ם שליט"א. ומעיקרא לק"מ.

פסקי הלכות

סימן לח

בענין וסת על פי תאריך לועזי

בס"ד טבת התשפ"א

יושפע שפע ברכה, ויתברך משמי מרומים, כבוד הרה"ג יצחק מאזוז שליט"א

שלומך ישגא לעולם

האם אשה שמקבלת ווסת בתאריך לועזי קבוע (כגון: תמיד בתשיעי לחודש, יום לפני קבלת המשכורת), יכולה לקבוע ע"פ זה את הווסת שלה?

אשמח לחו"ד כת"ר.

ובזה הנני דושה"ט, בברכה מרובה

בברכת התורה

אלחנן פרינץ – מח"ס שו"ת אבני דרך ט"ו ברכים

וזו תשובתי אליו:

נודע בשערים מחלוקת הראשונים בענין ווסת החודש, אי אזלינן אחר מולד החודש או אחר קביעת המולד בידי בית דין. והובא בש"ך בסימן קפט ס"ו. ונקטינן להלכה אחר קביעת בית דין ולא אחר המולד כלל. וכתב בספר שיעורי שבט הלוי שם, דלא נקטינן כלל אחר התאריך הלועזי. וע"ע בספר אבני שהם שם.

פסקי הלכות

סימן לט

האם יש חיוב גניזה בציור לוחות הברית שנדפס על אריזות מצה

בס"ד

ליל ששי אור לכ' ניסן תשפ"א

לכבוד מר זקני מקים עולה של תורה, לו הנזר והעטרה, רב רבנן, מגדולי מרכיצי התורה שבדורנו, הגאון הגדול המובהק מוהר"ר יוסף צמח מאזוז שליט"א.

אחר דרישת שלומו הטוב.

במאי דבדיק לן מו"ר בליל הסדר, כי על גבי האריזה של חבילות המצות שתחת פיקוחו, הודפסה תמונת ישיבתנו הקדושה "כסא רחמים", ושם יש תמונת לוחות הברית עם ראשי המשפטים של עשרת הדברות, כגון "אנכי ה' וכו', לא תרצה, לא תגנוב" וכן ע"ז הדרך. ונשאלה השאלה האם צריך לגנוזם. ואמר לי מו"ר פוק עיין בה.

אחר העיון נלע"ד שאף שלכתחלה בודאי מן הראוי לטשטש התמונה שלא ייראו המילים הנ"ל, מכל מקום אני בצדק אחזה דהמקילים להשליך את הקרטון עם התמונה הנ"ל יש להם על מה שיסמוכו.

דהנה לא נדפסה התמונה הנ"ל לשם לימוד, אלא תמונת הישיבה שנותנת ההשגחה. ולא נכתב לשם פסוק וקדושה כלל. וגם דעת פוסקים רבים שבספרים הנדפסים בדפוס קדושתם גריעא מהנכתבים ביד. ואף שיש חולקים ובשו"ת משאת בנימין (סי' צט) כ' להוכיח שכל הקדושה שיש לספרים הנכתבים יש ג"כ בספרים הנדפסים, וכ"כ עוד אח' (עי' בשד"ח פאת השדה מע' ד כלל לח), מ"מ בדפוס שבזמננו שאינו אלא צילום פוטוגראפי בודאי דגרע טפי לכו"ע. וכמ"ש בשו"ת שבט הלוי ח"ב (סי' קמג) ובשו"ת יחו"ד ח"ה (ס"ס כו) ובשו"ת תפל"מ ח"ג (סי' כח). ועי' בשו"ת ציץ אליעזר ח"ג (ס"ס א). וע"ע בס' קדושת משה (סי' ח, ט). וע"ע בחלכה ברורה (סי' מ' ס"ח) שכ' שספרי קודש שנדפסו בזמננו ויש להם כריכה, מעיקר הדין רשאי לשמש בחדר שיש בו ספרים אלו וא"צ לכסותם, ומכ"ש כשמכסה עצמו. שאף שכמה אח' מחמירים בזה, מ"מ בזמננו יש להקל, שהרי

פסקי הלכות

לדעת רבים מהפוס' אין בספרים שנעשו בדפוס קדושה כלל. ודעת רבים מהפוס' שאפי' ס"ת שנכתב בכת"י אם לא קידש השמות הקדושים שבו אין בהם קדושת שם ה' מותר למוחקם. ומלבד כל זאת בדפוס שבזמנינו שנעשה ע"י חשמל באופן אוטומאטי וכ"ש בצילום שאין בו הטבעת אותיות בולטות כלל י"ל שאף המחמירים להחשיב הדפוס ככתיבה יודו להקל. (וע"ש שהוסיף עוד צירופים). ע"ש. [ועי' היטב במשנ"ב עם הערות איש מצליח (סי' מ' סק"ד), ובשו"ת תפלה למשה ח"ג (סי' כט), ובהליכות עולם ח"ג (עמ' צד), ובשו"ת יביע אומר ח"ג (האו"ח סי' א, ב)]. וע"ע בשו"ת אוצרות יוסף ח"ב (סי' טו), ובהלכה ברורה ח"ג (בירור הלכה סי' מ' סק"ו, וסי' מג ס"ק יג) ובשו"ת שער שמעון אחד ח"ד (חיו"ד סי' כו).

ועוד שיש פוסקים הסוברים שאם לא נתכוין לקדש את הכתב אין עליו קדושה. וכמ"ש בשו"ת תשב"ץ ח"א (סי' ב, קבו, קעז), דע, שאין השם מתקדש אא"כ נתכוין בכותב לקדשו. אבל אם כתבו שלא בכוונת קדושה אינו קדוש. וכ"כ בס' עמודי גולה (הוא הסמ"ק בסי' קס). ע"ש. ועי' בשד"ח (מערכת מ' כלל י'). ואכמ"ל. [ועי' למרן ראש הישיבה בספרו אסף המזכיר (ערך מחיקת השם) וכן בירחון אור תורה הנד"מ (ניסן תשפ"א סי' פב סוף אות א) שתמה על שיטת התשב"ץ מסוגיא דעירובין (יג:). והניח בצ"ע. ע"ש. וע"ע בשו"ת תבואות שמש חיו"ד (סי' ס). ע"ש. ואכמ"ל].

ואם מחיקה מותרת ה"ה כל בזיון מותר, ואפילו לקרוע ולהשליך. וכמ"ש מוהרמ"ך בשו"ת שואל ונסאל ח"ד (חיו"ד סי' מא) שאם התירו למחוק שם ה' אין לומר דלקרוע ולהשליך הוי בזיון טפי ואסור, אלא הכל שרי. דודאי לא חילקו במחיקה בין שיקדור ויקלוף את כל האות בין שיעביר עליו תער ויהיה חתיכות חתיכות, אלא בכל אופן שרי. ע"ש.

ועוד יש להוסיף ע"פ מ"ש בשו"ת נודע ביהודה (יו"ד מה"ת סי' קפ) על מטבע שטבעו אליו שם של ארבע, והט"ז (סי' שלד ס"ק טז) כ' להתיכו, והעיר הרב השואל שצריך גניזה, והשיב, ואני אומר שיפה כיון הט"ז, שזה ברור שאף אם המושל וכן האומן שתיקנו מטבע זו היה ליבם לשמים, מ"מ זה המכה בקורנם שהחותם יוטבע על המטבע עושה מעשה קוף ואין לו שום כוונה, ועיקר האותיות שנטבעים על הכסף הוא עי"ז. וא"כ עכ"פ לא נעשה לשמו. ע"ש. ועי' בשו"ת אז נדברו ח"ג (סי' סז בהע') ובס' ארחותיך למדני ח"ג (סי' צא) מ"ש עפ"ד הנוב"י הנ"ל.

פסקי הלכות

ואף שלכאורה יש מקום להחמיר לכתחלה אחר שנזכר "אנכי ה'", ואות ה' זו היא לסימן שם ה'. ומ"מ מדינא מותר אחר שנכתב שלא לשום קדושת ה', ועוד נימוקים כדלעיל וכדלהלן.

ובפרט אם לא קראו כלל תיבות אלו המודפסות על גבי האריזה, וכתב בשו"ת אבני נזר חיו"ד (סי' שעו) שמאחר וקדושת הגמרות רק משום שילמדו בהם, הלכך כל זמן שלא למדו בהם לא חלה עליהם קדושה. דהזמנה לאו מילתא היא. (ורק בספרי תנ"ך תקנו חז"ל שתהא כתיבתם מקדשתם). ע"ש. וכן ראיתי עוד להגאון משנה ברורה במכתביו (מכתב פג) שכתב, ע"ד שאלתו שאחד רוצה לקחת ש"ס קטן ולהדפיסו בצינקוגרף וצריכים לזה לתלוש דף אחר לעשות ממנו פוטוגראפיה, האם אין בזה משום בזיון כתבי הקדש. הנני להשיב, אם עדיין לא נלמד בו פשוט שמותר, דכל זה לא נחשב אלא להזמנה והזמנה לאו מילתא היא. ע"ש. וע"ע בס' שלחן מלכים (הלכות קדושת השם סי' ו' ס"ה והלאה). ואמנם על סברא הנ"ל ממש, אמר לי מרן ראש הישיבה שליט"א דלא נקטינן להלכה כדבריהם, והוכיח כן מדברי הפוסקים המובאים בכה"ח (סי' קנ"ד אות נ"ט) בדין עלי הגהה שהחמירו האחרונים לגנוזם, אע"פ שלא קרא בהם אדם מעולם. ע"ש. עכ"ד נר"ו. וכ"כ מו"ר במכתב שהובא בשו"ת ברכת יהודה ח"ה (חיו"ד סי' כב) שעיתונים שיש בהם ד"ת צריך לגנוז העמודים שיש בהם ד"ת. ושאינן לסמוך על הסברא שד"ת שלא קראו בהם לא חלה עליהם קדושה. וכ"כ מו"ר בירחון אור תורה (חשון תשע"ה סי' כ'). ושוב נדפס בקונטרס דרכי הלימוד (מאמר ד'). ע"ש. (וע"ע בס' שיבת ציון הכהן שבס' ציון במשפט תפדה ח"ג חאו"ח סי' ו'). וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"ה (סי' קסב) ולהגרי"ש אלישיב בקובץ תשובותיו ח"א (חיו"ד סי' קטו) וח"ב (או"ח סי' ו') ובס' גנזי הקודש (פי"ד ס"ט) ובס' בית ההוראה הנד"מ (שאלות ש, שב) ובשו"ת ויצבור יוסף בר שלום ח"ג (סי' עג, עה) וח"ד (סי' ג). וע"ע בס' צדקה ומשפט (פט"ז הערה צג) שכתב שבשעה"ד יש לצרף לסניף שיטת האבני נזר. ע"ש. וע"ע במה שכתבתי בספרי הקטן חקרי הלכה (חיו"ד סוף סי' נא). וע"ע בשו"ת שבות עמי ח"ב הנד"מ (חאו"ח סי' י'). [ושם בסו"ד הזכיר מדברינו שנדפסו בתחלה בשו"ת ויזרע יצחק, ושוב נדפסו בחקרי הלכה הנ"ל]. ועכ"פ בנ"ד קיל טפי מדברי תורה שבעיתונים שיש מקום לומר שנכתבו על דעת שילמדו בהם, ובנ"ד בודאי לא הודפס על מנת שילמדו בזה.

וכן פסק בכעין נ"ד בשו"ת תפלה למושה ח"ג (סס"י כח) להתיר לכתחלה להשליך לאשפה הזמנות לאירועים, שאע"פ שכתוב בהם לשון הפסוק בירמיה (לג, י – יא) "עוד ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול

פסקי הלכות

כלה", מ"מ יש להקל שעל הרוב אין הפסוק נכתב לשם פסוק אלא לתפארת וצחות הלשון, ובפרט אם המדפים עם הארץ ואינו מתכוין ללימוד. ואפי' נדפס לשם לימוד, מ"מ דעת הרבה אחרונים שקדושת ספרים הנדפסים גריעא טפי מהנכתבים ביד, ואפי' לחולקים, מ"מ בדפוס שלנו אינו חושב בשעת ההדפסה להדפיס לשם פסוק, ואפי' חושב ע"ז, מ"מ דעת הרבה אחרונים דלא מהני אלא לנדפס בכח ראשון, אבל מה שנדפס אח"כ ע"י החשמל בלבד אין מועילה בו מחשבת האדם המפעיל את המכונה. ולכן ברור שאין לפסוק הנדפס בהזמנות קדושת פסוק. והתשב"ץ התיר למחוק שם ה' שנכתב שלא בכוונת קדושתו. ואף הפר"ח שהחמיר אפשר שיוודה בפסוק ללא שם ה' שנכתב שלא בכוונה לקדשו. ועכ"פ כשאינו מוחקו אלא משליכו לאשפה לכו"ע יש להקל. והמחמיר לגנוזו אינו אלא בתורת חסידות. וממילא אין מקום לאסור כתיבת פסוק זה בהזמנות מחשש שמא יזרקוהו לאשפה. ע"ש. ומעמים אלו שייכים ג"כ בנ"ד, שלא נדפסה התמונה הנ"ל לשם לימוד, אלא תמונת הישיבה שנותנת ההשגחה. ולא נכתב לשם פסוק כלל. ויש עוד לדון בזה בצדדים להחמיר או להקל יותר בנ"ד. [והראני עוד מו"א נר"ו למרן הגר"ע יוסף בחזון עובדיה על הלכות סוכות (דיני נוי הסוכה סי"ח) שמותר לקנות ניירות שכתוב עליהם פסוקים לקשט הסוכה. וע"ש. וע"ע בשו"ת יביע אומר חלק ד' (חיו"ד סי' כא, כב) וחלק ט (חיו"ד סי' כג, כד). ואכמ"ל]. וע"ע נימוקים להקל, בשו"ת משנת יוסף ליברמן (ח"ט סי' קצג) ולהגר"ח ברגיב בקובץ ויען שמואל חי"ט (סי' לב). ע"ש.

ולפי כל האמור נראה לענ"ד שבנ"ד המקילים בזה יש להם על מה שיסמוכו. וכן הסכים בנ"ד הדיין המצויין הגאון רבי חנן קבלן נר"ו (ואמר שיש להקל לכתחלה). ומ"מ לשנים הבאות הנכון למשמש התיבות הנ"ל בתמונה הנדפסת על גבי האריזה.

ויה"ר שנזכה לראות כל חיבוריו של מו"ר יוצאים לאור עולם מתוך נחת שלזה ושמחה, בהשקט מרגוע ובטחה, וקרן צמח דוד מהרה תצמח, ונזכה לאכול מן הזבחים ומן הפסחים, בבנין בית מקדשנו ותפארתנו במהרה בימינו. אמן.

ביקרא דאורייתא

נכדו ותלמידו הקטן

ע"ה יצחק מאזוז ס"ט

פסקי הלכות

סימן מ

אם מותר לכהן להכנס לאהל המת כשיש אזעקה

מוצאי חג השבועות תשפ"א

לכבוד ידידנו היקר והנעלה, בו כבוד השי"ת נגלה, הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א.

אחדשה"ט. בדבר שאלתו דשדר גבן בזה"ל: לפני כעשור שנים זכיתי לדון בשאלה חדשה בעזרת החונן לאדם דעת, אם מותר לכהן ליכנס לאהל המת כשיש אזעקה, כשמחפש מרחב מוגן, והוא נמצא סמוך לבית הקברות, ויכול להכנס בשעת אזעקה לאהל המת עם מחיצות, שיש שם יותר הגנה מפני טילים. ע"כ.

הנה נראה ברור דמאחר ואיכא חשש פיקוח נפש פשיטא דשרי להכנס לאהל המת.

ולכן במקומות הסמוכים לרצועת עזה, ומחמת כן מצוי שם נפילות טילים, ואף יש שם כמה וכמה פצועים והרוגים, בודאי דחשיב פיקוח נפש ומותר להכנס לאהל המת.

אך במקומות המרוחקים יותר, כגון בירושלים שנשמעה אזעקה בשבוע החולף, שמעתי דנים עד כמה חשיב פיקוח נפש. ולענ"ד נראה ברור דחשיב לכל הפחות ספק פיקוח נפש. כי בכל מקום ומקום שנשמעת אזעקה עלולים ליפול טילים. וז"פ.

ובפרט שיש לציין כאן דעת הראב"ד שמותר לכהן טמא לחוסף טומאה על טומאתו, כמבואר בדברי הראב"ד בהלכות אבל (פ"ג ה"ז) ובהלכות נזירות (פ"ה ה"ט) דהכהנים בזמן הזה טמאי מת הם, ואין עליהם עוד חיוב טומאה. והמחייבם עליו להביא ראיה. ע"ש. וע"ע בשלחן גבוה (סי' שעג ס"ק כג). ואמנם להלכה לא נקטינן כוותיה. ועיי' בשו"ת חתם סופר (חיו"ד סי' שעב). וע"ע בחזו"ע אבילות ח"ב (עמ' ח והלאה) מ"ש בזה, ודמצרפינן סברת הראב"ד לס"ס. ע"ש.

ובפתחי תשובה (יורה דעה סימן שע סק"א) הביא בשם שו"ת בית יעקב (סי' ק"ל) שכתב לאסור לכהן שהוא רופא מומחה לטמא לגוסס ליכנס לביתו לעשות לו

פסקי הלכות

רפואה, וכתב בפתחי תשובה שבחיבורו נחלת צבי דחה דבריו והעלה דלכ"ע מותר הרופא כהן ליכנס לביתו של גוסס לעשות לו איזה רפואה, אף אם יש רופא אחר שאינו כהן. ובתשובת חתם סופר (סי' של"ח) כתב ג"כ דפשוט יותר מביעא בכותחא דאפילו להפוסקים דכהן אסור ליכנס לבית הגוסס מעיקר הדין, מ"מ משום ספק פיקוח נפש שרי, ויכנים ויעסוק ברפואתו אם אנו רואים שצריך לרופא. וגדולה מזו דאפילו אחר שהחלטתו מת, אם אירע שהרגישו בו שום נדנוד ורפרוף, ימהר הכהן ויחוש ויכנס משום ס"ס דפ"נ. ע"ש. וע"ע בערוך השולחן (יורה דעה סוף סימן שע) שכתב, כשהכהן הוא רופא, מותר לו ליכנס להגוסס לראות אולי ימציא לו רפואה, דפיקוח נפשות דוחה הכל, ואם ימות יברח משם. ע"ש.

ושמעתי בשם אחד הפוסקים בדורנו שאין צריך להעיר את הילדים בשעת האזעקה באמצע הלילה. ולא נתחוויר לי מה הצדדים לדון בזה, אחר שיש בזה פיקוח נפש, אלא שלא שמעתי מקור ברור לדברים. וצ"ע.

ויה"ר שלא ישמע עוד שוד ושבר בגבולנו, ושב יעקב ושקט ושאנן ואין מחריד, ונראה במהרה בביאת מלך המשיח ובבנין בית הבחירה. אמן.

בברכת התורה

יצחק מאזוז ס"ט

פסקי הלכות

סימן מא

בענין הסרמת הלוייה וליווי הבנים אחר מיטת אביהם

שאלה שקבלתי מידיון הרב אלחנן פרינץ:

בהלוייתו של מורו ורבו הגה"צ ח"ר ראובן דרעי זצ"ל הכריזו בבית ההספדים שאף אחד מצאצאיו של הרב לא ילווה אותו לבית העלמין. וזה עפ"י בקשתו בצוואתו.

בנו של הרב ביקש מבעוד מועד מאחד המשתתפים בהלוויה שיביא איתו מצלמת וידאו ויצלם את מסע הלוויה מתחילה ועד סוף, כיון שהוא רוצה לראות את הלוויה והקבורה.

בשעת הקבורה ראה אחד מאנשי הח"ק שהנ"ל מצלם את הקבורה, ואמ"ל שיש בזה משום ביוזי כבוד הנפטר ואין לצלם את מעשה הקבורה, וגם הפחיד אותו שזה יזיק לו ולבניו וכו' ח"ו, אע"פ שעושה כן עפ"י בקשת המשפחה. האם באמת יש בזה איסור או בית מידוש? ובזה הנני מצפה לתשובתו הרמה.

וזה תשובתי אליו:

נלע"ד שאין בזה כל חשש, וכך יודע אנכי על כמה וכמה רבנים שצפו בצילום הלויית מרן הגר"ע יוסף זצוק"ל, וכן בהלויות שאר גדולי הדור מסריטים ומצלמים, ואין בכך כל זלזול לנפטר, ואדרבה יש בזה תועלת להנציח את הכבוד שעשו לו במותו. ויש בכך יקרא דשכבי ויקרא דחיי.

ובעיקר הענין שהבנים אינם מלוים את הנפטר, מר זקני מרן הגאון איש מצליח תיקן נוסח חרם שעל ידי אמירתו אין חשש בליווי הנפטר. ויש שחלקו בזה. ומרן הגר"ע יוסף בחזון עובדיה אבילות הביא כמה צדדים להקל, ושמנהג ירושלים להחמיר. וכו'. ע"ש.

פסקי הלכות

סימן מב

אם יש איסור במצבות שחורות

בס"ד טבת התשפ"א

יושפע שפע ברכה, ויתברך משמי מרומים, כבוד ידידי הרה"ג יצחק מאזוז שליט"א בעל שו"ת חקרי הלכה. שלומך ישגא לעולם.

בשו"ת אליבא דהלכתא (א, רפ) כתב דאין לעשות מצבה בצבע שחור. ולא ציין מקור לדבריו. והדבר נראה בעיני לפלא. האם אכן יש להקפיד על כך. אשמח לחו"ד כת"ר.

ובזה הנני דושה"ט, בברכה מרובה בברכת התורה

אלחנן פרינץ – מח"ס שו"ת אבני דרך ט"ו כרכים

וזו תשובתי אליו:

אודות מצבות שחורות, לכאורה אין איסור בדבר, ואדרבה שמעתי שבקברות יוצאי גרוזיה שבהר המנוחות, יש מצבות רבות בצבע שחור.

ואולי כוונת האוסר מפני שלא לשנות מהמקובל לעשות המצבה בצבע שחור. ועכ"פ גם זה לא ברור אחר שלפי הנשמע יוצאי גרוזיה נהגו בזה, ואין בזה ממש שינוי.

ומ"מ מעיקר הדין לא שמענו איסור. וספר אליבא דהלכתא אינו מצוי אתי, וצ"ע מה המקור לדבריו.

פסקי הלכות

חלק אבן העזר

סימן מג

כתב בכתובה במנין השנים בלשון זכר במקום לשון נקבה

ובענין תוקף הוראות הגאון פרי חדש

בס"ד

ליל ששי אור לכ"ו חשון תשפ"א

לכבוד ידידנו היקר והנעלה, בו כבוד השי"ת נגלה, ברבנן עושן מעלה, הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א.

אחדשה"ט. בדבר השאלה דשדר גבן אודות כתובה שכתבו בה בשנת תשפ"א, שמונים ואחד בלשון זכר, ולא כפי שצריך לכתוב שמונים ואחת בלשון נקבה.

הנה גבי כתיבת גט, כתב מרן בשלחן ערוך אבן העזר (סי' קכ"ו ס"ה): בחשבון השנים יכתוב לשון נקבה, בשנת חמשת אלפים ואחת לבריאת העולם, שתים שלש, ארבע, כולם בלא ה"א לבסוף. וכן אחת עשרה שתים עשרה עד עשרים, ומשם ואילך עשרים ואחת, עשרים ושתים, עשרים ושלש, המנין המועט לשון נקבה. וכן לעולם.

וכתב הרמ"א, כתב לשון זכר במקום לשון נקבה, כגון שהיה לו לכתוב חמש וכתב חמשה, כשר. [וכ"פ בשו"ת מהר"י בן לב ח"ג (סי' סח) בגט שהובא לפניו, דאין לחוש למאי דכתיב עשרים ואחד בלשון זכר, ויהינן ליה לכתחלה, מטעמא דכתבינן דזה האיש הרחיק נדוד לאיים הרחוקים והוה ליה כדיעבד. ע"ש. וכ"כ בס' גט פשוט שם ס"ק כו. וע"ע בהגהה בס' גרש ירחים (סי' א אות ט). ע"ש].

וכן הדין גם לגבי כתיבת הכתובה, כמבואר בספר נחלת שבעה (סימן ז'). וע"ע בשו"ת מהר"י ברונא (סי' פ').

פסקי הלכות

וכתב בבית שמואל (ס"ק טז) ע"ד הרמ"א הנ"ל, דבדין כתב חמשה כשר, משמע אפילו לא ניתן הגט, ואינו שעת הדחק.

והנה בנידון דידן שכתב שמונים ואחד במקום לכתוב שמונים ואחת, ראיתי בחלקת מחוקק (ס"ק ט"ז) שכתב, יש להסתפק אם כתב אחת במקום שראוי לכתוב אחד, או להיפך, אם גם כן כשר. ע"כ.

אולם גאון עוזנו בפרי חדש (ס"ק י"ג) כתב על דברי הרב חלקת מחוקק, דמה שנסתפק בלהיפך, דהיינו בכותב אחד במקום אחת, אין מקום לספק זה, דכי היכי דאם כתב חמשה במקום חמש כשר, הוא הדין לכותב אחד במקום אחת, דדא ודא חדא מילתא היא. וגם הכותב אחת במקום אחד, וכן כשכותב חמש במקום חמשה וכיוצא יש להכשיר, דמה לי כתב לשון זכר במקום לשון נקבה, ומה לי כתב לשון נקבה במקום לשון זכר. ע"כ. ואחר שהרב פרי חדש מיקל בכל אופן, יש לציין מ"ש הגאון רבי משה שתרנג בשו"ת ישיב משה ח"א (סי' ג' וסי' ל"ד) שבמקום שלא נתבאר בדברי מרן נקטינן כדברי הפר"ח, אשר כל דבריו סולת נקיה, וממנו תוצאות חיים. ע"ש. מ"ז הגאון רבי משה זקן מאוזו בשו"ת ויען משה (חיו"ד ס"ס י"א, ובמהדו"ח בסוף סימן לט) ובספרו יד משה (הנדפס בסו"ס מעשה בית דין סי' ג' דף ב') ובספרו אלה מזו"ה (דף ח' ע"ד). וכ"כ בשו"ת שואל ונשאל ח"ב (חיו"ד סי' צג) ובספרו הלכה למשה ח"א (מע' א' אות ה', ומערכת פ' אות א'). [וע"ע בשו"ת שואל ונשאל ח"ט בסו"ה"ס בקונט' הלכה למשה מע' מ אות ח' ט', ולמר בריה בס' ברית אברהם (מע' פ' אות א')]. וכ"כ בשו"ת שמחת כהן (בסו"ה"ס, בחידושי ש"ע יו"ד סימן מוח) ובשו"ת אוהב משפט (סי' ב בהגהה, ד"ה ומ"מ). וכ"כ הגאון רבי נסים הכהן בהגהתו בשו"ת שמחת כהן (חיו"ד מהדו"ב סי' סה). וכ"כ בשו"ת יביע אומר ח"ז (חיו"ד סי' ט סוף אות א) וח"ח (חיו"ד סי' ג אות ג). [וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"א (חיו"ד סי' א אות יא) וח"ה (חאו"ח סי' מג אות ט וחיו"ד סי' ח אות ג' וסי' י סוף אות א) וח"ח (חיו"ד סי' ב אות יב) שכתב שבמקום שהפר"ח חולק על מרן לא נקטינן כוותיה. ע"ש]. וכן הורה מרן ראש הישיבה שליט"א בבית נאמן (גליון רפ"ד וישלח תשפ"ב אות ב'). וע"ע בס' מגדולי ישראל ח"ב (עמ' שעיה, ועמ' שפז בהערה) וח"ד (עמ' שג, אות פה). וכ"כ הגאון רבי יעקב חיים סופר שליט"א בספרו יחי יוסף (סי' יב עמ' קי"א). והאריך בזה בכמה דוכתי בספריו, והביא דברי כמה מהפוסקים הנ"ל. וע"ע בשו"ת אם לבינה (חיו"ד סי' יט סוד"ה עיין) ובשו"ת שער שמעון אחד ח"ג (סי' לט עמ' קפה).

פסקי הלכות

וע"ע להגאון רבי רחמים נסים יצחק פלאג'י בס' יפה ללב אה"ע (סי' קכ"ו קונטרס אחרון סק"ב, בנד"מ ס"ק נ"א) שכתב בשטר שליחות גט שכתוב ותהיה מגורשת במקום ותהוי מגורשת, ואומרים העדים שבשעת נתינת הגט המגרש כלכל דבריו במשפט ואמר לה בלשון לעז כלשון המדבר לנוכה ותהוי מגורשת, אלא שהסופר לא דקדק בכתיבת השטר, וגם הם העדים לא שתו ליבם גם לזאת ו'שאינם בקיאים בדקדוק כל כך', וחשבו שתהיה נאמר לנקבה הנמצאת, נאמנים. הראנ"ח (ח"א סי' י"ד). ועיין בהרש"ך (ח"ב סי' רכ"ח). כנסת הגדולה (חחו"מ ח"א סי' כ"ט הגה"ט אות י"ג). ע"ב.

ולפי כל האמור יש להכשיר לדינא. וע"ע בס' משפט הכתובה (ח"א עמ' שצג) שכתב ג"כ להכשיר בנ"ד, ואף שהח"מ נסתפק בגט, הבו דלא להוסיף עלה אף לכתובה, דסוף סוף גבי גט נאמר בתורה ספר ובעינן בו כתיבה תמה, ויתכן שאם לא כתב כראוי יש לפסול את הגט כיון ד"הספר" אינו מדבר אלא רק הסתברות שלנו, אבל כתובה שעיקרה שטר ראייה, די לנו אם ברור לאיזה תאריך מכוון. אמנם אם כתב בכתובה אחד, באופן שאפשר לתקן הדל"ת ולעשותה ת"ו, יש מקום לעשות כן. ע"ש. והאריך בזה בס' משפט הכתובה הנ"ל לעיל (ח"ה פמ"ה סל"ג עמ' שסג – שסו) שאם ראו טעויות אלו קודם חתימת השטר, יתקנום. ע"ש.

וידוע מ"ש בשו"ת אפרקסתא דעניא (ס"ס פא) בשם גאון אחד שהיה מדקדק מאד בכתובות, ואף גם זאת עשה שאם בא לפניו זוג שלא היה להם שלום בית, ציוה להביא לו הכתובה לדקדק בה, כי קבלה בידו היתה שקלקול בכתובה דין גרמא לקלקול השלום ר"ל. ואנא אסמכנא לה על דרך הצחות על הא דאמרינן "מקיש הויה ליציאה", שיש לדקדק בכתיבת הכתובה כמו בגט, דכמו דבקלקול בגט אין שם כריתות ופירוד גמור בין הדבקים, כמו כן בקלקול כתובה אין שם חיבור גמור בין הנפרדים. ולא רק בכתיבת השמות צריך לדקדק בכתובה כמו בגט, אלא גם בשאר מילי דשטרא צריכה רבה לדקדק. ע"ש. וע"ע למרן ראש הישיבה שליט"א בבית נאמן (גליון כז אות יב והלאה, ונדפס מקרוב בספר השיעור עמ' תסט ואילך) שפעמים מחליפים הכתובה, כגון שכתבו על אשה ששמה זיוה בוא"ו, ונכתב בכתובה זיבה בבי"ת, והאשה היתה מדממת וכו'. ולכן החליפו הכתובה. וע"ש. ושמעתי מידי"נ הרב יהונתן שלמה מאוזו בשם מר אביו הגאון מוהר"ר רחמים מאוזו שליט"א שהיה מגיע לפניו חכם אחד עם כתובות ומחפש תואנות שונות לפסול הכתובה, והיה אומר שעצם הדבר שמחמירים בדקדוק בכתיבת הכתובות הוא חומרא גדולה. עכ"ד.

פסקי הלכות

ואסיים בברכה לכת"ר שיזכה להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה מתוך שפע ברכה
והצלחה, אורך ימים ושובע שמחות, אמן.

בברכת חזק ואמץ ובאה"ר

יצחק מאוזן ס"ט

פסקי הלכות

חלק חושן משפט

סימן מד

בענין חיזוק ראייה מחמת עין הרע או מחמת שבויש לעשות עסקיו

י"ט אדר תשפ"א

לכבוד ידיד נפשי היקר, עושה תורת ה' ותורתו (ע' ע"ז יט. וקדושין לב סע"א) עיקר, לו נאווה תהלה ויקר, באשר זכה לזכות הרבה את הרבים, כמל ורכיבים, הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א.

אחר עתרת השלום והטוב.

בדבר שאלתו האם אדם יכול לאסור למי שיש טלפון שאינו כשר, לברך על ברכת האילנות על האילנות שבחצירו, ואם יכול לאסור לברך גם אם עומד מחוץ לגדר של ביתו.

לענ"ד נראה ברור שאין בראיה גזל ואינו יכול למנוע ממנו מלברך ברכת האילנות, שנתקנה על הנאת הראיה. וכעין זה י"ל ג"כ על מי שאפשר לברך עליו ברכת "שככה לו בעולמו", וכדאיתא במסכת ברכות (נח:): ועבודה זרה (כ' סע"א) הרוואה בריות טובות אומר ברוך שככה לו בעולמו. וכ"פ מרן בש"ע (סי' רכה ס"י) הרוואה אילנות טובות ובריות נאות, אפילו עובד כוכבים או בחמה, אומר בא"י אמ"ה שככה לו בעולמו. (וע"ש במשנ"ב ס"ק לב שכיום לא נהוג לברך ברכה זו, ונכון לברך בלא שם ומלכות). ובזה ג"כ הלא בודאי שאינו יכול לומר אל תביטו ואל תברכו. והאדם מברך על הראיה שנהנה ממנו, ואינו גוזל ממנו דבר. ולא שייך לומר לאדם שלא יראה, הרי אני רואה ועל הנאת ראייתי אנכי מברך.

ואמנם בחושן משפט (סי' שעח ס"ה) איתא, אפילו בראייתו אם יש בו חיזוק לחבירו אסור להסתכל בו, לפיכך אסור לאדם לעמוד על שדה חבירו בשעה שעומדת

פסקי הלכות

בקמותיה¹⁶¹. ע"ש. ולכאורה ה"ה הכא אסור לעמוד בפתח החצר ולראות אילני חבירו דמלבלי.

ועיין בגמרא במסכת בבא מציעא (קז:): "והסיר ה' ממך כל חולי" אמר רב זו עין. וכל חלי, דבר שכל החלאים תלויים בו וזו העין, עין רעה. רש"י. רב למעמיה דרב סליק לבי קברי, עבד מאי דעבד, אמר תשעין ותשעה בעין רעה ואחד בדרך ארץ. וכתב רש"י, עבד מה דעבד – יודע היה ללחוש על הקברות ולהבין על כל קבר וקבר באיזו מיתה מת, אם מת בזמנו או בעין רעה. ע"ש. וכבר הפליגו רבותינו הרבה בענין זה דעין הרע.

אך באמת כל שאינו חושש שיטילו עין הרע בגינתו, כי אין זה בוסתן גדול ונאה כל כך שיגרום לקנאת חבריות וצרות עין, בזה אינו בכלל הנ"ל. ובנ"ד מסתכל לרגע על הבריאה הנאה ומודה לקב"ה ואח"כ הולך, ובזה אין חשש.

ועוד יש חיזוק ראיה אחר, בהלכות נזקי שכנים, כמבואר בשלחן ערוך חושן משפט (סימן קנד סעיף ג) לא יפתח אדם חלון לחצר חבירו משום חיזוק ראיה. ועי' בסמ"ע (סי' שעח סק"ד) שיש שהראיה מצד עצמה אין עושה חיזוק אלא שגורמת חיזוק, כגון שחבירו לא יעשה עסקיו בחצר מכה שבוש ממנו, או שירא שיבוא לו חיזוק השגת גבול, או שאר ענינים כיוצא באלו. משא"כ שדה בקמותיה דהראיה מצד עצמה שולטת בה וגורמת חיזוק, ולדינא כולם אסורים. ע"ש. ומכל הנ"ל חזינן שיש ענין לא להסתכל לחצר חבירו.

אבל יש לחלק שתלוי בענין החצר, אם אכן היא חצר שאדם מקפיד שלא יסתכלו שם כגון שתולה שם כביסה או מניח בתוכה כלים יקרים וכדומה, שחפץ שלא יביטו לחצירו, בזה אכן אסור להסתכל. אך חצר רגילה שיש בה רק פרחים ועצים בד"כ אין חיזוק ראיה, וממילא אדם שמסתכל ונהנה בעצם הפריחה אין בכך כלום.

ולכן לדינא כל שאינו חושש שיטילו עין הרע בנכסיו (בפרט שבד"כ אין זו גינה ובוסתן גדול ונאה כל כך שיגרום לקנאת חבריות וצרות עין), בודאי שאין טעם שימנע מאחרים להכנס לנכסיו. לפיכך בנ"ד שהמכרך עומד ורואה האילנות אינו יכול למנוע ממנו ולאסור עליו ולברך.

¹⁶¹ ועיין בשלחן ערוך הגר"ז (הלכות נזקי ממונ סעיף יא) שהוסיף שכל שכן ואצ"ל שאסור להסתכל בחבירו בענין שיש לחוש שיוקנעו בעין רעה. ע"ש.

פסקי הלכות

ולעיקר הענין למחות על ענין הפלאפונים שאינם כשרים, אף שאכן חובה קדושה ומצוה גדולה למחות ע"ז, אך באופן זה שבנ"ד שיוצק ויצעק כנגדו וימנע ממנו לברך ברכת האילנות, כלל לא ברור שאכן התוכחה תתקבל, ואדרבה ע"ז אמרו רבותינו במסכת יבמות (סה:) כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע. וגם יש מקומות שיש להזהר מפני חילול ה'. [וכיו"ב כתבו כמה פוסקים בענין סיפורים מוגזמים על גדולי ישראל וכדומה, שיש לחוש לחילול ה'. וע"ע מה שכתבתי בזה בס"ד בחיבורי הקטן חקרי הלכה (חיו"ד סי' נב אות ה). ע"ש].

ואמנם בודאי שמצוה רבה למחות ולצעק על נגע חמור זה אשר פסתה המספחת הרבה. לפיכך הטוב ביותר לקיים ב' המצוות, ואפשר לכתוב מודעה באופן נאה ומכובד שבעל המקום שמח ומסכים לכל אשר יחפוץ לברך ברכת האילנות, אך בתנאי שישמעו בקול גדולי ישראל, ולכן לבעלי הפלאפונים שאינם כשרים אם יקבלו מעתה ואילך להמנע מכך, אזי ישמח ג"כ בעל המקום לתת אף להם לברך. וכל כיו"ב. אך לצעוק עליו ולביישו, בודאי שאין זה נכון. וכבר אמרו "דברי חכמים בנחת – נשמעים".

בברכת פסח כשר ושמח

יצחק מאזוז ס"ט

פסקי הלכות

סימן מה

בענין חיסונים נגד מגפת הקורונה

בס"ד

טבת תשפ"א

לכבוד ידיד נפשי היקר והנעלה, בו כבוד השי"ת נגלה, ברבנן עשו מעלה, הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א.

בדבר השאלות בעניני מגפת הקורונה, הנני להשיב כפי הנראה לענ"ד.

אם יש חיוב הלכתי להתחסן

א. ראשית בענין השאלה אם יש חיוב להתחסן נגד מגפת הקורונה.

נראה שאף שיש מצוה חשובה על כל אחד להתחסן, מכל מקום לאנשים שאינם בקבוצות סיכון לכאורה אין חיוב גמור בזה, מאחר ולפי הנשמע אין מאה אחוזי הצלחה בחיסונים, ויש אף מיעוט רופאים שאינם ממליצים על כך, ובפרט לנשים הרות וכדומה. ובודאי שהחפץ להמנע מותר לו לחוש למיעוטא ולהמנע בשב ואל תעשה.

אך בודאי שמי שעשה כך כדי לשמור עצמו ולשמור אחרים יש בזה מצוה רבה, ובפרט אם הוא חושש לנפשו ונפש בני ביתו שעלולים להפגע אם יחלו במגפת הקורונה, וכתוב ונשמרתם "מאד" לנפשותיכם. וכן הורו כל גדולי ישראל שמצוה ללכת להתחסן מפני מגפת הקורונה, ומתוכם כעין החשמל מופת הדור מרן ראש הישיבה שליט"א בשיעורו במוצאי שבת ויגש, ונדפס בעלון בית נאמן (גליון קמב, ויחי תשפ"א). ועיין למר אבי הגאון המובהק מוהר"ר מצליח חי מאוזו שליט"א בגליון הלכות מעשיות (גליון קכב, הע' א) שהעיר שכאשר אחשורוש לקח את אסתר המלכה לארמון, כתוב שהיא לא הגידה את עמה ואת מולדתה כי מרדכי צוה עליה אשר לא תגיד. ורש"י ועוד מפרשים מסבירים שמרדכי סבר שעל ידי שהיא לא תגיד יאמרו שהיא מתביישת בעם שלה, וכנראה היא באה ממשפחה בזויה, וממילא יזרקו אותה ויעזבו אותה לנפשה, והיא תנצל מידי אחשורוש הגוי הטמא הזה. אבל בהמשך כתוב: "ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים, לדעת את שלום אסתר ומה יעשה בה" (אסתר ב' י"א). ואמנם לדעת את

פסקי הלכות

שלום אסתר זה מובן, אבל מה הפירוש ומה יעשה בה. רש"י מפרש שמרדכי הצדיק אמר: לא לחנם נלקחה צדקת זו לביתו של אחשורוש, אלא בוודאי כדי שיעשה על ידה גם לעם ישראל, ולכן הוא היה מסתובב לראות מה יעשה בה, ומה הנם שהולך להיות שם. ולכאורה יש כאן שאלה, אם מרדכי חושב שנלקחה צדקת כזו לבית אחשורוש כדי שיעשה על ידה גם לישראל, אם כן מדוע הוא ציוה אותה לא להגיד את עמה ואת מולדתה, והרי אדרבה עדיף שתאמר כדי שתישאר שם ויעשה גם על ידה לישראל. וביאר בשם מרן ראש הישיבה שליט"א שאדם חייב לעשות כל שביכולתו לשמור על עצמו, והוא מחוייב בכך מדין תורה, אבל אם הוא רואה שלמרות הכל עדיין לא מסתדר, יבין שמכאן והלאה זו גזירת שמים, ולא יהיה בצער על כך כלל. אבל אם הוא לא השתדל ולא שמר על עצמו, לא יוכל לומר "זו גזירת שמים", כי הוא פשע בעצמו ועליו לשלם על זה. לכן מרדכי הצדיק מצד אחד עשה כל מצדקי וכל מה שיכול כדי שאחשורוש יעזוב את אסתר המלכה הצדקת, אבל אחרי שראה שלמרות שהיא לא מגלה את עמה ומולדתה, ובניגוד לכל סיבה והגיון עדיין אחשורוש מחזיק בה, הלך לראות מה יעשה בה, כי בוודאי שעל ידה יעשה גם לעם ישראל. ומכל זה נלמד עד כמה חייבים לשמור עצמו מכל דבר נזק. עכת"ד.

אם יש לנהוג כהאומרים לברך שהחיינו על חיסון נגד נגיף הקורונה, מדין שהחיינו על בשורות טובות

ב. ובענין השאלה באדם שלוקח חיסון נגד הקורונה האם יברך שהחיינו, ואם זה עוזר לכל משפחתו שהוא נהיה רגוע יותר האם יברך הטוב והמטיב.

הנה קיימא לן שמברכים על בשורות טובות. כמבואר במשנה ריש פרק הרואה (ברכות נד.), על בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב. ובגמרא שם (נמ): הובאה ברייתא: קצרו של דבר, על שלו הוא אומר שהחיינו, על שלו ועל של חבירו אומר ברוך הטוב והמטיב. וכן פסקו הרמב"ם (פ"י מהלכות ברכות ה"ג וה"ז) והטור. וכ"פ מרן בשלחן ערוך (סי' רכ"ב ס"א): על שמועות שהם טובות לו לבדו מברך שהחיינו, ואם הן טובות לו ולאחרים מברך הטוב והמטיב. [והעיר הפמ"ג (סי' רכב אשל אברהם סוף סק"א) שמ"ש הש"ע שאם "שמע" בשורות טובות מברכים שהחיינו, אינו בגמרא מפורש, ומה שכתוב בברייתא קצרו של דבר וכו', י"ל בראה. ומיהו אין לנו אלא פסק הש"ע דאף בשמע מברך שהחיינו. ע"ש]. ולכאורה על פי האמור אף על השמועה על החיסונים יש לברך שהחיינו והטוב

פסקי הלכות

והמטיב. ואכן שמעתי שעפ"ז הורה הרה"ג רבי אבישי מהרני נר"ו שיש לברך שהחיינו והטוב והמטיב על החיסונים למגפת הקורונה.

ומ"מ למעשה הורו כמה חכמים שלא יברך. וכבר זמן רב ממתינים לסיום החיסונים וכולם ידעו על כל שלב בהתקדמות ושעתיד בקרוב ממש לצאת כמה סוגי חיסונים ונמצא שלא נתבשרו כעת אלא צפוי וידוע כבר זמן. ובפרט שיש רופאים שטוענים על החיסונים שיש להם השלכות לא טובות כ"כ. וכבר כתב הרמ"א (בסימן רכג ס"א) גבי ברכת שהחיינו והטוב והמטיב בלידת זכר, שיש שכתבו להקל בברכה זו שאינה חובה אלא רשות, ומזה נתפשט שרבים מקילים באלו הברכות. וע"ש בכף החיים סי' רכג אות ח' שיש חולקים על הרמ"א, דמאי דאיתמר איתמר. וע"ע בהלכה ברורה (שם). וע"ע בס' ברכת ה' ח"ד (עמ' קפב והלאה). וע"ע בכה"ח סימן רכה אות כב]. וכתב הפרי מגדים (סי' רכב אשל אברהם סק"א) בדין ברכת שהחיינו על בשורות טובות, שהיום כמדומה ממעטין בברכות אלו. וציין לדברי הרמ"א בסימן רכג הנ"ל. וכ"כ המשנה ברורה (סי' רכב סק"א). וכן הביאו בכף החיים (סוף אות ב), וסיים, על כן יש לברך בלא שם ומלכות. ע"ש. וכן הורו כמה וכמה חכמים בנידון דידן שלא יברך.

ומכל מקום בודאי שיש להודות להשם יתברך על החסד הגדול, ויאמר את הפסוק "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו", ואף יבקש על העתיד, וכמו שכתב מרן בשלחן ערוך (סי' רל ס"א): יתן הודאה על שעבר, כגון מי שיצא בשלום מהכרך, אומר: מודה אני לפני ה' אלהי שהוצאתני מכרך זה לשלום, וכשם שהוצאתני לשלום כן תוליכני לשלום וכו'.

ללמוד בשבת הלכות הקשורות לנגיף הקורונה

ג. ובענין השאלה האם מותר ללמוד הלכות ותשובות הנוגעות לנגיף הקורונה בשבת, כי הוא מצער את האדם בשבת שנזכר בנגיף הקורונה והשלכותיו.

נראה שמותר. כפי שמותר ללמוד הלכות רפואה וכדומה בשבת, אף למי שיש לו קרובי משפחה קרובים ביותר חולים. וגם עינינו הרואות שרבים שחים ומדברים בזה מידי יום ואף בשבת, ואין זה גורם צער לשום אדם. וכן רבים מעלוני השבת (ומסתמא גם כתבי העת והעיתונים החרדיים) מלאים מדברים אלו, ואין זה גורם צער כלל לשום אדם, ולא יגרע חלק לימוד הלכות לנגיף הקורונה שנאסר משום צער, ומאידך ישיחו בו יושבי שער בדברים בטלים ללא חשש לצער. ואכן אין בזה

פסקי הלכות

כלל צער. ואין ספק שהכל לפי מה שהוא אדם, אך בעלמא שאין זה גורם צער בודאי דשרי.

ואסיים בברכה שיזכה לחמשיך להגדיל תורה ולהאדירה בחיבור ספרים רבים ובהפצת התורה בכל רחבי תבל, יפוצו מעיינותיו חוצה ברחובות פלגי מים (עי' מו"ק טז:), מתוך שפע ברכה ושמחה אושר ועושר שובע שמחות וכל טוב. אמן.

בברכת התורה

ובאה"ר

יצחק מאזוז ס"ט

פסקי הלכות

סימן מו

בענין להתגבר כארי כנגד היצר הרע ואם הארי אינו חושש משום בריה

ג' אלול תשפ"א.

לכבוד הבחור היקר, עושה תורת ה' עיקר, הרב יאיר אלמקיים נר"ו יאיר ויזרה, צדיק כתמר יפרח. בן לאותו צדיק הרה"ג ר' מרדכי אלמקיים שליט"א.

בדבר שאלתו על מ"ש הט"ז (סי' א' סק"א) יתגבר כארי, אמר כארי כי טבע הארי אשר אין לו יראה משום בריה, כמ"ש מקולם לא יחת כו'. כן לא יעלה על האדם מורא יצרו אף שהוא תקיף ממנו. ע"כ. והקשה דהא בגמ' (שבת ע"ז ע"ב) איתא שיש היה ששמה מפגיע, שהאריה מפחד ממנה.

א. הנה רש"י שם ביאר בזה"ל: מפגיע, היה קטנה וקולה גדול, ושומע, וירא שתהא (אולי צ"ל שהיא) בריה גדולה, ובורח. עכ"ל. ולכאורה יש מקום לבאר לפ"ז, שאין כאן באמת היה גדולה שמפחד ממנה הארי. כי כל היה שבעולם שאכן נמצאת, אין האריה מפחד ממנה. אלא שכשמבחילתו החיה הקטנה "מפגיע", מתוך בהלה מפחד שהיא היה גדולה שתזיקנו. אבל במציאות אינו מפחד מהמפגיע, כי היא קטנה ואינה מזיקתו כלל. וגם אינו מפחד מחיה גדולה שקיימת, כי אכן אין היה גדולה כזו אלא החיה שנקראת מפגיע רק מבחילתו.

ב. ורבנו חננאל שם ביאר: מפגיע, היה קטנה שהיא מהלכת בין רגלי הארי וצועקת בקול גדול ומבהלת הארי. עכ"ל. ואפשר לכוין דבריו לדברי רש"י, אולם אפשר שאינו מפרש ממש כרש"י שיש כאן פחד, אלא רק בהלה (ומ"מ ק"ק כי לשון הגמ' "אימת" חלש על גבור, משמע שיש כאן פחד). ולפ"ז אין זה סותר לט"ז, שבאמת אכן הארי אינו פוחד משום אדם ושום חיה. (רק שאכן האריה נבהל מרעש גדול. אבל יש חילוק בין פחד לבהלה).

ואכן מבואר בגמרא שם, שחמשה דברים אלו הן אימת "חלש" על גבור, ומפורש שגם היה זו היא חלשה מהאריה, רק שמבהלת האריה. ולכן אין זה סותר.

פסקי הלכות

ג. אולם הריטב"א כתב: [מפגיע]. מין עוף ועולה על הארי ומנקר לו בראשו. וכו'. וכולם הם קטנים בענין שאין יכולת בגדולים להנצל מהם. עכ"ל. וכן ביאר בבן יהודה, וז"ל: עי' פירש"י, אך העולם אומרים מפגיע זה מין היה שקורין בלשון ערבי נייץ, והוא כמו התול וכו', ויש לה בכפות ידיה בכל כף יותר משלשים ציפורניים קטנים וחדים מאוד יותר מסכין, וכשרואה הארי קופץ עליו ויושב על כתיפיו, ומשם עולה על גולגלתו של הארי וחופר בו בציפורניים החדים שלו עד שנוקב עצם הגולגולת ומוצא המוח ואוכלו, והארי מפיל עצמו לארץ בעת שרוכב זה על כתיפו כדי לרומסו, ולא יכול לו כי זה הנייץ תיכף נשמט לצידו השני, ובמעט רגעים גומר מלאכתו בציפורניו, וזאת החיה נקראת בלשון חכמינו ז"ל בשם מפגיע, וזה מתיישב יותר מפירש"י וכו'. ויש בני אדם שהעידו שראו בעיניהם מעשיו הנזכר שעשה בארי אצל שר אחד שהביא שניהם לשחק בם. עכ"ל. והוא כדברי הריטב"א.

ועי' בשפת אמת שהקשה על רש"י שכתב שהארי ירא שתהא בריה גדולה ובורה, דאינו מוכן דמנ"ל דמהאי טעמא הוא, דילמא משאר בריות אף שקולם גדול אין מתיירא אלא ממפגיע דוקא, מפני שכך הטבע שלו. ע"ש. ואכן כדבריו ביאר הריטב"א.

ולפ"ז שאכן יש חיה שמזיקה את הארי והוא חושש ממנה, הדרא קושיא לדוכתה.

ד. ועכ"פ לכל הפירושים (אף לפירוש רש"י ור"ח, גם אם הנ"ל דחוק), אפשר לבאר דכוונת הט"ז על הרוב, שהאריה אינו מפחד מרוב ככל החיות והבריות שבעולם.

ומעם הדבר שיש בריה שהארי חושש ממנה, עיין למהר"ל בחידושי אגדות בשבת שם שכתב: דע לך כי הוא יתברך בלבד אשר הכל יראים ממנו והוא יתברך אינו ירא מזולתו, ולפיכך אלו החמשה אם לא היה להם יראה מזולתם היו ח"ו דומים אל הש"י, שהכל יראים ממנו והוא ית' אינו ירא מזולתו. ע"ש. ולפי דבריו אכן בדוקא הארי חושש מהמפגיע, ולפ"ז צ"ל דכוונת הט"ז דעל הרוב אינו חושש.

ה. ובאמת עוד קשה לכאורה על הט"ז מהפסוק בפרשת ויחי: גור אריה יהודה מטרף בני עלית כרע רבץ כאריה וכלביא "מי יקימנו". (מ"ט ט'). ומבואר בתרגום יונתן, שדימחו כארי וכלביא דְכַד נַח מִן יְקִימֵינָהּ. וכ"כ בכתר יונתן, כאריה וכמו לביא, שכאשר נח מי יקימנו. וכ"כ רבי אברהם אבן עזרא: טעם כרע רבץ כאריה, שמנהג האריה אחר שטרף ישב על כרעו וירבץ, "ואילו היה עובר כל מין חיות, לא יקום מפניהם שיברח". וכ"כ ספורנו: וכלביא מי יקימנו, כן יהיה במלכותו

פסקי הלכות

לעתיד, שירביץ כלביא "ולא יהיה מי שיוכל להטיל עליו אימה" כדי שיקימו ממקומו מחמת יראה. וכ"כ ר' יוסף בכור שור: בשעה שכורע ורובץ בארצו אין מי שיקימו ויגרשנו, כי כולם יריאים אותו. וגם בתרגום אונקלוס כתב: כאריא וכליתא ולית מלכו "דתועזעניה". וע"ע בתרגום ירושלמי.

(וע"ע רש"י ברכות י"ב ע"ב ד"ה כרע, לשכב שלום ושקטים כארי. ע"ש. אולם אין הכרח שהארי אינו חושש משום בריה בעולם, רק שכיון שאינו חושש מסתם חיות המצויות, לכן שוכב שקט ושליו).

ומכל מקום לפי האמור שכוונת הט"ז שמרוב הבריות אינו חושש, אתי שפיר.

ויהי רצון שתזכה להתגבר כארי ולהמשיך לעלות במעלות התורה, ולא תחוש משום בריה שבעולם רק תהיה מעומד ביראת ה' מהורה, והיה שמך כשם הגדולים אשר בארץ לתפארה. אמן.

ביקרא דאורייתא ובאהבה רבה

יצחק מאזוז ס"ט

פסקי הלכות

סימן מז

מכתב מושא ומתן על שו"ת חקרי הלכה

יום שני י"ד כסלו תשפ"א

לכבוד אהובי וחביבי היקר והנעלה, בו כבוד השי"ת נגלה, ברבנן עשו מעלה, רב רחומאי ורב אהובאי, הרה"ג מתתיהו גבאי שליט"א.

שלום וישע רב.

מכתבו על חיבורי הקטן קבלתי, וחן חן על ההוספות והציונים. יישר חילו לאורייתא. והנני לציין כמה נקודות בדברי כת"ר.

א. על סימן ב'. במה שנו"נ בענין כל תשחית. אציין שבתשובה זו הארכתי בעיקר בירור גדר כל תשחית, להוכיח שיש להקל בכל מקום שיש צורך ותועלת כל שהיא (ולאו דוקא לצורך מצוה), ולזה הבאתי כמה וכמה הוכחות ומקורות מדברי רבותינו חכמי התלמוד והפוסקים. ואה"נ שאין כל ההוכחות מתאימות בדיוק לכל דוגמא מעשית, אך המסקנא ברורה להקל בכל דבר כזה וכיו"ב שיש בו תועלת כל שהיא.

ובאשר כתב שהגרי"ח בשו"ת תורה לשמה (סי' תא) התיר להשחית לצורך מצוה, והוכיח כן משבירת הכוס בחופה. המעיין שם יראה שלא הוכיח משבירת הכוס כלל, ודן להתיר השחתה לצורך משחקי קטן. אולם לעיל מינה סי' ת' אכן הוכיח משבירת הכוס. ולזה כיוון כת"ר. ובעיקר מ"ש להוכיח מד' הגרי"ח בבן יהוידע שאם יכול להמנע מהשחתה אין היתר להשחית, כן הוכחתי אף אנכי בסוף התשובה (אות יג עמ' נ).

ב. על סימן ב' אות ח'. בענין תענית הראב"ד. עיין בספר עין השדה (פל"ו הערה סז) בשם הגראי"ל שטיינמן וצוק"ל ולהבה"ח הגר"ח קנייבסקי והגר"מ שטרנבוך שליט"א שבתענית הראב"ד יש להקפיד לעשות באופן שיש מי שיאכל את שיירי מאכלו. (ושהו"ד בספר הליכות חיים ח"ה עמ' קפו, קובץ בית אהרן וישראל שבט אדר תשס"ד עמ' קסו). וע"ש בהערה סח.

ואציין שבעיקר תענית הראב"ד, במעלת כבישת היצר בעודו תאב להמשיך לאכול, מקרוב מצאתי שרבי דוד אבודרהם (סדר מנחה של שבת) כתב בשם הר"ר משה הכהן, שהטעם שחייבו חכמים לאכול שלש סעודות, הוא מפני שהאוכל אכילה

פסקי הלכות

גסה יצטרך להרחיק זמן האכילה שלאחריה, וכשיראה שהיא מצוה לאכול שלש סעודות לא יאכל בשום סעודה מהם כי אם כשיעור שיוכל לאכול בהגיע זמן הסעודה שלאחריה, וממילא נמצאו כל סעודותיו לשם מצוה ולשובע נפשו, וישאר לבו פנוי לעסוק בדברי תורה. **"ונמצא כובש את יצרו בסלקו האוכל מלפניו בעודו תאב לו". ע"כ.** וכ"כ במטח משה (סי' תפז) בשם רבי משה כהן. והובא באליה רבה (סי' רצא סק"ב). אם כי אין להכניח מזה דשרי לערוך תענית הראב"ד בשבת. דברור שאין כוונתו ממש כדברי הראב"ד. ואכמ"ל.

ג. **על סימן ו'.** בענין אכילה בפארקים, אשמח להשיג הספר הנפלא "גם אני אודך", להתענג מצוץ אמרותיו.

ד. **על סימן יד.** בענין שריפת החמץ בלילה. יש להעיר על המחמירים בשריפת חמץ קודם סוף זמן הביעור מטעם בל תשחית, מדברי כל הראשונים והפוסקים (שהבאתי בתשובה שם) שנהגו לשרוף החמץ בלילה. וכן מפורש בדברי הרמב"ם (רפ"ג מהלכות חמץ ומצה) שרשאי לשרוף בלילה. וכן יש להוכיח מדברי פוסקים רבים דלא שייך בזה בל תשחית. ונראה שטעמם פשוט, דמאחר שגמר בלבו לשורפו, ובודאי אינו אוכל חמץ זה ומייעדו רק לשריפה, לשם מה להמתין עד זמן השריפה בדיוק, סוף סוף לשריפה עומד ומה השחתה יש בזה. ובייחוד אם אין לו חמץ לקיים בו מצות ביעור אלא פירורים אלו, שבודאי שלא יימלך בשופו"א, נראה ברור שאין כל קפידא לשרוף קודם זמן ביעור חמץ. ואדרבה כמה ת"ח מורים בשם השל"ה (מסכת פסחים אות יח, בסו"ד) להשכים בבוקר ולבער החמץ משום זריזין מקדימין למצוות. וע"ע במ' עץ השדה (ר"פ כד) שכתב ג"כ שאין לחוש בזה משום בל תשחית, ושכ"ד הגר"י קנייבסקי והגר"י פישר והגר"ח קנייבסקי. ע"ש.

ה. **על סימן יז.** **בענין בול שלא נחתם,** כתב כת"ר בתשובה המצורפת בשם ס' דולה ומשקה (עמ' שב) שהגר"ח קנייבסקי הורה להקל להשתמש בבול שלא הוחתם, וביאר שם שזה זכות בול, וכל זמן שלא נחתם הוא ראוי לשימוש. ע"כ. הדברים צ"ע דהא בעלי חברת הדואר לא מחלו על כך, ואף אם העובד בחברת הדואר שכח לחתום אין לו זכות למחול על עלות השירות. והארכתי כבר לסתור טעם ההיתר בזה בשו"ת חקרי הלכה שם (סי' יז אות ד). ועצם הדברים שהגר"ח קנייבסקי ס'ל להקל, בשו"ת חקרי הלכה שם (עמ' קלג) הבאתי בשם שו"ת פאת שדך ח"ב (סי' קמט) שהגר"ח קנייבסקי אמר בשם החזו"א להחמיר.

פסקי הלכות

ו. באשר כתב בענין תענית הראב"ד בייך שביעית, ישר כחו, דבריו נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת.

ואסיים בברכה שיפוצו מעיינותיו חוצה, מתוך שפע ברכה והצלחה, נחת שלוח ושמחה, בהשקט מרגוע ובטחה, אמן.

בברכת התורה

אוהבו בלו"נ

יצחק מאזוז ס"ט

פסקי הלכות

סימן מח

מכתב על שו"ת ברכת יהודה

הערות והארות שכתבתי על שו"ת ברכת יהודה חלק ח', לבקשת המחבר שליט"א.

סימן נז ענף ב' אות א. שמותר לומר לגוי להדליק מנורת "לד" במקום מצוה, דהוי שבות דשבות. והוסיף שאפילו במקום שיש ספק אם המנורה עם חוט להט או "לד", יש להקל מס"ס, שמא כדעת בעל העיטור שבמקום מצוה מותר ע"י גוי אפילו במלאכות דאורייתא, ואפילו את"ל כדעת החולקים, שמא הנורה הנוכחית מסוג "לד". עכ"ד.

אולם במקום שמומחים יכולים להבחין ולדעת אם מנורה זו מסוג לד, אין זה ספק אלא ספק השוטים, שאינו בכלל ספק. עי' ביו"ד סימן צח ס"ג. ועוד.

ובאשר הוסיף כת"ר שבחזו"ע (שבת ח"ו עמ' קיד ד"ה אם) כתב להקל בזה מטעם שיש לסמוך על הסוברים דפ"ר לשעבר שרי. וציין עוד להלכ"ב ח"ז סי' ב עמ' כ' ד"ה ואם. ע"כ.

צ"ע דלכאורה מה שייך כאן פסיק רישיה, הרי זהו מעשה ההדלקה ממש, ומתכוין להדליק המנורה. ועיינתי בחזו"ע והלכ"ב שם, ואכן שם מייירי בנידון אחר, בפתיחת דלת המקרר שמסופק אם המנורה תידלק ע"י פתיחת הדלת. ושם אכן שייך ע"ז פ"ר.

ולא שייך בנ"ד כלל דברי החזו"ע, דבנ"ד הגוי מדליק בידיים המנורה.

בסימן ג'. הביא שדעת מרן ראש הישיבה שליט"א כדברי מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' ז' סק"ג) שמי שהטיל צרכיו ב"פ, אינו מברך ב"פ אשר יצר, אף שהסיח דעתו בינתיים.

ואכן כן דעת מרן ראש הישיבה שליט"א, ואציין למה שביררתי דעתו בזה בקונטרס "פסקי הלכות" (הלכות ברכת אשר יצר ס"ג):

זמן ברכת אשר יצר, לכתחילה יש לברך תוך חצי שעה, ובדיעבד עד שעה וחומש, ודעת המשנה ברורה (סי' ז' סק"א) שאף אחר זמן זה חייב לברך, וכן עיקר להלכה. אך

פסקי הלכות

אם שכח ב' פעמים, לא יברך ב' פעמים ברכת אשר יצר אלא פעם אחת עולה להכל.
ואם עומד לעשות צרכיו שנית יעשה צרכיו ויברך ברכה אחת לשתייהן.

שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' רפט, רצ). בית נאמן גליון 30 (אות לב). וע"ע בגליון 51
(אות כ"ב ואילך). וגליון 242. וע"ע למרן שליט"א בספרו מגדולי ישראל ח"ג (עמ'
רעז, רעה רעט) מ"ש בביאור דעת היב"א. ע"ש. וע"ע בהע' אי"מ על המשנ"ב
(סי' ז' סק"א).

וידוע דעת מרן הגר"ע יוסף בזה בשו"ת יבי"א ח"ט (עמ' קצד). ואכמ"ל.

בסימן ד'. באשר דן על הוצאת ציציות בחוץ. ע"ע מה שהאריך בזה מר אבי
הגאון המובהק מוהר"ר מצליח חי מאזוז שליט"א בספרו תורת חיים ח"א (בירורי
הלכה סי' א').

ובאשר כתב שם (עמ' נט) שרוב העם בג'רבא ובבגדאד לא היו לובשים טלית
קטן.

הנה רוב תלמידי החכמים שבג'רבא אכן לבשו טלית קטן. וכמו שהעיד מרן ראש
הישיבה שליט"א (כפי שהובא בחיבורי פסקי הלכות דיני טלית קטן ס"א): בתוניסיה
ובמרוקו לא נהגו ללבוש טלית קטן, על פי דברי התוספות בשבת (ל"ב ע"ב) וערכין
(ב' ע"ב) שמאחר ואין דרכנו בבגדים של ארבע כנפות, אפילו בעידן ריתחא לא
מיענשי. אולם רוב תלמידי חכמים היו נזהרים בטלית קטן בחו"ל. ועכ"פ מצוה מן
המובהק שאדם ילבש טלית עם ארבע כנפות כדי לקיים את המצוה. שו"ת מקור
נאמן ח"ב (סי' נ"ג). וע"ע מ"ש מרן שליט"א שם בסי' נ"ב, ובהסכמתו לס' פתיל
תכלת להרה"ג ר"א עפגין נר"ו. בית נאמן (גליון 18 אות א – ה ובהערה). ע"כ.

בסימן יא. על מינוי ש"ץ שאשתו יוצאת בגילוי הראש. ע"ע למר אבי הגאון
המובהק מוהר"ר מצליח חי מאזוז שליט"א בספרו תורת חיים (בירורי הלכה סי'
ב') שנשאל על מינוי ש"ץ קבוע שאשתו חובשת פאה נכרית, וכן למנותו לימים
הנוראים, והעלה ג"כ להקל. ע"ש.

בסימן יט. הביא תשובה מכת"י מרן ראש הישיבה שליט"א, וכן דבריו בשיעורו
הנדפס בבית נאמן (גליון סט) שיש לברך הגומל בשם ומלכות על נסיעה מעיר
לעיר, למנהג ספרד הנזכר בש"ע (סי' ריט). אבל תפלת הדרך יאמר ללא שם

פסקי הלכות

ומלכות, לחוש לדעת הרמב"ם. ע"כ. ע"ע בתשובת מרן ראש הישיבה שנדפסה בשו"ת דברי דוד טהרני, מ"ש בזה.

בסימן ל'. העלה שאסור לשתות מים שנותרו בבקבוק אחר שנמל ידיו מהבקבוק למים אחרונים. ראיתי בשם ס' אליבא דהלכתא שג"כ החמיר בזה. ולשון ספר חסד לאלפים בזה אינה ברורה כ"כ, ויש מקום להבין דס"ל להחמיר בזה. ובזמנו ראיתי בס' פסקי תשובות שכתב שאף שכמה צדיקים נהגו בזה, אין לזה מקור.

סימן לה. דן במי שאכל פירות שבעת המינים בשיעור י"ח גרם, וגם אכל מתוכן בריה שלמה.

ע"ע מ"ש מרן ראש הישיבה שליט"א בבית נאמן בשיעור כזית, וצרף לכאן. וע"ע במה שהביא דבריו בס' ויברך משה. וע"ש.

סימן לו. אות א. שמותר לברך ברכת האילנות מחוץ לחצר חבירו, אף שלא ביקש ממנו רשות.

לכאורה יש מקום לדון גדולה מזו, אם בכלל יכול לאסור על חבירו שעומד מחוץ לחצירו, שלא יוכל לראות האילנות ולברך ברכת האילנות. דהנה נשאלתי מקרוב אם אדם יכול לאסור למי שיש טלפון שאינו כשר, לברך ברכת האילנות על האילנות שהחצירו הפרטית, ואם יכול לאסור לברך אף אם עומד מחוץ לגדר ביתו.

ולכאורה אין בראיה גזל ואינו יכול למנוע ממנו מלברך ברכת האילנות, שנתקנה על הנאת הראיה. וכעין זה י"ל ג"כ על מי שאפשר לברך עליו ברכת "שככה לו בעולמו", וכדאיתא במסכת ברכות (נח:): ועבודה זרה (כ' סע"א) הרואה בריות טובות אומר ברוך שככה לו בעולמו. וכ"פ מרן בש"ע (סי' רכה ס"י) הרואה אילנות טובות ובריות נאות, אפילו עובד כוכבים או בהמה, אומר בא"י אמ"ה שככה לו בעולמו. (וע"ש במשנ"ב ס"ק לב שכיום לא נהוג לברך ברכה זו, ונכון לברך בלא שם ומלכות). ובזה ג"כ הלא בודאי שאינו יכול לומר אל תביטו ואל תברכו. והאדם מברך על הראיה שנהנה ממנו, ואינו גוזל ממנו דבר. ולא שייך לומר לאדם שלא יראה, הרי אני רואה ועל הנאת ראייתי אנכי מברך.

ואמנם בחושן משפט (סי' שעח ס"ה) איתא, אפילו בראיתו אם יש בו חיזק לחבירו אסור להסתכל בו, לפיכך אסור לאדם לעמוד על שדה חבירו בשעה שעומדת

פסקי הלכות

בקמותיה¹⁶². ע"ש. ולכאורה ה"ה הכא אסור לעמוד בפתח החצר ולראות אילני חבריו דמילבבי.

ועיין בגמרא במסכת בבא מציעא (קז:): "והסיר ה' ממך כל חולי" אמר רב זו עין. וכל חלי, דבר שכל החלאים תלויים בו וזו העין, עין רעה. רש"י. רב למעמיה דרב סליק לבי קברי, עבד מאי דעבד, אמר תשעין ותשעה בעין רעה ואחד בדרך ארץ. וכתב רש"י, עבד מה דעבד – יודע היה ללחוש על הקברות ולהבין על כל קבר וקבר באיזו מיתה מת, אם מת בזמנו או בעין רעה. ע"ש. וכבר הפליגו רבותינו הרבה בענין זה דעין הרע.

אך באמת כל שאינו חושש שיטילו עין הרע בגינתו, כי אין זה בוסתן גדול ונאה כל כך שיגרום לקנאת חבריות וצרות עין, בזה אינו בכלל הנ"ל. ובנ"ד מסתכל לרגע על הבריאה הנאה ומודה לקב"ה ואח"כ הולך, ובזה אין חשש.

ועוד יש היזק ראייה אחר, בהלכות נזקי שכנים, כמבואר בשלחן ערוך חושן משפט (סימן קנד סעיף ג) לא יפתח אדם חלון לחצר חבריו משום היזק ראייה. ועי' בסמ"ע (סי' שעח סק"ד) שיש שהראיה מצד עצמה אין עושה היזק אלא שגורמת היזק, כגון שחבירו לא יעשה עסקיו בחצר מכה שבוש ממנו, או שירא שיבוא לו היזק השגת גבול, או שאר ענינים כיוצא באלו. משא"כ שדה בקמותיה דהראיה מצד עצמה שולטת בה וגורמת היזק, ולדינא כולם אסורים. ע"ש. ומכל הנ"ל חזינן שיש ענין לא להסתכל לחצר חבריו.

אבל יש לחלק שתלוי בענין החצר, אם אכן היא חצר שאדם מקפיד שלא יסתכלו שם כגון שתולה שם כביסה או מניח בתוכה כלים יקרים וכדומה, שחפץ שלא יביטו לחצירו, בזה אכן אסור להסתכל. אך חצר רגילה שיש בה רק פרחים ועצים בד"כ אין היזק ראייה, וממילא אדם שמסתכל ונהנה בעצם הפריחה אין בכך כלום.

ולכן לדינא כל שאינו חושש שיטילו עין הרע בנכסיו (בפרט שבד"כ אין זו גינה ובוסתן גדול ונאה כל כך שיגרום לקנאת חבריות וצרות עין), בודאי שאין טעם שימנע מאחרים להכנס לנכסיו. לפיכך בנ"ד שהמברך עומד ורואה האילנות אינו יכול למנוע ממנו ולאסור עליו ולברך. ודו"ק.

¹⁶² ועיין בשלחן ערוך הגר"ז (הלכות נזקי ממון סעיף יא) שהוסיף שכל שכן ואצ"ל שאסור להסתכל בחבירו בענין שיש לחוש שיויקנו בעין רעה. ע"ש.

פסקי הלכות

סימן מה. בדיני קריאת שמו"ת. אציין שמקורב אמר לי הגאון רבי אלחנן פרץ שליט"א בשם רבו הגר"ח פ' שיינברג זצוק"ל שבדיני שמו"ת על כל קולא אפשר לסמוך ע"ז להקל. וגם בקריאת הפרשה אפשר להקל לקרוא חלקה עם פירוש רש"י, ובמקום שרש"י מאריך וקשה להבנה, רשאי לקפוץ באותו הפסוק את התרגום, וכן איכא, רשאי לעבור מזה לזה כפי שיראה לנכון בזמן הקריאה. עכ"ד. (וע"ע בספרו בהערות על המשנ"ב סימן רפה). והוא חידוש.

באשר דן על מזוזה בבית הגוי. ע"ע מה שהאריך בזה מר אבי הגאון המובהק מוהר"ר מצליח חי מאזוז שליט"א בתשובה בקובץ ויען שמואל תשע"ט.

ואציין שמאד התענגתי מצוץ אמרותיו, ויש עמדי עוד הערות והארות שרשמתי בגליון תוך כדי עיון בספר, אולם מאחר וכת"ר ביקש שאזדרז לשלוח הערות, אמרתי אסתפק בזה לעת עתה.

ויה"ר שיוכה לחמשיך לזכות את הרבים בספריו הנפלאים ולהנות בהם בני אדם, מתוך שפע ברכה והצלחה, נחת שלוחה ושמחה. אמן.

ביקרא דאורייתא ובאה"ר

יצחק מאזוז ס"ט

פסקי הלכות

סימן מט

הערות בנושאים שונים בחלק יורה דעה

מכתב על קובץ מה טובו אחליך יעקב גליון טו

בס"ד, ליל ששי אור לט"ו תמוז תשפ"א, יומא דהילולא דבעל "אור החיים"
הקדוש זיע"א

לכבוד ידיד נפשי היקר והנעלה, בו כבוד השי"ת נגלה, מזכה הרבים באופן מופלא,
וכתר שם טוב עולה, הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א.

אחר דרישת שלומו הטוב. התענגתי מאד מהקובץ החשוב "מה טובו אחליך יעקב"
גליון טו, שהוציא לאור לזכרו של אוהב תורה ולומדיה הרב טלי סקוצילס זצ"ל,
אביו של הרה"ג רבי יעקב אהרן סקוצילס שליט"א, מח"ס אהל יעקב. ישר חיליה
לאורייתא. ויהי רצון שיזכה להוציא עוד ועוד גליונות חשובים ומועילים כאלו לזכות
את הרבים.

ואמרתי לציין כאן כמה נקודות:

**בדין אם יש איסור להמנע מנתינת צדקה לגבאי או עני המסתובב עם מסופון
לתשלום באשראי**

בעמוד קה, דן הרה"ג חיים דוד ויים לשאלת הרה"ג רבי יעקב אהרן סקוצילס,
בענין מה שמצוי שאוספים צדקה בביהמ"ד ומגיעים עם מכונה עבור כרטיסי
אשראי, במקרה שהעני עצמו מסתובב עם המכונה לאשראי, האם כשאינן לו כסף
אבל יש לו כרטיס אשראי אלא שאינו רוצה לתרום דרך אשראי, האם הוא עובר
בכה"ג על הלאו של לא תאמץ. (כמו שדן בספר דרך אמונה הל' מעשר כספים מה
ששמע מהחזו"א, שבעיקרון אם יש לו כסף במקום אחר צריך ללכת לשם, כגון
ביתו, אא"כ העני אין לו זמן להמתין לו שאז הוא כבר פטור מהלאו דלא תאמץ.
וע"ש מ"ש בזה.

והנה מרן בש"ע יו"ד (סי' רמט ס"ד): אם שאל לו העני ואין לו מה יתן לו, לא יגער
בו ויגביה קולו עליו, אלא יפייסנו בדברים ויראה לבו הטוב שרצונו ליתן לו אלא

פסקי הלכות

שאין ידו משגת. וכתב הרמ"א, ואסור להחזיר העני השואל ריקם, אפילו אין נותן לו רק גרוגרת אחת, שנאמר אל ישוב דך נכלם. והנה מבואר בגמרא בכתובות (סח.) ובירושלמי מסכת פאה (פ"ה ה"ח), ובמדרש רות רבה (לרנר, פרשה ה סוף אות ט) איתא דמחזיקין טובה לרמאין. ועי' בשו"ת משנה הלכות חלק יג (ס"ס קעג)¹⁶³.

ולענין גבאים העוברים עם מסופון כרמים אשראי, והאדם אינו רוצה לתרום באמצעות האשראי שיש בכיסו, ואין בכיסו כסף מזומן. וציין למ"ש בספר דרך אמונה (הל' מעשר כספים) בשם החזון איש. והנה לכאורה מצד דברי הדרך אמונה גופיה לכאורה אכן יש להחמיר אף בכרמים אשראי.

אך מה שצייד הרח"ג רבי יעקב אהרן סקוצילס בסוף דבריו להקל, דהא אם איתא הרבה אנשים עוברים על הלאו הזה בכל יום. אכן כן נראה לענ"ד להקל, מפני הרמאים. וע"ע בקובץ מה טובו אהליך יעקב (גליון טו) בפסקי הגר"ע אורבך, שמי שאין אצלו כסף מזומן אינו עובר על לא תאמץ וכו', ואינו חייב לתת לו בכרמים אשראי אף שרגיל לקנות בחנויות רק באשראי. ע"ש.

ובאשר כתב שעוברים על לאו זה פעמים רבות ביום, הנה בדרך כלל האוספים צדקה מסתובבים בבתי הכנסת ובתי המדרש בשעה שמתפללים או לומדים, וקיימא לן שהעוסק במצוה פטור מן המצוה (עי' בב"ק נו: ובש"ע חו"מ סי' רסז סט"ז).

והמתפלל דינו כעוסק במצוה שפטור מלתת צדקה. וכמ"ש בדרך אמונה (פ"י מהלכות מתנות עניים ציון הלכה אות צו). וע"ע בס' צדקה ומשפט בלוי (פ"א הע' א').

ואציין כמה נקודות מעשיות שיש להקל:

¹⁶³ ועי' בעלי תמר (פאה פרק ח) שהביא בשם ספר לקט יושר (או"ח עמוד קמ"ד) שכתב, פ"א ירדו גשמים בסוכות והיה אחד גומר אכילתו אע"פ שירדו גשמים ולקח מה"ר שלום מאוישמריך זצ"ל חתיכת דג ושלח לו ואמר לשליח תאמר לו קבל הדיוט החתיכת דג עכ"ל. משמע שסובר בפרוש הירושלמי הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט שצריכים לקראו ממש הדיוט וכן הלשון כאן צריכין אנו להחזיק טובה לרמאין וכן לשון הבבלי בואו ונחזיק טובה לרמאים יש לבאר עפ"י דעתו שצריכים לומר להרמאי אנו מחזיקים טובה לכם רמאים שאלמלא אתם וכו'. ע"כ.

פסקי הלכות

א. הנה היכא דאין בידו מעות, אינו עובר בזה. וכתב בדרך אמונה (פ"י מהלכות מתנות עניים סק"ז ובציון ההלכה ס"ק יז), שאם אין לו מעות אינו חייב ללות. ואם יש לו מעות בביתו, ויכול ללוות כאן, חייב ללוות, שהרי חייב לילך לביתו ולהביא, נמצא שמלוה לצורך עצמו, שלא יצטרך לילך לביתו. וכן הורה מרן החזו"א. מיהו אם העני לא ימתין עד שילך לביתו להביא, י"ל דאין חייב ללוות. ע"ש.

ב. והנה הרמב"ם (פ"ז מהלכות מתנות עניים ה"ב) כתב, כל "הרואה" עני מבקש והעלים עיניו ממנו ולא נתן לו צדקה, עובר בלא תעשה. וכתב בדרך אמונה (סק"ז) בשם מהר"י קורקוס, שאם לא ראה העני אע"פ שיודע שיש עני, אינו עובר בלא תעשה. והוסיף דדוקא אם ראהו מבקש, אבל אם לא ביקש ממנו, אע"פ שיודע שהוא צריך, אין עובר בלאו אם אין נותן לו. (וע"ש בציון הלכה ס"ק טו, בדברי הראשונים בזה).

ולפ"ז יש להקל כל שאינו מבקש שישלם באשראי, רק עובר סמוך אליו, אע"פ שיודע שעני עובר על מנת שיתרמו לקופה שמחזיק בידו.

ג. וכל זה אם העני עצמו עובר, אבל כפי שמצוי בזמננו פעמים רבות גבאי הצדקה מסתובבים ומבקשים צדקה, ולגביהם לכאורה לא שייך מ"ש הרמב"ם (פ"ז מהלכות מתנות עניים ה"ז) שאסור להחזיר את העני ששאל ריקס, ואפילו את הנותן לו גרונרת אחת, שנאמר אל ישוב דך נכלם. ולכאורה בגבאי צדקה לא שייך מקרא זה דאל ישוב דך נכלם. וכן ראיתי בספר דרך אמונה שם (ס"ק מח וציון ההלכה ס"ק קיד) דדין זה שייך דוקא בעני שמבקש עבור עצמו, אבל לא מי שנתבקש עבור אחרים, דלא שייך גביה אל ישוב דך נכלם. ואפילו אם הגובה גם כן עני ומקבל חלק מזה, נראה דאין שייך אל ישוב וכו', כי החלק שהוא מקבל ממי שלחו עבור שכר פעולה, ואין זה שייך לנותן שנותן הכל לצדקה למשלח. ע"ש.

ואמנם יש שהחמירו שגם לגבאי צדקה יש איסור להשיב פניהם ריקם כפי שאסור בעני, ולענ"ד נראה להקל, עכ"פ במקום שיש ספק נוסף. ועי' בשו"ת שרגא המאיר (ח"ג סי' ג' אות ה') ובתשובות והנהגות (ח"ג סי' רפ"ז ד"ה כעין) ובס' ועלהו לא יבול (ח"ב עמ' קי"א) בשם הגרש"ז אוירבך, ולהגר"י זלברשטיין בס' עלינו לשבח (ח"ב תשובה ק'), ובהלכות מעשר כספים (פי"א סי' כ"ו), ובס' דרך שיחה ח"א (עמ' תקס"א ד"ה סיפר) ובס' ברוך צורי (סי' נ"ב).

פסקי הלכות

אימתי פגה החריפות הבצלים בשעה שמבשל או מטגן

בעמוד קו. בענין בצל אימתי מאבד חריפותו.

הנה דעת כמה פוסקים שכאשר מבשלים דבר חריף פגה חריפותו. כן מבואר בשו"ת פנים מאירות ח"א (ס"ם סד), שכתב להוכיח דליכא משקה בעולם דהוי טעם לשבח, דאי איכא משקה בעולם דהוי דבר חריף ומשוה מן הפגם לשבח, א"כ מנ"ל דגיעולי גוים חידוש הוא, דילמא הא דהצריכה התורה גיעול, משום דשמא יבשל הישראל משקה של דבר חריף והוי לשבח. אלא ודאי דאין משקה בעולם דהוי דבר חריף לאשוויי טעם הפוגם לשבח, ומשום פירא לא היה צריכה התורה הגעלה, דאם יבשל לבד בלי מים, "דבר זה ידוע דכל דבר חריף כשנתבשל פגה חורפיה מיניה, ופשיטא כשמבשלים במים דומיא דבצלים שנזכר בפוסקים". וע"כ איסורא מחמת חתיכת הסכין וכו'. וא"כ מוכח שפיר דליכא משקה דהוי דבר חריף. ע"כ¹⁶⁴.

¹⁶⁴ אם דין חריפות מחליא לשבח מדאורייתא

וסיים בשו"ת פנים מאירות שם, שחכם אחד השיב דדבר זה דחורפיה מחליא ליה לשבחא, הוא רק מדרבנן, אבל צריך ראיה ברורה לדבריו. ולכאורה יש להביא ראיה דהוי מדאורייתא מע"ז (סמ.). ע"ש. [ועל הוכחת הפנים מאירות מע"ז (סמ.), עיי' בס' ערך שי (סי' צו ס"א) ובמנחת אהרן (סי' קג סק"ג) ובישועות יעקב (סי' קכב סק"ב) וביד אליעזר (סי' צו סק"ב). ע"ש].

ובאמת מדברי הרשב"א בתשובה (ח"א סי' תצז) מוכח דמדאורייתא, כי הרשב"א (שם) כתב, שאפשר לומר דדוקא חריפות חלתית ממתק הבלע הפגום, אבל שאר הדברים החריפים לא שמענו. דאם כל הדברים החריפים ממתקים, כלי מדין אפילו כלים שאינן בני יומן צריכין הכשר כדי להשתמש בהם אפילו בדברים החריפים. דאינו מן הדעת שתתיר להם התורה כלי שאינן בן יומו לדברים יחידים, ושיאסור אותם לדברים החריפים. על כל פנים היו צריכים הכשר לכל, שאי אפשר שלא יחתכו או יכתשו דברים החריפים, שזה דבר מצוי הוא ותמיד עושין כן. ולחתיכת חלתית לבדה לא חיישינן שאיננו מצוי. וזה נראה לי יותר. ע"כ. [והפנים מאירות הוכיח מזה ליסוד הנ"ל, ע"פ הש"ע ומאי דקי"ל שכל הדברים החריפים מועילים לשבח, ולא רק חלתית]. ומבואר דפשיטא ליה דחורפא מחליא לשבח מדאורייתא. וכן הוכיח בישועות יעקב (סי' צו פיה"א סק"א) מתשובת הרשב"א. וכן הוכיח הפרי מגדים יו"ד (סי' צו מש"ז סק"א), ושכן מוכח ג"כ בש"ע (סי' צו) בצננות שקונין, משמע דהוי ד"ת, דהוצרך לס"ס. ועיין ש"ך אות י"ב. ע"ש. וכ"כ עוד הפמ"ג בפתחה להלכות תערוכות (ח"ג פ"ז ד"ה עוד יש לעיין) להוכיח מדברי הרשב"א הנ"ל דמדאורייתא. והוסף, שכפי הנראה לכאורה לדין שלא רק חלתית אלא ה"ה לשאר דברים דחשיכי חריפים, א"כ משום קושית הרשב"א נאמר דהוה רק חומרא דרבנן. אמנם בהגהות או"ח (כלל ל"ח דין י"א) ובמנחת

פסקי הלכות

גם הרמ"א בתורת חטאת (כלל לו ס"ב) כתב בשם המרדכי (פ' גיד הנשה סי' תרסו) דדבר חריף כגון בצל שנצלה עם איסור לכו"ע אסור באכילה, הואיל והוא דבר חריף שואב האיסור אצלו. וכתב במנחת יעקב (סק"ח) דנקט שנצלה ולא נקט שנתבשלה, ד"ל דהרמ"א סובר דכל שנתבשל לא מקרי דבר חריף דנתבטל החריפות במים, וכמבואר בטור (או"ח סי' תמוז). ע"ש.

יעקב (כלל ס"א אות י"ט) ובש"ך (סי' צו אות יב) מוכח דמדאורייתא. והביא שכשו"ת פנים מאירות הנ"ל הוכיח הגמ' בע"ז (טז). דמדאורייתא. וכתב הפמ"ג לדחות הוכחת הפנים מאירות. [וכתב עוד הפמ"ג שמ"מ יש לעיין דלכאורה אין נ"מ אי יש ספק אי נפל מדברים הפגומים לדברים חריפים, או אם יש ששים, אף אי הוה מן התורה מ"מ הוי ספק ספיקא, שמוא נפל ושמוא הלכה כמ"ד דוקא קורט הוה דבר חריף. ע"ש. וע"ע בפמ"ג (או"ח סי' תמוז אש"א סוף ס"ק כה) שהביא דברי הרשב"א הנ"ל, ומ"ש להשיג ע"ז. וע"ש]. וכן ראיתי עוד בשם ספר באר יעקב (יו"ד סי' קג ס"ד) שהוכיח מעיקר הדין שאסרו בגמרא (ע"ז לט). חילתית משום סכין של עכו"ם, ודלמא התכוהו בסכין חדש או בסכין המיועד לכך וסד"ר לקולא, אלא ע"כ שהוא אסור מדאורייתא ולכך מחמירים בספיקו. ע"ש. [ועי' בערך השלחן (סי' צו סק"ד) שכתב לדחות ראיה זו, עפ"ד הרשב"א ח"א סי' קי) שבדבר שאסרו להרחיק מגיעולי גוים, החמירו יותר מאיסורי תורה, ולכן החמירו בספיקו. ע"ש]. וכן ראיתי עוד בערוך השולחן (סימן צו סי"ב) דס"ל דמדאורייתא, שכתב דהא דבכל דבר חריף הוה אב"י כבן יומו, וא"כ איך אמרו חז"ל (ע"ז עה:) דלא אסרה תורה אלא קדירה בת יומא, והא יש לחוש באב"י לדברים חריפים, ולא משמע מכל הראשונים דחריף מדרבנן ולא מדאורייתא. וגם אין סברא כלל, כיון דנותן טעם איסורו מדאורייתא למאן דס"ל דכל נתינת טעם הוה דאורייתא. אמנם בכלי מדין אין חשש כלל בדבר חריף דלא שכיח שיבשלו כל המאכל מדברים חריפים ורק הדברים החריפים משימים במאכל ומפני זה לא מקרי חריף. ולכד זה כתב הרשב"א בתשובה (ח"א סי' תצו) דיש כמה ספקות, שמוא לא בשלו בו היום כלל, ואת"ל דבשלו שמוא לא בשלו דברים האסורים, ואת"ל שבשלו בו דברים האסורים שמוא בשלו דברים הפגומים בתבשיל. ועוד שמוא לא בשלו בו דברים חריפים. ומטעם זה ג"כ אנו מתירים סתם כלים של עכו"ם, מפני שאינן בני יומן מסתמא, ולא חיישינן לדברים חריפים. ע"ש. וכן כתב בפתחי תשובה (סי' קי ס"ק יט) בדעת הגאון רעק"א בתשובה (סי' מט). ועי' בשו"ת חתם סופר (חיו"ד סימן קי). וכן דעת עוד פוסקים דהוי מדאורייתא. עיין בפלתי (סי' קב סוף סק"ה, וסי' קג סק"ו ד"ה והא) ובס' ערך שי ובשו"ת דברי יציב (חיו"ד סי' כג). וע"ע בפתחי תשובה (סי' צה סק"ד) שבכנסת יחזקאל (ס"ם כד) ס"ל דמדרבנן. ובשו"ת שיבת ציון (רס"י לב) ס"ל דמדאורייתא. ע"ש. וע"ע במשמרת שלום (רס"י צו מש"ז). וע"ע בחזון איש (או"ח סי' קיט אות טו ד"ה ולהאמור) שכתב שמדוכה שהוכשרה כפי רוב תשמישו, אסור להשתמש בו תבלין בפסה, דכל היתר רוב תשמישו הוא על יסוד דין נטל"פ, וכשמשמש דבר חריף הרי נפל היתר זה. ע"ש. וכן דעת עוד פוסקים. עי' בשו"ת בית שלמה הנ"ל (האו"ח סי' נה אות ה, וחיו"ד סי' קס) ובס' מנחת פתים (סי' צו ס"א) ובחידושי חתם סופר (יו"ד סי' קכב ס"ק יב). ויש מקילים בזה. עיין בחוות דעת (סי' צו סק"ז) ובית מאיר (ס"ג) ובשו"ת כנסת יחזקאל הנ"ל (סי' כד) ובשו"ת מהרש"ם ח"א (סי' ע') וח"ח (סי' קנא) ובספרו דעת תורה (סי' צו ס"א ד"ה ודע דכל).

פסקי הלכות

וכ"פ בנחלת שבעה (סי' ס"ח) ובספר אגורה באהלך (חיו"ד סי' כט, דף כ"ט ע"א) ובפמ"ג (סי' ק"ח שפ"ד סק"ט, ומש"ז סק"ה ד"ה כתב המנח"י) ובהנהגת השואל והנשאל (איסור והיתר דרך שני דין י') וביד יהודה (סי' צו סק"א) ונלחם הפנים (סק"ז) בית לחם יהודה (סק"ה) הלכה פסוקה (ס"א) יד אפרים (ס"ב) דדברים חריפים שנתבשלו בטל מהם החריפות. וע"ע בפתחי תשובה (סי' צו סק"ד) שכתב בשם שו"ת מקום שמואל (סימן צ') שלפת ובצלים שבישולם במים לא מיקרי דבר חריף. וכ"כ בשו"ת תפארת יוסף זליכה (חיו"ד סי' א) דבישול מהני לבטל חריפות הצנן והשומים והבצלים.

כבש דבר חריף עם מים בטלה חריפותם

ובעין זה מצינו שכתב הטור (או"ח סי' תמוז) שבצלים שבשעת כבישה נותנים בהם מים, בטל חורפייהו, ולא שייך תו למימר מחליא להו. ע"ש. והביאו מרן בבית יוסף יו"ד (סי' קיד). וכן פסק מרן בש"ע או"ח (סי' תמוז ס"ח) זיתים אפילו לא נזהרו לכובשם בקדירה חדשה, אם אינה בת יומא מותרת לכולי עלמא. וביאר במשנה ברורה (סק"צ), דאז פליטת הקדירה שנבלע בהזיתים ע"י הכבישה הוא לפגם ואף על גב דדבר חריף אסור אף באין בן יומו הכא כיון שנותנין בהם מים לצורך כבישה בטל חורפייהו ורק בעינן שלא ישחו שם בכלי חמץ זמן רב שיתחמצו בו דאז חוזר ונעשה חריף ומשוה טעם חמץ הבלוע בכלי לשבח אלא יסלקם מקודם לכלי פסח] ודוקא כשהמים היו יותר מהזיתים הא לא"ה נשאר הזיתים בחריפותן. והנה מדברי המחבר משמע דאם הקדירה שנתנו בה הזיתים היתה בת יומא מבליעת החמץ אסורין הזיתים לאכלן בפסח אם שהו בתוכה מעל"ע דנעשין כבוש והרי הוא כמבושל ואף דבשעה שנעשין כבוש אחר מעת לעת כבר נעשה הבליעה שבתוך הכלי לפגם מ"מ כיון שחריפין קצת יש להחמיר. ע"ש. וע"ע במשנה ברורה לעיל (ס"ק פט), ושה"ה לצנן ובצל. ע"ש.

אימתי פגה החריפות – הסוברים שהחריפות פגה תיכף

ב. והנה מהוכחת הפנים מאירות משמע דתיכף כשנותן הבצל בקדירת הבישול פגה החריפות. דהא הוכיח מאיסור הבלוע בסיר ואב"י, שאמרו בגמרא דמדינא מותר כיון שאינו בן יומו. והקשה הפנים מאירות דניחוש שמא יבשל בתוכו דבר חריף, ואפילו אינו בן יומו נאסר מן התורה משום דמחלי ליה לשבת. ומכאן זה הוציא הפנים מאירות שאפילו יבשל בסיר דבר חריף לא מחליא לשבח, משום שפגה החריפות ע"י הבישול. והשתא אם איתא שהחריפות אינה פגה מיד אלא

פסקי הלכות

כעבור איזה זמן, א"כ אכתי קושיית הפנים מאירות במקומה עומדת. דהא תיכף כשמבשל מים בסיר, יוצא הטעם הבלוע בסיר ובהגעלת כלים סגי להכנים ולהוציא מיד. ועי' בש"ע סי' תנב ס"א ובמשנ"ב סק"ד ובפת"ש יו"ד סי' קה סק"ח, ותיכף כשנותן הדבר החריף בקדירה נכנס בו טעם האיסור שאב"י, והחריפות מחלי ליה לשבח ונאסר. ואח"כ אוסר כל התבשיל והקדרה. ועל כרחק דתיכף כשנותן הדבר החריף בקדירה פגה החריפות, ומש"ה ליכא למיחש.

וכ"כ בפרי מגדים יו"ד (סי' קח מש"ז סק"ה) דבתחלת הבישול מבטל מיד החריפות. ע"ש.

וי"א שהחריפות פגה בסוף הבישול, כ"כ בשות טוב טעם ודעת תליתאה (סי' קעט). ועי' בס' יד אלימלך (סי' כד) שהוכיח מהתוס' (שבת מה. ד"ה דויתים) שאפילו נתבשל רק כמאב"ד, נתבטלה החריפות. והובא בדרכי תשובה (סק"כ). וגם בשו"ת מהרש"ם ח"ב (סי' קפח). ע"ש. וע"ע בדרכי תשובה (סי' צו סוף ס"ק מה, ד"ה ומ"ש הפת"ש לענין).

הצדדים שלא פגה החריפות מכח הבישול

והנה מדברי הרשב"א בתשובה (ח"א סי' תצז) מוכח להקל, שהקשה ג"כ בקושיית הפנים מאירות, והוכיח מזה דליכא דברים חריפים מלבד חליתת. ומבואר דס"ל דלא כהפנים מאירות. אולם הפנים מאירות אכתי יכול להוכיח כן אליבא דשאר הראשונים והשלחן ערוך (יו"ד סי' צו ס"א וס"ב) שגם שאר מאכלים חשיבי דבר חריף.

וכן ראיתי בספר ערך השלחן (סק"ו) שהביא דברי פנים מאירות הנ"ל, כתב דליתא, וגם במבואר דבר חריף אסור, כמבואר בתשובת הרשב"א סי' תצז. וכן מוכח במתניתין דפ' כירה דחומץ וציר אפי' בתבשיל לא בטל חורפייהו. וכן דעת המרדכי (פ' אין מעמידין ופ' ג"ה). ופסקו הרמ"א (סי' צה וסי' קח וסי' קכב). ואין ראיה מחמור (סי' קיד), דהתם לא הוי כבוש עד אחר מעת לעת, דכבר בטל חורפיה במים. אבל הכא לא בטל חורפיה בתחלת הבישול וכבר נאסר. וכן הסכים רב אחד בתשובה בספר באר יעקב (סי' קג). ומה שצייד הרב המחבר שם דדבר חריף לא משוי טעם הפגום לשבח, אלא גורם שאין נרגש טעמו. וא"כ אחר הבישול דבטל חורפיה ונרגש פגמו מותר. ע"ש. ליתא, כמו שהוכחתי. ובשו"ת נחלת שבעה כתב דדבר חריף כגון בצל שנתבשל לבדו, בטל חורפיה. ואם נתנו אח"כ בתבשיל אינו נ"ט, כדתנן (רפ"י דתרומות), וכן הסכים בספר אגורה באהלך (דף רט) בכרתי

פסקי הלכות

מבושל שחתכו בסכין של בשר, מותר מה"ט דבטל חורפיה. ע"ש. ולא דקדקו דמתניתין בעדשים שנתבשלו כבר מיירי, דכובשות הבצל אם היה שלם שלא יבלע ולא יפלוט אפי' בחטין?, ובשאר תבשיל אסור לעולם כמ"ש הרמב"ם (פט"ו מהלכות תרומות). ע"ש במהר"י קורקוס. אבל אם בשל הבצל עם העדשים משמע דאפי' היה הבצל מבושל כבר, בולע ופולט. וכן שאר דבר חריף כגון שום וקפלוט אסור בכל ענין. ע"ש בהר"ש ורע"ב. וא"כ מנ"ל דבטל חורפייהו. וכ"ש כרתי שחתכו דהא בצל מחותך נ"ט. ע"כ.

וגם בחכמת אדם (כלל סב ס"ה) כתב דמהא דהפוסקים מחשיכים בארש"ט כדבר חריף, מוכח שגם חריף שנתבשל לא פקע דין חריפותו, שהרי הבארש"ט נעשה ע"י בישול. וע"ע בפתחי תשובה (סי' צו סוף סק"ד). וע"ע בדרכי תשובה (סוף ס"ק מה) בשם הערך השלחן. ע"ש.

וכתב בכף החיים (סי' צו אות יב) שיש לילך בזה אחר הראות, כי יש דברים חריפים דאפילו אחר בישולם עדיין בחריפותם, כמו פלפלין וכדומה, ויש שע"י בישול הולך חריפותם כמו בצל וסילקא וכדומה, וגם בזה היינו דוקא לאחר שנתבשלו היטב, אבל אם עדיין לא נתבשלו היטב עדיין הם בחריפותם. ועל כן הכל לפי הראות. ע"ש. וע"ע בספר הוראה ברורה (סי' צו סק"ב) שכתבו שהעיקר להחמיר. ומ"מ אם טועם ומרגיש שאינם חריפים, יש להקל. ולגבי סילקא יש מחמירים גם בכהאי גוונא, ונראה שהמיקל יש לו על מה לסמוך. [עיי' בבח"ל. ואם הסכין נקיה נראה דיש להקל בפשיטות, דיש לצרף סברת הפוסקים דדוחקא בסכנא אמרינן רק בסכין שאינו מקונח]. ע"ש.

באלו דברים חריפים פגה החריפות

ולגבי סילקא, ראיתי בשם הפמ"ג (סי' צו שפ"ד סק"א) שנקט שסתם חריף שנתבשל פגה חריפותו. מדכתב לגבי סילקא שאם יש בה חריפות בודאי שע"י הבישול הלך חריפותו, ורק לדעת הרשב"א שיש בה כח משיכה דינה כחריף גם אחרי הבישול. וביד יהודה (סק"א) כתב לחלוק על הפמ"ג, שאף להרשב"א כח המשיכה הוא בצירוף החריפות, ולכן אם נתבשלה הסילקא אינה בולעת עוד. ועכ"פ מוכח דפשיטא להו שבישול מבטל החריפות.

הסכמת הפוסקים בכמה דברים חריפים שהבישול מפיג כח החריפות

פסקי הלכות

בצל שבישולו בטל חריפותו. כן נקטו הרבה פוסקים, עי' בפ"ת סק"ד. אמנם בזבחי צדק כתב בשם הערך השלחן סקו שגם אם נתבשל לא בטיל חורפיה, ושכך בשות הרשב"א סי' תצו ושיש להחמיר כיון שהרשב"א אוסר. ברם המעיין ערך השלחן יראה שלא כתב אלא דלא בטל חורפיה בתחילת הבישול וכבר נאסר¹⁶⁵.

ואכן מצינו שהסכימו הפוסקים בהדיא גבי בצלים שפגה חריפותם עי' הבישול כמבואר בפמ"ג (סי' קח שפ"ד סק"ט) ובשות נחלת שבעה ח"ב (סי' סח) ובשו"ת מקום שמואל.

וגבי שומים, כתב בדרכי תשובה (סוף ס"ק מה) בשם מנחת שי, ששומים דינם כבצלים שפגה חריפותם.

ובכף החיים אות יב הכריע שיש לילך זה אחר הראות, כי יש דברים חריפים שאפילו אחר בישולם עדיין בחריפותן קאי כמו פלפלין וכדומה, ויש שע"י בישול הולך חריפותן כמו בצל וסילקא וכדומה, וגם בזה היינו דוקא לאחר שנתבשלו היטב אבל אם עדיין לא נתבשלו היטב עדיין הם בחריפותן. וע"כ הכל לפי הראות.

גם בלפת, ע"ע בפתחי תשובה (סי' צו סק"ד) שכתב בשם שו"ת מקום שמואל (סימן צ') שלפת ובצלים שבישולם במים לא מיקרי דבר חריף.

בעמוד רנ. בענין אם נקטינן כסברת הרב בית מאיר (סי' צו) להקל בדיעבד בדבר חריף. עי' בשו"ת חקרי הלכה (חיו"ד ס"ס טו בחערה) מה שכתבתי בזה בס"ד.

¹⁶⁵ וידי"ן הרה"ג רבי אליה בוכריץ אמר שבדק ומצא שכאשר הבצל משתנה צבעו לצהוב, פגה חריפותו בודאי. ע"כ. ובאמת ייתכן שאף אם נמצא את השיעור המדויק מבחינת המציאות, מ"מ ייתכן שיש חילוק בין סוגי הבצלים ולא ברור שאנו יכולים לקבוע ע"פ ראות עינינו לכל הבצלים.

פסקי הלכות

בפסקי מרן הגר"ע עטייה, (שנערכו ע"י הרה"ג רבי עובדיה יוסף טולידאנו, בשם מר חמיו הגרב"צ מוצפי), שא"צ ליטול ידים ביציאה מבית הכסא. ע"ע מה שהרחבתי בזה בשו"ת חקרי הלכה (חיו"ד סי' לא בהערה).

ויהי רצון שיזכה להמשיך להגדיל תורה ולחאדירה, מתוך שפע ברכה ושמחה, שלוח ונחת מכל יוצאי חלציו, ונזכה במהרה לישועת ה' ולביאת מלך המשיח, ולבנין בית מקדשנו ותפארתנו, אמן.

ביקרא דאורייתא

יצחק מאזוז ס"ט

מח"ס שו"ת "חקרי הלכה"

פסקי הלכות

סימן נ'

השלכות הלכתיות מעליית מחירי הכלים החד פעמיים

בס"ד, ה' כסלו תשפ"ב

לכבוד ידיד נפשי וידיד ה' מזכה הרבים באופן מופלא, וכתר שם טוב עולה, הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א.

שלום וישע רב!

א. בדבר השאלה האם עתה שעלו מחירי הכלים החד פעמיים, בעקבות הגזירות הקשות על ציבור החרדים ויראי ה', האם אפשר לקדש אשה בכוס חד פעמי. הנה אחר בירור נוכחנו לראות שבחנויות וברשתות המזון מוכרים אריות מאה כוסות, ולפי החשבון יוצא שאין בכוס חד פעמי אחת שווה פרוטה. ואמנם יש בכוללים וישיבות וכדומה המניחים כוסות חד פעמי בודדות לשימוש הציבור, ודורשים תשלום סמלי של עשר אגורות ויותר, עבור כל כוס. ומאידך בחנויות אי אפשר כלל לקנות כוס בודדת, ובמחיר הכולל לאריות כוסות – אין פרוטה לכוס אחת.

ומ"מ ספק קידושין בודאי דהוי, דהא איתא במסכת קידושין (דף י"ב ע"א) אמר שמואל קידשה בתמרה, אפילו עומד כור תמרים בדינר מקודשת, חיישין שמא שווה פרוטה במדי. ופריך והא אנן תנן ב"ה אומרים בפרוטה ובשווה פרוטה, ומשני הא בקידושי ודאי הא בקידושי ספק. וכן נקטו הראשונים בקידושין (מ"ו ע"א) אמתניתין דהתם דקתני שאם אין בה שו"פ אינה מקודשת, דאין זה ודאי אבל מקודשת מספק. ועי' בשושנים לדוד שם.

וכן נקטינן להלכה וכמ"ש הרמב"ם (פ"ד מהלכות אישות הי"ט) ובשלחן ערוך אבן העזר (סי' ל"א ס"ג).

ולכן בנידון דידן בודאי דהויא מקודשת מספק עכ"פ. ולכתחלה לא יקדש בכלי כזה, אלא בשווה פרוטה בודאי¹⁶⁶.

ב. ובדבר השאלה השנית האם עתה שעלו ומיפסו מחירי הכלים החד פעמיים, האם לכל הדעות רשאים לקדש על כוס חד פעמי.

¹⁶⁶ ואציין שהעלתי שאלת כת"ר היום בבית מדרשו של מרן ראש הישיבה שליט"א (שזכיתי להיות בשיעורי העיון בשלושת השבועות הללו לפני מרן שליט"א), ואמר שבעבר כת"ר היה שולח לו שאלות רבות ומענינות במגוון דברים ומציאותיות שונות. ואמר מרן שליט"א כדברים הנ"ל שמקודשת מספק.

פסקי הלכות

לענ"ד עדיין יש מקום לחלוק. הואיל והטעם להחמיר שלא לקדש בכלי חד פעמי, וכן שלא לעשות קנין בכלי כזה, הוא משום שכלי חד פעמי הוא כלי גרוע ולא ברור שיש עליו שם כלי.

והנה במסכת כלים (פט"ז מ"ה) תנן, חותל שהוא נותן לתוכו ונוטל מתוכו, טמא. ואם אינו יכול עד שיקרענו או עד שיתירנו, טהור. וביאר הר"ש, כלי שעושים מחריות של דקל ומניחים בו תמרים לחים ואוכלים אותם וכו'. אבל אם אין יכול להוציא את התמרים א"כ יקרענו או יתיר החריות שלו טהור, דכיון דקורעו משליכו לאשפה והוי החוץ תשמיש עראי. ע"כ. וכן כתבו בדברים האלה רבנו עובדיה מברטנורא. ובתפארת ישראל (יבין אות מה). והוא כפירש"י בשבת (קמו). ד"ה חותלות. והיינו דתרי מיני חותלות איכא, מין אחד אף כאשר נוטל מתוכו ונותן לתוכו עדיין עומד בצורתו, והוא יש שם כלי עליו, והמין השני הוא אטום וסגור וכשרוצה להוציא מתוכו יש לקורעו, ומאחר וקורעו ומשליכו לא חשיב כלי. דהוי תשמיש עראי. והרמב"ם בפירוש המשניות כתב, כלי משעם או מגומא ישימו בו הפירות הלחים בעת המכירה כדי שלא ימשמשו ביד, כמו אלו אשר ימכרו בו הפירות הלחים במצרים אשר יקראו אותו אל דובלה והוא מלשון "והחתל לא חותלת" (יחזקאל טז). ע"כ. (ולכא' יש נפק"מ בין פירוש רש"י להרמב"ם, דבכלי קיבול כה"ג דלעיל שאינו עומד לבשל הפירות בתוכו לרש"י אפשר שיש להחמיר דחשיב כלי העומד לתשמיש, אך להרמב"ם אכתי שרי. ועי' בשו"ע או"ח (סי' שיד ס"ח) חותלות של תמרים שובר אפי' גופן של חותלות, שזה כמו ששובר אגוזים או שקדים כדי ליטול האוכל שבהם. וכ' המג"א (ס"ק יג), משמע דוקא הני דלאו כלים גמורים, דאינן עשויים אלא שיתבשלו התמרים בתוכם, אבל כלי גמור פשיטא שאסור. כן משמע בירושלמי (שבת פ"ז ה"ב). ע"כ. וכ' הפמ"ג באש"א שם, עי' פרש"י שבת קמו ע"א ד"ה חותלות תמרים רעים להתבשל, הטעם דעי"כ מתבשלים ולא עשויים לבית קיבול הוי כשומר הפרי, הא לא"ה אסור. ע"כ. ומבואר שאם עשוי לכלי קיבול אסור לשוברו. ולכא' א"צ ראייה מהירושלמי, דכבר מבואר בסק"ג דאי לאו מוסתקי שייך בנין וסתירה גמורה בכלי קטן, ובארבעים סאה אף בנין וסתירה כל דהו נמי. עכת"ד הפמ"ג. ולפיה"א אפשר שיש ליישב דהמג"א הוצרך לכך מאחר ולכא' הויא פלוגתא בין רש"י להרמב"ם, ונקט להחמיר משום דהכי איתא בירושלמי. וי"ל בזה עוד). וכן פסק הרמב"ם בחיבורו (בפ"ה מהלכות כלים ה"ז) הך דינא דמתניתין, וז"ל: חותל של הוצין שמונח בו הרוטב וכיוצא בו, אם הוא נותן לתוכו ונוטל מתוכו מתטמא, ואם אינו יכול ליטול מה שבתוכו עד שיקרענו או יתירנו, או שחשב לאכול מה שבתוכו ולזרקו טהור. וכן הקרן שהוא משתמש בה ומשליכה אינה מקבלת טומאה ואם חשב עליה מקבלת טומאה. וכ' מרן בכס"מ, פי' חותל כלי מהוצין ישימו בו התמרים הלחים הנקראים רוטב, וכ'

פסקי הלכות

הר"ש דכיון דאין מוציא מה שבתוכו עד שיקרענו או עד שיתירנו הוי תשמיש עראי. ע"כ. וה"נ י"ל בפד שאינו מק"ט מאחר ואין לו תשמיש קבוע אלא תשמיש עראי ובחדא זימנא שמשתימשים בו משליכים לאשפה. והנה כל האחרונים שדנו בנייר, לכא' הול"ל שזהו שימוש חד פעמי ועראי, ולכא' מוכח מדבריהם שאף בשימוש חד פעמי מקבל טומאה. וצ"ל לפי שבזמנם היה עשוי לתשמיש נוסף. (וכ"כ בשו"ת אגרות משה ח"ג מיו"ד סי' נג).

הוכחה מכלי שאינו ראוי לקיום

ולכא' אשכחן תו טעמא ממ"ש הרמב"ם (פ"ב מכלים ה"א) העושה כלי קיבול מכל מקום, הרי זה מקבל טומאה בכל שהוא מן התורה. ואין לכלי קיבול שיעור. והוא שיעשה דבר של קיימא שאפשר שיעמוד. כיצד וכו', העושה כלים מן הלפת והאתרוג והדלעת היבשים שחקקן למוד בהן וכל כיוצא בהן, הרי הן טהורים לפי שא"א שיעמדו אלא זמן מועט. ע"כ. ולכא' י"ל ה"נ בפד שתשמישו אינו קבוע אלא פעם אחת והוי ככלי פחות בערכו, ודמי לכלי שאינו עומד אלא לזמן מועט. וי"ל. ויש לפלפל בזה. (ויש מקום לומר דדוקא דבר המיועד לשימוש כמה פעמים מש"ה בעינן שאין הכלי יכול לעמוד אלא זמן מועט, אך דבר שמתחלה עשוי רק לתשמיש ח"פ, אף אם יעמוד זמן רב אינו מקבל טומאה. ודו"ק). ועי' בתשובות מהר"ם בן חביב ומהר"ש גארמיוזאן בשו"ת קול גדול (סי' עג). ועי' בשו"ת אגרות משה (ח"ג מיו"ד סי' כג) ולשואל שם הרב אלימלך בלוט במ"ש בקובץ לתורה והוראה ח"י (עמ' פה) ובשו"ת משנה הלכות ח"ז (סי' קי) ובשו"ת אמרות טהורות ח"ב (סי' לא אות יח). ואכמ"ל.

דין טבילת כלים בכלים חד פעמיים

ומצינו לרבים מחכמי דורנו שכתבו גבי טבילת כלים שכלים חד פעמיים אינם טעונים טבילה, משום דחשיבי שעומדים לתשמיש עראי ואין שם כלי עליהם. כן ראיתי בשו"ת חלקת יעקב ח"ג (סי' קטו) שלמד מדין חותל דכלי שיעודו לתשמיש ח"פ ל"ח כלי. ע"ש. וכן ראיתי בשו"ת שרגא המאיר ח"א (סי' נה אות ב) שלמד מדין חותלות הנ"ל, וז"ל: בספרי פתחא זוטא ושרגא המאיר (על הל' גט"י ס"ד) כתבתי להתיר בשעה"ד גדול ליטול ידיים בכלים של נייר שנמשחו עם פרפין שע"ז יכולים לקבל מים ונעשו להשקות בהם, וע"ז כ' לי הגאון מפאפא בהסכמתו לספרי שמותר גם לכתחלה כיון שנעשו לשתות בהם בסעודה, ומה בכך שהם מנייר ובזול עד שמשליכים אותם אחר הסעודה סוף סוף לשם כך נעשו. ע"ש. אך לפי הרמב"ם (כלים פ"ז ה"ז) משמע שאם משליכים אותם אחר הסעודה לא הוי כלי, וכ"ק הרה"ק מסאטמר אמר שאין לעשות קידוש בהם כיון שמשליכים אותם לאחר שתיה לא

פסקי הלכות

הוי כלי, וכ"ש לנטי לפע"ד שאין ליטול בהם לכתחלה. ע"ש. וכן ראיתי עוד בשו"ת אגרו"מ (ח"ג מיו"ד סי' כג) שנשאל על כלים ח"פ לענין טבילה, והשיב עפ"ד הרמב"ם (רפ"ב מכלים) דטעם שכלים מלפת ואתרוג ודלעת יבישים שמהורים משום שא"א שיעמדו אלא זמן מועט. משמע אף ששייך להשתמש בהם איזה פעמים אבל אין מתקיימים כדרך כלי. וע"ע בשו"ת אגרות משה ח"ב (חיו"ד סי' מ) מ"ש בדין חותלות. ע"ש. וכן ראיתי עוד להגאון אגרות משה בח"ג מאו"ח (סי' למ) שכ' שכוס של נייר שהוא רק לשעה על פעם זה בלבד, הוא עוד גרוע דאין לו שום חשיבות שודאי אינו ראוי לברכת המזון וקידוש. וע"ש. וכן ראיתי עוד בשו"ת מנחת יצחק ח"ה (רס"י לב) שנשאל מהאדמו"ר מציינוב בכלי אלומיניום ח"פ אם יש להקל מטעם המבואר ברמב"ם (פ"ה מכלים ה"ז) דקרבן שהוא משתמש בה ומשליכה אינה מק"ט, והטעם דלא הוי כלי רק כשנעשה להשתמש בתדירות אך כשמשליכה תיכף א"צ, והשיב המנח"י דהגידו"ט ס"ל דאין למדין מטומאה לטבילת כלים, אך בנ"ד מצאתי בגידו"ט (סי' יז) בדין יורות שמבשלים בהם יי"ש ומקילים להשתמש בלי טבילה, שכ' שאפשר לפי שאומרים האומנים שאם משהים היי"ש בכלים אלו מתקלקל, א"כ ל"ה כלי תשמיש. ואע"ג דקי"ל דאפי' תשמיש עראי אסור בלא טבילה, היינו היכא דראוי עכ"פ לתשמיש קבע, מפני שהם ממריק, ומפרש הראב"ד שנותנים טעם במאכל, והוי ככלי המחוסר מלאכה וכיון שכבר נהגו להקל ויש מקום לתלות בו קצת, אין למחות בידם. עכ"ד. והנה ברור דאין כוונת הג"ט דמה"ט גם ביורות לא יהיו בכלל כלים המק"ט, רק להביא סמך משם שלא למחות בידם, שכיון שכבר נהגו משום שי"ל שכלי שאין ראוי לתשמיש קבוע ל"ה כלי תשמיש לענין טבילת כלים. וכ"ש בנ"ד דלא רק שאין משהין המאכל אלא אף אין אופין בו רק פ"א, פשיטא שלכתחלה א"צ טבילה. וכן עמא דבר. עכת"ד. ושוב חיוק דבריו בשו"ת מנח"י ח"ה (סי' סט). וכן ראיתי בשו"ת אור לציון ח"א (ס"ם כד) שכ' בצנצנות של קפה נמס שבמקומות שאחר השימוש אין הבתיח"ר מקבלים הצנצנות חזרה, ונועדו לשימוש ח"פ, א"צ טבילה כיון דאינו חשיב כלי. ע"ש. וגם בשו"ת אור לציון ח"ב (פי"א ס"ו) כ' להוכיח מדין חותל שכלי ח"פ ל"ה כלי, ולכן אין ליטול ידיים בכלי העומד לזריקה, ורק אם מייחדו לתשמיש קבוע חשיב ודאי כלי ויכול ליטול בו ידיו. ובדיעבד שאין כלי אחר יטול ידיו בכלי ח"פ ללא ברכה. וטוב שייחד הכלי לשימוש רב פעמי ואז יטול ידיו בברכה. (ומה שכ' באול"צ שם להוכיח מרש"י ביצה לב. בהא דתנן דאין עושין פחמין ביו"ט, שכ' דאינהו נמי כלי נינהו, ומשמע שאף פחמים שעשויים לשעה חשיבי כלי. ומ"מ י"ל שרש"י לשיטתו שהאיסור משום מכה בפטיש ולית ליה איסור בונה וסותר בכלים. ע"כ. ומאי דהוה קשיא ליה מעיקרא מרש"י, לכאור' תיקשי ליה מדברי רש"י גופיה בדין חותל שמפרש דל"ה כלי, ומשמע משום שעומד לתשמיש עראי. וי"ל בזה עוד). וכן ראיתי עוד

פסקי הלכות

להגר"י קנייבסקי בספרו קהלות יעקב עמ"ס סוכה (סי' יט) שכ' ע"ד הנהוג שכששולחים מכונית ממקום למקום מחברים דפים של עץ כעין ארגז, ומניחים המכונית בתוכו וסותמים הפתח בדפים המתחברים ע"י מסמרים, וכשמביאים אותו למקומו פותחים אותו ומוציאים המכונית, ושוב אין משתמשים בארגז לשם כלי. וכ' דמדין חותל מבואר שבתשמיש עראי כגון נ"ד שאינו אלא לשימוש אחד ל"ח כלי. ואין לדחות דהתם אחר פ"א נקרע, אבל הכא ראוי לשימוש רק אין דרך, זה אינו, דהרמב"ם פסק שגם קרן אמק"ט, וה"ט משום תשמיש עראי. וקצת צ"ע מסוכה (יג:): דחצים נקבות מק"ט, והרי לכא' משתמשים בחץ פ"א. ואולי מלקטים החצים כאשר עשה יהונתן וראוי שוב לשימוש. וסיים בקהלות יעקב, שוב אמר לי בני מהר"ח שליט"א שכמדומה לו שנשאל מרן החזו"א על הדפים הנ"ל אי כשר לסיכוך, והורה להתיר. ע"ש. וכן ראיתי להרה"ג רבי יוסף בר שלום בשו"ת ויצבור יוסף ח"ג (סי' נח) שכ' שא"צ להטביל כלי ח"פ מטעם דהוי שימוש עראי. ע"ש. וכן ראיתי בשו"ת לב אהרן (ח"א חאו"ח סי' יח, וח"ב חיו"ד סי' ה) שכ' ג"כ שכלי אלומיניום ח"פ א"צ טבילה, ול"ח כלי לנטי' לסעודה ולקנין סודר. ואם אין לו כלי אחר יטול ממנו ידיו והברכה ירהר בלבו. ע"ע. וכן ראיתי בשו"ת אלקבץ ח"א ואשר חנן ח"ח (סי' טז) שכלים ח"פ אמק"ט דדמי לחותלות. ע"ע. וכן ראיתי בס' תוראה ברורה (סי' קב ס"א ביאורו"ל הארוך ד"ה כלי סעודה אות ו) שכ' שכלים ח"פ א"צ טבילה. ע"ש^[1]. וע"ע במה שכתבו מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל בקובץ מוריה (שבט תשע"ג עמ' סז) ולהבה"ח מרן הגר"מ מאזוז שליט"א בירחון אור תורה (אייר תשע"ד סי' קג אות ב) בענין קדוש על כוס ח"פ. ע"ש.

ועי' בתשובות והנהגות ח"ג (סי' רנט) שכ' שתבניות אלומיניום ח"פ רק אם זורקו מיד אחר שימוש ראשון לא נקרא כלי תשמיש דסעודה ופטור מטבילה, עי' בדיון חותלות, אבל אי משתמש בו אח"כ שנית אסור אפי' שעיקרו עומד לשימוש ח"פ דעכ"פ נקרא כלי סעודה, וח"ו לומר בכלי העומד להתקיים זמן מרובה שיהא מותר להשתמש בו בלי טבילה, והכא הואיל ורבים לא זורקים אחרי שימוש של פעם אחת, אזי אף אם הוא עצמו זורקו אחרי פ"א צריך טבילה. דכל מה שהתירו היינו בכלי שכל שימוש אינו אלא פ"א ואח"כ משליכו וזה הוא דאין עליו שם כלי, אבל כשישתמשו בו גם אח"כ חייב מיד טבילה בברכה. ע"ש. ועכ"פ בפד שבדאי א"א להתשמש בו אחר פ"א לפי שמתטנף אף הוא יודה דל"ח כלי. ועי' בשו"ת אז נדברו ח"ו (סי' מח) שכ' שכוסות נייר כשרים לנטי', ואין מקום בהלכה שהכלי צריך להיות יפה, ואין מקור שאם הכוס לא נעשה לשימוש רק חד פעמי שיהא בטל מתורת כלי. ע"ש. ולא זכר כלל מדין חותלות שמבואר שבתשמיש עראי ל"ח כלי. ועכ"פ לנטי' אפשר להקל משום שהכלי מצד עצמו ראוי לשימוש כמה פעמים. וכמ"ש

פסקי הלכות

בציץ אליעזר. ועי' להרב אז נדברו גופיה בח"ז (סי' עא) שנשאל בכלי מתכת דק מאוד שעשויים לבשל ולטגן פ"א ואח"כ זורקים אותם לאשפה, וכ' שיש להקל לכתחלה לפי המבואר ברמב"ם הלכות כלים בדין חותל שאם נעשה להשליכה תיכף דלא מטמא אין זה מהלכות טומאה אלא זה דין בכלי. ע"ש. ועי' בשו"ת תפלה למשה ח"א (סי' כד) בכלי גמור שרוצה לזרוקו אם מפחיתו מכלי, ובתשובת מרן ראש הישיבה שליט"א שם בסימן כה. ע"ש. ואנכי הרואה בשו"ת ציץ אליעזר חי"ב (סי' כג) שהשיג על הרב שרגא המאיר הנ"ל דאין ראייה מד' הרמב"ם לדין כלי ח"פ, דשם מדובר על קרן שמשתמש בה באקראי ומשליכה, באופן שאין כל הוכחה לפי המבנה שלה שעשויה לשמש כלי, ובכ"ז גם שם מסיים אבל אם חישב עליה מקבלת טומאה. משא"כ בנידוננו בכוסות נייר שמתחילת עשייתם עשויים בצורה כזאת ולשם כך שישתמשו בהם לשתיה, ולמעשה ראויים המה להיות קיימים ועומדים לכמה וכמה שתיות, ורק מפני שהם בזול משליכים אותם ע"פ רוב אחר השתיה, בכל כגון דא נראה שבודאי שם כלי עליהם, הן בגלל שעשויים ככלים והן בגלל שיש גם תחלת מחשבה לכך דמהני אפי' בקרן. וראיה מפורשת מהרמב"ם (רפ"ב בכלים) דכלי של קיימא מיקרי כלי, ודון מינה לכוסות נייר שעשויים מצד עצמם להתקיים בודאי מותר לקדש וליטול ידיו בהם. עכת"ד. א"כ כלים אלו א"צ טבילה. ע"ש. וע"ע בשו"ת יצחק ירנן ח"ב (סי' יב). וע"ע בשו"ת פאת שדך ח"א (סי' לא). וכן ראיתי בילקוט יוסף (סי' קנט ס"ט, בהע' עמ' נה) שכ' שכשאינן כלי אחר לנט"י יש להקל ליטול ידיו בכלים אלו. ע"ש. וכן ראיתי להגר"ד יוסף שליט"א בשו"ת אוצרות יוסף ח"ח (סי' ד) שכ' להקל בנט"י בכלי ח"פ, ומ"מ נכון שישתמש בו עוד לאחמ"כ. ע"ש. וכן הוא בהלכה ברורה (סי' קנט ס"ג). ע"ש. ווע"ע בהערות איש מצליח על המשנ"ב (סי' קנט ס"א) שכ' שאף אי נימא שכלי ח"פ אמק"ט, מ"מ יש לדמותו לכלי גללים ואבנים דכשרים לנט"י אע"ג דמק"ט. ובנט"י דרבנן נקטינן לקולא. ע"ש. וע"ע בשו"ת ויברך יעקב (חיו"ד סי' ב' עמ' שלג) שיל' שיש שם כלי על כלי ח"פ. וע"ש. ועי' למרן הגר"ע יוסף וצוק"ל בחזון עובדיה שבת ח"ב (הל' קידוש סט"ז) שפסק להקל לקדש על כוס נייר עב, דשם כלי עליו, ושוב הוסיף (בעמ' נו) שמאחר ולדעת הרבה אחרונים יש תורת כלי גם על שימוש ח"פ, נ"ל דכלי אלומיניום שעשויים לשימוש ח"פ צריכים טבילה בלי ברכה, כיון שיש עליהם תורת כלי. ע"ש. ווע"י בס' מעין אומר ח"א עמ' רפא. והאריכו בד"ז דטבילת כלי אלומיניום חכמים רבים בדורנו. ועי' לגיסי הרב אביה חדוק נר"ו בקונט' בית רחמים (ח"א עמ' קכה) מ"ש בזה, וכ' שאין לפוטרו מטיבילה וצ"ע בברכה. ע"ע. ווע"ע בילקוט יוסף על הלכות חנוכה (מהדו' תש"פ עמ' תשלג) שכ' דהיכא דא"א בענין אחר והוא צורך גדול, ניתן להקל בזה, ורק הבדצ"ים מן הראוי שימכרו המפעל בשותפות ליהודי לפוטרו מטיבילה. ע"ש. וע"ע בס' משיב משפט

פסקי הלכות

(ח"א חיו"ד סי' יג) שכ' שהתקנה בבד"ץ שבנשיאות מרן הגר"ע יוסף ע"מ לפטור התבניות מטבילה, שהבד"ץ ישכור את המפעל בחו"ל בשעת היצור, וגם ישכור את הפועלים. ע"ש. וכן ראיתי להגר"י ברכה נר"ו בשו"ת ברכת יהודה ח"ז (חיו"ד סי' ז) שכ' ששמע מהרב גד יודי נר"ו שמרן הגר"ע יוסף אמר שיש להעלים עין ממי שאינו מטביל, וכך העלה למעשה להקל שא"צ להטביל כלי אלומיניום ח"פ, ושכן מורה הגר"ג בן משה נר"ו. ובעצם היסוד שלמד בחזו"ע שאם מתירים לקדש ובנט"י בח"פ אז יש לו שם כלי וצריך טבילה, הנה בס' טבילת כלים (פ"א סוף הע' י) מבואר שיש לחלק בין הדבקים וכן מבואר באול"צ שפטר מטבילה, ובח"ב (פמ"ז סי"ב) כ' שראוי לכתחלה שלא לקדש על כוס ח"פ, ומשמע שמעיקר הדין אפ' לקדש עליו. ועל כרחק לומר שאין לתלות האחד בשני. ולכן אף שיש שכתבו שכשרים לקדוש ונט"י משום שיש עליו שם כלי, אין ללמוד דה"ה לטבילה. והטעם לחלק דאף דבעלמא חשיב כלי, מ"מ לגבי טבילה בעינן דומיא דכלי מדין, שהיו בשימוש קבע. עכת"ד. (וע"ע לו שם סי' ו'). ועכ"פ אף המכשירים כלי ח"פ לנט"י ולקידוש לא פליגי דתשמיש עראי ל"ח כלי, רק שכיון שמיועד לכמה תשמישים חשיב כלי. ולפ"ז בפד שאין משתמשים בו אלא פ"א בודאי דהוי תשמיש עראי וחזר דינו דאין שם כלי עליו. וע"ע בס' אמת להשיב (סי' לב). וע"ע בס' שלמי מועד (ר"פ צז) בשם הגרש"ז אויערבך שכלים ח"פ א"צ טבילה. ע"ש. ועי' בשו"ת משנה הלכות ח"ז (סי' קיא) שכתב להחמיר בכלים ח"פ שטעונים טבילה, כיון שהוא כלי וראוי לשימוש יותר מפ"א, וכדמות ראייה היה נראה מש"ס ברכות (כה). כשמינהו לראב"ע נשיא אמרה ליה דביתתו דלמא מעברין לך, א"ל לישתמיש איניש יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר, ופרש"י כסא דמוקרא כוס של זכוכית יקרה, ואומרים בנ"א במשל הדיוט יום אחד ישתמש בו בעליו ויתכבד בו ואם ישבר ישבר. הנה דאפי' כלי ליום אחד מיקרי כלי וקונהו האדם בשביל יום אחד, וגם כי מדרך הזכוכית להשתבר ביום אחד מ"מ חייבו חכמים לטבול כלי זכוכית אף שדרכו להשתבר ולא חילקו בין זכוכית לבנה לשאר זכוכית וה"נ בהני כלים. וקצת י"ל. ע"כ. והוא פלא מאי קס"ד דגברא רבא דדמות ראייה איכא מהתם, ומה ענין כלי גמור שאדם שברו אחר יום אחד דמהיכא תיתי שיפקע למפרע שם כלי דהוה ביה, ובנ"ד אין הכלי נעשה מעיקרו אלא ע"ד שישתמשו בו תשמיש עראי חדא זימנא או ב' וג' פעמים ותו לא מדי. ויש להשיב על כל דבריו שם אהה"מ. וע"ע בס' מנחת גדעון (ח"ב עמ' קמז) ובקובץ בית הלל (גליון יז) ובקובץ ויען שמואל ח"כ (סי' לז) ולידי"נ הרב אלדד פריץ בקובץ שואל ומשיב ח"ח (סי' קלט).

ביקרא דאורייתא ובאה"ר

יצחק מאזוז ס"ט

פסקי הלכות

סימן נא

הערות בקצרה

א'.

בענין עונת ת"ח בליל שבת

בהלכה ברורה (סי' רפ סוף סק"ג) הובא שהוכחתי בס"ד דדוקא תלמידי חכמים עונתן בליל שבת, ממה שאמרו בנדה (יז.) אמר רב כי הואי התם בערבי שבתות וכו', ובפירוש רש"י שם. ע"כ.

והנני לבאר הדברים. דהנה התם בנדה הכי איתא: אמר רב, היינו דכי הואי התם בערבי שבתות הוו אמרי מאן בעי פקולי בנחמא ולא ידענא מאי קאמרי. ופירש רש"י: בערבי שבתות, זמן עונת פרושים ותלמידי חכמים מערב שבת לערב שבת. ע"כ. ולכאורה אדרבה מדהכריזו בשוק יותר יש לפרש שהכריזו כן לכל אדם, שאף שאר כל אדם עונתן בשבת. ומשמע דרש"י ס"ל שבאמת עונה בליל שבת אינה לכל אדם רק לת"ח, ולכן הוצרך לדחוק ולכתוב שהכריזו בשוק בערבי שבתות רק משום תלמידי חכמים.

ב'.

אם בפסיעה גסה אזלינן בתר מידת כל אדם

בענין האיסור לפסוע פסיעה גסה. המשנ"ב בשעה"צ (סי' שא סק"ה) הוכיח שפסיעה גסה אזלינן אחר מידת רגלו של אדם, מהגמ' (שבת קיג:) אם יכול להניח רגלו ראשונה קודם שתיעקר רגלו השניה. ע"ש.

אך יש להעיר דלפמ"ש האור זרוע (ח"ב הלכות עירובין סי' קמג) אין הוכחה משם, דשאני התם דאי אפשר בעבור אמת המים.

וזה לשון האו"ז: יש לי ללמוד מיכן דפסיעה גסה הנאסרה בשבת היינו שאין לפסוע יותר מאמה דפסיעה בינונית היינו אמה וכל יותר מפסיעה בינונית היינו פסיעה גסה.

פסקי הלכות

וההוא דפרק אלו קשרים דאמר רבי זירא אמר רב ואמרי לה אמר רב הונא אמר רב היה מהלך בשבת ופגע באמת המים אם יכול להניח רגלו ראשונה קודם שתעקר שניה מותר ואם לאו אסור. אם כן משמע שיכול לפסוע בכל רוחב שיכול להרחיב רגלו זו מזו, והיינו הרבה טפי מאמה.

שאיני התם דאי אפשר בעבור אמת המים, דהא רבא שרי טפי התם אף על פי שאינו יכול להניח רגלו ראשונה קודם שתיעקר שניה, דכיון דלא אפשר שפיר דמי. עכ"ל.

ועי' בזה בס' בני ציון ליכטמאן (סי' שא סק"א ד"ה ואין לדחות, וד"ה אחר שכתבתי). ע"ש.

ג.

בענין הקבלת פני רבו ברגל

נודע מ"ש בשו"ת נודע ביהודה (חאו"ח סי' צד) שבזמן שאין עליה לרגל אין חיוב להקביל פני רבו. והעירו האחרונים מב' מקומות בש"ס דמוכח איפכא, ותרצו. הלא בספרתם.

אולם לכאורה יש להעיר ממסכת שבת (קנב.) א"ל רבי לר"ש בן חלפתא מפני מה לא הקבלנו פניך ברגל, כדרך שהקבילו אבותי לאבותיך. (ופירש רש"י, לא הקבלת פני. ודרך ענוה קאמר ליה).

ומשמע דקבלת פני רבו ברגל קיימו אף בזמן רבי שהיה אחר החורבן. ודלא כהנוב"י. ולכאורה בזה פירוש ר"ת (בספר הישר חלק השו"ת סי' צט) לא מהני.

ועי' בפ"י ר"ח שבת שם שכתב, מפני מה לא הקבלנו פניך, "למה לא באת אלינו להתראות פנים".

וצ"ע אם אפשר לבאר בדוחק שאין זה ממש להקביל פני רבו, אלא שהיו רגילים להתראות ברגל, וכעין הלשון שהובא בשם ר"ת בספר הישר (חלק השו"ת סי' צט) שהיו הולכים לבי ריש גלותא בשבתא דריגלא לדרוש דרשות ברבים ולהפריש עמי הארץ מכל דבר איסור.

פסקי הלכות

וביותר אפשר ליישב לכאורה דברי הנוב"י, דהא אף הנוב"י סיים שעל דרך המוסר יש מצוה ללכת להקביל פני הרב. ע"ש. וא"כ מהא דמצינו שהאמוראים הלכו להקביל פני רבם, אין זה סותר לדברי הנוב"י, דאף הוא ס"ל שיש מצוה בדבר, רק שאין חיוב. וזה מיישב הקושיות מכל הגמרות שהקשו האחרונים, שמצינו שהקבילו פני רבם.

ובעיקר דברי הנוב"י שבזמן שבית המקדש קיים היו עולים לרגל, ולכן היה חיוב להקביל פני הרב, ולאחמ"כ בטלה עלייה לרגל. ולכן אין חיוב להקביל פני רבו.

לכאורה יש להעיר שמצינו שאף אחר החורבן שהיו עולים לרגל, וכמ"ש הר"ן (תענית ב. מדפי הרי"ף, סוף ד"ה ואיכא למידק) שאף אחר החורבן, היו מתאספים בכל הסביבות ברגל לירושלים, כמו שעושין גם היום, ומפני עולים הללו ראוי שנאחר שאלת הגשמים. ע"ש.

ונוכ"כ בספר כפתור ופרח (סוף פרק ו) שנוהגים היום אנשי סין וחמת דמשק צובה ומצרים ואסכנדריה לעלות לירושלים בחגים ובמועדים. וכן בשו"ת הרשב"ץ (ח"ג סי' רא) כתב שעדיין עולים לרגל ממצרים ושאר ארצות. וגם מדברי מרן בשו"ת אבקת רוכל (סי' כו) משמע כן. (אך לאחמ"כ פסקו עולי רגלים, וכמ"ש בשו"ת מהרימ"ט ח"א סי' קלד ד"ה ומעתה). והביא כ"ז בנידונו מר דודי בשו"ת מחקרי ארץ הכהן ח"ב סי' ת, ע"ש מ"ש בזה.

ושוב ראיתי בשם מהרי"ץ חיות נדרים כ"ג ע"א שנוהגים לעלות גם בזמננו, כשם שאף לאחר חורבן הבית היו נוהגים התנאים לעלות לרגל. ע"ש.

ואם היו עולים לרגל אף אחר החורבן, לכאורה יש עדיין חיוב להקביל פני הרב.

אולם כפי הנראה שגם בזמן הראשונים הנ"ל רק הגרים סביב בסמיכות היו עולים לרגל, ולא כל עם ישראל. והאמוראים שהיו בבבל לא מצינו בר"ן שעלו לרגל.

וע"ע בשו"ת אגרות משה (חיו"ד ח"ג סי' קכב) שמה שנהגו הקרובים לא"י לבא לירושלים, היה זה בזמן הגאונים לזכר בעלמא ולגעגועים לבנין ציון וירושלים ע"י משיח צדקנו שמחכים לו תמיד. ע"ש.

פסקי הלכות

ד'.

אם ספרים טעונים בדיקה ונקיון מחמין

ספרים. אינם טעונים בדיקת חמץ, רק יזהר שלא להניחם על השלחן בשעת האכילה. ומר זקני הגאון איש מצליח היה נזהר כל השנה מלהניח ספרים על השלחן בשעת האכילה, שלא יהיה חשש פירורי חמץ בספרים, ויוכל ללמוד בהם בימות הפסח ללא כל חשש. (וע"ע בס' ה' נסי ח"ב פ"ה ס"ו).

ואיברא שהחזו"א (סימן קטז אות יח) כ' על הגמ' בפסחים (ו:) פירורים לא חשיבי ובטלי ממילא, דנראה דלענין חיוב מחיצה שתקנו חכמים כדאמרינן לעיל (ו.) גבי חמצו של גוי, אין חילוק בין פירורין לגלוסקא יפה, וחילכך חייבים לבדוק את הספרים משום חשש פירורי חמץ אף על פי שאין בהם כזית. ע"כ. וע"ע בחיי אדם (כלל קיט דין ו) ולבעל המשנ"ב בס' מחנה ישראל (פל"ד ס"ה). ועי' בשעה"צ סי' תלג ס"ק לג). וע"ע בשו"ת משנה הלכות ח"ז (סי' סד). אולם כבר פשט המנהג להקל, ופוק חזי מאי עמא דבר להקל. וע"ע בשו"ת שפתי שושן (האו"ח סי' לב) ובשו"ת יביע אומר ח"ז (סימן מג) ובשו"ת אור לציון ח"א (סימן לב). וע"ע בח"ג פ"ז הע' י') ובתשובות והנהגות ח"א (סימן רחצ) ובשו"ת קול אליהו טופיק ח"א (סימן יט) ובס' הליכות שלמה אוירבאך (פסח עמ' קג) ובס' שבות יצחק (הל' פסח עמ' טו) ובשו"ת שערי יושר חנניה ח"ב (סי' סב) ובשו"ת ברית אברהם דניאל ח"א (סי' יט) ולמ"ד בשו"ת מחקרי ארץ ח"ד (סי' כ) ובשו"ת דבריך יאיר ח"ו (סימן כז) בנימוקים להקל.

ה'.

אם יש דין קדימה בפירות שביעית

ד' מנחם אב תשפ"א

לכבוד ידיד נפשי היקר והנעלה, בו כבוד השי"ת נגלה, ברבנן עשו מעלה, הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א.

בדבר השאלה האם יש מצוה להקדים לברך על פירות שביעית.

פסקי הלכות

כן כתב מרן ראש הישיבה שליט"א בשו"ת בית נאמן חלק א' (חיו"ד סי' י"ד) שפרי שיש בו קדושת שביעית, קודם לברכה לפירות שאין בהם קדושת שביעית, כשאין ביניהם פרי ממין שבעה, כגון: שמונחים לפניו משמשים מאוצר בית דין ותפוזים של ששית, יש לברך על המשמש ולפטור התפוזים, לפי שיש בו מצות עשה ד"לאכלה" לדעת הרמב"ן בספר המצוות (במצוות ששכח הרב, מצות עשה ג'). וכ"נ במגילת אסתר שם בדעת הרשב"ץ. ומיגו דאתעביד ביה חדא מצוה, נעביד ביה מצוה אחריתי. ואין כאן משום אין עושין מצוות חבילות חבילות, מכמה טעמים. ע"ש.

ויה"ר שיזכה להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה, מתוך נחת שלוחה ושמחתה. אמן.

ביקרא דאורייתא

ובאהבה רבה

יצחק מאזוז ס"ט

ו'.

אודות הספר ברית כהונה

ספר נפלא בו ערך המחבר מוהר"ר הגאון רבי כלפון משה הכהן מנהגי ג'רבא כשלחן ערוך לסעודה. ועיין מה שכתבתי בשו"ת חקרי הלכה בערכו. והנה נודע שכמה וכמה מהמנהגים שנזכרו בו אינם אלא ברובע הגדול בג'רבא, אך ברובע הקטן נהגו אחרת. וע"ע בס' ויען עמוס (חלק השו"ת סי' ג') שכ', ומתוך דברינו נדחה קראו לה לראיה שהביא הה"כ ממה שמוהרמ"ך ז"ל בס' ברית כהונה בו אסף איש טהור כל מנהגי ג'רבא, לא הזכיר כלל איך היה ברובע הקטן, אם היה מנהגם ידוע מאות בשנים בבית הכנסת הגדולה אלגריבה זיע"א. שהרי בדרך כלל דיבר במע' נו"ן על שבתות וי"ט, ולא הזכיר יום פורים אפילו ברובע הגדול אצלם, ואיך יביא ויזכיר מנהג מקומות אחרים כמו הרובע הקטן. ורק במערכת פ' הביא מנהג מקומו הרובע הגדול שהיו עולים לדוכן ביום פורים, ולא פנה לכתוב גם מנהגי הרובע הקטן, כי אין דרכו בספרו ברית כהונה לכתוב כל מנהגי הרובע הקטן, רק באיזה מקומות שדן במנהג שם לענין מנהג מקומו הרובע הגדול. וע"ש

פסקי הלכות

שמנה כמה וכמה מנהגים שיש שינוי בין מנהגי הרובע הקטן ובין מנהגי הרובע הגדול, ולא הובאו בברית כהונה וכו'. ע"ע. וע"ע בשו"ת שמחת כהן (חאו"ח בחי' הש"ע שבסוה"ס, סי' תמוז ס"ד) שיש כמה חילוקים בין מנהגי הרובע הגדול לקטן, בענין התרה למקלל דינו כמ"ש מוהרמ"ז בהגהותיו לס' דברי יעקב וכו'. ע"ש.

ועוד ראיתי לציין כי יתכן ואפשר שחלק מהספר ברית כהונה (לפחות חלק א' או חלק ב', וצ"ב) מיוסד על ספר הוראת זקן למ"ז הגאון רבי משה זקן מאזוז (המכונה מוהרמ"ז), שבברית כהונה הביא דברי מ"ז מוהרמ"ז בספר הוראת זקן, ועל פי זה כתב וציין שכן נוהגים בג'רבא. כי נראה בהרבה מקומות שמקדים המנהג ותיכף כותב "וכן ראיתי בס' הוראת זקן שכ"כ". וע"ע למרן ראש הישיבה שליט"א באו"ת (שכט תשל"ז עמ' שנו) שכ' שספרי הגאון ר' זקן משה מאזוז ז"ל היו נעולים בפני הצבור הרחב, ומוהרמ"ך סילתם וביררם ב"ברית כהונה" ועוד. ע"ש. ושוב נדפס בספרו מגדולי ישראל ח"ב (עמ' שפד).

ז'.

אודות הספר הוראת זקן

ממ"ז הגאון רבי משה זקן מאזוז ראב"ד ג'רבא. ההלכות הנדפסות שם הם הדינים שהיה אומרם בדרשתו. ואפשר להוכיח מדבריו שם על המנהגים בג'רבא. ומצינו אף לראב"ד ג'רבא מוהרמ"ך שהוכיח מד' מ"ז מוהרמ"ז בספר זה על מנהג ג'רבא. ע"י בברית כהונה (מע' ב אות ט) שכ' שלא נהגו בג'רבא בהנחת י' פתיתים בבדיקת חמץ, וכ' להוכיח כן מדברי מ"ז מוהרמ"ז, שלא לבד שהשמיט הנחת הפתיתים אלא שכ' בס' שפתי צדיק [הנדפס בספר הוראת זקן] שיקיים מצות שריפה בכלי שבדק בו החמץ ואם איתא שמניחים הפתיתים אין כל צורך לזה, וכידוע דדבריו הם הם מה שהיה אומר בדרשתו, וש"מ ג"כ שאין לדרוש זה ברכים. ע"ש. וע"י בשו"ת איש מצליח ח"א (חאו"ח סי' לז) ובהע' המו"ל במהדו"ח שם הע' ו'. ע"ש. ומחמת כן הוכחתי אף אנוכי מזה לגבי שינה בסוכה, שהיו שדנו אם בג'רבא הקפידו לישון בסוכה, ומצאתי למ"ז מוהרמ"ז בס' זכר צדיק (דרוש ו' בדיני סוכה שבסופו ס"כ וסכ"ב) שכ' אין ישינים חוץ לסוכה וכו'. ושוב הוסיף, כתב מור"מ הטעם למה שכתבו להקל בשינה משום שמצטער פטור ויש צער מן הרוח וזבובים וכו'. ומשום איש וביתו. וטוב להיות איש וביתו אם יש לו סוכה מיוחדת. ע"כ. ודינים אלו היה דורש ברוב עם בדרשותיו. ואם הזכיר דברי הרמ"א אלו בדרשתו שמקילים בשינה חוץ לסוכה כנראה שלא כולם ישנו בסוכה שאל"כ מאי קאמר

פסקי הלכות

שנוהגים לחקל בדבר שכולם מחמירים בו. [עי' מה שכתבתי בזה בשו"ת חקרי
הלכה חיו"ד סי' נה אות ח' סק"ט].

פסקי הלכות

סימן נב

שאלות ותשובות אקטואליות בקצרה, שנתבקשתי לכתוב עבור העלון הנפלא
"יחזה דעת", ונדפס שם מידי שבוע

הלכות תפילה

מקלחת קודם התפילה

שאלה: האם מותר להתרחץ קודם תפלת שחרית?

תשובה: מותר, ובפרט כשהרחיצה מסייעת בידו לכיון בתפלה.

מקורות: הנה כתב מרן בשלחן ערוך (סי' פ"ט ס"ז): מותר להסתפר וליכנס למרחץ סמוך לשחרית, שלא גזרו אלא סמוך למנחה שהוא דבר המצוי. וביאר במשנה ברורה (ס"ק ל"ו) שמותר דוקא בחצי שעה קודם עמוד השחר, אך בעמוד השחר, אסור להיכנס למרחץ. (וע"ע בכה"ח אות נ"ג). ועפ"ז כתבו כמה מפוסקי הדור האחרון לאסור להתרחץ קודם תפלת שחרית. אולם יש מקילים, דהנה הטעם בגמ' שלא להכנס למרחץ קודם מנחה, משום שמא יתעלף. וזה שייך דוקא במרחצאות שבזמנם שהיו מרובים בזיעה וחום והבל (וע"ע בגמ' שבת מ: גבי מרחצאות של כפרים). והיו מתאמצים הרבה במרחץ, כמבואר ברמב"ם בהלכות דעות (פ"ד הט"ז), שכתב שאדם לא יתרחץ עד שיזיע ויפרך גופו. ולאחר היציאה מהמרחץ כתב: ישתהה מעט וינחה, ורק אחר כך יאכל. ועוד כתב (שם הלכה י"ז), שאם האדם יכול "לישן מעט" בין המרחץ לבין האכילה הרי זה יפה מאד. ומש"ה אמרו שאם יכנס למרחץ קודם המנחה יש לחוש שמא יתעלף. אבל במקלחת של הבית שאינו בית המרחץ כלל, יש להקל. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"ט (סי' א') ובשו"ת אור לציון ח"ב (פמ"ז ס"א) ובהלכה ברורה (סי' פט וסי' רלב) לגבי רחיצה קודם שחרית וקודם מנחה, שיש להקל.

תפלה בחוף הים ובטיול

שאלה: היוצא לטיול או נוסע לחוף הים, האם יש בעיה להתפלל שם?

פסקי הלכות

תשובה: מצוה להתפלל בבית הכנסת. אולם אם יש צורך להתפלל בחוץ הים ובמיוחד באתרים שונים, נכון להזהר לא להתפלל בשטח פתוח. לפיכך יעמדו סמוך לקיר או בין המכוניות. וכן יזהרו לעמוד במקום שאין שם עוברים ושבים.

מקורות: כתב מרן בש"ע (סי' צ ס"ה): לא יתפלל במקום פרוץ, מפני שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר. וכתב המשנה ברורה (ס"ק יא) שעוברי דרכים מותרים להתפלל בשדה. ובמקום שיש אילנות, טוב יותר שיעמוד ביניהם ויתפלל. ומכאן באחרונים שיש גם להשתדל לעמוד במקום שאין שם עוברים ושבים.

תפלה כנגד ראי או תמונות וציורים

שאלה: המתפלל כנגד מראה או בבית הכנסת שיש בו דמות אריות או תמונות וציורים, האם מועיל שיעצום עיניו?

תשובה: אין להתפלל כנגד מראה, ואפילו בעצימת עינים.

כנגד דמות אריות או תמונות וציורים, נכון שלא להתפלל כנגדם. ובמקום צורך, יעצום עיניו או יתפלל מתוך הסידור. ואם הם גבוהים למעלה מקומת האדם, מותר להתפלל כנגדם.

מקורות: בש"ע (סי' צ' סכ"ג) איתא, בגדים המצויירים אין נכון להתפלל כנגדם, ואם קרה לו להתפלל כנגדם יעלים עיניו. ולכן כתב המשנה ברורה (ס"ק עא) שיש להזהר לא לצייר בבית הכנסת ציורים כנגד פניו של אדם, אלא למעלה מקומת איש. וכנגד מראה אסור להתפלל אפילו בעצימת עינים. וע"ע בהלכה ברורה (סעיפים נג – נה), ובשעת הדחק שאין לו מקום אחר להתפלל, אפילו כנגד מראה אפשר להקל בעצימת עינים. ע"ש.

שחייה בים ובבריכה קודם התפלה

שאלה: הנמצא סמוך לים או בריכה בבוקר, האם מותר לשחות בים או בבריכה קודם התפלה?

פסקי הלכות

תשובה: אין לשחות בים או בבריכה קודם התפלה.

אולם מותר לטבול לתוספת קדושה וטהרה קודם התפלה. לפיכך הנמצא סמוך לים הכנרת, ורוצה לטבול בים קודם התפלה, רשאי.

ולגברים מועילה טבילה אף בבריכת שחייה, ולפיכך רשאי לטבול קודם התפלה אף בבריכת שחייה.

מקורות: כתב מרן בשלחן ערוך (סי' פט ס"ז) שמותר להכנס למרחץ סמוך לעלות השחר. אולם מבואר במשנה ברורה (ס"ק לו') שאחר שעלה עמוד השחר אסור להכנס למרחץ. ע"ש. ובודאי שאין לשחות בים ובבריכה. ומכל מקום מותר לטבול קודם התפלה, לתוספת קדושה וטהרה. וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"ט (סי' א' אות ב') ובס' מאור השבת (ח"ב עמ' תקפז – תקפט). וטבילה לגברים מועילה אף בבריכת מים שאובים, כמבואר בבית יוסף (סי' פח).

גילוח הזקן קודם תפלת שחרית

שאלה: האם מותר להסתפר ולגלח הזקן קודם תפלת שחרית?

תשובה: משעה שעלה עמוד השחר, אין לספר את שער הראש עד שיתפלל.

ומכל מקום מי שרגיל לגלח שערות זקנו במכונת גילוח מידי יום, מותר לגלח זקנו קודם התפלה.

מקורות: הנה אין להסתפר אחר עלות השחר, דדוקא קודם עלות השחר התירו להסתפר, כמבואר בש"ע (סי' פט ס"ז) ובמשנה ברורה ושאר אחרונים שם. אולם הטעם שאסרו תספורת סמוך למנחה, מבואר בגמ' (שבת ט:): שהוא שמא ישבר הזוג, וזה אינו מצוי כלל במכונות הגילוח שבזמננו. והמגן אברהם (סי' רלב סק"ג) התיר להסתפר סמוך למנחה כשיש לו שנים ושלשה זוגות מספריים. ונחלקו האחרונים אם הלכה להקל בזה. ועכ"פ בגילוח הזקן שהוא עראי, וקיל טפי מתספורת הראש, ע"י בהלכה ברורה (סי' פט בירור הלכה סוף ס"ק כט) שכ' להקל.

פסקי הלכות

נסיעה לנפש במקום שאין מנין

שאלה: האם מותר ליסוע ל"צימר" או לטום להו"ל לנפש במקום שאין מנין לתפלה?

תשובה: הנמצא במקום שאין מנין לתפלה, אם יש מנין מתפללים בקרבת מקום – עד מרחק הילוך מיל (קרוב לקילומטר), יש לטרוח ללכת ולהתפלל.

ואם אין מנין רק במקום רחוק יותר, אינו צריך לטרוח ללכת למקום רחוק יותר. והיינו למי שנקלע למקום שאין שם מנין. אולם הנכון להמנע מלטום למקום נופש, כשיודע מתחלה שלא יהיה שם מנין לתפלה.

מקורות: בש"ע (סי' צ' סוף סט"ז) מבואר שצריך ללכת עד מיל כדי להתפלל בעשרה. (ורק הנמצא בדרך, יש להרחיק עד ד' מילין). והוסיף מרן בש"ע (סי"ז) שלא ישכים אדם לילך מעיר שמתפללים בה בעשרה, אם יכול לבוא למחוז הפצו בעוד היום גדול. וכתב בשו"ת שבט הלוי ח"ו (סי' כא אות ג) שאין ליסוע למקום נופש שאין שם מנין לתפלה, כי אסור להכניס עצמו למצב שאח"כ יפטר ממצוה, וגורם לבטל קדושת ה' בעשרה, קדיש וקדושה וברכו ועניית אמונים ועוד. וכ"כ בשו"ת שבט הקהתי ח"ד (ס"ס מד) שיש להקפיד בזה בזמננו שיכול ליסוע למקומות נופש שיש שם מנין. וכ"כ בס' הליכות שלמה (פ"ה ס"ד) בשם הגרש"ז אוירבך, שאין ראוי ליסוע למקום שאין מנין. (וע"ש בעמ' שנח שהגרז"נ גולדברג צידד בזה לקולא מעיקה"ד). איברא שיש מקום לדון להקל בעיקר הענין דמפקיע עצמו ממצוה קודם שנתחייב במצוה. ויש מחמירים. (ועיין בביאור הלכה סימן קכח סעיף ד' ד"ה אינם). ועי' במה שהאריך מר דודי הרה"ג רבי רזיאל הכהן בשו"ת מחקרי ארץ ח"ד (סימן א'). והכא קיל טפי אחר דבעיקר הדין אם תפלה בצבור היא חובה או מצוה בעלמא, האריכו פוסקים רבים בגדרים בזה. וע"ע להגאון רבי יהושע מנחם אהרנברג בשו"ת דבר יהושוע ח"ב סימן קלז אות ב מ"ש לקולא). ומ"מ מאחר ובזמננו אפשר לטייל במקומות שיש מנינים לתפלה, בודאי שכן יש לנהוג. ומרן בש"ע (סימן צ' ס"ט) כתב, ישתדל אדם להתפלל בבית הכנסת עם הצבור. וכאשר יכול לנפש במקום שיש מנין, לכאורה הוא בכלל דברי מרן שיש להשתדל להתפלל בצבור. וע"ע בכל הנידונים הנ"ל בשו"ת יד אליהו מלובלין (סו"ס ו) ובשו"ת ציץ אליעזר חלק יח (סי' יח אות ד') וחלק כב (סימן ה) ובשו"ת משנה הלכות (ח"ג סימן

פסקי הלכות

לז) ובשו"ת אגרות משה (ח"ג מאו"ח סי' צ' ד"ה אך בסו"ד) ובמועדים וזמנים (ח"א סימן ג') ובמ"ש ידי"נ הרב מנשה דבדה בקובץ יחזק דעת (חלק ג').

תחנון בתפלות בטיולים

שאלה: היוצאים לטיול באתרים ובחופי הים ובמקומות שונים, ומתארגנים מנינים לתפלה, האם צריכים לומר תחנון או שמאחר ואין במקום ספר תורה פטורים מאמירת תחנון?

תשובה: יש מהאשכנזים שנהגו שאין נפילת אפים במקום שאין ספר תורה.

אולם מנהג הספרדים ועדות המזרח לומר תחנון אף במקום שאין ספר תורה.

ולכן הספרדים המתפללים בטיולים וכן בבית האבל או בשאר מקומות שאין ספר תורה, צריכים לומר תחנון.

מקורות: הרמ"א (סי' קלא ס"ב) כתב שי"א שאין נפילת אפים אלא במקום שיש ארון וספר תורה בתוכו. ומקור הדברים בספר הרוקח (סימן שכד עמוד רכ), שכתב: אין נופלים אלא לפני ספר תורה, וסימן לדבר דכתיב במלחמת העי (יהושע ז' ו') ויפול על פניו לפני ארון ה'. והביאו מרן בבית יוסף, וכתב על זה: ואני אומר אם קבלה נקבל, ואם לדין יש תשובה. ע"כ. ובשלחן ערוך השמיט דברי הרוקח. וכתבו האחרונים שמרן אינו סובר כהרוקח. וכתב מרן החיד"א בברכי יוסף (סק"א) שמנהגנו לומר נפילת אפים אף במקום שאין ספר תורה, וכדמשמע מדברי מרן. וגם על פי הקבלה אין צריך שיהיה ספר תורה.

מנחה או סליחות – מה קודם

שאלה: ציבור שרוצים לומר סליחות בצהריים, האם יש להקדים לומר סליחות, או שצריכים להקדים לתפלה מנחה משום ש"תדיר ושאינו תדיר – תדיר קודם"?

תשובה: יקדימו לומר סליחות, ולאחר מכן יתפללו מנחה.

מאחר ואין חיוב לומר סליחות (אלא נכון ורצוי לאומרים), מותר להקדימם לתפלת מנחה, ואין חשש מדין "תדיר".

פסקי הלכות

מקורות: כן מבואר בשו"ת שאגת אריה (סי' כב) שדוקא בשתי מצות יש להקדים התדיר לשאינו תדיר, אבל בדבר רשות או מנהג אין צריך להקדים החביב. והביאו בחזון עובדיה (ימים נוראים עמ' ז'), והעלה כפי האמור לנידון דידן. וע"ש עוד בנימוקים.

פספס תפלה עקב טירדה בעסקים

שאלה: מי שלא התפלל מחמת שהמתין לפגישה עם איש עסקים על עסקה עם רווח כספי, ועבר זמן התפלה, האם יש לו תשלומין?

תשובה: אין לדחות תפלה מפני הפסד ממונ, אפילו יפסיד מהקרן. אולם בדיעבד, יש לו תשלומים.

וכן מי שקראוהו להתפלל מנחה וסירב להתפלל כעת כי היה טרוד בעסקיו, ושכח ועבר זמן התפלה, וכן כל מי שלא התפלל מחמת שהיה סבור שיש לו זמן להתפלל, נחשב הדבר לשוגג, ויש לו תשלומין.

מקורות: מבואר בש"ע (סי' קח ס"א) שמי שלא התפלל בעוד שיש לו זמן להתפלל, מפני שסבור שעדיין ישאר לו זמן אחר שיגמור אותו עסק שהוא מתעסק בו, ובין כך ובין כך עברה לו השעה, וכן מי שהיה טרוד בצורך ממונו שלא יבא לידי הפסד, ועל ידי כך הפסיד מלהתפלל, וכן מי שהוא שכור ולא התפלל, כולם חשופים אנוסים, ויש להם תשלומין. וכתב הרמ"א, מיהו לכתחלה לא יעבור זמן תפלה משום הפסד ממונ. ע"ש. וכתב בהליכות עולם ח"א (עמ' קעח) שאפילו התעכב מלהתפלל מפני שהיה טרוד לצורך פרנסת בני ביתו, יש לו תשלומין. (ולכתחלה יתנה תנאי נדבה, אולם בשכח, יתפלל בתורת חובה).

חזרה כשהחזן לא התפלל תפלת לחש

שאלה: המעונין לעלות חזן לעילוי נשמת הוריו, והגיע לבית הכנסת וראה שהציבור כבר התפללו תפלת שמונה עשרה, האם מותר לו לעלות חזן ולומר את החזרה ותעלה לו גם לתפלת הלחש?

פסקי הלכות

תשובה: לכתחלה אין לעשות כן.

ומכל מקום בשעת הדחק אפשר להקל. והחזון יוצא ידי חובה בתפלה זו, ואינו צריך לחזור ולהתפלל בלחש.

מקורות: כתב מרן בש"ע (סי' קכד ס"ב): שלוח צבור שנכנס לבית הכנסת ומצא ציבור שהתפללו בלחש, והוא צריך לעבור לפני התיבה לאלתר, יורד לפני התיבה ומתפלל בקול רם לציבור, וא"צ לחזור ולהתפלל בלחש. אולם מבואר באחרונים ובמשנה ברורה (סק"ד) שזה רק כשאין בקהל מי שיוכל לעלות חזן, אבל באופן אחר אין נכון שהוא יתפלל בקול רם כיון שלא התפלל תחלה תפלת הלחש. וגם לפי הקבלה אין זה פשוט כלל, עי' בכף החיים (אות ח'). ומאידך עי' מ"ש בזה בשו"ת רב פעלים (ח"ג (סוד ישרים סי' ז' שאלה ב').

התפלל ערבית קודם מנחה

שאלה: מי שהתפלל ערבית מבעוד יום בפלג המנחה, ואחר כך נזכר שלא התפלל מנחה, כיצד ינהג?

תשובה: יתפלל תיכף כשנזכר תפלת שמונה עשרה, לשם תפלת מנחה. ויעשה זאת סמוך לתפלת ערבית שהתפלל.

מקורות: כן כתב המגן אברהם (סי' קח סק"י): מעשה באחד שבא לבית הכנסת סמוך לערבית, וירד לפני התיבה והתפלל ערבית, ועדיין לא התפלל מנחה. נראה שאין דינו כהזיד ולא התפלל מנחה (שאין לו תשלומין), דהא עדיין זמן מנחה הוא. ואין לומר דאי אפשר להתפלל מנחה דכבר עשאו לילה, (עי' ס"ס ל'), דשאני הכא דלא יהא אלא ערבית שתים. (דדוקא גבי שבת אמרינן בסימן רס"ג סט"ו דאינו רשאי). ועוד דאפשר לדונו כשוגג, דסבר מותר להתפלל ערבית קודם. ע"כ. וכן הסכמת האחרונים.

הלכות בית כנסת

הגשת עוגות ושתייה בברית הנערכת סמוך לכוותל המערבי או בבית הכנסת

פסקי הלכות

שאלה: ברית מילה הנערכת סמוך לאבני הכותל המערבי, האם מותר להגיש עוגות ושתייה במקום הברית?

תשובה: טוב שלא להביא כיבוד, רק מחוץ למתחם הסמוך לכותל. (חזו"ע ארבע תעניות עמ' תמה). ובבית כנסת יש להקל, שאף שאסור לאכול ולשתות, מ"מ בדבר מצוה יש להקל. עי' רס"י קנ"א. ובאחרונים.

הוצאת ליחה בזמן התפלה

שאלה: מי שבאמצע התפלה הרגיש שיש לו ליחה, האם מותר לרוק או להוציאה בתוך נייר טישו?

תשובה: אין לרוק בבית הכנסת, ויש להוציא הליחה במטפחת או נייר טישו. ובתפלת שמונה עשרה יש להמנע מלהוציא ליחה אף לנייר טישו, ורק אם אנוס אפשר להקל. ואחר שרקק ישהה כשיעור הילוך ארבע אמות ואחר כך ימשיך בתפלתו.

מקורות: בש"ע (סי' צ' סי"ג) פסק מרן בש"ע שמותר לירוק בתוך ביהכ"נ. ולהלן בש"ע (סי' צז ס"ב) מבואר שבשעת תפלת י"ח אין לרוק כלל. ואם אי אפשר לו שלא לרוק, מבליעו בכסותו באופן שלא יהא נראה. ומבואר בש"ע (סי' צב ס"ט) שהרוק לא יתפלל עד שישהה ארבע אמות. ועיין בשו"ת אור לציון ח"ב (פ"ז סכ"ג בביאורים) שמבואר שם שאפי' סיים את התחנונים שאחר התפלה ואינו פוסע מפני שיש אדם שמתפלל אחריו, אסור לו לרוק. [ועי' בשער הציון (סי' קנא ס"ק טו) שהטעם שמותר לרוק בביהכ"נ, שכשם שאין אדם נמנע מלרוק בביתו, כך גם א"צ להמנע מלרוק בביה"כ. ולפ"ז בזמננו שכל אדם מקפיד שלא לרוק כלל על רצפת ביתו, אף בבית הכנסת אין לרוק על הרצפה].

הלכות ברכות

ברכת לבבות דקל

שאלה: מה מברכים על לבבות דקל?

פסקי הלכות

תשובה: לבבות דקל הנמכרים בזמננו בקופסות שימורים (והם הקלחים הלבנים שבעץ הדקל) ברכתם "בורא פרי האדמה".

מקורות: בגמ' (ברכות לו.) ובש"ע (סי' רד ס"ה) איתא שמברכים שהכל, משום שלא נוטעים העץ על דעת זה. אולם בזמננו מצוי שאוכלים לבבות דקל, ומחירם גבוה מאד (יש מקומות שמחירו גבוה יותר ממחיר התמרים הגדלים בעץ הדקל), ונוטעים אדעתא דידהו, ולכן ברכתם האדמה. ומ"מ אין מברכים בורא פרי העץ, משום שאינו "פרי" הצומח על העץ, אלא גוף העץ. (עי' בש"ע סי' רב ס"ז, וע"ע בביאור הל' סט"ו). וע"ע בהלכה ברורה (סי' רד ס"ז).

ברכה על מציצת ולעיסת ענב

שאלה: האם צריך לברך כשמוצצים ענב ולא אוכלים?

תשובה: המוצץ מיץ הפרי לתוך פיו ללא לעיסה, מברך "שהכל נהיה בדברו", ואחר שיסיים אינו מברך ברכה אחרונה.

אולם המוצץ פרי על ידי לעיסה, מברך בורא פרי העץ, ואם מציץ על ידי הלעיסה שיעור כזית, מברך ברכה אחרונה. (וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"ה האו"ח סי' כה).

ברכה על ריח פרחים בגינה

שאלה: הנכנס לגינה שיש בה פרחים המפיצים ריח נעים, האם יברך ברכת הריח, או שרק אם תופס הפרח בידו רשאי לברך?

תשובה: בגינה שנמטעו בה פרחים על מנת שייחנו מריחם, יברך ברכת הריח אף אם אינו אווז את הפרח בידו.

אבל פרחים שנשתלו לנוי וליופי (כפי שמצוי בזמננו), לא יברך ברכת הריח, אלא אם יאחז הפרח בידו ויתכוין ליהנות ממנו.

מקורות: מבואר בש"ע (סי' ריז ס"ב) שאין מברכין על הריח אלא אם כן נעשה להריח. ולכן אין לברך על פרחים שניטעו לנוי. ומכל מקום אם אווז הפרח בידו כדי להריח צריך לברך, כמבואר במשנה ברורה (שעה"צ סק"ב).

פסקי הלכות

והנכנס לחנות של בשמים צריך לברך ברכת הריח (גמ' ברכות נג. ש"ע סי' ריז ס"א), מפני שהמוכר מניח את הבשמים גם על מנת שיריחו את הריח ויבואו לקנות ממנו. ולכן גם פרחים שנשתלו על מנת שייהנו מריחם יברך.

ברכה על ים או בית קברות דרך חלון המכונית

שאלה: הנוסע במכונית ורואה דרך החלון את הים או בית קברות, האם יכול לברך עליהם ברכות הראייה?

תשובה: הרואה את הים דרך חלון המכונית, רשאי לברך. אולם על בית קברות אין לברך, אלא בשעה שעומד סמוך ממש לבית הקברות, ורואה את הקברות מקרוב. (וע"ע בהלכה ברורה סי' רכד סעיפים כה, לב).

הלכות שבת

השלמת מאה ברכות בשבת

שאלה: באלו אופנים ניתן להשלים מאה ברכות בשבת? והאם ניתן להשלים על ידי אמירת "אין כאלהינו" וכדומה?

תשובה: הטוב ביותר להשלים מאה ברכות בכרכה על מיני מגדנות ומיני בשמים המצויים לרוב.

אולם אם קשה קצת, יכול לכוין לברכות העולים לתורה ויענה אמן ויוצא ידי חובה להשלמת מאה ברכות. (ורשאי לענות ברוך הוא וברוך שמו).

אבל אי אפשר להשלים מאה ברכות על ידי אמירת "אין כאלהינו".

מקורות: בגמ' (מנחות מג:) ובש"ע (סי' מז ס"ג) מבואר שהייב אדם לברך בכל יום מאה ברכות. וכתב מרן בש"ע (סי' רפד ס"ג) שרשאי להשלים מנין מאה ברכות ע"י עניית אמן על ברכות העולים לתורה. ע"ש. והמכוין להשלים הברכות ע"י עניית אמן על ברכות העולים לתורה, רשאי לענות ברוך הוא וברוך שמו, מאחר ויוצא ידי חובה מדין גדול העונה יותר מן המברך. (אף שבברכות שיוצא בהם ידי חובה מדין שומע כעונה, אין לענות ברוך הוא וברוך שמו, משום הפסק). וכמבואר בחיבורי שו"ת חקרי הלכה (חאו"ח סי' ט') באורך. והשלמת מאה ברכות ע"י

פסקי הלכות

אמירת "אין כאלהינו", אף שנוכר כן בדברי כמה מהראשונים, מ"מ להלכה יש למצוא לקיים מאה ברכות באופנים הנ"ל.

שכח לומר אתה חוננתנו ועשה מלאכה קודם הבדלה

שאלה: אדם ששכח לומר אתה חוננתנו בתפלה, ואחר כך כשחזר לביתו עלה במעלית, האם צריך לחזור להתפלל ערבית פעם נוספת?

תשובה: מי ששכח לומר אתה חוננתנו בתפלה, לכתחילה יאמר תיכף אחר העמידה "ברוך המבדיל בין קודש לחול". ולאחר מכן מותר לעשות מלאכה.

אולם אם שכח ולא אמר, ועשה מלאכה האסורה בשבת, צריך לחזור להתפלל ערבית. ויתנה קודם שמתפלל, שאם אינו חייב לחזור ולהתפלל תהיה תפלתו זאת לתפלת נדבה.

מקורות: במסכת ברכות (לג.) מבואר שאם לא אמר אתה חוננתנו בתפלה וטעם דבר מאכל, צריך לחזור להתפלל. (כן ביאור הגמרא אליבא דכמה ראשונים). והרשב"א סובר שאף בעשה מלאכה צריך לחזור להתפלל. בביאור הלכה (סי' רצד ס"א ד"ה ואם טעם) כתב שלמעשה א"צ לחזור להתפלל, אחר שבלא"ה לדעת הרמב"ם ורש"י ואו"ז א"צ לחזור להתפלל אפילו בטעה ואכל. וע"ש. וכ"פ בשו"ת אור לציון ח"א (סי' כב). וע"ע בכף החיים (אות ח). אולם מרן הגר"ע יוסף וצוק"ל בחזון עובדיה (שבת ח"ב עמ' שפב) כתב שמאחר וכמה ראשונים (בברכות לג.) כתבו כדברי הרשב"א, שאף בעשה מלאכה צריך לחזור להתפלל, לפיכך יחזור להתפלל בתנאי נדבה.

בירך על מאכל קודם הבדלה

שאלה: אדם ששכח לומר אתה חוננתנו בתפלה ובירך על דבר מאכל, האם יטעם מהמאכל, או שכיון שאסור לטעום עדיף שלא יטעם?

תשובה: יטעם מהמאכל, ולאחר מכן צריך לחזור להתפלל ערבית, וקודם שיתפלל יתנה שאם אינו חייב לחזור להתפלל, הרי תפלתו תפלת נדבה.

פסקי הלכות

מקורות: בשו"ת אור לציון (פכ"ב סוף הערה י') כ' בנ"ד שלא יטעם, כי יצטרך לחזור ולהתפלל, אלא יאמר בשכמל"ו. ע"ש. אולם לכאורה הרי מבואר בדברי תלמידי ר' יונה (ברכות פ"ה דף כ"ג ע"ב) שהטעם שאם אכל צריך לחזור על התפלה, הוא משום דקנסינן ליה. וכן נקט במשנה ברורה (סי' רצד סק"ד). ומבואר שהתפלה עלתה לו, ואין כאן ברכות לבטלה, ורק קנסוהו חז"ל לחזור להתפלל. וע"ע בס' בני ציון ליכטמאן (סימן רע"א סק"י). ועוד יש לציין דבלאו הכי גם בעיקר דין מי שמטה ואכל קודם שהבדיל שכתב מרן שצריך לחזור ולהתפלל, יש מרבתינו הראשונים שכתבו שאינו צריך לחזור ולהתפלל (עי' בביאור הלכה ד"ה ואם, ועוד ראשונים). ומחמת כן כתב מרן הגר"ע יוסף בחזון עובדיה (שבת ח"ב) שהנכון שיחזור להתפלל בתנאי נדבה. וכ"כ בשו"ת דברי שלום מזרחי (ח"ג סי' נו) ובמנוחת אחבה (ח"א פ"ט ס"ז) שיחזור בתנאי נדבה. וע"ע בס' דברי דוד (ח"ה סי' כב). וא"כ אף בנ"ד יחזור בתנאי נדבה. ומהטעם הנ"ל, בהלכה ברורה (סי' רצו סק"ז) כתב בנ"ד, שיטעם מעט ויחזור להתפלל בתנאי נדבה, משלא יטעם והוי ברכה לבטלה בודאי. וע"ע בשו"ת מגדנות אליהו ח"ב (סימן כ) ובס' חשוקי חמד (ע"ז סב ע"א, עמ' תכו) ולהגאון רבי אלחנן פרץ בספרו חוקי חיים (בסוה"ס בהערות על המשנ"ב סימן רצד, עמ' נג).

כיבוי אור חשמל בהבדלה

שאלה: האם בשעת "ברכת מאורי האש" בהבדלה צריך לכבות את החשמל שנוכל לראות היטב את אור הנר?

תשובה: אין צורך לכבות את אור החשמל בשעת ברכת הנר, אך יש לעמוד סמוך לנר ולהביט בצפרני היד, באופן שיוכל להבחין ולהכיר בין מטבע של מדינה זו למטבע של מדינה אחרת, מאור הנר בלבד.

מקורות: הנה יש מפוסקי הדור האחרון שהחמירו שצריך לכבות את אור החשמל קודם ברכת "בורא מאורי האש", לפי שבמקום שיש אור החשמל הרי אינו נהנה מאור הנר, ומרן בשלחן ערוך (סימן רחצ ס"ד) פסק שאין מברכים על הנר עד שיאותו וייהנו לאורו. אולם להלכה אין צורך בכך, מפני שעצם הדבר שמקרב ידו סמוך לנר, באופן שאילולא אור החשמל היה הנר מאיר, די בכך. וע"ע בשו"ת רבבות אפרים (ח"ב סי' קמו אות לב). וכ"כ בחזון עובדיה (שבת ח"ב).

פסקי הלכות

קיום מצות סעודה רביעית

שאלה: אדם שקשה עליו לאכול סעודה רביעית עם לחם במוצאי שבת, האם הלחם שאוכל בסעודה שלישית אחר צאת הכוכבים יעלה לסעודה רביעית?

תשובה: אם אוכל כזית פת אחר צאת הכוכבים לשם מצות סעודה רביעית, יצא ידי חובה. ונכון שאחר שיתפלל ערבית ויבדיל על הכוס, יחזור ויאכל לכל הפחות מיני מזונות.

מקורות: נחלקו האחרונים בדין זה, שבאליה רבה (סי' ש סק"א) ובס' מטה אפרים (סי' תרב סמ"ז) פסקו שמועילה אכילת פת בסעודה שלישית אחר צאת הכוכבים, אם יכוין לשם מצות סעודה רביעית. ואמנם כמה אחרונים כתבו להשיג על זה, שהיאך ייתכן שכשנמצא בסעודה שלישית ועדיין אומר רצה והחליצנו בברכת המזון, תעלה לו סעודה זו לסעודה רביעית. וכן פסקו בס' תהלה לדוד (סימן ש' סק"א) ובס' מקור חיים לבעל החוות יאיר (שם סק"א) ובס' כף החיים פלאגי' (סי' לא אות נז) שאין זה מועיל. אולם בחזון עובדיה (שבת ח"ב ע"ב תמו) כתב שמאחר ומבואר בדברי כמה מהפוסקים שאין חיוב ממש בסעודה רביעית, אף שלחלכה יש להשתדל מאוד לקיימה, מכל מקום יש להקל באופן הנ"ל. וע"ע בס' מעדני מלך (וזאן, בתשובה סי' י').

מיין שנשאר מסחיטת תפוז

שאלה: אדם שחתך בשבת כמה תפוזים לילדיו, על הצלחת נותר מיין שנסחט מהתפוז, האם מותר לשתות את המיין?

תשובה: כיון שהתפוז עומד לאכילה, מותר לשתות את המשקה היוצא ממנו.

מקור בקצרה: ש"ע (סי' שכ ס"א). שש"כ (פ"ה סי"א) ובס' שלחן שלמה (סי' שכ סק"ד). חזו"ע (שבת ח"ד ע"ב קמה).

מקורות באריכות: הנה בזמננו הדרך לסחוט פירות הדר כתפוזים וכדומה, בכמויות גדולות, באופן שחלק גדול מהפירות מיועד לסחיטה. ומחמת כן דעת

פסקי הלכות

הגרי"ש אלישיב זצ"ל (עי' בס' הלכות שבת בשבת ח"א עמ' תרמג, תרנט. וס' אשרי האיש או"ח ח"ב ר"פ כח) שדין פירות הדר כזיתים וענבים, ולכן אפי' עומדים לאכילה, המשקה היוצא מהם אסור. אך דעת הגרש"ז אורבאך בס' שמירת שבת כהלכתה (פ"ה סי"א) וס' שלחן שלמה (סי' שכ סק"ד) ומרן הגר"ע יוסף בחזון עובדיה (שבת ח"ד עמ' קמה) שמאחר והמשקה היוצא מפירות הדר אינו חשוב כשמן ויין, אין דינם כזיתים וענבים. ואיסור סחיטתם אינו אלא מדרבנן, כתותים ורמונים שמשקה היוצא מהם מותר, אם עומדים לאכילה. וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"ח (חאו"ח סי' לו) וח"י (חיו"ד סי' יא) ובס' מאור ישראל (ח"א עמ' קסד) ובקול סיני (מלאכת דש ס"א עמ' 266). [ולכאורה הדבר תלוי במחלוקת הראשונים. עי' בדברי רש"י (שבת קמה. ד"ה דבר תורה) וחרא"ש (פכ"ב סי' ד') ובחי' ריבב"ן (קמה. ד"ה אלא) ור"י מלוניל ונמוקי יוסף (שם) פסקי הרי"ד (שם ד"ה אמ'). ועי' היטב להר"ן (סא. ד"ה כבשין). ועי' באגלי טל (דש ס"ק טז) ובפמ"ג (אש"א בהקדמה לסימן שכ). ועוד].

סחיטת מאכל בשבת

שאלה: דבר מאכל הספוג בשמן כגון ציפס או שניצל, או ספגניה, וברצוני לסוחטם מהשמן (מפאת הטעם, או מטעמי בריאות), האם מותר לסוחטם בשבת? וכן האם מותר לסחוט טונה להוציא ממנה את השמן?

תשובה: מותר לסוחטם, כיון שהסחיטה לתיקון המאכל.

מקורות: במסכת שבת (קמד). איתא, כבשים ושלוקות שרוצה לסוחטן לתיקון המאכל, מותר לסוחטם. וכ"פ מרן בש"ע (סי' שכ ס"ז). ועי' במג"א (סי' שיט ס"ק טז) ובפמ"ג (מש"ז סק"ז) שכ' שהוא גוף אחד. וכתב בספר שמירת שבת כהלכתה (פ"ה ס"ח) שיעשה זאת סמוך לסעודה, ע"פ מ"ש בס' קצות השלחן (סי' קכו בדה"ש ס"ק יט). אך הגרש"ז אורבאך אמר שאם רוב בני אדם, וגם הוא עצמו, רגילים לאוכלו כמות שהוא עם החומץ הבלוע בכבשים ושלוקות, מותר אפילו לאחר זמן. שמסתבר שהחומץ אף אם חשיב כמין אחר, הרי זה דומה לקיסמין שמעורבין ביין (שהם לכלוכים קטנים המעורבים ביין שעדיין לא סונן, וכשהם מועטים אפשר לשתות את היין כמות שהוא), שמותר לסננם (סי' שיט ס"י). וגם כאן נעשה החומץ כגוף אחד עם המלפפון. עכ"ד. ולדעת קצות השלחן הנ"ל אף אם חשיב כמין אחד

פסקי הלכות

אסור, דלא עדיף מקולף פירות שמותר רק סמוך לסעודה. עכת"ד השש"כ. וע"ע
בס' שלחן שלמה (סי' שיט ס"ק כח את ג ד"ה וכן). ובס' ארחות שבת (פ"ג הערה
מ) מיקל בזה שאין צריך לאלתר, ואף לאחר זמן מותר. ובענין היתר סחיטת דג
מהשמן, כ"פ מרן בש"ע שם ס"ח. ועי' בנהר שלום (סק"ו). וע"ע בס' מנו"א ח"ב
(פ"ו סי"ב הערה מז). ועי' בס' נשמת שבת (רו ד"ה מיהו) ובס' מנחת איש (פ"ב
סכ"ב).

חיתוך אשכולית

שאלה: האם מותר לחתוך אשכולית בשבת ולאכול על ידי כפית, או שכיון שעל
ידי כך נסחט המיץ יש לאסור?

תשובה: מותר לאכול האשכולית על ידי כפית, ואין לחוש אם על ידי כך נסחט
מעט מהפרי.

מקורות: הנה הגר"נ קרליץ זצוק"ל החמיר בזה בספרו חוט שני (שבת פכ"ד ס"ג,
עמ' נו). אולם להלכה מאחר ואינו מתכוין לסחיטה, אפילו באופן שהוא פסיק רישיה
שיסחט, מ"מ אין זה אלא פ"ר דלא איכפת ליה, ומאחר והוי סחיטה כלאחד יד,
וגם עיקר דין סחיטת אשכוליות אינו אלא מדרבנן, הוי פ"ר דלא ניה"ל בתרי דרבנן
שמותר (סי' שטז משנ"ב ס"ק מז). וע"ע בשעה"צ סי' שלו סק"ב). ועוד הוסיף הגרש"ז
אורבאך טעם להתיר, כיון שאינו מפריש את המיץ בנפרד, אלא הוא נשאר
מעורב בפרי, ואין בזה משום סחיטה. כ"כ בס' שמירת שבת כהלכתה (פ"ה סי"ב
ובהערה שם). וכ"פ בחזו"ע שם.

מציצת עוגיה או ענבים

שאלה: האם מותר להטביל בשבת עוגיה בתה או קפה ולמצוץ ולאכול את העוגה,
וכן האם מותר למצוץ זית או ענב בפה בשבת?

תשובה: ענבים וזיתים אסור למצוץ בפה בשבת, אם אוהז את הענב או הזית
מחוץ לפיו ומוצץ את המשקה.

פסקי הלכות

אולם מותר להכניס את כל הענב או הזית לפיו ולמצוין את המשקה.

ובשאר הפירות והעוגות והמאכלים, מותר למצוין ולאכול בכל אופן.

מקורות: נחלקו הראשונים בדין זה, הרא"ם בספר יראים (סי' קב) אסר, ובשבלי הלקט (סי' צ) כתב להתיר. הרמ"א (סי' שכ סוף ס"א) כתב בסתם להתיר, ויש אוסרים. ודעת המשנ"ב (סוף ס"ק יב) להחמיר בזיתים וענבים שסחיטתן מן התורה, כשהוא דרך יניקה, דהיינו שמוציץ אותם ואינו מניחם בתוך פיו. אבל אם מניחם בתוך פיו ומוציץ המשקה ומשליך הגרעינים והחרצנים לבחוץ, מותר, שהוא דרך מאכל. וכן פסקו בכף החיים (אות יג) ובחזון עובדיה (שבת ח"ד עמ' קמג).

הלכות בין המצרים

אכל פרי חדש בבין המצרים ללא ברכת שהחיינו

שאלה: מי שאכל פרי חדש בימי בין המצרים ולא בירך עליו שהחיינו, ורוצה לאכול מהפרי אחר תשעה באב, האם יוכל לברך "שהחיינו"?

תשובה: לכתחלה אין מברכים שהחיינו בימי בין המצרים. ואם שכח ואכל פרי חדש ולא בירך עליו שהחיינו, ורוצה לאכול מהפרי אחר תשעה באב, מאחר וכבר אכל הפרי ולא בירך עליו ברכת "שהחיינו", הפסיד הברכה. אולם לכתחלה לא יאכל ממנו אחר תשעה באב, אלא יברך "שהחיינו" על פרי אחר, ויכוין לפטור גם את הפרי החדש שאכל בימי בין המצרים.

מקורות: מבואר בספר חסידים (סי' תתמ) ובעוד ראשונים, שנוהגים שלא לברך שהחיינו בימי בין המצרים. וכ"פ מרן בש"ע (סי' תקנא סי"ז) שטוב להזהר בזה. ומי שאכל פרי חדש בימי בין המצרים ולא בירך עליו שהחיינו, הפסיד הברכה. אולם לכתחלה לא יאכל ממנו אחר תשעה באב, אלא יברך "שהחיינו" על פרי אחר, ויכוין לפטור גם את הפרי החדש שאכל בימי בין המצרים. כ"כ מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' תקנא ס"ק יד), בשם מהר"י בן נעים ובעל כנסת הגדולה, בתשובה (ח"ב האו"ח סי' לד, לה). וע"ע בתורת המועדים (סי' ה' סי"א).

פסקי הלכות

בירך על פרי חדש בבין המצרים

שאלה: מי שבימי בין המצרים שכח ובירך על פרי חדש "בורא פרי העץ", ולפני שטעם נזכר, האם יאכל מיד, או שעדיף שתיכף יברך ברכת "שהחיינו"?

תשובה: אם שכח בימי בין המצרים ובירך ברכת הנהנין על פרי, וקודם שטעם נזכר, יברך תיכף ברכת שהחיינו.

מקורות: כ"כ מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' תקנא ס"ק יג), מי שטעה ובירך ברכת הנהנין על הפרי, שאם יאכלנו כעת לא יוכל לאכול יותר לברך ברכת שהחיינו על הפרי אחר תשעה באב, מותר לברך ולאכול בבין המצרים. וכ"כ בנ"ד עוד אחרונים. (וע"ע בספר תורת המועדים על הלכות בין המצרים עמ' קלג).

קניית רהיטים ומשחקים חדשים בחודש אב

שאלה: האם מותר לקנות ספה ורהיטים או משחקים חדשים לילדים, אחר ראש חודש אב?

תשובה: אחר ראש חודש אב עד יום תשעה באב, ממעטים במשא ומתן של שמחה. ולכן אין לקנות תכשיטים ורהיטים לחתן ולכלה.

אולם מותר לקנות ספה ורהיטים שאינם לצורך חתן וכלה. ומכל מקום טוב להמנע מלהביאם לביתו משום שיש בהם שמחה.

מקורות: ביבמות (מג). מבואר שאחר ראש חודש אב ממעטין במשא ומתן. ונחלקו הראשונים אם הוא דוקא במשא ומתן של שמחה. וכתב מרן בבית יוסף (סי' תקנא), שלא נהגו רוב העולם למעט במשא ומתן כלל משנכנס אב, ונראה שמפרשים שדוקא משא ומתן של שמחה נאסר. ועוד אפשר שסוברים שאין צריך למעט כלל, ובגמרא שכתוב למעט, הוא ממידת חסידות או במקום שנהגו. ע"כ. ועי' בש"ע (סי' תקנא ס"ב, וסי' תקנד ס"ב) ובהגהת הרמ"א (סי' תקנא סוף ס"ז). וכ"כ במשנ"ב (ס"ק יא) שהמנהג להקל. וע"ש בשער הציון (ס"ק יג) שטוב להחמיר במשא ומתן של שמחה. וכ"כ בתורת המועדים (סי' ה' הערה טז), אך הוסיף שטוב להמנע מלהביאם לביתו, ושכן הורה מרן מלכא הגר"ע יוסף. וע"ע בחזון עובדיה

פסקי הלכות

(עמ' קסז) שמותר לקנות מכונית חדשה לצורך פרנסתו, אך למיזל בעלמא יש להמנע.

קניית נעלי "קרוקס" חדשות לתשעה באב

שאלה: האם מותר לקנות בערב תשעה באב נעלי ספורט או נעלי "קרוקס" חדשות על מנת ללבושם ביום תשעה באב?

תשובה: נוהגים שלא ללבוש נעליים חדשות מראש חודש אב. לפיכך יש לנעול הנעליים החדשות קודם ראש חודש.

ומכל מקום אם הוצרך לקנות נעליים מבד (כגון נעלי ספורט שאין בהם עור, "קרוקס" וכדומה), מותר לקנותם גם בערב תשעה באב. וטוב שילבש הנעליים זמן מועט קודם תשעה באב.

מקורות: מרן בשלחן ערוך (סי' תקנ"א ס"ו) כתב שאסור ללבוש בגדים חדשים בשבוע שחל בו תשעה באב. והרמ"א כתב שנוהגים להחמיר בזה מראש חודש. וע"ע בשו"ת יחזק דעת ח"א (סי' לז). ומכל מקום כתבו כמה מפוסקי הדורות האחרונים, שמנעלים חדשים לצורך תשעה באב, מותר ללבושם ביום התענית.

ישיבה על כסא גבוה קצת בתשעה באב

שאלה: האם צריך לשבת על הרצפה ממש בתשעה באב, או שאפשר להקל לשבת על כסא מעט גבוה?

תשובה: מעיקר הדין מותר לשבת על הרצפה בתשעה באב, משום שבזמננו הקרקע מרוצפת. וטוב לשבת על גבי כסא או דבר אחר המפסיק בינו לקרקע.

ומותר לשבת על גבי כרים וכסתות או כסא נמוך, עד גובה טפח (שמונה ס"מ).

אולם מי שקשה עליו לשבת על כר נמוך כל כך, רשאי לשבת על כסא בגובה פחות מג' טפחים (עשרים וארבע ס"מ).

פסקי הלכות

מקורות: מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' תקנב סק"ח) כתב שצריך להפסיק בבגד בינו לבין הקרקע על פי הקבלה. ולכן ישב על בגד. אולם בכף החיים (שם אות לט) כתב שהוא דוקא בקרקע שאינה מרוצפת, אך בקרקע מרוצפת אין חשש. ומ"מ היכא דאפשר יחמיר גם במקום מרוצף. ע"ש. ולגבי ישיבה על כסא נמוך, הנה מרן בש"ע יו"ד (סי' שפז ס"א) כתב, אבל אינו יושב אפילו על מטה כפויה, אלא על גבי קרקע. וכתב המשנה ברורה בהלכות תשעה באב (סי' תקנט ס"ק יא) שמותר להניח תחתיו שק או כר קטן. ומי שקשה לו לשבת על הקרקע, רשאי לשבת על ספסל נמוך. ומבואר בבן איש חי (ש"א פ' דברים ס"ב) שמותר לישב ע"ג נסר שאינו גבוה טפח. וכ"כ בחזון עובדיה (עמ' עדר), והוסיף להקל לחולה וזקן לשבת על כר וכסת שגבוהים עד ג' טפחים.

לקום מפני זקן בתשעה באב

שאלה: היושב על הקרקע בתשעה באב, ונכנס אביו או זקן, האם רשאי להקל ולא לקום מפניו מחמת הקושי והמאמץ?

תשובה: חייב אדם לעמוד בפני אביו אף בשעה שיושב על הקרקע בתשעה באב. וכן הדין שצריך לקום לכבוד זקן, או רבו, או תלמיד חכם, אף שיש בכך מאמץ וקושי.

מקורות: בגמ' (מו"ק כז:) מבואר שהכל חייבים לעמוד בפני נשיא, חוץ מאבל וחולה. ונחלקו הפוסקים בטעם שאבל פטור, ואם הוא הדין לתשעה באב. ועי' בהגהות רע"ק איגר (רס"י תקנט). אולם מרן החיד"א במחזיק ברכה (או"ח סי' תקנד סק"ו) כתב שבתשעה באב חייב לקום מפני רבו, ולכבד ולהדר ת"ח. וכן ראיתי מנהג פשוט בארץ ישראל ובחוץ לארץ, שבתשעה באב קמים מפני רבם ותלמידי חכמים כשאר הימים. וכ"פ בשו"ת יביע אומר ח"ג (חיו"ד סי' כז אות ג', ח').

הלכות זכר לחורבן

קריעה על ראיית הכותל המערבי

פסקי הלכות

שאלה: עקב הסגר שעברנו בעקבות מגפת הקורונה, חלף זמן רב שלא הייתי בכותל המערבי. האם כשאלך להתפלל בכותל אצטרך לקרוע את החולצה?

תשובה: כל שלא היה בכותל שלושים יום צריך לקרוע, בעמידה. ויש מקילים אם מקנה בגדו לחבירו קודם שרואה את הכותל, שאינו צריך לקרוע. ויש אומרים שאין זה מועיל.

אולם יש מקילים שכל שאינו רואה את כיפות המסגדים שעל הר הבית, רק רואה את הכותל המערבי, שאינו צריך לקרוע.

מקורות: הנה יש מקילים אם מקנה בגדו לחבירו קודם שרואה את הכותל, ויש אומרים שאין זה מועיל. עיין בזה בשו"ת פאת שדך (סימן נז) ובשו"ת שבט הלוי (ח"ז סימן עח) ובס' מועדים וזמנים (ח"ז סימן רנז), ובספרו תשובות והנהגות ח"ד (סי' קלא) ובשו"ת אבני ישפה (ח"ג סימן נט) ובס' יקרא דחיי (עמ' מ') ובשו"ת נחלת לוי (חיו"ד סימן כא) ובשו"ת ברכת יהודה (ח"א או"ח סי' מה, ח"ב ענינים שונים ס"ס ו').

והנה מקור הקולא כשאנו רואה הכיפה שע"ג הר הבית, הוא עפ"ד הב"ח (סי' תקסא) שחיוב הקריעה על ראית הכיפה של ביהמ"ק. וכ"כ בספר פאת השלחן (ס"ג אות ב) והגרי"מ טוקצינסקי בס' עיר הקודש והמקדש (ח"ג פי"ז אות ג), ובספרו ארץ ישראל (סימן כב אותיות ה-ז). וכ"כ בספר זכרון בצלאל (עמוד קמה). וע"ע בתשובות והנהגות (ח"א סימן שלא, ח"ד סי' קלא) ובספרו מועדים וזמנים (ח"ז סס"י רנז) ובס' אורחות רבינו (ח"ב עמוד קנה) בשו"ת רבבות אפרים (ח"ג סימן שפד) ובספר דרך ישרה (פ"ה הערה טז) ובס' מנהגי השלחן (סימן תקסא) ובשו"ת נחלת לוי (חיו"ד סימן כא) ובשו"ת אלקבץ (ח"ב יו"ד סי' ז) ובס' זוהר הרקיע (סי' כט).

וגדולה מזו יש שכתבו לתת טעמים למנהג להקל בכל אופן, ע"י בשו"ת משנה הלכות (ח"ז סימן קו) ובס' מועדים וזמנים (ח"ז סימן רנז), אולם העיקר להלכה שצריך לקרוע.

אם תושבי ירושלים צריכים לקרוע על הכותל

פסקי הלכות

שאלה: האם תושבי ירושלים צריכים לקרוע בכל פעם שמגיעים לכותל המערבי?

תשובה: המתגוררים בירושלים בסמיכות לכותל המערבי, אינם צריכים לקרוע.

אולם תושבי ירושלים המתגוררים בשכונות המרוחקות מהכותל, נכון להחמיר לקרוע.

מקורות: בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סימן תרמו) כתב שגם תושבי ירושלים חייבים לקרוע. וכ"כ בשו"ת אג"מ (חאו"ח ח"ה סימן לו אות ג). אך מרן החיד"א בספרו ברכי יוסף (סימן תקסא סק"ב) כתב שנוהגים להקל בזה. וגם הרדב"ז כתב דלא זהירי בזה. ע"ש.

אולם גבי ירושלים החדשה, כתב מרן הגר"ע יוסף זצוק"ל בחזו"ע (אבילות ח"א עמ' רסז בהע', ד' תעניות עמ' תלט) שאפשר שצריך לקרוע. והמחמיר תע"ב. וכ"כ להחמיר בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ד סי' קלא) והגר"ש דבילצקי בספר זכרון בצלאל (עמוד קמט) ובשו"ת ברכת יהודה ח"א (חאו"ח סי' מה). וע"ע בס' חיבת ירושלים (דף רסב) ובס' יקרא דחיי (סימן ג אות כא).

ואכן המקילים בזה אף בירושלים החדשה י"ל ע"מ שיסמוכו. וכמו שצייד בזה בחזו"ע שם. ועוד עיין בשו"ת דברי יציב (חאו"ח ח"א סס"י פט) ובס' מקום מקדש (עמ' עא) ובשו"ת נחלת לוי (חיו"ד סימן כא אות ז) ובס' מנהגי השלחן (סס"י תקסא). ובלא"ה יש מקילים בעיקר דין ראית הכותל המערבי.

הלכות סליחות וימים נוראים

תקיעת שופר בסליחות

שאלה: האם התוקע בסליחות בשעת אמירת י"ג מידות, פטור מאמירת י"ג מידות?

תשובה: אין לתוקע לתקוע לפני שיאמר י"ג מידות. אלא יאמר את י"ג המידות בזריזות, ולאחר מכן יתקע בשופר.

ויוזהר לאומרם כראוי, בלא להבליע המילים. ולכן יאמרו החזן והציבור את הי"ג מידות בנחת, על מנת שיספיק התוקע לאומרם כראוי וגם לתקוע בשופר.

פסקי הלכות

מקורות: הנה מנהג הספרדים לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת בשעת י"ג מידות בסליחות, ובקדיש האחרון לפני "תענו ותערתו", וכמבואר בחזו"ע (הל' סליחות סוף הע' טו, עמ' כד). וכתב בכף החיים (סי' תקפ"א סוף אות י"ג) שמנהג הספרדים בזה, הוא כדי לצאת ידי הסוברים לתקוע בשופר מתחלת חודש אלול (כמנהג האשכנזים). ועכ"פ אין התוקע פטור מאמירת י"ג מידות, וגם אינו יכול לתקוע בשופר ולאחר מכן לומר י"ג מידות. לפיכך יאמר בזריזות את הי"ג מידות, ולאחר מכן יתקע בשופר.

נשים באמירת סליחות

שאלה: האם נשים חייבות להתפלל ולומר סליחות?

תשובה: נשים חייבות להתפלל תפלה אחת ביום. אולם אינן חייבות להתפלל שלש תפלות כמו הגברים.

וכן אין הנשים חייבות לומר סליחות.

ומכל מקום מצוה לנשים להוסיף להתפלל, וכן מצוה לומר סליחות.

מקורות: בש"ע (סי' קו ס"ב) מבואר שנשים חייבות בתפלה, מפני שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא. וביאר במגן אברהם (סק"ב) שלדעת הרמב"ם והש"ע מן התורה די להתפלל פעם אחת ביום, כמו שכתוב ולעבדו בכל לבבכם, ועבודה שבלב זוהי תפלה. (ורק חז"ל חייבו להתפלל ג' תפלות, ובאשה די להתפלל תפלה אחת). וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"ו (חאו"ח סי' יז) ובשו"ת יחוה דעת ח"ג (סי' ז). ולגבי הסליחות אין חיוב לנשים לומר סליחות, ומכל מקום בודאי שאף לנשים יש מצוה באמירת הסליחות.

שכר לחזנים בימים הנוראים

שאלה: האם יש חשש איסור לחזנים ליטול שכר על התפלות והתקיעות בשופר ביום ראש השנה וביום הכפורים?

פסקי הלכות

תשובה: כיון שהוא צורך מצוה, מותר להזנים ליטול שכר. אך אין רואים מכך סימן ברכה.

ואם יטלו השכר בהבלעה, או שיתנו שאינם מקבלים שכר על החזנות, אלא הגבאים יתנו בתורת מתנה, אין שום חשש שלא רואים סימן ברכה.

מקורות: נחלקו הראשונים אם מותר ליטול שכר לצורך מצוה, והובאו דבריהם בבית יוסף (סי' שו וסי' תקפה). ואמנם בש"ע (סי' שו ס"ה) מבואר לאסור. אולם בהלכות ראש השנה (סימן תקפה ס"ה) כתב מרן להקל. אלא שאין רואים סימן ברכה. לפיכך מותר ליטול שכר מצוה. ואדרבה, מבואר בש"ע (סי' נג סכ"ב) שטוב למנות שליח ציבור בשכר.

הלכות חנוכה

הדלקת נרות חנוכה במניני הצרות

שאלה: עקב מגפת הקורונה, אנחנו מתפללים בחצר הבנין, המקום מגודר ומסודר, האם צריכים להדליק נרות חנוכה בתפלת ערבית כמו שמדליקים נרות חנוכה בבית הכנסת?

תשובה: רשאים להדליק שם נרות חנוכה בברכה, כדין הדלקת נרות בבית הכנסת. ואפילו אינם רגילים להתאסף שם להתפלל אלא לתפלת ערבית.

מקורות: הטעם לכך משום שבכל מקום שיש פרסומי ניסא אפשר להדליק נרות חנוכה בברכה.

וכמו שמדליקים נרות חנוכה באולמות אירועים לדעת מרן הגר"ע יוסף. ואמנם יש חולקים וסוברים שאי אפשר להדליק באולמות אירועים, אבל כאן שזה מניני תפלה, יתכן שגם הם יודו שאפשר להדליק.

הריב"ש בתשובה (סי' קיא) כתב, המנהג להדליק בבחכ"נ מנהג ותיקין הוא, "משום פרסומי ניסא". עכ"ל. וכ"כ טעם זה הריטב"א (שבת כג. ד"ה הרואה) והמאירי (שם ע"ב, ד"ה אף במוצ"ש). וע"ע בשו"ת מן השמים (סי' כה). ובארחות חיים (הלכות

פסקי הלכות

חנוכה סוף סימן יז) ובכל בו (סי' מד) כ', נהגו להדליק נר חנוכה בבית הכנסת, להוציא מי שאינו בקי, ושאנו זריז בזאת המצוה, גם כי הוא הידור המצוה ופרסום הנס זכר למקדש. עכ"ל. ואף מרן בבית יוסף (סי' תרעא) כתב שתיקנו להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו, וכמו שתיקנו קידוש בבית הכנסת משום אורחים דאכלו ושתו כבי כנישתא. והביא ד' הכל בו והריב"ש הנ"ל. וכ"פ מרן בש"ע או"ח (סי' תרעא ס"ז) שמדליקים בביהכ"נ בברכה משום פרסומי ניסא. (ויש עוד טעמים קרובים לזה בראשונים). ולפי טעמים אלו, אף בנ"ד שאינם מתפללים בבית הכנסת כהרגלם, יש להדליק נרות חנוכה בברכה. ונהנה לענין אנשים רבים שמתאספים ברחובה של עיר, כתבו כמה פוסקים שלא ידליקו נרות חנוכה. אולם בנ"ד חשוב טפי אחר שקבעו את המקום לתפלה. ועל פי טעם זה דפרסומי ניסא, פסק מרן הגר"ע יוסף בשו"ת יביע אומר (ח"ז האו"ח סי' נז אות ו) וחזון עובדיה (חנוכה עמ' מז) שאפילו באולמות ואירועים המדליקים שם בברכה אפילו שאינם מתפללים ערבית, יש להם על מה שיסמוכו. ומה טוב שיתפללו ערבית. ע"ש.

הדלקה במקום שמתפללים רק תפלת ערבית

שאלה: מקום שמתפללים בו רק תפלת ערבית, האם גם כן ידליקו נרות חנוכה כמו בכל בית כנסת?

תשובה: ידליקו נרות חנוכה בברכה, כדין בית כנסת.

מקורות: בענין בית כנסת שאין מתפללים בו ג' תפלות בקביעות, שבספר אשרי האיש (ח"ג פל"ו ס"י) כתב בשם הגרי"ש אלישיב שדוקא אם מתפללים בו בקביעות רוב התפלות ביום, רשאים להדליק בו נרות חנוכה בברכה. ולכן אין להדליק בבית מדרש של כולל אברכים שמתפללים רק ערבית. ע"ש. וע"ע בשו"ת שיח יצחק ויים (סי' שלח) על ביהמ"ד שאין מתפללים בו שחרית. ע"ש. אך לפי מ"ש מרן הגר"ע יוסף בשו"ת יביע אומר (ח"ז האו"ח סי' נז אות ו) וחזון עובדיה (חנוכה עמ' מז) שאפילו באולמות ואירועים המדליקים שם בברכה אפילו שאינם מתפללים ערבית, יש להם על מה שיסמוכו. ומה טוב שיתפללו ערבית. ע"ש. מבואר דלא שמיעא ליה ולא ס"ל כהנ"ל, אלא אף בנ"ד אפילו אינם מתפללים שם אלא ערבית ידליקו שם נרות חנוכה בברכה. [וע"ע בשו"ת יחזקאל דעת ח"ז סי' פה וסי' פז ד"ה ובמקום].

פסקי הלכות

לכן להלכה ידליקו נרות חנוכה בברכה, כדין הדלקת נרות בבית הכנסת. ואפילו אינם רגילים להתאסף שם להתפלל אלא לתפלת ערבית.

כמה סוגי נרות

שאלה: מי שאין לו מספיק נרות שמן, האם מותר להדליק נרות חלקם משמן וחלקם מנרות פרפין או שעווה? וכן מי שבמאחר והשמן זית עולה יקר רוצה להדליק אחד בשמן זית והשאר בשמנים רגילים?

תשובה: לכתחלה כדאי שכל הנרות יהיו מסוג אחד. אבל אם אין לו בכמות מספקת משמן זית, אלא מעט שמן זית ומעט שמן אחר, וכדומה, אפשר להקל.

אולם מי שאין הפרוטה מצויה בכיסו ומאחר ועלות השמן זית גבוהה יותר, רוצה להדליק אחד בשמן זית והשאר בשמנים רגילים, מותר לכתחלה.

מקורות: הנה אם אין לו שמן מספיק, אלא מעט שמן מכל סוג, בספר שער אפרים (סי' לט) החמיר בזה, אולם הסכמת האחרונים להקל. וכך פסק מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' תרעג סק"ב) והגר"ח בספר בן איש חי (ש"א פ' וישב סי"ג). וכך פסק גאון ישראל מרן הגר"ע יוסף בחזון עובדיה (חנוכה עמ' פא), והוסיף שלגבי מי שמאחר והשמן זית עולה יקר רוצה להדליק אחד בשמן זית והשאר בשמנים רגילים, מותר לכתחלה. וכך פסק גם בכף החיים (סי' תרעג אות כא, יד).

להחזיר ולהדליק בבית הכנסת

שאלה: מי שהדליק נרות חנוכה בבית הכנסת, בברכה, וחזר והדליק נרות חנוכה בברכה בבית להוציא את בני ביתו, ואחר כך חזר לבית הכנסת פעם נוספת ומתפללים שם ערבית ומכבדים אותו להדליק נרות חנוכה שוב, האם הוא יכול להדליק פעם נוספת בברכה?

תשובה: יכול לברך פעם נוספת.

מקורות: הריב"ש בתשובה (סי' קיא) כתב, המנהג להדליק בבחכ"נ מנהג ותיקין הוא, "משום פרסומי ניסא". עכ"ל. וכ"כ מעם זה הריטב"א (שבת כג. ד"ה הרואה)

פסקי הלכות

והמאירי (שם ע"ב, ד"ה אף במוצ"ש). וע"ע בשו"ת מן השמים (סי' כה). ובארחות חיים (הלכות חנוכה סוף סימן יז) ובכל בו (סי' מז) כ', נהגו להדליק נר חנוכה בבית הכנסת, להוציא מי שאינו בקי, ושאנו זריז בזאת המצוה, גם כי הוא הידור המצוה ופרסום הנס זכר למקדש. עכ"ל. ואף מרן בבית יוסף (סי' תרעא) כתב שתיקנו להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו, וכמו שתיקנו קידוש בבית הכנסת משום אורחים דאכלו ושתו בבי כנישתא. והביא ד' הכל בו והריב"ש הנ"ל. וכ"פ מרן בש"ע או"ח (סי' תרעא ס"ז) שמדליקים בביהכ"נ בברכה משום פרסומי ניסא. (ויש עוד טעמים קרובים לזה בראשונים). ולפי טעמים אלו אף בנידון דידן אפשר להדליק בברכה. וכך הורה למעשה מרן הגר"ע יוסף בשו"ת יביע אומר (ח"ז סי' נז אות ז) שיכול לברך פעם נוספת.

הדלקה ע"י קטן

שאלה: האם מותר לתת לבן הקטן שידליק בחנוכה (של האב) את נרות החנוכה?

תשובה: כנר השמש מותר לתת גם לילדים קטנים ממש פחות מגיל חינוך.

בנרות ההידור (דהיינו הנרות שמוסיפים להדליק מלבד נר אחד שחובה להדליק בכל לילה), אפשר להקל לילדים שהגיעו לחינוך.

מקורות: הדבר פשוט שבחלוקת נר השמש מותר לתת גם לילדים קטן ממש פחות מגיל חינוך, מאחר ואין בו מצוה ממש רק כדי שלא יאותר לאורם של נרות החנוכה. אך גבי נרות ההידור (דהיינו הנרות שמוסיפים להדליק מלבד נר אחד שחובה להדליק בכל לילה), כתב הגרי"ח בספר בן איש חי (פ' וישב סי"ח) שאסור. (וע"ע בכה"ח סי' תרעא אות פג, ובשו"ת אור לציון ח"ד פמ"ב ס"ב). אך גאון ישראל מרן הגר"ע יוסף בחזון עובדיה (עמ' כא) כתב להקל בזה, כיון שמעיקר הדין אפילו יכול הקטן להדליק את נרות החנוכה, כמבואר בש"ע (סי' תרעה ס"ג).

הדלקה בשתי בתים או בשתי פתחים

שאלה: מי שיש לו שני בתים ומשתמש בשניהם במשך היום, וכלילה ישן באחד מהם, האם חייב להדליק נרות חנוכה גם בבית השני?

פסקי הלכות

תשובה אינו צריך להדליק, ומספיק שמדליק נרות במקום שנמצא בלילה.

מקורות: הנה בעיקר הדין באדם שיש לו שני בתים ומשתמש בשניהם במשך היום, ובלילה ישן באחד מהם, הדין הוא שאינו צריך להדליק, ומספיק שמדליק נרות במקום שנמצא בלילה. וכמ"ש בשו"ת אור לציון (ח"ד פמ"ב סי"ז). אבל יש לציין שבזמננו גם אדם שיש לו שני פתחים לבית, אינו צריך להדליק בשתי הפתחים מפני החשד כמו שכתב מרן בש"ע (סי' תרע"א ס"ח), כיון שבזמננו מעיקר הדין אפשר להדליק נרות חנוכה אף בתוך הבית, ולכן לא שייך חשד.

הלכות בשר בחלב

המתנה אחר סלטים בחזקת בשרי

שאלה: מי שאכל סלטים כגון טחינה חומום וכדומה בחזקת בשרי, האם צריך להמתין אחר אכילתם שש שעות?

תשובה: סלטים "בחזקת בשרי" (שבשעת אכילתם לא נזהרו מלהכניס לתוכם כפית עם שיירי תבשיל בשר) אין לאכול עם חלב, אבל אחר אכילתם אין צריך להמתין שש שעות.

מקורות: דעת הש"ך (סי' פ"ט ס"ק י"ט) שאם אדם בישל מרק או אורז או כל דבר אחר שהוא פרווה, בקדירה שנשאר בה קצת ממרק בשרי שהתבשל בה קודם לכן, אינו צריך להמתין שש שעות בין האוכל הפרווה לאכילת דבר חלבי. יש שחולקים על הש"ך, ויש הרבה אחרונים שמקילים. וכן פסקו להקל הב"ח (ביו"ד סי' פט ס"ד ובאו"ח ריש סי' קע"ג), הש"ך (סי' פט ס"ק י"ט), הפר"ח (ס"ק י"ט), מנחת יעקב (כלל ע"ו ס"ק י"ג), לחם הפנים (ס"ק כ"ד), חגורת שמואל (ס"ק כד), אורח מישור (אות ה), בית דוד בסטריין (סי' פט ס"ג), מחצית השקל (ס"ק י"ט), חכמת אדם (כלל מ' סעי' יג), קיצור שו"ע גאנצפריד (סי' מ"ו ס"י), והגאון בעל המשנה ברורה בספרו נדחי ישראל (פל"ג ס"ה), ובס' ערוך השלחן (סעי' י"ג), ובס' מקדש מעט (ס"ק י"א), ובס' עצי העולה (סי' פט סק"ו), ובשו"ת אגרות משה (חיו"ד ח"ב סי' כו), ובשו"ת שרגא המאיר (ח"ז סי' יט אות א'). והבאתי כל זה בחיבורי שו"ת חקרי

פסקי הלכות

הלכה (חיו"ד סי' י' אות ג'). וכיון שזה מנהג להמנע מאכילת חלב אחר תבשיל בשר, בדבר שעיקרו אינו אלא מדרבנן, וגם יש עוד צירופים, ספיקא דרבנן לקולא, יש להקל.

הבשר תנור מבשרי לחלבי

שאלה: האם ניתן להכשיר תנור בשרי לשימוש חלבי כגון אפיית פיצה?

תשובה: האשכנזים נוהגים להמנע מהכשרת תנור מבשר לחלב, מחשש מכשול. ורק אם הכשיר את התנור לפסח, אפשר להעבירו גם מבשר לחלב.

אבל הספרדים לא נהגו להחמיר בזה, ומותר להכשיר תנור בשרי לאפיית מאכלים חלביים. וכן להיפך.

מקורות: במגן אברהם (או"ח סי' תק"ט ס"ק י"א) כתב שיש מנהג (אצל האשכנזים) שלא מכשירים כלים מבשר לחלב ומחלב לבשר, כיון שחוששים שמא יתרגלו כל הזמן להכשיר מאחד לשני, ויכולים חלילה לבוא לידי שכחה ויבואו לבשל ולאכול בשר בחלב. ומכל מקום כתב בשו"ת חתם סופר (סי' ק"י) שאם מכשירים את הכלי לפסח, אגב ההכשרה שלו לפסח, אפשר גם להעביר אותו מחלב לבשר או להיפך. וכן פסק במשנ"ב (סי' תנ"א ס"ק י"ט).

אבל מרן החיד"א במחזיק ברכה (או"ח סי' תק"ט ס"ק ב) כותב שאנחנו הספרדים נוהגים להקל בזה, שמותר להכשיר כלי מבשר לחלב ולהיפך, ולא חוששים למעות שיכולה לקרות (וע"ע בשדי חמד אס"ד מערכת ה' אות ל"ו). וכן פסק מרן הגר"ע יוסף בכמה דוכתי בספריו הבהירים.

אפיית עוגה חלבית בתנור בשרי

שאלה: כיצד מכשירים תנור בשרי על מנת לאפות בו עוגת גבינה?

תשובה: יש לנקות היטב את התנור על ידי חומר פוגם כגון מסיר שומנים וכיוצא בזה, לאחר מכן צריך לחמם אותו בחום הגבוה ביותר, בערך עשרים דקות – חצי שעה. ויש אומרים שצריך שעה, והעיקר הוא שיהיה ידוע לנו שכל דפנות התנור

פסקי הלכות

התחממו היטב, ואז אפשר לאפות בו עוגה חלבית או פיצה וכדומה.

לכתחלה ימתין עשרים וארבע שעות, אבל אם הזמן דחוק אפשר להקל אף ללא המתנת כ"ד שעות.

מקורות: אופן הכשרת התנור מבואר בהרחבה בשו"ת יביע אומר ח"ה (חיו"ד סי' ז'). ושם נתבאר שימתין קודם הכשרתו כ"ד שעות. וע"ע להרמ"א ביו"ד סימן קכ"א ס"ב שאין להכשיר שום כלי קודם שיעברו עליו כ"ד שעות. ועיי' בס' מעין אומר (ח"ד פ"א סי' כד) בשם מרן הגר"ע יוסף שהיקל למי שזמנו דחוק שא"צ להמתין עשרים וארבע שעות, ויסמוך על כך שהומר הניקוי פוגם את הטעם.

אפיית עוגה בתנור בשרי כשיאכל העוגה בחלב

שאלה: האם מותר לאפות עוגה בתנור בשרי נקי, ואת העוגה אוכל עם נם קפה חלבי?

תשובה: מותר לאפות עוגה בתנור בשרי נקי, אף שיאכל העוגה בחלב.

ולאשכנזים, אם אפו בתנור באותו יום דבר מאכל בשרי, אסור לאכול העוגה בחלב. אבל אם עברו כ"ד שעות מזמן שאפו בתנור דבר מאכל בשרי, מותר לאכול העוגה בחלב.

מקורות: כיון שהתנור נקי, יש כאן נ"ט בר נ"ט, שהבשר נתן טעם בתנור והתנור נתן טעם בעוגה, ולכן לדעת מרן הש"ע (יו"ד סי' צ"ה ס"א) מותר לאכול העוגה בחלב. והרמ"א (סי' צה ס"ב) החמיר בנ"ט בר נ"ט שאסור לאכלו לכתחלה בחלב, ולכן אסור לאכול העוגה בחלב. ומכל מקום אם עברו כ"ד שעות מזמן שאפה בעוגה דבר מאכל בשרי, אף להרמ"א מותר (כמבואר בדבריו שם).

והנה דנו האחרונים אם מותר נ"ט בר נ"ט לכתחלה, ודעת הש"ך (סי' צ"ה) שאסור לכתחלה לבשל דבר מאכל פרווה בסיר בשרי על דעת לאכלו בחלב. (אף לדעת מרן הש"ע). וכן דעת הגר"ש משאש זצוק"ל ולהבה"ח מרן ראש הישיבה שליט"א בהסכמתו לס' טעמו וראו ובשו"ת מקור נאמן. ועוד. אך מרן הגר"ע יוסף בשו"ת יביע אומר ח"ט (חיו"ד סי' ד') פסק להקל אפילו לכתחלה. והארכתי בשו"ת חקרי הלכה (חיו"ד סי' י' אות ז') בדעות האחרונים בזה.

פסקי הלכות

שולחנות נפרדים לחלבי ובשרי או פריסת מפה

שאלה: האם מותר לאכול מאכל בשרי על אותה מפה ואותו שלחן שאנחנו אוכלים עליו מאכלי חלב?

תשובה: מותר לאכול דבר מאכל חלבי צונן על שולחן שעשוי מפורמייקה או שמכוסה בשעוונית וכיוצא בזה, אחר שאכל עליו דבר מאכל בשרי, אם יעביר אחר האכילה סמרטוט וינקת היטב את השולחן. ומ"מ אם חושש שלא ינקו היטב, יש להזהר בזה. ולכן במקומות ציבוריים יש לפרוס מפה, מפני שלא תמיד אפשר לסמוך שהנקיון טוב ויכול להגיע לידי מכשול.

ויש להקפיד לא להניח דבר חלבי חם ישירות על שולחן שהניחו עליו דבר בשרי חם, כיון שהשולחן מפליט לתוך המאכל החלבי את הבשר הבלוע בו.

מקורות: כתב מרן בשולחן ערוך (סי' פ"ט ס"ד): "אסור לאכול גבינה על מפה שאכלו בה בשר". והכוונה גם במקום שאוכלים אוכל צונן. וכתב בספר מעדני השלחן (מטעמי השלחן ס"ק ט"ו) שזה דוקא במפה שעשויה מבד, שאז יש לחשוש שבשעה שאוכל עליה בשר, יכול להיות שייתפסו על המפה שיריים מהבשר, ואז גם לא כל כך מבחינים בהם, וכשיאכל חלב לאחר מכן השיריים יכולים להדבק באוכל החלבי וחלילה יכול לבוא לידי איסור. אבל כאשר אדם אוכל על שולחן שעשוי מפורמייקה או שמכוסה בשעוונית וכיוצא בזה, יכול להעביר לאחר מכן סמרטוט ולנקות היטב את השולחן לאחר הארוחה הבשרית ויוכל לאכול עליו אחר כך גבינה או כל דבר חלבי אחר. וכ"כ בהוראה ברורה ס"ק נ"ב).

ומ"מ אם חושש שלא ינקו היטב, יש להזהר בזה. ולכן במקומות ציבוריים יש לפרוס מפה, מפני שלא תמיד אפשר לסמוך שהנקיון טוב ויכול להגיע לידי מכשול.

ואם אוכלים על השולחן ממש, ודאי שיש להקפיד לא להניח דבר חלבי חם על שולחן שהניחו עליו דבר בשרי חם, כיון שהשולחן מפליט לתוך המאכל החלבי את הבשר הבלוע בו (עי' בפתחי תשובה סק"ח בשם הרדב"ז בתשובה ח"ב סי' תשכ"א).

פסקי הלכות

קומקום לשימוש בשרי וחלבי

שאלה: קומקום שעירו ממנו לסיר בשרי כגון מרק או משולנט (ביום חול), האם מותר להכין בו מים לבקבוק חלב?

תשובה: מותר. ואפילו אותם המים שנותרו בכלי לאחר העירו לתבשיל עם הבשר, מותר להשתמש בהם לבקבוק חלב, אם האדים שעלו מסיר הבשר ונגעו בקומקום אינם חמים בשיעור שהיד סולדת בהם (45 מעלות חום בערך).

מקורות: אמנם לכאורה יש לחוש שמא האדים שעלו מהמרק נכנסו לתוך הקומקום ונבלעו בדפנותיו (עי' יו"ד סי' צ"ב ס"ח), וגם יש לחוש לדין ניצוק שאסור לכתחלה (עי' רמ"א יו"ד סי' ק"ה ס"ג, ובמשנ"ב בשער הציון סי' תמ"ד סק"ד). אולם הגרש"ז אויערבך במכתב שנדפס בס' מאור השבת ח"ב (עמ' תקפ"ה) פסק להקל, אם האדים שעולים מהמרק אינם חמים בשיעור שהיד סולדת בהם. ומעמו, שלא תמיד יש אדים שנכנסים לתוך הקומקום, וגם ייתכן שהאדם התפזרו לצדדים (עי' בהגהות הגאון רעק"א סי' צ"ב ס"ח בשם הב"ח) וגם אם נאמר שהאדים אכן נכנסו פנימה, מסתמא יש ששים. וגם יש להקל מפני שיש בזה נ"מ בר נ"ט דהיתרא. שהבשר נתן טעם באדים, והאדים נתנו טעם בדפנות הקומקום, והקומקום נתן טעם במים, והוי ג' נ"ט. ויש להקל אף בנ"ט בר נ"ט בשעת בישול (כמבואר בהליכות עולם ח"ז, ובשו"ת חקרי הלכה חיו"ד סי' י"ג) ובצירוף כל הנימוקים הנ"ל יש להקל לכתחלה.

חלב על גבי חצובה

שאלה: מי שחימם חלב על הגז והחלב גלש על החצובה, ואח"כ בישל על זה בסיר מאכל בשרי, מה הדין?

תשובה: הדבר הנכון ביותר לנקות תיכף את החצובה. ואם לא ניקה, פעמים רבות טיפות החלב נשרפות מיד מחום האש, ולכן אם ברור לו שנשרף החלב אף הסיר מותר.

ואם לא נשרפו טיפות החלב, אם יש בתבשיל שבסיר ששים כנגד החלב המועט שעל החצובה, התבשיל מותר באכילה. ואם אין ששים, התבשיל והסיר נאסרים.

פסקי הלכות

מקורות: אם לא ניקו מיד את החצובה ועל זה חיממו סיר בשרי, מרן בשלחן ערוך (סי' צ"ב ס"ה) כתב שאם יש ששים התבשיל מותר, (ולגבי הסיר דעת הש"ך ועוד אחרונים שנאסר הכלי, ודעת הגר"ש משאש להקל). ואם אין ששים התבשיל והסיר נאסר.

ומבואר בשלחן ערוך (סי' צ"ב ס"ו) שאם נפל החלב בצד שכנגד האש (כמו המקרה בשאלה כאן) בדרך כלל החלב נשרף מיד.

כף חלבית בתבשיל פרוזה שהתבשל בקדירה בשרית

שאלה: בטעות ערבבתי בכף חלבית אורז או פסטה שהתבשל בסיר בשרי, מה הדין?

תשובה: מותר לאכול את האורז או הפסטה בין עם בשר בין עם חלב.

מקורות: ראשית יש לציין שיש כאן נ"ט בר נ"ט דהיתרא, בין בכפית ובין בסיר. (עי' ש"ע סי' צה ס"ג). ולכן יש להקל לספרדים אפילו אם הכפית החלבית והסיר הבשרי בני יומם.

ואם הכלים אינם בני יומם יש להקל אף לאשכנזים לאכול לכתחלה לאכול את הפסטה או האורז בין עם בשר בין עם חלב.

שכח והשתמש בכלי חלבי לבשר

שאלה: מי שמיגן שניצל ובטעות הפך את השניצל עם מזלג חלבי, מה הדין?

תשובה: אם עברו עשרים וארבע שעות משעה שהשתמשו במזלג הזה בחלב חם, השניצל מותר. והמזלג עצמו בכל מקרה נאסר וצריך הכשר.

דרך החכשרה פשוטה ביותר: אחר שעברו כ"ד שעות, מנקים את המזלג היטב, לאחר מכן מכניסים אותו לתוך קומקום עם מים רותחים מבעבעים, מוציאים ושומטים אותו במים קרים והוא מוכשר.

פסקי הלכות

מקורות: אם עברו כ"ד שעות מזמן שהמזלג התשמשו בו לדבר חלבי, השניצל מותר מדין נטל"פ (סי' צג). וסתם כלים אינם בני יומן ומותרים. וכך פסק מרן בשלחן ערוך גם לגבי כלים של ישראל (יו"ד סי' קכ"ב ס"ו ס"ז). וכל זה הוא לגבי השניצל, אבל המזלג עצמו בכל מקרה נאסר וצריך הכשר (ש"ע סי' צ"ד ס"ד). דרך ההכשרה פשוטה ביותר: מנקים את המזלג היטב, לאחר מכן מכניסים אותו לתוך קומקום עם מים רותחים מבעבעים, מוציאים ושוטפים אותו במים קרים והוא מוכשר.

והרמ"א (סי' קכ"א ס"ב) כותב שלא מגעילים שום כלי כשהוא בן יומו. ולכן יזהר לעשות את ההגעלה רק לאחר עשרים וארבע שעות משעה שהשתמשו במזלג (ועי' בש"ע או"ח סי' תנ"ב ס"ב ובכה"ח שם אות ל"ד).

חינוך קטן להמתנה בין בשר לחלב

שאלה: מאיזה גיל צריך לחנך ילד קטן להמתין שש שעות לאכילת חלב אחרי בשר?

תשובה: מעיקר הדין אפשר לתת לקטן מאכל חלבי אחר שעה מאכילת בשר. וכשהילד נזקק לאכילת המאכל החלבי לחיזוק גופו, אפשר להקל בזה עד גיל שתים עשרה.

אך לאכילת ממתקים וכדומה יש להמנע מכך.

מקורות: עי' בשו"ת יביע אומר (ח"א חיו"ד סי' ד' וח"ג חיו"ד סי' ג' אות ז') שביאר שמספיק להמתין כשעה. שהרי דעת התוספות והמרדכי ועוד, שאין צריך להמתין שש שעות אחר מאכל חלבי אלא מספיק להמתין עד אחר ברכת המזון, וגם יש ספק שמא ההלכה כדעת הר"ן (ביומא ר"פ יוח"כ) והרשב"א (יבמות קי"ד ע"א) שסוברים שמותר להאכיל קטן דבר איסור אפילו בידים. ובדבר שהוא מחלוקת הפוסקים, יותר אפשר להקל לילד קטן (עי' בב"י או"ח סימן רס"ט). וכתב מרן הגר"ע יוסף בהליכות עולם (ח"ז עמ' מ"ב) שהקטנים נחשבים כחולים קצת, ולכן אפשר להקל להם עד גיל תשע, ואפשר גם להקל עד גיל שנה אחת קודם בר מצוה. (וע"ע בשו"ת אור לציון ח"ה פי"ט סי"ד). ומבואר כאן שאין להקל באכילת ממתקים

פסקי הלכות

חלביים וכדומה, רק באכילת דבר שמבריא גופו של הילד.

הלכות בישולי גויים

אשה סיעודית עם מטפלת זרה

שאלה: אדם שאשתו סיעודית ויש לה מטפלת זרה שמכבסת ומנקה את הבית וגם מבשלת, האם יש בזה בעיה של בישולי גויים?

תשובה: כל אדם חולה (אפילו שאין בו סכנה) אין לו איסור בישולי גויים. ולכן מותר לעובדת הזרה לבשל עבורה. אך זה רק באופן שאין אפשרות אחרת. ולכן הנכון שאחת הבנות או הכלות שיבשלו פעם בשבוע את כל האוכל ויקפיאו אותו, ובכל פעם המטפלת הזרה תוציא מהאוכל ותחמם בשביל החולה. באופן כזה מותר לכל הדעות.

מקורות: מרן בש"ע (או"ח סימן שכ"ח סי"ט) כותב: "חולה שאין בו סכנה מותר בבישולי גויים". לפיכך חולה סיעודית, כיון שאין לה אפשרות אחרת ממילא מותר שהמטפלת הזרה תבשל לה. אך אם ישנה אפשרות אחרת, יש להמנע מכך. שהרי הרשב"א (במשמרת הבית ב"ג ש"ג דף צ"ד ע"ב) כתב שחולה שאין בו סכנה שהוצרך לתבשיל ביום שבת, והביאו לו גוי שיבשל בשבילו (כי מותר שגוי יבשל ביום שבת עבור חולה כדי שיתחזק), אם נשאר מהאוכל למוצאי שבת, הדין שהאוכל אסור אפילו לחולה עצמו וכ"ש לבריא, משום איסור בישולי גויים. ונחלקו בזה הראשונים, והרא"ה בבדק הבית (שם) מתיר בזה, וכך פסק הרמ"א (יו"ד סי' קי"ג סט"ז), והרבה פוסקים מחמירים. ומבואר כאן שכל החיתר הוא רק כאשר אין אפשרות אחרת, אבל במוצאי שבת כיון שהיהודי יכול לבשל לא מתירים לאכול בישולי גויים. ולכן אפילו למתירים, אם אפשר ע"י מישהו אחר בוודאי שיעשה על ידי יהודי, ורק אם אין אפשרות אחרת, המטפלת הזרה יכולה לבשל ואפשר לאכול מזה (וע"ע במשנ"ב סי' שיח ס"ק סג). וכך דעת הגר"ש וואזנר בקובץ מבית לוי (הלכות בישולי גויים). וע"ע בשו"ת חיי הלוי ח"ד (סי' נד). ולכן הנכון שאחת הבנות או הכלות שיבשלו פעם בשבוע את כל האוכל ויקפיאו אותו, ובכל פעם המטפלת הזרה תוציא מהאוכל ותחמם בשביל החולה. באופן כזה מותר לכל הדעות, כי אין איסור בישול אחר בישול בבישולי גויים ואפילו בדבר לה, ולכן אין חשש בחימום.

פסקי הלכות

תשלום על בישול יהודי בחולים

שאלה: זוג זקנים סיעודיים, לו יש מטפל זר ולה יש מטפלת זרה, והם מבשלים להם בבית, האם צריכים להביא יהודי ולשלם לו כסף כדי שיבשל להם?

תשובה: אינם חייבים להוציא כסף כדי להמנע מבישולי גויים, וכיון שהם חולים (אפילו שאין בהם סכנה) מותרים לאוכל מבישול הגוי.

מקורות: כתב מרן בש"ע (או"ח סימן שכ"ח סי"ט) שחולה שאין בו סכנה מותר בבישולי גויים. ואמנם במקום שיש אפשרות אחרת צריך להמנע מבישולי גויים, אך בשו"ת זרע אמת (סי' מו) כתב שלא צריך לשלם כסף כדי שלא יכשלו באיסור בישולי גויים, מפני שמן הדין זה מותר להם שהרי מרן מתיר בחולה שאין בו סכנה, וממילא א"צ להוציא הוצאות על כך.

צליית וחימום דגים ובשר בתנור

שאלה: האם מותר לצלות או לחמם דגים ובשר בתנור?

תשובה: אין לאכול דגים ובשר מפני הסכנה. ולכן לכתחלה אין לצלות או לחמם דגים ובשר ביחד בתנור אחד, אפילו אם מונחים במגשים ותבניות נפרדות, מפני שהזיעה עולה מן הבשר לדגים, ומן הדגים לבשר.

ומכל מקום בדיעבד, יש להקל.

מקורות: בגמ' (פסחים עו:) ובש"ע יו"ד (סי' קמז ס"ב) מבואר שאין לאכול דגים ובשר מפני הסכנה. וכתב הרמ"א שאין לצלות בשר עם דגים משום ריחא, מיהו בדיעבד אינו אסור. ואמנם רבים מהפוסקים כתבו להחמיר לאסור אפילו בדיעבד. וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"ד (סי' ד' אות ד') ובהליכות עולם ח"ד (פ' אחרי סי"א). אולם מרן הגר"ע יוסף במאור ישראל (פסחים עו:) כתב להקל בדיעבד כדברי הרמ"א, מכמה נימוקים.

פסקי הלכות

הלכות מצוות התלויות בארץ

הפרשת תרומות ומעשרות מפירות הנמכרים בשוק

שאלה: הקונה פירות מחנות עם הכשר רבנות, האם חייב להפריש מהם תרומות ומעשרות?

תשובה: אין חיוב לעשר, אך נכון לעשר ללא ברכה.

מקורות: הנה אף שהמשגיחים מטעם הרבנות מפרישים תרו"מ, יש חשש שאין כל הפירות מעושרים, אחר ורבים מערימים ומכריחים פירות ללא תרו"מ. ודעת החזון איש (דמאי סי' טו אות ד') שהפירות שבזמננו גרועים מדמאי, מאחר ובדמאי רוב עמי הארץ מעושרים הם, אבל בזמננו לא ברור שיש רוב פירות מעושרים. וכ"פ הגרי"י קנייבסקי והגרי"ש אלישיב בקובץ תשובות ח"א (סי' מב) ובספר דרך אמונה (פ"ט מהלכות מעשר ס"ק סג). וע"ע בשו"ת אור לציון ח"ב (פט"ז סי"א בהערה). אולם מרן הגר"ע יוסף בשו"ת יביע אומר ח"ט (חיו"ד סי' ל, וע"ע שם במהדו"ח) ובחזון עובדיה תרומות ומעשרות (עמ' קלה) כתב להקל מס"ס, שמא מעושרים, ושמא פירות אלו מקרקע גוי ופטורים ממעשרות, ושמא באו הפירות ממקומות שלא נתקדשו ע"י עולי מצרים ופטורים מתרו"מ. וכתב (בעמ' קמ) שנכון להחמיר ממידת חסידות לעשר בלא ברכה. ע"ש.

הבנת הנוסח בהפרשת תרומות ומעשרות

שאלה: האם מספיק לקרוא את נוסח הפרשת תרומות ומעשרות הכתוב בסידורים, או שצריך להבין מה אומר?

תשובה: בשעה שעורכים הפרשת תרומות ומעשרות, וקוראים הנוסח בסידור, צריך להבין תוכן הדברים שאומר. ומכל מקום מי שיודע ומכיר את המצוה והלכותיה, ורק כשקורא לבו כל עמו ואינו מכוין במה שאומר, בזה יוצא ידי חובה.

מקורות: מהרי"ט אלגאזי בקונטרס הספיקות (סי' יב עמ' קא) כתב שעם הארץ שאינו יודע בטיב הפרשת תרומות ומעשרות, ותלמיד חכם אחד מסר לו נוסח הפרשה, להלכה אינו יוצא ידי חובה, כיון שאינו מבין כלל. והביאו להלכה מרן הגר"ע יוסף בחזון עובדיה (תרומות ומעשרות עמ' קצג). ומכל מקום מי שיודע

פסקי הלכות

ומכיר את המצוה והלכותיה, ורק כשקורא לבו כל עמו ואינו מכזב במה שאומר, בזה יוצא ידי חובה. וכמבואר בספר תשובות והנהגות (ח"א סי' תרס"ז).

ולענין אדם שאינו בקי בנוסח ההפרשה, לדעת החזון איש (דמאי סי' מו אות ו') מועיל שיאמר "שהכל יחול כמו שכתוב בנוסח הכתוב בביתי כדת". אבל בחזון עובדיה תרומות ומעשרות (עמ' קצב) כתב שלא מועיל לומר כן. ועי' בס' אור לציון (כתובות ח"א עמ' רג) מ"ש לבאר דברי החזו"א. ע"ש.

נמילת ידים על דשא בשבת ובשמיטה

שאלה: האם מותר ליטול ידים על גבי דשא בשבת או בשנת השמיטה?

תשובה: בשבת – אסור ליטול ידים על גבי דשא או פרחים ועציצים, שאף שאינו מתכוין להשקותם, מכל מקום פסיק רישיה הוא.

אולם בשנת השמיטה מותר ליטול ידים על גבי דשא ופרחים בגינה הציבורית, או בגינת חבירו, משום שלא איכפת לו בהשקייתם.

ויש מתירים אף בגינה שבביתו.

מקורות: לענין שבת, כן מבואר בש"ע (סי' שלו ס"ג) לאסור, משום דהוי פ"ר בדאורייתא. אולם לגבי שנת השמיטה יש להקל, דהיכא דלא איכפת לו בהשקיית הדשא והפרחים כגון בגינה ציבורית או בגינת חבירו, הוי פסיק רישיה דלא איכפת ליה בדרבנן. ויש מתירים אף בגינתו דניחא ליה בהשקיית הגינה, משום דהוי פסיק רישיה דניחא ליה בתרי דרבנן, דהא איסור השקייה בשביעית מדרבנן, ושביעית בזמן הזה מדרבנן, ויש מתירים פ"ר בתרי דרבנן אף דניח"ל עי' בחזו"ע שבת ח"ה. ובפרט אם אינו נוטל ידיו על גבי הפרחים ממש אלא סמוך אליהם. עיין בלויית חן סי' קב.

נקיון הגינה בשנת השמיטה

שאלה: האם מותר לנקות את החצר והגינה בשנת השמיטה?

פסקי הלכות

תשובה: כל שאינו מתכוין בנקיון אלא על מנת שהמקום יהיה נאה ומסודר, מותר לנקות.

ונכון להשאיר מקום קטן שלא ינקה שם, או להעמיד שם שלחן וכיסאות, על מנת שיהא ניכר שמטרת הניקיון להנעים את הישיבה במקום ולא למטרת עבודה בקרקע.

מקורות: הרמב"ם (פ"א מהלכות שמיטה הי"ז) כתב: היתה בהמתו עומדת בתוך שדהו מלקט ומביא לפניו, שבחמתו מוכחת עליו. וכן אם היתה שם כירתו מלקט הכל ומדליק שכירתו מוכחת עליו. ע"ש. ואף בגינה שבביתו שיושב שם וחפץ שתהא נקיה, ניכר שמנקה המקום על מנת להנעים את הישיבה במקום, שלא תהא החצר מטונפת ויפריע לשהייה במקום. וטוב שיותיר מקום בגינה שלא ינקה אותו או שיעמיד שם שלחן וכיסאות, שיהא ניכר בהדיא שמטרת הניקיון להנעים את הישיבה בגינה. וכן פסק בשו"ת אור לציון (עמוד לג).

קניית פרחים בשנת השמיטה

שאלה: האם מותר לקנות בשנת השמיטה פרחים הנמכרים בחוצות קריה?

תשובה: יש לקנות פרחים דוקא מחנויות שיש עליהם פיקוח שלא נעשו בגידול הפרחים מלאכות האסורות בשנת השמיטה. ופרחים הנמכרים בחוצות קריה אין לקנות מהם מחשש שעשו בגידול מלאכות האסורות, וכשקונה מהם יש בזה משום מסייע בידי עוברי עבירה. אולם מותר לקטוף פרחים בכל מקום, אף ממקומות שגידלו את הפרחים במלאכות האסורות, ואין הפרחים נאסרים. (ורק לקנותם בכסף אסור, משום מסייע בידי עוברי עבירה).

מקורות: כתב הרמב"ם (פ"ד מהלכות שמיטה ה"א – ה"ג): אפילו שדה שנמייבה בשביעית וצמחה פירותיה, מותרים באכילה, (וגזרו ספיחים רק על ירקות ומיני תבואה וקטניות). ואמנם נחלקו הראשונים אם הנעבד אסור באכילה, מ"מ להלכה נקטינן להקל. אך בודאי שאין לקנות פרחים בכסף מהמוכרים בחוצות קריה, משום שמסייע בידי עוברי עבירה. ורק לקטוף הפרחים ללא תשלום, יש להקל.

אם יש קדושת שביעית בפרחים ובשמים

פסקי הלכות

שאלה: האם צריך לנהוג קדושת שביעית בפרחים ובשמים שנהנה מהריח או הנוי שבהם, ואסור להשליכם בבזיון?

תשובה: אין קדושת שביעית בפרחים ובשמים. ויש אומרים שראוי להחמיר בבשמים ופרחים העומדים לריח.

מקורות: בירושלמי שביעית (פ"ז ה"א) איבעיא להו בבשמים מהו שיהא עליהם קדושת שביעית. ולא איפשיטא. ועי' במפרשים שם ובחזון איש (סי' יד סק"ט). והרמב"ם השמיט הספק שבירושלמי. ומאחר ושביעית בזה"ז מדרבנן, סד"ר לקולא. ועי' בשו"ת אור לציון (פ"ב הערה יב) שכתב שראוי לנהוג קדושת שביעית אם הבשמים עומדים לריח, די"ל דחשיב בכח"ג הנאתן וביעורן שווה, ויש בהם קדושת שביעית כדאיתא בסוכה (מ.). ולכן אין להפסידם, ואין לעשות מפרחים אלו זרים לכלה באופן שמפסידם. ע"ש.

הלכות חושן משפט

לקרוא לחבירו בכינוי שאינו שבה

שאלה: מקובל לכנות שם לחבר מסויים, אך הכינוי אינו גנאי וגם לא שבה, האם יש בזה איסור?

תשובה: אם האדם שקורא בכינוי הזה מתכוון לגנאי, אסור. אך אם אין כוונתו לגנאי, מותר.

מקורות: בבבא מציעא (דף נ"ח סוף ע"ב) איתא, שלשה יורדים לגיהנם ואינם עולים: הבא על אשת איש, והמכנה שם רע לחברו, והמלכין פני חברו ברבים". הרמב"ם (פ"ו מהלכות דעות ה"ח) מביא את האיסור של מכנה שם רע, בלשון הזה: "לא יקרא לו בשם שחוא בוש ממנו". ובגמרא שם שאלו מה ההבדל בין המכנה שם רע ובין המלכין פני חברו, וחלא לכאורה זה אותו דבר, כי המכנה שם רע מבייש את האדם. וביארו בגמרא שאע"פ שאותו אדם התרגל שכולם מכנים אותו בשם זה, אסור. וביאר רש"י, שהדבר אסור מפני שעל כל פנים אותו אדם שמכנה לו שם זה, מתכוון לגנות אותו. אולם אם הקורא לחבירו בכינוי אינו מתכוון לגנאי, מותר לקרוא לחבירו בכינוי. וזה לשון מרן בשולחן ערוך חו"מ (סי' רכ"ח ס"ה): "ויזהר שלא לכנות שם רע לחברו, אף על פי שהוא רגיל באותו כינוי, אם

פסקי הלכות

כוונתו לביישו אסור". ומרן כותב בכסף משנה (פ"ג מהלכות תשובה הי"ד) שבורא עולם יודע אם אדם מתכוון לבזות או לא. ולפיכך אם אין לאדם שום כוונה לבזות – מותר.

אכילה בפארקים ומסעדות שהשלחנות ברחוב העיר

שאלה: בני משפחה היוצאים לפארק ורוצים לצלות בשר במנגל ולאכול שם, וכן האוכלים במסעדות שהשלחנות מונחים ברחוב העיר, האם יש להמנע מכך מדין "האוכל בשוק פסול לעדות"?

תשובה: אין לאכול בשוק בפני המון העם, תוך כדי הליכה. אולם אם אוכל בדרך כבוד, שיושב ואוכל, אין בכך חשש. לפיכך האוכלים בפארקים ציבוריים וכן במסעדות וחנויות פלאפל שהשלחנות בקרנות הרחוב, מאחר ויושבים ואוכלים בדרך כבוד, אין צריך להמנע מכך. ומכל מקום תלמיד חכם לא יאכל שם.

מקורות: בקדושין (מ:) איתא, האוכל בשוק פסול לעדות. אולם הרמב"ם (פי"א מהלכות עדות ה"ה) ומרן בש"ע חושן משפט (סי' לד סי"ח) כתבו דהיינו אנשים שהולכים ואוכלים בשוק. ולפ"ז כל שאוכל מאכלו בישיבה בדרך כבוד, אין חשש. וכ"כ היעב"ץ (קדושין מ:) ועוד אחרונים (הובאו בשו"ת חקרי הלכה האו"ח סי' ד). ומכל מקום לתלמיד חכם, כתב הרמב"ם בהלכות דעות (פ"ה ה"ב) שהחכם לא יאכל בשוק אלא במקום צורך גדול, שלא יתגנה בפני הבריות.

התנערות מהלואה לאחרים

שאלה: אדם שמבקש הלואה מחבירו, האם מותר לסרב ולשקר ולומר שאין ביכלתו להלוות?

תשובה: אדם שיש ביכלתו להלוות, מצוה מן התורה שילוח, והיא מצוה גדולה יותר מן הצדקה. ואפילו לעשיר שצריך הלואה, יש מצוה להלוות.

פסקי הלכות

ומכל מקום אם אין ביכלתו להלוות, או שחושש שהלוה לא יעמוד בהבטחתו ולא יחזיר ההלוואה בזמן, ויגרם לו נזק מכך, רשאי לסרב ולהתחמק.

מקורות: כן כתב מרן בש"ע חו"מ (סי' צז ס"א): מצות עשה להלוות לעניי ישראל, ואפילו עשיר מצוה להלוותו לפי שעה, ולההנותו אף בדברים, וליעצו עצה ההוגנת לו. ע"כ. ואף שיש מקומות שלא נאסר להתחמק מחבירו מצד איסור שקר (עי' במה שכתבתי בשו"ת חקרי הלכה חיו"ד סי' כב), מכל מקום מצוה להלוות. אלא אם כן במקום שאין ביכלתו להלוות, או שחושש שהלוה לא יעמוד בהבטחתו ולא יחזיר ההלוואה בזמן ויגרם לו נזק מכך, שבאופנים כאלו כתבו הפוסקים שאין מצוה להלוותו. וכתב בדעת זקנים מבעלי התוספות, על הפסוק "אם כסף תלוה את עמי" (שמות כב כד) בשם ה"ר יהודה החסיד, שלכן נכתב בלשון "אם", אף על פי שזה מצוה וחובה להלוות, לפי שפעמים שהוא רשות, כגון הלוה ואינו משלם. וכ"כ עוד ראשונים ואחרונים.

פסקי הלכות

שער ג'

פסקי מרן ראש הישיבה שליט"א

כל ההלכות הוגהו ע"י מרן ראש הישיבה שליט"א. יש מקומות שאחר עריכת הקונטרס מרן שליט"א תיקן והוסיף כאן בנוסח ההלכות (מעט הוספות קלות, ועל הרוב ציינתי כן בהערות).¹⁶⁷

הלכות השכמת הבוקר

תיקון הצות

א. תיקון הצות מקרב הגאולה¹⁶⁸. והמקובלים הפליגו בחשיבות נקודת הצות בדיוק. ובודאי דסמכינן על השעון לידע זמן הצות בדיוק¹⁶⁹. ומר זקני החסיד ר' רפאל מאזוז זצ"ל בהיותו בג'רבא היה קם בנקודת הצות ממש, ולשם כך טרח למצוא

¹⁶⁷ התודה והברכה לכל אלו שטרחו לשלוח הגהות והערות על הקונטרס שנדפס מתחלה, ובראשם מר אבי ועט"ר הגאון מוהר"ר מצליח חי מאזוז שליט"א, והגאון מוהר"ר מיכאל סגרון שליט"א, וידי"נ הרה"ג רבי עובדיה חן שליט"א ורבי דוד חיים דיין, ועוד. יבורכו מפי עליון.

¹⁶⁸ ספר אסף המזכיר (ערך תקון הצות).

¹⁶⁹ הגהת מרן שליט"א בשו"ת איש מצליח ח"א (חאו"ח סי' ד הערה 5).

פסקי הלכות

תרנגול שחור, ע"פ מ"ש בזוהר (פ' ויחי דף ריח ע"ב) דתרנגולא אוכמא מדייק בפלגות ליליא¹⁷⁰.

ב. אף מי שקורא תיקון חצות בלי שום כוונה ורגש, בכל זאת יאמר תיקון חצות, והדברים פועלים פעולתם בשמים. ואם יוכל לקרות בקול בכי, אף שאינו בוכה ממש, תבוא עליו ברכה¹⁷¹.

ג. מי שעסוק בלימודו והגיע זמן נקודת חצות הלילה, לא יפסיק מלימודו לומר תיקון חצות, אלא יאמר תיקון חצות בסוף הלימוד¹⁷².

ד. כשמגיע זמן חצות הלילה, יקרא קודם וידוי ותיקון חצות, ואח"כ יאמר קריאת שמע שעל המיטה ללא וידוי (סמוך לשינה). אך אם היה הפסק חצי שעה או יותר יחזור ויאמר וידוי גם בקריאת שמע שעל המיטה¹⁷³.

ואם עלה על יצועו לישון ואמר ק"ש שעל המיטה עם וידוי, ולא נרדם עד שהגיע זמן חצות, אינו חוזר הוידוי¹⁷⁴.

ה. עדיף לומר תיקון חצות בישיבה על הקרקע, ובר"ח ובעשי"ת וכיוצא שאומרים רק תקון לאה ישב על הכסא¹⁷⁵. ואף בימות החול שאומר תיקון רחל על הקרקע,

¹⁷⁰ ספר מגדולי ישראל ח"ד (עמ' כג).

¹⁷¹ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ה').

¹⁷² שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ו').

¹⁷³ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' י', י"א, י"ב).

¹⁷⁴ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' י"ג). וברור דהיינו שלא עבר זמן חצי שעה הפסק ביניהם, שאם עבר יאמר שוב וידוי.

¹⁷⁵ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' א'). ודעת הבא"ח (ש"א פ' וישלח סי"א) שאין אומרים תיקון חצות על הקרקע ממש, אלא ישים מחצלת או דבר המפסיק. ע"ש. ועי' למור"ר בהגהותיו שם מ"ש להביא מקורות ונו"נ בזה. ע"ש.

פסקי הלכות

כשיאמר תיקון לאה אם קשה לו יוכל לשבת על כסא¹⁷⁶. ובשנה זו (התשנ"ה) שהיא פסק שנת היובל יש אומרים שאין יושבים על הקרקע אלא ישב על כסא¹⁷⁷.

ו. אין נוהגים לעשות תיקון חצות עם אפר מקלה כמו שכתב בבן איש חי (ש"א פ' וישלח סי"א), שאפר מקלה אין לנו¹⁷⁸.

ז. אין צריך לעמוד לפני תלמיד חכם באמצע אמירת תיקון חצות¹⁷⁹.

ח. אף תלמידי ישיבות ראוי שיערכו תיקון חצות, ואין צריך לקוראו זמן רב אלא בזמן מועט ואפשר לאומרו בשקט ובציניעא. ובפרט בימי החורף שהדבר לא יפריע כלל לסדרי הלימודים, כי הלילה ארוך, ויכולים לקום מעט קודם עלות השחר ולומר תיקון חצות ואף לחבר לילה ויום בלמוד התורה. והאחרונים נתנו סימן: "משכבי עד קומי – שכבי, מקומי עד שכבי – קומי". והכוונה: מחג השבועות שאומרים במגלת רות "שכבי עד הבוקר" עד תשעה באב שאומרים באיכה "קומי רני בלילה", אין חובה כ"כ לומר תיקון חצות, כי הלילה קצר מאוד. ובהיפך מט"ב עד חג השבועות – קומי. אבל מי שיכול לקום לתיקון חצות כל השנה כולה, מצוה לקום. וכל לילה שאדם קם וקורא תיקון חצות, שכרו הרבה מאוד¹⁸⁰. ואם לומד בשיבה שראש הישיבה שם מתנגד לאמירת תיקון חצות, יימנע, שלא יבנה כל אחד במה לעצמו. ויקבל שכר על הפרישה¹⁸¹.

ט. מעולם לא ראינו ולא שמענו שאשה אומרת תיקון חצות. וכן פסק בבן איש חי (ש"א פ' וישלח ס"ו). ואף על פי שהרב כף החיים (סי' א' אות ט"ו) סובר שנשים

¹⁷⁶ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ט"ו).

¹⁷⁷ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' י"ד). ובעיקר הענין אם שנת תשנ"ה היא שנת היובל, עי' מ"ש מו"ר בחידושי הרמב"ם (פ"י מהל' שמיטה ה"ד), ונדפסו באו"ת (תשרי תשנ"ה סי' א). ובמ"ש עוד מו"ר נר"ו באו"ת (כסלו תשנ"ה). ושוב נדפסו בשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' א, ב).

¹⁷⁸ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' י"ד).

¹⁷⁹ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ט"ז).

¹⁸⁰ בית נאמן (גליון 17 אות ב). ושו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' א'). וע"ע למרן שליט"א בהערות אי"מ על הבאה"ט (סי' א' סק"ו) שציין לס' חסידים (סי' תקסה).

¹⁸¹ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ב').

פסקי הלכות

אומרות תיקון חצות, ודבריו נראים נכונים בטעמם, מ"מ אין המנהג כן. ויש טעמים בזה¹⁸².

י. אף מוחל יכול לומר תיקון חצות אחר הצהרים כימי בין המצרים (כי הזמן גורם), רק יאמר בלי וידוי. ואינו דומה לתיקון חצות של הלילה¹⁸³.

יא. מי שיש לו כמה ימים בשבוע שקשה עליו לקום לסליחות וגם להיות עירני בתפלה מבלי לנמנם, מותר במקום זאת להמתין לחצות ולומר תיקון חצות ולהתפלל שחרית בבוקר כראוי¹⁸⁴.

יב. תפלה בניץ החמה עדיפה מתיקון חצות, מאחר ותיקון חצות אינו אלא לשרידים אשר ה' קורא. וירא שמים יצא את כולם, וישתדל לישון מוקדם באופן שיקיץ משנתו כחצי שעה קודם עלות השחר, ויטול ידיו ויברך ברכות השחר ויקרא תיקון חצות, ויקיים שלש מצוות: יחבר לילה ויום בעסק התורה, וגם יהיה מעשרה ראשונים בבית הכנסת, וגם יתפלל בניץ החמה¹⁸⁵.

ואף אחר עלות השחר קצת אפשר לומר תיקון לאה, שעדיין פני השמים לא נתבהרו ובכלל קדרותא דצפרא הוא¹⁸⁶.

¹⁸² שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ג'). [א"ה. בתחלה כתב מו"ר בתשובה שנשים לא תאמרנה, ושוב הראו למו"ר שחכם אחד למד מדבריו בהסכמתו ל' חמדת אברהם (חלק ב') שכתב שדברי הכה"ח נכונים בטעמם, ומשמע דס"ל למו"ר שנשים תאמרנה כדעת הכה"ה, ולכן הוסיף מו"ר במקור נאמן שם שאע"פ שדברי הכה"ח נכונים בטעמם מ"מ למעשה לא שמענו שנוהגים כן.

ובעיקר דברי מרן שליט"א שם שכתב שכנראה יש להגרי"ח טעם נכון ע"פ הקבלה, דבר ה' בפיהו אמת שכן מפורש בשו"ת רב פעלים ח"א (סוד ישרים סי' ט) שנתן טעמים לזה ע"פ הקבלה. ע"ש].

¹⁸³ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ד').

¹⁸⁴ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ח').

¹⁸⁵ אור"ת (אב תשד"מ סי' קכא). ויען שמואל ח"י (סי' י'). שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ז'). ובית נאמן (גליון קס"ז שלח תשע"ט אות ג'). וע"ע בבית נאמן (גליון כ"ט אות ז, וגליון רע"ג, שופטים תשפ"א אות י'). גליון ער"ה נצבים תשפ"א הערה י"ד). וע"ע במה שכתבתי בשו"ת חקרי הלכה (חיו"ד סי' נ"ה אות ב'). ע"ש.

¹⁸⁶ הגהת מרן שליט"א בשו"ת איש מצליח ח"א (האו"ח סי' ד הערה 6). והלשון כאן תוקן ע"י מרן שליט"א בהגהתו את הקונטרס הנוכחי.

פסקי הלכות

יג. עדיף לקרוא בבוקר פתיחה (קרבנות) מלומר תיקון חצות, כי היא חלק מתיקוני התפלה, ותיקון חצות ליחידי סגולה. ואם יוכל לקום כחצי שעה קודם עמוד השחר, יספיק הכל. ולכן מי שחושש שאם יאמר בלילה תיקון חצות למחרת בבוקר יקום מאוחר ולא יוכל לקרוא פתיחה, עדיף שיקום מוקדם ויקרא פתיחה¹⁸⁷.

יד. אין אומרים תיקון רחל אחר המולד¹⁸⁸. וכן בימי העומר אין אומרים תיקון רחל. ובחול המועד פסח הוסיפו שאף תיקון לאה אין אומרים. וסימן לדבר שתיקון לאה אומרים רק בחול המועד סוכות, כי תיקון לאה מתחיל במזמור של סוכות¹⁸⁹.

טו. בערב ראש השנה, אם הוא אחר מולד תשרי אומרים תקון לאה בלבד, ואם קודם המולד אומרים תקון רחל ולאח. ובעשרת ימי תשובה (ואף בערב יום הכפורים) אומרים תקון לאה בלבד, ואומרים גם מזמור יענך¹⁹⁰.

טז. בשנת השמטה אין אומרים תיקון רחל. ומי שרוצה לומר עקב המצב הקשה השורר בארץ, יאמר (לפחות פעם בשבוע) התפלה בספר לשון חכמים ח"ב (סי' ג')¹⁹¹.

יז. המשכים משנתו בימי חודש אלול, יטול ידיו בברכה, יאמר ברכות השחר וברכות התורה עד "ואני אברכם", ואחר כך אם יש זמן יאמר תיקון חצות (תיקון רחל ותיקון לאה), ולאחר מכן יאמר סליחות. ואמנם יש אומרים שסליחות עדיף, אבל הנכון יותר שתקון חצות עדיף.

¹⁸⁷ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ט').

¹⁸⁸ מגדולי ישראל ח"ב (סוף עמ' קמז). וע"ע בחלק ד' (עמ' כ).

¹⁸⁹ הערות על הבא"ח (ש"א פ' וישלח ס"ז). וכן אמר מו"ר נר"ו במשאו במעמד שמחת בית השואבה חוה"מ סוכות תשע"ט.

¹⁹⁰ אור תורה (תשרי תשס"ח סימן י"ד אות ב').

¹⁹¹ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ג'). והוסיף, אמרנו אותה במלחמת המפרץ (בשנת התשנ"א) וראינו חסדי ה'. ע"ש.

פסקי הלכות

אלא שאין צריך לומר וידוי קודם שיאמר תקון חצות, מאחר ויאמר וידוי בסליחות, ואין אומרים פעמיים וידוי משום דהוי ככלב שב על קיאו. (אלא אם כן בא בסוף הסליחות אחר שהציבור אמר הוידוי, כשיאמר תיקון חצות אחר הסליחות יאמר וידוי)¹⁹².

והיינו כשאומר סליחות סמוך לתקון חצות. אבל אם אומר תקון חצות בחצות הלילה והסליחות באשמורת הבוקר, יש לומר וידוי בתיקון חצות, כיון שהוא מרוחק הרבה מוידוי של סליחות. והוא הדין לנוהגים לומר סליחות מיד בחצות במנגינות יפות ואחרי הסליחות נשארים קצת בבית הכנסת לומר תיקון חצות, שיגידו שנית ודאי, כי הוידוי רחוק בערך שעה מהוידוי של הסליחות¹⁹³.

לימוד תורה בלילה

א. צריך האדם לישן לכל הפחות שש שעות בלילה, ודי לו לישן שמונה שעות¹⁹⁴. ואם יוכל לקום שעה או שתים קודם אור היום לעסוק בתורה מה יופיו ומה טובו, כי אז השכל שקט והמוח מרוכז ומוכן ללמוד ולקלוט, וטובה שעה אחת קודם אור היום לעסוק בתורה, מכמה שעות ביום¹⁹⁵.

דיני נטילת ידים לניעור משנתו בלילה

א. אדם שמתעורר פעמיים שלוש בלילה וחוזר לישון אין צריך ליטול ידיו בכל פעם. (אלא אם כן רוצה לשתות או לעשות צרכיו ולכרך אשר יצר, ראה להלן סעיף ב').

ואם קם ונטל ידיו אחר חצות וחוזר לישון, אין צריך ליזהר שלא לגעת בעיניו וכו' קודם נטילת ידים שחרית, שדינו כישן ביום¹⁹⁶.

¹⁹² בית נאמן (גליון כ"ט אות ז, וגליון רע"ג, שופטים תשפ"א אות י). וכן בבית נאמן (גליון ער"ה נצבים תשפ"א הערה י"ד) שתיקון חצות קודם לסליחות.

¹⁹³ אור תורה (תשרי תשס"ח סימן י"ד אות א').

¹⁹⁴ עי' בהערות על הבא"ח (ש"א פ' וישלח ס"א). וע"ש.

¹⁹⁵ או"ת (אב תשד"מ סי' קבא). וציין מרן שליט"א לבכורות (לא:). וב"מ (פג:). ע"ש. וע"ע בבית נאמן (גליון 123 ראה תש"ף אות ה'). ובשיעורי העיון (בשנת תשע"ד) שמעתי ממו"ר נר"ו שביאר עוד על פי זה הגמ' בנדרים (ט). האומר "אשכים" ואשנה פרק זה וכו'.

¹⁹⁶ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' כ"א).

פסקי הלכות

ב. אדם שניעור משנתו בלילה ונצרך לנקביו, ילך לבית הכסא, ויזהר שלא ימשמש, ואחר כך יטול ג' פעמים לסירוגין מן הכלי, ויברך אשר יצר (וכדין השומע רעם באמצע הלילה שיקנח ידיו בכותל ויברך). אבל לא יברך על נטילת ידים עד הבוקר, דבברכות השבח (שנעשה בריה חדשה) לא בעינן עובר לעשייתן. ומעשים בכל יום שאין מברכין תיכף לנטילה אלא אחר שעושה צרכיו ומתלבש מסדר הכל עם ברכות השחר¹⁹⁷.

ואף אם קם ללמוד תורה ומברך ברכות השחר וחוזר לישון, עדיף שלא יברך על נטילת ידים בלילה, רק כאשר נוטל ידיו בבוקר. אלא אם כן נשאר ער עד הבוקר, שאז יברך תיכף על נטילת ידים כשהוא קם מן המטה¹⁹⁸.

ג. מותר לענות אמן על ברכה קודם נטילת ידים, מאחר ואין בזה לא שם ולא כינוי. וקל וחומר מנוסח מודה אני וכו' שאומר מלך חי וקיים, ואף על פי כן אומרו קודם

¹⁹⁷ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' כ"ב, כ"ו, כ"ז). וע"ע שם לעיל מינה (בסימן כ"א) שכתב שאין צריך ליטול ידיו בכל פעם שמתעורר משנתו, רק אם רוצה לשתות או לעשות צרכיו ולברך אשר יצר. ע"ש. [והיינו שיטול ידיו ללא ברכת על נטילת ידים. כמבואר בסימן כ"ב כ"ו כ"ז הנ"ל].

וע"ע בבן איש חי (ש"א פרשת ויצא ס"ב) שכתב, הקם ממטתו לעשות צרכיו, יטול בתחלה ידיו כהלכה, וכיון שהוא צריך עתה לנקביו אי אפשר לברך על נטילת ידים, אלא תחלה יעשה צרכיו, ואחר כך יברך על נטילת ידים ואשר יצר. וכתב מרן שליט"א בהגהותיו על הבא"ח שם: לענ"ד יש להניח ברכת על נטילת ידים עד הבוקר, כיון שנתקנה לקריאת שמע ולתפלה, והוא דעתו לישן מיד. ע"ש. ומבואר מכל האמור שדעת מרן שליט"א שיטול ידיו אך לא יברך על נטילת ידים. וע"ע למרן שליט"א בהגהתו בשו"ת איש מצליח ח"א (האו"ח סי' ג' הערה י"א) שמי שצמא בלילה על מטתו, שאי אפשר לו ליטול ידיו ולברך, דעת המ"ז (סי' סב סק"א) שיהרהר הברכה בלבו וישתה, ובשו"ת יביע אומר ח"ד (סימן ד') הביא כמה אחרונים חולקים על המ"ז משום דהרהור לאו כדיבור דמי, ומסיק שינקת ידיו בכל מילי דמנקי, ויברך על המים וישתה. וע"ע למור"ר שם בהערה י"ז.

ובענין לסדר ברכות השחר עם נט"י ואשר יצר, ע"ע למרן שליט"א בהגהתו בשו"ת איש מצליח ח"א (האו"ח סי' א' הערה ל'). ובשו"ת מקור נאמן ח"א (סי' כ"ט). ע"ש.

¹⁹⁸ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' כ"ז).

פסקי הלכות

נמילת ידים. ואע"פ שאמנ ר"ת אל מלך נאמן, או בגימטריא הו"ה אדנו"ת, אין בזה כלום¹⁹⁹. ודוקא כשאין ידיו מטונפות. אך אם ידיו מטונפות אסור לענות²⁰⁰.

ד. מותר להרהר בדברי תורה קודם נמילת ידים שחרית²⁰¹. ומרן השלחן ערוך (סי' צא ס"ג) כתב, יש אומרים שאסור להוציא אזכרה מפיו בראש מגולה. ודוקא אזכרה אסור, אך שאר דברי תורה מותר מעיקר הדין. וק"ו שמותר להרהר בדברי תורה סמוך לשינה ואפילו בלי כיפה דקי"ל הרהור לאו כדיבור דמי. וכן נהגו האר"י וחסידי עולם לכזין כוונות במקוה בגילוי הראש. ואע"פ שאסור להרהר במרחץ בדברי תורה בבית הפנימי, מ"מ מקוה שאני, ובפרט במקוה קר שאין בו הבל וזיעה. ועכ"פ מצד גילוי הראש אין לחוש להרהור בדברי תורה²⁰².

נמילת ידים שחרית

א. קודם נמילת ידים שחרית אסור לעשות כלום, ולא יסדר מיטתו, רק אם יש צורך גדול (כגון שעלולים לקחתו למחבוש צבאי)²⁰³.

ב. הנמנע מלעשן או להריח טבק קודם נמילת ידים שחרית תבוא עליו ברכה. והנמנע כל השנה מסיגריות יאריך ימים ושנים²⁰⁴.

¹⁹⁹ מרן שליט"א בהערות איש מצליח על המשנ"ב (סי' א' סק"ו).

²⁰⁰ או"ת אלול תשס"א (סי' קמה בהגהה). ושבט תשס"ד (סי' נב בהגהה). והוסיף מו"ר, שאם שמע ברכה וידיו מטונפות ינקת ידיו בכותל או בצרור או בשמיכה ויענה, כמ"ש האחרונים גבי ברכת רעמים. ע"ש.

²⁰¹ מרן שליט"א בהגהתו בשו"ת איש מצליח ח"א (האו"ח סי' ג' הערה 3). וכ"כ עוד בכלל העולה שם.

²⁰² אור תורה (תמוז תשמ"ג סי' קי תשובה ב). וע"ע בגליון אלול תשמ"ג (דף שמ סע"ב).

²⁰³ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' י"ח).

²⁰⁴ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' י"ז). [ובענין עישון סיגריות, ע"ע מ"ש מרן שליט"א בהסכמתו לס' מקראי קודש מנג'י].

פסקי הלכות

ג. אם מי הנמילה רחוקים ממטתו, לדעת הרב בית עובד מצוה לרוץ ליטול ידיו מוקדם יותר, ולדעת מרן החיד"א ילך פחות פחות מארבע אמות²⁰⁵. וכן עיקר²⁰⁶.

ואם כאשר קם משנתו בבוקר נצרך לנקביו, עדיף שיכנס קודם לבית הכסא ואחר שיצא יטול ידיו ויברך²⁰⁷.

ד. אדם שישן אחר חצות לילה, בקומו משנתו אינו צריך להזהר שלא ללכת ארבע אמות בלי הפסק. ובספר בן איש חי (ש"א פרשת תולדות אות טו) כתב שאין צריך להזהר שלא ליגע לאזנים ולעינים וכו', והיינו אף על פי שלא בירך ברכות השחר בחצות קודם שישן, והוא הדין שמותר ללכת ארבע אמות בלא הפסק²⁰⁸.

ה. לכתחלה בנמילת ידים שחרית צריך ליטול מכלי, ובדיעבד אם אין לו כלי יטול מהברו. ויזהר שלא לשפוך המים על גבי קרקע, רק יטול לתוך כלי או לכיור נקוב²⁰⁹.

ו. הנוטל ידו אחת וידו השניה נתונה בגבם, מברך "על נמילת ידים" בלשון רבים²¹⁰.

ז. אדם שלא נטל ידיו בבוקר, נוהגים להחמיר שלא יגע ביד אחרים, ואם נגע צריכים נמילה (ואם הוא נטל מהברו אין צריך להחמיר).

²⁰⁵ ספר מגדולי ישראל ח"א (עמ' קצ). [וע"ע מ"ש מרן שליט"א בספרו בית נאמן על התורה (ח"ב עמ' שפה) על קשיית הב"ח באו"ח (סי' ד') מדוע השמיט מרן בבית יוסף דברי הזוהר כתי"י שכל ההולך ארבע אמות בלא נט"י חייב מיתה. וכתב מרן שליט"א דחייב מיתה לאו דוקא, והוא דרך גוזמא, וודאי שאינו כפשוטו ולא שייך חמירא סכנתא כלל. והכוונה רק שמשחה עליו רוח הטומאה שהוא מסיטרא דמותא, מעין מ"ש ז"ל שהישן בנקודת חצות טעים טעמא דמותא, ותו לא מידי. וע"ע שם. וכ"כ עוד מרן שליט"א בקצרה, במאמר ואל תמוש תורת אמן, הנדפס כעת בספר קובץ מאמרים ח"א (עמ' תי"ג), ונדפס מתחלה גם בקובץ המשיביר ח"ו עמ' עז בהערה].

²⁰⁶ מרן שליט"א בהגהתו בשו"ת איש מצליח ח"א (חאו"ח סי' א בכלל העולה סוף אות א). ובהגהתו בהערות איש מצליח על המשנ"ב שבסוה"ס (סי' א סק"ב). ובמכתבו הנדפס בשו"ת יצי"ר ח"א (חאו"ח סי' א אות ו).

²⁰⁷ הגהה בשו"ת איש מצליח שם. שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' כ').

²⁰⁸ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' י"ט).

²⁰⁹ אור תורה (אלול תשמ"ה סי' קמ). ונדפס גם בשו"ת שמע שלמה ח"ב (חאו"ח סי' ב). וע"ע בהגהת מרן שליט"א בשו"ת איש מצליח ח"א (חאו"ח סי' ב).

²¹⁰ שו"ת בית נאמן ח"א (סי' א' עמ' ג').

פסקי הלכות

אך בנמילת ידים שאחר יציאה מבית הכסא אין להחמיר²¹¹.

ח. מי שהיה ניעור עד אחר חצות הלילה ועסק בתורה, כשיקום משנתו בבוקר יטול ידיו בברכה. וכן נהג אבא מארי הגאון זצ"ל²¹².

אך מי שהיה ניעור כל הלילה, אף על פי שבבוקר עשה צרכיו, לא יברך על נמילת ידים. ומעולם לא נהגנו לברך על נמילת ידים ביום שבועות ובהושענא רבה כשניעורים כל הלילה²¹³.

אולם מי שקם משנתו קודם עלות השחר, ונטל ידיו בברכה, כשמגיע עמוד השחר, אין צריך ליטול ידיו. ואמנם כתב מרן בשלחן ערוך (סי' ד' סי"ג) שאם היה נעור כל הלילה, יש להסתפק אם צריך ליטול ידיו שחרית, להתפלל ולהעביר רוח רעה מידי. וכתב הרמ"א, שיטלם בלא ברכה. אולם אין נוהגים כן, אלא סומכים על נמילת ידים שנמל כשהקיץ משנתו²¹⁴.

ט. מים שנמל בהם ידיו שחרית, אסור לשופכם במקום שעוברים בני אדם. ואם נשפכו על הקרקע, ישפוך על הקרקע רביעית מים לבטלם. ואפשר שצריך רביעית לכל נמילה של כל אחד מבני הבית. אבל אין לומר שמי הנמילה צריכים יותר מרביעית משום שגרועים יותר ממי רגלים, שכבר כתבו האחרונים שאין זו אלא גוזמא בעלמא²¹⁵.

²¹¹ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' כ"ד). והנוסח כאן תוקן ונוסף ע"י מרן שליט"א בהגהתו את הקונטרס הנוכחי.

²¹² הערות על הבא"ח (ש"א פ' תולדות סי"ג. הערה ד').

²¹³ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' כ"ח). בית נאמן (גליון ער"ה נצבים תשפ"א אות י"א).

²¹⁴ בית נאמן (גליון ער"ה נצבים תשפ"א אות י"א). וע"ש שביאר מרן שליט"א, שאמנם מרן בש"ע (סי' ד' סי"ד וסי"ד) הסתפק גם בהיה ניעור כל הלילה, וגם במי שהקיץ משנתו קודם עמוד השחר ונטל ידיו האם צריך ליטול ידים בעלות השחר, וכתב הרמ"א שיטול ללא ברכה. למעשה המנהג שדוקא בהיה ניעור כל הלילה נוטל ללא ברכה. אבל במי שהקיץ משנתו קודם עלות השחר, כגון לסליחות, כשמגיע עמוד השחר א"צ ליטול ידים. והטעם לזה, כי כל ענין נמ"י למדנו מקידוש ידים ורגלים במקדש, והרמב"ם בהלכות ביאת המקדש (פ"ה ה"ח וה"ט) כתב לחלק בין מי שהיה ניעור בלילה, שצריך ליטול ידיו בבוקר. למי שקם מוקדם וקידש ידיו ורגליו לתרומת הדשן, שא"צ ליטול ידיו פעם שניה בעלות השחר. ע"ש.

²¹⁵ הערות על הבא"ח (ש"א פ' תולדות ס"ח).

פסקי הלכות

י. אף אדם שניגב ידיו אחר נטילת ידים ודיבר, מותר לברך על נטילת ידים²¹⁶.

תיקון כרת

א. מי שנשאר ער עד אחר הצות, וכן מי שעורך תיקון כרת ונשאר ער כל הלילה וכן בליל הושענא רבא ושבועות, קודם שמגיע הצות הלילה, יקרא קריאת שמע בלי ברכת המפיל, וכן המנהג ע"פ הקבלה. ויש קוראים גם "יעלוזו חסידים", אך אין זה חובה²¹⁷.

ב. אם אדם נשאר ער כל הלילה והלך לעשות צרכיו אחר הצות, יש נוהגים כך: ללכת לבית הכסא ולברך אשר יצר וממשיכים: אלהי נשמה שנתת בי טהורה עד ומדינה של גיהנם, וברכות התורה מברכים בעלות השחר, וכך נהגנו בחוץ לארץ. אבל הרבה פעמים אדם קורא כהרגלו בכל יום, וממשיך הלאה ואומר ברכות התורה ומזכיר שם השם לבטלה.

ולכן עדיף להשאיר את ברכות השחר לעלות השחר, דהיינו כשמגיע עלות השחר אם הולך לבית הכסא יטול ידיו (עם כלי, ללא ברכה), יברך אשר יצר, ואח"כ ימשיך אלהי נשמה שנתת בי וכו' עד ואני אברכם²¹⁸.

ג. בעלות השחר ילך לבית הכסא ויטול ידיו אחרי השירותים מתוך כלי. ואף על פי שבדרך כלל מותר ליטול מהברז (ואין צריך כלי) אחרי בית הכסא, אבל כאן יש ספק אם צריכים ליטול ידים כמו כל בוקר בשחרית מתוך כלי, כי מרן בשלחן ערוך (סי' ד' סי"ג) כתב שאם אדם לא ישן כל הלילה, יש ספק אם השינה גורמת ליטול ידים או הלילה גורם, אם נאמר שהשינה גורמת אינו צריך נטילה מאחר ולא ישן, ואם נאמר שהלילה גורם אז אינו צריך נטילה כי עבר הלילה, ולכן יטול ידיו מתוך כלי ללא ברכה. וימשיך כל הברכות עם ברכות התורה²¹⁹.

²¹⁶ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ל').

²¹⁷ בית נאמן (גליון 14 אות כב).

²¹⁸ בית נאמן (גליון 14 אות כג).

²¹⁹ בית נאמן (גליון י"ד אות כד, וגליון ער"ה נצבים תשפ"א אות י"א).

פסקי הלכות

ד. מרן החיד"א בעבודת הקודש (יוסף בסדר סימן ב' אות ב') כתב שמזמן שמתחילים הלימוד לא יאכלו כלל, רק ישתו קפה ומים בלבד. וקודם הלימוד יכול לאכול מעט (ולא יאכל הרבה, כי המאכל מביא את השינה)²²⁰.

לבישת הבגדים

א. איטר-יד המניח תפילין ביד ימין, לגבי לבישת נעליו ינעל ויקשור נעל ימין תחלה, וכן ילבש בגדיו בצד ימין תחילה, דדוקא בתפליין אזלינן בקשירה אחר יד שמאלו משום דבעינן יד כהה, אבל בשאר דברים אזלינן בתר ימין של כל אדם²²¹.

ב. הכיפה צריכה לכסות רוב הראש, כלומר רוב שטח הראש מלמעלה²²².

ג. כשפותח הקשרים במנעליו, אין צריך להקדים לפתוח הקשרים מהנעל הימנית, שפתיחת הקשרים זה בכלל חליצה שמתחילים לחלוץ נעל שמאל. וכך המנהג פשוט שפותחים הקשרים וחולצים נעל שמאל תחלה²²³.

הלכות בית הכסא

א. יזהר לקנח עצמו בנייר היטב אחר עשיית צרכיו, ואח"כ ירחץ במים, כי אי אפשר להתקנח יפה בלי מים, וכן הקפיד על כך מאד אבא מארי הגאון זצ"ל. וכן יש להנהיג הילדים מקטנותם לרחוץ במים יפה יפה אחרי הקינוח בנייר, והנוך לנער ע"פ דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה, כי ההרגל על כל דבר שלטון²²⁴.

ב. טוב שלא יקנח באצבע אמה שביד שמאלו לפי שכורך עליה ג' כריכות ברצועות התפליין. אולם אין זה מעיקר הדין רק חומרא בעלמא, ואם אי אפשר לו בכך מחמת

²²⁰ בית נאמן (גליון 14 אות יג).

²²¹ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ה'). והוסיף, מה שכתבתי שיקשור נעל ימין אע"פ שבקשירה מתחילין בשמאל. לפי שהולכים בקשירה אחר הנחת תפליין ידיה, ואיטר זה מניח תפליין בימין. וכ"כ כמה אחרונים. ודלא כהרב בכור שור. ע"ש.

²²² שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ד').

²²³ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ו', ובמילואים).

²²⁴ אור"ת (אייר תשמ"ז סי' קיב תשובה ג). הערות על הבא"ח (ש"א פ' ויצא סי"א).

פסקי הלכות

רוב הלכוד, יקנה בכל האצבעות, שמפשוט הגמרא משמע שבשמאל מקנחין, ולא חילקו בין האצבעות²²⁵.

ג. לא ראוי להכנס לבית הכסא עם מסמיק²²⁶.

ד. לכתחילה אין לאשה להניק תינוק בבית הכסא, כי שורה רוח רעה על החלב. אבל אם אין אפשרות אחרת מותר, הואיל והוא פיקוח נפש לתינוק. וטוב לשטוף ולכסות את האסלא²²⁷.

ה. בשמים שהוכנסו לבית הכסא בכים של החליפה אין איסור לברך עליהם אחר כן ברכת הריח, הואיל ואינם מקבלים טומאה, ומ"מ כדאי לברך על בשמים אחרים אם יש ברשותו²²⁸.

ו. אף בזמננו שבית הכסא מוקף מחיצות ודלת יש להזהר בצניעות כשעושה צרכיו, שכבר בימי האחרונים היה בית הכסא מוקף מחיצות ודלת ואפילו הכי לא פלוג רבנן, ואין לגלות שלא לצורך²²⁹.

ז. מי שנמצא אחורי הגדר ופירועו אחורי הגדר, אם יש מחיצה אחת לצד מזרח ואינו בהול ליפנות, יחפש מקום סגור שיש שם שתי מחיצות, או לפחות מחיצה אחת במערב²³⁰.

ח. אסור לדבר בבית הכסא. ועיין בשו"ת יביע אומר (ח"ח סימן א') שהתיר לצורך גדול לענות בטלפון בקיצור כמה שאפשר²³¹.

²²⁵ דרכי העיון (מאמר א' סוף אות יא). ובהערה שם. ובהערות על הבא"ח (ש"א פ' ויצא סי"ד).

²²⁶ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' כ"ו).

²²⁷ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' י"א). ובמילואים. ותיבת לשטוף נוספה כאן ע"י מרן שליט"א.

²²⁸ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' כ"ז).

²²⁹ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ז').

²³⁰ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ח'). ועי' מ"ש מרן שליט"א בביאור הגמרא בברכות (סא ע"ב) הנפנה ביהודה לא יפנה מזרח ומערב ובפרש"י שם, באו"ת (טבת תשד"מ ס"ס לד).

²³¹ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' י"ד).

פסקי הלכות

ט. חדר אמבטיה שיש בו בית הכסא המוקף בשלש מחיצות והקיר הרביעי וילון, אם שוטפים את האסלה (וכל שכן אם גם מכסים אותה), והוילון גבוה עשרה טפחים (80 ס"מ) ואין רואים את האסלה, אפשר ליטול ידים באמבטיא, ובלבד שלא יהא שם ריח רע. ומכל מקום לא יברך באמבטיא עד שיצא החוצה.²³²

והוא הדין אם יש קיר חוצץ בשני צדדים ובשני הצדדים הנוספים יש וילון. ומי שנכנס לאמבטיא כזו אין צריך ליטול אחר כך ידיו. (ואף שהוילון אינו מגיע עד הקרקע אלא יש 10 ס"מ ריוח אפשר להקל בזה, אך אין להקל ביותר מכך).²³³

י. מים שהיו באמבטיא שיש בה בית כסא אם בית הכסא סגור מותר, ואם האסלה פתוחה והמים היו גלויים בכוס אסור.²³⁴

דברים שבקדושה בבית הכסא

יא. אסור להרהר בדברי תורה בבית הכסא. ולכן יסיה דעתו ע"י הרהור במשא ומתן או בחשבונות, ואם בא אליו הרהור בדברי תורה לאנסו מותר כמבואר בזבחים (דף ק"ב סע"ב). אבל להרהר בהלכה האוסרת להרהר גם זה אסור.²³⁵

²³² שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' י"ז). וע"ע בשו"ת איש מצליח ח"ב (חאו"ח סי' ט אות ב) שכתב שיש תקנה לכסות ביהכ"ס מכל עבריו ומותר להתפלל ולברך כנגדו. ע"ש. והתם מיירי במי שסגרוהו בבי"ח בחדר סגור מחשש מחלה מדבקת. וע"ע בשו"ת יצי"ר ח"ה (סי' א אות ב) בשם מרן שליט"א שאפשר להשוות ביהכ"ס דפרסאי לביהכ"ס דידן. ועכ"פ מסתברא שמועיל וילון ומחיצה בחדר אמבטיא שיש שם אסלה לביהכ"ס. וע"ש טעמא דמילתא. וע"ע בס' מגדולי ישראל ח"ב (עמ' רכב בהערה) על צוואה שלא פירשה מגוף האדם. ע"ש. וע"ע באו"ת (טבת תשנ"ו רס"י מז) שכתב מו"ר שבית הכסא שברכבת יש לו דין בית כסא דפרסאי. ע"ש.

ועיין בשו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' כ') שכ' שכיור הנמצא בחדר אמבטיא ויש בחדר בית הכסא, רק אם האסלה סגורה ושטופה מבפנים אפשר להקל. וכן נהגנו בבתי מלון בחו"ל.

וכ' עוד שם, שלא פשוט לומר שארון האמבטיא נחשב למחיצה, והדבר דומה לנוטל ידיו ושוב נכנס לבית הכסא. ע"ש. וע"י בשו"ת יצי"ר ח"א כ"ב (עמ' תקכו) מ"ש בשם כת"י ממור"ר בענין מחיצה מבד בין הכיור לאסלה. ע"ש. ודו"ק.

²³³ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' י"ח, י"ט).

²³⁴ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' כ"ב).

²³⁵ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ל"ז). וע"י בשו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ל"ה) עה"פ בתהלים (יג, ח) "שויתי ה' לנגדי תמיד", שאף בבית הכסא יש להזהר מהרהורים רעים וכדו'. וע"ש.

פסקי הלכות

יב. אסור לחשב בבית הכסא חשבונות של עיבור²³⁶. וכן אסור לקרוא בית הכסא ספרי הסטוריה וכדומה שלפעמים מופיעים בהם פסוקים ומאמרי חז"ל שיבוא להרהר באותו פסוק ומאמר חז"ל. ובשו"ת שאלת יעב"ץ ח"א (סימן יו"ד) אסר גם לחשוב בדקדוק מלים בלשון הקדש, כי יבוא להזכר בפסוקי תנ"ך.

אבל כל מה שאינו קשור לתורה מותר ללמוד בבית הכסא, ולכן מותר לקרוא בספרי היסטוריה של אומות העולם כגון מלכי רומי ונפוליון וכדומה. וכן מותר ללמוד חשבון בבית הכסא.

ומכל מקום עדיף שלא להניח ספר אנציקלופדיה בבית הכסא כי יש בו תמיד דברי תורה²³⁷.

יג. לא ראוי להכנס לבית הכסא או לאמבטיא עם חולצה שמודפס עליה "והיו עיניך רואות את מוריך", כי זה חצי פסוק בישעיה (ל' כ'). ומכל מקום עם גופיה כזו אפשר להקל כיון שמכוסה בדרך כלל.

אך אם אינו מכנים הפסוקים גלויים אלא בכיסו מותר. ולכן מותר להכנס לבית הכסא כשבכיסו שטר כסף שכתוב עליו חלק מפסוק "כל כלי יוצר עליך לא יצלח", או תפלת הדרך שתלויה בצרור מפתחות כאשר במקום שם הוי"ה כתוב אות ה', ואין פסוקים. וכן מותר להכנס לבית הכסא עם לוח שנה או תמונה של רב כשהיא מכוסה בכיס²³⁸.

יד. גופיה או ציצית אינם נחשבים כיסוי לקמיע, וצריך לעשות שני כיסויים נפרדים. ואף על פי שמן הדין אם הקמיע מכוסה עור מותר להכנס בו לבית הכסא כמ"ש מרן בש"ע יו"ד (סי' רפב ס"ו), מ"מ לא יכנס בו בגילוי, אלא מניחו בכיס והוי כלי בתוך כלי. אבל מה שהקמיע נמצא פנימה לגופיה לא נחשב כיסוי²³⁹.

²³⁶ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ל"ט).

²³⁷ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' י"ב). וח"ב (סי' מ', מ"א).

²³⁸ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' כ"ט, ל', ל"א, ל"ב, ל"ד).

²³⁹ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' י"ג).

פסקי הלכות

מו. אסור לשמוע בבית הכסא שירי קודש²⁴⁰. וכן אסור לחבר לחנים לקדיש בבית הכסא אף שהוא רק מהרהר תיבות הקדיש²⁴¹.

מו. נייר מואלט חתוך שמודפס על אריותו 'המפעל שומר ש-ב-ת' (עם קו מפסיק בין אות לאות), מותר להכניסו לבית הכסא. (ויש מחמירים לכתוב 'שומרי שביעי'). אך כשאין קו מפסיק ראוי להחמיר. ומו"מ אין חשש איסור להכניס לבית הכסא דברים שכתובים בכתב אשורי, כי דעת הרמב"ן והר"ן והרשב"ץ ומהרמ"ך זצ"ל שאין לחוש בכתב אשורי. והכי נהוג עלמא (ויש הוכחה לזה מהגמרא). ורק מפני מילת שבת יש להחמיר בנייר טישו (כשאין קו מפסיק), וזה על פי דברי הוזהר הקדוש שבת שמא דקודשא בריך הוא (שם הוי"ה כפול ז"ך אותיות התורה עולה שבע מאות ושתיים)²⁴².

²⁴⁰ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' י'). וח"ב (סי' ל"ו).

²⁴¹ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ל"ח).

²⁴² הנה מרן שליט"א בתשובה באו"ת (חשון תשד"מ סי' יב) כתב שלכתחילה יש להחמיר לא להכניס לשירותים ספרי קריאה, מפני דעת הרמב"ם המחמיר בכתב אשורי שלא להכניסו למקום המינופת, ובדיעבד המיקל במקום צורך י"ל ע"מ לסמוך. ע"ש. וגם בס' מקור נאמן ח"א (סי' תשיג) כ' מו"ר נר"ו שיש להוריד העטיפה של נייר טישו שכתוב עליו "מפעל שומר שבת", גם מפני קדושת הכתב האשורי לחוש לכתחילה לדעת הרמב"ם. ע"ש.

אך בס' מקור נאמן ח"ב (סי' לג) כ' מו"ר נר"ו שאין בעיה להכניס אריות טישו הכתוב על גביו "ש-ב-ת" עם קו מפסיק בין אות לאות. ע"ש. ולא החמיר אף לכתחילה משום הכתב האשורי. (וע"ע שם בסימן מ, מא). וע"ע בשו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ט') שמותר מן הדין להכניס לבית הכסא כתב יד עברי בעניני חול אם אין שם דבר שקשור לקדושה כגון ספר חשבון וכדומה. והמחמיר בכתב אשורי תע"ב. אבל בכתב יד רגיל אין טעם להחמיר. ע"ש. וכן שמעתי ממו"ר נר"ו בשיעורי העיון כמה פעמים שהגאון רבי בוגיד סעדון זצ"ל היה מחמיר שלא להשליך לאשפה כל קופסאות השימורים והגפרורים וכל דבר שכתוב עליו בכתב אשורי, אך זו חסידות יתירה. עכ"ד נר"ו. ולכאף הוא סותר לדלעיל שלכתחילה יש להחמיר בזה.

ושלחתי על כך מכתב למו"ר נר"ו, והשיבני בזה"ל (מיום כ"ג אייר תשע"ו): דעת הרמב"ן והר"ן והרשב"ץ ומהרמ"ך זצ"ל שאין לחוש בכתב אשורי. והכי נהוג עלמא (ויש הוכחה לזה מהגמרא וכמ"ש באו"ת שם). אך מפני מלת שבת כתבתי להחמיר בנייר טישו (כשאין קו מפסיק) וזה עפ"ד הוזהר"ק שבת שמא דקוב"ה (שם הוי"ה כפול ז"ך אותיות התורה עולה 702). והוספתי דברי הרמב"ם לנופך בעלמא. עכ"ל. ועפ"ז סתמתי בהלכה למעלה להקל בכתב אשורי. עכ"ל. ואכן שוב נדפס שו"ת מקור נאמן ח"א במהדורא חדשה, ושם בסימן תשי"ג (הנ"ל) הוסיף מרן שליט"א: ואם כתוב ש-ב-ת בהפסק קו אין לחוש, דנהוג עלמא שלא לחוש בכתב אשורי. וציין לתשובתו באו"ת הנ"ל ושו"ת מקור נאמן ח"ב הנ"ל. ע"ש.

פסקי הלכות

יו. בבתי כסאות שלנו מותר לקרוא ולדבר כנגד המחיצות של בית הכסא, דקפדי אמנקיותא. אך אין לקרוא קריאת שמע וכיו"ב כשבית הכסא וחדר האמבטיא פתוחים, אע"פ שיש מקילים כשבית הכסא נקי. ומעיקר הדין מותר ליטול ידיו מחוץ לחדר בית הכסא כאשר הדלת פתוחה, אבל הנכון לסגור חדר השירותים מכמה טעמים²⁴³.

יה. בית הכסא המיוחד למי רגלים בלבד ומי הרגלים יורדים מיד לצינור, אבל יש שם מעט ריח, הריח אוסר²⁴⁴.

נטילת ידים אחר בית הכסא

א. מנהג פשוט אצל הספרדים ליטול ידים אחר שיוצאים מבית הכסא מן הברז, ולא החמירו ליטול מהכלי. ומה שנוהגים בישיבות בארץ ישראל ליטול ידיהם מן הכלי חומרא בעלמא היא, ומי שנהג כן בחושבו שכך צריך מן הדין יכול לבטל מנהגו בלא התרה וכמבואר בש"ע יו"ד (סי' ריד ס"א). ומי שנוטל ידיו אחר בית הכסא מכלי יש בזה חשש יוהרא, כי כל רבותינו הספרדים לא נהגו כן, ויש הוכחות רבות לזה מראשונים ואחרונים²⁴⁵.

וואציין שבתשובה באו"ת (חשון תשע"ו) הוספתי עוד כמה צירופים להקל בכתב אשורי, וכתבתי להקל עפ"י בדבר המצוי בזמננו שבעיתונים יש דברי תורה וכולי עלמא מקילים לקרוא העיתונים בבית הכסא ולהשליכם לאשפה, והבאתי דברי האבני נזר ובעל המשנ"ב שמקילים בדברי תורה שלא קראו בהם שאין בהם קדושה, ועם צירופים נוספים העליתי להקל בעיתונים שלא קראו בד"ת שבהם להכניסם לבית הכסא ולהשליכם לאשפה. ושוב נדפסה תשובה זו בחיבורי שו"ת ויזרע יצחק ח"ב (סי' א'). ולאחר הדפסת הספר קראני מו"ר נר"ו ואמר לי להורות להחמיר בזה, שלא לסמוך על הפוסקים שאין קדושה בדברי תורה שלא קראו בהם, והוכיח כן מהכה"ח (סי' קנ"ד אות נ"ט) בדין עלי הגהה שהחמירו האחרונים לגנום, אע"פ שלא קרא בהם אדם מעולם. ע"ש. (וכ"פ מו"ר גופיה גם בשו"ת מקור נאמן ח"א סי' תשי"ט). וכ"כ מו"ר במכתב שהובא בשו"ת ברכת יהודה ח"ה (חיו"ד סי' כב) שעיתונים שיש בהם ד"ת צריך לגנוז העמודים שיש בהם ד"ת. וכ"כ עוד מרן שליט"א באור תורה (חשון תשע"ה סי' כ'). ושוב נדפס בחיבורו דרכי הלימוד (מאמר ד'). ע"ש. וע"ע במה שכתבתי בשו"ת חקרי הלכה (חיו"ד סי' נ"א).

²⁴³ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' כ"א, כ"ג, כ"ה). ועי' מו"ר מו"ר בקיצור בס' מגדולי ישראל ח"ג (עמ' שי) אם מותר לקיים מצוה במקום מטונף. ע"ש.

²⁴⁴ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' כ"ד).

²⁴⁵ או"ת (אלול תשמ"ה סי' קמ), ותמוז תשנ"ג סי' קלז). ושוב נדפסו גם בשו"ת שמע שלמה ח"ב (חאו"ה סי' ב). וכ"כ מרן שליט"א עוד באו"ת אלול תשמ"ג (עמ' תתקמ"ז, תתקמ"ח). אלול תשמ"ו (עמ' תרנו). שבט תשנ"ד (עמ' ש"צ). ובאסף המזכיר (ערך נט"י א'). ובהערות לבא"ח (ש"א פ'

פסקי הלכות

אם עשה צרכיו ורוצה לאכול תיכף, יטול ידיו תחלה מחברו כדין יוצא מבית הכסא, ויברך "אשר יצר", ואחר כך יטול ידיו מהכלי ויברך על נטילת ידים. ואין צריך לנגוע במקומות המכוסים קודם שיטול ידיו לסעודה, לפי המנהג הפשוט שנטילים אחר שיוצאים מבית הכסא מן חברו ואין צריך נטילה מכלי²⁴⁶.

ב. מים שנטל בהם ידיו אחר יציאה מבית הכסא או שנטל לסעודה, בשארית המים מותר להשתמש לכל דבר. ובמים עצמם שנטלו בהם לסעודה (כגון שהביאו לו קערה ונטל ידיו מהספל לתוך הקערה) אין להשתמש לנקיון גופו, אלא לנקיון הבית ולכביסה וכו', ואין בזה חשש כלל, שאין בהם רוח רעה²⁴⁷.

ג. נטילת ידים ביוצא מבית הכסא ומבית המרחץ, וכל הדברים שזכרו בשלחן ערוך סימן ד' סעיף יח (מלבד הקס מן המיטה), אינה צריכה לא מתוך כלי ולא לתוך כלי²⁴⁸.

ד. הנוגע ברגל אדם גדול וכן הנוגע ברגל תינוק, צריך ליטול ידיו. ולפעמים רגלי התינוק מלוכלכות יותר²⁴⁹.

הלכות בית המרחץ

א. בחדר האמבטיה מותר לדבר לפי הצורך, אבל שלא לצורך לא ידבר, וכמ"ש בספר חסידים (סי' תתקצד) שמי שאינו מדבר זוכה לאריכות ימים. אבל כמובן אסור להתקלח שנים ביחד. וכן בטבילה במקוה יש להזהר לכתחילה שלא לטבול

שמיני ס"ט). ובשו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ט"ז). ובית נאמן (גליון 14 אות כד). וע"ע מ"ש מרן שליט"א באו"ת אלול תשנ"ג (סי' קפ בהערה), וסיים שדברי האול"צ שם צ"ע וקרוב בעיני ששמע השומע וטעה, ולא מר בריה דרבינא חתים עלה. ע"ש. וע"ע למרן שליט"א באו"ת (תשרי תשמ"ו סוף עמ' יא). ובהגהתו בשו"ת איש מצליח ח"א (האו"ח סי' א הערה 15). ובשו"ת מקור נאמן ח"א (סי' כ"ז). וכ"כ בשם מו"ר בהע" אי"מ על המשנ"ב (סי' ד ס"ק לט).

²⁴⁶ או"ת (אלול תשמ"ה סי' קמ). ונדפס גם בשו"ת שמע שלמה ח"ב (האו"ח סי' ב). ובמילואים לשו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ט"ז). והערות על הבא"ח (ש"א פ' שמיני ס"ט).

²⁴⁷ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' כ"ה).

²⁴⁸ או"ת (אלול תשמ"ה סי' קמ). ונדפס גם בשו"ת שמע שלמה ח"ב (האו"ח סי' ב).

²⁴⁹ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' כ"ג).

פסקי הלכות

שנים ביחד מפני הצניעות. ויש קרובים שאסור לטבול יחד אתם מדינא כמבואר בשלחן ערוך אבן העזר (סימן כ"ג ס"ו בהגה). ועי' בפתחי תשובה שם (סק"ה)²⁵⁰.

ב. מותר להרהר בדברי תורה ולשמוע שירים שמוזכר בהם פסוקים עם שם ה' בשעת הרחיצה במקלחת²⁵¹.

ג. כתב הרב בן איש חי (ש"א פ' ויצא סט"ז) יזהר שלא יזכיר במרחץ שם אדם הנקרא שלום, או אדם הנקרא עבדאלה. ע"כ. ונראה שכל שכן עובדיה יחזקאל אליהו וכיוצא. וצ"ע לדינא. ואפשר שבעובדיה ויחזקאל אין לחוש שהרי ה"א והאל"ף נחות ואינן נרגשות במבטא, ואין כאן שם י"ה או א"ל בשלימות. וכן באליהו הוי"ו נחה ואין כאן שם שלם. אבל עמישדי צורישדי נתנאל וכיוצא, צ"ע²⁵².

כוונה בברכות

א. כתב מרן בשלחן ערוך (סימן ה): יכוין בברכתו פירוש המלות, כשיזכיר השם יכוין פירוש קריאתו באדנות שהוא אדון הכל, ויכוין בכתיבתו ביו"ד ה"א היה הוה ויהיה, ובהזכירו אלהים יכוין שהוא תקיף בעל היכולת ובעל הכחות כולם.

והרב בן איש חי (ש"א פ' וישב אות ג) כתב שיזהר לכוין בברכה בהזכרת שם הוי"ה שמזכירו בשם אדנות, שיצייר במחשבתו אותיות שם הוי"ה בניקוד לעולם, ובתוך אות ה' אחרונה יצייר שם אדנות, וגם יצייר בשם השילוב של הוי"ה אדנו"ת (כנדפס בכמה סידורים), וטוב להזהר בזה בכל פעם שמזכיר השם. וטוב לכוין שתי חכוונות. ואם השעה דחוקה לו די לכוין בדברי מרן הש"ע²⁵³.

ב. בכל מקום שצריך כוונה, צריך לכוין באמירת התיבה עצמה ולהאריך בה. ומכל מקום כל שמכוין מיד בתוך כדי דבור אחר אמירת התיבה שפיר דמי, דכל תוך

²⁵⁰ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' י"ד, ט"ו).

²⁵¹ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ל"ו).

²⁵² הערות על הבא"ח (ש"א פ' ויצא סט"ז).

²⁵³ הערות איש מצליח על הש"ע (סי' ה) בשם מרן שליט"א.

פסקי הלכות

כדי דבור כדיבור דמי. ובפרט המכוין בשם ה' (אדנו"ת, אלוקים) שיש מקפידים שלא להאריך באמירת השם כל כך לבל ישחית המבטא²⁵⁴.

ג. כתב מרן השלחן ערוך (סימן ה'): כשיזכיר השם בברכות, צריך לכוין פירוש קריאתו באדנו"ת שהוא אדון הכל, ויכוין בכתיבתו ביו"ד ה"א היה הוה ויהיה וכו'. ובשאר המזמורים והתפלות ודאי מי שיכול לכוין בכולם תבוא עליו ברכה. ומי שאינו יכול לכוין לפחות יזהר בחתימת הברכות. ואפילו בחתימת הברכות אין זה מעכב לדינא, ואם זמנו איך לו והוא נחפו יוכל לכוין בקצרה כשאומר שם השם שזהו שמו של הקב"ה, ותו לא.

למעשה, היכול להאריך בתפלתו בכל שמות הוי"ה ואלקים ולכוין בהם כדעת הטור ומרן, תבוא עליו ברכה. ומי שאינו יכול, יכוין בקצרה שמזכיר שמו של הקב"ה אדון הכל, ורק בפסוק ראשון של קריאת שמע ישתדל לכוין אדון הכל היה הוה ויהיה.

ובדיעבד אין הכוונה מעכבת בכל התפלה, רק בפסוק ראשון של ק"ש ובברכת אבות²⁵⁵.

ד. כשאומר "ברוך אתה" – יש להזהר לומר את האות תי"ו של "אתה" בדגש חזק, שאם יאמרנה בלא דגש חזק יהיה פירושה בא, כמו (דברים לג, ב) "ואתה מרכבות קדש", שפרושו ובא מרכבות קדש²⁵⁶.

הלכות ברכת אשר יצר

²⁵⁴ או"ת (כסלו תשמ"ז סי' כ תשובה א).

²⁵⁵ או"ת (כסלו תשמ"ז סי' כ תשובה א). ווע"ע למו"ר הגר"מ סגרון שליט"א באו"ת (אייר תשס"א סי' צב) שהשיב ע"ד הגר"א בענין הכוונה, ובהגהות מרן שליט"א שם, ובסוף הסימן כתב מרן שליט"א, שא"צ לכוין בשם ה' בכל התפלה, רק בברכות בלבד כלשון מרן בכותרת סי' ה' כוונת הברכות יכוין בברכות פירוש המלות וכו'. אבל בפסוקים שבתפלה א"צ לכוין כל זה. וכן הדפסנו בסידור "איש מצליח". והמחמיר תע"ב. ע"כ.

²⁵⁶ קצוש"ע איש מצליח (פ"ב ס"ו) בשם מרן שליט"א. וע"ע בס' מגדולי ישראל ח"ד (עמ' קסא, אות מו) על ביטוי תיבות ברוך אתה במיתון ובקול רם. ע"ש. וע"ע בס' מגדולי ישראל ח"ד (עמ' נז) על קריאת ברכות השחר מתוך הסידור. ע"ש.

פסקי הלכות

א. כתב מרן בשלחן ערוך (סימן ז' ס"ג): המל מים והסיה דעתו מלהטיל פעם אחרת, צריך לברך ב' פעמים אשר יצר. אבל אחרונים רבים חלקו על מרן ופסקו שלא יברך ב' פעמים. וספק ברכות להקל²⁵⁷.

ב. זמן ברכת אשר יצר, לכתחילה יש לברך תוך חצי שעה, ובדיעבד עד שעה וחומש, ודעת המשנה ברורה (סי' ז' סק"א) שאף אחר זמן זה חייב לברך, וכן עיקר להלכה.

ג. אם שכח ב' פעמים, לא יברך ב' פעמים ברכת אשר יצר אלא פעם אחת עולה להכל. ואם עומד לעשות צרכיו שנית יעשה צרכיו ויברך ברכה אחת לשתייה²⁵⁸.

ד. מי שיש לו חולי ומשלשל ונצרך הרבה לנקביו, אם השלשול חזק שמרגיש שמיד צריך ליפנות שנית, אסור לברך אשר יצר עד שיתפנה לגמרי. אבל בשלשול רגיל חשיב כנמלך כל פעם שאינו יודע אם יפנה עוד פעם אחרת. ובלאו הכי הוא מסיח דעתו מזה. ולכן מברך כל פעם. וכן המנהג²⁵⁹.

ה. כשאומר "וברא בו נקבים נקבים", יאמר המלה "וברא" מלעיל. על משקל "וקרא בו" כל ימי חייו²⁶⁰.

ו. יאמר "אי" אפשר בחיריק²⁶¹.

ז. מי שאינו יכול לתת שתן מעצמו רק על ידי צינור גומי שקורין קטטר בלע"ז, יוכל אחר ההרקה לברך ברכת אשר יצר. כי אין שום חילוק בנוסח הברכה בין אם נותן שתן מעצמו או על ידי צינור. (כלומר שמה שנותן על ידי צינור אינו מפני שנסתם הנקב ח"ו, שאם כן גם הצינור לא יועיל, אלא מפני שאין כח במערכת

²⁵⁷ בית נאמן (גליון רמ"ב ויחי תשפ"א אות ט"ז).

²⁵⁸ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' רפ"ט, רצ). בית נאמן גליון 30 (אות לב). וע"ע בגליון 51 (אות כ"ב ואילך). וגליון 242. וע"ע במבוא לספר ארים נסי עמ"ס גיטין (עמ' ע"ח). וע"ע למרן שליט"א בספרו מגדולי ישראל ח"ג (עמ' רעז, רעה רעט) מ"ש בביאור דעת היב"א. ע"ש. וע"ע בהע' אי"מ על המשנ"ב (סי' ז' סק"א).

²⁵⁹ הגהה בס' ויען עמוס ח"ב (מע' ב אות ד).

²⁶⁰ קונט' לאוקמי גירסא. בית נאמן (גליון 131 אות יח).

²⁶¹ קונט' לאוקמי גירסא. בית נאמן (גליון רפ"ד וישלח תשפ"ב אות ה'). וכ"כ בשם מרן שליט"א בהע' אי"מ על המשנ"ב (סי' ו סק"ד).

פסקי הלכות

עצבי השתן לפתוח את המחסום בפני שלפוחית השתן, אבל הנקב במקומו עומד ושם מכניסים את הצינור). גם החתימה "מפליא לעשות", לפי מ"ש המפרשים שאם היה נוד מלא רוח היתה הרוח יוצאת, וגוף האדם מלא נקבים ואעפ"כ רוחו משתמרת בקרב. כל זה שייך גם בחולה זה²⁶²].

ברכות השחר

א. אם אינו עולה על יצועו לישון רק עד אחר חצות הלילה, אע"פ שלדעת הרש"ש רשאי לברך ברכות השחר אחר חצות, המנהג פשוט שלא לברך אלא עד אחר שיעור משנתו. לחוש לדעת הרמב"ם ומרן, וגם שמא ישכח בבוקר ויברך שנית²⁶³.

ב. נשים חייבות בברכות השחר, שזמנן כל היום. ואע"פ שבלילה לאחר מכן אי אפשר לברך ברכות השחר, אעפ"כ לא מיקרי מצות עשה שהזמן גרמא, שכל שהזמן נקבע מחמת טבע המציאות אין זה בגדר מצות עשה שהזמן גרמא (וכמו שנתנו טעם כזה לענין ברכת החמה). ועוד טעם נוסף משום שהן ברכות השבח וההודאה, ואף הנשים שייכות בזה. וכן המנהג פשוט שהנשים מברכות כל ברכות השחר בשם ומלכות, מלבד ברכת "שעשני כרצוני" שמברכות בלי שם ומלכות, שאין לה מקור בגמרא²⁶⁴.

ברכות התורה

א. מי שעלה על מטתו וישן שנת קבע וקם קודם חצות, אסור ללמוד עד שיברך ברכות התורה. וטוב להמתין עד חצות ויברך כל ברכות השחר ביחיד. ואם הפץ לאכול, אחרי שנת קבע בלילה אין הדבר רצוי כלל ע"פ הוזהר, ואפילו עוד לא הגיע זמן התפלה. ורק בדוחק מותר, ויברך כנ"ל²⁶⁵.

²⁶² כ"ב מרן שליט"א במכתב הנדפס בשו"ת יחיה דעת ח"ו (סי' קכ"ו אות א'). ואע"פ ששם מרן שליט"א סיים בצ"ע, היינו מפני שרצה לראות חו"ד מרן הגר"ע יוסף. ואכן הסכים עמו מרן המחבר שם, ונראה שכן ג"כ דעת מרן שליט"א למעשה. ואעפ"כ הכנסתי הלכה זו בסוגריים למעלה אחר שמרן שליט"א לא הגיה הלכה זו.

²⁶³ הערות על הבא"ח (ש"א פ' תולדות סי' ד). וע"ש שהעיר בסתירת הבא"ח לדבריו בשו"ת ר"פ ח"ד (חאו"ח סי' א').

²⁶⁴ או"ת תשרי תשמ"ו (סי' ב תשובה ג). וע"ע בגליון אלול תשמ"ו (עמ' תרנו).

²⁶⁵ או"ת (ניסן תש"נ סי' צב תשובה ג' סק"ט).

פסקי הלכות

ב. אין לומר שום פסוק אפילו דרך בקשה ותחנונים עד שיברך ברכות התורה. ומה טוב לסדר כל ברכות השחר בביתו עד "ואני אברכם", וכמנהג רבנו האר"י ז"ל, ובזה ינצל מכל הספיקות. וכן מנהג הספרדים.

ומ"מ מי שביתו סמוך לבית הכנסת ושמע קדושה ועדיין לא בירך ברכות התורה, יענה פסוקי קדוש וברוך בלבד, ויסמוך על הסוברים שכל שאינו אומרם דרך קריאה שפיר דמי. ומה גם ששני הפסוקים קדוש וברוך אינם אלא חצאי פסוקים. ופסוק ימלוך ירהר בלבד²⁶⁶.

עשיית דברים קודם תפלת שחרית

א. אדם שאינו מסוגל לשתות מים אליבא ריקניא, לא ישתה מיין קודם התפלה, אלא ישתה תה או קפה²⁶⁷.

ב. מי ששכח ובירך על דבר מאכל קודם שהתפלל שחרית, ונזכר קודם שטעם, יטעם מעט מן האוכל כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה²⁶⁸.

ג. לא ילעם מסטיק קודם התפלה²⁶⁹.

ד. חזן רשאי לבלוע קודם עמוד השחר ביצה מגולגלת קודם תפלת שחרית, שיהא קולו צלול²⁷⁰.

ה. לא יתרחץ קודם התפלה, ובשעת הדחק יש להקל (כגון שהוא לא נקי כל כך)²⁷¹. ומי שקם לתפלה בניץ החמה, ורוצה להתקלח כדי להתרענן לתפלה, מותר להתקלח קודם עמוד השחר²⁷².

²⁶⁶ אור"ת (חשון תשמ"ט סי' יג תשובה ב).

²⁶⁷ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' מ"ז).

²⁶⁸ הערות על ס' ברכת ה' (נדפסו בברכה ח"ה עמ' 64). שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' מ"ט).

²⁶⁹ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' מ"ז).

²⁷⁰ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' מ"ח).

²⁷¹ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' מ"ב).

²⁷² שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' מ"ג).

פסקי הלכות

ו. עדיף שלא להתעמל קודם התפלה אף שהדבר גורם לו להתרעננות בתפלה, אלא יתעמל אחרי התפלה²⁷³.

ז. מי שעובד רחוק מביתו ומתחיל עבודתו מוקדם, ואם יתפלל במקום מגוריו ייאלץ לצאת מבית הכנסת קודם סיום התפלה או להתפלל קודם הניץ, מותר לו לנסוע קודם התפלה כדי להתפלל בבית כנסת הקרוב למקום עבודתו²⁷⁴.

ח. מותר לכתחילה להקדים קריאת שנים מקרא ואחד תרגום קודם תפלת שחרית, אבל רק בטלית ותפלין ואחרי שיאמר הפתיחה (זמן הנחת טלית ותפלין כל השנה, שעה קודם הזריחה)²⁷⁵.

ט. אפשר ללמוד גמרא ופוסקים קודם התפלה (אחר ברכות השחר), ובלבד שלא יתעכב בלימודו כל כך עד שידלג הפתיחה²⁷⁶.

²⁷³ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' מ"ד).

²⁷⁴ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' מ"ה).

²⁷⁵ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' נ').

²⁷⁶ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' נ"א).

פסקי הלכות

הלכות ציצית

סדר עטיפת הטלית

א. יאמר "לשם יחוד" קודם עטיפת הטלית. ויוסיף "הריני מכוין לפטור בברכה זו גם טלית קטן שעלי", כי בדרך כלל ישנים עם הטלית קטן, ולפי דעת מרן הש"ע (סי' ה' סט"ז) מאחר ובלילה פטור מציצית ובבוקר מתחייב במצוה מחדש וצריך לברך בבוקר על הטלית קטן, אך יש מחלוקת בדבר ואומרים ספק ברכות להקל, הלכך כשמברך על טלית גדול יכוין לפטור גם הטלית קטן.

ובאמירת "לשם יחוד" יש אומרים בקיצור ארבעה משפטים, וסימניך: בעה"ו (שהוא ר"ת בעזרת ה' וישועתו): ב' – "ברכי נפשי את ה' ה' אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת", ואח"כ ע' – "עומה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה", ואח"כ ה' – "הריני מכוין לפטור בברכה זו גם טלית קטן שעלי", ואח"כ ו' – ויהי נועם וכו'.²⁷⁷

ב. בשעת ברכה על הטלית, לדעת כף החיים (סי' כ"ב אות ט') יש לאחוז ביד אחת בלבד, שכל דבר שמברך עליו צריך לאחוז ביד ימין (סי' ר"ז ס"ד). אבל מאחר ואי אפשר לאחוז ביד אחת וללבוש, יש לאחוז הטלית בשתי ידים. וכן נהג אבא מארי הגאון זצ"ל (וכ"כ בגליון כף החיים). וכן המנהג פשוט.²⁷⁸

ג. צריך לברך על הטלית מעומד. וכתבו בשם אבודרהם, שכל מצוה שכתוב בה "לכם" צריכה להיות מעומד. ויש שמונה מצוות שנאמר בהם המלה "לכם" בתורה או בנביאים. והסימן "העצל"ן שק"ם" (כלומר אפילו אדם עצלן צריך לקום בהם) – ה' הלל, ע' עומר, צ' ציצית, ל' לבנה (ברכת הלבנה), נ' נטילת לולב, ש' שופר, ק' קידוש, מ' מילה. ובכולם כתוב "לכם", בהלל כתוב "השיר יהיה לכם כליל התקדיש חג" (ישעיה ל' כ"ט), בעומר כתוב "וספרתם לכם" (ויקרא כ"ג ט"ז), בציצית כתוב "והיה לכם לציצית" (במדבר ט"ו ל"ט), בלבנה כתוב "החודש הזה לכם ראש חודשים" (שמות י"ב ב'), בנטילת לולב כתוב "ולקחתם לכם ביום הראשון" (ויקרא כ"ג מ'), בשופר כתוב

²⁷⁷ בית נאמן (גליון 17 אות יט).

²⁷⁸ בית נאמן (גליון 17 אות כ). וע"ע בס' ארצות החיים סימן טוב בשם מרן שליט"א.

פסקי הלכות

"יום תרועה יהיה לכם" (במדבר כ"ט ב'), בקידוש כתוב "ושמרתם את השבת כי קודש היא לכם" (שמות ל"א י"ד), ובמילה כתוב "המול לכם כל זכר" (בראשית י"ז י').²⁷⁹

ד. לדעת הגאונים בעטיפת הטלית צריך להתעטף כ"עטיפת הישמעאלים". ובגמרא במסכת מועד קטן (כ"ד ע"א) מבואר ש"עטיפת ישמעאלים" צריך שיכסה עד למטה מפיו, כלומר שיקח את הגלימה ויסובב אותה לאחוריו עד למטה מפיו. וחכמי האשכנזים לא היו מכירים את צורת העטיפה הזאת, והם הבינו שמכסים מעל ראשו את העינים עד למטה מפיו, דהיינו עד הסנטר. ולפ"ז אינו יכול לראות לפניו מאומה. אך הביאור הנכון שנוטל הגלימה הארוכה (הברנוס), ושמים אותה מאחור, ומכסים מלמטה מתחת הסנטר עד למטה מפיו, באופן שהחלק העליון של פניו הפה והאף והעינים מגולים, וזהו הפירוש האמיתי של "עטיפת ישמעאלים"²⁸⁰.

ה. אחר ברכת להתעטף בציצית, יעטוף ראשו בלבד בטלית, ואח"כ יאחוז בכנפות וישליכם לאחוריו וימתין כדי הילוך ד' אמות, ואחר כך יוריד הטלית על כל גופו. ולא יאמר "מה יקר" אחר שעוטף ראשו בטלית אלא עד לבסוף שמוריד הטלית על כל גופו.

ואמנם יש מי שכתב שיש לומר הפסוקים "מה יקר" אחר העטיפה, אולם להלכה הנכון לאמרם אחר שיווריד הטלית על גופו, שכל זמן שלא הוריד הטלית על גופו אין כאן עיטוף בציצית.

ובחו"ל נהגו לומר פעמיים "מה יקר" כשמשלשלין כנפי הטלית אחורנית פעם ושתים, ונראה שהוא מנהג קדמון על פי הרב שלמי ציבור שמוריד הטלית מתחלה על כל גופו דהשתא כבר קיים מצות עטיפה גמורה. אך למנהג בזמננו שעוטף בו ראשו בלבד, אין להפסיק באמירת מה יקר עד שיווריד הטלית על גופו.

²⁷⁹ בית נאמן (גליון 13 אות ב').

²⁸⁰ אסף המזכיר (ערך כעטיפת ישמעאלים). ובס' מגדולי ישראל ח"ג (עמ' קעט, קפ בהערה). וח"ד (עמ' תצז, במוסגר). ובא"ת (בסלו תשע"ה סי' לג אות ז. וניסן תשע"ה עמ' תשמט בהערה). ובהגהת מרן שליט"א בשו"ת איש מצליח ח"א (האו"ח סי' ה הערה 9). ובדברי מרן שליט"א שבשו"ת מנחת חיים ח"א (האו"ח סי' ו). בית נאמן (גליון 17 אות כא, כב). וע"ע שם אות כה, כו. ובהערות איש מצליח הארוכות על המשנ"ב (סי' ח' בשע"ת סק"ה).

פסקי הלכות

ומכל מקום נראה שאם שמע קדיש וקדושה בעודו מתעטף כעטיפת ישמעאלים, יוכל לענות אמן וקדושה, ואפילו אמן דברכות, דתחלת עטיפה מיהא איכא²⁸¹.

כיסוי הראש בטלית

ו. נכון שיכסה ראשו בטלית (מין בש"ע סי' ח' ס"ב). ולא כדאי להוריד את הטלית אלא א"כ קשה לו, אבל כל אדם יכול להתרגל בזה²⁸².

קודם החתונה

ז. מנהג האשכנזים שבחור אינו מתעטף בטלית גדול עד אחר הנישואין. אך כל עיקרו של המנהג היה מפני העניות, ובגרמניה היו לובשים טלית גדול כבר בגיל שמונה-תשע (וגם בתונם נהגו כן), ולכל היותר מגיל בר מצוה היו כבר לובשים טלית גדול. ויש ישיבות שמלמדים גם את הבחורים הספרדים שלנו לנהוג שלא להתעטף בטלית עד החתונה, וזו טעות²⁸³.

ברכת הטלית

ח. המתעטף בטלית קודם שהגיע זמן עלות השחר, כשיגיע זמן טלית ימשמש בה ויברך²⁸⁴.

ט. שליה ציבור שעלה לתיבה עם חולצה קצרה והביאו לו טלית כדי שיכסה זרועותיו, אם הטלית שאולה אין צריך לברך. ואם היא של בית הכנסת, יברך²⁸⁵.

²⁸¹ הגהה בשו"ת איש מצליח ח"א (חאו"ח סי' ה הערה 11). ובהערות איש מצליח הארוכות על המשנ"ב (סי' ח' סק"ד). בית נאמן (גליון י"ז אות כג, כד. גליון רי"ח פנחס תש"ף אות כ'. גליון רי"ט ממות תש"ף אות י"ב. גליון רפ"ד וישלח תשפ"ב אות ו').

²⁸² בית נאמן (גליון 22 אות יט).

²⁸³ אסף המזכיר (ערך טלית גדול). וע"ע שם סוף ערך טלית. ובמ"ש מו"ר בהערות אי"מ על המשנ"ב (בסוה"ס סי' יז סק"י). ובהערות על ספר ברית כהונה (מו"ע ט אות ג). בית נאמן (גליון 18 אות ו - ח).

²⁸⁴ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ל"ח).

²⁸⁵ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ל"ט).

פסקי הלכות

י. אם פשט טלית גדול להיכנס לבית הכסא או למרחץ, לא יברך אפילו נכנס לצרכים גדולים מאחר ושהה זמן מועט. ורק אם שהה יותר מחצי שעה יברך²⁸⁶.

קשירת הציציות

א. הקשר הראשון שמתחילים לקשור בציצית צריך להיות רחוק מהנקב ארבעה וחצי ס"מ, שהם יותר משתי גודלים ותוך ג' אצבעות פשוטים כדברי האר"י ז"ל. ובין ארבעה לחמשה ס"מ שפיר דמי. וזה ע"פ דעת הרב שיעורי תורה שמידת הגודל ב' ס"מ, ולפ"ז ג' גודלים שש ס"מ, וג' אצבעות פשוטים זרת אמה קמיצה הם 4-5 ס"מ²⁸⁷.

ב. כשמטיל ציצית יאמר בתחלה "לשם מצות ציצית", ואין צריך לומר בכל פעם שקושר אלא די בפעם אחת²⁸⁸.

ג. מי שהטיל ציצית ובשעה שהכניס החוטים בנקב הכנף שכח לומר "לשם מצות ציצית", רק קודם שעשה הקשר הראשון אמר לשם מצות ציצית, הטלית כשרה ויברך עליה לכתחלה, ואפילו לא נזכר לומר "לשם מצות ציצית" עד שעשה החוליא הראשונה, כל זמן שלא עשה הקשר שאחריה וסיים קשירת כל הציצית הטלית כשרה בדיעבד. ואם עדיין לא גמר עשיית הציצית ובנקל יכול להתירו ולחזור לתלותו מחדש, יתיר הציציות ויתלם מתחלה. ואם גמר ובא לשאול מורין לו להכשיר²⁸⁹.

²⁸⁶ הערות על הבא"ח (ש"א פ' בראשית ס"י).

²⁸⁷ מו"ר בהגהותיו בשו"ת אחימלך הכהן (האו"ח ס"ס א). שו"ת מקור נאמן ח"ב (ס' ס"ד). וע"ע שם סימן ס"ה. וע"ע למו"ר בהערות על ס' דברי יוסף סמברי (עמ' לא) שנדפסו בשו"ת בית נאמן ח"א (האו"ח ענינים שונים ס' ה), שיעור אמה בציציות ע"פ הבא"ח בערך ל"ב גודלים. ע"ש. וע"ע למו"ר באסף המזכיר (ערך קשר גודל) שכ' שיש להזהר לעשות הנקב רחוק לפחות ארבעה ס"מ מן הקרן, שהוא שתי אצבעות לדעת הרב שיעורי תורה ודעימיה. ומצוה מן המובחר להרחיק ארבעה וחצי ס"מ, כי לדעת האר"י שלש אצבעות הן זרת קמיצה אמה. (דאילו לדעת מרן ג' אצבעות משערינן בגודל ויש בידו ריוח עד שש ס"מ). ע"ש.

²⁸⁸ שו"ת מקור נאמן ח"א (ס' ל"ג).

²⁸⁹ אור"ת (סיון תש"נ ס' קיה תשובה א). ובאלול תש"נ (עמ' תתעד).

פסקי הלכות

ד. מותר להתיר הציצית מבגד אע"פ שהכריכות כמנין שם הוי"ה, ואין לחוש משום דהוי כמוחק שם ה' ח"ו וכיו"ב²⁹⁰.

ה. בג'רבא היו מקפידים שתהיה טויית ושזירת הציצית ביד ולא במכונה דבעינן לשמה, וכמו שמקפידים בליל פסח לברך על מצות עבודת יד. וכיום רוב הציציות נעשות במכונה, ואומרים בלחיצת הכפתור "לשם מצות ציצית" ותו לא, ונראה דשפיר יש לברך עליהם אם אין לו זולתם, וכמו במצות מכונה שיכול לברך אשר קדשנו במצוותיו וצונו על מצות מצה. רק בזאת יש להשגיח שיהיו ציציות צמר רחלים בלא תערובת, שמצמר אחר אינו פוטר רק במינו²⁹¹.

ו. ראוי לקשור הציציות עם הפסקות כדעת הרב בן איש חי, וגם על פי הפשט הם חוליות חוליות. ואין הבדל בזה בין טלית גדול לטלית קטן²⁹².

ז. ציצית של חב"ד (עם שני נקבים בקצה הכנף באלכסון) כשרה לספרדים. אבל אין זה מנהגנו²⁹³.

ח. נשאל מרן שליט"א מאדם המתגורר בג'רבא ושאל על הטליתות הבאות מארץ ישראל שאינן מצוייצות כפי המנהג בג'רבא, אם צריך להחליפם. והישב שאין צריך²⁹⁴.

ט. ציציות שנפסלו, אפילו לא נקרע אלא חוט אחד, לכל הדעות מותר לחתוך הציציות, ואין צריך להתיר הקשר²⁹⁵.

²⁹⁰ הערות על ס' ברית כהונה (מע' צ' אות א'). ועי' בשו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ל"א) שמרן שליט"א נוהג לקשור חוטי הציצית כמנין הוי"ה אחד. ע"ש.

²⁹¹ אור תורה.

²⁹² שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ל"ב). וד"ב (סי' פ').

²⁹³ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ס"ו).

²⁹⁴ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ס"ז).

²⁹⁵ הערות על הבא"ח (ש"א פ' לך לך ס"ט).

פסקי הלכות

י. טלית מצוייצת שנחלקה לשני חלקים, מותר לחזור ולתפרה עם הציציות שבה, ואין לחוש משום "תעשה ולא מן העשוי", לפי שכל שנעשה מתחלתו בכשרות אין כאן חשש משום תעשה ולא מן העשוי²⁹⁶.

יא. ציצית שעשה בכשרות ואח"כ נפסל אין בו משום תעשה ולא מן העשוי²⁹⁷.

יב. יש להזהר לכתחלה שלא לעשות הנקב בכנף הטלית בסכין, אלא בחוד של עפרון מחודד וכיוצא²⁹⁸.

יג. קטן יכול להטיל ציצית. וכמו שמרן הש"ע (סי' י"ד ס"א) מכשיר באשה, ה"ה בקטן כמ"ש האחרונים. ומטעם זה היקל הרב בן איש חי (ש"א פ' לך לך אות ג') אף לכתחילה שאין צריך לבדוק אם הביא שתי שערות²⁹⁹.

טלית קטן

א. בתוניסיה ובמרוקו לא נהגו ללבוש טלית קטן, על פי דברי התוספות במסכת שבת (ל"ב ע"ב) ובמסכת ערכין (ב' ע"ב) שמאחר ואין דרכנו בבגדים של ארבע כנפות, אפילו בעידן ריתחא לא מיענשי. אולם רוב תלמידי חכמים היו נזהרים בטלית קטן בחו"ל. ועכ"פ מצוה מן המובחר שאדם ילבש טלית עם ארבע כנפות כדי לקיים את המצוה³⁰⁰.

²⁹⁶ הערות על הבא"ח (ש"א פ' לך לך ס"י). והעיר בסתירת הבא"ח בד"ו.

²⁹⁷ הערות על הבא"ח (ש"א פ' נח ס"ח). והעיר שם מו"ר בסתירת הבא"ח בד"ו. ע"ש.

²⁹⁸ הערות על הבא"ח (ש"א פ' לך לך ס"ד).

²⁹⁹ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ס"ג).

³⁰⁰ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' נ"ג). ובהגתו בספר נפש חיה (מערכת ט' אות ו'). וע"ע מ"ש מרן שליט"א שם בסי' נ"ב, ובהסכמתו לס' פתיל תכלת להרה"ג ר"א עפגין נר"ו. בית נאמן (גליון י"ח אות א' – ה' ובהערה).

פסקי הלכות

ב. נכון ללבוש טלית קטן וכן לחבוש כיפה אף כשישן בצהרים או בלילה, אבל אין זו חובה כ"כ³⁰¹. ולכן מי שקשה לו ללבוש טלית קטן בשינה, בחורף לא יוריד הטלית קטן, אך בקיץ אם הם לו יכול להוריד³⁰².

ג. מי שבירך בביתו על טלית קטן על מצות ציצית, יש אומרים שכשמתעטף בטלית גדול אינו יכול לברך להתעטף בציצית שכבר נפטר בכרכתו הראשונה. אולם להלכה כיון שלא כיוון בכרכתו לפטור טלית גדול, צריך לברך על הטלית גדול כשמתעטף בה בבית הכנסת ברכת להתעטף בציצית³⁰³. ובזמננו אין מברכים על טלית קטן כאשר מחליפים אותו או כאשר יוצאים מהמקלחת, מפני שטליתות שלנו קטנים מאוד, וספק אם יש בהם כשיעור³⁰⁴.

ד. מעולם לא הנחנו ציצית בסוודר, בין אם הוא סגור בין אם הוא פתוח. ומכל מקום אם הכנפות מרובעות צ"ע לדינא³⁰⁵. ובאפודה אין צורך בציצית³⁰⁶.

ה. בימי הקיץ החמים אין לחוש אם הטלית קטן מונח על בשרו ממש, ללא גופיה³⁰⁷.

שיעור הטלית קטן

ו. שיעור טלית קטן 72 ס"מ על 48 ס"מ, ונקב בית הצואר אינו מעלה ואינו מוריד. והיינו שמודדים אורך הטלית מתחילה ועד סוף בלי להתחשב בכך שיש נקב³⁰⁸.

³⁰¹ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ל"ו).

³⁰² שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' נ"ד).

³⁰³ הערות איש מצליח הארוכות על המשנ"ב (סי' ח' סי"ג בביאור ד"ה אם) בשם מרן שליט"א.

³⁰⁴ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ל"ז). [ועי' בספר דרך חיים לר' מנחם די לונזאנו (דף צ"ח ע"ב) ובס' מעורר ישנים (דף י"ד ע"ב) ובס' ילקוט יוסף ח"א (עמוד כ"א). נאמ"ן ס"ט].

³⁰⁵ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' נ"ז).

³⁰⁶ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' נ"ח).

³⁰⁷ אור"ת (כסלו תשמ"ט סוף עמ' רסד, רסה). וכ"כ מו"ר עוד בהסכמתו לס' פתיל תכלת עפג'ין, בקצרה. וכ"כ מרן עוד בשו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' נ"ו).

³⁰⁸ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' נ"ה). ועיין בבן איש חי (פ' לך לך סי"ב) שכתב שמנהג בגדאד שהמ"ק אמה ורביע באמת המדינה, שעולה האורך בזה יותר מארבעים גודלים, אך הרוחב עושים אותו שלשה רביעי אמה שעולה יותר מעשרים וארבעה גודלים, ובתשובה לעיר אהרת (בשו"ת ר"פ ח"ב האור"ח סי' ו) הוריתי לשואל לעשות הרוחב עשרים וארבעה גודלים והאורך שלשים וששה

פסקי הלכות

אם הציציות מכוסים או מגולים

א. מנהג הספרדים בכל עדות המזרח מדורי דורות שהציציות של הטלית קטן יהיו מכוסות. וכך כתב הרדב"ז בתשובה (ח"ו ס' ב' אלפים ר"ס) מנהגי ללבוש טלית קטן תחת כל המלבושים. וכן הוא פשט דברי האר"י שהציציות בפנים. ויש מי שאמר שהספרדים נהגו לכסות את הציציות מיראת הנכרים. אך אין זה נכון. וזה ע"פ הסוד, וע"פ הפשט אדרבה מצוה לגלות.³⁰⁹

ב. אם מוציא הציציות להתחזק ביראת שמים שלא יבוש מפני המלעגים, או אדם שרוצה לראות כל פעם את הציציות, כי יש בהם סגולה לזכרון, כמו שכתוב "וראיתם אותו – וזכרתם" (כמדבר ט"ו ל"ט), אין בכך כלום.³¹⁰

ג. אפשר להוציא הציציות לילדים בכיתות א' ב'³¹¹.

ד. בחורים ספרדים המתחפשים בפורים לחסידי ברסלב וכדומה, יכולים ללבוש טלית קטן על בגדיהם, והלואי כל התחפושות יהיו כך, ולא פרצופים שונים ומשונים.³¹²

גודלים. ע"ש. וכ' מו"ר נר"ו בהגהתו שם, שאמת המדינה נראה שהיא האמה שהוזכרה בשו"ת משכיל לדוד עידאן ח"ב (סי' טל) שהיא 68 ס"מ. והיא אמת המדינה דהכא שמוודדים בה צמר רחלים לטליתות. ולפ"ז אמה ורביע הם 85 ס"מ דהיינו למעלה מארבעים גודלים לחשבון הגרא"ח נאה. שהאגודל 2 ס"מ. ומכאן ראייה שהחמ"ח תופס כדעת הגרא"ח נאה. ע"כ. וע"ע למרן שליט"א בהסכמתו לספר אבי הנחל (אות ג') שכתב, בענין האמה נתברר בזמן האחרון שהיא 46 ס"מ לדעת הרמב"ם (כמונין אמה). ע"ש.

³⁰⁹ הסכמה לס' פתיל תכלת (עפג"ן) באריכות. ספר מגדולי ישראל ח"א (עמ' תקיז) וח"ב (עמ' רכז). שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' מא) וח"ב (סי' נ"ט). ובהגהות מרן שליט"א בירחון אור תורה (סיון תשמ"ב סימן פ"ד עמוד תצ"ג). וע"ע באו"ת (טבת תשד"מ עמ' קפ בסופו). בית נאמן גליון 18 (אות י – יח). וגליון 176 (ז בהערה). ובהגהה בספר נפש חיה (מערכת ט' אות ו', ומערכת צ' אות ב'). [וע"ע בשו"ת יצי"ר ח"א (סי' טו). וע"ע במה שהאריך בזה מר אבי משה"ר הגאון הרב מצליח חי מאוזו שליט"א בתשובה בס' ויען שמואל חט"ז (סי' ל). ושוב נדפסה בספרו תורת חיים ח"א סימן א'. ע"ש].

³¹⁰ בית נאמן (גליון 18 אות יח). שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' מ"א). וח"ב (סי' ס').

³¹¹ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ס"א).

³¹² שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ס"ב).

פסקי הלכות

ה. למנהג הספרדים שמכניסים הציציות מתחת לבגדים מותר שהציציות יגעו בבשר, רק לא יהיו הציציות מתחת הבגד הפנימי אלא מעליו³¹³.

טלית בלילה

א. אדם שעלה חזון בתפלת ערבית עם חולצה קצרה והביאו לו טלית כדי שיכסה זרועותיו, אסור לברך עליה, וישים הטלית על כתפו ולא על ראשו. ועדיף ללבוש מעיל³¹⁴.

ב. בדרך כלל ישנים עם הטלית קטן, רק בקיץ אם אדם קשה לו אז יכול לישון בלי הטלית. ולפי הרב האר"י (שער הכוונות ענין תפלת ערבית, דף נ"ב ע"ג) צריך לישון עם טלית קטן, (והרבה מהספרדים לובשים טלית קטן אפילו בשעת תשעה"מ, וכמו שכתב הרב בן איש חי (ש"א פרשת בראשית אות ט'), אך אין זה חובה כל כך)³¹⁵.

ג. מי שמתעטף בטלית ביום ונשאר מעוטף בה בלילה אין בזה איסור, כי האיסור הוא להתעטף בטלית בלילה. ולכן בליל כיפור מתעטפים בטלית קודם השקיעה ונשארים מעוטפים בה גם בלילה, ואין בזה חשש, וכל האיסור הוא רק להתעטף בטלית בלילה³¹⁶.

ד. מותר לכתחילה להטיל ציצית בלילה. ודלא כמי שסובר דדוקא בדיעבד³¹⁷.

פרטי דינים בטלית

א. אם יש עטרה בראש הטלית, ראוי להזהר שלא להפך שולי הטלית על ראשו³¹⁸.

³¹³ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ל"ד).

³¹⁴ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ל"ט).

³¹⁵ בית נאמן (גליון י"ז אות יט בהערה. וגליון רכ"ד שופטים תש"ף אות י"ג).

³¹⁶ בית נאמן (גליון 17 אות יט בהערה). ובענין כסות המיוחד ללילה ולובשו ביום, עי' בהע' על הבא"ח (פ' לך סט"ז). ובענין סומא בציצית, עי' בהע' על הבא"ח (פ' לך לך סט"ז).

³¹⁷ הערות על הבא"ח (ש"א פ' לך לך סי"ח). ועי' מה שציין מו"ר באו"ת (חשון תשמ"ז סי' יח). וע"ע או"ת (שבת תשל"ה סי' קא).

³¹⁸ הערות על הבא"ח (ש"א פ' בראשית ס"ח).

פסקי הלכות

ב. מרן בשלחן ערוך יו"ד (סי' רפג ס"ד) כתב שאסור לרקום פסוקים בטלית. והטעם מבואר בתשובת הרמב"ם שהציצית תשמישי מצוה אין בו קדושת הגוף, ולכן יכול לבוא בטלית מצויין לבית הכסא ולבית הטבילה וכו' ואיך יביא כתבי התורה במקום הטנופת וזלזול. ע"ש. ומזה מיחה אבא מארי הגאון זצ"ל במורים הנוהגים לתת לתלמידיהם להעתיק פסוקים שלמים במחברת, כי בדרך כלל אין שומרים על המחברות וסופם לזרוק אותן.

ומכל מקום חצאי פסוקים מסתברא שמותר, וכמו שכתב מרן ביו"ד (סימן רפ"ד ס"ב) שבאגרת שלומים מותר לכתוב אפילו כמה תיבות מהפסוק לדבר צחות. ע"ש. ואע"פ שבודאי האגרת נזרקה לבסוף. והוא הדין בחצאי פסוקים בקבלות, שכל שאין בהם דברי תורה ממש מותר, שאינם אלא לצחות בעלמא לתפוס לשון המקרא³¹⁹.

נישוק הציציות

ג. מותר לנשק הציצית אחר ברוך שאמר קודם פסוקי דזמרה, ואין לחוש בזה להפסק³²⁰.

טלית שאולה

ד. מרן בשלחן ערוך (סימן יד ס"ד) כתב, מותר ליטול טלית חבירו ולכרך עליה. (וביאר המשנ"ב ס"ק יג שמותר ליטול אפי' שלא מדעתו, דניחא ליה לאיניש דליעביד מצוה בממונו). וכתב הרמ"א, אבל אסור ללמוד בספרים של חבירו בלא ידיעתו דחיישינן שמא יקרע אותם בלימודו. ע"כ. ונראה שבזמננו שספרי הדפוס מצויים למכביר וכל שכן סידורי תפלה שמצויים מאד סתמא דמילתא לא קפדי אינשי, שאם יקרע יקנה לו חדש או יתקן לו. ובספר שאינו מצוי או סידור מיוחד שהוא מונח במקום מסויים, מוכחא מילתא דקפיד עליה ואין להתפלל בו בלי רשות בעליו. ולאפוקי מאלה הנוהגים לקחת תפלין של חבריהם בלי רשות ולהתפלל בהם,

³¹⁹ אור"ת (כסלו תשמ"ט עמ' רסמ).

³²⁰ בית נאמן (גליון 99 עמ' 3).

פסקי הלכות

אע"פ שרוב העולם בזמננו מקפידים (וכמ"ש הבא"ח), ומאידך לא יקה סידור של חבירו אע"פ שיש כמוהו לאלפים ורבבות³²¹.

כיבוס הטלית

ה. אין מכבסין טלית ע"י נכרי, אבל ישראל שמכבס מותר לכבס הטלית קטן עם גרביים והכגדים הפנימיים. ומנהגנו להחמיר בטלית גדול שמכבסין אותו אחת לכמה חודשים לכבסו בפני עצמו במכונת כביסה, אבל בטלית קטן שצריכים לכבס כל שבוע או שבועיים אין קפידא וממלאים המכונה עם גרביים ובגדים פנימיים ביחד, שהתורה חסה על ממונן של ישראל, ואין צורך להכניס כל פעם כמה טליתות קטנים בנפרד. ואף בטלית גדול אם הזמן דחוק כגון בערב חג וכדומה נראה שהמיקל לא הפסיד, והמחמיר תבוא עליו ברכה³²².

טלית בבית הכסא

ו. לא יכנס בטלית גדול לבית הכסא. ובטלית קטן מותר להכנס, ואם יכול להצניע הציציות תבוא עליו ברכה³²³. ובחו"ל נהגו לתפור בכנפות הטלית קטן כים קטן, להצניע שם הציציות כשאדם נכנס לבית הכסא. [וצריך להזהר שלא יהיו מחמת כן הקרנות עגולות, אלא תהיינה מרובעות]³²⁴.

בבית הקברות

ז. אסור להכנס לבית הקברות כשהציציות מגולים, משום לועג לרש. ויש שהתירו בקבר אשה שאין בה חשש לועג לרש מאחר ואף בחייה פטורה ממצוות. ויש חולקים. ומדברי מרן השלחן ערוך ביו"ד (רס"י שסא) משמע דלי"א בתרא דין אשה ותינוק כמאן דלא קרי ותני, ולא חיישינן שמא בגלגול הקודם היה אדם גדול³²⁵.

³²¹ או"ת (טבת תשד"מ סי' לד אות טו עמ' קעט. ואלול תשד"מ). הערות איש מצליח על המשנ"ב (סי' יד ס"ק מז). וע"ע בהע' אי"מ על המשנ"ב (סי' כה ס"ק נג).

³²² או"ת (סיון תשמ"ט). וע"ע באלול תשמ"ט.

³²³ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' מ). וע"ע בה"ב (סי' כ"ח). וע"ע בהע' אי"מ על המשנ"ב (סי' כא ס"ק יד).

³²⁴ הערות על הבא"ח (ש"א פ' נח ס"ז). וע"ע בס' מגדולי ישראל ח"ב (עמ' ש).

³²⁵ הערות איש מצליח הארוכות על המשנ"ב (סי' כג סק"ה).

פסקי הלכות

פתיל תכלת

א. נמצא בימינו תכלת מחלזון שנקרא ארגמון כזה קוצים, והדברים נראים נכונים שהיא התכלת, אך דבר כזה שנשתכח כאלף וארבע מאות שנה צריך הסכמת כל חכמי ישראל, ושידאגו שיהיה בהישג יד ובמחיר מוזל לכל הרוצה לקיים מצוה זו³²⁶. ואף אם התכלת "הארגמון" אינו התכלת האמיתי, מ"מ אינו מעכב לביטול מצות ציצית, כי התכלת אינו מעכב את הלבן, וכל שכן שתכלת שאינה נכונה לא מעכבת, דלא גרע מלבן, ואין קפידא בצבע הציצית³²⁷.

ב. כשמטילים תכלת, יש לכרוך כל החוליות בחוט תכלת, למעט הכריכה הראשונה שבחוליה הראשונה וכריכה אחרונה שבחוליה האחרונה, שנכרכות בחוט לבן³²⁸.

ג. דעת הרמב"ם ורבי משה הדרשן והאר"י והרדב"ז ומרן בספר מגיד מישרים וכל חכמי הקבלה, שדי בחוט אחד של תכלת (דהיינו חצי חוט) ושבעה חוטי לבן. והכי נקטינן³²⁹.

ד. איסור כלאים הותר בציצית, אך רק אם יודע בוודאות מה התכלת האמיתית, ומאחר ואין ודאות גמורה שזוהי התכלת אסור ללבוש ציצית שיש בה כלאים. ולכן לא לובשים טלית של פשתן³³⁰. ואף כשהבד מפשתים והחוטים מצמר הם שעטנז ואסור לעשות כן בטלית³³¹.

³²⁶ או"ת (אדר ב' תשע"א סי' פו סוף אות ג'). שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ס"ח). וע"ע שם סי' ע"ב, וד"א (סי' ל"ח).

³²⁷ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ע', ע"א). ובתחילה נהג מו"ר להטיל תכלת רק בטלית גדול של שבת, וכן בפורים (ע"פ הכתוב ומרדכי יצא וגו' בלבוש מלכות תכלת וחור), וכשהתפשט הדבר יותר נהג והנהיג ללבוש כל השנה. עי' באו"ת (אדר ב' תשע"א עמ' תרלג). ובבית נאמן (גליון 17 אות ה – יא). ובשו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ע"ד, ע"ה, ע"ו). ע"ש.

³²⁸ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ע"ה, ע"ט, פ"ב).

³²⁹ או"ת (אדר ב' תשע"א סי' סו אות ג). שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' פ', פ"א). בית נאמן (גליון 17 אות יד, טו). וע"ע בספר אסף המוכיר (ערך תכלת).

³³⁰ בית נאמן (גליון 17 אות טו, יז).

³³¹ או"ת (אדר ב' תשע"א סי' פו עמ' תרלא).

פסקי הלכות

לפיכך אף מי שמתעטף בטלית גדול עם פתיל תכלת יברך "להתעטף בציצית" הבי"ת בשוא, ולא ישנה מהמנהג ויברך "בציצית" בפתח. ועוד שיש כמה טעמים לומר בציצית בשוא, שהכוונה להתעטף בכגד עם ציצית, אבל בפתח משמע שהציצית עצמה היא העיטוף. וזה אינו, שאין מתעטפים בחוטים אלא בכגד³³².

ה. מי שלומד בישיבה ספרדית שלא נוהגים להטיל חוט תכלת בטלית, לא ישנה ממנהג הישיבה, אלא ברשות ראש הישיבה, כי עושה חדשות בעל מלחמות³³³.

³³² בית נאמן (גליון 17 אות יח). שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' פ"ג).

³³³ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ע"ז). ועיין שם (סי' ע"ג) שמי שאינו יכול להטיל תכלת אלא או בטלית קטן או בטלית גדול של חול או בטלית גדול של שבת, עדיף שיטיל בטלית גדול של שבת. ע"ש.

פסקי הלכות

הלכות תפלין

סדר הנחת תפלין

א. קודם שיתעטף בטלית ויניח תפלין, יאמר ברכות השחר וברכות התורה³³⁴.

ב. יניח ויברך על תפלין של יד מיושב³³⁵. והנכון שאחרי הידוק התפלין יסובב הרצועה על הבית של יד, ומהבית ימשיך הרצועה ויכרכנה על הזרוע. ומי שעד עתה לא היה מסובב על הבית אלא מיד אחרי ההידוק מתחיל לכרוך על הזרוע, ישנה מנהגו ויעשה כאמור לעיל, וכמו שכתב הרב בן איש חי (ש"א פ' וירא אות ט"ו)³³⁶.

ולכתחילה אין עושים שום כריכה בקיבורת כדעת מהר"י צמח ודעימיה, אבל כשמרגילים הנער להניח תפלין ורואה המלמד שהתפלין נשמטים ממקומם בכל פעם, מורינן ליה לכתחילה לעשות כריכה או כריכות בקיבורת שישארו על מקומן³³⁷.

ג. בשעת הנחת תפלין של יד יכסה זרועו בטלית גדול, כי על פי הסוד ראוי לכסות תפלין של יד ואפילו שלא בפני אחרים כלל, ונתנו סימן לדבר "כי יד על כס יח". ועוד סימן אחר "שמאל בעשותו ולא אחז (ולא אחזה, יען) יעטוף ימין ולא אראה" (איוב כג, ט), שיעטוף בטלית גדול ביד ימינו בהניחו תפלין בשמאלו.

ומטעם זה אחר שיכרוך שבע כריכות של תפלין של יד על זרוע שמאלו, טוב לכסות תפלין של יד קודם הנחת תפלין של ראש, ולכן יוריד השרוול על זרועו.

ואין לחוש משום הפסק, כי הורדת השרוול היא לצורך מצוה, ולא גרע משבע כריכות שאינם חובה מעיקר הדין רק מנהג העולם, ולא הוו הפסק בין תפלין של יד לתפלין של ראש.

³³⁴ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' צ"ב).

³³⁵ עי' מ"ש מו"ר בהע' על הבא"ח (ש"א פ' וירא ס"ח). ובהגהותיו בס' עלי הדם (פ"א סל"ו). ובס' ויען עמוס ח"ב (מע' ת' אות טז). ובשו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ס"א).

³³⁶ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' פ"ט).

³³⁷ או"ת (טבת תש"נ סי' מח עמ' ערב).

פסקי הלכות

ומכל מקום נראה שאין לסגור הכפתור עד אחר הנחת תפלין של ראש, לחוש לדברי הגאון האדר"ת³³⁸.

ד. לידע מקום הקיבורת, ירים ידו כלפי מעלה, ואז באמצע הזרוע יראה שיש בשר שרירי, והוא בערך כחצי זרוע, רביע מכאן רך ורביע מכאן רך והקיבורת השרירית באמצע³³⁹.

ה. כתב מרן בשלחן ערוך (סי' כה סי"ב): אם הותר תפלין של יד קודם שהניח תפלין של ראש, מהדקן ואין צריך לחזור ולברך. ופירוש דבריו שהותרו הכריכות וממילא נשמטה הקציצה ממקומה בזרוע, ואפילו הכי כיון שעוד לא הניח תפלין של ראש מיקרי עסוק בכריכות³⁴⁰.

ו. אין לענות אמן בין תפלין של יד לתפלין של ראש³⁴¹.

ז. יניח תפלין של ראש בעמידה³⁴². ורוב העולם אינם יכולים לכוין שבתפלין של ראש מושב הקציצה יגע כולו בראש, כי המושב של התפלין ישר וגובה הראש הולך ומתעגל למטה כלפי המצה, ובהכרח קצה התפלין של ראש נמצא באויר (אלא אם כן יגביהנו למעלה כל כך שיגע כולו בתחתיתו ישר על הראש). ואין בזה חשש³⁴³.

ואם מיעוט תפלין של ראש נמצא על המצה ממש, בבן איש חי (ש"א פ' חיי שרה ס"א) כתב לאסור. והרב מחשבות בעצה (סימן א) כותב שאפשר לסמוך בשעת הדחק ולא למחות בעושים כן³⁴⁴.

³³⁸ או"ת כסלו תשמ"ו (סי' כא אות ב). אלול תשמ"ו (עמ' תרס). שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' קכ"ג). בית נאמן (גליון 39 אות לב).

³³⁹ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ק"ו).

³⁴⁰ מרן שליט"א בהערות איש מצליח על דברי מרן שם.

³⁴¹ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' צ"ח).

³⁴² עיין בבית נאמן (גליון קפ"ד וירא תש"ף אות ב' בהערה ב').

³⁴³ או"ת (שבת תשנ"ד עמ' שפה).

³⁴⁴ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ק"ח). ובענין הבטה במראה לסדר התפלין שיהיו במרכז בדיוק, עיין בבית נאמן (גליון כ"א פנחס תשע"ו הערה י"ח. ונדפס בספר השיעור ח"א עמוד שנ"ו) שהעיר מרן שליט"א על המביטים במראה שהתפלין יהיו בדיוק במרכז לא יזוזו כלל ימין ושמאל, ויש

פסקי הלכות

ח. כתב מרן בשלחן ערוך (סי' כז ס"י) צריך שיהיה הקשר מאחורי הראש למעלה בעורף. והיינו שיהיה מונח למעלה מן הגומא. ואף אם יהיה רוב הקשר על העצם ומיעוטו למטה מן העצם באויר, מ"מ לא יהיה נכנס בגומא כלל³⁴⁵.

ט. אחר שהניח תפלין של ראש, יכרוך מעומד שלש כריכות על האצבע הימנית הנקראת אמה³⁴⁶.

י. מרן הגאון איש מצליח נהג לומר בסיום הנחת תפלין של ראש "ומחכמתך אל עליון תאציל עלי" וכו'³⁴⁷.

יא. אמור לענות דברים שבקדושה בשעת הנחת תפלין עד שיסדר תפלין של ראש במקומם. אך אין צריך להמתין עד שיסיים לקשור תפלין של יד על האצבעות³⁴⁸.

ובתפלין דרכנו תם (כשלא מניחם עם תפלין דרש"י) מותר לענות אמן יהא שמיה רבא וברכו וכדומה, רק ברוך הוא וברוך שמו לא יענה³⁴⁹.

יב. הרב בן איש חי (ש"א פ' וירא סי"ז) כתב שצריך להכניס קצוות רצועות תפלין של ראש בחגורה. והיינו לא רק כשהרצועות ארוכות ונגררות על הקרקע, אלא בכל אופן יש להכניס הקצוות לחגורה. ואין העולם נוהגים בזה³⁵⁰.

שהפריזו והדביקו מראה לסידור, והביא בשם שו"ת דברי חיים ח"ב (סימן ו') שהוא מעשה בורות להסתכל במראה. אלא צריך שהתפלין יהיו במרכז בערך. וכך נהגו כל הדורות. ע"ש. וע"ע להלן אות י"ג.

³⁴⁵ אור"ת אב תשנ"ג (עמ' תתה). ושם תשנ"ד (סי' נג בהגהה). מרן שליט"א בהערות איש מצליח על המשנ"ב בסוה"ס (סי' כז ס"י).

³⁴⁶ הערות על הבא"ח (ש"א פ' וירא סט"ז).

³⁴⁷ ס' עלי הדם (פ"א סל"ט) ממרן שליט"א.

³⁴⁸ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' צ"ט). וע"ע בשו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ק"א) שנשאל מור"ר במי שהניח תפלין של ראש ולצורך כך הוריד את הכיפה ושמע ברכה האם יכול לענות אמן כאשר הכיפה אינה על הראש, והשיב שישתדל שלא יעשה כן. ע"ש.

³⁴⁹ מרן שליט"א בהגהה בכת"י על הנדפס כאן. וכן הורה מרן שליט"א בבית נאמן (גליון ער"ה נצבים תשפ"א אות כד), ודלא כהבא"ח (ש"א פ' וירא סכ"ו). ע"ש. [ובהערות על הבא"ח (ש"א פ' וירא סכ"ו). הערה כא.]. בית נאמן גליון 145 (אות יט) וגליון 176 (שופטים תשע"ט אות יב). ע"ש.

³⁵⁰ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' צ"א).

פסקי הלכות

יג. אין איסור להביט במראה לצורך סידור התפלין על הראש³⁵¹.

סיוע בהנחת תפלין

טו. אין שום איסור שגוי יסייע בהנחת תפלין. ולכן פיליפיני המסייע לזקן יכניסנו לבית הכנסת ויסייע בידו בהנחת תפלין. ומבואר בגמרא (בכורות דף ל' סע"ב) שאשה יכולה לעזור לבעלה להניח לו תפלין אע"פ שהיא עצמה פטורה. והוא הדין בנידון דידן³⁵².

ברכת התפלין

א. יברך "אשר קדשנו במצוותיו וציונו להניח תפלין". ונכון לומר "לְהַנִּיחַ" ללא דגש כי זה לשון מנוחה, שצריך להניח אותם³⁵³.

³⁵¹ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ק"ט). וכן מתבאר מדברי מו"ר בבית נאמן (גליון כ"א פנחס תשע"ו) הערה י"ה. ונדפס בספר השיעור ח"א עמוד שנו"ו. אמנם שם מו"ר הבחיר שא"צ לדקדק כ"כ ולהביט במראה כי צריך שהתפלין יהיו במרכז בערך. וע"ש.

³⁵² שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' צ"ז).

³⁵³ בית נאמן (גליון 18 אות לו, לז). ובקצרה בשו"ת בית נאמן ח"א (האו"ח סי' א' עמ' ד').

וביאר, שמרן (בבית יוסף סימן כ"ה) מביא בשם ספר האגור (סימן ל"ו) לומר "לְהַנִּיחַ" תפלין הנו"ן רפויה ללא דגש, וכן פסק בשלחן ערוך (סימן כ"ה ס"ז). ומאידך דעת רבי מנחם די לונזאנו בספר המעריך (דף מ"ו ע"ב) שצריך לומר "לְהַנִּיחַ" הנו"ן דגושה, כי הכוונה לשים את התפלין, וכן מנהג התימנים. וביאר החיד"א במחזיק ברכה (סי' כ"ה אות ו') בשם הרמ"ז כי לְהַנִּיחַ בדגש יש בה כ' משמעויות: משמעות אחת – לעזוב, כמו "ושמך עלינו נקרא אל תניחנו" (ירמיה י"ד ט'), דהיינו אל תעזוב אותנו, ומשמעות שניה – לשים. אבל אין זה מדויק, כי אין המצוה לשים את התפלין רגע אחד ולהוריד, אלא המצוה שיהיו מונחים בסדר על היד או על הראש, ויהיו בתנוחה טובה שלא יזוזו, ולכן עדיף לומר "לְהַנִּיחַ" בלי דגש כי זה לשון מנוחה, שצריך להניח אותם.

ובמעם נוסח ברכת המלית והתפלין, עי' אסף המזכיר (ערך תפלין ד').

פסקי הלכות

ב. נחלקו הראשונים אם מברכים גם על תפלין של ראש "על מצות תפלין", ומרן פסק שמברכים ברכה אחת על התפלין של יד ופוטרים תפלין של ראש³⁵⁴. ויש (מבני ג'רבא) שמברכים בלחש, וזו טיפשות³⁵⁵.

ואם טעה ובא לברך על תפלין של ראש והתחיל לומר ברוך אתה ה' ונזכר, לא יסיים למדני חקיך כדי שיהיה נראה כקורא פסוק, שאם כן יהיה הפסק בדבור בין תפלין של יד לתפלין של ראש, אלא יסיים הברכה לברך "על מצות תפלין", ובסוף יאמר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד"³⁵⁶.

ג. האשכנזים אומרים "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" אחרי ברכת תפלין של ראש, מפני שהוששים אולי הלכה כהרי"ף והרמב"ם. אבל להלכה אין צורך לומר בשכמל"ו, כי יש להם על מי לסמוך³⁵⁷.

ד. השומע ברכה מאשכנזי על תפלין של ראש על מצות תפלין, יכול לענות אחריו אמן.

וכן עונים אמן על ברכת תפלין של יד של אשכנזים אף על פי שהתפלין שלהם עשויות כדעת המ"ז בפתוחות וסתומות ואין בהם ריוח תשע אותיות קודם פרשת והיה אם שמוע, ולדעת מרן הם פסולים.

וכן אשכנזי שסח בין תפלין של יד לתפלין של ראש וברך שתים להניח תפלין ועל מצות תפלין, ספרדי השומע את הברכות יכול לענות אחריהם אמן.

³⁵⁴ בית נאמן (גליון 23 אות ב והלאה). וע"ע בשו"ת בית נאמן (ח"א סימן א). ובהגהות מרן שליט"א על הבא"ח (ש"א פ' וירא ס"ז).

³⁵⁵ הערה על ס' דרכי חיים ושלום, נדפס בסו"ס אסף המזכיר (עמ' תעה, הע' 1). וע"ע בשו"ת בית נאמן ח"א (רס"י א'). ע"ש. [והתיבות במוסגר "מבני ג'רבא" נוסף ע"י מרן שליט"א בהגהת הקונטרס הנוכחי].

³⁵⁶ הערות על הבא"ח (ש"א פ' וירא ס"ז).

³⁵⁷ שו"ת בית נאמן ח"א (האו"ח סי' א' עמ' ט). בית נאמן (גליון כ"ג אות יג בהערה. וגליון כ"ח הערה ל"ח, ונדפס בספר השיעור ח"א עמוד תק"א).

פסקי הלכות

והוא הדין שעונים אמן על ברכת להתעטף בציצית של אחינו האשכנזים, אע"פ שאינם בקיאים בעטיפת ישמעאלים ומכסים עיניהם בטלית שלא כדין³⁵⁸.

ה. נוהגים היום שלא לברך על תפלין שנשמטו ממקומם, דמסתמא אינו מסיח דעתו מהם שיהיו תמיד במקומם הנכון³⁵⁹.

ו. מי שהניח תפלין ובאמצע התפלה הוצרך לצאת לבית הכסא, לדעת מרן השלחן ערוך (סימן כה ס"ב) צריך לברך כשחוזר ומניח, והמגן אברהם (ס"ק ב') צידד שדוקא בזמנם שבית הכסא רחוק מהעיר יש היסח הדעת, אך בזמננו שבית הכסא קרוב אפשר לחלוץ תפלין ולהכנס ולחזור ולהניח ללא ברכה. והרב בן איש חי (ש"א פ' וירא ס"ג) כתב שיברך ללא שם ומלכות רק יהרהר בלבו. ובשו"ת יביע אומר (ח"ה ס"ס ב בהע') הורה לברך. וכיום יש שנוהגים כהמג"א והבא"ח שלא לברך.

ויש נפקא מינה נוספת כאשר חוזר ומניח תפלין ושומע קדיש או קדושה, אם הוא מברך על התפלין וכמ"ש בשו"ת יביע אומר, לא יענה לקדיש או קדושה, שהרי זה כמניח תפלין מחדש ובתפלין דרש"י אין עונים כלום, (אך בתפלין של ר"ת אפשר לענות כי לא מברכים עליהם), אבל אם נוהג כהמג"א והבא"ח שלא לברך, אפשר לענות על קדיש וקדושה³⁶⁰.

ביסוי התפלין

א. יכסה תפלין של יד, משום דבעינן לך לאות ולא לאחרים לאות וכמ"ש המשנ"ב (סי' כז ס"ק יח)³⁶¹. אך אין בזה חיוב³⁶².

³⁵⁸ שו"ת בית נאמן ח"א (סי' א' עמ' ה'). הערות על ס' ברכת ה' (נדפס בברכת ה' ח"ה עמ' 61). בית נאמן (גליון 23). וכ"כ בשם מרן שליט"א בהע' איש מצליח על המשנ"ב (סי' רטו ס"ד ביאורו"ל ד"ה ואסור).

³⁵⁹ מרן שליט"א בהערות איש מצליח על המשנ"ב (סי' כה ס"ק מד).

³⁶⁰ בית נאמן (גליון 145 אות יט).

³⁶¹ אור"ת (חשון תשמ"ח סי' מז תשובה א).

³⁶² שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' קכ"ד).

פסקי הלכות

ומותר להניח מכסה על תפלין של יד. ואמנם יש מחמירים ומורידים קודם הברכה ומחזירים אחר הברכה, אך אין צריך להחמיר בזה³⁶³.

ב. לדעת רבנו האר"י צריך לכסות אף תפלין של ראש. ואמנם לדעת מרן טוב לגלות התפלין, והמגן אברהם כתב לעשות פשרה שיוכסה התפלין ויגלה רוח רביעית מצד פניו. ומנהגנו כהאר"י ובן איש חי. ומכל מקום מי שלא נהגו אבותיו וקהל עדתו לכסות התפלין, אין הכי נמי שיעשה הפשרה הנ"ל³⁶⁴.

ג. הרוצה לקיים דברי מרן שסובר שטוב לגלות התפלין, יגלה התפלין בקריאת "חק לישראל" ובקריאת "שנים מקרא ואחד תרגום" וכיוצא³⁶⁵.

ד. בזוהר הקדוש (פ' במדבר דף ק"כ ע"ב) איתא, שיש להניח טלית ותפלין קודם פרשת הקרבנות, דעובדא בקדמיתא ולבתר הכי מלולא דפומא³⁶⁶.

ויש לכסות התפלין משעה שמתחיל הפתיחה, ולפחות מברוך שאמר ועד עלינו לשבח. ואף בשעת קריאת התורה³⁶⁷.

ה. מי שכיסוי התפלין מפריע לו להתרכז לתפלה, לכל הפחות יכסה בתפלת שמונה עשרה. וישתדל להתרגל להתרכז בתפלה על אף כיסוי התפלין³⁶⁸.

³⁶³ בית נאמן (גליון 176 שופטים תשע"ט אות יב).

³⁶⁴ הגהה בשו"ת איש מצליח ח"א (חאו"ח ס"ס ט). שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' קט"ז, קט"ז). וע"ע שם (סי' ק"י – ק"ד). הערות על הבא"ח (ש"א פ' וירא סי"ח). וע"ע באו"ת (סיון תשנ"ד ס"ס קג). ובס' מגדולי ישראל ח"ד (עמ' לה). ובהע' אי"מ על המשנ"ב (סי' כז סי"א) ובסוה"ס. ובהגהה בס' נפש חיה (מע' ת' אות כו). בית נאמן (גליון כ"ב אות טו). גליון רנ"ז פרשת אחרי – קדושים תשפ"א, אות ט').

³⁶⁵ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' קי"ט). בית נאמן (גליון 22 אות טו – יח). חידושים על הרמב"ם (פ"ד מהלכות תפלין הי"ב). נדפסו באו"ת טבת תשע"ב סי' מד. וע"ע באו"ת (אב תשנ"ד ס"ס קכד).

³⁶⁶ או"ת (אלול תשמ"ג עמ' שלט).

³⁶⁷ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' קי"ז, ק"כ).

³⁶⁸ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' קי"ח). ושם נכתב מברוך שאמר עד אחר תפלת שמונה עשרה. אך מרן שליט"א בהגהתו את הקונטרס הנוכחי תיקן כאן "בתפלת שמונה עשרה".

פסקי הלכות

ו. יש לכסות אף תפלין של ראש דרבנו תם³⁶⁹.

ז. בכף החיים (סימן כ"ה אות ל"ב) כתב שגם בתפלין של ראש צריך לכסות ראשו בשעת ההנחתו. וכן נהג אבא מארי הגאון וצ"ל להוריד הטלית עד חצי גופו כשמניח תפלין של ראש, והיא מדת חסידות³⁷⁰.

ח. כתב הגרי"ח בבן איש חי (ש"א פ' וירא סי"ח) שצריך לכסות התפלין של ראש עד סוף המצח. אך אין כוונתו לכסות המצח אלא רק לכסות התפלין³⁷¹.

דין מי שטעה בעטיפת הטלית והנחת התפלין

א. אם פגע בתפלין קודם הטלית, יעזוב ויניח התפלין מידו ויתעטף קודם בטלית ואחר כך יניח התפלין³⁷².

ב. אם פגע בתפלין של ראש קודם תפלין של יד, יעזובם ויניח קודם תפלין של יד³⁷³.

ג. מי שהניח תפלין ואחר כך הביאו לו טלית, א"צ להוריד התפלין ע"מ להתעטף בטלית³⁷⁴.

ד. אם הניח תפלין של ראש קודם תפלין של יד, ושוב הביאו לו תפלין של יד, אין צריך לחלוץ תפלין של ראש, אלא יניח תפלין של יד³⁷⁵.

³⁶⁹ הערות על הבא"ח (ש"א פ' וירא סי"ח).

³⁷⁰ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' קכ"ב).

³⁷¹ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' קכ"א).

³⁷² דברי מרן שליט"א שבשו"ת מנחת חיים ח"א (ס"ם ז. מהדו"ב). והע' על הבא"ח (ש"א פ' וירא ס"ד).

³⁷³ דברי מרן שליט"א שבשו"ת מנחת חיים ח"א (ס"ם ז. מהדו"ב). והע' על הבא"ח (ש"א פ' וירא ס"ד).

³⁷⁴ מרן שליט"א בהערות איש מצליח הארוכות על המשנ"ב (סי' כה ס"א). דברי מרן שליט"א שבשו"ת מנחת חיים ח"א (ס"ם ז. מהדו"ב). והע' על הבא"ח (ש"א פ' וירא ס"ג וס"ד).

³⁷⁵ מרן שליט"א בהערות איש מצליח הארוכות על המשנ"ב (סי' כה ס"א). ובדבריו שהובאו בשו"ת מנחת חיים ח"א (ס"ם ז. מהדו"ב). ובהע' על הבא"ח (ש"א פ' וירא ס"ד).

פסקי הלכות

נמילת ידים אחר הנחת תפלין

א. מי שנגע בשעת הנחת תפלין של יד (וכן במשך כל היום) בפרק הסמוך לזרוע שמניח שם תפלין אין צריך ליטול ידיו, שנחשב כמקומות המגולים³⁷⁶.

ב. מי שבהנחת תפלין נגע בשיער מתחת לכיפה, יקנה ידיו בכותל ויברך. וכן המנהג פשוט בחו"ל, שאחרי הנחת תפלין של ראש מקנחים ידיהם בכותל או נוטלים במים (מחשש שמא היכך או גירד בשעריו).

אבל בחליצת התפלין אין נוהגים כן. ואף על פי שיש מלמולי זיעה על הרצועות, אין בכך כלום³⁷⁷.

כניסה לבית הכנסת בטלית ותפלין

א. כתב מרן בשלחן ערוך (סי' כה ס"ב): יניח תפלין בביתו וילך לבוש בציצית ומוכתר בתפלין לבית הכנסת. וכן הקפיד על כך אבא מארי הגאון זצ"ל להניח התפלין בבית ולצאת עטוף בטלית ותפלין לבית הכנסת, וכפסק מרן על פי הזוהר.

ומעיקר הדין מותר להניח התפלין בבית הכנסת. ומי שיש לו טורח או חולי מעיים וכיו"ב וקשה עליו להניח בבית או בחצר בית הכנסת, יניח בבית הכנסת³⁷⁸.

ובענין מי שיש לו ספק אם לברך על תפלין, עי' למו"ר נר"ו באו"ת (אלול תשמ"ו עמ' תרס) שכתב בשם ס' מעורר ישנים הנד"מ (במאמר הנדפס בתחלתו מהוכרת תורה מציון, דף א' סע"ב) שצידד במי שיש לו ספק אם יברך על התפלין, שיתעטף בציצית בלא ברכה, ויניח תש"י וקודם שיהדק יברך אקב"ו להתעטף בציצית ולהניח תפלין, ואח"כ ימשמש בציצית ויהדק התפלין, או אולי ימשמש בציצית בין "בציצית" ובין "ולהניח" וא"צ לשהות בזה כלל, ואף אם שוהה במשמושו בציצית יותר מכדי דיבור מה בכך, ומעשים בכל יום ששוהים כך אף באמצע ברכה וכו' ואף אם שוהה בזה כדי לגמור את כולה אינו פוסל הכרכה כיון שאינו אלא הפסק רצוני. עי"ב.

³⁷⁶ אור תורה (כסלו תשמ"ט עמ' רסה). והוסיף מרן שליט"א, שלדעת הבא"ח עד שני שלישי הפרק נחשב מקומות המגולים, ואזיל לשיטתיה (בפ' חיי שרה ס"ו) שסומך ע"ד הגר"א שכל מקום הגבוה כשר להנחת תפלין. ולדעת החולקים דוקא עד חצי הפרק ותו לא. ע"ב.

³⁷⁷ או"ת (כסלו תשמ"ט עמ' רסה). שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ק').

³⁷⁸ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' נ"ח).

פסקי הלכות

ב. עדיף להניח תפלין בביתו ולהכנס לבית הכנסת עמוף בטלית ומוכתר בתפלין, מלהכנס לבית הכנסת מעשרה ראשונים. ואף אם יהיה הראשון מכל המתפללים³⁷⁹.

ג. מי שהיה בבית הכנסת קודם זמן חיוב הנחת תפלין והגיע הזמן, אין צריך שיצא החוצה להניח תפלין.

אבל אם הגיע לבית הכנסת אחר זמן הנחת התפלין, מצוה שיצא ויניחם מחוץ לבית הכנסת, כדי שיאמר "ואני ברוב חסדך" בטלית ותפלין³⁸⁰.

החייבים והפטורים ומקום ההנחה

א. נער שהגיע לגיל מצוות, כשנים או שלושה חודשים קודם יום הגיעו לגיל מצוות יניח תפלין. ואף על פי שמן הדין מותר להניח מגיל י"א שנים, מכל מקום לא נהגו כן. וגם בחודשים הסמוכים ליום הגיעו לגיל מצוות, נוהגים להניח בבית כדי להתאמן בהנחת תפלין³⁸¹.

ב. כיום יש חתני בר מצוה שמגיעים לעליה לתורה בבית הכנסת בשבת קודש במכוניות ובחילול שבת, ובקריאה בתורה אי אפשר לדעת אם העולים לתורה מחללי שבת ובפרהסיא או לא, לכן עדיף שהחתן בר מצוה יעלה בשני וחמישי. ובתנאי שיהיה בגיל בר מצוה, כדי שיוכל לעלות שלישי לכל הדעות. וגם כדי שיוזכה להניח תפלין ביום הכר מצוה, ואף אם אחר כן לא יניח תפלין לכל הפחות יניח כבר מצוה כשהוא בר חיוב, וינצל מעונש הנאמר על "קרקפתא דלא מנח תפלין"³⁸².

³⁷⁹ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' צ"ד, צ"ה).

³⁸⁰ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' נ"ט). ועי' בשו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' צ"ג). והתם מיירי במי שחפץ לקיים דברי הוזהר. ע"ש.

וזמן הנחת תפלין שעה קודם הנץ, והחישוב הנכון של עלות השחר הוא על פי שיטת המעלות להגר"א. בית נאמן (גליון 150 כי תשא תשע"ט אות ט). וע"ע באו"ת (טבת תשנ"ה סי' מא).

³⁸¹ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' מ"ב). ועי' במקור נאמן ח"ב (סי' פ"ז) שכ' מו"ר שילד המניח תפלין כדי להתחנך, מגיל י"א יברך להניח תפלין. ע"ש. ולפי"ה"א היינו מעיקר הדין אך למעשה אין המנהג כן.

³⁸² בית נאמן (גליון 152 פקודי תשע"ט אות י).

פסקי הלכות

ג. אם אין לו תפלין בתפלה עם הציבור ומביאים לו לאחר מכן, עדיף שיתפלל ביחיד עם תפלין משיתפלל בציבור ללא תפלין³⁸³.

ד. אמרו חז"ל (ראש השנה י"ז ע"א): שמי שאינו מניח תפלין נקרא פושעי ישראל בגופן, ויורדים לגהנם ונידונים בו י"ב חודש, ולאחר י"ב חודש גופן כלה ונשמתו נשרפת, ורוח מפזרתה תחת כפות רגלי הצדיקים.

אולם היינו רק מי שלא הניח תפלין מעולם, אך מי שהניח תפלין פעם אחת בחייו, אינו בגדר "קרקפתא דלא מנח תפלין"³⁸⁴.

ה. איטר מניח תפלין ביד ימין, כדעת כל הפוסקים (ודלא כמהר"י צמח)³⁸⁵.

ו. איטר שבמשך כשלש עשרה שנה הניח תפלין ביד שמאל מחוסר ידיעה, ומבקש תיקון, אם הוא חצי איטר, יתקן להבא ודיו. ואם הוא איטר גמור, ילמד הלכות תפלין בעיון³⁸⁶.

ז. גידם שאין לו יד רק זרוע, יניח בלי ברכה. ואם אין לו גם זרוע, פטור לגמרי ואינו מניח בימין. ויש חולקים. ודעת רוב האחרונים כדעה ראשונה³⁸⁷.

ח. מי שידו השמאלית מונחת בגבם, לכל הדעות אינו מניח התפלין ביד ימין, משום שדינו דומה למי שנקמעה ידו השמאלית, שאינו חייב להניח בימין כיון שאין זו יד כחה שלו.

³⁸³ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' צ"ו).

³⁸⁴ מגדולי ישראל ח"ב (עמ' תלח). וד"ד (סוף עמ' שמו). בית נאמן גליון 22 (אות ד בהערה). וגליון 152 (פקודי תשע"ט אות י הערה 22). ועי' בשו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' פ"ה).

³⁸⁵ תשובה באור"ת (חשון תשנ"ד סי' ט). ושוב נדפסה במשנ"ב איש מצליח ח"א בסופו (סי' לב ס"ה). ובשו"ת יצי"ר ח"ה (סי' ה). ובשו"ת בית נאמן ח"א (חאו"ח סי' ב). וכ"כ עוד מרן בהערות על ס' ברית כהונה (מע' א' אות ב). ובהערות על הבא"ח (ש"א פ' חי שרה ס"ז). ובמכתב שנדפס בביטאון כתר מלוכה (גליון 24 עמ' 25). וע"ע בהערות אי"מ על המשנ"ב (סי' כז ס"א). ובהערות מרן על ס' ברכת ה' ח"ב עמ' יד. (נדפסו בח"ה עמ' 64).

³⁸⁶ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ק"ה).

³⁸⁷ אור"ת (חשון תשמ"ח סי' מז תשובה א).

פסקי הלכות

לפיכך יניח התפלין על הגבם בלא ברכה, וישתדל לכוין המקום כמה שאפשר. ומכל מקום יכסה התפלין, כדי לקיים "לך לאות – ולא לאחרים לאות" [והיינו שהתפלין מכוסות]. וכמו שכתב במשנה ברורה (סי' כז ס"ק יח)³⁸⁸.

ט. בחרור שהיה משתמש ביד ימין לגמרי, ונקטעו אצבעות יד ימינו, והתחיל לכתוב ביד שמאל, לדעת מרן השלחן ערוך הוכלים אחר הכתיבה, ומאחר וכעת כותב ביד שמאלו מניח תפלין ביד ימין בברכה.

וכל שכן אם נקטעו כל אצבעות יד ימינו, שכל המלאכות עושה אותם בשמאלו, ולכן יניח התפלין ביד ימין בברכה³⁸⁹.

י. מי שכותב ביד שמאל אבל כשמשחק בכדור בועט ברגל ימין, יש אומרים שצריך להניח בשמאל של כל אדם. אולם העיקר להלכה שיניח תפלין ביד ימין, מאחר ומרן השלחן ערוך פסק שהולכים אחר כתיבה. רק אם כותב בשתי הידיים, יניח התפלין ביד שמאל³⁹⁰.

יא. אדם שיש לו מכה בכל ידו השמאלית, יש אומרים שטוב יותר להניח על הסמרטוטין ביד שמאל מלהניח בימין בלא סמרטוטין, כי שם אינו מקום תפלין. וכן עיקר להלכה, שכן דעת רוב הפוסקים הראשונים והאחרונים, שאין שום מצוה להניח תפלין בימין³⁹¹.

חציצה

א. לא יהא דבר חוצץ בין תפלין לבשרו. ואף במיעוטו שאינו מקפיד עליו חוצץ בתפלין. ואפילו מחציצה כל דהו. ומה שמקלים בשער בתפלין של ראש, דוקא בשער משום דהיינו רביתיה, אבל כנה מתה ועפר וכדומה הוי חציצה. ומכל מקום

³⁸⁸ או"ת (חשון תשמ"ח סי' מז תשובה א).

³⁸⁹ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ק"ג).

³⁹⁰ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ק"ד).

³⁹¹ או"ת (חשון תשמ"ח סי' מז תשובה א).

פסקי הלכות

אין צריך לבדוק אחר זה בתפלין של ראש, שעל הרוב הראש נקי. והמהדרין נוהגים לרחוץ מקום הנחת התפלין³⁹².

ב. מנהגנו להחמיר שלא לענוד השעון על יד שמאל בעת הכריכות מחשש חציצה, אע"פ שעונדים אותו אחר ז' כריכות. (ומחמת אני רגיל לענוד השעון ביד ימין לצמיתות)³⁹³.

ג. לא יגדל שערו בלורית, משום חציצה בתפלין³⁹⁴.

ד. יהודי שחזר בתשובה ובעברו קעקע בבשרו תמונה שאינה צנועה במקום הנחת התפלין, יסיר התמונה ע"י קרני לייזר. או יכסה התפלין עם השרוול מיד אחר הנחתו³⁹⁵.

חליצת תפלין

א. אפשר לחלוץ טלית ותפלין אחרי "ואנחנו משתחוים" שבעלינו לשבח. ועדיף לחלוץ רק אחר סיום עלינו לשבח. ויאמר הפסוקים "ויאמר אם שמוע תשמע וגו' ושמרת כל חקיו", וזכר לבני מערבא שהיו מברכים בחליצת התפלין: אשר קדשנו במצותיו וציונו לשמור חקיו³⁹⁶.

ב. מעיקר הדין מותר לחלוץ תפלין בבית הכנסת בגילוי הראש. ואבא מארי הגאון זצ"ל כשהיה מניח תפלין בבית הכנסת הוריד הטלית על ראשו הרבה, ונראה

³⁹² או"ת (אב תשמ"ה סי' קכח אות ב).

³⁹³ או"ת (אב תשמ"ה סי' קכח אות ב). ובסוף המבוא למשנ"ב איש מצליח ח"ג. ובשו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' צ'). שו"ת איש מצליח ח"א (האו"ח ס"ס ו). וע"ע בהערות אי"מ על המשנ"ב (סי' כו ס"ק טז). בית נאמן (גליון רס"ט דברים תשפ"א הערה י').

³⁹⁴ ספר מגדולי ישראל ח"ד (עמ' שמה). וע"ע למרן שליט"א בהערות על הבא"ח (ש"א פ' חיי שרה ס"ה הערה ז) שכ' שהשיער הארוך שיורד למטה על המצה, שאם מעלה על ראשו את השיער שיורד למטה על המצה ומניח עליו תפלין של ראש יש בזה חציצה, דהא ודאי לאו מקום רביתיה הוא. ע"ש.

³⁹⁵ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ק"ז).

³⁹⁶ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' קכ"ה). וע"ע מ"ש מרן שליט"א בהערות איש מצליח על המשנ"ב (סי' כה ס"ק נו).

פסקי הלכות

מעמזו שלא להשאיר בגילוי ראש אף רגע בבית הכנסת³⁹⁷. ויש שהחמירו שלא לחלוץ התפלין בבית הכנסת³⁹⁸.

ג. בחליצת התפלין יסיר תחלה שלש כריכות שעל האצבע, ואחר כך יסיר תפלין של ראש, ואין צריך להסיר גם שתים שלוש כריכות מהזרוע קודם שיסיר תפלין של ראש³⁹⁹.

ד. בדרך כלל חולצים התפלין קודם שמוריד הטלית⁴⁰⁰.

ה. בחליצת התפלין אין חשש בדיבור בין תפלין של יד לתפלין של ראש⁴⁰¹.

ו. צריך לחלוץ תפלין של ראש בעמידה, ותפלין של יד (מלבד הכריכות שעל האצבע) צריך לחלוץ בישיבה, כאשר יחנו כן יסעו. אך בקיפול התפלין מותר לקפל כרצונו, מיושב או מעומד. ואין צורך להקדים קיפול תפלין של ראש⁴⁰².

ז. לא יקפל רצועות התפלין על בתי העור, ואפילו אם דעתו לעשותם כמו "כנפי יונה". וכן ראיתי לאבא מארי זצ"ל שלא קיפל ככנפי יונה⁴⁰³.

ח. אסור לחלוץ תפלין לפני ספר תורה, אלא אם כן הס"ת סגור. (ויש עוד אופנים שמותר לחלוץ בפני ס"ת, עי' בכה"ח סי' כה אות צג). והיעב"ץ כתב שאין נכון לחלוץ התפלין בבית הכנסת. וטוב שיחלצן בביתו, ולפחות יזהר שלא לחלוץ בפני ארון הקדש⁴⁰⁴.

³⁹⁷ אסף המזכיר (ערך תפלין ה').

³⁹⁸ הגהה בס' פטיש החזק ח"א (עמ' 155).

³⁹⁹ הערות על הבא"ח (ש"א פ' חיי שרה ס"ט). וכ"כ בשם מרן שליט"א בהע' אי"מ על המשנ"ב (סי' כה ס"ב). ובשו"ת יצי"ר ח"ז (ס"ס ו).

⁴⁰⁰ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' קב"ו).

⁴⁰¹ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ק"ל).

⁴⁰² שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' קב"ז, קב"ח).

⁴⁰³ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' קב"ט).

⁴⁰⁴ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ס', ס"ב).

פסקי הלכות

חליצת התפלין בראש חודש

ט. בראש חודש חולצים התפלין קודם מוסף⁴⁰⁵. ומותר לשוחח בדברי תורה בשעה שחולין התפלין קודם מוסף, ואין לחוש משום הפסק בין הקדיש למוסף, שכלל גדול הוא שהקדיש חוזר על העבר ולא על העתיד⁴⁰⁶. וכן המנהג בחו"ל להכריז בראש חודש בין קדיש למוסף שמי שלא אמר פרשיות התפלין (קדש לי והיה כי יביאך) יאמר עכשיו קודם שיחולין תפלין⁴⁰⁷.

ואם אין הציבור ממהרים, עדיף לקפל התפלין קודם מוסף, שלא ישארו בלי קיפול עד אחרי מוסף ועלולים ליפול ח"ו⁴⁰⁸.

ב. אדם שהניח תפלין וקודם שהתפלל שחרית שמע ציבור שאומרים קדושת "כתר" במוסף של ראש חודש, יסלק התפלין או יזיזם ממקומם ויאמר עמהם "כתר". ואין די כיסוי התפלין בטלית⁴⁰⁹.

היסח הדעת

א. מי שנוהג במכונתית ותפלין בזרועו, לא יוכל להזהר שלא יסח דעתו, כי ראשו ורובו מרוכז בנסיעה, לפיכך עדיף שיגיע לבית הכנסת ויניח תפלין בחצר בית הכנסת, ויכנס לבית הכנסת מעומף בטלית ומעומף בתפלין⁴¹⁰.

⁴⁰⁵ עי' מ"ש בזה מרן שליט"א באו"ת (כסלו תשמ"ט סוף עמ' רסו).

⁴⁰⁶ אור תורה אלול תשמ"ח (ס"ם ר"ז). וכסלו תשמ"ט (עמוד קצ"ט). ואלול תשמ"ט (עמ' תתרע"ב). ותמוז תשס"ד (עמוד תשי"ט) בהגהה. ובספר מגדולי ישראל ח"ד (עמוד ש"י אות פ"ז).

⁴⁰⁷ אור תורה (כסלו תשמ"ט סי' כו סוף אות ג).

⁴⁰⁸ הערות על הבא"ח (ש"א פ' חיי שרה סי"ט). ואו"ת (כסלו תשמ"ט סי' כו סוף אות ג) הנ"ל. ובהגהות באו"ת תמוז תשס"ד (עמ' תשי"ט). ואב תשס"ד (עמ' תשצ). וע"ע באו"ת אלול תשס"ד (סי' קלב).

⁴⁰⁹ הגהה בספר נפש חיה (מערכת ר' אות ז). ועיין בהגהת מרן שליט"א על הספר בן איש חי (ש"ב פרשת ויקרא סי', הערה כ') שאם חושש שלא יוכל אחר כך להחזיר התפלין למקומן הנכון, ובפרט למניחים שני זוגות ביחד, לא יענה כלל קדושת כתר, ויסמוך על הסכרא דעוסק במצוה פטור מן המצוה. רק יעמוד עם כל הקהל ותו לא מיד. ומדברי מרן ומור"ם (סוף סימן ק"ט) נראה לכאורה שאין קפידא לענות כתר בתפלין ע"ש. (אא"כ נאמר דאירי בשבת, או בחול המועד לדין דליכא תפלין). וע"ע בשערי תשובה (סו"ס כ"ה) ובס' שלחן המהור (מקורמנא) שם. ע"כ.

⁴¹⁰ בית נאמן (גליון 39 אות לא).

פסקי הלכות

ב. יש אומרים שיש קפידא גדולה באמירת ובא לציון שלא להסיח דעת מהתפלין, ובפרט באמרו לא ניגע לריק וכו' ⁴¹¹.

לימוד תורה בתפלין

א. מי שאין עיתותיו בידו לקרוא כל הסדר של "חק לישראל" ורוצה לקרוא רק התנ"ך, יקרא התנ"ך בטלית ותפלין אחר תפלת שחרית, ואת המשנה זוהר וגמרא יקרא במשך היום או בלילה בגירסא בעלמא. ודי שיבין פירוש המילים ⁴¹².

ב. אדם שקיבל על עצמו לקרוא בכל יום ששי שנים מקרא ואחד תרגום עם טלית ותפלין ופעם אחת נתעכב עד חצות היום, אין לחוש משום נדר שיצטרך להניח תפלין בקריאת שנים מקרא ואחד תרגום, דמסתמא על דעת כן לא קיבל ⁴¹³.

תפלין בערב שבת

א. אדם שהניח טלית ותפלין ביום ששי קודם חצות, אינו רשאי להשאיר התפלין עליו אחר חצות, רק אם היה קורא בהם שנים ומקרא ואחד תרגום ימשיך עד סוף הפרשה ויחלוץ ⁴¹⁴.

ב. אם קיבל שבת ביחיד (ולא בציבור) יכול להתפלל אחר כך מנחה, והוא הדין שרשאי להניח אחר כך תפלין [למי שלא הניח תפלין]. ואינו דומה להתפלל ערבית שכתב מרן (סי' ל' ס"ה) בשם יש מי שאומר, שאם התפלל ערבית קודם השקיעה

⁴¹¹ אסף המזכיר (ערך תפלין ו').

⁴¹² שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תרמ"ז). (והנוסח כאן תוקן מעט ע"י מרן שליט"א בהגהת הקונט' הנוכחי). ובכל עניני קריאת חק לישראל ע"ע במקור נאמן שם (סי' תרמ"ה – תר"ע). ואף מרן הגרע יוסף היה קורא חק לישראל. בית נאמן (גליון 145 אות יט). וע"ע באו"ת (טבת תשנ"ו סי' מז).

⁴¹³ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' מ"ד).

⁴¹⁴ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' מ"ה).

פסקי הלכות

עד שלא הניח תפלין אין לו להניחם אח"כ⁴¹⁵. [וגם בזה יש חולקים. עי' בילקו"י ח"א עמוד לח ובהערות שם]⁴¹⁶.

תפלין דרבנו תם

א. גם בחור שאינו נשוי כדאי שיניח תפלין של רבנו תם, דספיקא דאורייתא לחומרא⁴¹⁷. ואין לחשוש שמא יבוא לו הרהורים רעים דוקא בזמן הנחת תפלין של רבנו תם. וכשלא יניחו תפלין של רבנו תם מנעוריהם יקשה עליהם להניחו אחר כך. חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה⁴¹⁸. ומ"מ לא נראה להחמיר להניח תפלין דרבנו תם מגיל מצוות, רק לילד בר מצוה שהוא חסיד ולמדן גדול, כמו שעשה אבא מארי הגאון זצ"ל בילדותו שהניח בצינעא שני זוגות מגיל י"ג⁴¹⁹.

ב. לא כדאי להניח תפלין דרש"י ורבנו תם ביחד קודם גיל 16 שנה⁴²⁰. וגם מר אבא זצ"ל הרגיל אותנו להניח תפלין של רבנו תם מגיל 16 שנים⁴²¹.

ג. אף מי שאינו הולך בכיסוי ראש במהלך היום, אם הוא שומר שבת ומתפלל יום יום ורוצה להניח תפלין דרבנו תם, תבוא עליו ברכה⁴²².

ד. מי שרגיל להניח רבנו תם לקרוא בהם קריאת שמע, ולומד בהם תורה, ופעמים שוכח לקרוא עמהם ק"ש, אין צורך לחזור ולהניחם כדי לקרוא ק"ש, ודי במה שלמד עם תפלין דר"ת⁴²³.

⁴¹⁵ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ק"ב).

⁴¹⁶ הגהת מרן שליט"א בקונטרס הנוכחי.

⁴¹⁷ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ס"ח).

⁴¹⁸ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' קל"א).

⁴¹⁹ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' קל"ב).

⁴²⁰ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' קל"ג).

⁴²¹ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ס"ז).

⁴²² שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' קל"ד).

⁴²³ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' קל"ח).

פסקי הלכות

ה. כשמניחים תפלין דרבנו תם שלא בזמן התפלה, על פי הפשט אין צורך להתעטף בטלית. אולם על פי הקבלה יתעטף בטלית, שבחינת טלית קודמת לתפלין⁴²⁴.
[ואע"פ שיש עליו טלית קטן. הגהת מרן שליט"א].

ו. מי שהחליף את התפלין שלו בחדשות, אסור לשנות את יעודם של התפלין הישנות ולהכניס בהם את הפרשיות כשיטת רבנו תם או כדעת שימושא רבא⁴²⁵.

ז. בשעת הדחק מותר להניח תפלין דרבנו תם (כלי ברכה) קודם תפלין דרש"י⁴²⁶.

ח. רשאי לחלוץ תפלין דרש"י ולהניח תפלין דרבנו תם בין לחש לחזרה, ובלבד שיספיק לגמור קודם תחלת החזרה, כדי שיתרכו בחזרה ויענה ברוך הוא וברוך שמו ואמן⁴²⁷.

ואם לא הספיק להניח עד שהתחילו חזרה, יענה אמן וקדושה, אך לא ברוך הוא וברוך שמו⁴²⁸.

ט. מעיקר הדין יש להניח תפלין של רש"י, ומברך עליהם ופותר תפלין של רבנו תם. ומכל מקום אם אירע פעם שאדם טעה והניח תפלין של רבנו תם ובירך עליהם, לא קרה כלום כי יש לו על מי לסמוך⁴²⁹.

והנהוג להניח תפלין של רבנו תם לאחר התפלה, וטעה והתחיל להניח של יד דרבנו תם בברכה קודם התפלה, ימשיך ויניח תפלין של ראש ויאמר ארבע פרשיות, ואחר כך יסלקם ויניח תפלין של רש"י בברכה. וכדאי לעשות היסח הדעת

⁴²⁴ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' קל"ט).

⁴²⁵ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ק"מ).

⁴²⁶ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' קמ"א).

⁴²⁷ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' קמ"ב).

⁴²⁸ מרן שליט"א בכת"י בהגהתו בקונטרס הנוכחי. ושוב הורה כן אף בשיעורו הנדפס בעלון בית נאמן (גליון קמ"ה אות כ, כא. וגליון ער"ה נצבים תשפ"א אות כד).

וגבי עניית ברוך הוא וברוך שמו שאין בזה חיוב כל כך, ע"ע בבית נאמן גליון קכ"ו (אות יד – מז).
וע"ע בשו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' קמ"ג, קמ"ד, קמ"ה).

⁴²⁹ בית נאמן (גליון 175 ראה תשע"ט אות יב).

פסקי הלכות

כדי שיוכל לברך שנית. ואם לא בירך על תפלין של רבנו תם, אין צריך לעשות היסח הדעת⁴³⁰.

י. מי שהניח תפלין דרבנו תם לבד (כגון שנוהג להניח שני זוגות בזה אחר זה, או שהניח במנחה), וטעה ובירך עליהן להניח תפלין, לא יפסיק לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בין תפלין של יד לתפלין של ראש, אע"פ שאינו מברך אח"כ על תפלין של ראש, שגם בתפלין דר"ת אין להפסיק לכתחלה בין תפלין של יד לתפלין של ראש, אלא יסמוך על דעת רבנו תם ואחר הנחת תפלין של ראש יאמר בשכמל"ו. ואין צריך לטרוח לחלוץ תפלין של יד ולהניח מחדש אחר שיאמר בשכמל"ו⁴³¹.

יא. המניחים תפלין דרבנו תם קודם "אשרי יושבי ביתך" לא יתחיל באמירת אשרי תוך כדי הנחת תפלין⁴³².

יב. אין לחוש בהנחת שני זוגות תפלין משום יוהרא, לפי שבזמן הזה פשט המנהג להניח תפלין דר"ת ולא רק המוחזק בחסידות⁴³³.

יג. במקום שרוב הציבור מניחים תפלין של רבנו תם קודם אמירת "אשרי", יפה יעשו אם יקדימו את קריאת ההלכות (במקום קודם תנא דבי אליהו) קודם "אשרי", שלא להכביד על הציבור⁴³⁴.

יד. המניח תפלין דרש"י ור"ת בזה אחר זה, ובראש חודש אינו יכול להניח תפלין דרבנו תם אחר מוסף, יכול קודם התפלה (אחר שיתעטף במלית) להניח תפלין

⁴³⁰ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' קל"ז).

⁴³¹ הערות על הבא"ח (ש"א פ' וירא ס"ז).

⁴³² שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' קמ"ז).

⁴³³ מרן שליט"א בהערות איש מצליח על המשנ"ב (סי' לא סק"ח). וכן אמר מו"ר בשיעורו במוצ"ש פרשת בא תשע"ו (ונדפס בבית נאמן). ובעיקר תפלין של ר"ת, ע"ע למרן שליט"א בשו"ת מנחת חיים (חאו"ח סי' ו. במהדו"ב). ויען שמואל ח"ג (סי' ב'). אסף המזכיר (ערך תפלין ג', וערך תפלין דרה"ג). בית נאמן (גליון 18 אות לה, וגליון 22 באריכות, וכן בגליון 175 ראה תשע"ט אות ז והלאה). הגהות בס' נוכח השלחן (סי' לד.). או"ת (טבת תשע"ב סי' מ"ד עמ' שע"ב, סיון תשע"ה סי' ק"ו אות ג').

⁴³⁴ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ע"ג).

פסקי הלכות

דרבנו תם ללא ברכה דברכות אינן מעכבות, ויקרא בהם ד' פרשיות ואח"כ יחלצן. ויניח תפלין של רש"י בברכה ויתפלל⁴³⁵.

טו. כדאי לקרוא גם ארבע פרשיות התפלין (קדש לי וכו') עם תפלין של רבנו תם⁴³⁶.

טז. מותר לרכוש תפלין דרבנו תם מכספי מעשר, שכל המצוות שאין בהם חיוב ממש רשאי לקנותם מכספי מעשר⁴³⁷.

יז. מי שהניח תפלין של יד דרבנו תם, וקודם שהניח תפלין של ראש דרבנו תם שמע קדיש או קדושה, מותר לענות, שהרי לדעת רבנו תם עצמו מותר לענות לכתחלה קדיש וקדושה בין תפלין של יד לתפלין של ראש. וקל וחומר לדין שאין מברכים על תפלין דרבנו תם⁴³⁸.

יח. מי שדרכו להניח תפלין של רש"י בלבד ונטל תפלין של ר"ת ובירך עליו, אם יש לו שהות יקרא ד' פרשיות בתפלין דרבנו תם ואח"כ יחלצם, שלא תהיה ברכתו בחנם. ויניח תפלין של רש"י ובירך עליהם פעם נוספת. וכל שכן אם הוא רגיל להניח שני זוגות בזה אחר זה, שאם טעה והניח תפלין של רבנו תם תחלה בברכה יקרא בהם ד' פרשיות, ואח"כ יניח תפלין של רש"י בברכה ולא יצטרך לחזור ולהניח שנית תפלין של רבנו תם⁴³⁹.

הנחת תפלין של רש"י ור"ת ביחד

א. מצוה להניח שני זוגות תפלין. והטוב ביותר להניח שני התפלין ביחד, ואף שתפלין של רש"י בהכרח מונחים על הקיבורת מעל חצי הזרוע, כי כל הקיבורת כשרה לתפלין. וכן נהגו הספרדים מדורי דורות. ומי שכשמוניח תפלין דרש"י ור"ת

⁴³⁵ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ע"ד).

⁴³⁶ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ע"ה).

⁴³⁷ כן הורה מרן שליט"א בשיעורו במוצ"ש פ' בא תשע"ו. ונדפס בעלון בית נאמן (אות ד).

⁴³⁸ הערות על הבא"ח (ש"א פ' וירא סכ"ו). הערה כא). בית נאמן גליון 145 (אות יט) וגליון 176 (שופטים תשע"ט אות יב) וגליון ער"ה (נצבים תשפ"א אות כ"ד).

⁴³⁹ אסף המזכיר (ערך תפלין דר"ת). ובהערות על הבא"ח (ש"א פ' וירא סכ"ד).

פסקי הלכות

ביחד יוצאים ממקומם חוץ לקיבורת, מוכרח להניחם בזה אחר זה. אבל אם הם קטנים ואינם יוצאים חוץ לקבורת אין בזה חשש.

ואפילו אם התפלין הם קצת יותר מארבע אצבעות יש מקום להקל להניח שניהם ביחד, שיש ארבעה ספיקות: שמא העיקר כר"ת והרי התפלין דר"ת מונחים במקומם הנכון בפלג זרוע, ושמא כפשט הגמרא והרמב"ם שכל הקיבורת כשרה להנחת תפלין, ושמא מ"ש שמושא רבא פלג זרוע היינו למצוה מן המובחר, ושמא כפירוש הגר"א בדעת שמושא רבא דפלג זרוע היינו כל הקבורת⁴⁴⁰.

ומכל מקום אדם שיודע שאם יניח ב' תפלין קטנות יהיו התפלין שלא במקומם, יניח התפלין של רש"י תחלה, ואחר התפלה יניח תפלין של רבנו תם⁴⁴¹.

ב. בתפלין של יד יש להזהר ביותר לעשותם קטנים שיוכל להניחם ביחד, אך בתפלין של ראש אפשר לעשותם גדולים יותר, כי מקום יש בראש להניח בו יותר מהזרוע⁴⁴².

⁴⁴⁰ אור"ת כסלו תשמ"ט (עמ' רסה, רסו). טבת תשנ"ו (סי' מז עמ' שי). סיון תשע"ה (סי' קו אות ג). ובהגהות מרן באור"ת (אלול תש"ס סי' קמג). הערות על הבא"ח (ש"א פ' חיי שרה ס"ו). שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ע"א). וד"ב (סי' קל"ה). בית נאמן (גליון 21 אות מא ובהערה, ואות מב – מה, גליון 175 ראה תשע"ט אות יג ובהערה, וגליון 176 שופטים תשע"ט אות ח והלאה). וע"ע היטב בית נאמן גליון 145 (אות יט). וע"ע באור"ת תשרי תשל"ו (עמ' קסא בסופו) וכסלו תשס"א (סי' לה בהערה). וע"ע למרן שליט"א בקצרה בהערות איש מצליח על הביאור"ל (סי' כז ס"א ד"ה בבשר התפוח). וע"ע בהע' איש מצליח הארוכות על המשנ"ב (סי' לד ס"ק טו) ובס' נתיבות החיים (סי' כז סוף סק"ב) בשם מרן שליט"א. וע"ע בשו"ת יצי"ר ח"ז (סי' ה, ושם בעמ' כז הזכיר ממרן שליט"א). [וע"ע באור"ת תמוז תשנ"ח סי' צו]. וע"ע מ"ש מו"ר נר"ו בהערות על הבא"ח (ש"א פ' וירא סכ"א הערה טו) בפ' זרוע. וע"ש. וע"ע בס' מגדולי ישראל ח"ד (עמ' לה). ובהערות איש מצליח על המשנ"ב (סי' לד ס"ק יד, טו).

ובענין שני זוגות תפלין, ע"ע בס' מגדולי ישראל ח"א (עמ' קי, קיא) וד"ג (עמ' רעא, עדר, רפד, שי, תקעב). ובס' דרכי העיון (מאמר ג' אות לו, לז, לח).

ובדעת רב האי גאון בתפלין ע"י מ"ש מו"ר בקובץ אורייתא גליון ה' (עמ' ס"ח). ובקובץ ויען שמואל ח"ג (סי' ב). וכ"כ בהערות איש מצליח הארוכות (סי' לד ס"ק טו) בשם מרן שליט"א. [וע"ע בקובץ כתר מלוכה ניסן תשע"ט עמ' 32].

⁴⁴¹ בית נאמן (גליון קפ"ג, לך תש"ף אות י"א). וע"ע בבית נאמן גליון כ"א אות ל"א ואילך. וגליון ע"ט אות י', י"א. וגליון קס"ו אות י"ב. וגליון קע"ה אות י"א.

⁴⁴² שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ע"ב).

פסקי הלכות

ג. מנהגנו להכניס שניהם ביחד ולברך עליהם, ולהדק תחילה תפלין דרבנו תם על הזרוע, ואחר כך תפלין דרש"י על גביהם. ויש שנהגו להדק קודם הברכה תפלין דרבנו תם, ואחר כך מברך ואח"כ מהדק תפלין דרש"י. והמנהג דלעיל עדיף מפי שהברכה תחול על שתיהן⁴⁴³.

ד. כתב בשער הכוונות (דרושי התפלין דרוש ו') כשכורך הרצועות סביב הזרוע ישים רצועה דר"ת תחת הרצועה דרש"י. ע"כ. ואין לחוש להציצה שחוצצת הרצועה דרבנו תם בין הרצועה דרש"י לבשר, שמין במינו אינו חוצץ, ועוד שברצועות אין להקפיד כל כך, ועוד שלפי האר"י צריך להניח שני התפלין, וכ"ש וקל והומר בתפלין של ראש שיש אומרים שאין חשש כלל בהציצה. וכן פסק מרן הש"ע (סי' כז ס"ה) באדם שעלול לנזילות. ולכן מכניסים הרצועה שבתפלין של ראש דרבנו תם שאחרי הקשר, מתחת לרצועת תפלין של ראש דרש"י⁴⁴⁴.

ה. לדידן עבדינן כדברי האר"י המפורשים שהיקף הרצועה בתפלין של ראש של רבנו תם יהיה קטן משל רש"י, ובין בבית ובין בקשר הדל"ת יהיו תפלין של רבנו תם למעלה בגובה הראש, ושל רש"י למטה מהם. באופן שרצועה דרש"י תקיף את הרצועה דרבנו תם סביב סביב. ואע"פ שאין הרצועות של רבנו תם מכוסות בשל רש"י, אין בכך כלום. וכבר נסינו וראינו שהתפלין מונחים יפה ולא יזוזו ממקומן, ובפרט אם ההיקף מדויק לפי מידת הראש⁴⁴⁵.

ו. הבן איש חי (ש"א פרשת וירא אות כ"א) כתב שמימות משה רבנו ועד הגאונים כולם הניחו שני זוגות תפלין, אך הדברים תמוהים מאד, ומ"ש בתיקוני הזוהר חדש (דף קא ע"ד) "תרוייהו איצטריכו" ומשמע ששניהם צריכי, היינו למצוה מן המובחר⁴⁴⁶.

⁴⁴³ הערות על הבא"ח (ש"א פ' וירא סכ"א. הערה טז). או"ת (כסלו תשמ"ו ס"ס כא).

⁴⁴⁴ מרן בהגהתו בשו"ת איש מצליח ח"א (האו"ח סי' ט הע' 2). וע"ע למרן בהגהתו בשו"ת איש מצליח ח"א (האו"ח רס"י ט) על הנחת תפלין דר"ת ורש"י ביחד, שמנהג ג'רבא מקורו בסידור היעב"ץ. ומ"מ מנהגנו כמ"ש אמה"ג זצ"ל, ולא יזה תש"ר דרבנו תם מעל תפלין של ראש דרש"י. ע"ש.

⁴⁴⁵ או"ת (טבת תש"נ סי' מה עמ' ערב).

⁴⁴⁶ דרכי העיון (מאמר ג אות לו – לח). הגהה בס' נכח השלחן (סי' לד. הערה 27). הערות על הבא"ח (ש"א פ' וירא סכ"א הערה יב). ובאו"ת (תשרי תשל"ח עמ' ריא). קובץ אורייתא גליון ה' (עמ' ס"ח). ובית נאמן גליון כ"א (אות לו – מ). גליון כ"ב (אות ב – ד). גליון קס"ו (שלח תשע"ט אות י"ב). גליון קע"ה (ראה תשע"ט אות יא, יב). גליון קע"ו (שופטים תשע"ט אות ה' והלאה). גליון קפ"ג.

פסקי הלכות

וגם המניחים שני תפלין יחד, העיקר כמאן דאמר שמניחים שניהם משום ספק, ולא משום ששניהם אמת⁴⁴⁷.

תפלין דשימושא רבא

א. המניח תפלין דשימושא רבה שהם כשיטת רש"י (רק שהם גדולים אצבעיים על אצבעיים) במנחה, וכן המניח תפלין דרש"י גדולים או מי שלא מצא תפלין בשחרית רק תפלין דשימושא רבה ומניחן לצאת בהם ידי חובה, יברך עליהם ברכת התפלין⁴⁴⁸. אבל המניח תפלין של שימושא רבא שהוא הפך מסדר של רש"י, או תפלין של הראב"ד אינו מברך⁴⁴⁹.

ב. אדם שקנו לו תפלין מחב"ד וגודלן אצבעיים על אצבעיים היינו הקציצה 4 על 4 ס"מ, כגודל תפלין של שימושא רבא, יוכל להניחם, אם יש מקום בראשו⁴⁵⁰.

הנחת תפלין בחול המועד

(לך לך תש"ף אות י"א בהערה). גליון רכ"ו (כי תבוא תש"ף אות י"ז – כ"א). גליון רל"ג (שלח תשפ"א אות י"ד, ט"ו).

⁴⁴⁷ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ס"ט). וע"ע מ"ש מו"ר בהע" לבא"ח (ש"א פ' וירא אות כא) בענין אם שניהם אמת.

⁴⁴⁸ הנה בתחילה כתב מו"ר באו"ת (תמוז תשמ"ג סי' קי אות א) שהמניח תפלין דשימושא רבה במנחה, אף שאין טעם מספיק לפי הפשט שלא לברך עליהן, אך מאחר וכל עיקר הנחת התפלין במנחה הוא ע"פ הקבלה (שע"פ הפשט אין תפלין במנחה, רק ביום התענית במנחה להשלים מאה ברכות), ולכן לא יברך במנחה המקובלים. דברכות אינן מעכבות ומה גם שבירך על התפלין בבוקר. אבל המניח תפלין דרש"י גדולים, או מי שלא מצא תפלין בשחרית רק תפלין דשימושא רבה כסדר רש"י ומניחן לצאת בהם ידי חובת המצוה, פשוט שמברך עליהם. ע"ש. ושוב הדר ביה מו"ר משמועתו, והורה שיש לברך על תפלין דשימושא רבה אף במנחה. או"ת (טבת תשד"מ ס"ס לה עמ' קצב, קצג). ושוב נדפס בשו"ת יצי"ר ח"ב (ס"ס יג). אסף המזכיר (ערך שימושא רבה). ובית נאמן גליון 21 (אות יד – מז) וגליון 175 (אות י).

⁴⁴⁹ בית נאמן (גליון 21 אות יד – מז).

⁴⁵⁰ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' נ"א).

פסקי הלכות

א. מנהג האשכנזים להניח תפלין בחול המועד, אך הספרדים נהגו שלא להניח תפלין בחול המועד. ובארץ ישראל בזמננו גם האשכנזים אינם מניחים תפלין. ויש שמתחכמים ומניחים תפלין בבית, אך הנכון שאין מניחים תפלין כלל⁴⁵¹.

הנחת תפלין במנחה

א. נוהגים להניח תפלין במנחה ביום תענית ציבור, להשלים למנין מאה ברכות⁴⁵².

ואין לחוש משום לא תתגודדו שמקצת מהציבור מניחים תפלין ומקצתם אין מניחים, דדוקא בחול המועד כתבו האחרונים שאין נכון שבבית הכנסת אחת קצתם יניחו תפלין וקצתם לא יניחו, כי הסוברים שאין מניחין בחול המועד ס"ל שאסור להניח תפלין בחול המועד, וכבר פשט המנהג להניח תפלין במנחת תענית ציבור, ומחמת כן אין לחוש בזה משום יוהרא⁴⁵³.

הנחת תפלין אחר ערבית

א. כתב מרן בשלחן ערוך (סימן ל' ס"ה): יש מי שאומר שאם התפלל תפלת ערבית מבעוד יום, עד שלא הניח תפלין, אין לו להניחם אחר כך. אולם למעשה הסכימו האחרונים שיניח תפלין ללא ברכה (שאף מרן לא אסר להניחם)⁴⁵⁴.

רצועות התפלין

⁴⁵¹ בית נאמן (גליון 152 פקודי תשע"ט אות יא).

⁴⁵² אור"ת (כסלו תשמ"ט עמ' רסה), ותמה על מרן הב"י שכ' שאין בידו אלא צ"ח ברכות, ולכאור' יש צ"ח ברכות. וע"ש.

⁴⁵³ מרן שליט"א בהערות איש מצליח על המשנ"ב (סי' לא סק"ח). ובעיקר הנחת תפלין במנחה ע"ע מ"ש מו"ר נר"ו בהערות על הבא"ח (ש"א פ' וירא סב"ג).

והגר"מ סגרון שליט"א כתב אלי בזה, שיש בידו מכתב ממרן ראש הישיבה שליט"א שבמנחה בתעניות ציבור יניחו תפלין דרש"י, ולא של ר"ת, אלא מי שנוהג בכל יום להניח תפלין דר"ת. ע"כ. ואכן אם הטעם להניח תפלין במנחת תעניות הוא על מנת שיברך עוד ברכה, בודאי שיניח תפלין דרש"י שמברכים עליהם.

⁴⁵⁴ בית נאמן (גליון רמ"ב ויחי תשפ"א אות ט"ו).

פסקי הלכות

א. רצועות התפלין הלכה למשה מסיני שיהיו שחורות (שבת כה:). ואם מתקלף מהם במספר מקומות יש להכשיר מטעם רובו ככולו. ויש מחמירים אפילו במיעוט הרצועה. והמחמיר תבוא עליו ברכה⁴⁵⁵.

ב. אם נתלבנו הרצועות צריך לחזור ולצובען. ואם היתה הרצועה שחורה ודיחה קצת מראיתה ונעשה כעין כחול כשר. ואף בנתלבנו הרצועות, אם הרצועה היתה רחבה יותר משעורה (9 מילימטר) ונותר בה שחור כשיעור, פשיטא שכשר, שאותו העודף כמאן דליתיה דמי. ואפילו לפוסלים בנצרים חלק מהרצועה, כאן יודו שכשר. ויש מכשירים גם בנצרים הרצועה. ואף אם הרצועה היתה כרוחב שעורה בדיוק ונתלבן או נתקלף קצת, כמו שמצוי ברצועות הגסות שע"י קשירה וכריכה וקיפול מתקלפים מעט והופכים ללבן, לכאן יש מקום להכשיר מטעם דרובו ככולו. ולמעשה אם נתקלף קצת בשנים או בשלשה מקומות, אפי' נתלבן לגמרי ורוב הרצועה נותר שחור, נראה להכשיר בדיעבד מטעם רובו ככולו. ולכתחלה יש לחזור ולצבוע הכל. ובימינו מצויים רצועות של תפלין דקות וחזקות שע"י קיפול וכריכה אין מתקלפות כלל ונשארים בשחורותן לאורך ימים, ובודאי שיש להדר אחריהן, ותבוא עליהן ברכה⁴⁵⁶.

ג. אין נוהגים להשחיר רצועות התפלין גם מבפנים, דאיתא בגמרא (מנחות לה:): ונויהן לבר. ואפשר לייצר רצועות שחורות בצבע שחור וכולן ספוגות בצבע שחור, ובלבד שיהא צד החיצון מבריק יותר, לחוש למה שאמרו בגמ' ונויהן לבר⁴⁵⁷.

ד. מותר לרשום שם וכתובת בשולי רצועות התפלין ממש, או לפחות אחרי שיגמור לכרוך ג' פעמים על האצבע האמצעית⁴⁵⁸.

עשיית הכתים

⁴⁵⁵ או"ת (מנחם אב תשמ"ה סי' קכה). שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ס"ג).

⁴⁵⁶ או"ת (אב תשמ"ה סי' קכה תשובה א). .

⁴⁵⁷ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ס"ב). וע"ע בהערות על הבא"ח (ש"א פ' חיי שרה ס"ד הערה ה).

⁴⁵⁸ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ס"ו).

פסקי הלכות

א. יש להזהר מאד בריבוע התפירות של התפלין. וריבוע התפלין הוא מדינא, ודלא כמי שכתב שהוא חומרא בעלמא⁴⁵⁹.

ב. אם נתקלקל ריבוען, בקלקול כל שהוא אינו צריך לתקן, שלא ניתנה תורה למלאכי השרת. ויש מי שכתב שאפשר להקל עד שיעור אחד ממאה מהאלכסון, כי בגמרא נתנו שיעור אלכסון אמתא ותרי חומשי, והתוס' (בסוכה ח' ע"ב) הוכיחו שהוא קצת יותר מזה עד כדי 1.414 דהיינו תוספת אחד ממאה על שיעור הגמרא⁴⁶⁰.

ג. נחלקו האחרונים אם צריך שיהא רוחב היו"ד כשעורה כשאר רצועות התפלין, והחזו"א סובר דסגי בכל שהוא, וכן מנהג פשוט בחו"ל⁴⁶¹.

ד. נוהגים לקשור היו"ד של התפלין עם חוט של גיד לתפלין. ואין מקיפין החוט רק סביב הבית מלמעלה מארבע צדדים, וקושרין בזה החוט את היו"ד לבית⁴⁶². ומי שמניח תפלין שלא העבירו בהם הגיד בין הבתים, אחר שנעשו התפלין כך מותר להניחם גם לכתחילה⁴⁶³.

ה. המוכר זוגות תפלין אינו חייב לקשור את היו"ד בגיד בכל זוג תפלין שמוכר, כי מעיקר הדין אין צריך לעשות תרתי, גם לקשור היו"ד בגיד וגם לכוך עליה הרצועה בשעת ההנחה, הואיל והיא כבר קשורה ועומדת. ואם כי מנהגנו בזה כהבא"ח (ש"ר, פ' וירא אות מ"ו) לעשות תרתי, מכל מקום אם היו"ד מהודקת יפה עם הבית נראה שאין צריך עוד לקשרה בגיד רק לפי בקשת הקונה⁴⁶⁴.

⁴⁵⁹ הגהה בקונט' יעיר קנו שבסו"ס מלל לאברהם חכהן (אות ז). ובס' אסף המזכיר (ערך תפלין א', ב'). ובהקדמה לספר ארים נסי על מסכת כתובות (בראש ההקדמה). ועל הבתים שמצוה שיהיו שחורות, עי' בס' מלל לאברהם בקונט' יעיר קנו (אות ריו). ובהערות על הבא"ח (ש"א פ' חיי שרה ס"ד).

⁴⁶⁰ אסף המזכיר (ערך תפלין א'). וע"ע שם בערך תפלין ב'. שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' נ"ד). וע"ע מ"ש מרן שליט"א בהערות איש מצליח על המשנ"ב (סי' לב סל"ט ביאורו"ל ד"ה נתקלקל).

⁴⁶¹ אסף המזכיר (ערך יו"ד של תפלין).

⁴⁶² מרן שליט"א בהערות איש מצליח על המשנ"ב (סי' כז סק"י).

⁴⁶³ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' נ"ג).

⁴⁶⁴ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' נ"ב).

פסקי הלכות

ו. הפרשיות צריכים שיהיו כולן בתוך הבית ולא יצאו חוץ לבית. ואם קלף הפרשיות ארוך, וחלק ממנו נמצא מחוץ לבית באויר שבין התיתורא העליונה לתיתורא התחתונה כשר בשעת הדחק⁴⁶⁵.

ז. תפלין של יד שקלף הפרשיות ארוך, ומקצת ממנו נמצא מחוץ לבית כנגד העור שהדביקו בין התיתורא העליונה לתיתורא התחתונה, מן הדין קי"ל בכל התורה רובו ככולו. ורק במקום שנקבע השיעור כגון בפדיון הבן, ברוב חמישה שקלים לא מהני מאחר ונקבע השיעור. והכא סגי ברוב⁴⁶⁶.

ח. אין לפסול תפלין שלא הוציאו שיערה מחוץ לתפלין, ובפרט שאינו מוזכר בש"ס ובראשונים. ומעולם לא נשמע כדבר הזה לפסול תפלין מפני דבר שלא הובא בהלכה רק בזהר ודברי קבלה⁴⁶⁷.

ט. בבית יוסף (סימן לב) מוכח שבשי"ן של התפלין צריך שהקו האמצעי יגיע בזוית שמשמאלו ולא באמצע המושב⁴⁶⁸.

י. אין צריך להדר אחרי בתים של תפלין שנעשו בעבודת יד לשמה, יותר מהבתים שנעשו במכונה. וההפרש ביניהם למעלה ממאה דולר, ולא מצינו שצריך לעשות הבתים לשמה, ודוקא בעיבוד וכתובה מצינו שצריך לשמה, דאפשר שכותב לשם חול, וכן במצת מצוה בעינן לשמה שלא תהיה כסתם מצה של כל השנה. אבל בבתים של התפלין ודאי נעשו לשמה וסתמא לשמן נינהו. וכן בקשר היו"ד והדל"ת בתפלין מנהג העולם לעשותם סתם ואין אומרים לשם מצות תפלין דסתמייהו על דעת כן. וקל וחומר אם אומרים בשעת לחיצת הכפתור לשמה, שדעת כמה גדולים דמהני, והתורה חסה על ממונן של ישראל. ומה גם שבעבודת מכונה יוצאים מרובעים באופן מדויק יותר⁴⁶⁹.

⁴⁶⁵ מרן שליט"א בהע' אי"מ על המשנ"ב (סי' לב ס"ק ריג). ושם בהע' הארוכות בסוה"ס הובאו נימוקי מו"ר נר"ו בהרחבה יותר. ושם נכתב שיש להכשיר בדיעבד (ולא כתבו בשעת הדחק).

⁴⁶⁶ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' נ').

⁴⁶⁷ מרן שליט"א במכתב בשו"ת יצי"ר ח"ה (סי' ד).

⁴⁶⁸ אסף המזכיר (ערך שי"ן א'). וע"ע במ' מגדולי ישראל ח"ד (עמ' שמט).

⁴⁶⁹ אסף המזכיר (ערך לשמה).

פסקי הלכות

יא. משתמשים בסת"ם בדבק שנקרא "כתיריה". ומשתמשים בו גם כן בספר תורה של גויל אחרי שמוחקין, כדי שלא יתפשט הדיו שמים קצת כתיריה על הגויל ואחרי שהתייבש כותבין עליה. ושמעתי שמועיל גם חלבון ביצה במקום כתיריה⁴⁷⁰.

יב. בענין תפלין מבהמה גסה שהסופר הדביקם בדבק מגע ואח"כ תפרן, ראה בהערה⁴⁷¹.

יג. אף דבר שאינו מקבל טומאה כשר לתפלין⁴⁷².

יד. מותר לרשום בדיו מאחורי התיתורא לסימן תפלין של רש"י ותפלין דר"ת, כגון ש' לשל רש"י ות' לשל רבנו תם. או לכתוב בעט ר"ת. ואין בזה משום חציצה. והרמ"ע מפאנו אסר לחקוק בתיתורא של התפלין לסימן. אולם נראה דדברי הרמ"ע לאו הלכתא פסיקתא נינהו, שאם בקלף המזוזה עצמה התירו כ"ש בתיתורא של התפלין⁴⁷³.

כתיבת הפרשיות

א. כתב מרן בשלחן ערוך (סי' לב סי"ט) בתחלת הכתיבה יאמר בפיו אני כותב לשם קדושת תפלין. ובדיעבד שלא אמר בפיו רק חשב כוונה זו, יש אחרונים שמכשירים, אולם להלכה נקטינן לפסול בזה. ומכל מקום חזי לאיצטרופי דעת המכשירים לספק אחר⁴⁷⁴.

ב. כתב בספר הכוונות שלכתחלה יזהר לכתוב כל הפרשיות של ראש ושל יד רצופים, ולא יפסיק ביניהם בשום דיבור כלל. ומסתמא הסופרים שכותבים תפלין

⁴⁷⁰ כ"כ מרן שליט"א בהגהתו בשו"ת איש מצליח ח"א (חאו"ח סי' ח' הערה 105).

⁴⁷¹ הנה כתב מרן שליט"א באור"ת (שבט תשנ"א סי' סז אות ג) שתפלין מבהמה גסה שהסופר הדביקם בדבק מגע ואח"כ תפרן, מאחר ודבק מגע עשוי מנפט אין בו חשש. ואפי' היה בו חשש, כיון שאינו לעיכובא דסגני בתפירה לבד והדבק רק להיוזק בעלמא, אין קפידא. ע"ש. אך עי' מ"ש מרן שליט"א באור תורה אלול תשנ"א (עמ' תתלו).

⁴⁷² הנהגה בשו"ת איש מצליח ח"א הנדמ"ח (חאו"ח סי' ה' הע' 3). וע"ע שם הערה 41.

⁴⁷³ הערות על הבא"ח (ש"א פ' וירא סכ"א, בא"ד גם צריך). שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ע').

⁴⁷⁴ הערות אי"מ על המשנ"ב (סי' לב ס"ק צה).

פסקי הלכות

מהודרים עושים כן, אך שאר סופרים אינן יכולים לעמוד בזה שגם בספר הכוונות כתב רק לכתחילה.⁴⁷⁵

ג. בתחילת פרשת והיה אם שמוע, משאירים ריוח, ויש בזה ארבע דרגות, מצוה מן המובחר דהרמב"ם (והיינו לכתחילה דהמשנ"ב) להניח ג' תיבות "אשר" עם הרווחים שלהם. ולכתחילה ט' אותיות גדולות, ובדיעבד ט' יודי"ן, ופחות מזה פסול. ומכל מקום אם כבר הניח הסופר ריוח ט' יודי"ן, מותר להניח התפלין אף לכתחילה.⁴⁷⁶

ד. תפלין של הספרדים כשרות גם לאשכנזים, אך תפלין של אשכנזים פסולות לספרדים, מאחר והם נוהגים על פי דברי הט"ז (סי' לב ס"ק כו) שאין מניחים תשע אותיות קודם פרשת והיה אם שמוע, כדי לחוש לדעת הרמב"ם והרא"ש גם יחד, ולדעת מרן ורוב הפוסקים אין זו פרשה כלל. והאשכנזים שנוהגים כדעת הט"ז יש להם על מי לסמוך. וספרדי שמזמין תפלין צריך לומר לסופר שיראה לו את פרשת "והיה אם שמוע", ויראה שיש שם תשע אותיות ריוח לפני פרשת "והיה אם שמוע". וכתבו בשם החזו"א שלכתחלה גם האשכנזים צריכים לעשות כדעת מרן בזה.⁴⁷⁷ ומכל מקום במוזוזה יש להקל אף לדין בדיעבד (שו"ת איש מצליח ח"א חיו"ד סי' מד)⁴⁷⁸.

ה. חסיד ברסלב אשכנזי ממוצא הונגרי שמניח תפלין כתב האר"י ומתפלל נוסח אשכנז, וחפץ לקנות תפלין לבנו שעומד להכנס למצוות, יקנה תפלין כתב האר"י ז"ל.⁴⁷⁹

ו. לכתחלה אין לכתוב מוזוזות ותפלין על קלף משוח. ובדיעבד כשר. ולכן מותר לסחור בו ולמוכרו למי שחפץ בקלף משוח.⁴⁸⁰

⁴⁷⁵ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' מ"ח).

⁴⁷⁶ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' פ"ב, פ"ג).

⁴⁷⁷ שו"ת בית נאמן ח"א (סי' א' עמ' ה' ו'). שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' מ"ו). בית נאמן (גליון 23 כ - ל). וע"ע בספר אסף המזכיר (סוף ערך הרא"ש).

⁴⁷⁸ מרן שליט"א בהערות אי"מ על המשנ"ב (סי' לב ס"ק קסד).

⁴⁷⁹ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' מ"ז).

⁴⁸⁰ אור"ת (אב תשמ"ג סי' קיז תשובה א).

פסקי הלכות

ז. מותר לתייג שעטנ"ז ג"ץ בעט גרפיקאים במקום בקולמוס, ואין חשש מצד שהוא עט מברזל. אולם יש לחשוש בדיו שמא אינו כשר, כגון דיו הנעשה בתערובת סתם יינם וכדומה, ויש לברר ממה עשוי הדיו, ואם אין בו חשש מצד המותר בפיד שפיר דמי לתייג בו לכתחילה.⁴⁸¹

ח. "עט גרפיקאים" לתיוג שעטנ"ז ג"ץ (במקום קולמוס) בכתיבת ספרי תורה תפלין ומוזוזות, אם מצד שאינו קולמוס של קנה או נוצה רק עט מברזל, אין חשש. ואע"ג דאנן לא נקטינן להכשיר בברזל לכתחילה, מ"מ בתגין של שעטנ"ז ג"ץ אין להקפיד בזה, ואדרבה דרך הסופרים בימינו לעשותן בצפורן ברזל מפני דקותן שלא יקלקלו את הכתב. אך החשש בעט גרפיקאים הוא שמא הדיו אינו כשר, כגון בדיו הנעשה בתערובת סתם יינם וכדומה. ואף שיש להקל מס"ס, מכל מקום לכתחילה אין לסמוך על ס"ס זה, דחסרון ידיעה לא חשיב ספק. ויש לברר ממה עשוי הדיו בעט גרפיקאים, ואם אין בו חשש מצד המותר בפיד, שפיר דמי לתייג בו לכתחילה. (ואפילו אם לא ירצו לגלות בחברה את סודות הדיו, רק שיודיעו ויאשרו שאין בזה שום דבר מן החי ומן הענבים, ודי בזה)⁴⁸².

ט. יזהר שיהיו התגין נפרדים כל אחד מחבירו. ודוקא למטה צריך להזהר שיהיו נפרדים, אבל למעלה אם ראשי התגין נוגעים זב"ז אין בכך כלום. וכיון שהתגים עצמם לאו לעיכובא, אין לפסול בכיו"ב. ומיהו לכתחלה טוב להזהר להפריד התגין מלמעלה למטה⁴⁸³. ויש היום סופרים שאין עושים תגים על היודי"ן, כי אומרים בשם הגר"ש ואזנר זצ"ל שאם יעשה תג על היו"ד ייראה כמו מספר ארבע. אך אין הדברים נכונים, והמעייין בשבט הלוי (ח"ח חאו"ח סי' י"ב אות ד') יראה שכתב שאם יעשה תג עבה ייראה כמספר ארבע ולכן אפשר לוותר עליו, אבל אם עושה תג דק לא ניכר כמו ארבע, ומותר לכתחלה⁴⁸⁴.

י. מותר לרשום תאריכים בגליונות פרשיות התפלין מבחוץ (כדי שבעתיד אם יפסל ידע הסופר זמן כתיבתם, ויוכל לצרף אליהן פרשיות שנכתבו קודם), ולא גרע

⁴⁸¹ אור"ת (טבת תשמ"ח סי' נ תשובה א). בית נאמן (גליון 21 אות מא בהערה).

⁴⁸² שו"ת מקור ח"א (סי' פ"ז).

⁴⁸³ מרן שליט"א בהערות איש מצליח על המשנ"ב שבסו"ח (סי' לו ס"ק יג).

⁴⁸⁴ בית נאמן (גליון 21 אות מא בהערה).

פסקי הלכות

משמות כוז"ו במוכס"ז כוז"ו שמוסיפין האשכנזים. וכמה פעמים רושמים המגיהים בעפרון מבפנים סימן שאלה או קו וכדומה ושוכחים אח"כ למחוק אותם⁴⁸⁵.

יא. כאשר יש לפנינו פרשיות שנעשה בהן גרוד בין האותיות, ויש חשש שהסופר עבר על איסור חק תוכות, אם ידוע שהסופר שכתב הפרשיות בקי בהלכות ויש לתלות שעשה כהוגן, יש להכשיר. ואם אין אפשרות לתלות שעשה כהוגן או שאין ידוע מי הוא הסופר שכתבם, יש לפסול. שבזה הזמן אין לנו חזקה על הסופרים רק על הסופר שכותב בלבד, והרבה נערים ונערות (ואפילו גויים) כותבים סת"מ בכתב יפה להפליא. ולכן אין זה תלוי ביופי הכתב. ואם הסוחר שמוכר הוא ירא שמים ואומר שקנאם מסופר מומחה וירא שמים, סמכין על החזקה⁴⁸⁶.

יב. יש מי שכתב שסופר סת"ם שכתב ספר תורה ולא כיון בפסוק (שמות כב, יט) "זובח לאלהים יחרם" לשם קדושת השם, הס"ת פסול. אך להלכה הס"ת כשר, כי כל המפרשים פסקו שכוונת הכתוב שזובח לעבודה זרה, וזה ביאור הגמ' (סנהדרין ס: ע"ז נא סע"א ובירושלמי ברכות פ"ט ה"ב) ורש"י ואבן עזרא והתרגום. ולא מחמת הפירוש דרך דרש בזוהר (בראשית דף ג' ע"ב במדרש הנעלם) נפסול הס"ת⁴⁸⁷.

יג. פירוד שאינו ניכר רק על ידי זכוית מגדלת, ראה בהערה⁴⁸⁸.

יד. בענין כתיבת סת"ם בפיו, עיין בבית נאמן (גליון קכ"ג ראה תש"ף אות כ').

טו. בענין צורת כתיבת אותיות ז', נ', עי' בבית נאמן על התורה (ח"ב ענינים שונים עמ' תשמ"ו בהערה).

טז. בענין צ' הפוכה ובדברי החזון איש, עי' בקצרה בבית נאמן (גליון קכ"ו כי 'תבוא תש"ף הערה ט"ו).

⁴⁸⁵ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' מ"ג).

⁴⁸⁶ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ע"ח).

⁴⁸⁷ אור"ת (סיון תשס"ט סי' קג עמ' תשפה). בית נאמן (גליון 147 הערה 4).

⁴⁸⁸ עי' מ"ש בזה מרן שליט"א בירחון אור תורה (תשמ"ו עמ' רל"א בהערה). ויע"ע בבית הלל גליון ד', ובספר יריעות שלמה עמ' קי"ג קי"ד.

פסקי הלכות

יו. בדין תפלין שרגל קו"ף שבהם נדבקה לירכה דיבוק רך, ע"י באור תורה (תמוז תשפ"א סימן קי"ז).

הסופר לכתובת תפלין

א. כתב מרן בשלחן ערוך (סי' לב ס"ה) צריך שיכתוב בימינו אפי' אם הוא שולט בשתי ידיו. ואם כתב בשמאל פסולים, אם אפשר למצוא אחרים כתובים בימין. ואמר יד, שמאל ידיה כימין. ע"כ. ויש מן האחרונים שכתבו שלכתחלה לא יקנה תפלין שנכתבו ע"י אטר, ובס"ת ומזוזות אין להקפיד. אולם העיקר להלכה שאין צריך להחמיר בזה, וכשר לכתחלה אף לדעת המקובלים⁴⁸⁹.

ב. איטר צריך לכתוב בשמאלו שהיא חיד החזקה שבידיו, ואם כתב בימינו פסול⁴⁹⁰.

ג. ברור הדבר שאם שוחט צריך סמיכה שלא יכשיל את הרבים בלאו דנבילה, ק"ו לסופר סת"ם שעלול להכשיל ח"ו בקרקפתא דלא מנח תפלין לכל החיים וברכות לבטלה לאלפים ורבבות, בשגיאות שלא יעמוד עליהן איש בעולם רק ברוח הקודש (כגון חסרון כתיבת השמות לשמה וכדומה). לכן יש להקפיד שכל העוסקים בזה לא יעשו כלום עד שיקבלו סמיכה ותעודה. ושומע לנו ישכן בטח⁴⁹¹. ובמכון יד רפאל מצריכים לחדש התעודה כל שלש שנים, ואין זה כמו שאר מקצועות התורה שהמוסמך להוראה מקבל תעודה לשנים רבות, כי בשאר הלכות כל פעם צריך לפתוח ספר כדי לפסוק, ואם יטעה בפסיקה ייתפס, אבל כאן אם ישכח הלכות שלא כסדרן וחק תוכות וכדומה, מי יודע מחשבותיו?⁴⁹²

⁴⁸⁹ תשובה בירחון או"ת (חשון תשנ"ד סי' ט). ושוב נדפסה התשובה במשנ"ב איש מצליח ח"א בסופו (סי' לב ס"ה). ובשו"ת יצי"ר ח"ה (סי' ה). ושוב נדפסה בשו"ת בית נאמן ח"א (האו"ח סי' ב). וכ"כ מרן שליט"א בשו"ת מקור נאמן ח"א (סי' פ'). וכן הורה בשיעורו הנדפס בבית נאמן (גליון קכ"ג ראה תש"ף אות כ"ג). והכי עבד מרן עובדא בנפשיה וביקש מהגאון רבי יצחק בוכריץ נר"ו (שהוא איטר) שיכתוב פרשיות התפלין עבורו.

⁴⁹⁰ שו"ת בית נאמן ח"א (האו"ח סי' ג).

⁴⁹¹ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ע"ו). והלשון בסוף הסעיף תוקנה ע"י מרן שליט"א בהגהת הקונטרס הנוכחי.

⁴⁹² שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ע"ז).

פסקי הלכות

ד. לא שמענו שאשה מתייגת בספר תורה, ובפרט שדעת פוסקים רבים שהתיוג מעכב, ובודאי שאין לעשות כן לכתחילה⁴⁹³.

ה. סופר אינו צריך למבול כל בוקר במקוה, רק מבילת עזרא דוקא (אחרי תשמיש המיטה או אם ראה קרי). ואם גם זה לא יוכל אם הקונה שואל אם טבל יש להודיעו. ואף אם שפך תשעה קבין, אצל העולם מבילה פירושה כפשוטה ולא שפיכת תשעה קבין, ולכן אם הקונה שואל יש להודיעו באמת. כי מן הדין בטלוח למבילת עזרא, והרמב"ם השמיטה בחיבורו אע"פ שנהג בה למעשה⁴⁹⁴.

ו. סופר שרוצה לכתוב בנוצה או קולמוס ברזל, הנה בנוצה נהגו בזה האשכנזים מאות שנים מפני שאין להם קני סוף במדינותיהם. ולדעת החתם סופר עדיפא אפילו על קנה. אבל ברזל זה דבר חדש שלא שערותו אבותינו. והגאון בני יונה זצ"ל כתב שנהגו הסופרים בימיו לכתוב בקולמוס של ברזל ולימד עליהם זכות, וכן כתב הוא בעצמו. ע"ש. ובימינו לא נהגו בזה. לכן יש להודיע לקונה שנכתב בברזל⁴⁹⁵.

ז. לשאלת רבים: לא התרתי לכתוב לכתחילה בקולמוס של ברזל, רק שאם נכתב כן בדיעבד כשר ויש להודיע לקונה שנכתב בברזל, כי יש מי שפוסל בזה מחשש חק תוכות (אף שהיא דעת יחיד). וכבר היה מעשה בסופר שתייג בקולמוס של ברזל, ופסקו הרבנים שאין זה מהודר וחיבוהו להחזיר למזמין כתשעה אלף דולר. ואף שלדעתי הפריוז על המידה להחמיר גם בתגין, מכל מקום באותיות לא נשמע כזה בין הסופרים בימינו לכתוב לכתחילה בקולמוס של ברזל. ועכ"פ משום לא תניף עליהם ברזל ליכא. ולכן צריך להודיע לקונה, כי לא נהוג בזה בזמננו ומסתמא קונה אדעתא דהכי שלא נכתב בברזל⁴⁹⁶.

ח. בקולמוס מזהב או מכסף אין החששות שחששו בברזל (משום חק תוכות ומשום לא תניף עליהם ברזל), ומ"מ אינני אומר בזה לא היתר ולא איסור. אבל גבי קולמוס מנירוסטה, יש להתיר לכתחילה, ובפרט אחרי עדות מהר"ם זבארו זצ"ל

⁴⁹³ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ע"ט).

⁴⁹⁴ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' פ"א). ובמילואים.

⁴⁹⁵ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' פ"ד). ובדין כתיבה בנוצת עוף טמא, עי' לקמיה (ס"ם פ"ז).

⁴⁹⁶ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' פ"ה). ובמילואים.

פסקי הלכות

(במלאכת סופר עמ' כב). וגם אין בנירוסטה "פיות כורתות" כלשון הרמב"ן בסוף פרשת יתרו (כ' כ"ב)⁴⁹⁷.

ט. דיו של "רפידוגרף" אם הדיו כשר אין בו שום בעיה, רק מפני המנהג לכתוב בקנה או בנוצה. ולכן מותר לתייג בו כיון שהתגין צריכים להיות דקים ועדינים. וה"ה שמותר לתקן בו אותיות כשרות או פסולות, אם אי אפשר לעשות זה בטוב בקולמוס רגיל⁴⁹⁸.

י. כתב המשנ"ב (סי' ל"ב סק"ה) שלכתחילה יזהר לכתוב כל הפרשיות של ראש ושל יד רצופים, ולא יפסיק ביניהם בשום דיבור כלל. ע"כ. וכוונתו בתפלין של יד או של ראש, ולא שצריך להקפיד ששניהם ייכתבו ללא הפסק⁴⁹⁹.

יא. מעולם לא ראינו סופרים שגורדים וגוזזים את האבק של האותיות כשהוא מפורר ואין עליו צורת אות. וכן אמה"ג זצ"ל כשגרר כמה פעמים אותיות בספר תורה לא חשש לאבק. ומהמשנה אין ראייה, דמקס ספרים היינו כשיש בו צורת אות, או אפילו חצי אות כגון חצי שי"ן או עי"ן וכדומה. אבל אבק שאין בו ממש לית לן בה⁵⁰⁰.

יב. תנאי מועיל במי שקודם שכותב מתנה שאם יקדש שם "אלהים אחרים" לשם קדושת השם שלא תחול הקדושה. וממילא אם ישכח ויקדש שם זה, לא יצטרך לקולפו⁵⁰¹.

יג. שיעור פרשה לרבנו תם הוא ג' אותיות גמורות, דהיינו לפחות ששה יודי"ן, אבל בג' יודי"ן אין לחוש, דאי אפשר לצמצם בין תיבה לתיבה שלא להניח כג' יודי"ן שהם כשיעור אות שי"ן, וכל שכן שדעת הרמב"ם ומרן בשלחן ערוך יו"ד

⁴⁹⁷ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' פ"ו).

⁴⁹⁸ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' פ"ח).

⁴⁹⁹ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' פ"ט).

⁵⁰⁰ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' צ"א).

⁵⁰¹ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' צ"ב).

פסקי הלכות

(סי' רעג ס"ד) להכשיר. ודיינו להזהר בששה יודי"ן כדעת רבנו תם ולא בפחות מזה.⁵⁰²

יד. המלמד לסופרים כתיבת סת"ם, אין צריך ללמדם כתיבת השם ב"ה בחילוק אותיות לחוש לדברי הזהר. וכבר אמרו חז"ל (ברכות טז:) לא כל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול, ושב ואל תעשה עדיף.⁵⁰³

טו. סופר המתקן ספר תורה מנהגנו להקל לגלול ביד, וטוב שיטול ידיו תחלה.⁵⁰⁴

טז. סופר הכותב ב"שולחן אור" דהיינו שהמשטח של השלחן שקוף ומאחוריו מנורה, ובעת הכתיבה מניח הסופר שקף ועליו מצולם עמוד מספר תורה, באופן שהוא רואה על היריעה את כל הכתב, והוא עובר וכותב על האותיות המשתקפות בצד הקלף. שכתובה כזו נחשבת ככותב מתוך הכתב, ומ"מ צריך להוציא מפיו את התיבות בעת הכתיבה שתחול קדושה עליהן, ועוד שיזכור לקדש את השמות בשעת כתיבתן.⁵⁰⁵

יז. אין מניעה ללעוס מסטיק או עלי גת בזמן כתיבת סת"ם, אך הוא מבטל את הריכוז בכתיבה, ועלול לשכוח לקדש את השמות.⁵⁰⁶

יח. סופר ספרדי הכותב בכתב ספרדי ואשכנזי וקיבל הזמנה למזוזה בכתב אשכנזי, ויש לו ספק בדבר השנוי במחלוקת בין הפוסקים הספרדים והאשכנזים, אם המזמין אשכנזי חייב הסופר לנהוג כדעת חכמי האשכנזים, דאדעתא דהכי הזמין אצלו.⁵⁰⁷

יט. סופר ספרדי הכותב תפלין מהודרות כמנהג הספרדים, והפרשיות נלקחו לפוסק אשכנזי ואמר שאינן מהודרות אולם כשחזרו והראו אותם לפוסק ספרדי אמר שהן

⁵⁰² שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' צ"ג). וע"ע באו"ת (כסלו תשנ"ד עמ' קסח).

⁵⁰³ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' צ"ד).

⁵⁰⁴ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' צ"ה).

⁵⁰⁵ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' צ"ו).

⁵⁰⁶ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' צ"ז).

⁵⁰⁷ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' צ"ח).

פסקי הלכות

מהודרות, אם הקונה ספרדי אין צריך הסופר להודיע על כך לקונה, דמה לו לחומרות מיותרות⁵⁰⁸.

כ. סופר המוכר מזוזות לסוחרים והלך הסוחר ושאל לחכם שלו מחכמי הזמן ופסל בדרך הבודקים בזה"ז המחמירים חומרות ע"ג חומרות, רשאי הסופר כל זמן שלא מכר המזוזות לשאול לחכם גדול ממנו, דלאו כל כמיניה של הראשון לאסור דבר של חברו עליו⁵⁰⁹.

כא. הכלל הוא שדעת יחיד ממש אין חוששים לה לא לענין סב"ל ולא לענין קים לי ולא מצרפים אותה לספק ספיקא, והוא הדין להחשיב סת"ם כמהודרים או אינם מהודרים⁵¹⁰.

כב. לפי הנהוג למסור סת"ם חדשים לשני הגהות ע"י שני מגיהים וגם הגהת מחשב אחת, סופר סת"ם שהוא גם מגיה מוסמך יכול ג"כ לבדוק הסת"ם שכותב ואח"כ ימסור למגיה נוסף, וא"צ למסור לשני מגיהים⁵¹¹.

כג. סופר שרצה לכתוב שם אדנו"ת וכתב רק אד, ושכח לקדש, מעיקר הדין מותר למחוק ב' אותיות אלו⁵¹².

דין תפלין שנפלו

א. אדם שנפלו לו התפלין צריך להתענות, ותענית דיבור אינה מועילה בזה, רק פדיון תענית בצדקה⁵¹³.

⁵⁰⁸ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' צ"ט).

⁵⁰⁹ כ"ב מרן שליט"א בהגהות על ס' טהרת הבית, נדפסו בס' אור הבית (עמ' 243).

⁵¹⁰ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ק').

⁵¹¹ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ק"א).

⁵¹² שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ק"ב). וע"ע במילואים שם.

⁵¹³ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' נ"ו). וע"ע בס' מגדולי ישראל ח"ד (עמ' שמה בסופו) שכתב מו"ר נר"ו שהגאון איש מצליח אמר למי שנפלו לו תפלין, שבמקום שיתן פדיון תענית לצדקה, יקנה כים מיוחד לתפלין ולא יכשל יותר בזה. ע"ש.

פסקי הלכות

ב. מצוי כיום תיק מיוחד למלית ותפלין, ואין כל חשש בזה, רק שלא תהיה ידית ארוכה שעלול התיק להגרר על הקרקע⁵¹⁴.

ג. מותר לשלוח תפלין ומוזוזות באמצעות הדואר, ואין לאסור כיון שפעמים נזרקים מיד ליד ועל הקרקע. ומ"ש בש"ע יו"ד (סי' רפב ס"ה) שאין מזרקין כתבי הקודש, היינו כשהם גלויים וידועים שהם כתבי הקדש, אבל במכוסים כלי בתוך כלי מותר. וכל שכן שאינו בודאי שזורקים הכל. ועוד שהזורקים אינן יודעים מה תוכן השקים. וליתר שאת ירשום על החבילה "שביר", שיזהרו שלא לזרוק. וכן שמעתי שנוהגים חסידים ואנשי מעשה⁵¹⁵.

תפלין בבית הכסא

במקום אונס גמור (כגון בתקופת הקומוניסטים ברוסיה) מותר להניח תפלין בבית הכסא בלא ברכה, אם אי אפשר באופן אחר⁵¹⁶.

תפלין בבית הקברות

בבית קברות אסור להניח תפלין ולהוציא ציציות משום לועג לרש. ובקברות צדיקים, הרב חיד"א מתיר, והרב משכנות הרועים אוסר, וכן דעת מרן הגר"ע יוסף. ועדיף לבטל המנהג שנהגו להתאסף ולהתפלל תפלת שחרית על ציון הצדיק, רק במשך היום להתחנן על קברו ותו לא. שאפילו למנהג שהזכיר החיד"א הנ"ל להתפלל אצל קברות הצדיקים היינו דוקא בזיאר"ה (ביום ההילולא) שניכר שבאים לכבודו, אבל להפוך באופן קבוע את המקום לביהכ"נ לא ניתן ליאמר גם לדעת החיד"א⁵¹⁷.

חידושים והגהות על הרמב"ם הלכות תפלין, נדפסו באו"ת (טבת תשע"ב סי' מד).

⁵¹⁴ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' נ"ה).

⁵¹⁵ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' מ"ט).

⁵¹⁶ ספר מגדולי ישראל ח"א (עמ' רעז בהערה).

⁵¹⁷ או"ת (ניסן תשמ"ז סי' עב תשובה ד). ובשו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' פ"ח).

פסקי הלכות

חידושי ש"ע על סימן ל"ב, נדפסו באו"ת (כסלו תשנ"ד סי' יט).

רבים מפסקי מרן שליט"א בהלכות סת"ם, הלא הם כתובים על הספר הבהיר "יריעות שלמה". עיין שם ותרווה צמאונך. וכאן הובאו מאשר ליקטתי מחיבורי מרן שליט"א וכתביו הנדפסים בשאר מקומות.

פסקי הלכות

הלכות פליחות וימי חודש אלול

הלכות ימי חודש אלול

התרת נדרים

א. ביום כ' באב ובערב ראש חודש אלול וכן בערב ראש השנה ובערב יום הכפורים עורכים התרת נדרים. ואפשר לערוך ההתרה גם בלילות שקודם הימים הללו, ואף בבין השמשות, מאחר והוא ספק יום ספק לילה⁵¹⁸. ואם חלו הימים הללו בשבת מקדימים ההתרה ליום ששי, ולא מאחרים⁵¹⁹.

ב. התרת הנדרים שעורכים בזמנים הללו, וכן "כל נדרי", לא סומכים עליהם לענין נדר ממש, כי בנדר יש כמה תנאים, צריך להיות פתח וחרטה וגם שבעל הנדר יפרט את הנדר (ומספיק לפרט לאחד מהמתירים). ויש דברים שלא מתירים, כגון מי שנדר בשעת צרה. אולם התרת נדרים זו מועילה למנהגים שנהג שלוש פעמים ולא אמר "בלי נדר". וכן מועילה לקללות⁵²⁰.

ג. טוב לכוין בהתרת נדרים זו גם על מצוה שאדם נהג בה ופעם אחת רוצה להמנע (שהדין הוא שאם רוצה לבטל מנהגו לגמרי צריך התרת נדרים, אך אם רוצה לבטל מנהגו רק פעם אחת אין צריך לבקש התרה על מנהגו⁵²¹, ומ"מ טוב לכוין על כך בהתרת הנדרים שעורכים בזמנים הללו)⁵²².

⁵¹⁸ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ת"ק). בית נאמן גליון 124 (אות יג), וגליון 224 (שופטים תש"ף אות כג).

⁵¹⁹ הערות על ספר ברית כהונה האו"ח (אות כז).

⁵²⁰ בית נאמן (גליון 124 אות יג, טו, וגליון 176 ראה תשע"ט אות ו).

⁵²¹ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תקי"ז). הערות על הבא"ח (ש"א פ' נצבים אות יט). והעיר בסתירת הבא"ח בד"ז. ע"ש. וכן הורה מרן שליט"א בפשיטות בשיעוריו הנדפסים בבית נאמן גליון 30 (אות לה). ובגליון 124 (אות יד). ושם העיר על קולא זו מדברי מרן בב"י או"ח סי' קסא, ותירץ. ע"ש.

⁵²² בית נאמן (גליון 31 אות י).

פסקי הלכות

ראש חודש אלול בשבת

ד. ראש חודש אלול שחל בשבת, לדין הספרדים ובני עדות המזרח מפטירים "עניה סוערה" כדעת מרן השלחן ערוך (סי' תכה ס"א), ומוסיפים פסוק ראשון ואחרון מהפטרת "השמים כסאי", (ולא אחרון ממש, אלא פסוק "והיה מידי חודש בחדשו"), וגם פסוק ראשון ואחרון מהפטרת "ויאמר לו יהונתן מחר חודש"⁵²³.

מוסר

ה. טוב ונכון ללמוד ספר מוסר בחודש אלול. ומרן החיד"א בברכי יוסף (סי' תקפא סק"ו) כתב שרבנים גדולים היו מפסיקים מלימודם ולומדים ספרי מוסר. וכל אחד יחפש וימצא ספר מוסר המתאים לו לחיזוק והתעוררות. ואפשר לקרוא בכל יום דף או עמוד ודי בזה⁵²⁴. [והליצו "אחורי ארי ולא אחורי אשה" (ברכות ס"א ע"א), כלומר ישתדל לחזור בתשובה אחר חודש אב שמזלו אריה, ולא ימתין עד אחר חודש אלול שמזלו בתולה]⁵²⁵.

צדקה

בחודש אלול ירבה בצדקה⁵²⁶.

נישואין

ו. מותר להתחתן בחודש אלול. ובג'רבא נישאו לא רק באלול אלא גם בעשרת ימי תשובה, אך באמת בעשרת ימי תשובה לא ראוי לערוך חתונות, אבל באלול אדרבה בזה הוא מוסף מצוה על מצוותיו, כי מי יודע כמה מכשולות יש לבחור זה קודם החתונה⁵²⁷.

⁵²³ בית נאמן (גליון 124 אות טז – יח).

⁵²⁴ בית נאמן (גליון 29 אות יב, וגליון 77 אות כ'. וגליון ער"ה נצבים תשפ"א אות א').

⁵²⁵ בית נאמן (גליון 225 כי תצא תש"ף אות א. וע"ש בהערה 3).

⁵²⁶ בית נאמן (גליון ער"ה נצבים תשפ"א אות ב').

⁵²⁷ שו"ת בית נאמן ח"א (האה"ע סי' ב' עמ' תיג). ועלון בית נאמן (גליון 28 אות ח). ובספר מגדולי ישראל ח"ד (תרשיש ואיים מע' ב').

פסקי הלכות

כ"ה אלול

ז. יום כ"ה באלול הוא יום בריאת העולם, וטוב לקרוא התפלות שכתב הגאון רבי יוסף חיים לימים אלו (בספרו לשון חכמים חלק א') מיום כ"ה באלול עד ראש השנה שבהם נברא העולם. ובכל יום קוראים פרשה מששת ימי בראשית, ביום הראשון מבראשית עד יום אחד, וביום השני מויאמר אלקים יהי רקיע עד יום שני וכו', ועוד תפלות נוספות.⁵²⁸

הלכות סליחות

א. נוהגים להשכים באשמורת הבוקר לומר סליחות ותחנונים, החל מיום ב' אלול עד יום הכפורים. כי מסורת בידינו שמשנה רבנו עלה להביא לוחות שניות בראש חודש אלול וירד ביום הכפורים. וכל ארבעים יום הללו היו ימי רחמים ורצון לישראל.⁵²⁹

ויאמרו הסליחות לאט ובמתנות. ואם יעשו הסליחות במשך כשעה וחצי הוא טוב מאד. ומכל מקום לא יקראו במרוצה.⁵³⁰

[ומנהג אחינו האשכנזים לומר סליחות בימים שבין ראש השנה ליום הכפורים. ומוסיפים כמה ימים קודם ראש השנה. אם חל ראש השנה ביום חמישי או ביום ראשון, מתחילים לומר סליחות מיום ראשון. ואם חל ראש השנה ביום שני או ביום שלישי, מתחילים לומר סליחות ביום ראשון בשבוע שלפניו. (הרמ"א סי' תקפ"א ס"א)⁵³¹].

⁵²⁸ בית נאמן (גליון 31 אות כז).

⁵²⁹ אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט' ה"א). בית נאמן (גליון רכו כי תבוא תש"ף אות ד', ה'). וע"ע שם אות י"ב, ובגליון ל"א (הערה ב'). וכן הרחיב בזה עוד מרן שליט"א בבית נאמן (גליון ער"ב, ראה תשפ"א אות כ"ב) במ"ש בפרקי דרבי אליעזר (פרק מ"ז) שמשנה עלה להר בר"ח אלול.

והטעם שלא הזכיר הרמב"ם הסליחות בחודש אלול, ביאר מרן שליט"א בבית נאמן (גליון 225 כי תצא תש"ף אות י').

⁵³⁰ בית נאמן (גליון 177 כי תצא תשע"ט אות א). וע"ע בענין הפיוטים בסליחות והשתפכות הנפש בקריאתם, בבית נאמן גליון קכ"ז (אות א, ב). וגליון ער"ב (ראה תשפ"א אות כ"ה).

⁵³¹ בית נאמן (גליון ער"ב, ראה תשפ"א אות כ"ג).

פסקי הלכות

לוצריך לדעת כי חודש אלול הוא הקדמה לשנה הבאה, וצריך לעורר רחמים, גם על ידי אמירת הסליחות, וגם על ידי אמירת תהלים בכל יום⁵³²].

ב. בא"י ג'רבא וטריפולי – לוב נהגו לקום גם בלילי שבתות ור"ה ויוה"כ עם סליחות מיוחדות ללילי שני וחמישי ושבתות, ונדפסו בספר "שפתי רננות". ומנהג זה לומר סליחות בשבת הובא בטור (סימן תר"ב), שכן מנהג ספרד⁵³³. [ונהגו בזה מזמן הגאונים, וחלק נמשכו בזמן הראשונים, כגון רבי יוסף בן מיגאש ורבי יהודה הלוי ורבי אברהם אבן עזרא, ועוד. ואין חשש באמירתם בשבת, כי אין שם "ויעבור" או דבר אחר שאינו לכבוד השבת⁵³⁴].

ג. נוהגים לתקוע בשופר באמירת הסליחות. ואמנם לא היה מנהג נפוץ לתקוע באמירת הסליחות, אולם מקור המנהג בדברי רבי שמואל ויטאל (בסוף שער הגלגולים). ובסידורים נדפס לתקוע בכל פעם שאומרים "ויעבור", ובג'רבא נוהגים לתקוע בסוף אמירת הסליחות באשמורת הבוקר בפיסקת "תענו ותעטרו". ואנו תוקעים כשני המנהגים.

ואין לתקוע באמירת י"ג מדות ממש, כי אז התוקע מפסיד י"ג מדות במנין ויצטרך לאומרם אחר כך בטעמים כקורא בתורה, אלא יתקע אחר י"ג מידות קודם שאומר השליח צבור וסלחת לעוננו וגו'. וכן אני נוהג בס"ד.

ומנהג אחינו האשכנזים לתקוע בשופר בכל חודש אלול אחר תפלת שחרית לעורר העם בתשובה, על שם הכתוב בספר עמוס (ג' ו') "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו"⁵³⁵.

⁵³² בית נאמן (גליון רכ"ז נצבים תש"ף אות כ"א, וגליון ער"ה נצבים תשפ"א אות א').

⁵³³ ע"י שו"ת מקור נאמן ח"א (ס' תקכב). או"ת (תשרי חשון תש"מ ס' ט' ה"א). בית נאמן (גליון 28 אות ב, וגליון 29 אות יג. וגליון 225 כי תצא תש"ף אות ט). וע"ע בס' מגדולי ישראל ח"ג (עמ' רנ).

⁵³⁴ בית נאמן (גליון ער"ב, ראה תשפ"א אות כ"ד, כ"ה).

⁵³⁵ אור תורה תשרי חשון תש"מ (ס' ט' ה"א) וחשון תשס"ח (סימן י"ד אות ו'). שו"ת מקור נאמן ח"ב (ס' תצ"ט). בית נאמן (גליון ע"ט אות לד לה, גליון רכ"ז כי תבוא תש"ף אות י"א). ושכ"כ מהר"ש ויטאל בן מהר"ח. וע"ש. ואף בבית נאמן (גליון ער"ה נצבים תשפ"א אות ח, ט') אמר מרן שליט"א שנוהגים לתקוע בסליחות, ואמנם בתונם לא תקעו, ובג'רבא יש שתקעו (ע"י ברית כהונה מע' ס' אות ו'), אולם המנהג בארץ מיוסד על מהרש"י בן מהר"ח (בסוף שער הגלגולים).

פסקי הלכות

ד. המשכים משנתו באשמורת הבוקר, יטול ידיו בברכה, יאמר ברכות השחר וברכות התורה עד "ואני אברכם", ואחר כך אם יש זמן יאמר תיקון חצות (תיקון רחל ותיקון לאה), ולאחר מכן יאמר סליחות. ואמנם יש אומרים שסליחות עדיף, אבל הנכון יותר שתקון חצות עדיף.

אלא שאין צריך לומר וידוי קודם שיאמר תקון חצות, מאחר ויאמר וידוי בסליחות, ואין אומרים פעמיים וידוי משום דהוי ככלב שב על קיאו. (אלא אם כן בא בסוף הסליחות אחר שהציבור אמר הוידוי, כשיאמר תיקון חצות אחר הסליחות יאמר וידוי)⁵³⁶.

והיינו כשאומר סליחות סמוך לתקון חצות. אבל אם אומר תקון חצות בחצות הלילה והסליחות באשמורת הבוקר, יש לומר וידוי בתיקון חצות, כיון שהוא מרוחק הרבה מוידוי של סליחות. והוא הדין לנוהגים לומר סליחות מיד בחצות במנגינות יפות ואחרי הסליחות נשארים קצת בבית הכנסת לומר תיקון חצות, שיגידו שנית ודאי, כי הוידוי רחוק בערך שעה מהוידוי של הסליחות⁵³⁷.

ומאחר ונטל ידיו בקומו משנתו, אין צריך ליטול ידים גם בעלות השחר. ואמנם כתב מרן בשלחן ערוך (סי' ד' סי"ג וסי"ד) שאם השכים קודם עמוד השחר, ונטל ידיו, יש להסתפק אם צריך ליטול ידיו פעם אחרת כשיאור היום, להעביר רוח רעה השורה על הידים. וכתב הרמ"א, שיטלם בלא ברכה. אולם אין נוהגים כן, אלא סומכים על נטילת ידים שנטל כשהקיץ משנתו⁵³⁸.

אחר תקון חצות, בסידורי ליוורנו נדפס לומר פרק א' ממסכת תמיד ופתח אליהו. ונשמט בסידורים שלנו, ויש להחזירם. וכן נשמט בסליות פיוט יערוני רעיוני לר"י הלוי, ופיוט יצו האל לדל שואל וכו' לר"י הלוי, והם יקרים ונפלאים מאד. וכן נשמט פיוט מבית מלוני וכו' בסוף הסליחות. ויש להחזירם.

והטעם שתוקעים תשר"ת בלבד אף שיש ספק שמחמתו תוקעים בר"ה גם תש"ת תר"ת, כי אין חיוב לתקוע בסליחות, ויש טעם מיוחד בתשר"ת. ע"ש.

⁵³⁶ בית נאמן (גליון כ"ט אות ז, וגליון רע"ג, שופטים תשפ"א אות י'). וכן בבית נאמן (גליון ער"ה נצבים תשפ"א הערה י"ד) שתקון חצות קודם לסליחות.

⁵³⁷ אור תורה (תשרי תשס"ה סימן י"ד אות א').

⁵³⁸ בית נאמן (גליון ער"ה נצבים תשפ"א אות י' י"א).

פסקי הלכות

ה. אין לומר סליחות בתחלת הלילה קודם חצות. ורשאים להתחיל באמירת הסליחות עשר דקות קודם חצות, באופן שמגיעים לאמירת "ויעבור" בדיוק בחצות⁵³⁹.

ו. יש מנינים שחפצים להתחיל הסליחות קודם חצות, אך מאחר ואין לומר "ויעבור" קודם חצות חפצים להקדים כל הקמעים המפוזרים בסליחות, ולאחר חצות יאמרו במרוכז כל הקמעים שאסור היה לאומרם קודם חצות. אולם אין זה נכון ולא ראוי לבלבל הסדר של הסליחות, אלא יש להתחיל הסליחות עשר דקות קודם חצות, שיגיעו לי"ג מדות בזמן בדיוק⁵⁴⁰.

ז. גם אברך שלומד במשך כל היום יקום לסליחות לפחות פעמיים בשבוע (שני וחמישי או ימים אחרים). ולא כדאי לומר סליחות במנחה⁵⁴¹. ורק מי שאינו יכול לקום לסליחות, יש שעושים סליחות חצי שעה קודם זמן מנחה, וזה יותר טוב מכלום⁵⁴².

[וכל מי שמשותף בסליחות אפילו פעם אחת בחודש, יש לו שכר גדול מאד. וכל שכן אם יוכל לומר סליחות בכל לילה, או לפחות קודם מנחה]⁵⁴³.

ח. מי שהתעורר משנתו בבוקר ויכול לומר סליחות ולהתפלל שחרית, אם יפסיד ק"ש בזמנה או תפלה בציבור יקדים שחרית לסליחות. ואם לאו, כמה שיסמך סליחות לעליית השחר עדיף, כי עיקרן נתקנו לאומרן באשמורת, והם גם הכנה לכוונת הלב בתפלה⁵⁴⁴.

ט. צבור שאומרים סליחות אחר עמוד השחר קודם הנץ, יכולים לומר מדוּחַק את הקטע רבוננו של עולם וכו' "לסוף אשמורות"⁵⁴⁵.

⁵³⁹ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תפט). בית נאמן (גליון 124 אות יט).

⁵⁴⁰ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' תקכא).

⁵⁴¹ בית נאמן (גליון 28 אות ד).

⁵⁴² בית נאמן גליון קכ"ד (אות י"ט). וגליון ער"ב (ראה תשפ"א אות כ"ג).

⁵⁴³ בית נאמן (גליון רע"ג, שופטים תשפ"א אות י"ב).

⁵⁴⁴ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' תקכ).

⁵⁴⁵ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' ת"צ).

פסקי הלכות

י. טוב למנות י"ג מידות באצבעות הידים, וכל דבר שבמנין יש לו חשיבות. וכמו שבפיטום הקמורת מונים באצבעות⁵⁴⁶.

יא. התן או בעל ברית שמשותפים בסליחות אין הציבור מדלגים כלום שאין שם והוא רחום, ואומרים לדוד אליך, ורק החתן מדלג הוידויים וי"ג מידות. וכן הדין בסליחות המתקיימות בבית האבל, שאין הציבור מדלגים כלום מלבד האבל, ואם האבל חושש מפני שמידת הדין מתוחה יצא לחדר אחר בשעת אמירת הוידוי ולדוד אליך. וביום תענית ציבור בשחרית אומרים כל הסליחות כולל הוידוי ולדוד אליך, רק שאין נופלים על פניהם, והחתן ובעל ברית לא יאמרו מאומה⁵⁴⁷.

יב. מעשה שכיבדוני בסנדקאות והמילה היתה חצי שעה קודם השקיעה, ובבוקר עליתי חזן בסליחות, ומ"מ אמרתי וידוי, מב' טעמים: א. מחמת שהוידוי נאמר באשמורת הבוקר קודם עמוד השחר, והמילה בסוף היום. ב. שהחזן אומר וידוי גם בשביל הקהל. וכל זה בוידוי, אבל בנפילת אפים שכבר עלה השחר ולא אושא מילתא אין צריך לומר נפילת אפים כיון שכולם אומרים בלחש, ואמרתי רק הפסוק האחרון בקול רם, "ה' אלוהי ישראל שוב מחרון אפך" וגו' ותו לא⁵⁴⁸.

יג. מותר לומר כל הסליחות גם אם אין מנין, ואף הקטעים שבארמית. וכך דעת הגרי"ח בשו"ת תורה לשמה (סי' מט) והכה"ח (סי' תקפא אות כו). ותנאי דמסייע להו רב שרירא גאון ורב האי גאון באוצר הגאונים (פ"ק דשבת). וכך נוהגים בתימן ובתונס ובג'רבא ובמרקו ובבל.

אך אסור לומר "ויעבור" ללא מנין, ולכן במקום להגיד "בדיל ויעבור" אומרים "אמן". ומי שיכול לומר הסליחות במנין בודאי שעדיף יותר, אך אם לא ימצא מנין חבל לדלג ולקטע את הסליחות ועדיף שיקרא את הכל. ומ"מ מהיות טוב אל תקרי רע, ומי שרוצה לאומרן ביחיד יאמרם בלשון הקדש לצאת ידי כל הדעות⁵⁴⁹.

⁵⁴⁶ אור תורה (תשרי תשע"ו סי' י' אות א'). בית נאמן (גליון 29 אות ח - י').

⁵⁴⁷ אור תורה (תשרי תשע"ג סי' יו"ד אות ו'). ושנ"ה פרקו בקצרה בשו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תצ"ד).

⁵⁴⁸ אור תורה (תשרי תשע"ג סי' יו"ד אות ו').

⁵⁴⁹ או"ת אלול תש"נ (סי' קס אות א'). ואלול תשנ"ד (סי' קלג). ותשרי תשס"ח (סימן י"ד אות ה'). ובחקדמה לסליחות מהדורת ר' אבירן הלוי. ושוב נדפס בהרחבה באור תורה חשון תשע"ח (רס"י כב). וכ"כ בהערות איש מצליח על המשנ"ב (סי' תקפא סק"ד). ובית נאמן (גליון 29 אות א - ו).

פסקי הלכות

ועב"פ אף לדעת המחמירים שלא לומר הקטעים בארמית כשאין מנין, מ"מ הקטע "אתאנו לחלות פניך" מותר לומר, שאע"פ שהמילה הראשונה בארמית מ"מ המילה אתאנו מופיעה בירמיה (ג, כב) הננו אתאנו לך, וגם בתורה (פ' וזאת הברכה) ואתה מרכבות קודש⁵⁵⁰.

יד. אפשר לערוך סליחות בליווי כלי נגינה. ובלבד שתהיה מנגינה מרגשת ושוברת הלב ולא צעקנית⁵⁵¹.

טו. "עננו בזכותיה דבר יוחאי, עננו משגב האמהות, עננו עזרת השבטים", כל אלה הוספות מאוחרות ולא היו בספרים ישנים, ולא נהגנו לאומרן בחו"ל. דאם כן נימא נמי בזכותיה דרבי עקיבא ודרבן יוחנן בן זכאי, ועוד ועוד. ורק "עננו אלהא דמאיר" שנזכר בגמרא (עבודה זרה דף י"ח סע"א), ותנו לא מיד⁵⁵².

אם אומרים סליחות בחצות הלילה או בבוקר אחר עמוד השחר או לפני מנחה (כמנהג העצלנים), וכן על כל צרה שלא תבוא, בנוסח לבקש סליחתך היום "משכימים", יאמרו: "להמשיך רחמך וחסדיך משמי מרומים"⁵⁵³.

אם אומרים סליחות באשמורת, במקום לומר "חצות לילה לך קמו", יאמרו "בעוד לילה"⁵⁵⁴.

רמים פשוטים וכו', חיים טובים וכו'. אם הזמן מצומצם יוכל לכלול שני הקטעים ביחד, ולומר: "רחמים פשוטים בקשנו ממך, כי רבים רחמים עמך. חיים טובים שאלנו ממך, כי מקור חיים עמך" צדקה וחסד וכו'. אבל לא יאמר רחמים פשוטים וחיים טובים שאלנו ממך, כי אז יתבלבל בסיום וכמובן⁵⁵⁵.

וגליון 78 אות לא, גליון 124 אות יט, גליון 227 נצבים תש"ף אות יד – יז. גליון רע"ג, שופטים תשפ"א אות ט'. גליון רע"ד כי תבוא תשפ"א אות ז'.

⁵⁵⁰ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תצ"ג).

⁵⁵¹ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תצ"א).

⁵⁵² אור תורה (תשרי תשס"ח סימן י"ד אות ל"ה).

⁵⁵³ אור תורה (תשרי תשס"ח סימן י"ד אות מ"ז).

⁵⁵⁴ אור תורה (תשרי תשס"ח סימן י"ד אות נ').

⁵⁵⁵ אור תורה (תשרי תשס"ח סימן י"ד אות נ"ד).

פסקי הלכות

בקדישים שאחר הסליחות אין צריך לפסוע ג' פסיעות למנהגנו. ובעשרת ימי תשובה יאמר עושה השלם (בה"א) לרמוז למלאך ספריא"ל סופר של מעלה כנודע, כיון שאמר ויכתבכם ויכתבנו האל וכו'⁵⁵⁶.

התיקונים בנוסחאות הסליחות, נדפסו בסליחות "איש מצליח" ובמחזור לראש השנה. ובמקורות למעמיהן ונימוקיהן ראה בהערה⁵⁵⁷.

⁵⁵⁶ אור תורה (תשרי תשס"ח סימן י"ד אות נ"ט).

⁵⁵⁷ ע"י באו"ת (תשרי תשס"ח סימן י"ד אות ח' והלאה, וחשון תשע"ח סי' כב אות ב' והלאה) באורך. ובאסף המזכיר (ערך ז' כורתי ברית בסופו, עננו, רחמנא). ובספר מגדולי ישראל ח"א (עמ' שלב) וח"ד (עמ' רטז, ריז, רנא, תלא, תקפב). ובהגדה בס' נוכח השלחן (סי' תריט, עמ' קסט). ובהגדה בס' נפש חיה (מע' א' אות טו). ובסוף המבוא לחומש איש מצליח בראשית. ובהגדות מרן שליט"א לפי' מוצא שפתיך שבס' שפתי רננות הנדמ"ח. ובהערות איש מצליח על המשנ"ב (סי' תקפב בבאה"ט סק"ד). ובעלון בית נאמן (גליון 26 הע' 20, גליון 29 אות יז – כג, גליון 31 אות כז בהערה, גליון 32 אות כד, גליון 78 אות כ – כח, גליון 124 אות כב, גליון 125 אות יד – טז, גליון 177 כי תצא תשע"ט אות ב' והלאה, גליון 227 נצבים תש"ף אות י"ח – כ"א. גליון רע"ג שופטים תשפ"א אות י"ג – ט"ז. גליון ער"ה נצבים תשפ"א אות י"ב).

ובענין אמירת "ותנהג בחסידות", העיר מרן שליט"א בבית נאמן (גליון רע"ד כי תבוא תשפ"א אות ט"ז) שמנהג העולם לומר "בה-סידות", אך אין זה נכון, כי החי"ת בשוא פתח, ואין עומדים בשוא פתח, אלא צריך לומר "ב-חסידות".

ובענין מנהג תונס לומר בתחלת הסליחות "מלכי עולם בורא", ראה בבית נאמן (גליון רע"ג, שופטים תשפ"א אות יא).

פסקי הלכות

הלכות ראש השנה

ערב ראש השנה

א. אין אומרים וידוי ונפילת אפים בתפלת שחרית בערב ראש השנה. אבל בסליחות באשמורת אומרים (וכל שכן במנחה שלפניו)⁵⁵⁸.

ואם התחילו הסליחות קודם עמוד השחר רשאים לסיים כל סדר הסליחות (אך שלא יהיה אחרי הנץ החמה), דבתר תחלת הסליחות אזלינן. ומכל מקום לא יפלו על פניהם ממש רק יאמרו מזמור לדוד אליך ללא נפילת אפים.

אולם אם התחילו הסליחות אחר שעלה עמוד השחר אין אומרים עוד וידוי בסליחות וי"ג מידות ולדוד אליך⁵⁵⁹.

בערב ראש השנה, אם הוא אחר מולד תשרי אומרים תקון לאה בלבד, ואם קודם המולד אומרים תקון רחל ולא⁵⁶⁰.

ב. מצוה להתענות בערב ראש השנה (כמ"ש בטור וש"ע סימן תקפ"א ס"ב, בשם המדרש תנחומא פרשת אמור).

ויוהר מאד שלא יבוא לידי כעס כליל ראש השנה, ומי שמחמת התענית יש חשש שיבוא לידי כעס וקטטה כליל ראש השנה מוטב שלא יתענה ויבוא לביתו כליל ראש השנה בשמחה⁵⁶¹.

ג. מי שמתענה בערב ראש השנה והתעורר משנתו קודם עמוד השחר יזהר לא לאכול. ואמנם מדין הגמרא מותר, אבל הזוהר (בפרשת ויקהל דף רט"ו ע"ב) מחמיר שלא לאכול קודם עמוד השחר. לפיכך בצומות שיש חיוב להתענות בהם, כגון צום גדליה שבעה עשר בתמוז וכדומה, ומוכרח לאכול לפני עמוד השחר, אפשר לסמוך על הגמרא ולאכול.

⁵⁵⁸ אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט ה"ד).

⁵⁵⁹ אור"ת (תשרי תשס"ח סי' יד אות ד). הערות על הבא"ח (ש"א פ' נצבים אות ו). בית נאמן (גליון 81 אות כה).

⁵⁶⁰ אור תורה (תשרי תשס"ח סימן י"ד אות ב').

⁵⁶¹ בית נאמן (גליון 29 אות יא, וגליון 31 אות ח). וע"ע בגליון 32 (אות ד).

פסקי הלכות

אבל בצומות שאין בהם חיוב, וכגון התענית בערב ראש השנה שאין בה חיוב אלא רק מנהג טוב שכתוב במדרש, אם אדם לא יכול לצום אלא אם כן יאכל לפני עמוד השחר, עדיף שלא יאכל קודם עמוד השחר ולא יתענה. אבל לשתות מותר. וכדאי להתנות קודם שיעלה על יצועו לישון שאם יקום קודם עלות השחר יוכל לשתות⁵⁶².

[ומותר לשתות עד עלות השחר שהוא ע"ב דקות קודם הזריחה. ואף על פי שדעת כמה פוסקים שהעיקר כמאן דאמר המיל כ"ד דקות, או כ"ב דקות ומחצה, והוי עמוד השחר לפחות שעה ומחצה קודם הזריחה. העיקר להקל דספיקא דרבנן לקולא⁵⁶³].

ד. מי שנהג במשך כמה שנים להתענות בערב ראש השנה, ורוצה לבטל מנהגו, אם מבטל מנהגו לגמרי יעשה התרה, אבל אם לא מבטל אותו לגמרי אלא רק באותה שנה קשה עליו התענית, אין צריך לעשות התרה. וכדאי לכיין גם על זה בהתרת נדרים שעושים בערב ראש השנה⁵⁶⁴. אלא אם כן אמר קודם שהתחיל להתענות בשנים שעברו "בלי נדר", אין צריך התרה. ואדם שנמצא בתענית ויש שמחה כגון ברית מילה, אומרים שעל דעת זה לא נדר, ורשאי ללכת לאכול⁵⁶⁵.

ה. המתענה בערב ראש השנה ומחמת שאינו רוצה להכנס לשנה החדשה בתענית שותה קודם תפלת מנחה, לא עלתה לו תענית כלל. ועדיף לערוך תענית דבור בערב ראש השנה. או להוסיף מצוות לשנה החדשה⁵⁶⁶.

⁵⁶² בית נאמן (גליון 31 אות ט). וגם בגליון 250 (תצוה תשפ"א אות י') הורה מרן שליט"א החילוק הנ"ל, שבתעניות החובה מותר לאכול אחר השנה אם התעורר קודם עלות השחר.

⁵⁶³ ארים נסי עמ"ס פסחים (עמוד שס"ד).

⁵⁶⁴ בית נאמן (גליון 31 אות י').

⁵⁶⁵ בית נאמן (גליון ער"ה נצבים תשפ"א אות י"ג).

⁵⁶⁶ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תק"א). והוסיף שם, פעם אחת הגהתי ספר בכללי העיבור לאחד מהכמי הדור ביום ערב ראש השנה, ללא תמורה, רק לעשות גמ"ח ולהוסיף זכויות. ע"ש. וחזר מרן שליט"א והזכיר זאת בבית נאמן (גליון רע"ו ר"ה תשפ"ב הערה כ"ד).

פסקי הלכות

ו. אין תוקעים בשופר בערב ראש השנה. ואם התוקע עדיין צריך להתלמד יתקע בחדר סגור.⁵⁶⁷

ז. נוהגים להשתטח על קברי הצדיקים בערב ראש השנה. ולכהנים אסור ללכת על קברי הצדיקים.⁵⁶⁸

ח. מכבסין ומסתפרין ערב ראש השנה. ונוהגים לטבול במקוה לכבוד החג (וסימניך בנהר יעברו ברגל, מכאן שחייב אדם לטהר עצמו ברגל). ולפחות ישפוך על גופו תשעה קבין מים שהם לערך 12.5 ליטר מים. ואפשר לעשות זאת גם ע"י מקלחת בחמין.⁵⁶⁹

ט. כל אחד מהקהל, ובפרט החזנים, ישתדלו לעבור על הפיוטים והתפלה קודם הימים הנוראים כדי שיהיו שגורים יפה בפיהם, וידעו ביאורם על בוריים.⁵⁷⁰

י. כתב הרב בן איש חי (ש"א פרשת נצבים ס"ב): ישתדל לכוין מאוד בתפלת מנחה אחרונה של השנה, כי היא חותמת את כל השנה.⁵⁷¹

ליל ראש השנה

א. בתפלת ערבית שביליל ראש השנה, מתחילים לחתום "המלך הקדוש". טעה וחתם "האל הקדוש", יש אומרים שאינו חוזר, כיון שאין מקדשין את החודש בלילה

⁵⁶⁷ אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט ה"ד). וע"ע מ"ש מרן שליט"א בטעמא דמילתא בהערות איש מצליח ע"ד הרמ"א (סי' תקפא ס"ג). ובבית נאמן (גליון 79 אות לו).

⁵⁶⁸ אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט ה"ד).

⁵⁶⁹ אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט, ה"ג). וע"ע בשו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תק"ב). ובבית נאמן (גליון 31 אות ו).

⁵⁷⁰ אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט ה"ב). וע"ע בספר מגדולי ישראל ח"א (עמ' של"א). [וכן נהג כמה פעמים מרן שליט"א ללמד לתלמידים].

⁵⁷¹ בית נאמן (גליון רכ"ז נצבים תש"ף אות ה').

פסקי הלכות

(וכדין מי ששכח לומר יעלה ויבוא בליל ראש חודש, שאינו חוזר. [ש"ע סי' תכ"ב ס"א]). אבל להלכה צריך לחזור⁵⁷².

אומרים שהחיינו בקידוש בשני הלילות. וכתב מרן בשלחן ערוך (סימן ת"ר ס"ב): בקידוש ליל שני מניח פרי חדש ואומר שהחיינו, ואם אין מצוי פרי חדש עם כל זה יאמר שהחיינו. (עד כאן). ורבים אינם מחזירים אחר פרי חדש בשעת הקידוש, ואפילו יש פרי חדש מברכים עליו שהחיינו בסעודה בליל ראשון של ראש השנה ואין משאירים אותו לקידוש בלילה השני⁵⁷³.

אולם נכון להדר ליטול פרי חדש ללילה שני של ראש השנה. ואין צריך לאכול הפרי מיד, כי מברכים שהחיינו על הראיה בכחאי גוונא. ואם ירצה לאכול מיד אחרי הקידוש יאכל פחות מכזית, שלא יכנס לספק ברכה אחרונה⁵⁷⁴.

ולכן נהגו להביא חבושים לברך עליהם שהחיינו, והואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא נעביד ביה מצוה אחרית, ואומרים עליו יהי רצון⁵⁷⁵. (וברכת החבושים בורא פרי העין, אף כשאוכלם חיים⁵⁷⁶). וכן על התמרים הצהובים, וכן הרימון, מי שלא אכל מהם קודם ראש השנה, מברך שהחיינו⁵⁷⁷.

⁵⁷² בית נאמן (גליון רע"ו ר"ה תשפ"ב אות י"א). והוסיף מרן שליט"א, שאחר שמתפלל כל התפלה כתפלת ראש השנה, היאך אומר לאחר מכן "האל הקדוש". הרי ממה נפשך, אם קידש את החודש יאמר המלך הקדוש, ואם לא קידש החודש, מדוע אמר תפלה של ראש השנה. ע"ש.

⁵⁷³ אור תורה (תשרי תשמ"ח סי' ב' תשובה א'). ובית נאמן (גליון ער"ה נצבים תשפ"א אות י"ז). וכן הורה בבית נאמן (גליון רע"ו ר"ה תשפ"ב אות י'), שהאר"י בשער הכוונות (דף צ' ע"א) סובר שא"צ פרי חדש. וגם מרן בשלחן ערוך (סי' ת"ר ס"ב) כתב שאם ימצא פרי חדש יברך עליו. אבל אם לא ימצא, אין צריך.

⁵⁷⁴ מו"ר נר"ו בהערות איש מצליח על המשנ"ב (סי' תר ס"ב). [וע"ע בהגהת מרן שליט"א בשו"ת עין שתול (האר"ח סי' כ"ז)].

⁵⁷⁵ אור תורה (תשרי תשמ"ז סי' א' עמ' ב'). קונטרס לאוקמי גירסא במחזור לר"ה (בסדר ליל ר"ה). [וע"ע במחזור איש מצליח לראש השנה (תשע"ט עמ' קמ"ה)].

⁵⁷⁶ הערות על הבא"ח (ש"א פ' פנחס אות ד').

⁵⁷⁷ ובית נאמן (גליון ער"ה נצבים תשפ"א אות י"ז).

פסקי הלכות

ב. יתאמץ בכל כחו להמנע מכעס והקפדה בתוך ביתו בראש השנה⁵⁷⁸.

ג. אין אוכלים דברים חמוצים וחריפים ומלווהים בראש השנה, ולכן נהגו להטביל פרוסת המוציא בסוכר ולא במלח⁵⁷⁹. ואפשר לטביל במלח מצד אחד ובסוכר מצד אחר⁵⁸⁰.

[וכן לא מסמנא מילתא לברך על הזיתים בליל ראש השנה⁵⁸¹].

ד. רק הנוהגים להביא כל סדר הסימנים קודם המוציא, צריכים לברך בורא פרי האדמה על הקראע והסלק וכו', אבל למנהגנו שאוכלים הסימנים בתוך הסעודה אין מברכים עליהם כדין דברים הבאים מחמת הסעודה⁵⁸². ויש מחמירים ולוקחים אבטיח ומברכים עליו, ומכוונים להוציא את השאר ידי חובה⁵⁸³.

סדר הסימנים

ה. אומרים יהי רצון על חתיכת דלעת מבושלת, ואח"כ על ראש כבש ולב וריאה וסילקא וכרתי ורוביא (שעועית), ואחר שיסיים סדר הירקות נוטל תמרה ומברך עליה בורא פרי העץ, ואחר כך נוטל תמרה אחרת ואומר עליה יהי רצון. ואם טעה והתחיל לומר על התמרים יהי רצון וכו', יסיים שיתמו אויבינו וכו' ואחר כך יברך בורא פרי העץ. ואין לחוש משום מקדים כבוד עצמו לכבוד שמים שאין כאן

⁵⁷⁸ אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט ה"ז). ובבית נאמן גליון 29 (אות יא). ובגליון 31 (אות ח). ובגליון 32 (אות ד). וגליון ער"ה (נצבים תשפ"א אות כ', כ"ג), וגליון רע"ו (ר"ה תשפ"ב הערה כ"ד).

⁵⁷⁹ אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט ה"ז).

⁵⁸⁰ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תק"ו). וע"ע בבית נאמן (גליון 126 סוף אות יב). וכן הורה מרן שליט"א בבית נאמן (גליון ער"ה נצבים תשפ"א אות י"ט) שנוהגים לא להביא מלח בראש השנה, ואמנם בן איש חי (ש"א פ' אמור ס"י) כתב שלחמוציא על פי הסוד צריך מלח, אבל אנו אנוהגים כן, אלא עם סוכר, ומי שהסוכר מזיק לו יקח מעט. ע"ש.

⁵⁸¹ אסף המזכיר (ערך סדר ליל ר"ה, דף שכ"ח סוף ע"א).

⁵⁸² אסף המזכיר (ערך סדר ליל ר"ה).

⁵⁸³ בית נאמן (גליון 31 אות יט, כ). וע"ע באו"ת (תשרי תשמ"ה סי' ב' אות א').

פסקי הלכות

אלא בקשה בעלמא ומאי כבוד עצמו איכא⁵⁸⁴. ומנהג טוב הוא להניח הפירות המתוקים אחרי הסעודה, שיאכלו סעודת החג לתיאבון⁵⁸⁵.

ו. יאכל תפוח מרוקח בסוכר ויאמר "יהי רצון שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה". ואין אומרים "כדבש", לפי שהדבש הוא בחינת גבורה⁵⁸⁶.

ז. אחר התפוח אוכלים ראש כבש, אך לא יביא ראש עז, כי הוא דינא קשיא. לכן אם לא מצא ראש כבש יביא ראש עוף או ראש בקר⁵⁸⁷.

ומי שלא מצא ראש כבש או בקר ועוף, יקח ראש דג. ואמנם יש שמפקקים בדג (וגם בגרובא לא אכלו דגים, וגם אנחנו לא אוכלים דגים), אבל מותר לאכול דג, וכן נהגו בתונם ובמרוקו ובארצות אשכנז לאכול דגים בראש השנה⁵⁸⁸.

ח. מר אבא היה מקפיד לאכול רק מעט מאוד מהלב, מפני האזהרה שלא לאכול לב⁵⁸⁹.

ט. היעב"ץ בסידורו מזהיר על המבטאים את העי"ן אל"ף ואת האל"ף עי"ן שלא יקחו "קרעא" בראש השנה, מאחר ובמקום "שתקרע רוע גזר דיננו" הם אומרים "שתקרא רוע גזר דיננו". ולכן צריכים להזהר ולבטא היטב את העי"ן⁵⁹⁰.

⁵⁸⁴ אור תורה (תשרי תשמ"ה סי' ב). אסף המזכיר (ערך סדר ליל ר"ה). בית נאמן (גליון רכ"ז נצבים תש"ף אות כ"ב). וע"ע באור תורה תשרי חשון תש"מ (סי' ט ה"ו) ותשרי תשמ"ו (רס"א).

⁵⁸⁵ אור"ת שם. ושור"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תק"ה). ובית נאמן (גליון 126 אות יב). ובית נאמן (גליון ער"ה נצבים תשפ"א אות ט"ו), והוסיף מרן שליט"א שיש נוהגים שבילילה הראשון מביאים את הסימנים המלווים, ובילילה השני מביאים את הסימנים המתוקים. ע"ש.

⁵⁸⁶ מו"ר בהערותיו על הבא"ה (ש"א פ' נצבים ס"ד).

⁵⁸⁷ מו"ר בהערותיו על הבא"ה שם.

⁵⁸⁸ אור תורה (תשרי תשמ"ז סי' א' עמ' ג'). ובית נאמן (גליון 31 אות כב). וע"ע בבית נאמן (גליון 81 אות ל"ה, וגליון 227 אות כ"ד ובהערה).

⁵⁸⁹ אור תורה (תשרי תשמ"ז סי' א' עמ' ב'). [א"ה. עיין בשור"ת חקרי הלכה (האור"ח סימן טז) שהארכתי בטעם והמקורות למנהג זה מספרי הפוסקים. ע"ש. יצחק מאוזן ס"ט].

⁵⁹⁰ בית נאמן (גליון 31 אות כא).

פסקי הלכות

י. "סילקא", זה לא סלק אדום, אלא הסילקא של הגמרא הוא "תרד", דהיינו עלים של תרד.

אולם צריך לזהר כי מצויים בהם תולעים, ולכן לקחת מגידול "גוש קטיף" ולנקות כמה שאפשר. והוכיחו שאם אדם אינו רואה את התולעת בעין בריאה, אין בזה שום חשש. ויש שלוקחים זכוכית מגדלת שמגדיל את התולעת הקטנה פי ארבע מאות חמשים, ואין צריך להחמיר כל כך. אלא צריך להביא אדם שהעינים שלו טובות והוא יסתכל ואם יאמר שאין תולעים אין לחשוש. ומ"מ אם יכול לאכול מגידול "גוש קטיף" שהוא יותר נקי יזהר ויקח רק ממנו.⁵⁹¹

ויש גורסים בגמרא על הסימנים של ראש השנה שצריך "למחזי" – כלומר לראות את הסימנים. אבל אנחנו נוהגים לאכול את הסימנים. ומכל מקום הרווחנו בגירסא הזאת שאדם שאינו רוצה לאכול סילקא (שזה התרד) מחמת התולעים שבו יוכל לראותו ודיו.⁵⁹²

דבילה – תאנה

נוהגים אצלנו להביא תאנים – דבילות, ולומר: שתהא שנה זו טובה ומתוקה עלינו כדבילה. אך יש להזהר מאד מתולעים. ובתאנים הטריות פחות מצוי תולעים, ויבדקו היטב.⁵⁹³

התמרים הצהובים, וכן הרימון, מי שלא אכל מהם קודם ראש השנה, מברך שהחיינו.⁵⁹⁴

יא. הרוביא (ובערבית קורין לוביא) מנהגנו לאוכלה מבושלת. ויש נוהגים לאכלה חיה.⁵⁹⁵

יב. כתב הרמ"א (סי' תקפג ס"ב) יש מדקדקים שלא לאכול אגוזים, שאגוז בגימטריא חטא. [בלא האל"ף]. ועוד שהן מרבין כיחה וניעה ומבטלים התפלה (מהרי"ל). אולם

⁵⁹¹ בית נאמן (גליון 31 אות כג). וע"ע בגליון 227 (הערה 22).

⁵⁹² בית נאמן (גליון 227 הערה 21).

⁵⁹³ בית נאמן (גליון ער"ה נצבים תשפ"א אות ט"ז).

⁵⁹⁴ ובית נאמן (גליון ער"ה נצבים תשפ"א אות י"ז).

⁵⁹⁵ הערות על הבא"ח (ש"א פ' נצבים אות ב).

פסקי הלכות

העיקר הוא הטעם האחרון – משום שמרבין כיהה וניעה ומבטלים התפלה, ולכן ביום השני של ראש השנה אחר התקיעות אין לדקדק בזה⁵⁹⁶.

ג. לדעת הגר"א (מעשה רב סי' ר"י) אין לאכול ענבים בראש השנה, ולא ברור טעמו. ומכל מקום כתב בכף החיים (סי' תקפ"ג אות כ"א) שזה דוקא ענבים שחורים, אבל ענבים לבנים אפשר לאכול⁵⁹⁷.

בתנאם לא נהגו להביא תמרים, אלא הביאו שום ואמרו על זה "שיתמו אויבינו". אך אין זה נכון, כי מפורש שיאמר על התמרים "שיתמו אויבינו"⁵⁹⁸. ואין נכון להביא שום, מפני שאין מביאים דברים חמוצים וחריפים בראש השנה⁵⁹⁹.

יד. טוב ללמוד משניות מסכת ראש השנה⁶⁰⁰.

יום ראש השנה

א. ביום ראש השנה משכימים לתפלה (והוא אחד מחמשה ימים שמשכימים לתפלה: ראש השנה, יום כפור, הושענא רבה, פורים ותשעה באב. עי' מטה משה סי' תתקנח)⁶⁰¹. וישתדל לקום לכל הפחות קודם הנץ החמה, כי כתבו הראשונים בשם הירושלמי שמי שישן בראש השנה ישן מולד⁶⁰².

⁵⁹⁶ מרן שליט"א בהע' איש מצליח על המשנ"ב (סי' תקפג ס"ב). ובשו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תק"ט).

⁵⁹⁷ בית נאמן (גליון 31 אות כד). נוע"ע בהגהת מרן שליט"א בשו"ת עין שתול האו"ח סי' כ"ז.

⁵⁹⁸ בית נאמן (גליון רכ"ז נצבים תש"ף אות כ"ג).

⁵⁹⁹ בית נאמן (גליון ער"ה נצבים תשפ"א אות י"ט).

⁶⁰⁰ אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט ה"ו). בית נאמן (גליון 31 אות לט).

⁶⁰¹ אור תורה (תשרי תשמ"ז סי' א' עמ' ג).

⁶⁰² אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט ה"ט). בית נאמן גליון 31 אות לו, לה. וגליון 228 ראש השנה תשפ"א.

פסקי הלכות

ב. במקום שמאריכים בתפלת שחרית ומוסף עד אחר חצות היום, יש להזהר לשתות מעט מים או קפה וזה קודם תפלת שחרית, שלא יהא כתענית ביום טוב⁶⁰³.

תפלת שחרית

ג. בימים הנוראים שברכת אתה קדוש ארוכה, אין להקל לזוז קודם סיום הברכה אלא יש להמתין ברגלים צמודות עד שיסיים החזן את הברכה⁶⁰⁴.

ד. יזהר לא לבכות ביום ראש השנה. ואע"פ שהאר"י (שער הכוונות דף צ' ע"א) אמר שמי שנופלת עליו בכיה בראש השנה סימן שנשמטו טהורה, הוא דוקא "מי שנופלת עליו" ולא שהוא בוכה בכוונה, כי ראש השנה הוא יום טוב וצריך לשמוח ביום טוב. ואדם שקורא בתפלה ובפיוטים וכדו' ומתרגש ובוכה, הבכיה הזאת טובה⁶⁰⁵.

קריאת התורה

ה. סדר הקריאה בתורה ביום השני של ראש השנה, שקוראים בפרשת העקידה עד סוף פרשת וירא, אך שסיום הפרשה אינו מענינו של יום. וכן המנהג פשוט. ומ"מ בני תימן שנהגו ע"פ התיגאן וע"פ הגאון מהרי"ץ לסיים בסוף פרשת העקידה, רשאים להמשיך במנהגם. ואם ירצו להעלות חמשה בפרשת העקידה ומשלים בפרשת הנה ילדה מלכה וגו', כך עדיף יותר לצאת ידי כל הדעות. וכן מנהגנו להעלות בימים טובים חמשה עולים ואח"כ סמוך ומשלים, ובאופן זה עולים כל החמשה בפרשת העקידה והסמוך עולה ב"כי ברכ אברכך", והמשלים ב"הנה ילדה מלכה" וגו'. וירא אלקים יצא את כולם⁶⁰⁶.

⁶⁰³ בית נאמן (גליון 30 אות יא בהערה). גליון 228 אות ה'.

⁶⁰⁴ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' תקכד).

⁶⁰⁵ בית נאמן (גליון 32 אות ה). וע"ע בבית נאמן (גליון רכ"ו כי תבוא תש"ף אות א') בשם הגרש"ז אוירבך שמי שיש לו לחץ מאמירת הוידויים בימים הנוראים, פטור מלאומרם. וע"ש שאף בימים הנוראים התפלה תהיה מתוך שמחה. ע"ש.

⁶⁰⁶ תשרי תשמ"ז (סי' ב' אות א' עמ' ה').

פסקי הלכות

ו. נהגו להעלות התוקע לספר תורה. והיינו כשאנו נוטל שכר על התקיעות, אך בנוטל שכר אין צריך להעלותו⁶⁰⁷.

תקיעת שופר

א. ההיתר לאכול קודם התקיעות הוא לאנשים חלשים או זקנים, אך לתלמידי הישיבות אין טעם להתיר לאכול קודם התקיעות. ואם חושש שיעבור עליו מחצית מחיום בתענית, ישתה בבוקר קודם התפלה כוס מים או קפה, אך לא קודם התקיעות. והנכון להתחיל התפלה מוקדם ביום ראש השנה⁶⁰⁸.

ב. התקיעות שבין שחרית למוסף נקראים "תקיעות דמיושב", ונוהגים לשבת בזמן התקיעות. אמנם היום יש נוהגים שגם הקהל עומדים, אבל אין חיוב בדבר, אלא התוקע עומד והשאר כולם יושבים, ולכן הם נקראים "מיושב"⁶⁰⁹. ומכל מקום המתפלל במקום שעומדים בתקיעות דמיושב והוא נוהג לשבת, לא ישנה ממנהג המקום ולכן לא ישב במקום שעומדים⁶¹⁰.

ג. דעת האר"י שהפה הקצר של השופר יהיה למעלה מהפה הרחב. וכן היה נוהג אבא מארי הגאון זצ"ל כדברי האר"י⁶¹¹.

ד. יש נוהגים להחמיר שלא לעבד השופר רק משאירים אותו כברייתו, ופוסלים שופר מעובד הנהוג ברוב תפוצות ישראל. וזה טעות, שלא פסלו חז"ל רק אם הפכו ותקע בו, אך כשעיבדו לתת לו צורה נאה, מאין הרגלים לפסול, והקבלה והמעשה הם עמודי התורה⁶¹².

⁶⁰⁷ מחזור לראש השנה (עמ' 377). וציין לרמ"א וכה"ח (סי' תקפד ס"ב). וע"ע באו"ת (שנה כ"ג תשרי תשנ"א סי' ג').

⁶⁰⁸ בית נאמן (גליון 30 אות יא בהערה).

⁶⁰⁹ בית נאמן (גליון 30 אות ה). וע"ע או"ת (כסלו תשנ"ג סי' ל"ג אות א').

⁶¹⁰ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' תקל"א). וע"ע בה"ב (סי' תקט"ז). וע"ע באו"ת (כסלו תשנ"ג סי' לג אות א').

⁶¹¹ כ"ב מרן שליט"א בהגהתו כס' נוכח השלחן (סי' תקצ).

⁶¹² שו"ת בית נאמן ח"א (האו"ח סי' לז).

פסקי הלכות

ה. מנהג מרן הגאון איש מצליח לומר לשם יחוד הארוך קודם תקיעת שופר. ומאחר ויש טורח ציבור, אפשר לומר ה"לשם יחוד" בעוד שהקהל אומרים עת שערי רצון, עם פסקת הזוהר אמר ר' אבא וכו'. ואין לחוש כלל להפסק, שהרי הכל עוסק באותו ענין ולא גרע מגביל לתורי, ועוד שהיחוד העליון הוא בעת עשיית המצוה, ואין כאן הפסק כלל⁶¹³.

ו. בתפלות שאומר התוקע לפני התקיעות יאמר בפירוש: הריני מכין להוציא כל השומע ידי חובתו. וכששומעים הברכות לא יענו הקהל "ברוך הוא וברוך שמו" רק אמן בלבד (שכל ברכה שהשומע יוצא בה ידי חובתו אינו עונה עליה בחוב"ש)⁶¹⁴.

ז. לכל הדעות בשעת התקיעות ממש צריך לכוין ולשמוע קול שופר ולא להפסיק בשום דבר. ונוסח "יהי רצון" הנדפס במחזורי האשכנזים בין התקיעות יש להמנע מלאומרו⁶¹⁵.

ח. מותר לומר את הוידוי בין התקיעות. ומי שרוצה לחוש לדעת המחמירים בזה, יסתכל בסידור ויאמר את הוידוי בהרהור הלב. אך מעיקר הדין מותר לומר וידוי⁶¹⁶.

ט. כאשר מתפלל במקום שנוהגים לברך שהחיינו על תקיעת שופר ביום השני אין לענות אמן, דהוי הפסק לדין. ורק אם כבר שמע התקיעות בבית כנסת אחר יכול לענות אמן⁶¹⁷.

⁶¹³ ספר מגדולי ישראל ח"ד (ב"שכחי אמה"ג" אות ס. עמ' רסה). בית נאמן (גליון רכ"ח ראש השנה תשפ"א אות ג', ד').

⁶¹⁴ אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט ה"י). שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' תקל). בית נאמן (גליון 126 אות יד – טז). וע"ע במילואים לס' שמו אברהם עמ' רל"ב, ובהגהתו בשו"ת מגיד תשובה ח"ו האו"ח סי' ז' [שו"ת איש מצליח ח"ב האו"ח סי' למ אות ו'].

⁶¹⁵ אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט ה"י"א).

⁶¹⁶ שו"ת בית נאמן ח"א (האו"ח סי' ל"ו). אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט ה"י"א) ובהערה שם. והע' אי"מ שבסו"ח (סי' תקצב ס"ק יב). עלון בית נאמן (גליון 30 אות טז, כד). וכ"כ בשם מרן שליט"א במחזור איש מצליח לר"ה (עמ' 436 ס"ד). וכן ביאר עוד מרן שליט"א בבית נאמן (גליון ער"ב, ראה תשפ"א אות י"א, י"ב) שהעיקר כדעת רב האי גאון שהפסק בתשרי"ת תש"ת תר"ת, אינו ספק אמיתי אלא להמוני העם. ע"ש. וכן בבית נאמן (גליון רע"ו ר"ה תשפ"ב אות י"ג – י"ח).

⁶¹⁷ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' תקכח). וח"ב (סי' תקט"ו).

פסקי הלכות

והחזון שצריך לברך שהחיינו ביום השני של ראש השנה על מנת להוציא את אחד המתפללים שלא שמע כלל תקיעת שופר ביום הראשון, רשאי לברך, ובתנאי שיתכוין השומע לצאת. ויסביר התוקע לכל הציבור טעמו ונימוקו, שלא יחשבו שצריך לברך שהחיינו בשני הימים⁶¹⁸.

ט. יש מחמירים בשינויי המנהגים אם התרועה כמו טו-טו-טו או כמו לו-לו-לו, ומצריכים כל אחד ללכת למקום שנוהגים כמנהג אבותיו, ואין בזה טעם, שכל הקולות כשרים בשופר⁶¹⁹.

ומי שאינו יכול רק להריע בזעזועי לשון, יצא ידי חובה שכל הקולות כשרים בשופר, ובלבד שיבחנו אזני השומע קול התרועה היטב שלא יהא כקול ארוך של תקיעה פשוטה. ואלו ואלו דברי אלוקים חיים⁶²⁰.

י. בתקיעות בתשר"ת של מיושב צריך לעשות את השברים והתרועה בנשימה אחת, ואמנם צריך להפסיק מעט כדי שיהיה ניכר שזה שברים וזה תרועה אך לא ינשום באמצע. ואילו התקיעות בתשר"ת של מוסף צריך לנשום קצת בין השברים לתרועה. אבל לעשותם תכופים כמה שאפשר⁶²¹.

יא. שיעור תקיעה של תשר"ת י"ח טרומיטין. ושיעור הטרומיטין לא נתבאר בדברי הפוסקים כמה הם, ולהלכה נקמינן שבשניה יש ג' טרומיטין.

⁶¹⁸ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' תקכט). וע"ע באו"ת (תשרי תשמ"ח סי' ב אות א) שביאר מו"ר טעמא דמילתא שאין אומרים שהחיינו בשופר רק ביום הראשון, ומאי שנא מקידוש דמכרינן בב' הימים. ע"ש. וכן בבית נאמן (גליון רע"ז ר"ה תשפ"ב אות י" – י"ב).

⁶¹⁹ הנה בתחלה כ' מרן שליט"א באסף המזכיר (ערך שופר א') שנכון שקול השופר יהיה טו-טו-טו, ולא כהתוקעים בלשון ל – ל – ל וכיוצא. וציין שכ"כ במכתב למרן הגר"ע יוסף. ע"ש. אך בשו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תק"ט) כ' ששתי התרועות נכונות, והוכחו במגדל עוז הלכות שופר (פ"ג). ע"ש. וכן בשיעורו השבועי הנדפס בעלון בית נאמן (גליון 31 אות ל) מרן שליט"א הזכיר המכתב הנ"ל, ושוב סיים שמאידך גיסא במגדל עוז (בהלכות שופר פרק ג') משמע כקול לו לו לו. ע"ש. וכן בשו"ת בית נאמן ח"א (האו"ח סי' לו) כ' מו"ר דהדר ביה משמעתיה. ע"ש. [וע"ע בבית נאמן גליון 230].

⁶²⁰ אור תורה (תשרי תשמ"ז סי' ב' סוף תשובה ב').

⁶²¹ בית נאמן (גליון 32 אות ב, ג). [וע"י בש"ע סימן תק"ץ ס"ד].

פסקי הלכות

ולפי זה שיעור תקיעה של תשר"ת י"ח טרומיטין היינו שש שניות, ושיעור תקיעה של תש"ת ותר"ת לא פחות מט' טרומיטין דהיינו שלש שניות, שדוקא בתקיעה של תשר"ת צריך שש שניות כי היא צריכה להיות כנגד השברים והתרועה (כי כל שבר הוא שלשה טרומיטין בערך, והתרועה היא תשעה טרומיטין, וביחד זה ח"י טרומיטין), ולכן זה שש שניות. ואם רוצה להשוות גם התקיעה של תש"ת ותר"ת לי"ח טרומיטין תבוא עליו ברכה, אך אין בזה חיוב.

ושיעור תרועה גם כן שלש שניות. ושיעור שברים כל שבר פחות משניה אחת.

ונכון שהתוקע יתאמן קודם ראש השנה ויביט בשעון לדקדק בשיעור תקיעה ותשר"ת להאריך בה כשש שניות ויותר, ולקצר בשברים ששלשתם ביחד יהיו פחות משלש שניות⁶²². ואולי אפשר לעשות התקיעה של תשר"ת ארבע וחמש שניות, אבל אם עושים קצר מזה לא יוצאים ידי חובה, כי מרן פסק שהתקיעה של תשר"ת צריכה להיות י"ח טרומיטין, כדי לצאת ידי כל הדעות⁶²³.

לסיכום: התקיעה של תשר"ת שבהתחלה ושבסוף היא שש שניות, ושאר התקיעות של תש"ת ותר"ת הן שלש שניות, השברים כל שבר הוא פחות משניה, והתרועה היא שלש שניות.

יב. אין הנשים חייבות לשמוע תקיעת שופר, כי כל מצוות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות. אבל נהגו להדר לבא לבית הכנסת ולשמוע תקיעת שופר.

ואשה שבכל שנה נהגה לבוא לבית הכנסת לשמוע קול שופר ושנה אחת לא יכולה ללכת לבית הכנסת, אם היא יכולה להביא לביתה תוקע שיתקע לה, הנה מה טוב. אבל אם אין ביכולתה להביא תוקע לביתה, אם רוצה להפסיק את המנהג לגמרי כי היא יודעת שכבר אין לה אפשרות ללכת לבית הכנסת, אז תעשה התרה בערב ראש השנה. ואם היא לא רוצה להפסיק לגמרי אלא רק באותה שנה, כגון יולדת ומניקה

⁶²² אור תורה (תשרי תשמ"ז סי' ב' אות ב'). שו"ת איש מצליח ח"ב (האו"ח סי' למ) ובהגהת מרן שליט"א (ומתחלה נדפסו הדברים באו"ת תשרי תש"מ). אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט הי"ב). ספר מגדולי ישראל ח"ד (עמ' עו). שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' תקל). ובמילואים בסוה"ס (עמ' רנא במהדר"ח). בית נאמן (גליון 30 אות כה – כט. גליון 227 נצבים תש"ף אות י"א – י"ג). או"ת תשרי תשמ"ז (סי' ב' אות ב'). וע"ע בהערות איש מצליח על המשנ"ב (סי' תקצ ס"ק יג). ובשו"ת תפלה למשה ח"ד (סי' מז) בשם מרן שליט"א.

⁶²³ בית נאמן גליון 30 (אות כז). וגליון 126 (סוף אות יז). וגליון 227 (נצבים תש"ף סוף אות י"ג).

פסקי הלכות

וכדומה שקשה להן לבוא באותה שנה, אינה צריכה התרה מאחר ואינה מבטלת המנהג לגמרי⁶²⁴.

יג. אשה שנוהגת לברך על תקיעת שופר או נטילת לולב יש למחות בידה שלא תברך, מאחר וזו ברכה לבטלה לדעת הרמב"ם ומרן השלחן ערוך. אבל אם היא רוצה לברך אין להתקוטט עימה⁶²⁵.

יד. מי שלא שמע שופר בבית הכנסת ובא שליח ציבור לתקוע לו, יברך בעצמו לשמוע קול שופר ושהחיינו, ויתקע לו תשר"ת ג"פ ותש"ת ג"פ ותר"ת ג"פ, סך הכל שלשים קולות. וצריך השומע לעמוד בעת התקיעות⁶²⁶.

טו. לא ישיחו שיחה בטלה בין תקיעות דמיושב ומעומד עד גמר ק' קולות, כי הברכה חוזרת על כולם⁶²⁷.

ומכל מקום מי שהוצרך לנקביו רשאי לברך ברכת אשר יצר, שכל האיסור להפסיק הוא בדברים בטלים, אך כשיש חשש שישכח הברכה מותר להפסיק⁶²⁸.

טז. יש ששומעים מרחוק תקיעת שופר, כגון הנמצאים במלונית "קורונה" (ולא מגיע אליו תוקע), צריכים שהתוקע יאמר הריני מכוין להוציא ידי חובה כל מי שישמע. וגם השומעים יעמדו בשעת התקיעות ויכוונו לצאת ידי חובה⁶²⁹.

יז. מזמור "כל העמים תקעו כף" יאמרו פעם אחת, משום טורח ציבור. וגם בפיוטים יקצר ככל האפשר, שלא יעשה טורח ציבור⁶³⁰.

⁶²⁴ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תקי"ז). ובית נאמן (גליון 30 אות לה). או"ת תשרי חשון תש"מ (סי' ט הי"ד).

⁶²⁵ אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט הי"ד). ובית נאמן (גליון 30 אות לו – לה).

⁶²⁶ אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט הי"ז). והע' למשנ"ב אי"מ (סי' תקפה סק"ה).

⁶²⁷ אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט הי"ג).

⁶²⁸ בית נאמן גליון 30 (אות לא – לד). וגליון 228 (ראש השנה תשפ"א אות ו').

⁶²⁹ בית נאמן (גליון רכ"ח ראש השנה תשפ"א אות ג').

⁶³⁰ בית נאמן (גליון רכ"ח ראש השנה תשפ"א אות ד').

פסקי הלכות

נ"ח. קרני ראם פסולים לשופר, לפי שאין להם זכרות. (וכמ"ש בכף החיים סימן תקפ"ו אות י"ד)⁶³¹.

מוסף

א. בתפלת מוסף של ראש השנה כורעים ב"עלינו לשבח" שבאמצע תפלת העמידה ואין לחשוש משום מוסף על הכריעות, וכמו שכורעים ב"והכהנים והעם" במוסף יום הכפורים⁶³².

ב. יש ארבעה מנהגים בתקיעות שבמוסף. והמנהג שלנו היום לתקוע לכל סדר תשר"ת תש"ת תר"ת, והוא המחזור שבכולם⁶³³.

ג. אדם שקשה עליו לעמוד במשך כל תפלת הלחש במוסף של ראש השנה, מותר לו להסמך על עמוד או סטנדר בתפלת הלחש במקומות שתוקעים בשופר אחר סיום הברכה, עד שהתקוע יתחיל לתקוע⁶³⁴.

ד. יש נוהגים שתוקעים את העשרה קולות האחרונים לפני תתקבל, וכך נהג מרן הגאון איש מצליח. אבל בארץ ישראל נוהגים לתקוע לפני "תענו ותערתו", כי תענו ותערתו זה כמו תתקבל⁶³⁵.

שינה

א. כתבו הראשונים בשם הירושלמי שמי שישן בראש השנה ישן מזלו. ולכן אין ישנים ביום ראש השנה. והיושב בטל כיושן דמי. ונהוג ללמוד תהלים ב' פעמים

⁶³¹ אסף המזכיר (עמוד קעח).

⁶³² שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' תקכה). (ועי' בס' אסף המזכיר (ערך עלינו לשבח) שכ' מו"ר נר"ו שנראה שבזמן הראשונים היו אומרים עלינו לשבח רק בר"ה. ע"ש).

⁶³³ שו"ת בית נאמן ח"א (סי' לז). ובית נאמן (גליון רע"ו ר"ה תשפ"ב אות י"ז).

⁶³⁴ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' תקלב). ובענין תקיעות בלחש, ע"ע בהגהת מו"ר בס' נוכח השלחן (רס"י תקצב). ובספר מגדולי ישראל ח"ד (סוף עמ' שנה, שנו, תו).

⁶³⁵ בית נאמן (גליון 30 אות ח).

פסקי הלכות

שהם ש' מזמורים כמנין כפ"ר. ואם הוא עייף ומוכרח לישן, מותר לישן אחר הצהרים⁶³⁶.

לימוד תורה

ב. ראש השנה יום דין וצריכים להשתפך בתפלה (ולא מספיק ללמוד גמרא), לפיכך יזהר האדם לבל יאבד הזמן היקר בראש השנה בשה"י פה"י, ומי שיש לו עיתון (כמובן חרדי) לא יקרא בו בראש השנה. ויש אוסרים לקרוא בעיתונים בכל השבתות, אך להלכה מותר, ובכל אופן בראש השנה לא יקרא עיתון.

וינצל זמנו לקריאת תהלים. ויתפלל שתהיה שנה טובה לו ולבני ביתו ולכל עם ישראל. ואין טעם לקרוא ביום אחד ב' פעמים כל התהלים במרוצה, אלא יקרא בכוונה בכל יום ספר תהלים אחד⁶³⁷.

ומותר לבקש בראש השנה על זיווג הגון⁶³⁸.

ויקבל על עצמו קבלות טובות לראש השנה, ומי שיש לו בכל חודש מינוס בבנק, וחמינוס אינו בשביל עסקה אלא למוזנותיו ולכן אין זה נקרא "חיתר עסקה". לפיכך צריך להשתדל להמעיט את המינוס לאט לאט עד שלא יהיה מינוס⁶³⁹.

תשליך

ג. כתב הרמ"א (סי' תקפג ס"ב): הולכים אל הנהר לומר פסוק ותשליך במצולות ים כל חטאתם. אולם אין לבזבז שעות יקרות של יום ראש השנה בהליכה מחוץ לעיר, ומה גם בזמננו שהרחוב פרוץ מאוד ויוצא שכרו בהפסדו ותחת להשליך את חטאתיו לים הוא דולה ומשקה חטאות ואשמות חדשות כהנה וכהנה. ולכן אם הים

⁶³⁶ אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט ח"ט). ווע"ע למרן שליט"א בהע' על הבא"ח (ש"א פ' נצבים אות יז) שהקשה על תלמידי ר"א (בביצה טו:) שעלולים להשתכר ולישן בר"ח. ע"ש. ולפיה"א כאן שאחז"צ יש קולא אפ' שי"ל.

⁶³⁷ אור תורה (תשרי תשד"מ סי' ב' סוף אות א'). ובית נאמן גליון ל"א (אות ל), גליון קכ"ז (אות יג), וגליון ער"ה (נצבים תשפ"א אות א'). ובקריאת עיתונים בשבת ע"ע בהע' מרן שליט"א על מנו"א (נדפסו בח"ד עמ' קנ).

⁶³⁸ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תק"י).

⁶³⁹ בית נאמן (גליון 31 אות לו).

פסקי הלכות

קרוב לבית הכנסת עד שיעור מיל שהוא מהלך ח"י דקות, ראוי למרוח עד שם לקיים דברי האר"י והרמ"א. ובתנאי שלא יהיה שם פריצות על יד הים מקום שרוחצים בתערובת מחללי שבת ופורקי עול ח"ו, ואם לאו יש ללכת לבאר מים חיים או למעין ושניהם שקולים הם. ואם לאו יש ללכת לבור של מים מכוונסים ואפילו אין בו מים, ואם לאו, אם יש מקום גבוה על גג בית הכנסת וכיוצא שמשם אפשר להשקיף על הים, שפיר דמי [ומצינו לחכמים וסופרים שאמרו סדר התשליך על הים או הנחר הנשקף למרחוק⁶⁴⁰]. ואם לאו יש לעשות אפילו סמוך לברז כיון שהדבר אינו אלא זכר בעלמא ואחר כוונת הלב הדברים אמורים. והעיקר הוא לגמור בלבו לעזוב מעשיו הרעים ולחזור בתשובה שלמה.

בסיכום סדר העדיפויות: א. ים או נחר. ב. מעין או באר. ג. בור שיש בו מים. ד. בור שניגבו מימיו. ה. להשקיף מהגג על פני הים. ו. ברז⁶⁴¹.

ד. תיקוני נוסחאות התפלה בר"ה ויוה"כ נדפסו במחזורים המדויקים "איש מצליח". והמקורות לטעמיהן ונימוקיהן ראה בהערה⁶⁴².

⁶⁴⁰ אסף המזכיר (ערך תשליך). ובס' מגדולי ישראל ח"ד (עמ' שכ).

⁶⁴¹ אור תורה (תשרי תשד"מ סי' ב' אות א').

⁶⁴² עיין בקונטרס לאוקמי גירסא שבסוף המחזורים. ובאור תורה תשרי חשון תש"מ (ס"ט) ואלול תשמ"ט (סי' קעז) ושבת תשע"א (סי' נז אות יו"ד). ובהערות על הבא"ח ש"א פ' נצבים (אות כא) ופ' וילך (אות יג). ובאסף המזכיר (ערך ותיקות). ובס' מגדולי ישראל ח"ד (עמ' קצא, ריו). ובהגהת מו"ר בס' נוכח השלחן (סי' תקפב, עמ' קנט). ובבית נאמן (גליון 31 אות ה. גליון 32 אות ה, לא, לב. גליון 177 כי תצא תשע"ט אות ב והלאה). [וע"ע בס' מקור נאמן ח"ב (סי' תקיג). וע"ע בענין "האדרת והאמונה", באסף המזכיר (ערך האדרת). ע"ש].

פסקי הלכות

הלכות עשרת ימי תשובה

א. "זכרנו לחיים" אם לא אמרה במקומה יאמרנה בשומע תפלה, ובשבת ובראש השנה יאמרנה קודם שיעקור רגליו. וה"ה שיכול לומר אותה עם "וכתוב לחיים טובים" וכו', דהיינו שיאמר: זכרנו לחיים וכו' וכתוב לחיים טובים וכו', ואפשר שכך עדיף יותר⁶⁴³. ואם שכח ולא אמר כלל ההוספות זכרנו לחיים ומי כמוך וכו' אינו חוזר⁶⁴⁴.

ב. בעשרת ימי תשובה צריך לחתום בברכת אתה קדוש "המלך הקדוש". ואם טעה וחתם האל הקדוש, אם נזכר תוך כדי דבור (דהיינו כדי אמירת המילים שלום עליך רבי), יאמר מיד המלך הקדוש. ואם לאו, חוזר לראש התפלה⁶⁴⁵. וכן הש"צ שטעה, חוזר לראש התפלה ואומר קדושה פעם שנית⁶⁴⁶.

ג. בברכת השיבה חותם המלך המשפט. ואם טעה ואמר מלך אוהב וכו', אם נזכר תוך כדי דבור יתקן לשונו מיד ויאמר המלך המשפט. ואם נזכר לאחר כדי דבור, דעת הרב בן איש חי (ש"א פרשת נצבים סי"ט) שכיון שהזכיר מלך אינו חוזר. אך העיקר להלכה שיחזור לברכת השיבה. ואם נזכר לאחר הפסוק יהיו לרצון האחרון, חוזר לראש התפלה. ונכון שיתנה אם חייב אני לחזור להתפלל הריני מתפלל תפלת חובה, ואם איני חייב לשוב להתפלל, תהיה זו תפלת נדבה⁶⁴⁷.

ד. בחזרת הש"צ נוהגים שאחרי שהקהל אומר בקול רם את ההוספות שבעשרת ימי תשובה, החזן חוזר מתחלת ההוספה, וכך הקהל שומע מהחזן כל חזרת הש"ץ⁶⁴⁸.

⁶⁴³ מרן שליט"א בהגהותיו על הבא"ח (ש"א פ' נצבים ס"כ).

⁶⁴⁴ אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט ה"ה).

⁶⁴⁵ אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט ה"ה).

⁶⁴⁶ עי' בחזון עובדיה ימים נוראים (עמ' קצט) שהביא ד' מו"ר שש"צ שטעה יחזור לזאתה קדוש. ע"ש. אך לקושטא דמילתא הדר ביה מו"ר משמעתיה. ומורה ובא שיחזור לראש התפלה. וכ"ה במחזור אי"מ לר"ה (עמ' 592) שיחזור לראש.

⁶⁴⁷ אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט, הי"ז). הערות על הבא"ח (ש"א פ' נצבים סי"ט). מחזור ליוה"כ (עמ' 30).

⁶⁴⁸ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' תקכג).

פסקי הלכות

ה. שליח ציבור שמעיה בברכת מעין שבע בשבת שובה ואמר "האל" הקדוש שאין כמוהו, אם עוד לא סיים הברכה חוזר ואומר "המלך", ואם סיים הברכה יצא ואין צריך לחזור⁶⁴⁹.

ו. בקדיש תתקבל יאמר "עושה השלום". והיינו בקדיש תתקבל שאחר חזרת הש"צ בשחרית ומנחה, וכן בליל שבת אחר ברכת מעין שבע. אך בשאר הקדישים וכן בקדיש תתקבל בערבית בחול אומרים עושה שלום ללא ה"א⁶⁵⁰.

ז. בעשרת ימי תשובה אומרים אבינו מלכנו. צבור שהתפללו מנחה סמוך לצאת הכוכבים וחוששים שאם יאמרו אבינו מלכנו יגיע זמן צאת הכוכבים ולא יוכלו לומר וידוי לא ידלגו על אבינו מלכנו בעבור זה⁶⁵¹.

ח. מי שנהג לערוך תענית דבור בכל עשרת ימי תשובה וגורם בכך צער לזולת, כבוד הזולת עדיף, ובלבד שיימנע משיחה בטילה ולשון הרע וליצנות וכדומה ויחשב לו כתענית דבור⁶⁵².

ט. צריך למעט בדיבור כדי לשבור את מדת הכעס, שאדם שאינו מדבר אינו כועס, ולכן אדם ימעט בדיבור. וטוב לקרוא תהלים⁶⁵³.

י. בג'רבא היו עורכים חופה בעשרת ימי תשובה, אך בימינו אין זה ראוי⁶⁵⁴.

יא. בעשרת ימי תשובה (ואף בערב יום הכפורים) אומרים תקון לאה בלבד, ואומרים גם מזמור יענך⁶⁵⁵.

⁶⁴⁹ אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט ה"ה).

⁶⁵⁰ מחזור איש מצליח לר"ה (עמ' 87. דיני תפלות ר"ה ס"ה).

⁶⁵¹ מו"ר נר"ו במחזור איש מצליח לראש השנה (עמ' 593).

⁶⁵² שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תק"ח).

⁶⁵³ בית נאמן (גליון 32 אות ב ג).

⁶⁵⁴ ספר מגדולי ישראל ח"ד (סוף עמ' שפח).

⁶⁵⁵ אור תורה (תשרי תשס"ח סימן י"ד אות ב').

פסקי הלכות

פסקי הלכות

הלכות יום הכפורים

כפרות

א. מנהג בכל תפוצות ישראל לעשות כפרות בערב יום הכפורים. ויסודתו בהררי קודש מימות הגאונים. ואע"פ שמרן בשלחן ערוך (סי' תר"ח) כתב שיש למנוע אותו, אעפ"כ נפוץ המנהג מאד גם אצל הספרדים, בהשפעת האר"י ז"ל שהיה זהיר מאד במנהג זה⁶⁵⁶.

ב. נוהגים ליקח תרנגול זכר לכל אחד מבני הבית הזכרים, ותרנגולת לנקבה, ולמעוברת תרנגול וב' תרנגולות. ומי שאין ידו משגת, די בתרנגול ותרנגולת לכל בני הבית.

מסבב הכפרות סביב ראשו ואומר זה חליפתי וכו', ויש לאדם להרהר בתשובה בעת עשיית הכפרות.

ויזהר מאד לשחוט דוקא אצל שוחט מומחה וירא שמים וזהיר היטב בבדיקת הסכין לפני ואחרי השחיטה כדת (ולצערנו רבו השוחטים שאין בודקים הסכינים רק פ"א ביום, בטענה שהסכינים דידן טובים מאד ואין לחשוש לפגימה כל שהיא. ולכתחלה יש לבקש מהם לבדוק לפחות לפני השחיטה ואחר שחיטת כל העופות, ולא יוזז מלפני השוחט עד אחר בדיקה).

ונוהגים ליתן עופות הכפרות לעניים או דמיהם⁶⁵⁷.

ג. בזמננו עדיף לעשות הכפרות בכסף מאשר בתרנגול, מכמה טעמים. אלא אם כן אדם לוקח כמה עופות למקום ששוחטים שם, נותן להם את העוף והוא עצמו נותן תמורתו צדקה לעניים. אך יודרו להקדים לעשות הכפרות מוקדם, ובכל עשרת ימי תשובה אפשר לעשות כפרות⁶⁵⁸.

⁶⁵⁶ אור תורה (תשרי תשמ"ז סי' א' עמ' ד').

⁶⁵⁷ אור תורה (תשרי תשמ"ז סי' ט', הי"ח).

⁶⁵⁸ בית נאמן.

פסקי הלכות

ד. סכום הכפרות הוא בערך ח"י שקלים עד כ"ו שקלים⁶⁵⁹.

ואין צורך להעביר מעות הכפרות דוקא קודם יום כיפור, העיקר שיפרישו המעות קודם יוה"כ ואפשר למוסרם גם אחר יום הכפורים⁶⁶⁰.

ה. העושה כפרות למעוברת בכסף צריך סכום כפול, אך אין צורך לכפול פי שלש כמו בעופות⁶⁶¹.

ו. לכתחלה יש לעשות הכפרות ביום, או באשמורת הבוקר שהיא שעת רצון. אך העושה כפרות במעות א"צ לעשות באשמורת⁶⁶².

הכנות בערב יום הכפורים

ז. להרבות בסעודה בערב יום הכפורים. וגם הנשים חייבות בכך שזו הכנה לקראת התענית של מחר. ומעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי⁶⁶³. ואדם שחפץ לאכול הרבה ומחמת כן מקיא את האוכל שאכל על מנת שיוכל לאכול יותר, אינו מקיים בזה שום מצוה⁶⁶⁴.

ח. מצוה לאכול דגים בערב יום הכפורים שחרית. ודוקא בשחרית ולא לאחר מכן, כי הדגים מביאים לידי קרי⁶⁶⁵.

ט. עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבירו שנאמר "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו". ולא יחא אדם אכזרי מלמחול, שזו מדת הגבעונים אשר לא מבני ישראל המה ועברתם שמרה נצח (הרמב"ם פ"ב מהל' תשובה ה"י).

⁶⁵⁹ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תקכ"ה).

⁶⁶⁰ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תקכ"ח).

⁶⁶¹ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תקכ"ו, תקכ"ז).

⁶⁶² שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תקכ"ג, תקכ"ד).

⁶⁶³ אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט', הי"ט).

⁶⁶⁴ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' תקכ"ז).

⁶⁶⁵ הגהות על הבא"ח (ש"א פ' וילך ס"א).

פסקי הלכות

ויש נוהגים בקצת קהלות שהחזון מכריז בליל יום הכפורים בבית הכנסת קודם כל נדרי: רבותי, תמחלו זה לזה. והקהל עונים מחלנו. ומנהג יפה הוא⁶⁶⁶.

י. המבקש מחילה מחבירו בערב יום הכפורים אין צריך שחבירו יאמר לו שלש פעמים מחול לך, ודי בפעם אחת. ואם האיר לו פנים בחיוד ובעין טובה דיו⁶⁶⁷.

יא. טוב לטבול בערב יום הכפורים או לשפוך עליו ט' קבין מים שאובים⁶⁶⁸. ויש נוהגים לעשות סדר ט"ל מלקיות לקיים "באנו באש ובמים"⁶⁶⁹.

ומועיל לטבול אף קודם חצות היום, ובלבד שיזהר מכעס ומטומאת קרי ח"ו במשך כל היום⁶⁷⁰.

יב. גם אשה חייבת בסעודה המפסקת בערב יום הכפורים⁶⁷¹.

יג. צריך להפסיק אכילתו ושתייתו מבעוד יום, שמצוה מן התורה להוסיף מחול על הקדש. ופשט המנהג להדליק נרות בערב יום הכפורים, ולברך אשר קדשנו במצוותיו וציונו להדליק נר של יום הכפורים.

והנהוגות לברך שהחיינו לא תברכנה עד אחר ההדלקה, כי בברכת שהחיינו מקבלת עליה תוספת יום הכפורים. ומחמת כן אף צריכה לחלוץ נעליים קודם ברכת שהחיינו⁶⁷².

⁶⁶⁶ אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט', ה"ב).

⁶⁶⁷ שו"ת מקור נאמן ה"ב (סי' תקכ"ב, תקכ"א).

⁶⁶⁸ אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט', ה"ב).

⁶⁶⁹ אור תורה (תשרי תשמ"ז סי' א').

⁶⁷⁰ שו"ת מקור נאמן ה"ב (סי' תקכ"ב).

⁶⁷¹ שו"ת מקור נאמן ה"ב (סי' תקכ"ט).

⁶⁷² אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט', ה"א).

פסקי הלכות

החייבים והפטורים מתענית

יד. קמן קודם אחת עשרה שנים יחנך אותו שיתענה לשעות, ואחר שיהיה בן אחת עשרה שנים יכול להתענות.⁶⁷³

טו. חולה שיש בו סכנה צריך לאכול ולשתות, ויאכל לשיעורים. ויש ספרים שכתבו שנותנים לו שלושים גרם לחם וארבעים גרם מים. אבל זה לא מדויק, כי אין הולכים אחר המשקל אלא אחר הנפח, וכל השיעורים של התורה כזית וכביצה וככותבת וכו' כולם אחרי הנפח. ואחר בדיקה התברר שבקרקר שלש עשרה גרם ומשהו יש שלשים סמי.

והחולה שאינו צריך לאכול, ישתה מים בשיעור ארבעים סמי. ואם הוא רוצה דבר שיש בו גם אוכל וגם שתיה ישתה חלב, שהוא גם מזין וגם מרווה.⁶⁷⁴

טז. משערים שיעורי האכילה בנפח ולא במשקל. ויש שכתבו שמותר לחולה שיש בו סכנה לאכול ביום כיפור באוכל שלושים גרם ובשתיה ארבעים סמי. וזה טעות וצריך להורות שהשיעור הוא תמיד שלושים סמי, כי הכל הולך לפי סמי ולא לפי גרם, וכל אלה שפוסקים לפי גרם הם טועים. ומי שאינו יודע יקח לחומרא, בלחם יקח עשרים גרם ולא יותר, ובקרקר ובלחמית (ובכל מיני דברים כאלה) יקח שלשה עשר עד חמשה עשר גרם, ועדיף לקחת אפילו עשרה גרם. אבל אם החולה מוכרח לאכול בלי הגבלה, יכול לאכול.⁶⁷⁵

יז. מי שרוצה לצאת מספק, ואינו מוכרח לאכול אלא רק לשנות דבר שהוא גם מזין וגם מרווה, יש לו אחת משתי אפשרויות: או שיקח מיץ ענבים, ויש בהם גם שתיה וגם מזון. או שיקח חלב (למי שטוב לו) שהוא ג"כ מזין ומרווה. ויבדוק שישתה עד שיעור ארבעים סמי.⁶⁷⁶

⁶⁷³ הגהות על הבא"ח (ש"א פ' וילך).

⁶⁷⁴ בית נאמן (גליון 32 אות כה). ונדפס בספר השיעור ח"א עמ' תקצ"ח.

⁶⁷⁵ בית נאמן (גליון 33 אות ה). ונדפס בספר השיעור ח"א עמ' תר"ח). וגבי השיעור בלחם, בתהלה הורה מרן שליט"א בבית נאמן (גליון 32 אות כה) שיאכל קצת פחות מחמשה עשר גרם. ע"ש. ושוב בדק ובירר מרן שליט"א בזה, והורה בשיעור שאחריו (ונדפס בגליון 33 אות ה') שהשיעור בלחם הוא כעשרים גרם.

⁶⁷⁶ בית נאמן (גליון 33 אות ו). ונדפס בספר השיעור ח"א עמ' תר"ח).

פסקי הלכות

יח. מעשה ביהודי שהיה לו סוכרת, והסוכר לפעמים עולה ולפעמים יורד, ושאל אותי: האם מותר לי לאכול שלשה תמרים ביום כיפור בבוקר קודם שאלך לבית הכנסת, אמרתי לו: שלשה תמרים כל אחד יש בו שיעור ככותבת שזה שיעור חיוב כרת, ושאלתי אותו: יש לך כדורים? אמר לי שיש לו כדורים, אז אמרתי לו: תקח את הכדורים שלך לבית הכנסת, וכשאתה רואה שהכל ממושמש וחשוך שזה הסימן שהסוכר יורד, אז תכנס לחדר ותבלע את הכדור עם מעט מים, ואם זה יקרה עוד פעם אז שוב תקח את זה, אבל לקחת שלשה תמרים לפני התפילה לא יתכן כדבר הזה⁶⁷⁷.

יט. בשתיה ישתה כל עשר דקות. ואם אינו יכול בעשר דקות אז ישתה בשבע דקות, ואם לא יכול בשבע דקות אז ישתה כל חמש דקות, ואפשר להקל אפילו פחות. חולה מסוכן שצריך לתת לו משהו חם, ואי אפשר לחמם לו אוכל כל עשר דקות, אפשר לסמוך על הרמב"ם (פ"ג מהלכות שביתת עשור ה"ד) ורבי יצחק בן גיאת (ספר מאה שערים דף נ') ומרן (סי' תרי"ח ס"ח) שסוברים שמעיקר הדין אפשר לתת כפית אחר כפית ואין בזה שום בעיה, כי השתיות לא מצטרפים אלא רק בשיעור שתיית רביעית, שהוא רבע דקה, וא"כ כשנותן כפית אחר כפית, ואפילו כף אחר כף, אין בזה שיעור ארבעים סיסי, לפיכך הדבר מותר. אבל אם החולה יכול להתעכב קצת יתן לו כל עשר דקות אוכל בשיעור שלושים סיסי ומים בשיעור ארבעים סיסי. ואם ירצה יתן לו חלב שיש בו הכל⁶⁷⁸.

כ. צריך לאכול את השיעורים הנ"ל בשיעור אכילת פרס. והוא להלכה שבע דקות. ויש אומרים עשר דקות, והשיעור הזה נע בין ארבע דקות (וכך דעת הכה"ח סימן ר"י סק"ח) לאחת עשרה דקות, ונוקטים להלכה בשיעור הממוצע שהוא שבע דקות. לפיכך אם אין דחיפות ולחץ יותר טוב לזכור עשר דקות כי זה מספר עגול. ולכן כל עשר דקות יתנו להולה לפי השיעורים הנזכרים לעיל⁶⁷⁹.

⁶⁷⁷ בית נאמן (גליון 32 אות לו בהערה. ונדפס בספר השיעור ח"א עמ' תר"א).

⁶⁷⁸ בית נאמן גליון 32 (אות ל). וגליון 33 (אות ז). [ונדפס בספר השיעור ח"א עמ' תקצ"ט, תר"ח תר"ט]. וגליון 123 (הערה 15).

⁶⁷⁹ בית נאמן (גליון 32 אות כט. ונדפס בספר השיעור ח"א עמ' תקצ"ח).

פסקי הלכות

כא. מעוברות ומניקות מתענות ביום הכיפורים. וטוב להכין כמה ימים קודם לכן "שקדיה", וזה מחזק את גופן. וכן יקחו כדורים להקל על התענית שנקראים "קלי-צום"⁶⁸⁰.

כב. מעוברת שהריחה אוכל ביום כיפור ואמרה אני רוצה לאכול, לוחשים באזנה שיום הכפורים היום, ואם עדיין לא נתיישרה דעתה, מביאים לה מעט בכפית. ואם גם זה לא מספיק נותנים לה יותר עד שתרגע ותתיישר דעתה⁶⁸¹.

כג. מעוברת בשבוע שלושים ושמונה, והרגישה צמא גדול וצריכה לשתות ביום הכיפורים, שאם לא תשתה יהיו לה צירים תכופים ותלד, ואם תשתה תוכל להמתין שבוע נוסף והלידה תהיה בשבוע שלושים ותשעה, הדין הוא שמותר לה לשתות לשיעורים, כדי שהלידה תהיה בשבוע שלושים ותשעה⁶⁸².

כד. אף שאין סכנה לאם אלא לולד, ואף בתחלת העיבור שאין כאן סכנה לאם רק שתפיל או תראה וסת, אף על פי כן יש להקל משום קיום הולד. ולפי"ז הוריתי לזוג מצרפת שלא נפקדו עשר שנים, ובנם נפקדה בארץ ישראל (ע"י הזרעה מלאכותית המותרת על פי הדין), ובתום ל' יום הזהירה הרופא שתשתה מים עם סוכר ביום הכפורים, ואם לא, יתייבש העובר והכל ילך לריק ח"ו. והתרתי לה לשתות בבוקר משעה עשר ואילך ארבעים גרם מיץ לשיעורים כל עשר דקות. ואפשר שיש גם סכנה ועגמת נפש גדול לאם אם תפיל ח"ו⁶⁸³.

כה. נשאלתי על אשה מעוברת שיש תאומים בבטנה, והרופאה יראת שמים חששה להתיר לה לשתות ביום הכפורים והזהירה אותה שתנוח כל התענית ולא תקום ממיטתה כל התענית. אך יש להם ארבעה ילדים ושאלו מה תעשה, במקרה כזה אפשר שבעלה יישב לידה ויתפלל בבית (או שתבוא אשה אחרת על ידה), אבל הרופאה אומרת שהיה כדאי להתיר לה לשתות, וא"כ הדין הוא שמותר לה לשתות, כי תאומים זה מסוכן יותר ויכול

⁶⁸⁰ בית נאמן (גליון 32 אות כה. ונדפס בספר השיעור ח"א עמ' תקצ"ו). וע"ע למרן שליט"א בספרו ארים נמי פסחים (דף מ"ד ע"א רש"י ד"ה ואי מישמר, עמוד שכ"ט) שנראה דעת רש"י כיש אומרים קמא בשלחן ערוך (ס"ם תריב) ששיעור צירוף שתיות בכדי אכילת פרס, ולא ברביעית. ע"ש.

⁶⁸¹ בית נאמן (גליון 32 אות כו. ונדפס בספר השיעור ח"א עמ' תקצ"ו).

⁶⁸² בית נאמן (גליון 33 אות ח. י. ונדפס בספר השיעור ח"א עמ' תר"ט).

⁶⁸³ מרן שליט"א בהערות איש מצליח על המשנ"ב (סי' תריז שע"ה צ"ס"א). וסיים, וב"ה שבזכות הוראה זו ילדה בת. (ואח"כ לא נפקדה כמה שנים). ע"ש. וכן הוא בבית נאמן (גליון 32 אות כז.), ונדפס בספר השיעור ח"א (עמ' תקצ"ו).

פסקי הלכות

להגרם נזק לעובר ח"ו, או שהיא תצטרך ללדת לפני הזמן (וזה היה בשבוע עשרים ותשעה) ובמקרה כזה אסור להסתכן⁶⁸⁴.

הדלקת הנר

כו. אע"פ שנהגו בירושלים להדליק נרות שבת ארבעים דקות קודם השקיעה, מ"מ בערב יום הכפורים אין צורך להחמיר, ודי בעשרים דקות קודם השקיעה. ואפילו אם חל בשבת, כדי לא להכביד על התענית. ובפרט למחמירים במוצאי כפור כשיטת ר"ת⁶⁸⁵.

יום הכפורים שחל בשבת

כו. יום הכפורים שחל בשבת אומרים קודם הוצאת ס"ת כל נדרי "מזמור שיר ליום השבת". ואין אומרים מזמור לדוד ולכה דודי. שאין נשמה יתירה ביוה"כ שחל בשבת מפני התענית, שהרי במוצ"ש אין מברכים על הבשמים. ומ"מ נראה שיש לעמוד בכרכו וב"ופרוש עלינו", וכן לכוין בתוספת נר"נ של היום, שדוקא נפש יתירה שנהנית ממאכל ומשקה אין, אך רוח ונשמה שהם רוחניים יותר וכן נר"נ של היום שפיר איכא⁶⁸⁶.

ערבית

כח. הש"ץ או הזוכה בספר כל נדרי מברך שהחיינו. ומכוין להוציא את הקהל ידי חובתם, ולא יענו אחריו ברוך הוא וברך שמו, רק אמן בלבד. וכעת שאין כל החזנים יודעים לכוין להוציא את הקהל ידי חובתם, טוב שכל אחד מהקהל יברך שהחיינו אחרי השליח ציבור⁶⁸⁷.

⁶⁸⁴ בית נאמן (גליון 33 אות יא. ונדפס בספר השיעור ח"א עמ' תרי"ב).

⁶⁸⁵ מרן שליט"א, הו"ד במחזור איש מצליח ליום הכפורים (עמ' 46).

⁶⁸⁶ הגהת מרן שליט"א במחזור ליום הכפורים (עמ' 66).

⁶⁸⁷ אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט', הכ"ב).

פסקי הלכות

כט. נוהגים להתחיל תפלת ערבית בפסוק והוא רחום יכפר עון. ואומרים בשכמל"ו בקול רם. וצריך להפסיק ולתת ריוח בין תיבת ברוך לתיבות שם כבוד מלכותו⁶⁸⁸.

ל. ביום הכיפורים ככל שאדם בוכה יותר הרי זה משובח⁶⁸⁹.

לא. סגולה טובה לומר הפסוק "והיה פי ראשו בתוכו" אחר תפלת ערבית בליל יום הכפורים שבע פעמים, וסגולתו שלא יראה קרי⁶⁹⁰.

מלאכה ונעילת נעלי בד

לב. יום הכפורים אסור במלאכה כשבת. וחייב בחמשה עינויים אכילה ושתיה רחיצה סיכה נעילת הסנדל ותשמיש המיטה⁶⁹¹. וצריך ללבוש נעליים של בד. ובבתי כנסת שבאים בו אנשים עם נעלי עור, טוב שיכינו כמה זוגות נעלי בד ומי שרוצה לעלות לתורה יביאו לו נעלי הבד⁶⁹².

תהלים

אמירת תהלים בליל וביום הכפורים, מועילה לבטל את הגזרות⁶⁹³.

שחרית

לג. כנטילת ידים שחרית או כשיוצא מבית הכסא נוטל ידיו עד קשרי אצבעותיו. ואין מברכים ביום הכפורים שעשה לי כל צרכי⁶⁹⁴.

⁶⁸⁸ אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט', הכ"ג).

⁶⁸⁹ בית נאמן (גליון 32 אות ו).

⁶⁹⁰ אסף המזכיר (ערך והיה פי).

⁶⁹¹ אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט', הכ"ד).

⁶⁹² בית נאמן (גליון 32 אות לג לד).

⁶⁹³ בית נאמן (גליון קפ"א אות ט').

⁶⁹⁴ אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט', הכ"ה). והערות על ספר ברית כהונה או"ח (מע' ת אות מז). וכ"כ בהערות איש מצליח על המשנ"ב (סי' תריג ס"ב) בשם מרן שליט"א.

פסקי הלכות

לד. אין אומרים מזמור לתודה. אף שבתונם נהגו לאומרו בר"ה ויוה"כ⁶⁹⁵.

לה. מנחנו לדלג הוידי "על חטא" בסדר תשר"ק, מפני טורח ציבור, ונכון לאומרו בתפלת הלחש⁶⁹⁶.

לו. כתב מרן בשלחן ערוך (סי' תרכ): טוב לקצר בפיוטים ובסליחות שחרית כדי למחר בענין שיתפללו מוסף קודם שבע שעות. (ע"כ). ומכל מקום רבים נהגו להקל בזה לפי שביום הכפורים יש ב' טעמים להקל, מאחר ואינו רוצה לאכול וגם מחמת שמתפללים בציבור ואין לחוש שישכחו מלהתפלל מוסף⁶⁹⁷.

לז. במוסף יום הכפורים שחל בחול אומרים את "מוסף" יום הכפורים הזה (ולא "מוספי")⁶⁹⁸.

לח. כתב מרן בשלחן ערוך (סימן תרז ס"ג): צריך להתוודות מעומד, ואפילו בשעה ששומע הוידי משליח ציבור והוא התודה כבר, צריך לעמוד. הגה, ויחזור ויתודה עם השליח ציבור. ע"כ. ודעת האר"י ז"ל שאין לחזור ולהתוודות משום דהוי ככלב שב על קיאו. אולם היינו רק בוידיים ארוכים כגון בוידי רבנו שם טוב ארדוטיאל למוסף יום הכפורים: אשמתי חבילות חבילות וכו', שזה מדלגים ע"פ האר"י ז"ל שלא לומר שני וידיים בחזרת השליח ציבור. אבל וידי אחד קצר בחזרה כולם אומרים אף על פי שאמרו בלחש, שבחינת הלחש לחוד ובחינת החזרה לחוד, וכמו שאומרים במנחה ובנעילה הסמוכים זה לזה ולא אמרינן דהוי ככלב השב על קיאו⁶⁹⁹.

לט. אין חיוב לציבור לעמוד בכל הוידיים שאומר הש"צ בחזרה, אלא רק בוידי העיקרי צריכים לעמוד⁷⁰⁰.

⁶⁹⁵ לאוקמי גירסא הנדפס במחזור יום הכפורים (עמ' 816).

⁶⁹⁶ לאוקמי גירסא במחזור ליוה"כ (עמ' 797).

⁶⁹⁷ קונט' לאוקמי גירסא במח' ליוה"כ, (עמ' 833).

⁶⁹⁸ אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט', הכ"ו).

⁶⁹⁹ מרן שליט"א בהערות איש מצליח הארוכות על המשנ"ב (סי' תרז ס"ג). וע"ע שם בהערה על הש"ע שם (סעיף ד').

⁷⁰⁰ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תק"ל).

פסקי הלכות

מנחה ונעילה

מ. בחזרת תפלת מנחה ליום הכפורים בברכת אתה בחרתנו, הנכון להקדים הוידי מרבי יצחק בן ישראל (במחזור החדש נדפס בעמ' 618), קודם הוידי הרגיל (אנא וכו'), דאם לא כן מאי "וקרא זה אל זה ואמר" שמסיים בוידי לר' יצחק בן ישראל⁷⁰¹.

מא. יש לבטל המנהג שנהגו בשעת הנעילה שבאות הנשים עם הבנים והבנות לבית הכנסת ומתכסים בטלית של בעליהם והוריהן להתברך⁷⁰².

מוצאי יום הכפורים

מב. בתפלת נעילה גם אם כבר שקעה החמה, יכולים הכהנים לישא כפיהם כל זמן בין השמשות, דהיינו עד י"ח דקות אחרי השקיעה (כדעת הרמב"ם)⁷⁰³.

מג. מנהג תונס להשאר מעוטפים בטלית עד סוף ערבית. וכן כתב בשו"ת איש מצליח ח"א (חאו"ח סי' מו דף נח סע"ב). אלא שכתב שם שהנכון כדברי הכה"ח (סי' יח אות טו) לפשוט הטלית קודם ערבית. ויש פשרה להוריד הטלית על הכתפים ואתי שפיר לכולי עלמא⁷⁰⁴.

מד. במוצאי כיפור תוקעים בשופר. ואבא ע"ה בחוץ לארץ היה אומר לחכות עשרים דקות אחרי השקיעה ואז לתקוע בשופר, כי יש כאלה שתוקעים מהר אבל בזה גורמים שאנשים יאכלו לפני הזמן, אבל כאן בארץ ישראל ממתינים שלשים ושבע דקות בערך. ולא יחמיר

⁷⁰¹ מרן שליט"א בקונט' לאוקמי גירסא (עמ' 830).

⁷⁰² אור תורה (תשרי תשמ"ז סי' ב' תשובה ב'). ושם הביא מקור למנהג שבכל השנה בעת ברכת כהנים, האב מברך את בניו ותלמידיו ופורש כנפי עליהם. [וע"ע בכתר מלוכה מ"ש מ"ד הרה"ג רבי רפאל מאוזן נר"ו, ובמ"ש מו"ר נר"ו בגליון כתר מלוכה שאח"ז. וע"ע בעלון בית נאמן (גליון קכד)]. וכן הורה מרן שליט"א בבית נאמן (גליון רסד, קרה תשפ"א אות יא).

⁷⁰³ מחזור איש מצליח ליוה"כ (עמ' 684). וע"ע בהערות איש מצליח על המשנ"ב (סי' תרכג סק"ח) בסוה"ס בשם מרן שליט"א.

⁷⁰⁴ מו"ר במח' ליוה"כ (עמ' 705). ובעיקר הענין להוריד הטלית על הכתפיים, הרחיב מרן שליט"א בשו"ת בית נאמן ח"א (חאו"ע סי' ג' אות ז'). וע"ע בתשובתו הנד"מ בקונטרס משובש חתן.

פסקי הלכות

להמתין מלתקוע עד זמן רבנו תם, כי יש בציבור זקנים וחלשים. מי שיכול להמתין עד צאת הכוכבים לרבנו תם תבא עליו הברכה⁷⁰⁵.

מה. אחרי תפלת ערבית מברכים ברכת הלבנה⁷⁰⁶. ואני לא מברך ברכת הלבנה במוצאי כיפור מחמת שיש לחץ ודוחק, ולכן אני מברך מיד כשמגיע הזמן. וכן נהג מרן החיד"א, וכתב שמחמת שיש דוחק ולחץ במוצאי כיפור עדיף לברך ברכת הלבנה מוקדם קודם יום הכפורים ביישוב הדעת⁷⁰⁷.

מו. בצאת הצום מבדילין על הכוס, ואין מברכים על הבשמים רק "בורא מאורי האש" על נר ששבת, כלומר שהיה דולק מערב כפור (כגון נר נשמה וכדומה)⁷⁰⁸.

מז. בברכת המזון שבמוצאי יום הכפורים אין אומרים מגדול ישועות וגו', אלא יאמר מגדיל כיו"ד. וגם כשחל מוצאי יום הכפורים במוצאי שבת יאמר מגדיל. וכן א"צ לאכול סעודה רביעית, והמחמיר תע"ב. (תורה לשמה סימן קמט). ויש שהחמירו לערוך סעודה רביעית, ומי שקשה לו לאכול לחם במוצאי צום יום הכפורים יאכל לפחות מזונות, ויוצא בהן ידי חובת סעודה רביעית⁷⁰⁹.

מח. מנהג תונם שבמוצאי יוה"כ מברך אחד את חבירו "תזכו לשנים רבות נעימות וטובות", ואם לא פגשו במוצאי יוה"כ פגשו למחרת ולמחרתיים ומברכו אפילו בשוק, וכמעט עד סוף חג הסוכות אינה פוסקת ברכת תז"ל רז"ן מפיחם. ויש מקור למנהג זה בחמדת ימים⁷¹⁰.

⁷⁰⁵ בית נאמן (גליון 32 אות לו). ושם ביאר מו"ר שליט"א טעמא דמילתא דבעינן עשרים דקות, לפי שהוא שיעור תלתא רבעי מיל אליבא דהרמב"ם שזה שמונה עשרה דקות (ועיין בשו"ת בית נאמן ח"א האו"ח סי' כ"ח), ומוסיפים קצת לעשרים דקות. ע"ש.

⁷⁰⁶ אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט', הכ"ז).

⁷⁰⁷ בית נאמן (גליון 32 אות לו). אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט', הכ"ז).

⁷⁰⁸ אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט', הכ"ז).

⁷⁰⁹ מרן שליט"א במחזור ליוה"כ (עמ' 730). וע"ע בספר מגדולי ישראל ח"ג (עמ' שמא).

⁷¹⁰ אור תורה (תשרי תשמ"ז סי' ב' תשובה ב').

פסקי הלכות

מט. המדקדקים מתחילים במוצאי כפור בעשיית הסוכה לצאת ממצוה למצוה ומחיל אל חיל⁷¹¹. ואם אינו יכול להתחיל בבניית הסוכה לכל הפחות יכין את המקום ויטאטא אותו לכבוד חג הסוכות⁷¹².

⁷¹¹ אור תורה (תשרי חשון תש"מ סי' ט', הכ"ז).

⁷¹² בית נאמן (גליון 33 אות יד).

פסקי הלכות

הלכות גילוח פאת הראש וגילוח הזקן

הלכות פאת הראש

אורך הפאות

א. דעת מרן השלחן ערוך ששיעור הפאה מכנגד שיער שעל פדחתו ועד למטה מן האוזן, ולא תגע בו יד אף במספריים כעין תער. אבל לא ראינו מי שנוהר בזה להשאיר פאת הראש לכל אורך האוזן, אלא משאירים קצת פאות למעלה עד כמחצית האוזן, ומשם ולמטה מתגלחים במכונה, דהיינו במספריים כעין תער. וכך נהגו כמה תלמידי חכמים. ואפשר ליישב שמעיקר הדין דעת מרן להקל במספריים כעין תער, ובצירוף המחלוקת בשיעור פאות הראש, אפשר לסמוך על דעת הרמב"ם די בארבעים שערות. ולכן למעשה יש ליישב מנהג העולם, ובלבד שיניח ארבעים שערות מתחת האוזן ולמטה. והמחמיר שלא לנגוע במספרים כעין תער לכל אורך האוזן, תבוא עליו ברכה⁷¹³.

⁷¹³ אור תורה (טבת תשמ"ח סי' נ' אות ג'). וזת"ד: מרן בש"ע יו"ד (סי' קפא ס"ג) כתב לענין פאות הראש, שאינו חייב אלא בתער, ויש אוסרים, ויש לחוש לדבריהם. ושם ס"ט כתב: שיעור הפאה מכנגד שיער שעל פדחתו ועד למטה מן האוזן, מקום שהלחי התחתון יוצא ומתפרד שם, וכל רוחב מקום זה לא תגע בו יד. ע"כ. ולכאורה פשט דבריו שעד למטה מן האוזן הכל נקרא פאת הראש, ולא תגע בו יד אף במספריים כעין תער. וכ"ה בהדיא בב"י שכתב, כיון דספיקא דאורייתא הוא יש לזוהר מלגלח הצדעיים מכנגד שיער של פדחתו ועד למטה מן האוזן וכו', וכל רוחב מקום זה לא תגע יד בתער או במספריים כעין תער. ע"כ.

אבל צ"ע שלא ראינו מי שנוהר בזה להשאיר פאת הראש לכל אורך האוזן, אלא משאירים קצת פאות למעלה עד כמחצית האוזן, ומשם ולמטה מתגלחים במכונה, דהיינו במספריים כעין תער. וכך נהגו כמה תלמידי חכמים ויראי שמים בחו"ל שהיו מוכרחים לספר זקנם מפני לעג הגוים. ואין פוצה פה ומצפצף לומר שעוברים על דברי מרן בש"ע ח"ו.

ואפשר ליישב דכיון דבסעיף ג' סתם מרן כדעת הרמב"ם והנ"י והסמ"ק דאינו חייב על הפאות אלא בתער, אבל במספריים כעין תער מותר, ושוב הביא דעת האוסרים וסיים ויש לחוש לדבריהם, משמע דמעיקר הדין שרי במספריים כעין תער כדעת הרמב"ם, אלא דיש לחוש להרא"ש ודעימיה שאוסרים. [וכ"כ בשו"ת שואל ונשאל ח"א חיו"ד סי' צ"ח]. ולכן בצירוף המחלוקת בשיעור פאת הראש, שלדעת הרמב"ם די בארבעים שערות (ולגירסת המור ד' שערות), ולרש"י סגי כשאנו מושה צדעיו לאחורי אוזנו. אע"ג דלהסמ"ג והנ"י בשם הראב"י צריך להשאיר כל הפאה כולה וחייב בנטיילת שתי שערות ממנה, מ"מ הו"ל ס"ס [ותלתא ספיקי], שמא במספריים כעין תער

פסקי הלכות

גודל השערות שמניח בפאה

ב. הפאות שצריך להשאיר, הוא שיהיה בהם כדי אחיזה. אבל אסור לגלח במספריים כעין תער (מספר אפס), וכמו שפסק מרן השלחן ערוך⁷¹⁴.

שליח ציבור המגלח פאותיו

ג. אדם המגלח פאותיו באופן שאינו יכול לאחוז את שער הפאות, ואפילו לא נראה השורש של השער, ורוצה לעלות חזק, צריך להוכיחו על כך שלא יעשה נגד מרן, שאסר לגלח את הפאות במספריים כעין תער⁷¹⁵.

השערות שסביב האוזן

ד. מותר לגזוז במספריים השערות שסביב האוזן⁷¹⁶.

מותר, ושמא כשמשאיר מ' שערות מותר, [ושמא כשאין משווה צדעיו למידת אחורי ראשו ממש מותר]. וע"ז סמכו העולם שמגלחים מקצת הפאה במספריים כעין תער. ואע"פ שמרן בב"י נטה קו גם בזה להחמיר, מ"מ בבדק הבית הביא דברי הריטב"א, דמבואר להדיא מלשוננו שא"צ להניח עד סוף האוזן שאין זו בכלל פאת הראש. ואפשר שאחר שראה מרן דברי הריטב"א הדר הוא לכל חסידיו. ולדינא יש ליישב מנהג העולם, ובלבד שיניח ארבעים שערות מתחתל האוזן ולמטה. והמחמיר שלא לנגוע במספרים כעין תער לכל אורך האוזן תבוא עליו ברכה. ע"ש. [מה שנוסף כאן בסוגריים מרובעים, הוא הוספת מרן בכת"י כעת בהגהתו את החיבור הנוכחי].

וע"ע בשו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תרכ"ט) שכתב שהקפידו בג'רבא רק שלא יגלח אפילו במכונה, (מספריים כעין תער). הרמב"ם כותב שדי לפאה בארבעים שערות (ויש גורסים בארבע שערות). ע"ש. וע"ע שם (סי' תרכ"ה) שכתב, כל מה שצומח בגיל הבגרות נקרא זקן, ולמעלה מזה נקרא פאות, ואסור אף במספריים כעין תער, רק באופן שישאיר מעט. ע"ש. וע"י באור תורה שם (טבת תשמ"ח סימן נ סוף אות ג) שיש תמונה המיוחסת להרמב"ם, ונראה בה שאין לו פאה עד סוף האוזן. אולם תמונה זו לאו דסמכא היא. ע"ש.

⁷¹⁴ בית נאמן (גליון רל"ב נח תשפ"א אות כ"ג). שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תרכ"ד). והוסיף בבית נאמן שם (בהערה כ"ג) על מר אביו מרן הגאון איש מצליח, שבשעה שהיה יושב לפני הספר, היה מניח אצבעו על המקום הסמוך לאוזנו, ואומר לו שיספר רק אחורי האוזן, ובמקום הזה לא תגע בו יד.

⁷¹⁵ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' קצ"ו).

⁷¹⁶ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תרכ"ב).

פסקי הלכות

גידול פאות

ה. אין הספרדים נוהגים לגדל פאות ארוכות. רק התימנים והאשכנזים נוהגים בזה, וכתב הגאון רבי יוסף חיים בעל בן איש חי, שמצוה לנהוג כן. והמגדל פאותיו תבוא עליו ברכה⁷¹⁷. ואם הפאות מפריעות, אפשר לקצדם⁷¹⁸. ואין שום חשש שהפאות תיגענה בזקן⁷¹⁹.

הלכות פאת הזקן

גילוח הזקן במספריים כעין תער

א. אסור לגלח הזקן בתער⁷²⁰. אולם מותר לגלח הזקן במספריים כעין תער. כן דעת רוב הפוסקים, ובראשם מרן השלחן ערוך (יו"ד סי' קפא ס"י) שמותר אפי' מדרבנן. ולא גזרו חכמים אטו תער, ולא חשו למראית העין אף דלא מינכר כלל⁷²¹.

גילוח הזקן במכונה גילוח

ב. גילוח הזקן במכונה התירו רבים וגדולים. וכן הורו רבותינו בתונס ובג'רבה לתלמידיהם ותלמידי תלמידיהם להתיר להתגלח במכונה אשר פעולתה זוגית כעין

⁷¹⁷ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תרכ"ו, תרכ"ז). ושם בסימן תרכ"ט נשאל מרן שליט"א האם נכונה השמועה שגם בג'רבה נהגו לגדל פאות ארוכות, קודם שבאו הצרפתים לג'רבה, והשיב מרן שליט"א: לא שמעתי ולא ראיתי, אולי בארז צגירה (הרובע הקטן) נהגו כן, אבל רבו של אבא מארי הגאון זצ"ל (מרן ר' רחמים חי חויתה כהן) וגם מרן ר' כלפון משה הכהן זצ"ל ובניו לא נהגו כן. רק שלא יגלח אפילו במכונה, (מספריים כעין תער). הרמב"ם כותב שדי לפאה בארבעים שערות (ויש גורסים בארבע שערות). ע"ש.

⁷¹⁸ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תרכ"ח).

⁷¹⁹ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תרל"ב).

⁷²⁰ עי' בס' קובץ מאמרים ח"ב (עמ' כ"ג) בחומרת הענין, ועל מי שפרץ גדר. ועל ענין מכונות הגילוח.

⁷²¹ מבוא למשנה ברורה איש מצליח חלק ג' (עמ' יד בהע' במהדו"ח). והוסיף: וה"ט, שצפו חז"ל ברוח קדשם פיזור ישראל בין האומות בדורות האחרונים, שיצטרכו לגלח זקנם, ואקמוה אדאורייתא. ע"ש. [וציין מו"ר, ועי' בס' נחלת אבות לרבי חיים חזקיה חורי זצ"ל (ח"ב עמ' תרי). והדברים שם ממני יצאו. ע"ש]. וכ"כ בקובץ מאמרים ח"א (עמ' קנ"ב) וח"ב (עמ' כ"ד).

פסקי הלכות

מספריים, וכמבואר בברית כהונה (חיו"ד מע' ז' אות י"ג). וכן נהגו רבים וכן שלמים באין פוצה פה ומצפצף⁷²².

גילוח תחת הלסת

ג. נשאל מרן שליט"א האם מותר לגלח בתער מתחת ללסת, והשיב: כדאי להתרחק לגמרי מהתער, כלשון מרן ביורה דעה (סי' קפ"א סעיף י"א)⁷²³.

תער בשפם

ד. מותר לגלח שפמו בתער. ומכל מקום אינו רצוי לגלח דוקא בתער⁷²⁴.

⁷²² מרן שליט"א בהגהתו בשו"ת יצחק ירנן ח"ב (חיו"ד סי' ו' סוף אות ג'). וננסתייך מדבריו אלו, בשו"ת יביע אומר ח"ט חיו"ד סי' י' סוף אות יג'. וכ"כ עוד מרן שליט"א באור תורה (תשרי תשנ"ב, עמ' כ"ו) שגילוח במכונה התירו רבים וגדולים, ומרגלא בפומייהו דרבנן שמכונת פיליפס כשרה. ע"ש. ובשו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תרכ"ג) נשאל מרן שליט"א: בשנים האחרונות נמכרים מכונות גילוח פיליפס שכל סכין בהם מורכבת משני סכינים, ולא ניתן להסיר את הסכין הנוספת. מה דין מכונת גילוח זו, והשיב מרן שליט"א: על פי תשובה שראיתי ממכון צומת, אפשר להקל בזה. עכ"ל. וכ"כ בשו"ת מקור נאמן ח"א (סי' תרס"ו) בשם החזו"א שהתיר מכונת גילוח פיליפס, אבל לא בסכין כפולה. ושאר מכונות איני מכיר. ע"כ. וע"ע בבית נאמן (גליון רל"ב נה תש"ף אות כ"ג) שאמר מרן שליט"א שבזקן מותר לגלח במספריים כעין תער, זאת אומרת שמותר במכונה. אמנם יש שמחמירים במכונה, אבל רוב העולם מקלים בזה. ויש חנויות של ספרים שכתוב עליהם שמתנהלים ע"פ ההלכה, והתמו ע"י הרבנים הספרדים והאשכנזים. וע"ש.

נא"ה. ומ"מ לדינא שמעתי שדעת מרן שליט"א שאין ללמוד מהנ"ל למכונות הגילוח מחברת פיליפס או שאר חברות המצויות כיום, שיש שינויים במציאות. וכ"כ מ"ד הרה"ג רבי רזיאל הכהן שליט"א בתשובה כת"י בקצרה שמרן ראש הישיבה שליט"א לא הורה במכונות הגילוח המצויות בזמננו. ע"ש. ושאלתי ע"ז כעת את מרן שליט"א במכתב, והשיבני בזה"ל: יש לי תשובה ממכון צומת להתיר. ואינני יודע אם הגר"ע יוסף התייחס לה. אפשר לגלח בסם, אבל זה לא פשוט. ע"כ.

וע"ע בהגהת מרן שליט"א בשו"ת יצי"ר שם (לעיל עמ' תמב) שכתב בענין שם, שהעצות הניתנות שלא ללחוץ על הפנים וכו', אינן מתקיימות במציאות, וגם ראיתי את הלחץ אשר ההמון לוחצים אותם וד"ל. ועמא דארעא אומרים אם גם במכונות יש איסור תורה בואו ונתגלח בתער דזילא להו, ופריצא להו, וקעברי על ה' לאוין בכל פעם והם ת"ק מלקיות לשנה רח"ל (כמ"ש הגאון חיד"א). וע"ז נאמר: חכמים הזהרו בדבריהם. עכ"ל. (ושם בהערה כתב מרן שליט"א מפי השמועה, שהחזו"א בדק מכונת "רמינגטון" ואסר, ובדק מכונת "פיליפס" והתיר. ע"ש). ודו"ק היטב. יצחק מאוזן ס"ט.

⁷²³ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תרכ"א).

⁷²⁴ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' תריח).

פסקי הלכות

קיצור זקן ושפם

ה. רצוי לגדל הזקן⁷²⁵. אולם מותר לגלח הזקן ולסדרו, וכמו שכתב הגאון רבנו יוסף חיים בשו"ת סוד ישרים חלק ד' (ונשמטה תשובה זו בדפוסים אחרונים). וכן ראינו לגדולי עולם⁷²⁶. וכן היו גדולי עולם שגילחו כל זקנם⁷²⁷. ולא בחנם מרן בבית יוסף יורה דעה השמיט מה שכתוב בזוהר (פרשת נשא דף ק"ל ע"ב) ווי מאן דאשיט ידוי בדיקנא וכו'. כי ידע מרן שלא כולם יכולים לעמוד בחומרא זו⁷²⁸.

ומכל מקום לכל הדעות רשאי לקצר ולגלח את השפם⁷²⁹.

קיפול זקן

ו. מי שזקנו ארוך ורוצה לגלגל ולקפל הזקן, מותר לקפלו ואין לחוש בכך משום זלזול בדיקנא קדישא⁷³⁰.

גדר זקן ופאות

ז. כל מה שצומח בגיל הבגרות נקרא זקן, ומותר לגלחו. ולמעלה ממנו נקרא פאות, ואסור אף במספריים כעין תער, רק באופן שישאיר מעט⁷³¹.

⁷²⁵ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' תרי"ד).

⁷²⁶ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תר"ל). וע"ש מ"ש מרן שליט"א דברי חיזוק למי שמלעיגים עליו שמגדל זקנו.

⁷²⁷ מגדולי ישראל ח"ד (עמ' תצ"ה). דרכי העיון (מאמר ב' אות ו', עמ' ס"ד). אור תורה (כסלו תשמ"ח סי' נ' אות ג'). ע"ש כמה מקורות בזה.

⁷²⁸ קובץ מאמרים ח"א (עמ' תי"ג בהערה), ונדפס מתחלה גם בקובץ המשביר ח"ו (עמ' עז בהערה). [וע"ע בספר בית נאמן על התורה ח"ב (עמ' שפ"ד, שפה) שבכמה מקומות דברי חז"ל והזוהר הם דרך גזומא, ולא בחנם השמיט מרן בב"י דברי הזוהר בענין ההולך ד"א ללא נט"י. עש"ב. ודו"ק מינה לנ"ד].

⁷²⁹ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' תרי"ז).

⁷³⁰ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' תרמ"ז) וח"ב (סי' תרל"א).

⁷³¹ שו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תרכ"ה).

פסקי הלכות

ער המגלה זקנו בתער

ח. הגאון רבי עקיבא איגר האריך בצדדים להקל להכשיר עד קידושין שראו אותו כמה פעמים שהתגלה בתער, דלא שמייע להו לאינשי איסורא⁷³².

גילוח בחול המועד

אין לגלח שער הראש או הזקן בחול המועד. ואפילו גילח מערב יום טוב יש לאסור. כן הסכמת רוב האחרונים, ודלא כהרב נודע ביהודה⁷³³.

⁷³² עי' בשו"ת בית נאמן ח"א (חלק חושן משפט סימן א').

⁷³³ כ"כ מרן שליט"א במבוא למשנ"ב איש מצליח חלק ג' (עמ' י"ד בהערה).

פסקי הלכות

הלכות שמטה

מבוא

כתב מרן ראש הישיבה שליט"א במאמר השמטה (נדפס בירחון אור תורה אב תשע"ד ס"ם קל"ג, ובשו"ת בית נאמן ענינים שונים סי' ו, ס"ט): יש להוציא ספרון "הלכות שמטה" מנוקד ומבואר ע"פ דעת החזון איש בסתם, וכל הדעות של החולקים עליו להקל או להחמיר ייכתבו בשם "יש אומרים", כי לו משפט הבכורה בהלכות אלו (חוץ מפירות נכרים דנקטינן כדעת מרן שאין קדושת שביעית נוהגת בהם, וכך נהגו בארץ ישראל מאות שנים, וכן נוהגים עד היום בירושלים. ובזה יש להביא דעת מרן בסתם, ודעת המבי"ט והחזון איש בשם יש אומרים). וכן להקדיש פרק מיוחד להיתר מכירה ויסודותיו ונסיבותיו. ובסופו לוח איסור ספיחין וזמני הביעור וכו'. עכ"ל. וכן הורה בבית נאמן (גליון רע"ו ר"ה תשפ"ב, אות ח), שיש לכתוב דעת החזון איש בסתם, ודעת החולקים בשם יש אומרים. ובמקומות שהולק על מרן, צריך לפסוק כדעת מרן, ולהביא דעת החזון איש בשם יש אומרים. ע"ש. ואכן בקונטרס הנכחי אספתי פסקי מרן ראש הישיבה שליט"א כדיני השמטה, ועוד חזון למועד להרחיב הדברים לכל הלכות השמטה עם כל פרטי הדינים, ממקורות הדברים במשנה ובגמרא בראשונים ובאחרונים.

הלכות שמטה

דין שמטה בזמן הזה

א. שמטה בזמן הזה אינה מן התורה אלא מדרבנן, דקיימא לן כרבי (גיטין ל"ו ע"א) שדרש "השמטה שמוט", בשתי שמטות הכתוב מדבר. וכתוב "וקראתם דרור בארץ לכל יושביה" (ויקרא כ"ה י'), בזמן שכל יושביה עליה חיובל נוהג, ובזמן שאין כל ישראל בארץ ישראל אין חיובל נוהג. ואמרו רבותינו בירושלמי (שביעית פ"ז ה"ב) בזמן שהיובל נוהג שמטה נוהגת, בזמן שאין היובל נוהג אין השמטה נוהגת אלא מדרבנן. לפיכך בזמן הזה שאין כל ישראל בארץ ישראל, אין היובל

פסקי הלכות

נוהג, ולכן גם השמטה אינה נוהגת בזמן הזה אלא מדרבנן. וכן דעת רוב הפוסקים⁷³⁴.

דיני ספיחין

אם יש איסור ספיחין בגידולי ששית שנלקטו בשביעית

א. ירקות שהתחילו לצמוח בשנה הששית ונלקטו בשנת השמטה, נחלקו הפוסקים אם יש בהם איסור ספיחים, (אבל נוהגת בהם קדושת שביעית). ומעיקר הדין החלכה להקל. והמחמיר תבוא עליו ברכה.

⁷³⁴ כ"כ מרן שליט"א בספרו קובץ מאמרים ח"א (עמ' ער"ה וחלאה). ובבית נאמן (גליון ע"ז). וע"ע בשו"ת בית נאמן ח"א (חיו"ד סי' ל"ד אות ג'), ובענינים שונים סי' א' חידושי הרמב"ם פ"י ה"ט). ובמעם מצות השמטה, ע"ע בקובץ מאמרים ח"א (עמ' רס"ז וחלאה).

פסקי הלכות

ואין צריך לחקור בחנויות השמטה אם ירקות אלו מיבול נכרי או מאוצר בית דין שנלקטו בשביעית⁷³⁵. ומכל מקום יש לשמור בהם קדושת שביעית ומותר לקנותם ולשלם בשיק⁷³⁶.

אם שייך איסור ספיחין בבננות

ב. בננות אין בהם איסור ספיחין, שאין לחוש שנשתלו בשביעית, לפי שאינם נותנים פרי בשנתם הראשונה כלל, ודינם לענין ספיחין כפרי אילן⁷³⁷.

אם יש חשש ספיחין בערבה

ג. אין חשש ללקוט ערבה בשביעית, ואין שייך בזה איסור ספיחין כיון שאינה לאכילה⁷³⁸.

⁷³⁵ הנה מרן שליט"א כתב להקל בזה בשו"ת בית נאמן ח"א (חיו"ד סי' י"ח). ומתחלה נדפס בירחון אור תורה חשון תשמ"ז סי' י"ב, תמוז תשמ"ז סי' קמ"ה אות ג', תשרי תשנ"ד סימן א'). והוסיף מו"ר בבית נאמן שם (עמ' שמו"ז), ושמעתי שבירושלים נוהגים להחמיר כדעת הרמב"ם, ואם אמת הדבר, היכא דנהוג נהוג, אבל מעיקר הדין מישרא שרי כדעת רוב הראשונים, ובפרט בשביעית דרבנן וספיחים דרבנן. ע"ש. וכ"כ עוד בבית נאמן להלן (סי' כ"ד הגהה א') דנקטינן כהר"ש שאם צמחו קצת בששית הירקות מותרים. ועיין במ"ש מרן שליט"א בשו"ת בית נאמן (סימן י"ט בהערה בעמ' שנ"ב, שנ"ג) שלכתחלה יש להחמיר כדעת הרמב"ם ודעימיה, ועכ"פ אין צריך לחקור בחנויות השמטה אם ירקות אלו משל גוים או מאוצר בית דין שנלקטו בשביעית, דאיכא ס"ס, שמא הלכה כהר"ש והרמב"ן וסייעתם, ושמא הם משל גוים דליכא בהו גזירת ספיחין. ובשעת הדחק שפיר דמי לסמוך על גדולי עולם שהתירו גידולי ששית שנלקטו בשביעית. ע"ש. וכן נדפס בשו"ת תפלה למשה ח"ה (סי' ל"ו). וע"ע מ"ש מרן שליט"א באור תורה (אב תשע"ד עמ' תתרצ). ונדפס בשו"ת בית נאמן ענינים שונים סי' ו'. ושאלתי את מרן שליט"א במכתב האם להורות להחמיר בזה לכתחלה, כדבריו בסימן י"ט הנ"ל. והשיבני מרן שליט"א שדעתו להורות להקל בזה למעשה למסקנא. נאמר המחבר: וגם בשו"ת יביע אומר ח"ט (האו"ח סי' קח אות ח) פסק כדעת הר"ש להקל בגדולי ששית שנלקטו בשביעית. וע"ע בחיבורי הקטן שו"ת חקרי הלכה האו"ח סי' א' סוף אות א').

⁷³⁶ תשובה שנדפסה בגליון פניני הפרשה (וישלה תשע"ח).

⁷³⁷ שו"ת בית נאמן ח"א (חיו"ד סי' י"ט עמ' שנ"ב בהערה). וכ"כ עוד מרן שליט"א שם להלן (סי' כ"ד בהגהות) שהמיקל לא הפסיד, וביחוד דהוי תרתי דרבנן והמתירים רבים.

⁷³⁸ אסף המזכיר (ערך שביעית). ובענין אם יש קדושת שביעית בלולים, עי' בשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' א', בחידושי הרמב"ם פ"ח הי"א).

פסקי הלכות

הנאה מירקות האסורים בספיחין

ד. בענין הנאה מירקות האסורים משום ספיחין, עי' בהערה⁷³⁹.

דיני יבול נכרי

יבול נכרי

א. יש קנין לנכרי בארץ ישראל להפקיע מידי שביעית. כן דעת מרן בשו"ת אבקת רוכל (סימן כ"ה), שמותר לקנות פירות מנכרי בשביעית ואין בהם קדושת שמטה. וכך נהגו בארץ ישראל מאות שנים, וכן נוהגים עד היום בירושלים. ודלא כהמב"ט⁷⁴⁰.

ב. בחנויות יש ארגזים מיוחדים לפירות נכרים וארגזים לאוצר בית דין, וראוי שהקונה ישים אל לבו שלא לנהוג קדושת שביעית בפירות נכרים, שלא ייכשל ח"ו בספק חרם של הקדמונים. ואם קונה פירות מעורבים מתוצרת נכרים ואוצר בית דין, יש ללכת אחר הרוב. ואם אינו יודע איזהו רוב ואיזהו מיעוט, וכן אם קונה בכמות גדולה למוסדות וכדומה מזה ומזה, וקשה הדבר להסביר לטבחית להבחין

⁷³⁹ עיין בהגהה בשו"ת בית נאמן (חיו"ד סי' כ'), ובתחלה נדפס בירחון אור תורה) בשם הרב משנה אחרונה (פ"ב דשביעית מ"ו) שצידד שגזירת ספיחין לא לאכילה בלבד היתה, אלא אף לסחורה ולמלוגמא אסורים בפירות שביעית עצמן, והניח בצ"ע. ע"ש. ומ"מ נראה ברור שדעת מרן ראש הישיבה שליט"א שלא נאסרו בהנאה. וע"ע בהגהת מו"ר בשו"ת בית נאמן להלן (סי' כא. ובתחלה נדפס בירחון אור תורה תמוז תשנ"ד).

⁷⁴⁰ שו"ת בית נאמן חלק א' (חיו"ד סי' י"ד, סי' י"ח עמ' שמי"ג, סי' כ"ה, סי' כ"ו, סי' כ"ח עמ' שע"ו, סי' כ"ט, סי' ל"ד אות ו'). ובסוף מאמר השמטה הנדפס בספר עט הזמיר ובירחון אור תורה (אב תשע"ד ס"ס קל"ג) ובשו"ת בית נאמן (ענינים שונים סי' ו' סעיף ט). ובספר קובץ מאמרים ח"א (עמ' ער"ה). דאין לנו אלא דברי מרן החיד"א בברכי יוסף יו"ד (סי' של"א סק"י) שכל יקר ראתה עינו תשובת מרן בכת"י. ויש ליישב קושיית החזו"א (שביעית ס"ס כ'). והעיקר שמרן לא חזר בו, ודעת מרן לעשר פירות נכרים בשביעית (רק לענין ברכה היה חוכך שלא לעשר בברכה, משום חומר איסור לא תשא דאורייתא). וכן לענין קדושת שביעית ואיסור סחורה וביעור, העיד מרן החיד"א שמנהג גדולי דורו להקל. ולכן אין קדושת שביעית בפירות נכרים בין להקל בין להחמיר. ע"ש. ועי' מה שהקשה בזה מרן שליט"א בשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' א', בכסף משנה על הרמב"ם פ"ז ח"ג). וע"ע מ"ש מרן שליט"א בקובץ ויען שמואל חכ"ד (עמ' שע"ח) בענין אם גזרו נידוי שלא לנהוג קדושת שביעית בפירות נכרי.

פסקי הלכות

ולחפריד בין ירק לירק, ורוצה ללמדה לנהוג בכולם קדושת שביעית מספק, רשאי לנהוג כן ואין חשש לספק חרם⁷⁴¹.

ג. בעלי החנויות חייבים להוזיל המחירים כמה שאפשר, שלא להכשיל את הרבים, ולא לעשות סחורה בפירות שביעית לשיטת האומרים שיש קדושת שביעית בפירות נכרים⁷⁴².

ד. יהודים שקנו מהגוים ענבים ליין, לדעת מרן השלחן ערוך צריך לעשרן, כי אין בהם קדושת שביעית וכיון שנגמרה מלאכתן בידי ישראל חייבים בתרומות ומעשרות.

אולם בשנת השמטה עצמה שלא הגיעה עונת היקב, כל מי שקנה פירות או ירקות מהגוי לאכילה, הרי נגמרה מלאכתן בידי עכו"ם ופטור ממעשרות לכל הדעות⁷⁴³.

דיני אוצר בית דין

א. אמרו רבותינו בתוספתא (ריש פרק ח' דשביעית): בראשונה היו שלוחי בית דין יושבים על פתחי עיירות, כל מי שמביא פירות נוטלין אותם ממנו ונותנים לו מהם מזון שלש סעודות. וכו'. (והביא תוספתא זו הרמב"ן בפ' בהר, כ"ה ז'. וכן שאר הראשונים הביאו התוספתא. אע"פ שהרמב"ם לא הביאה להלכה). והיינו בפירות האילן, אבל בירקות אין אוצר בית דין. (בירקות יש גידול נכרי או גידולי ששית שנלקטו בשביעית [שיש אומרים] שיש בהם קדושת שביעית. ונקראים בהשאלה אוצר בית דין⁷⁴⁴). ובימינו מחיר הפירות הנמכרים ע"י "אוצר בית דין" יקר מאד, וכן לא ייעשה. וחייבים בעלי החנויות להוזיל המחירים בפירות אוצר

⁷⁴¹ שו"ת בית נאמן ח"א (חיו"ד ס"ם כ"ו).

⁷⁴² אור תורה (אב תשע"ד ס"ם קל"ג עמ' תתש"ח) ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' ו) סעיף ו. וע"ש שכן עשה הגר"ש מחפוד שליט"א, וכן עשו יחידים באשקלון ובטבריא, ושכרם כפול מן השמים.

⁷⁴³ שו"ת בית נאמן ח"א (חיו"ד סי' כ"ט עמ' שפ"ה). וע"ע בסימן כ"ה וסימן כ"ח הערה ה'.

⁷⁴⁴ שו"ת בית נאמן ח"א (חיו"ד סי' כ"ג הערה ב').

פסקי הלכות

בית דין ולמכור אותם בפחות ממחיר השוק, ולא להיפך. שאוצר בית דין לא נעשה לטובת הסוחרים אלא לטובת הצרכנים⁷⁴⁵.

שמירת קדושת שביעית בפירות

ב. האוכלים פירות הקדושים בקדושת שביעית, יזהרו לשמור הפירות בקדושה ויעטפו את השיריים בניילון בתוך ניילון, קודם שישליכו לפח האשפה. ואין צריך להשאיר אותם גלויים ב"פח שמטה" מיוחד עד שיירקבו⁷⁴⁶.

קדימת פירות שביעית לברכה

ג. פרי שיש בו קדושת שביעית, קודם לברכה לפירות שאין בהם קדושת שביעית, כשאין ביניהם פרי ממין שבעה, כגון: שמונחים לפניו משמשים מאוצר בית דין ותפוזים של ששית, יש לברך על המשמש ולפטור התפוזים, לפי שיש אומרים שמצות עשה לאכול פירות שביעית. (ואם היה הגאון רבנו יוסף חיים מכבל בחיים חיותו, היה מתקן לזה "לשם יחוד"). ומיגו דאתעביד ביה חדא מצוה, נעביד ביה מצוה אחרית. ואין כאן משום אין עושין מצוות חבילות חבילות, מכמה טעמים⁷⁴⁷.

⁷⁴⁵ כ"כ מרן שליט"א במאמר השמטה הנדפס בסוף ספר עט הזמיר, וכן בירחון אור תורה (אב תשע"ד סי' קלג, עמ' תתרפ"ט, עמ' תת"ש, ועמ' תתש"ח סעיף ז), ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' ו'). ובגליון פניני הפרשה (וישלה תשע"ח). וכתב מרן עוד במאמר השמטה שם (עמ' תת"ש) שהיה ראוי שיעשו היתר מכירה לחומרא, שאם רימו הגוים או שיסתחרו בפירות שביעית, תהיה הצלה פורתא. ע"ש. והוסיף להלן (עמ' תתש"ז בהערה) שכספי שמטה מעורבים בכל מקום, ומטבע חשיב ולא בטיל עכ"פ מדרבנן, וא"כ איך מצאנו ידינו ורגלינו להשתמש בכסף בשנת השמטה, וצריכים לקנות בהם פירות ולאכלם בקדושת שביעית. אך אם היו עושים היתר מכירה לחומרא, שאם מועילה יצאנו מידי איסור, ואם לא תועיל עכ"פ אנו משתדלים לקנות מיבול נכרי, ונחה שקטה כל הארץ. ע"ש.

⁷⁴⁶ אור תורה (אב תשע"ד סי' קל"ג, עמ' תתש"ח ס"ח) ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' ו' עמ' תקכ"ה, סעיף ח').

⁷⁴⁷ שו"ת בית נאמן חלק א' (היו"ד סי' י"ד). וע"ע מ"ש מרן שליט"א בסוף מאמר השמטה הנדפס באור תורה (אב תשע"ד סי' קל"ג, עמ' תתש"ח, ס"ח) ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' ו') שדעת הרמב"ן דמצות עשה לאכול פירות שביעית, ואם היה הגאון רבנו יוסף חיים מכבל בחיים חיותו, היה מתקן לזה "לשם יחוד". ובעיקר הענין שכן דעת הרמב"ן, עי' מ"ש בזה מרן שליט"א בהגהתו בירחון אור תורה (תשרי תשע"ה עמ' קכח) שאין הכרח כ"כ שלרמב"ן יש מצוה ממש לאכול פירות שביעית. ע"ש.

פסקי הלכות

אם עדיף יכול נכרי או אוצר בית דין

ד. יכול נכרים ואוצר בית דין, אוצר בית דין עדיף, על מנת לעזור ולסייע ביד שומרי שמטה (ובתנאי שלא ימכרו ביוקר ממחיר השוק, דהוי כחובא ואטלולא). ועוד שיש אומרים שמצות עשה לאכול פירות שביעית⁷⁴⁸.

סחיטת תפוזים מאוצר בית דין

ה. מותר לסחוט תפוזים ולימונים מאוצר בית דין. אולם נחלקו האחרונים אם מותר לסחוט תפוחים מאוצר בית דין⁷⁴⁹.

אם יש קדושת שביעית בגרעיני הפירות

ו. גרעיני אתרוג המרים וכן גרעיני שמק ומשמש יבשים וכדומה, שאינם ראויים לאכילה, אין בהם קדושת שביעית ומותר לזורקם לפח אשפה. וכן גרעיני תפוז (כמ"ש בחזון איש מעשרות סי' א' אות ל"א).

וכן גרעיני תפוחים ואגסים וחבושים וכדומה, אם דעתו להשליכם ואין דבוק בהם מבשר הפרי אין בהם קדושת שביעית, ואם דבוק בהם מבשר הפרי יש בהם קדושת שביעית אף על פי שעומד להשליכן. וכן גרעיני שזיף ואפרסק.

וכן גרעיני זיתים ותמרים וחרובים, אם הם יבשים ואין בהם אוכל ושום לחלוחית, אין בהם קדושת שביעית.

וכן גרעיני משמש יבשים אין בהם קדושת שביעית, ומותר לתת מהם לקטנים לשחק בהם. ואין לחוש לשקדים המרים שבתוכם, שאינם ראויים לאכילה ואף מזיקים לגוף.

⁷⁴⁸ אור תורה (אב תשע"ד ס"ס קל"ג עמ' תתש"ח, ס"ח) ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' ו').

⁷⁴⁹ כ"כ מרן שליט"א בספרו מגדולי ישראל ח"ג (עמ' תסב). שנחלקו האחרונים אם מותר לסחוט תפוחים, הואיל ותפוחים מיוחדים לאכילה ולא לשתייה, וכתב הרמב"ם (פ"ה מהלכות שמטה ח"ג): לא ישנה פירות מבריתן וכו', דבר שדרכו ליאכל חי לא יאכלנו מבושל. והגר"מ לוי זצ"ל החמיר בזה. ע"ש.

פסקי הלכות

אולם גרעיני זיתים ותמרים לחים וגרעיני משמש שדבוק בהם מבשר הפרי, יש בהם קדושת שביעית⁷⁵⁰.

אם יש קדושת שביעית בקליפות הפירות

ז. קליפות הפירות, אם הן ראויות לאכילה, כגון: קליפות תפוחים, אגסים, לימונים ואתרוגים וכדומה (וכן מלפפונים שצמחו בששית ונלקטו בשביעית, שאין חשש מפיהן, ויש קדושת שביעית לדעת הר"ש והרמב"ן והחזון איש וסייעתם), יש בהם קדושת שביעית.

ואם אינן ראויות לאכילה כגון קליפות פולים ובננות הנפרדות בקלות מן האוכל, אין בהם קדושת שביעית ומותר לזרוקן, שהרי אין עומדים למאכל בהמות כלל אלא נזרקים⁷⁵¹.

אם יש קדושה בקליפות תפוז

ח. קליפות תפוזים, אין בהם קדושת שביעית, ולכן אין צורך להניחם ב"פח שמטה". והמחמיר לנהוג בהם קדושת שביעית תבוא עליו ברכה⁷⁵².

נעילת פרדם אתרוגים באוצר בית דין

ט. היות ובאתרוגים של אוצר בית דין היתה שערוריה, ובאו נערים וגנבו והשחיתו וזרקו וכו', נראה שמותר לנעול הפרדסים, וכל מי שרוצה לקחת אתרוג יפנה לבית דין או לבעל הבית וישלם החוצאות, ויקח במחיר זול דוקא⁷⁵³.

⁷⁵⁰ שו"ת בית נאמן חלק א' (חיו"ד סי' י"ד). וע"ע בירחון אור תורה (תמוז תשמ"ז סי' קמ"ה אות א', שבט תשנ"ד סי' מ"ה, אלול תשנ"ד סי' קמ"ז).

⁷⁵¹ שו"ת בית נאמן חלק א' (חיו"ד סי' י"ד). וכ"כ עוד להלן (סי' כ"ד הערה ב') שא"צ לשמור קליפות הבננות.

⁷⁵² שו"ת בית נאמן חלק א' (חיו"ד סי' י"ד, סי' כ"ד הערה ב').

⁷⁵³ אור תורה (אב תשע"ד סוף סימן קל"ג עמ' תתש"ח, סעיף י"א) ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' ו'). ובענין לקחת מאתרוגי ארץ ישראל במוצאי שביעית, עי' שו"ת בית נאמן ח"א (חיו"ד סי' כ"ח עמ' שעט בהערה). ובעיקר דין אתרוג לענין שמטה, עי' בשו"ת בית נאמן (ענינים שונים סי' א' עמ' תס"ט).

פסקי הלכות

יין שביעית בליל הסדר

י. בליל הסדר יוצאים ידי חובה ביין של שביעית בשנה השמינית, אם לא הגיעה שנת הביעור (שבדרך כלל אוכלים בענבים וביין עד הפסח. אבל לפעמים כלה לחיה מן השדה קודם הפסח והגיעה שעת הביעור. ועיין להרמב"ם הלכות שמטה ויובל פ"ז ה"א וי"א). אך יזהר שלא ישפוך ממנו באמירת דצ"ך עד"ש באח"ב כנהוג, משום שנאמר "לאכלה" ולא להפסד. ואם הגיעה שעת הביעור, ולא הפקיר את היין קודם פסח, אסור לשתותו כלל⁷⁵⁴.

הפסד יין שביעית

נ"א. יין של שביעית שאסור בהפסד, אם אפשר יש להזהר שלא לשתות מהכוס אחר ששתו ממנו מחללי שבת, וממילא אין צריך להרתיח היין⁷⁵⁵].

דיני היתר מכירה

תקנת היתר מכירה

א. בשנת תרמ"ט הנהיגו בארץ ישראל לחקלאים "היתר מכירה", שימכרו קרקעותיהם לגוי על ידי הרבנות בשנת השמטה, וישאירו פנה אחת בשדה שלא תיחרש ולא תזרע זכר למצות השמטה. וכן הסכימו גדולי הדור בזמנם, ועל צבא המסכמים לחקל היה הגאון רבי יצחק אלחנן מקובנא. ואחר כך נהגו בזה רבני יפו וירושלים. והגאון החזון איש אור כגבר חלציו להחזיר עטרה ליושנה מאחר וראה שכבר נשתכחה מצות השמטה, וחפץ ה' בידו הצליח. (אולם עם זה ידע גם לחקל בעת הצורך. ובכמה מקומות הכריע החזון איש לחקל במחלוקת הראשונים, כדי לסייע לשומרי שמטה כמה שאפשר). ודבריו היו כאורים ותומים, ובכל שמטה נוספו עוד חקלאים גבורי כח עושי דברו לשמור משמרת הקודש, ורבים ראו ברכה בעמלם ונסים גדולים. ומכל מקום לא שמענו שכתב החזון איש לרבנים הראשית בארץ ישראל שיבטלו את היתר המכירה. ושביעית בזמן הזה מדרבנן, ובדרבנן

⁷⁵⁴ ספר ה' נמי ה"ב (פכ"ג ס"י), וסיום הדברים נתבאר שם לעיל (פי"ט סוף סי"ד).

⁷⁵⁵ שו"ת מקור נאמן כת"י.

פסקי הלכות

התירו הערמה בכמה דוכתי. ואפשר לצרף שיטת הרז"ה ודעימיה שאין שמטה נוהגת כלל בזמן הזה. והעיקר להלכה שהיתר המכירה נעשה כדין⁷⁵⁶.

ומכל מקום כל מי שיכול לקנות מחנות שמטה בנקל בעירו, לא יקנה מסתם חנויות. וכן אנו וכל רבני ותלמידי הישיבה נוהגים בלי נדר להחמיר גם בירקות וגם בפירות, לקנות בחנויות שמטה דוקא, ורק מהבלוע בכלים אצל אחרים אין נוהרים⁷⁵⁷.

מכירת גינה פרטית הסמוכה לבית

ב. בגינות ודשא הסמוכים לבית לא תיקנו מכירה כלל, ויש להזהר לשמור ככל האפשר על מצות שמטה כהלכתה⁷⁵⁸.

קניית באוצר בית דין מכספי מעשר

ג. אברך שאין ביכלתו לעמוד ביוקר השמטה, יוכל לקחת ההפרש במחירי הירקות מכספי המעשרות (אם הוא נותן מעשרות)⁷⁵⁹.

⁷⁵⁶ כ"כ מרן שליט"א בשו"ת בית נאמן חלק א' (חיו"ד סי' כה). ובתחלה נדפס בהסכמה לספר דבר השמטה. ובמאמר השמטה הנדפס בספר עט הזמיר ובתוספת נופך בירחון אור תורה (אב תשע"ד סי' קל"ג) ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' ו'). וע"ע בשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' א', בחידושי הרמב"ם פ"ד הכ"ט, בדברי הרדב"ז) ומגדולי ישראל ח"ג (עמ' תס"ב) וקובץ מאמרים ח"א (בהערה עמ' רע"ז, רע"ח). ובמקום שאין בזה חשש משום לא תחנם, עי' באו"ת הנ"ל גליון אב תשע"ד (עמ' תתש"א) וגליון תשרי תשע"ה (עמ' קל"ז, קל"ח בהע'). ועל צירוף הרז"ה ודעימיה שאין שמטה כלל בזה"ל, ציין מרן שליט"א שכבר סמך הרמ"א בחושן משפט (סי' ס"ז ס"א) על שיטת הרז"ה לענין שאין צריך לכתוב פרוזבול. ע"ש.

⁷⁵⁷ שו"ת בית נאמן חלק א' (חיו"ד סוף סימן ל"א, וענינים שונים סוף סי' ו', בפירות הנושרים ס"א). אור תורה (אב תשע"ד ס"ס קל"ג עמ' תתש"ח סעיף א'). וכן הורה בבית נאמן (גליון רע"ז ר"ה תשפ"ב אות ט') שיש לקנות בחנויות שומרי שמטה, ואם אין חנויות כאלה, אם אין ברירה סומכים על היתר מכירה.

⁷⁵⁸ שו"ת בית נאמן חלק א' (חיו"ד סוף סימן כ"ה). ומתחלה נדפס בראש סי' דבר השמטה.

⁷⁵⁹ אור תורה (אב תשע"ד ס"ס קל"ג עמ' תתש"ח, סעיף ב') ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים ס"ס ו' ס"ב). והוסיף מרן, וכפי שהורה הר"ה"ג ר' יעקב מוצפי שההפרש בין נסיעה באוטובוס לנסיעה במונית, אפשר לקחת מכספי מעשר, אם הוא מתכוין שלא יכשל במראות אסורות. וכן תפלין מהודרות וכדומה. ע"ש. וכן הורה בבית נאמן (גליון רע"ז ר"ה תשפ"ב אות ט').

פסקי הלכות

אברך הדחוק בפרנסתו אם יקנה היתר מכירה

ד. אברך שאין ביכלתו לקנות מחנות שמטה אפילו מכספי מעשר, יעשה התרה על עופות מהדרין שלא אמר בלי נדר, ויקנה עופות רגילים, ויהדר בירקות שמטה כי שמטה עיקרה מדאורייתא. ואם אין ביכלתו כלל לקנות מחנויות שמטה, יעשה התרה ויקנה מהיתר מכירה⁷⁶⁰.

הוספה במלגה לאברכים בשנת השמטה

ה. מנהלי הישיבות והמחזיקים בידי תלמידי חכמים, יוסיפו להם במלגה בשנת השמטה, שיוכלו לעמוד במחירים⁷⁶¹.

יחוד פינה שלא למוכרה בשמטה

ו. מה שנהגו החקלאים הסומכים על היתר המכירה להקציע פינה אחת בכרם ובגינה שלא ימכרו אותה, וקוראים לה "פינת השמטה", ויש שמרכים לעג ולחג על זה. אולם יסודתם בהררי קודש, מדברי הראשון לציון יש"א ברכה בשו"ת שמחה לאיש, והביא סימוכין מדין עירוב (בש"ע או"ח ר"ס שצ"ב, וע"ש במשנה ברורה סק"י) שצריך לשייר מקום בעיר שאין מערכים אותו כדי שלא תשתכח תורת עירוב מישראל⁷⁶².

בליעת כלים מהיתר מכירה

ז. אין אמת בפי המצפצפים ומהגים שאסור להתארח אצל הסומכים על היתר מכירה אפילו כאשר מגישים פירות וירקות כשרים למהדרין מחנויות השמטה, כי כליהם בלועים מאיסור חלילה. שהואיל ועושים על פי הוראת חכם מוסמך להוראה,

⁷⁶⁰ אור תורה (אב תשע"ד ס"ס קל"ג עמ' תתש"ה, סעיפים ג' ד') ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' ו'). ובשו"ת מקור נאמן כת"י נשאל מרן שליט"א עד כמה צריך אדם להחמיר לקנות פירות וירקות מאוצר בית דין או פירות נכרים, שיש שמכרו בחנויות השמטה עגבניות בתשעה שקלים לק"ג, בשעה שבשוק נמכר ק"ג עגבניות בשלושה שקלים. והשיב מרן שליט"א: החנויות סוחטים אברכים שלא כדון. אין חשש לקנות פירות העין כל השנה מחנות רגילה, רק לשלם בשיק פעם בחודש. ירקות – יש לבדוק אם יש "חנויות שמטה" המוכרות בזול. וע"ש.

⁷⁶¹ אור תורה (אב תשע"ד ס"ס קל"ג עמ' תתש"ה, סעיף ה') ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' ו'). והוסיף שאם אפשר, יש להשיג תוספת במלגת האברכים ממשרד הדת. ע"ש.

⁷⁶² שו"ת בית נאמן ח"א (חיו"ד ס"ס כ"ח. ומתחלה נדפס בראש ס' דבר השמטה).

פסקי הלכות

גם לדעת המחמיר אין דינם כעבריינים חלילה, וכתורה עשו, וכל שכן ששמטה בזמן הזה מדרבנן לרוב הפוסקים⁷⁶³.

הפרשת תרומות ומעשרות לסומכים על היתר מכירה

ח. לסומכים על היתר מכירה, צריך להפריש תרומות ומעשרות ללא ברכה, מאחר שגמר מירווחו בידי ישראל. ויש אומרים שאין צריך להפריש⁷⁶⁴.

זריעת גרעינים מפירות שגדלו בהיתר מכירה

ט. אף למחמירים בהיתר מכירה, אין חשש באכילת ירקות בשנה השמינית והתשיעית שמא הזרעים מפירות שגדלו בשמטה ע"י היתר מכירה, לפי שאף שספיחים אסורים, מכל מקום אם זרעם בקרקע הגידולים מותרים⁷⁶⁵.

מכירת קרקע שנמכרה בהיתר מכירה

י. יש להזהיר לכל המוכרים קרקעותיהם בשמטה על ידי הרבנות, שלא ימכרו אותה קרקע באותה שנה לישראל אחר, דאתי מעשה המכירה ומבטל דיבור ראשון שחתמו הרשאה לרבנות⁷⁶⁶.

יא. יש להזהר לא לבטל היתר המכירה בשמיטות הבאות, אם חלילה לא זכינו לגאולה עד אז. וכל המבטל הרי הוא מכשיל את הרבים וחטא הרבים תלוי בו, שעל ידי כן יצטרכו החרדים להגעיל את הכלים כמעט בכל יום. אולם על ידי היתר מכירה אין לחוש לגיעולי כלים⁷⁶⁷.

⁷⁶³ שו"ת בית נאמן ח"א (חיו"ד סי' כ"ח עמ' שעח, וסי' ל', ל"א). ובמאמר השמטה, הנדפס בס' עט הזמיר ובירחון אור תורה (אב תשע"ד סי' קל"ג עמ' תתרצ"ה, ובעמ' תתש"ח סעיף י) ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' ו').

⁷⁶⁴ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' תשנ"ד). ועל סיום הדברים שי"א שא"צ להפריש, ציין מרן לאו"ת (מנחם אב תשס"ח סי' קל"ו).

⁷⁶⁵ שו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' א', בהידושי הרמב"ם פ"ד הי"ח).

⁷⁶⁶ שו"ת בית נאמן ח"א (חיו"ד סי' ל"ג).

⁷⁶⁷ אור תורה (אב תשע"ד ס"ס קל"ג עמ' תתש"ח, סי') ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' ו').

פסקי הלכות

סדר העדיפויות באכילת פירות וירקות

[יב. בתחלת שנת השמטה אפשר לקנות ירקות מכל מקום, עד שיגיע איסור ספיחין (כל אחד לפי זמנו), ולשלם בישראלכרמ, ולאוכלם בקדושת שביעית. וכן דעת רוב ככל הפוסקים זולתי הרמב"ם.

לאחר מכן יש לקנות בחנויות שמטה.

ואם יש יכול ישראל ממצע מנותק או מערבה וכדומה, עדיף על יכול נכרי. וכן אוצר בית דין עדיף על יכול נכרי. ויכול נכרי עדיף על היתר מכירה. ואם האדם דחוק, יקנה מהיתר מכירה, שהסכימו על זה גדולי גאוני ישראל⁷⁶⁸].

מלאכות המותרות ואסורות בשביעית

נטיעת אילן עם גוש עפר

א. יש מקילים לנטוע בשביעית אילן סרק שנעקר ממקומו עם גוש עפר סביב שרשיו, באופן שיכול להתקיים עמו י"ד יום⁷⁶⁹.

גידולי בית בשביעית

ב. בענין אם גידולי גג ועליה פטורים משביעית, עי' בשו"ת בית נאמן חלק א' (חיו"ד סי' ט"ו עמ' של"א – של"ג).

⁷⁶⁸ שו"ת מקור נאמן כת"י.

⁷⁶⁹ שו"ת בית נאמן ח"א (חיו"ד סי' כ"ז). ושם היקל מרן שליט"א במעשה בזמן אחד שהוצרך לנטוע העץ, לא לסתם נטיעה אלא לשמור מזכרת אבותיו. וע"ש עוד נימוקים להקל בנידונו. [ועי' בשו"ת מקור נאמן כת"י, שנשאל מרן שליט"א בדין אדם שיש בחצרו עץ אתרוגים קטן, ומעוניין לרצף חלק מחצרו ולהעביר העץ לאזור אחר, האם מותר לו בשנת השמטה להעביר את העץ לעציץ גדול שאינו נקוב, ולאחר שנת השמטה לשותלו במקום החדש. והשיב מרן שליט"א שאפשר לעשות זאת, בתנאי שענפי העץ לא ייצאו מחוץ לשטח העציץ, ומתחת לעציץ תהיה אדמה מרוצפת. ע"ש].

פסקי הלכות

השקיות עציץ

ג. יהודי שקיבל בשנת השמטה עציץ מחנות שאינה שומרת שמטה, אם העציץ הוא של אילן המתקיים כמה שנים או של פרחים שאינם נותנים ריח, אפשר לקיימו ומותר להשקותו כדי קיומו. ואם העציץ בבית מקורה, יכול להשקותו כמו שצריך ואין בו איסור שביעית ולא ספיחין. ואף על פי שנקנה מחנות שאינה שומרת שמטה או שקיבל מחנות כזו, אין צריך לאבדו⁷⁷⁰.

השקיות אדניות בתוך הבית

ד. מותר לשתול ולהשקות שתיל (כגון עגבניות) באדניות בתוך הבית, באופן שאין לשתיל שום מגע עם הקרקע⁷⁷¹.

דיני ביעור פירות שביעית

אופן ביעור והפקר פירות ויין של שביעית

א. מצות ביעור נוחגת ביין של שביעית בערב פסח בשנה השמינית. אולם אין צריך לבערו ממש מן העולם, אלא יוציא את היין לרשות הרבים ויאמר: "כל מי שצריך לקחת יבוא ויקח", ויחזור ויכניס לתוך ביתו. ואם יש לו שלשה אנשים בתוך ביתו, יכול להפקירו בפניהם ואין צריך להוציאו מחוץ לבית⁷⁷².

⁷⁷⁰ שו"ת מקור נאמן כת"י.

⁷⁷¹ שו"ת מקור נאמן כת"י.

⁷⁷² שו"ת בית נאמן חלק א' (חיו"ד סי' י"ז עמ' של"ט), וע"ש בטעם דחמיר מיין של מעשר שני שא"צ לכלותו בזמן הביעור (וכמ"ש הרמב"ם פ"ה מהלכות מעשר שני ה"ג). והעיר מרן שליט"א על מ"ש ב"ש הארץ ומצוותיה (עמ' רכ"ד) שצריך להוציא הפירות מביתו בשעת ההפקר, שהוא עפ"ד החזו"א (שביעית סי' י"א סק"ו) שחייב להוציאו מרשותו ולהניחו ברשות הרבים ושכן מבואר בלשון הירושלמי, אולם בביאור הגר"א על הירושלמי (פ"ט דשביעית ה"ד) כתב שאם מפקיר בפני שלשה א"צ להוציא לשוק כלל. וכן משמע בירושלמי. ושם גם החזון איש מודה בהפקיר בפני שלשה, וכ"נ מדברי החזו"א (סי' י"א סק"ז, ד"ה ומה שהקשה לשיטת הרמב"ן). ע"ש. וע"ע בבית נאמן להלן (סי' י"ט עמ' שנ"ד הערה ב') בשיטות הראשונים דנקמינן דא"צ ביעור ממש וסגי בהפקר. וכ"כ מרן שליט"א בספר ה' נסי ח"ב (פי"ט סי"ד). וע"ע במאמר השמטה הנדפס בירחון אור תורה (אב תשע"ד עמ' תתרצד) ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' ו'). ואם צריך דוקא

פסקי הלכות

ב. אפילו אם מפקיר בפני אוהביו או קרוביו ובניו ובנותיו, ההפקר מועיל, ובתנאי שאינם סמוכים על שלחנו (ואף שמתארחים אצלו בפסח, וכדומה)⁷⁷³.

ג. מה טוב שאחר ההפקר יקח כל אחד מהקרובים בקבוק יין אחד או שנים לביתו, ולאחר מכן יחזור ויזכה בעל הבית בשאר היין מן ההפקר, שלא ייראה הדבר כמשחק בעלמא⁷⁷⁴.

ביעור דמי שביעית

ד. אף דמי שביעית חייבין בביעור (רמב"ם הלכות שמטה פ"ז ה"ז)⁷⁷⁵.

ביעור יין שמיטה בשנה השמינית

ה. אחר שהפקיר את היין של השנה השביעית כדין (כפי שנתבאר בסעיפים הקודמים), רשאי להשתמש ביין זה למצוות ארבע כוסות. ואם הגיעה שעת הביעור, ולא הפקיר את היין של שביעית קודם פסח, אסור לשתותו כלל⁷⁷⁶.

בפני שלשה, או דסגו בפני אחד דשביעית דרבנן, עיי' במאמר השמטה (הנדפס גם באור תורה שם עמ' תתרצה בהערה).

⁷⁷³ שו"ת בית נאמן חלק א' (חיו"ד סי' י"ז עמ' של"ט, ש"מ). וע"ש. (ומתחלה נדפס באו"ת תשמ"ח סי' ע"ט אות ה'). ספר ה' נסי ח"ב (פ"ט סי"ד).

⁷⁷⁴ שו"ת בית נאמן חלק א' (חיו"ד סוף סימן י"ז). וע"ש. (ובתחלה נדפס באו"ת תשמ"ח סי' ע"ט אות ה'). ספר ה' נסי ח"ב (פ"ט סי"ד). וע"ע במאמר השמטה הנדפס בירחון אור תורה (אב תשע"ד עמ' תתרצה) ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' ר').

⁷⁷⁵ עיי' בשו"ת בית נאמן חלק א' (חיו"ד סי' י"ז עמ' של"ט).

⁷⁷⁶ ספר ה' נסי ח"ב (פ"ט סי"ד). וע"ש בהערות כ"ב, כ"ג.

פסקי הלכות

פרטי דינים בשנת השמטה

תיקון רחל

בשנת השמטה אין אומרים תיקון רחל. ומי שרוצה לומר עקב המצב הקשה השורר בארץ, יאמר (לפחות פעם בשבוע) התפלה בספר לשון חכמים ח"ב (סי' ג')⁷⁷⁷.

נאולם תיקון לאה יאמר אף בשנת השמטה. וכל זה בתיקון חצות שבלילה. ואף בליל תשעה באב בארץ ישראל בשנת השמטה, אין אומרים תיקון רחל. (ולא תיקון לאה, כבכל ליל תשעה באב). אבל בתיקון חצות שאומרים ביום בבין המצרים, אומרים תיקון רחל אף בשנת השמטה⁷⁷⁸].

אימתי שנת השמטה

נחלקו הראשונים אימתי שנת השמטה. לדעת ר"י היתה שנת השמטה בשנת חמשת אלפים פ"ח, ולדעת רש"י בשנת חמשת אלפים פ"ט. ומרן בבית יוסף יורה דעה (סימן של"א) הביא שגם למסקנת הרמב"ם (פרק י' מהלכות שמטה) שנת פ"ט היתה שמטה, וסיים מרן שכן המנהג היום בארץ ישראל. ואם באנו לחוש לספק, יש להחמיר בשתייהם, אך אין להקל בשתייהם מטעם ספיקא דרבנן לקולא⁷⁷⁹.

⁷⁷⁷ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ג'). והוסיף, אמרנו אותה במלחמת המפרץ (בשנת התשנ"א) וראינו חסדי ה'. ע"ש. וכ"כ מרן שליט"א עוד בשו"ת מקור נאמן כת"י, וציין גם לספר עוד יוסף חי (סוף פרשת וישלח).

⁷⁷⁸ שו"ת מקור נאמן כת"י.

⁷⁷⁹ שו"ת בית נאמן ח"א (חיו"ד סי' כ"ב בהערה. וע"ע בסימן כ"ג הערה א'). וע"ע בבית נאמן (גליון ע"ב, ראה תשפ"א הערה י"א).

וע"ע בבית נאמן (גליון רע"ד כי תבוא תשפ"א אות ח') שהרמב"ם (בתשובה המובאת בכסף משנה פ"י מהלכות שמטה ח"ה) הכריע אימתי שנת השמטה, עפ"ד רב האי גאון, בפירוש הגמרא במסכת ערכין (דף י"ב ע"ב).

ובענין אם אפשר לצרף לספק דעת החולקים בזמן השמטה, בשו"ת בית נאמן שם (סי' כ"ב בהערה) כתב מרן שליט"א, נראה שאחר שכתב הרמב"ם (פ"י מהלכות שמטה הלכה ו') שהקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה ובהם ראוי להתלות, וביטל דעתו הגדולה מפני דעת הגאונים. לכן אין ראוי לצרף הדעות החולקות בין לחומרא בין לקולא. ע"ש. אולם בספרו קובץ מאמרים הנד"מ (ח"א עמ' רע"ח) כתב, שאע"פ שכתב הרמב"ם שהקבלה והמעשה הם הם עמודי ההוראה, מ"מ אפשר

פסקי הלכות

אם מעברין את שנת השמטה

אין מעברין את השנה בשביעית. אולם הלכה זו נשנית בזמן הבית, שהיו מקדשין על פי הראיה, אבל מזמן שתיקן הלל החשבון מעברין גם בשביעית⁷⁸⁰.

פסקי הרמב"ם

[פסקי הרמב"ם בענינים שלא נידונו בשלחן ערוך, כגון בהלכות שמטה, אינם כמשקל פסקי מרן השלחן ערוך. וראיה מדין ביעור בשמינית⁷⁸¹].

לצרף שאר הדעות לס"ם, כמו שעושים ס"ם נגד מרן ואפילו אם סברת החולק לא הובאה בש"ע. ע"ש.

וע"ע למרן שליט"א בספרו קובץ מאמרים ח"א (עמ' רע"א) שברוב ימי בית ראשון (תל"ז שנים) לא שמרו את השמטה כדין. אולי בתקופת יהושע דוד ושלמה ויאשיהו ועוד זמנים שונים שמרו השמטה. (עי' רש"י עמוס ח' ה', ונראה מדבריו שבזמן עמוס שמרו השמטה). ובתקופת בית שני נשמרה השמטה במהרתה. ומבואר כן מכמה דינים. ע"ש.

בענין חשבון שנת היובל, עי' בירחון אור תורה (תשנ"ה סי' כ"ט) ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' א', בהידושי הרמב"ם פ"י ה"ד. ובאורך בסימן ב'), והעלה מרן שליט"א שלשיטת הגאונים דנקטינן כוותיה, אע"פ שאין היובל נוהג בזה"ל לכל משפטיו וחוקיו, וגם אינו נמנה בפני עצמו אלא מובלע בין השמטות, מכל מקום שם יובל במקומו עומד. והוא נופל תמיד בשנה ראשונה לשמטה שאחר שבע שמטות, ושנת ג' ש"מ ליצירה (דהיינו השנה שלאחר חורבן בית ראשון). היתה מוצאי שביעית, ושנת ל"ו ביובל היתה, ושנת ג' שנ"ד היא שנת היובל, אז התנבא יחזקאל ביום הכפורים על בנין הבית השלישי. ומשנת ג' שנ"ד עד שנת תשנ"ה, הם אלפיים ארבע מאות ושנה אחת, שהם מ"ט כפול מ"ט שנים בדיוק בלי שארית. לכן שנת תשנ"ה ג"כ שם יובל עליה, לענין כוונת התפלה ליודעי חן. ע"ש.

ועוד בעניני עיבור וקידוש החודש, עי' למרן שליט"א בספרו קובץ מאמרים ח"א (עמ' רמ"ט – רס"ו). ובענין אימתי שנת החורבן, עי' למרן שליט"א בספר בינה לעתים (קונטרס ברכת החמה סי' ח') ובספרו קובץ מאמרים ח"ב (עמ' ע"ג, ע"ד. וע"ע בקצרה בסוף עמ' קצח) ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' א', עמ' תע"ג).

⁷⁸⁰ כ"כ מרן שליט"א בספרו קובץ מאמרים ח"א (עמ' רע"ז) בשם חכם אחד, וע"ש מ"ש ע"ז. וע"ע לעיל מינה (סוף עמ' רע"א). וכן הרחיב בזה מרן שליט"א בבית נאמן (גליון ע"ז).

⁷⁸¹ שו"ת מקור נאמן כת"י.

פסקי הלכות

הלכות פרוזבול

פרוזבול בערב השמיטה או בסופה

א. הרא"ש (פ"ד דגיטין סי' י"ח) הביא תוספתא שכותבים פרוזבול בערב ראש השנה של שביעית. אולם הרשב"א (בשו"ת המיוחסות סי' צ"ח) כתב שהעיקר שכותבים פרוזבול בערב ראש השנה של מוצאי שביעית. וכן דעת הרמב"ם והר"ש ועוד ראשונים. וכן פסק מרן בבית יוסף ובשלחן ערוך חושן משפט (סי' ס"ז ס"ל), ושכן המנהג פשוט בארץ ישראל ומכיבוטיה⁷⁸².

פרוזבול על כסף בחשבון בנק

ב. אין צריך לכתוב פרוזבול על כסף המופקד בחשבון "עובר וש"ב" בבנק⁷⁸³.

אם צריך לכתוב בבית דין אשר פה

ג. בנוסח הפרוזבול, אם יש לכתוב: הנני מוסר כל חוב שיש לי לבית דין הצדק "אשר פה", עי' בשו"ת בית נאמן ח"א (חחו"מ סי' ה').

מניין העדים בפרוזבול

ד. לכתחלה יש להחתים בפרוזבול שלשה עדים, לפי הדעה שהביא מרן בשלחן ערוך חושן משפט (סימן ס"ז סכ"א)⁷⁸⁴.

אם צריך לחתום בבית דין הגדול

⁷⁸² שו"ת בית נאמן ח"א (חחו"מ סי' ב').

⁷⁸³ הנה בתחלה כתב מרן שליט"א בשו"ת בית נאמן ח"א (חחו"מ סי' ד') לצדד שמי שיש לו חשבון עובר וש"ב בבנק א"צ פרוזבול, שאין זו הלואה כלל רק הפקדה. ומ"מ סיים שלכתחלה יש לכתוב פרוזבול על כל חשבון בבנק, לרבות חשבון עובר וש"ב. ע"ש. ושוב כתב מרן שליט"א בתשובה שנדפסה בירחון אור תורה (חשון תשע"ו סי' כ"ג אות ד') שיש טעם נכון לפטור חשבון עובר וש"ב מפרוזבול, שבכל ההפקדות בבנק שנכתבים בלשון פקדון ואין בהם סרך הלואה כלל. ע"ש.

⁷⁸⁴ שו"ת בית נאמן ח"א (חחו"מ ס"ס ה'). וכיאר מרן שליט"א דבריו בהרחבה מפי, בתשובה שנדפסה בירחון אור תורה (חשון תשע"ו סי' כ"ג אות ה').

פסקי הלכות

ה. בענין בפני איזה בית דין יש לסדר הפרוזבול, אם בפני בית דין הגדול דוקא, עי' בשו"ת בית נאמן ח"א (חחו"מ סי' ג', וסוף סימן ה' עמוד תנ"ו). ובירחון אור תורה (חשון תשע"ו סי' כ"ג אות ג').

הלוואה לקיים מצות שמטת כספים

ו. בבן איש חי (ש"א פרשת כי תבוא סכ"ו) כתב, טוב שתלווה האשה לחברתה בערב ראש השנה כבר אחת או שתיים, ואחר ראש השנה כשתבוא לפרוע לה הכבר תאמר לה משמטת אני, והרי זו מקיימת מצות שמטת. (עד כאן).

ויבאר בפירוש בין בהלוואה ובין בהשאלת ככרות, שהשואל או הלווה יפרעם ביומו קודם כניסת החג, שאז שייך בהם שפיר מצות "לא יגוש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה לה", והשביעית משמטת⁷⁸⁵.

חידושים על הרמב"ם הלכות שמטה ויובל, נדפסו בירחון אור תורה (תשרי תשנ"ה סי' א'), ובתוספת נופך בשו"ת בית נאמן (ענינים שונים סי' א').

התודה והברכה לידי"ן הבחור היקר הרב אריאל חדאד שליט"א על הסיוע, יבורך מפי עליון בשובע שמחות וכל טוב.

⁷⁸⁵ הערות מרן שליט"א על הבא"ח שם (ש"א פרשת כי תבוא סכ"ו). ובשו"ת בית נאמן ח"א (חחו"מ ס"ם ב').